

BİLGİ DÜNYASI

Cilt/Volume: 26

Sayı/Number: 1

Haziran/June 2025

e-ISSN: 2148-354X

Üniversite Kütüphanesi Çalışanlarının Meslek Etiği Algısı ve Mesleki Etik İlkeler Farkındalığı: İzmir Üniversiteleri Örneği

Mehmet Ali AKKAYA, Müge ÇAĞLAR

Türkiye'deki Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin Kütüphane Web Sitelerinin Nicel İçerik Analizi

Fatma TOPRAK, Çağdaş ÇAPKIN

Doküman Türü Karmaşası: Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası Dergilerindeki Yayınlar Yönelik Bir Değerlendirme

Tolga ÇAKMAK, Simge KAYA

Kütüphanelerde Satın Alma Süreci Sorunları: İptal Edilen İhaleler Üzerine Bir Değerlendirme

Gülten ALIR DERBENT, Demet SOYLU

Milli Arşiv Web Sitesinin Araştırmacıların Saha Ziyareti Öncesindeki Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi

Emine CENGİZ MATER

Yapay Zekâ Okuryazarlığı: Kütüphaneler İçin Yeni Bir Paradigma

Güler DEMİR

Örgütsel Sessizlik: Üniversite Kütüphanecileri Açısından Bir Değerlendirme

Demet IŞIK, Banu Fulya YILDIRIM

Üniversite Öğrencilerinin Kişisel Verilerin Korunması ve Unutulma Hakkı Farkındalıkları: Bilgi ve Belge Yönetimi, Gazetecilik ve Hukuk Bölümleri Üzerine Bir Araştırma

Yasin ŞEŞEN, Elif ŞEŞEN

Arşivlerde Bilgiye Erişim Problemleri: Devlet Arşivleri Başkanlığındaki Belge Özetleri Hakkında Bir Değerlendirme

Sinan SÜMBÜL

Yeşil Kütüphanelerin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Stratejik Rolü: Uluslararası Ödüllü Projelerden Kanıtlar

Nermin KİŞİ

Kütüphanelerin Geleceği: Yapay Zekâ ve Büyük Verinin Kütüphanelerde Kullanımı

Malik YILMAZ

Dijital Dönüşüm ve Teknostres: Tasarım Odaklı Çözümler

Nuri TAŞKIN

Kütüphanecilik Etiği: Üniversite Kütüphanelerindeki Personelin Etik Algı ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma

Selimhan AKSAKALLI

Information and Society

Ünal KURT

BİLGİ DÜNYASI

INFORMATION WORLD

Altı ayda bir yayımlanır / *Published twice a year*

e-ISSN: 2148-354X

SAHİBİ / OWNER

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği Adına
On the behalf of the University and Research Librarians Association
Fatih Kumsel

BAŞ EDITÖR / EDITOR-IN-CHIEF

Doç. Dr. Özgür Polat, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (ozgurpolat27@gmail.com)*

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD MEMBERS

Dr. Elsa Bitri, *Arnavutluk Ulusal Kütüphanesi*
Dr. Öğr. Üyesi Nilay Cevher, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi*
Dr. Zarife Yıldırım Mercan, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*
Dr. Zeynep Akdoğan, *Ankara Üniversitesi*
Samet Emre, *Koç Üniversitesi*

DİL EDITÖRÜ / LANGUAGE EDITOR

Ramazan Yener, *University of Illinois Urbana-Champaign*

YAYINCILIK HİZMETLERİ / PUBLISHING SERVICES

Akdema Bilişim Yayıncılık ve Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
Akdema Informatics, Publishing, and Consultancy Trade LLC
www.akdema.com

Bilgi Dünyası Dergisi, **Scopus**, **Library and Information Science Abstracts (LISA)**, **EBSCOHOST- Library and Information Science Technology Abstracts** ve **TÜBİTAK-ULAKBİM TR Dizin Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanlarında** dizinlenmektedir. **E-LIS** ve **DOAJ (Directory of Open Access Journals)** ve **Index Copernicus**'da da açık erişimdedir.

Information World journal is being permanently indexed in Scopus, Library and Information Science Abstracts (LISA), EBSCOHOST- Library and Information Science Technology Abstracts and TUBITAK-ULAKBİM TR Index Social Sciences and Humanities Databases and is available by open access through E-LIS, DOAJ (Directory of Open Access Journals) and Index Copernicus.

Değerli Okurlarımız,

Dergimizin 26. cildinin 1. sayısında 10 araştırma makalesi ve 4 kitap tanıtımı yer almaktadır.

Ocak 2025 itibarıyla baş editörlük görevini devraldığım Sayın Doç. Dr. Semanur Öztemiz'e, dergimize sunduğu değerli katkılar ve destekleri için içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu sayının hazırlanmasında emeği geçen, özgün çalışmalarıyla alan yazınına katkı sağlayan kıymetli yazarlarımıza ve titiz değerlendirmeleriyle sürece önemli katkılar sunan hakemlerimize teşekkür ederim.

Keyifli ve verimli okumalar dilerim.

Saygılarımla

Doç. Dr. Özgür Polat

*İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
ozgurpolat27@gmail.com*

Üniversite Kütüphanesi Çalışanlarının Meslek Etiği Algısı ve Mesleki Etik İlkeler Farkındalığı: İzmir Üniversiteleri Örneği

Perception of Professional Ethics and Awareness of Professional Ethical Principles of University Library Staff: Example of İzmir Universities

Mehmet Ali AKKAYA, Müge ÇAĞLAR

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Akkaya, M. A. ve Çağlar, M. (2025). Üniversite kütüphanesi çalışanlarının meslek etiği algısı ve mesleki etik ilkeler farkındalığı: İzmir Üniversiteleri örneği. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 1-38. doi: 10.15612/BD.2025.808

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.808

Geliş Tarihi / Received: 18.02.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 20.05.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Üniversite Kütüphanesi Çalışanlarının Meslek Etiği Algısı ve Mesleki Etik İlkeler Farkındalığı: İzmir Üniversiteleri Örneği

Mehmet Ali AKKAYA* , Müge ÇAĞLAR**

Öz

İnsanı bireye, insan yığınlarını da topluma dönüştüren değişim sürecinin en etkili araçlarından biri olarak kabul edilen etik, bireyler için olduğu kadar kurumlar, meslek kolları ve disiplinler için de doğru davranış biçimlerinin ifadesidir. Bu kimliğin toplumdaki yansıması ise etiğin odağında şekillenen ilkeler üzerinden somutlaşır. Etik ve etik ilkelerinin gerekliliği, insanın toplumsal yaşama uyumu konusunda aracısız roller üstlenen disiplinlerde ve meslek kollarında çok daha belirgindir. Söz konusu gerekliliğin en yoğun hissedildiği alanlardan biri de doğası gereği kütüphanecilik mesleğidir. Bu çalışmada, İzmir’de hizmet veren yükseköğretim kurumu kütüphanelerinde görev yapan kütüphane çalışanlarının kütüphanecilik meslek etiği algısı ile mesleki etik ilkelerinin gerekliliği, anlaşılabilirliği, yeterliliği ve yararlılığına ilişkin görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmanın evrenini oluşturan kütüphane çalışanlarının meslek etiği ve mesleki etik ilkeler konusundaki farkındalığını arttırarak, konunun öneminin alanın gündemi olmasına katkı sağlamak, araştırmanın bütünleyici hedefidir. Araştırmada etik, meslek etiği ve kütüphanecilik mesleği ile etik ilkeleri üzerinden literatürü de gözeten genel bir değerlendirmenin yapıldığı ve kavramsal arka planın kurgulandığı bölümlerinde betimleme yönteminden, seçili evren üzerinden üniversite kütüphanesi çalışanlarının meslek etiği algısı ve mesleki etik ilkeler farkındalığının ortaya konulmasında ise anket tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında, evreni oluşturan 61 kütüphane çalışanının 53’üne ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, araştırmaya katkı veren kütüphane çalışanlarının kütüphanecilik etiği hakkında ikilemelerinin olduğunu, bu konudaki farkındalıklarının mesleğin değişim hızına tam uyum sağlayamamasının söz konusu ikilemleri güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Ulusal alan yazınında, hizmet verdikleri kullanıcı çeşitliliği nedeniyle daha çok halk kütüphaneleri özelinde ele alınan etik-kütüphane ilişkisinin üniversite kütüphaneleri evreninde araştırma konusu olarak seçilmesi genellikle tek bir üniversite üzerinden olmaktadır. Türkiye’nin en büyük kentlerinden biri olan İzmir’deki 10 yükseköğretim kurumunun tamamını kütüphanecilik-etik yakınsaması bağlamında ele alan araştırma bu yapıyla alan yazınında özgün bir noktada durmaktadır.

Anahtar sözcükler: Etik, mesleki etik, kütüphanecilik etiği, üniversite kütüphanesi, İzmir.

* Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, mali7akkaya@gmail.com

** Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, mugecaglar@gmail.com

Perception of Professional Ethics and Awareness of Professional Ethical Principles of University Library Staff: Example of İzmir Universities*

Mehmet Ali AKKAYA* , Müge ÇAĞLAR**

Abstract

Ethics, which is accepted as one of the most effective tools of the process of change that transforms people into individuals and masses of people into society, is the expression of correct behavior patterns for institutions, professions and disciplines as well as individuals. The reflection of this identity in society is embodied through the principles shaped at the center of ethics. The necessity of ethics and ethical principles is much more evident in disciplines and professions that undertake direct roles in the adaptation of people to social life. One of the areas where this necessity is felt most intensely is the librarianship profession by its nature. In this study, it is aimed to reveal the perception of librarianship professional ethics and the opinions of the library employees working in the libraries of higher education institutions serving in İzmir regarding the necessity, comprehensibility, adequacy and usefulness of professional ethical principles. The integral goal of the research is to contribute to the importance of the subject to be on the agenda of the field by increasing the awareness of the library employees, who constitute the universe of the study, about professional ethics and professional ethical principles. In the study, a general evaluation was made considering the literature on ethics, professional ethics and the librarianship profession and ethical principles, and in the sections where the conceptual background was constructed, the descriptive method was used, and in revealing the perception of professional ethics and awareness of professional ethical principles of university library employees through the selected universe, the survey technique was used. Within the scope of the study, 53 of the 61 library employees who made up the universe were reached. The findings obtained revealed that the library employees who contributed to the research had dilemmas about librarianship ethics, and that their awareness on this issue was not fully adaptable to the pace of change in the profession, which strengthened these dilemmas. In the national literature, the ethics-library relationship, which is mostly addressed in public libraries due to the variety of users they serve, is usually selected as a research topic in the university library universe through a single university. The research, which addresses all 10 higher education institutions in İzmir, one of the largest cities in Turkey, in the context of librarianship-ethics convergence, stands at an original point in the literature in this respect.

Keywords: Ethics, professional ethics, librarianship ethics, university library, İzmir.

* Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi University, mali7akkaya@gmail.com

** Master's Student, İzmir Kâtip Çelebi University, mugecaglr@gmail.com

Giriş

Toplumsal yaşama gereksinimi ve bu yaşama uyum becerisi ile gezegendeki diğer canlılardan farklı bir yerde duran insanın bu yanı onun sosyal bir varlık olmasının da zeminini oluşturur. Toplumsal yaşamın işleyişi ve sürdürülebilirliği ise belirli kurallarla mümkündür. Söz konusu kuralların temelini oluşturan en önemli unsurlardan biri de “ tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü” (Güncel Türkçe Sözlük, 2025) olarak tanımlanan toplumun etik değerleridir. Aynı zamanda kural olarak da nitelenen bu değerler yaşamın insanca düzenlenmesinin anahtarı olup (Pieper, 2012, s. 19), yıllarca biriktirilen deneyimlerin ışığında biçimlenir (Frankena, 2007, s. 11). Bu yanıyla insan davranışlarını düzenleyen ilkeler sisteminin ifadesi (Kavi ve Koçak, 2013, s. 5) olan etik kavramının geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Yunancada töre, görenek, alışkanlık ve karakter anlamına gelen “ethos” sözcüğünden türeyen (Slote, 2010, s. 17) etik, insanoğlunun evrimine paralel olarak disiplinler ötesi bir derinlik kazanarak, felsefeden edebiyata, sanattan teknolojiye birçok çalışma alanının organik parçasına dönüşmüştür. Etiğin etki alanında yaşanan bu zenginlik, kavramı ele alış ve ifade etme çeşitliliğini de beraberinde getirmiş ve bu çeşitlilik kendini her disiplinde göstermiştir (Akkaya, 2014, s. 250). Etik ile olan yakınsama her disiplinde etiğin kendine özgü yanlarını da beraberinde oluşturmuş ve geliştirmiştir.

Etik söz konusu olduğunda, söylem-eylem etkileşimi ile uyulması ya da kaçınılması gereken kurallar ağı işleyişinin ön planda olduğu alanlardan biri de iş dünyası ve işe bağlı olarak mesleklerin icrasındır. Zira toplumsal yaşam formunun gelişmesiyle insanın ihtiyaç duyduğu her türden mal ya da hizmet üretimi çeşitli meslek gruplarını doğurmuş, meslek grupları da zaman içinde örgütlenerek mesleği her açıdan daha iyi bir düzeye taşımak için birtakım ilkeler belirlemiştir. Bu ilkeler arasında etik değerlere ilişkin olarak geliştirilen ilkelerin önemli bir yeri vardır (Koehn, 1994, s. 18). Belirli bir meslek dalındaki profesyonellerin, mesleklerini icra ederken uyması gereken ahlaki ilkeler ve değerler bütünü olarak ifade edilebilecek mesleki etik kurallar bu yanıyla mesleki sorumlulukları, toplumsal faydayı, güveni ve dürüstlüğü göz önünde bulundurarak, meslek mensuplarının davranışlarını yönlendirir. Meslek etiği, genellikle meslek birlikleri, dernekler veya resmi düzenleyici kurumlar tarafından belirlenir ve meslek mensuplarına bu kurallara uygun davranma yükümlülüğü getirilir. Meslek etik kuralları, bireylerin toplum içindeki güven ve saygınlıklarını sağlamada da önemli bir rol oynar (Brinkmann, 2002, s. 163-164).

Meslek etiğinin doğrudan başının olduğu konuların mesleki yeterlilik, dürüstlük ve güven, çıkar çatışması, gizlilik, sorumluluk ve hesap verebilirlik yelpazesine yayılan etki ağının genişliği (Koehler ve Pemberton, 2000, s. 29), etiğin bu boyutunun önem ve gerekliliğini sürekli canlı tutmayı adeta zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan ele alındığında, davranış ve söylemlerde kısmi standart ve şeffaflık oluşturmaya sağlayan etik olgusunun mesleki düzlemdeki karşılığı, mesleki çerçevede insan davranışlarını yönlendirmede

rehberlik etmek ve mesleki rekabeti düzenleyerek, çalışanların iş yerlerinde belirli kurallar çerçevesinde yaşamlarına “daha iyi” devam etmelerini sağlamaktır. Zira meslekle ilgili etik ilkeler olmadığında ve işleyişe ilişkin öngörülemez bir durumla karşılaşıldığında doğru eylem ve söylemin görünürlüğü çok net olmayabilir (Çakırer ve Akkaya, 2021, s. 81). Mesleğin icrasında doğru eylem ve söylemde asgari bir tutarlılığın sağlanması ise çok yönlü kazanım elde etmenin en önemli kolaylaştırıcılarından biridir. Bu bağlamda meslek etiği, çalışma hayatında verimliliğin artması, kalitenin yükselmesi ve güdülemeyi sağlamak için de gereklidir (Aydın, 2006, s. 7-8). Başka bir ifadeyle meslek etiği, yalnızca bireylerin değil aynı zamanda mesleklerin toplumdaki saygınlığını ve işlerin doğru bir şekilde yapılmasını da güvence altına alır.

Günümüzde iş hayatındaki tüm ilişkilerin ve işleyişin belirli bir etik anlayışa dayanması, çalışma yaşamındaki devamlılık, kârlılık, rekabet gücü, saygınlık ve başarı için kaçınılmaz ön koşullardan biri haline gelmiştir. Çalışma devamlılığının doğrudan bu ön koşula bağlı olduğu iş kollarından biri de kütüphanecilik -bilgi hizmeti sunuculuğu- mesleğidir (Akkaya, 2014, s. 250). Çalışmada bu etik alan kütüphanecilik etiği olarak ifade edilmiştir. Kütüphanecilik etiği, kütüphanecilerin, bilgi yönetimi ve hizmetleri sunarken uymaları gereken etik ilkeler ve değerler bütünüdür. Bu etik kurallar, kütüphanecilerin topluma hizmet ederken adil, dürüst, saygılı ve profesyonel bir şekilde davranmalarını sağlar. Kütüphanecilik etiği, kütüphanecilerin hem meslektaşlarıyla hem de kullanıcılarla olan ilişkilerinde, bilgiye erişim, gizlilik, eşitlik gibi temel değerlere odaklanır (Fallis, 2007, s. 25).

Toplumsal kültür kurumu kimliğiyle hizmet verdiği toplumun kültürel, sanatsal, eğitsel ve bilgi temelli faaliyetlerini yürüten kütüphaneler, toplumsal yaşamın kadim organlarından biridir (Pettegree ve Der Weduwen, 2023). Buna bağlı olarak kütüphanecilik mesleği de tarihin en eski meslekleri arasında yer alır. Ancak etiğin meslek bağlamında kütüphanecilik evreninde konu edilmeye başlamasının tarihi, kütüphanelerin tarihi ile kıyaslandığında son derece kısadır. “Kütüphanecilik alanında etik ilkeler ilk kez 1903 yılında ortaya atılmasına karşın, hemen tüm meslekler için tarihin her döneminde yazılı olmayan kuralların var olması gerekliliğini kabul etmek, mesleğin doğası gereği yanılıp olmayacaktır. Söz konusu kabul kütüphanecilik mesleği için de geçerlidir. Bununla birlikte kütüphanecilik alanında ilk mesleki etik ilkeler 1938 yılında American Library Association (Amerikan Kütüphane Derneği) tarafından kabul edilmiş ve yazılı hale getirilmiştir” (American Library Association, [ALA], 2008). Etik ve kütüphanecilik yakınsamasına farklı bir yaklaşım getiren bu girişimin yarattığı farkındalık ve duyarlılık, dünyanın farklı ülkelerinde kütüphanecilik etiğini ulusal ölçekte ele almanın yolunu açmıştır. Türkiye’de mesleki etik bağlamında kütüphanecilik etiğini görünür kılan organ ise aynı zamanda bir asra yaklaşan geçmişle ülkenin en eski mesleki sivil toplum örgütü olan Türk Kütüphaneciler Derneği’dir. Dernek tarafından ilk kez 1996 yılında kamuya ilan edilen mesleki etik ilkeler 2010 yılında revize edilerek, 12 maddeden oluşan günümüzdeki içerik ve biçimini almıştır (Türk Kütüphaneciler

Derneği [TKD], 2025). Etik bağlamda ulusal kütüphanecilik hizmetlerinin sunumunda da bu ilkeler asıl referans olarak alınmaktadır.

Evrensel düzlemde bilgiye erişim hakkı, gizlilik ve mahremiyet, eşitlik ve adalet, profesyonellik ve mesleki yeterlilik, dürüstlük ve nesnellik, toplumsal ve kültürel sorumluluk ve toplum hizmeti (Hauptman, 2010; Koehler, 2015) odağında şekillenen kütüphanecilik etiği, meslek etiğinin doğasına uygun olarak her açıdan “daha iyi” olma hedefini gözetir. Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu tarafından kullanıcı haklarını savunma, özgür bilgi akışını sağlama ve bilgiye erişimi teşvik etme (International Federation of Library Associations and Institutions, [IFLA]), 2012) gibi temel ilkeler üzerine kurgulanan kütüphanecilik etiğinde, mesleğin doğasında yaşanan değişime paralel olarak etik ile ilgili yeni alanlar, ikilemler ve gerilimler ortaya çıkmaktadır. Bilişim alanı başta olmak üzere teknolojik yenilikler, bilginin doğruluğu ve güvenliği, yapay zekâ, dijital dünya, sosyal medya ve sürdürülebilirlik ile bu kavramların kütüphaneler ile hizmetlerine olan yansıması, günümüz ve yakın gelecekte kütüphanecilik etiğinin yoğunluk merkezleri olarak görünmektedir. Bu çalışmada, seçili evrende mesleğini icra eden kütüphane çalışanlarının yukarıda işaret edilen değişim ve dönüşümler de dikkate alınarak, mesleki etik ilkeler konusundaki farkındalık ve kütüphanecilik etiği algısına ilişkin genel bir tablo ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu tablo serimlenirken, araştırmamızın TKD Mesleki Etik İlkeleri ile temasının muhafazasına özen gösterilmeye çalışılmıştır.

Önceki Çalışmalar

Hemen her disiplinde kullanılan ve o disiplin için zamansız öneme sahip sözcüklerden biri olan etik, ifade ettiği anlam ve önem nedeniyle tarihin her döneminde insan yaşamında karşılık bulmuştur. Bununla birlikte, M.Ö. 4’üncü yüzyılda etiğe iyi, erdem, özgürlük, mutluluk gibi sözcüklere ilk kez kavramsal bir çerçeve kazandıran (Aristoteles, 2024) Antik Yunan filozofu Aristoteles, etik kavramının miladı olarak kabul edilir. 19’uncu yüzyıl sonlarına kadar daha çok birey üzerinden tartışılan etikten, öncelikli olarak “mutlak iyi nedir” sorusunun yanıtını göstermesi beklenmiştir. Bu yapılmaya çalışılırken teolojiden yararlanılmış, iyi ve kötüyü, etik ve ahlaki değerlerin Tanrının belirlediği kurallarla örtüştürülmesi esas alınarak varılmaya çalışılmıştır. Etik kavramına ilişkin en önemli gelişmelerden biri 20’nci yüzyılda yaşanmış ve “uygulamalı etik” kavramı ortaya çıkmıştır. Bir süre sadece işletme alanının konusu olarak kalan uygulamalı etik kavramı, yarım yüzyıldan daha kısa bir zamanda insanın var olduğu tüm alanların ve disiplinlerin parçası haline gelmiştir (Cevizci, 2013, s. 19-20).

20. yüzyılın ikinci yarısı ile daha sistematik bir biçimde ele alınmaya ve telaffuz edilmeye başlanan etik kavramı, aynı süreçte bilim dünyasında da benzer bir önem ve önceliğe mazhar olmuştur (Rollin, 2006). Etiğe olan ilginin yoğunlaşması, kimi mesleklerde karşılaşılan etik sorunların artmasının ya da artan sorunların farkına

varılmasının önemli bir hacme erişmesi, etik evreninde meslek etiği ya da mesleki etik konusunun daha görünür ve önemsenir bir başlığa dönüştüğünün en önemli göstergesidir. Yeni milenyumla birlikte her alanda rekabetin artması ve bu rekabette etik değerlere sahip çıkmanın son derece önemli hale gelmesi de yaşanan değişime ivme kazandırmıştır (Akkaya, 2014, s. 252). Çalışmanın bu bölümünde, etiği bilgi bilim odağında ele alan araştırmalara ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Kütüphanecilik mesleği için etik kavramı 1930'lu yıllarda Amerikan kütüphaneciliğinin kütüphane koleksiyonlarına karşı üstlendikleri sorumluluk anlayışına bağlı olarak dile getirilmiştir (Örkmez ve Şancı, 2003, s. 299). 1938 yılında Amerikan Kütüphaneciler Derneği tarafından ilk mesleki etik ilkelerin belirlenerek kamuya deklare edilmesinin ardından, etik-kütüphanecilik yakınsaması hızlanmıştır. Doğal olarak konuya ilişkin yapılan ilk çalışmaların odağını da kütüphanecilik mesleğinin etik ilkeleri, bu ilkelerin belirlenmesi süreçleri, değişim dinamikleri ve ilkelerin disiplinin paydaşları açısından taşıdığı anlamın ortaya konulması yer almaktadır (Abbott, 1983; Bekker, 1976; Boaz, 1971; Hauptman, 1988). Düşünce özgürlüğü, telif hakkı ve sansür gibi kütüphanecilik mesleğinin temel etik unsurlarının konu edildiği bu yaklaşımın ulusal alan yazınındaki yansıması da paralel zamanda kendini gösterir (Kızılkın, 1988; San, 1969; Sefercioğlu 1977).

Etik kavramının kütüphanecilik mesleğinin temel sorunu olarak algılanmaya başlaması ve aralarında Türkiye'nin de yer aldığı birçok ülkede etik normların belirlenmesi konusunda önemli adımların atılması, 1990'lı yıllarda gerçekleşebilmiştir (Akkaya, 2014, s. 259-260). Bu dönemde yapılan çalışmalarda, kütüphanecilik mesleğinin temelde insan odaklı bir işleyişe sahip olması ve etiğin insan yapıp etmeleri söz konusu olduğunda daha öncelikli bir anlam kazanması nedeniyle etik-kütüphanecilik ilişkisinin odak alanının genişlediği görülür. Düşünce özgürlüğü, sansüre karşı tavır, telif hakları gibi daha öncesinde alan yazınında kendine yer bulan alt konuların yanı sıra, mesleki iş birliği, topluma saygı, toplumsal saygınlık, teori-uygulama bütünleşmesi, kullanıcılara eşit mesafede olma ve kullanıcıya ilişkin bilgilerin gizliliği mesleki etik ilkelerin temel konuları olarak görünmektedir (Barzirjian, 1990; Çelik ve Tonta, 1996; Du Mont, 1991; Keseroğlu, 1996; Severson, 1997).

Kütüphane ve kütüphanecilik etiği hakkında yapılan çalışmalarda gündem olan diğer bir konu da farklı türden kütüphanelerde görev yapan profesyonellerin bir araya gelerek kütüphanecilik etiği ile ilgili el kitabı, izlek vb. nitelikte rehberlerin hazırlanması gerekliliğine yapılan vurgu ve bu yöndeki çabalar (Alpay, 1997; Bunge, 1991; Finks, 1991; Subaşıoğlu, 1997). Bu dönemde de ulusal ve uluslararası alan yazınında aynı dönemde benzer öncelik ve hassasiyetlerin sergilendiği görülmektedir. Sürecin Türkiye'de kütüphanecilik mesleğinin evrimi açısından ayrı bir noktada duran önemi, disiplinin ülkedeki en köklü ve büyük sivil toplum örgütlenmesi olan TKD tarafından ilk kez mesleki etik ilkelerin belirlenmesi (TKD, 2025) ve kamuyla paylaşılmış olmasıdır.

Yeni bin yılla birlikte kütüphane ve kütüphanecilik etiği hakkında yapılmış olan çalışmalarda belirleyici olan temel unsur, başta bilişim olmak üzere, teknoloji alanında yaşanan yoğun gelişmelerdir. Buna bağlı olarak etik-kütüphane ve etik-kütüphaneci yakınsamasının odağında yer alan öncelikli kavramlar internet ve sosyal medya ile bu iki yeniliğin bilgiye ilişkin tutum ve davranışlarda yarattığı etki ağı olmuştur. Özellikle kullanıcıların bilgiyi gereksinim olarak görme, elde etme ve seçme alışkanlıklarında yaşanan geri dönüşmez değişim, doğal olarak kütüphanecilik mesleğinin etik değerleri, ikilemleri ve gerilimlerini de başkalaştırmıştır. Bu süreçte ilgili çalışmalarda üzerinde en çok durulan hususlardan biri, internetin yaşanan değişim sürecine etkisidir (Akkaya, 2014; Hauptman, 2010; Jones ve Salo, 2018; Lankes, 2008; McMenemy, 2007; Shachaf, 2005; Wilkinson, 2014; Yılmaz, 2007; Yılmaz, 2012). Söz konusu çalışmalarda, küresel yaklaşımın biraz daha görünür hale geldiği fark edilmektedir.

2000'li yıllarla birlikte etik-kütüphane ilişkisini saha araştırmaları üzerinden resmetmeyi hedefleyen çalışmaların sayısında da dikkati çeken bir artış söz konusudur. Bu tutumun arka planında yer alan asıl unsurun, kütüphanelerin bilgi kaynakları temelindeki kütüphane çalışanları tarafından yürütülen iş ve işleyişlerin yanı sıra, kullanıcıların da tutum ve davranışları ile kuruma ilişkin algılarının mesleki etik açısından ne denli önemli olduğunun daha net fark edilmesi yer almaktadır. İşaret edilen farkındalık hem kütüphane çalışanlarının hem de kullanıcıların kütüphanecilik etiği konusundaki görüş, eleştiri ve önerilerini belirlemeye, genel mesleki etik ilkeler üzerinden betimleyen nitel araştırmaların sayısını arttırmıştır. Bu bağlamda ilgili çalışmalarda üzerinde en çok durulan nokta, ulusal ve uluslararası boyutta kütüphanecilik mesleki etik ilkelerinin bu süreçte başka bir noktaya evrilen elektronik ortam ve internet dünyasını ve beraberinde getirdiği zorunlulukları dikkate alma gerekliliğidir (Akkaya, 2014; Alaca ve Yılmaz, 2015; Çakırer ve Akkaya, 2021; Hansson, 2017; Kızılöz, 2014; Kshirsagar, 2016; Thirupathi, 2024; Vaagan, 2012;). 2000'li yıllarda kaleme alınan alan yazınında üzerinde durulan diğer bir husus da mesleki etik ve mesleki tatmin ile iş doyumu ilişkisidir (Çakırer ve Akkaya, 2021; Kshirsagar, 2016).

Son yıllarda etiğin bilgi bilim disiplini ile ilişkilendirildiği çalışmalarda ön plana çıkan diğer bir yaklaşım, etik anlayış ve öncelikler ile ikilemlerin kütüphane türlerine bağlı olarak değişebileceğine/değişmesi gerektiğine dikkati çeken ve bununla birlikte, yaşanan süreçte yapay zekânın önemine değinen araştırmalardır (Brian, 2018; Bradley, 2022; Ethical dilemmas for librarians..., 2013; Ethical dilemmas in the information society..., 2014; Koehler, 2015; Miltenoff ve Hauptman, 2005). Bir bölümü kolektif bir çabanın ürünü olan bu çalışmalar, kütüphanecilik etiğinin toplumsal, sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmeler ve değişimlerden doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Kütüphanecilik mesleğinin doğası dikkate alındığında, söz konusu etkileşim ve değişimin olağan bir yönelim olduğunu, aksi halde kütüphanelerin toplumsal kabulünün sürdürülebilirliğinin mümkün olmayacağını, toplum temelli kurum ve hizmet felsefesinin anlamını yitireceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu

etki ağı kendine özgü farklılıklara sahip olsa da tüm kütüphane türleri için görmezden gelinemeyecek bir gerçekliktir. Bu çalışmada, mesleki etik odağında dile getirilen gerçeklik seçili evren üzerinden üniversite kütüphaneleri odağında serimlenmeye çalışılmıştır.

Amaç, Kapsam ve Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı ve kapsamının yanı sıra araştırmada kullanılan yöntemlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Belirlenen amaca uygun olarak geliştirilen araştırma soruları da bu başlık altında paylaşılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Diğer meslek alanlarında olduğu gibi kütüphanecilik mesleğinde de etik, temelde herkes için “daha iyi” olanın arayışdır ve topluma hizmet verirken doğruyu yapmak, dürüst olmak ve kullanıcıların haklarını korumak gibi ilkeleri içerir. Etik değerler, kütüphanecilerin mesleklerini nasıl icra ettiğini, kullanıcılarıyla ve toplumla ilişkilerini belirler. Kütüphanelerin sahip olduğu toplumsal kültür kurumu kimliği, etik-kütüphanecilik ilişkisini daha da önemli ve öncelikli kılar. Zira toplumsal kültür kurumlarında etiğin önemi ve gerekliliği yalnızca bireysel sorumluluklar ve profesyonel ilkelerle değil, aynı zamanda bu kurumlarla etkileşimde bulunan tüm paydaşlar açısından da büyük bir rol oynar. Bu bağlamda, aralarında kütüphanelerin de yer aldığı toplumsal kültür kurumlarında etik, sadece kurumların iç işleyişini değil, aynı zamanda bu kurumlarla etkileşen toplum üyelerinin, devletin, eğitim kurumlarının ve diğer ilgili tarafların da adil, dürüst ve sorumlu bir şekilde işlemelerini sağlayacaktır.

Bu çalışmada, seçili evren (İzmir’de bulunan yükseköğretim kurumları) üzerinden üniversite kütüphanelerinde görev yapan kütüphane çalışanlarının mesleki tecrübeleri ışığında meslek etiği, kütüphanecilik mesleki etik ilkeleri ile ilkelerin gerekliliği, anlaşılabilirliği, yeterliliği ve yararlılığına ilişkin görüşleri ile bu konudaki yetkinliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Amaca bağlı olarak, kütüphane çalışanlarının mesleki etik, kütüphanecilik etiği ve mesleki etik ilkeler bağlamındaki farkındalıkları, ilkelere ilişkin duyarlılıkları, eleştirdikleri yanlar ve mesleğin icrasında yaşadıkları etik ikilemler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın evrenini oluşturan kütüphane çalışanlarının meslek etiği ve mesleki etik ilkeler konusundaki farkındalığını arttırarak, konunun öneminin alanın gündemi olmasına katkı sağlamak, araştırmanın bütünüyle hedefidir. Söz konusu amaç ve bütünüyle hedef doğrultusunda çalışmanın araştırma soruları şunlardır;

- Çalışanların etik ve meslek etiği konusundaki farkındalıkları ve yetkinlikleri ne düzeydedir?

- Çalışanlar kütüphanecilik etiğı ve ifade ettikleri konusunda kendilerini ne düzeyde yeterli görmektedir?
- Çalışanların TKD Mesleki Etik İlkeleri konusundaki farkındalıkları ve ilkelere yaklaşımı nedir?
- Çalışanların etik ve meslek etiğı konusundaki farkındalık ve önemseme düzeylerinde bir farklılık var mıdır?
- Çalışanların kütüphaneciliğın yeni dinamikleri ile etik ilkelerin örtüşmesi konusundaki düşünceleri nelerdir?

Kapsam

Çalışmanın kapsamını, Yükseköğretim Kurumu (YÖK)'na bağılı olarak İzmir'de eğitim veren yükseköğretim kurumları bünyesinde hizmet veren ve genel olarak "üniversite kütüphaneleri" olarak tanımlanan kütüphaneler oluşturmaktadır. On farklı (Ege Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi [devlet], İzmir Ekonomi Üniversitesi, Yaşar Üniversitesi, İzmir Tınaztepe Üniversitesi, İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu [vakıf]) yükseköğretim kurumu bünyesinde hizmet veren bu kütüphanelerde üniversitelerin ilgili bilim alanlarından (Kütüphanecilik Bölümü, Arşivcilik Bölümü, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü) mezun olanların yanı sıra, farklı alanlarda ve farklı düzeylerde eğitim görmüş olmasına karşın kütüphanelerde istihdam edilen 111 personel (Daire başkanı, müdür, şube müdürü, birim sorumlusu, yönetici, öğretim görevlisi, kütüphaneci, uzman, şef, bilgisayar işletmeni, ayniyat saymanı, memur, işçi, hizmetli, koruma/güvenlik görevlisi, teknisyen vb.) görev yapmaktadır. Bu sayıya ilgili kurumların resmî web adreslerinde kamuyla paylaşılan "personel" bilgilerinden ulaşılmış, söz konusu bilgiler, kütüphane yöneticileri ile görüşülerek de doğrulanmıştır. Ancak araştırma, bu kütüphanelerde ilgili bilim alanında lisans eğitimi almış olanlar ve farklı alanlarda eğitim görmüş olmasına karşın, kullanıcılara hizmet sunumu noktasında doğrudan sorumluluğı olan kütüphane çalışanları evreninde yürütülmüştür. Söz konusu niteliklere sahip kütüphane personelinin sayısı kurumların görevlendirme politikalarına bağılı olarak değişmekle birlikte, araştırma sürecinde bu sayının 61 olduğu tespit edilmiş ve bu sayı da kütüphane yöneticileri tarafından doğrulanmıştır.

Yöntem

Araştırmada etik, meslek etiğı ve kütüphanecilik etiğı ile kütüphanecilik mesleğinin etik ilkeleri üzerinden literatürü de gözeten genel bir değerlendirmenin yapıldığı

ve kavramsal arka planın kurgulandığı bölümlerde betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Betimleme yönteminden yararlanan araştırmalarda, çalışma konusunun amaç ve araştırma sorularıyla ilişkili olarak belirli sınırlılıklarla tasvir edilmesi esastır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224). Araştırmanın sahadan veri elde edilmesinde nicel yöntem tercih edilmiştir. Verilerin sayısal olarak ifade edildiği ve istatistiksel analizlerin çözümlemeleri aracılığı ile sosyal olguları inceleyen ve söz konusu olgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini ortaya koyan bu yöntemle araştırmaya katılan kütüphane çalışanlarının genelleştirilebilir yaklaşımlarının analizi hedeflenmiştir (Creswell, 2019, s. 25-26).

Veri Toplama

Belirlenen sınırlılıklara betimlenen metnin kurgulanmasında veri toplama aracı olarak literatür taramasından yararlanılmıştır. Literatür taraması, alan yazın kapsamında mevcut kaynak ve belgelerin incelenmesine dayalı veri toplama tekniğidir (Karasar, 2009, s. 65). Seçili evren üzerinden üniversite kütüphanesi çalışanlarının meslek etiği algısı ve mesleki etik ilkeler farkındalığının ortaya konulmasında ise belirli bir konu hakkında bireylerin görüş, düşünce, tutum, bilgi veya deneyimlerini toplamak amacıyla hazırlanan bir dizi sorudan oluşan veri toplama aracı (Walliman, 2021, s. 87-88) olan anket tekniğinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda; kişisel ve mesleki özellikler, mesleki etik ile ilgili önermeler, kütüphanecilik etiği ile ilgili önermeler ve mevcut kütüphanecilik etik ilkelerine ilişkin görüşler başlıklarında 47 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır. Dört grupta hazırlanan anket sorularının faktör dağılımı; kişisel ve mesleki özellikler' (11 soru), 'meslek etiği ile ilgili önermeler' (16 soru), 'kütüphanecilik etiği ile ilgili önermeler' (15 soru) ve mevcut kütüphanecilik ilkelerine ilişkin görüşler' (5 soru) şeklinde kurgulanmıştır. Söz konusu anket için İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Etik Kurulundan 11 Aralık 2024 tarihli, 2024/21-04 Karar Numarasıyla Etik Kurul Onayı alınmıştır.

Anket için ilk aşamada, 12-16 Aralık 2024 tarihleri arasında 8 kişi ile pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma sonuçlarına ilişkin değerlendirmede önermelerin katılımcılar açısından net ve anlaşılır olduğu, yapılandırılmamış soruların yanıtlarının anlaşılır ve bireysel yorumlamaya uygun olduğu tespit edilmiştir. Ön-test ve doğrulanması sürecinin ardından, 17 Aralık 2024 tarihinden itibaren, belirlenen kapsam çerçevesinde çalışmanın evrenini oluşturan 61 üniversite kütüphanesi çalışanı ile yüz yüze görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Söz konusu çalışanların 48'i ile yüz yüze görüşülerek anket sorularını yanıtlamaları sağlanmıştır. İş takvimlerinin yoğunluğu nedeniyle yüz yüze görüşülemeyen 5 kütüphane çalışanı ise anketi elektronik ortamda yanıtlamıştır. Veri toplanılması için son tarih olarak belirlenen 17 Ocak 2025 tarihi itibarıyla yanıtlanan toplam anket sayısı 53'e ulaşmıştır ve bu sayı araştırmanın evrenin %86,88'ine karşılık gelmektedir.

Cohen ve diğerleri (2000) ile Sekaran ve Bougie (2016)'a göre evren büyüklüğü 70 kişiye kadar olan bir grubun $\pm 0,05$ hata payı ile evreni temsil edecek örneklem sayısı 58 (%82,85) olarak belirlenmiştir. Bu temsil oranı 61 kişilik evren büyüklüğü için 53 örneklemle karşılanmaktadır. 53 katılımcıdan gelen yanıtlar, değişkenlerle ilişkilendirilerek ve testler uygulanarak analiz edilmiştir.

Veri Analizi

Anket verilerinin değişkenler dışında kalan grubunun analizinde Likert ölçeğinden yararlanılmıştır. Likert ölçeği, elde edilen anket verilerinin geriye dönük fikir, görüş ve ihtiyaç gibi birtakım bilgiler olarak iyileştirme çalışmalarını destekleyecek anket tekniklerinden biridir. Anket uygulaması esnasında kimi kütüphane çalışanlarının ankette yer alan bazı soruların yanıtlarını net verme konusunda kararsız kalmaları nedeniyle, katılımcılara yöneltilen bazı soruların yanıtlarının daha esnek olması ve isabet oranının artırılması için, çalışmada verilen yanıtlar; "evet"="katılıyorum", "hayır"="katılmıyorum" ve "kısmen"="kararsızım" şeklinde eşleştirilmiş, "fikrim yok" yanıtı ise aynı biçimi ile korunmuştur. Ankettten elde edilen verilerin analizi SPSS 25 istatistik paket programı ile yapılmıştır. Anket verileri tamamlayıcı istatistikten yararlanılarak analiz edildikten sonra, bulgulara göre değerlendirmeler yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, katılımcıların gönüllülük esasına dayalı olarak yanıtladıkları anketlerin analiz edilmesiyle elde edilen bulgular sunulmuştur. Bulgular, kütüphane çalışanlarına ilişkin değişkenler, kütüphanecilik etiğiyle ilgili anket sorularına verdikleri yanıtlar, çalışanların mesleki etik kavramına yönelik farkındalık düzeyleri ve mevcut etik ilkelere dair görüşler doğrultusunda alt başlıklar halinde yapılandırılmıştır.

Kütüphane Çalışanlarına İlişkin Değişkenler

Bu bölümde, ankete gönüllü olarak katılan bireylerin belirli demografik özellikleri detaylı bir şekilde sunulmuştur. Tablo 1'de ankete katılanların yaş aralıkları ile eğitim düzeyleri birlikte gösterilmiştir. Katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında, 35 yaş ve üzerindeki çalışanların toplam katılımcılar içinde önemli bir çoğunluğu oluşturduğu (%50,00) tespit edilmiştir. Bu durum, kütüphane çalışanlarının yaş açısından daha olgun bir profil sergilediğini göstermektedir. Uzun yıllardır meslekte yer alan çalışanların, kurumsal etik standartlara ve mesleki sorumluluklara ilişkin daha fazla deneyime sahip olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan yaşın doğrudan mesleki deneyimi belirleyen bir faktör olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumun tüm bireyler için geçerli olmadığı, bireysel etik algılar ve eğitim süreçleri gibi değişkenlere bağlı olduğu da dikkate alınmalıdır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konuda daha detaylı bir analiz sunulmuştur. Ankete katılan kütüphane çalışanlarının 27'si (%50,94) kadın, 26'sı

(%49,06) erkektir. Bu dağılım, kütüphane çalışanlarının cinsiyet açısından dengeli bir temsile sahip olduğunu göstermekte ve kütüphane hizmetlerinin sunumu ve mesleki etik ilkelerinin uygulanması açısından çeşitliliğin korunmasına katkı sağlamaktadır. Kütüphanecilik mesleğinde etik sorumlulukların cinsiyet farkı gözetmeksizin benzer biçimde algılanıp uygulanabilirliğini değerlendirmek açısından da bu dağılım anlamlı bulunmuştur.

Tablo 1

Ankete Katılan Kütüphane Çalışanlarının Cinsiyet-Yaş Durumu Bilgisi

Yaş	N	%
18-24	3	5,77
25-34	9	17,31
35-44	26	50,00
45-54	10	19,23
55 ve üstü	4	7,69
Toplam	53	100
Cinsiyet		
Kadın	27	50,94
Erkek	26	49,06
Toplam	53	100

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında, kütüphane çalışanlarının büyük çoğunluğunun lisans (%60,38-32 kişi) ve lisansüstü (%26,42-14 kişi) mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim lise (%7,55-4 kişi) ve önlisans (%5,66-3 kişi) mezunlarının düşük oranı, meslek içinde yükseköğretim düzeyindeki eğitimin belirleyici bir unsur olduğunu düşündürmektedir. Bu durum, kütüphane hizmetleri ile akademik bilgi ve mesleki formasyon ilişkisinin önemli bir noktada durduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut durumun doğal olarak mesleki etik ilkelere yönelik farkındalık konusunda da olumlu bir fikir sunduğu düşünülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı (%73,58-39 kişi) devlet üniversitelerinde görev yaparken, %26,42'si (14 kişi) vakıf üniversitelerinde hizmet sunmaktadır. Kurumsal dağılım bağlamında değerlendirildiğinde, İzmir'deki devlet üniversitelerinin sayıca vakıf üniversitelerinden fazla olması, çalışmaya katılan kütüphane çalışanlarının büyük çoğunluğunun devlet üniversitelerinde görev yapmasını doğal bir sonuç haline getirmektedir. Bu durum, devlet üniversitelerinin genellikle daha geniş ölçekli kütüphane yapısına ve daha fazla istihdam olanağına sahip olduğu gerçeğiyle de örtüşmektedir.

Araştırma kapsamında, birlikte gösterilmesinin daha anlamlı olacağı değerlendirilerek, çalışmaya katkı veren kütüphane çalışanlarının Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) bölümü mezunu olup olmadıkları ile kurum içindeki statülerine ilişkin veriler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Çalışanların BBY Bölümü Mezuniyet Durumu ve Kurumsal Statüleri

Kurum içi statü	BBY Mezunu (N)	%	BBY Mezunu Değil (N)	%	Toplam	%
Yönetici	11	35,48	4	18,18	15	28,13
Öğr. Gör.	2	7,47	0	00,00	2	3,87
Kütüphaneci	12	38,70	1	4,54	13	24,63
Kullanıcı Hizmetleri Çalışanı	6	18,35	5	22,73	11	20,74
Bilgisayar İşletmeni	0	00,00	3	13,63	3	5,66
Memur	0	00,00	4	18,18	4	7,54
Büro Personeli	0	00,00	2	9,09	2	3,77
Diğer Çalışan	0	00,00	3	13,63	3	5,66
Toplam	31	100	22	100	53	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi, ankete katılan kütüphane çalışanlarının büyük çoğunluğu (%58,49) BBY bölümü mezunudur. Ancak, meslek dışından gelen çalışanların da kütüphanelerde önemli bir orana sahip olduğu (%41,51) dikkat çekmektedir. Bu durum, kütüphanelerin yalnızca BBY mezunlarıyla değil, farklı disiplinlerden gelen bireylerle de hizmet sunduğunu göstermektedir. Kurum içi statü dağılımı incelendiğinde, katılımcıların en büyük kısmının yönetici (%28,13), kütüphaneci (%24,63) ve kullanıcı hizmetleri çalışanı (%20,74) olarak görev yaptığı görülmektedir. Pek çok meslekte olduğu gibi, kütüphanecilikte de etik ilkelere bağlılık yalnızca akademik formasyonla değil, mesleğe duyulan bağlılık, deneyim ve çalışma ortamı gibi çeşitli faktörlerle şekillenmektedir. Bu çerçevede, BBY mezunu olmayan çalışanların mesleki etik ilkelerle uyumu ve meslek içindeki etik farkındalık düzeyi, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak ele alınmıştır.

Katılımcıların Etik ve Meslek Etiği Yetkinlikleri

Günümüzde aktif olarak eğitim veren BBY bölümlerinin müfredatında yer alan etik dersleri, mezun kütüphanecilerin mesleki etik ilkeleri, uygulama süreçleri ve

etik ikilemler konusunda daha yüksek bir farkındalığa sahip olmaları beklenen bir durum haline getirmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada katılımcıların etik ve mesleki yetkinliklerinin değerlendirilmesi sürecinde BBY mezunu olup olmama durumu önemli bir değişken olarak ele alınmıştır. Yanıtların analizi yapılırken de (Tablo 3), BBY mezunu olan ve olmayan bireyler arasındaki olası farkları belirlemek amacıyla bu ayrım temel bir ölçüt olarak kullanılmıştır.

Tablo 3

Çalışanların Formasyonları ile Mesleki Etik Yetkinlikleri

Sorular	BBY mezunu olanlar (N)	(%)	BBY mezunu olmayanlar (N)	(%)
Mesleki etik kavramını daha önce duyduunuz mu?				
Evet	30	96,77	19	86,36
Hayır	1	3,23	3	13,64
Toplam	31	100	22	100
Mesleki etik ile ilgili bir eğitim aldınız mı?				
Evet	21	67,74	6	27,27
Hayır	10	32,26	16	72,73
Toplam	31	100	22	100
Almış olduğunuz eğitim size mesleki etik konusunda bilgi kazandırdı mı?				
Evet	19	61,30	11	50,00
Hayır	4	12,90	6	27,27
Fikrim yok	8	25,80	5	22,73
Toplam	31	100	22	100

Tablo 3'te görüldüğü gibi, mesleki etik farkındalık ve eğitim durumu açısından BBY bölümü mezunu olan ve olmayan çalışanlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. BBY bölümü mezunlarının %96,77'si mesleki etik kavramını daha önce duyduğunu belirtirken, BBY mezunu olmayan çalışanlarda bu oran %86,36 olarak belirlenmiştir. Bu fark görece düşük olsa da kendi çapında bir anlam ifade etmektedir. Mesleki etik eğitimi alma durumu incelendiğinde, BBY mezunlarının %67,74'ü mesleki etik konusunda eğitim aldığını ifade ederken, BBY mezunu olmayanlarda bu oran yalnızca %27,27 olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan alınan mesleki etik eğitiminin ne ölçüde bilgi kazandırdığına dair veriler de dikkat çekicidir. BBY mezunlarının %61,30'u aldıkları eğitimin kendilerine mesleki etik konusunda bilgi kazandırdığını belirtirken, BBY mezunu olmayanlarda bu oran %50 olarak tespit edilmiştir. Bu fark, mesleki etik eğitiminin yalnızca formasyonla değil, aynı zamanda içerik ve sunum yöntemleriyle de doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Kütüphane çalışanlarının mesleki etik temalı etkinliklere katılım durumları ve bu konudaki eğitim talepleri Tablo 4'te ayrıntılandırılmıştır.

Tablo 4

Çalışanların Mesleki Etik Temalı Etkinliklere Katılım Durumu ve Eğitim Talepleri

Sorular	BBY mezunu olanlar (N)	(%)	BBY mezunu olmayanlar (N)	(%)
Mesleki etik ile ilgili seminer, panel, söyleşi, sempozyum vb. katıldınız mı?				
Evet	17	54,83	6	27,27
Hayır	14	45,17	16	72,73
Toplam	31	100	22	100
Mesleki etik ile ilgili bir eğitim programı açılrsa katılmak ister misiniz?				
Evet	27	87,09	17	77,27
Hayır	4	12,81	5	22,73
Toplam	31	100	22	100

Mesleki etik ile ilgili seminer, panel, söyleşi ve sempozyum gibi etkinliklere katılım durumu incelendiğinde, BBY bölümü mezunu 17 kişi (%54,83) bu tür etkinliklere katıldıklarını belirtirken, BBY mezunu olmayanlarda bu sayı 6 kişi (%27,27) olarak kalmıştır. Buna karşın, BBY mezunu olmayan 14 kişi (%45,17) bu tür etkinliklere hiç katılmadıklarını ifade etmiş, BBY mezunlarında ise etkinliklere katılmayanların sayısı 16 kişi (%72,73) olarak belirlenmiştir. Bu veriler, her iki grupta da mesleki etik temalı etkinliklere katılımın sınırlı olduğunu göstermektedir.

Mesleki etik ile ilgili bir eğitim programı açılması durumunda katılma isteği değerlendirildiğinde, BBY mezunu 27 kişi (%87,09), BBY mezunu olmayan 17 kişi (%77,27) bu tür bir eğitime katılmak istediklerini ifade etmiştir. Bu yüksek oranlar, mesleki etik konusunda çalışanların büyük çoğunluğunun daha fazla eğitim alma konusunda istekli olduğunu göstermektedir. Katılım istemeyenlerin sayısı ise BBY mezunlarında 4 kişi (%12,81), BBY mezunu olmayanlarda 5 kişi (%22,73) olarak belirlenmiştir.

Tablo 5'te, mesleki etik ilkelerinin çalışma verimliliği ve hizmet kalitesini artırmadaki rolünü serimlemek amacıyla, BBY bölümü mezunu olup olmama durumu da dikkate alınarak bir önerme cümlesi oluşturulmuştur.

Tablo 5

Mesleki Etik İlkelerinin Çalışma Verimliliği ve Hizmet Kalitesine Etkisine İlişkin Görüşler

Mesleki etik ilkelerin varlığı çalışma verimliliğini ve hizmet kalitesini artırır.								
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kısmen		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
BBY Mezunu Olanlar	25	80,65	0	0	6	19,35	31	100
BBY Mezunu Olmayan	19	86,36	0	0	3	13,64	22	100
Toplam	44	83,02	0	0	9	16,98	53	100

Tablo 5'te görüldüğü üzere, mesleki etik ilkelerinin çalışma verimliliği ve hizmet kalitesine etkisi konusunda katılımcıların büyük çoğunluğu olumlu görüş bildirmiştir. BBY bölümü mezunu olan katılımcıların %80,65'i (25 kişi), BBY bölümü mezunu olmayan katılımcıların ise %86,36'sı (19 kişi) mesleki etik ilkelerinin çalışma verimliliğini ve hizmet kalitesini artırdığına katıldıklarını ifade etmiştir. Bu yüksek oranlar, mesleki etik ilkelerinin kütüphane hizmetlerinde daha etkin ve kaliteli bir işleyiş sağladığına dair yaygın bir kabul olduğunu göstermektedir. Etik ilkelerin, çalışanların iş süreçlerini daha düzenli yürütmelerine katkı sunduğu, kurumsal sorumluluk bilincini artırdığı ve kullanıcı hizmetlerinin daha sistematik şekilde yürütülmesine olanak sağladığı düşünülmektedir. Konuya ilişkin olarak elde edilen en çarpıcı veri, katılımcıların tamamının etik ilkelerin çalışma kalitesi ve hizmet verimliliğini arttıracığına ilişkin önermeyi tamamen reddetmemeleridir.

Tablo 6

Çalışanların Mesleki Etik Standartları, Mesleki Değerler ve Kurumsal Etik İkilemlerine İlişkin Görüşleri

Sorular	BBY mezunu olanlar (N)	(%)	BBY mezunu olmayanlar (N)	(%)
Kişisel meslek etiği standardınız var mı?				
Evet	24	77,41	16	72,72
Hayır	1	3,24	3	13,64
Kısmen	6	19,35	3	13,64
Toplam	31	100	22	100
Mesleki değerler konusunda yeterince bilgili olduğunuzu düşünüyor musunuz?				
Evet	18	58,06	7	31,82
Hayır	1	3,23	2	9,09
Kısmen	12	38,71	13	59,09
Toplam	31	100	22	100
Mesleki bireysel doğrularınız ile kurumsal doğrular arasında seçim yapmak zorunda kalıyor musunuz?				
Evet	11	35,48	7	31,82
Hayır	5	16,13	5	22,73
Kısmen	15	48,9	10	45,45
Toplam	31	100	22	100

Tablo 6'da görüldüğü üzere, kişisel mesleki etik standardına sahip olduğunu belirten katılımcıların oranı BBY mezunları arasında %77,41 (24 kişi), BBY mezunu olmayanlar arasında ise %72,72 (16 kişi) olarak belirlenmiştir. Bu yüksek oranlar, meslek içi deneyimin ve kişisel etik algısının, eğitim türü ve düzeyinden bağımsız olarak gelişebileceğini düşündürmektedir. Kararsız olduğunu belirten katılımcıların oranı BBY mezunları arasında %19,35 (6 kişi) iken, BBY mezunu olmayanlar arasında %13,64 (3 kişi) olarak tespit edilmiştir. BBY mezunları arasında daha yüksek olan bu kararsızlık oranı, akademik etik eğitiminin kişisel etik standartlarını belirlemede daha fazla sorgulamaya neden olabileceğini düşündürmektedir. Mesleki değerlere dair bilgi düzeyi incelemesinde, BBY mezunlarının %58,06'sı (18 kişi) kendini yeterli görürken, BBY mezunu olmayanlarda bu oran %31,82 (7 kişi) olarak belirlenmiştir. Bu fark, mesleki eğitim almanın etik değerlere yönelik bilgi düzeyini artırmada önemli bir etken olabileceğini göstermektedir. Buna karşılık, kararsız olanların oranı BBY mezunu olmayanlar arasında %59,09 (13 kişi) ile oldukça yüksek bir seviyededir. Bu durum, meslek dışından gelen bireylerin, mesleki etik değerler konusunda yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları konusunda daha fazla belirsizlik yaşadıklarını düşündürmektedir. Mesleki bireysel doğrular ile kurumsal etik

ilkeler arasında seçim yapmak zorunda kalan katılımcıların oranı BBY mezunları arasında %35,48 (11 kişi), BBY mezunu olmayanlar arasında ise %31,82 (7 kişi) olarak belirlenmiştir. Bu oranlar, her iki grup için de etik ikilemlerle karşılaşma düzeyinin benzer olduğunu göstermektedir. Ancak, kararsız olanların oranı BBY mezunları arasında %48,9 (15 kişi), BBY mezunu olmayanlar arasında %45,45 (10 kişi) olarak tespit edilmiştir. Kesinlikle bağımsız bir çalışmayı gerektiren bu durum, katılımcıların önemli bir kısmının kurumsal etik ilkeler ile bireysel etik anlayışları arasında zaman zaman belirsizlik yaşadıklarını ve kesin bir yanıt veremediklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 7

Katılımcıların Çalıştıkları Kurum ve Sorumluluklarına Yönelik Görüşleri

Sorular	Devlet üniversitesi çalışanı (N)	(%)	Vakıf üniversitesi çalışanı (N)	(%)
Kurum içinde üstlendiğiniz sorumluluklara ilişkin görev tanımınız eksiksiz yapılmış mıdır?				
Evet	17	43,59	10	71,43
Hayır	13	33,33	0	0
Kısmen	9	23,08	4	28,57
Toplam	39	100	14	100
Kurumunuzda fikirlerinizi açıkça ifade edebiliyor musunuz?				
Evet	29	74,36	10	71,43
Hayır	2	5,13	0	0
Kısmen	8	20,51	4	28,57
Toplam	39	100	14	100
Kurumunuzda yönetici çalışan ilişkisini yeterli düzeyde buluyor musunuz?				
Evet	26	66,67	10	71,43
Hayır	4	10,25	0	0
Kısmen	9	23,08	4	28,57
Toplam	39	100	4	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi, çalışanların görev tanımları, kurumsal iletişim olanakları ve yönetici-çalışan ilişkileri, çalıştıkları kurum türüne bağlı olarak farklılaşmaktadır. Devlet üniversitelerinde görev yapan çalışanların %43,59’u (17 kişi), vakıf üniversitelerinde çalışanların ise %71,43’ü (10 kişi), kendilerine verilen görev tanımının eksiksiz olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, devlet üniversitesi çalışanlarının %33,33’ü (13 kişi) görev tanımlarının eksik veya belirsiz olduğunu ifade ederken, vakıf üniversitelerinde bu yönde olumsuz görüş bildiren herhangi bir katılımcı bulunmamaktadır. Bu durum, vakıf üniversitelerinde çalışan personelin görev tanımları konusunda daha net bir

çerçeveye sahip olduğunu düşündürmektedir. Öte yandan kısmen yanıtını veren katılımcıların oranı devlet üniversitelerinde %23,08 (9 kişi), vakıf üniversitelerinde ise %28,57 (4 kişi) olarak belirlenmiştir. Bu oranlar, özellikle devlet üniversitelerinde görev tanımlarının belirlenmesi sürecinde çalışanlar açısından bir belirsizlik yaşanabileceğini göstermektedir.

Kurumsal iletişim açısından değerlendirildiğinde, çalışanların fikirlerini açıkça ifade edebilme durumlarına ilişkin veriler, kurum türleri arasında benzer bir eğilim sergilemektedir. Devlet üniversitesi çalışanlarının %74,36'sı (29 kişi), vakıf üniversitesi çalışanlarının ise %71,43'ü (10 kişi) fikirlerini özgürce ifade edebildiklerini belirtmiştir. Olumsuz görüş bildirenlerin oranı devlet üniversitelerinde %5,13 (2 kişi) iken, vakıf üniversitelerinde bu yönde olumsuz görüş belirten çalışan bulunmamaktadır. Kararsız kalan çalışanların oranı ise devlet üniversitelerinde %20,51 (8 kişi), vakıf üniversitelerinde %28,57 (4 kişi) olarak tespit edilmiştir. Bu veriler, kurumsal iletişim kanallarının her iki kurum türünde de belirli bir düzeyde açık olduğunu, ancak çalışanların bir kısmının ifade özgürlüğü konusunda tereddüt yaşayabildiğini göstermektedir.

Yönetici-çalışan ilişkilerinin yeterliliği konusunda vakıf üniversitesi çalışanlarının daha olumlu görüş bildirdiği görülmektedir. Vakıf üniversitesi çalışanlarının %71,43'ü (10 kişi), devlet üniversitesi çalışanlarının ise %66,67'si (26 kişi) yönetici-çalışan ilişkilerini yeterli bulduklarını ifade etmiştir. Yönetici-çalışan ilişkilerini yetersiz bulanların oranı devlet üniversitelerinde %10,25 (4 kişi) iken, vakıf üniversitelerinde bu yönde olumsuz görüş bildiren çalışan bulunmamaktadır. Bununla birlikte, kısmen yanıtını veren çalışanların oranı devlet üniversitelerinde %23,08 (9 kişi), vakıf üniversitelerinde ise %28,57 (4 kişi) olarak belirlenmiştir. Bu bulgular, çalışanların önemli bir bölümünün yönetici-çalışan ilişkilerini değerlendirme noktasında kesin bir görüş belirtmediğini göstermektedir.

Tablo 8

Katılımcıların Mesleki Tatminlerinin Karşılama Durumu

Kütüphanecilik mesleği mesleki tatmin açısından beklentilerimi karşılıyor.								
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kısmen		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Yönetici	11	73,33	0	0	4	26,67	15	100
Kütüphaneci	8	61,54	0	0	5	38,46	13	100
Kullanıcı Hizmetleri Çalışanı	7	63,64	0	0	4	36,36	11	100
Memur	2	50	1	25	1	25	4	100
Bilgisayar İşletmeni	0	0	1	33,33	2	66,67	3	100
Öğretim Görevlisi	1	50	1	50	0	0	2	100
Büro Personeli	1	50	0	0	1	50	2	100
Diğer Çalışan	1	33,33	1	33,33	1	33,34	3	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi, yönetici, kütüphaneci ve kullanıcı hizmetleri çalışanlarının mesleklerinden daha yüksek oranda tatmin duydukları tespit edilmiştir. Bu durum mesleğin merkezinde yer alan pozisyonların doğrudan bilgi yönetimi ve kullanıcı etkileşimi ile ilgili olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir. Memur, bilgisayar işletmeni ve diğer destek hizmetleri yürüten çalışanlar arasında iş doyumuna ilişkin belirsizlik oranı daha yüksektir. Kütüphanecilik mesleğinin kendi ilgi alanlarına ve becerilerine tam olarak hitap etmediğini düşünmeleri, bulundukları pozisyondan memnuniyetsizlik duymaları ya da üstlendikleri görev ve sorumlulukların kendilerini yeterince tatmin etmemesinin yanıtlarını şekillendiren temel etkenler arasında olduğu düşünülmektedir. Beklentilerin karşılanmasının etik duyarlılığın gelişimine doğrudan katkı sağladığı göz önüne alındığında, ilgili tablo araştırmanın evreni ve mesleki etik çerçevesinde değerlendirdiğinde dikkat çekici bir sonuç olarak yorumlanabilir.

Tablo 9

Mesleki Yasal Düzenlemelere Hâkimiyet

Kütüphane/kütüphanecilik ile ilgili yasal düzenlemeler konusunda yeterince bilgi sahibiyim.				
	BBY mezunu olanlar (N)	(%)	BBY mezunu olmayanlar (N)	(%)
Katılıyorum	9	29,23	2	9,10
Katılmıyorum	6	19,16	10	45,45
Kısmen	16	51,61	10	45,45
Toplam	31	100	22	100

Tablo 9’da ankete katılanların konuyla ilgili yasal düzenlemeler notasındaki bilgileri analiz edilmiştir. BBY bölümü mezunu olan katılımcılar arasında, yasal düzenlemeler hakkında yeterli bilgi sahibi olduğunu düşünenlerin oranı %29,23 (9 kişi) iken, %19,16’sı (6 kişi) bu konuda bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Ancak en büyük oran, %51,61 (16 kişi) ile kısmen bilgi sahibi olduğunu belirtenlerdir. Bu noktada ssıl dikkat çekici olan ise BBY bölümü mezunu olmayan çalışanlar arasında yasal düzenlemeler hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu belirtenlerin oranının oldukça düşük olmasıdır. Yalnızca %9,09’luk bir kesim (2 kişi) bu konuda kendini yeterli görürken, %45,45’lik iki ayrı grup (10’ar kişi) ya hiç bilgi sahibi olmadığını ya da kısmen bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, BBY mezunu olmayan çalışanların mesleki çerçevede yasal düzenlemelerle ilgili daha fazla bilgi eksikliği yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu bilgi eksikliği mesleki sorumlulukların yerine getirilmesi ve meslek etiği çerçevesinde bilinçli karar alma süreçleri üzerinde doğrudan etkili olabilir.

Katılımcıların Kütüphanecilik Etiği ile İlgili Yaklaşımları

Çalışmanın bu bölümünde, katılımcıların kütüphaneciliğin temel etik ilkeleri arasında yer alan bazı konulara yönelik olarak geliştirilmiş olan önermelere verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir. Tablo 10'da ayrıntılı olarak gösterilen bilgiler, konu hakkında zengin bir yorum alanı ortaya koymaktadır.

Tablo 10

Kütüphane-Etik Yakınsamasına İlişkin Değerlendirmeler - I

Önermeler	(N)	(%)
Kütüphanede kullanıcıların bilgiye erişim hakları her koşulda gözetilir.		
Evet	50	94,34
Hayır	0	0
Kısmen	3	5,66
Toplam	53	100
Kütüphanede kullanıcılar arası ayırım olmadan eşit hizmet sunulur.		
Evet	46	86,80
Hayır	2	3,77
Kısmen	5	9,43
Toplam	53	100
Kütüphanede düşünce özgürlüğü ve sansüre ilişkin sorun yaşanmaz.		
Evet	45	84,91
Hayır	8	15,09
Kısmen	0	0
Toplam	53	100

Tablo 10'da yer alan verilere göre, katılımcıların %94,34'ü bilgiye erişim hakkının her durumda korunduğunu belirtirken, %5,66'sı bu görüşe kısmen katılmakta, ancak hiçbir katılımcı bu ifadeye tamamen karşı çıkmamaktadır. Bu sonuçlar, bilgiye erişim hakkının kütüphaneler tarafından büyük ölçüde korunduğuna dair geniş çapta bir uzlaşa olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, kısmen katılan %5,66'lık kesim, belirli koşullarda bilgiye erişimde sınırlamalar olabileceğini düşündürmektedir. Örnek olarak telif hakları, teknik altyapı eksiklikleri, bütçe kısıtlamaları veya belirli bilgi kaynaklarına erişim politikaları gibi faktörlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Şüphesiz ki kütüphanelerdeki hizmetlerin tarafsız ve ayrımcılıktan uzak bir şekilde sunulması meslek etiğinin temel ilkelerinden biridir. Anket sonuçlarına göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu %86,80 (46 kişi) kütüphanelerde kullanıcılar arasında ayırım yapılmaksızın eşit hizmet sunulduğunu belirtmiştir. Ancak, %9,43'ü (5 kişi) bu eşitliği kısmen sağlanmış olarak değerlendirirken, %3,77'lik bir kesim (2 kişi) hizmetlerde tam anlamıyla eşitlik sağlanmadığını düşünmektedir. Hizmet eşitliği ilkesinin büyük ölçüde benimsendiği görülmekle birlikte, bazı durumlarda ayrımcılık algısının varlığı dikkat çekmektedir. Kütüphane çalışanlarının kullanıcılara tarafsız ve eşit hizmet sunma yükümlülüğü, etik çerçevenin temel taşlarından biri olduğu unutulmamalıdır.

Üniversite kütüphanelerinde çalışanların büyük çoğunluğu (%84,91, 45 kişi) kütüphanelerde düşünce özgürlüğü ve sansürle ilgili bir sorun yaşanmadığını belirtmiştir. Bu oran, kütüphanelerin tarafsız bilgi hizmeti sunma ve bilgiye erişimi herhangi bir kısıtlama olmaksızın sağlama noktasında büyük ölçüde başarılı olduğunu göstermektedir. Buna karşın %15,09'luk bir kesim (8 kişi) kütüphanelerde sansür ya da düşünce özgürlüğüne yönelik kısıtlamalarla karşılaşıldığını ifade etmiştir. TKD tarafından hazırlanan Düşünce Özgürlüğü Bildirgesi'ne göre, kütüphane çalışanları her türlü bilgiyi kullanıcılarına eşit ve özgür bir şekilde sunmalı, ayrıca düşünce özgürlüğünü tehdit eden her türlü sansüre karşı durmalıdır.

Tablo 11

Kütüphane-Etik Yakınsamasına İlişkin Değerlendirmeler - II

Önermeler	(N)	(%)
Kütüphanede kullanıcıların bilgi taleplerinin gizliliği konusunda yeterli özeni ve saygıyı gösteriyorum		
Evet	50	94,34
Hayır	0	0
Kısmen	3	5,66
Toplam	53	100
Mesleki saygının mesleki başarı kadar önemli olduğunu düşünüyorum		
Evet	49	92,45
Hayır	0	0
Kısmen	4	7,55
Toplam	53	100
Kütüphaneciliğe ilişkin mesleki gelişmeleri yakından takip edip yapılan etkinliklere katılım		
Evet	23	43,40
Hayır	7	13,20
Kısmen	23	43,40
Toplam	53	100

Tablo 11'de gösterilen verilere göre, katılımcıların %94,34'ü (50 kişi) kullanıcıların bilgi taleplerinin gizliliği konusunda yeterli özeni gösterdiğini belirtmiştir. Bu yüksek oran, kütüphane çalışanlarının mesleki etik çerçevede mahremiyet ilkesine büyük ölçüde bağlı kaldıklarını göstermektedir. Bu sayede kullanıcıların kütüphaneye yönelik güven duygularının pekiştirilmesi, bireylerin gelecekte bilgiye ihtiyaç duyduklarında tereddüt etmeden tekrar kütüphaneye başvurmalarını teşvik edecektir. Hiçbir katılımcı bu ilkeye karşı sorumluluk taşımadığını ifade etmezken, %5,66'lık bir kesim (3 kişi) bu konuda kısmen özen gösterdiğini belirtmiştir. Bu katılımcıların varlığı, bu konunun pratikte zaman zaman ihlal edilebileceğini düşündürmektedir. Bu duruma karşı bilgi gizliliğine ilişkin mesleki farkındalığın sürekli olarak vurgulanması ve desteklenmesi etik standartların sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Katılımcıların %92,45'inin (49 kişi) mesleki saygınlığın en az mesleki başarı kadar önemli olduğunu düşündüğü görülmektedir. Bu oran, meslek mensuplarının, mesleki gelişim ve kariyer başarısının yanı sıra toplum tarafından saygı duyulan bir meslek kimliğine sahip olmayı da önemsedğini göstermektedir. Katılmıyorum yanıtını işaretleyen katılımcıların olmaması etik değerlere bağlılığın ve profesyonel itibarın sürdürülebilirliği açısından olumlu bir göstergedir. Kısmen yanıtını işaretleyen katılımcılar ise %7,55'lik bir kesim (4 kişi) olup, bu görüşe kısmen katıldığını belirtmiştir. Olumlu görüşün yoğun oranda olması, meslek mensuplarının bireysel ve kurumsal düzeyde mesleki gelişimlerini sürdürmeleri için motivasyon sağlayan bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların %43,40'ı (23 kişi) mesleki gelişmeleri yakından takip ettiğini ve düzenlenen etkinliklere katıldığını belirtirken, aynı orandaki bir grup (%43,40, 23 kişi) bu konuda "kısmen" aktif olduğunu ifade etmiştir. Buna karşılık, %13,21'lik bir kesim (7 kişi) mesleki gelişmeleri takip etmediğini ve etkinliklere katılım sağlamadığını belirtmiştir. Kütüphanecilik mesleğinde güncel gelişmeleri takip etmek ve mesleki etkinliklere katılım göstermek, bireysel mesleki sorumlulukların yanı sıra kurumsal hizmet kalitesini de doğrudan etkileyen bir unsurdur. Sürekli değişen kullanıcı ihtiyaçları ve yenilikler göz önünde bulundurulduğunda, çalışanların mesleki gelişime yönelik ilgilerinin artırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 12*Kütüphane Çalışanlarının Kurumsal, Mesleki ve Yasal Sorumluluklara Bakışı*

Sorular	BBY mezunu olanlar (N)	(%)	BBY mezunu olmayanlar (N)	(%)
Kütüphaneciliğe yönelik politika ve standartların geliştirilmesi için kurumsal ve/veya bireysel sorumluluk üstleniyor musunuz?				
Evet	19	61,29	15	68,18
Hayır	4	12,90	1	4,55
Kısmen	8	25,81	6	27,27
Toplam	31	100	22	100
İşinizi yaparken kütüphanecilik mesleğine değer katacak biçimde hizmet verdiğinizini düşünüyor musunuz?				
Evet	29	93,55	15	68,18
Hayır	0	0	3	13,64
Kısmen	2	6,45	4	18,18
Toplam	31	100	22	100
Bilgi hizmeti verirken telif hakları konusunda sorumluluklarınızı bilerek hareket ediyor musunuz?				
Evet	23	74,19	18	81,81
Hayır	0	0	1	4,55
Kısmen	8	25,81	3	13,64
Toplam	31	100	22	100

Kütüphaneciliğe yönelik politika ve standartların geliştirilmesi için kurumsal ve/veya bireysel sorumluluk üstlenme sorusuna BBY mezunlarının %61,29'u (19 kişi) aktif sorumluluk aldığını ifade ederken, BBY mezunu olmayan çalışanlarda bu oran %68,18 (15 kişi) olarak belirlenmiştir. Ancak, her iki grupta da katılmayanların oranının oldukça düşük olması (BBY mezunları %12,90, 4 kişi; mezun olmayanlar %4,55, 1 kişi) bu sorumluluk anlayışının meslek içinde büyük ölçüde benimsendiğini göstermektedir. Meslek çalışanlarının kütüphaneciliğe değer katan bir hizmet sunduklarına dair algıları incelendiğinde, BBY mezunları içinde bu görüşe "katılıyorum" yanıtı verenlerin oranı oldukça yüksek olup %93,55 (29 kişi) olarak belirlenmiştir. Mezun olmayanlar arasında ise bu oran %68,18 (15 kişi) seviyesindedir.

Telif hakları konusunda mesleki sorumluluk bilinci incelendiğinde, BBY mezunlarının %74,19'u (23 kişi) bilgi hizmeti sunarken telif hakları kurallarını bilerek hareket ettiğini ifade etmiştir. Mezun olmayan çalışanlarda bu oran %81,82 (18 kişi) olup, mezunlardan daha yüksek bir farkındalık gösterilmiştir. Katılmayanların oranı BBY mezunları arasında %0 iken, mezun olmayanlarda %4,55 (1 kişi) olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, "kısmen" yanıtı verenlerin oranı mezun grubu içinde %25,81 (8 kişi), mezun olmayanlarda ise %13,64 (3 kişi) olarak kaydedilmiştir. Bu durum, telif hakları konusunda genel farkındalığın yüksek olduğunu ancak uygulamada bazı belirsizliklerin ya da bilgi eksikliklerinin sürdüğünü göstermektedir.

Katılımcıların Kütüphanecilik Etiği ve Yapay Zekâ İlişkisine Yönelik Yaklaşımları

Çalışma kapsamında, günümüzde üzerinde en çok kalem oynatılan başlıklardan biri olarak, kütüphanelerde yapay zekâ uygulamalarının kütüphanecilik etiğine etkisine yönelik farklı eğitim geçmişlerine sahip bireylerin görüşlerine yer verilmesinin anlamı olacağı değerlendirilmiştir. Bu noktada elde edilen veriler, alan yazınında güncel bir tartışma konusu yaratmaktadır. Anket yanıtlarına göre, BBY bölümü mezunlarının büyük bir çoğunluğu (%61,29) yapay zekânın kütüphanecilik etiği üzerinde olumlu/olumsuz bir etkisi olacağını düşünmektedir. Bu durum, BBY eğitiminin teknolojiye yönelik algıyı şekillendirdiğini ve yapay zekânın etik boyutları hakkında daha fazla farkındalık yarattığını göstermektedir. BBY bölümü mezunu olmayan kütüphane çalışanlarında bu oranın %50 seviyesindedir. Öte yandan, BBY mezunları arasında yapay zekânın etik etkilerine yönelik kısmen olumlu düşünenlerin oranı %35,48 iken, mezun olmayanlarda bu oran %27,27 olarak tespit edilmiştir. BBY mezunu olmayan katılımcılar arasında yapay zekânın olası etkilerini reddeden katılımcıların oranı (%22,73) BBY mezunlarına kıyasla (%3,23) oldukça yüksektir. Bu durum, BBY eğitimi almamış bireylerin yeni teknolojilerin olası etkilerine karşı olumsuz bir yaklaşım sergiledikleri şeklinde değerlendirilmiştir. Kütüphanecilik etiği ve yapay zekâ etkileşimine yönelik diğer sorulara verilen yanıtlar Tablo 13'te ayrıntılı olarak betimlenmiştir.

Tablo 13

Kütüphane Çalışanlarının Meslek Etiği ve Yapay Zekâ Yakınsamasına İlişkin Görüşleri

Sorular	BBY mezunu olanlar (N)	(%)	BBY mezunu olmayanlar (N)	(%)
Yapay zekânın kütüphanecilik mesleğine olan etkileri ile ilgili en büyük etik sorun iş güvencesidir.				
Katılıyorum	8	25,81	7	31,88
Katılmıyorum	15	48,38	7	31,88
Fikrim yok	8	25,81	8	36,24
Toplam	31	100	22	100

Yapay zekânın kütüphanecilik mesleğine olan etkileri ile ilgili en büyük etik sorun veri güvenliğidir.

Katılıyorum	19	61,29	10	45,45
Katılmıyorum	4	12,90	4	18,31
Fikrim yok	8	25,81	8	36,24
Toplam	31	100	22	100

Yapay zekânın kütüphanecilik mesleğine olan etkileri ile ilgili en büyük etik sorun gizliliiktir.

Katılıyorum	18	58,06	5	22,86
Katılmıyorum	5	16,13	9	40,90
Fikrim yok	8	25,81	8	36,24
Toplam	31	100	22	100

Tablo 13'te, kütüphanecilik etiği ile yapay zekâ ilişkisi ayrıntılarıyla gösterilmiştir. Kütüphanecilik evreninde yapay zekâ ve etik ilişkisine ilişkin önermelere katılımcıların %30,18'i herhangi bir fikri olmadığı şeklinde yanıt vermiştir. Bu dağılım alan mezunu olan ve olmayan kütüphane çalışanlarında eşit (8 kişi) durumdadır. Ancak bütün içindeki temsil oranları alan mezunu olanlarda %25,81, olmayanlarda ise %36,34'e karşılık gelmektedir. Veriler üzerinden yapılan analizde söz konusu dağılım dikkate alınmıştır.

İş güvencesi, bireylerin kütüphanelerde istihdam edilme oranlarını ve eğer çalışıyorlarsa işlerini kaybetme riskine karşı korunmasını ifade etmektedir. BBY bölümü mezunlarının yalnızca %25,81'inin yapay zekânın iş güvencesini tehdit eden bir etik sorun olduğunu düşündüğü, buna karşılık %48,38'inin bu görüşe katılmadığı görülmektedir. Öte yandan, BBY mezunu olmayan bireyler arasında görüşler eşit oranda dağılmış olup, %31,88'i yapay zekânın iş güvencesine yönelik en büyük etik sorun olduğunu düşünürken, diğer %31,88'i bu görüşe katılmamaktadır. BBY mezunlarının büyük çoğunluğunun iş güvencesini yapay zekâ bağlamında en büyük etik sorun olarak görmediğini, ancak belirli bir kesimin bu konuda kaygı taşıdığını göstermektedir. BBY mezunu olmayanlarda ise iş güvencesinin etik bir sorun olup olmadığı konusunda daha fazla bölünme söz konusudur. Bu bulgular, yapay zekânın mesleki etik ilkeler çerçevesinde nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda daha kapsamlı tartışmalara ve farkındalık çalışmalarına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

BBY mezunlarının %61,29'u ve BBY mezunu olmayanların %45,45'i veri güvenliğini en büyük etik sorun olarak görmektedir. Bu durum, yapay zekâ uygulamalarının kütüphane sistemlerinde kişisel veri gizliliği ve bilgi güvenliği açısından ciddi kaygılar yarattığını göstermektedir. BBY mezunları arasında bu görüşü savunanların oranının daha yüksek olması, mesleki eğitim sürecinde veri güvenliği konusuna daha fazla vurgu yapılmasıyla ilişkili olabilir. BBY mezunu olmayanlar arasında ise veri güvenliğini birincil

etik sorun olarak görmeyenlerin oranı daha fazladır, bu da konuyla ilgili farkındalık düzeylerinde farklılık olabileceğini düşündürmektedir.

BBY mezunlarının %58,06'sı gizliliği en büyük etik sorun olarak görürken, %16,13'ü bu görüşe katılmamaktadır. Buna karşılık, BBY mezunu olmayanların yalnızca %22,86'sı gizliliği en büyük etik sorun olarak değerlendirirken, %40,90'ı bu görüşe katılmamaktadır. Bu sonuçlar, BBY mezunlarının mesleki etik çerçevesinde her türlü gizliliğe daha fazla önem verdiğini, BBY mezunu olmayanların ise bu konuda daha az farkındalık gösterdiğini düşündürmektedir.

Katılımcıların yapay zekâ kapsamında etik sorun olarak tanımladıkları “diğer” kategorisindeki yanıtlar da dikkat çekicidir. Örneğin, bazı katılımcılar telif haklarını yapay zekâ ile ilgili en büyük etik sorun olarak değerlendirmektedir. Bu durum, dijital içeriklerin izinsiz kullanımı, yapay zekâ tarafından üretilen veya işlenen verilerin sahipliği gibi konuların meslekî açıdan önemli bir tartışma alanı olduğunu göstermektedir. Yapay zekâ kavramının günümüzde hala sınırlarının tam anlamı ile çizilmemiş olması, gri bir alan olarak varlığını devam ettirmesi bu konuda temkinli davranılması gerektiğini düşündürmektedir.

Katılımcıların BBY alanında son dönemin güncel araştırma konularından biri olan açık erişim politikalarına ve sürdürülebilirlik faaliyetlerine ilişkin görüşleri, Tablo 14'te bölüm mezunu olan ve olmayan bireyler arasındaki farklılıkları analiz etmek amacıyla detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Tablo 14

Katılımcıların Etik Odaklı Açık Erişim ve Sürdürülebilirlik Politikalarına Yönelik Görüşleri

Sorular	BBY Mezunu Olanlar (N)	(%)	BBY Mezunu Olmayanlar (N)	(%)
Kütüphanelerdeki açık erişim politikaları ve uygulamalarının akademik eşitsizliğin azaltılmasına olumlu katkısı olacağını düşünüyor musunuz?				
Evet	23	73,34	13	59,09
Hayır	1	3,33	2	9,09
Kısmen	7	23,33	7	31,82
Toplam	31	100	22	100
Sürdürülebilirlik politikaları ve uygulamalarının kütüphanelerin/kütüphanecilerin etik sorumlulukları arasında yer alması gerektiğini düşünüyor musunuz?				
Evet	29	93,34	17	77,27
Hayır	1	3,33	0	0
Kısmen	1	3,33	5	22,73
Toplam	31	100	22	0

Açık erişim politikalarının akademik eşitsizliğin azalmasına olumlu katkı sağlayıp sağlamadığına ilişkin değerlendirmeler incelendiğinde, BBY mezunlarının %73,34'ü bu görüşe katılırken, %3,33'ü katılmamakta ve %23,33'ü kısmen katılmaktadır. Buna karşılık, BBY mezunu olmayanlar arasında bu politikaların akademik eşitsizliği azaltıcı etkisine katılanların oranı %59,09, kısmen katılanların oranı %31,82 ve katılmayanların oranı %9,09'dur. BBY eğitiminin, bilgiye erişim hakkı, bilimsel bilginin yayılımı ve akademik eşitsizlikleri azaltma konularında daha fazla farkındalık kazandırması bu tutum farklılığını açıklayabilir.

Sürdürülebilirlik politikalarının kütüphanelerin ve kütüphanecilerin etik sorumlulukları arasında yer alması gerektiğine yönelik değerlendirmelerde ise BBY mezunlarının %93,34'ü bu görüşe katılırken, %3,33'ü katılmamakta ve %3,33'ü kısmen katılmaktadır. BBY mezunu olmayanlar arasında ise bu görüşe katılanların oranı %77,27, kısmen katılanların oranı %22,73 olup, katılmayan hiç kimse bulunmamaktadır. Bu bulgular, her iki grubun da sürdürülebilirlik politikalarının kütüphanecilik mesleğindeki etik sorumlulukların bir parçası olması gerektiği konusunda büyük ölçüde hemfikir olduğunu, ancak BBY mezunlarının bu konuda daha yüksek bir farkındalığa sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın son bölümünde, katılımcıların mevcut mesleki etik ilkelere yönelik görüş ve düşünceleri sorgulanmıştır. Bu konuda verilen anket yanıtları Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15

Mevcut Kütüphanecilik Etik İlkelerini Değerlendiren Anket Sonuçları

Sorular	N	%
Kütüphanecilik mesleki etik ilkelerinin açık ve net olduğunu düşünüyor musunuz?		
Evet	23	43,40
Hayır	6	11,32
Kısmen	24	45,28
Toplam	53	100
Kütüphanecilik mesleki etik ilkelerini yeterli buluyor musunuz?		
Evet	18	34,62
Hayır	11	19,23
Kısmen	24	46,15
Toplam	53	100

Kütüphanecilik mesleki etik ilkelerini yararlı buluyor musunuz?		
Evet	39	73,08
Hayır	0	0
Kısmen	14	26,92
Toplam	53	100
Kütüphanecilik mesleki etik ilkelerini uygulanabilir buluyor musunuz?		
Evet	22	42,31
Hayır	0	0
Kısmen	31	57,69
Toplam	53	100

Tablo 15'teki verilerden elde edilen bulgularda etik ilkelerin teorik düzeyde kabul gördüğünü ancak uygulama, açıklık ve yeterlilik açısından bazı soru işaretleri barındırdığını ortaya koymaktadır. Mesleki etik ilkelerinin açık ve net olup olmadığına ilişkin soruya katılımcıların %43,40'ı (23 kişi) olumlu yanıt verirken, %11,32'si (6 kişi) etik ilkelerin yeterince açık olmadığını düşünmektedir. Buna karşılık %45,28'lik bir kesim (24 kişi) etik ilkelerin kısmen açık olduğunu belirtmiştir. Bu durum mesleki etik ilkelerinin belirli bir çerçeve sunduğunu ancak tam anlamıyla netlik taşımadığını ve meslek mensupları arasında farklı yorumlara yol açabilecek yönleri olduğunu düşündürmektedir.

Etik ilkelerin yeterliliği konusunda ise katılımcıların yalnızca %34,62'si (18 kişi) mevcut etik ilkelerinin yeterli olduğunu düşünürken, %19,23'ü (11 kişi) bunların yetersiz olduğunu ifade etmiştir. En büyük oranı oluşturan %46,15'lik kesim (24 kişi) ise etik ilkelerin kısmen yeterli olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, etik ilkelerin içeriğinin belirli noktalarda geliştirilmesi veya güncellenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle mesleğin değişen dinamikleri göz önüne alındığında, etik çerçevenin sürekli olarak revize edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların pek çoğu mevcut kütüphanecilik ilkelerine ilişkin paylaştıkları görüş, öneri ve eleştirilerinin çoğunda bu konuya bir gönderme yapmıştır.

Etik ilkelerin yararlılığı konusunda ise daha güçlü bir fikir birliği olduğu görülmektedir. Katılımcıların %73,08'i (39 kişi) etik ilkeleri yararlı bulduğunu ifade ederken, hiçbir katılımcı (%0) etik ilkelerin yararsız olduğunu düşünmemektedir. Buna karşın, %26,92'lik bir kesim (14 kişi) etik ilkelerin kısmen yararlı olduğunu belirtmiştir. Etik ilkelerin genel kabul gördüğü ve meslek pratiği açısından önemli bir çerçeve sunduğu bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

Etik ilkelerin uygulanabilirliği ise meslek mensupları açısından en fazla çekince barındıran alanlardan biri olarak görünmektedir. Katılımcıların %42,31'i (22 kişi) etik ilkelerin uygulanabilir olduğunu düşünürken, %57,69'luk kesim (31 kişi) etik ilkelerin kısmen uygulanabilir olduğunu ifade etmiştir. Teorik düzeyde güçlü bir etik çerçevenin bulunduğunu ancak uygulamada çeşitli zorlukların yaşandığı dikkat çekmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bir mesleğin icrasının yörüngesini belirlemekle kalmayıp, aynı zamanda o mesleğin toplum nazarındaki algısını ve kabulünü de doğrudan etkileyen unsurların başında yer alan etik, bu yönüyle mesleğin varlığı kadar anlamlıdır. Aralarında kütüphanelerin de yer aldığı kamu yararını gözeten, kâr amacı gütmeyen ve ancak kullanıcıları (müşterileri) ile var olabilen kurumlar söz konusu olduğunda, bu anlam çok daha önemli bir noktada durmaktadır. Zira bu türden kurumlar için etik ve kendine özgü ilkeleriyle biçimlenmiş mesleğin çerperinde biçimlenen meslek etiği, aralarında kütüphanelerin, yöneticilerin, kullanıcıların ve olası diğer paydaşların yer aldığı farklı aktörlerin, aynı sahnede birbirlerinin sınırlarını bilerek ve bu sınırlara saygı göstererek performans ortaya koymalarını sağlar. Bu türden bir önem ve gereklilik ilişkisi, kendine özgü amaç, ilke ve özellikleri olan üniversite kütüphaneleri için de geçerlidir.

Bu çalışmada, yukarıda işaret edilen melek etiği odaklı ilişki ağı, araştırmanın evreni olarak belirlenen İzmir'de hizmet veren yükseköğretim kurumlarının kütüphaneleri üzerinden resmedilmiştir. Kentteki 10 yükseköğretim kurumunun kütüphanelerinde görev yapan kütüphane çalışanlarının etik, mesleki etik ve etik bağlamda mesleğe karşı tutum, görüş ve değerlendirmelerinin analizi üzerinden elde edilen sonuçlar aşağıda listelenmiştir;

- Kütüphane çalışanlarının önemli bir bölümü (%69,23) 35-54 yaş aralığında yer almaktadır. Bu dağılım, katılımcıların aralarında mesleğin etik değerlerinin de yer aldığı pek çok meslek ayrıntısını bilme-öğrenme-uygulama açısından deneyimli olduğunu ortaya koymaktadır.
- Yönetici pozisyonunda bulunan çalışanların mesleki geçmişi değerlendirildiğinde, BBY mezunu olmayan bireylerin de aktif roller üstlendiği görülmektedir. Bu durum, mesleki etik farkındalık açısından iki yönlü bir değerlendirme gerektirmektedir. BBY bölümü mezunu olan bireylerin kütüphanecilik etiğine ve mesleğin gerekliliklerine daha aşına olması beklenirken, meslek dışından gelen yöneticilerin ve çalışanların etik ilkelere yönelik tutumlarının nasıl şekillendiği önemli bir araştırma alanıdır. Ulusal alan yazınında dile getirildiği gibi (Akkaya, 2014; Kızılöz, 2014), bu tablo hem yöneticiler, hem de çalışanlar açısından etik odağında alan mezunu olanlar ile olmayanların bağımsız çalışmalarda nitel ve nicel unsurlar üzerinden araştırılmasının önemini ortaya koymaktadır.

- BBY mezunu olmayan çalışanların (Tablo 3) büyük çoğunluğunun (%72,73) etik konusunda herhangi bir eğitim almamış olması, Yılmaz (2007), Yılmaz (2009), Akkaya (2014), Kızılöz (2014)'ün işaret ettiği gibi meslek içi etik farkındalık çalışmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kütüphane hizmetlerinde mesleki etik ilkelerin benimsenmesi açısından, bu gruptaki çalışanların meslek içi eğitimler ve akreditasyon çalışmaları ile desteklenmesinde yarar vardır.
- Mesleğin etik değerlerine ilişkin eğitim almayı istemeyenlerin oranının BBY mezunu olmayan katılımcılardan daha fazla olması, bu grubun etik farkındalık geliştirme konusunda daha az eğilimli olabileceğini aklı getirmektedir. Bu durum aynı zamanda mesleki formasyon ve meslek etiği ilişkisinin de başka bir gözle değerlendirilmesi anlamına da gelmektedir. Çalışmada elde edilen veriler, ilgili çalışmalarda genellikle işaret edilmeyen biçimde kütüphanecilik meslek etik ilkelerinin paydaşların katılımıyla revize edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- Mesleki etik ilkelerin varlığının çalışma verimliliğini ve hizmet kalitesini artırması konusunda BBY mezunları arasındaki kararsızlık oranının görece yüksek (%19,35) olması, etik ilkelerin uygulanabilirliği, kurumsal kültür ve etik standartların sahadaki yansımaları konusundaki sorgulamaların daha fazla olduğunu düşündürmektedir. Bu noktada mesleki etik ilkelerinin iş süreçlerine olumlu katkı sunduğunu reddeden katılımcı bulunmaması ise etik ilkelerin mesleki verimlilik açısından genel kabul gören bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Thiruppathi (2024)'nin de işaret ettiği gibi, dijital çağ ve elektronikleşen kütüphane hizmetleri söz konusu olumlu katkırı ortadan kaldırmayacak sadece dönüştürecektir.
- BBY bölümü mezunu olmayan çalışanların, mesleki etik ilkeler, kişisel mesleki etik standartlar ve mesleğin icrası sırasında yaşanan etik ikilemler konusunda kendilerini görece daha az yetkin duymaları ve daha çok sorunlarla karşılaştıklarını beyan etmeleri, mesleki formasyonun etik bağlamda da ne denli önemli olduğunun kanıtı olarak değerlendirilebilir. Buna karşın katılımcıların önemli bir bölümünün, kütüphaneciliğin mesleki tatmin açısından tam bir beklenti sağlamış olması ise etik değerler açısından umut vericidir.
- Katılımcıların yalnız %20,75'nin kendini kütüphane/kütüphanecilik ile ilgili yasal düzenlemeler konusunda yeterince bilgili bulması meslek etiği açısından kaygı vericidir. Zira meslek etiği, yalnızca bireysel değerlerden değil, aynı zamanda mesleğin hukuki dayanaklarını ve mesleki standartlarını bilmeyi gerektirir. Bu sebeple söz konusu tablo araştırmanın evreni ve mesleki etik bağlamında düşündürücü olarak yorumlanabilir.

- Katılımcılar genel olarak kütüphane-etik yakınsamasının öznesini oluşturan telif hakkı, sansür, düşünce özgürlüğü gibi olgularda kabul edilebilir bir bilinç düzeyine sahiptir. Ancak söz konusu olguların içselleştirilmesinde önemli olan mesleki gelişmeleri yakından takip etme ve bireysel kariyerde meslek performansına dönüştürme noktasında özellikle alan mezunu olmayanlarda kısmi yetersizlikten söz edilebilir.
- Çalışma kapsamında bugünün en yaygın ve etkili kavramlarından biri olan yapay zekâ kavramı ile etik ilişkisi de sorgulanmıştır. Bu bağlamda, yapay zekâ uygulamalarının kütüphanecilik etiği üzerindeki etkisi, mesleki bilgi ve farkındalık düzeyine bağlı olarak farklı algılanmaktadır. BBY mezunlarının teknolojiye yönelik daha bilinçli bir yaklaşım sergilemesi, mesleki etik ilkeler çerçevesinde yapay zekâ kullanımını değerlendirme yetkinliklerinin daha gelişmiş olabileceğini göstermektedir. Buna karşılık, BBY eğitimi almamış bireylerin daha temkinli veya olumsuz bir tutum sergilemesi, etik kaygılarla birlikte, belirsizlikten kaynaklanan bir dirençle ilişkilendirilebilir.
- BBY eğitiminde meslek etiği bilgiye erişim ve sürdürülebilir kütüphanecilik konuları ile ilişkilendirilerek verilmesi gerektiği için, BBY bölümleri bu konularda farkındalık yaratarak bireylerin daha bilinçli olmasını sağlamaktadır. Benzer yaklaşım araştırma verilerinin toplanması ve hizmete sunulması konusunda da görülmektedir. Bu durum, mesleki eğitim almanın kütüphanecilik alanındaki etik tartışmalara yönelik bakış açısını şekillendirdiğini ve güncel konulara dair bilinç düzeyini artırdığını göstermektedir. Kimi zaman ders içerikleri bağlamında nicel araştırmaya dayanan kimi ulusal çalışmalar olsa da bu çalışmalarda etik ve meslek etiği yakınsaması tam olarak ele alınmış değildir.
- Özellikle bilgi teknolojilerinin hızla gelişmesi, dijital kütüphane uygulamalarının yaygınlaşması ve yapay zekâ destekli bilgi erişim sistemlerinin kullanımının artması, mevcut etik ilkelerin bu yeni ortamları kapsayacak şekilde güncellenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yeni teknolojilerle entegre edilen bilgi hizmetlerinin etik sınırlarının belirlenmesi, meslek mensuplarının değişen koşullara uyum sağlayabilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda, etik ilkelerin yalnızca birer kural seti olarak değil, mesleki karar alma süreçlerine yön veren dinamik bir yapı olarak ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.
- TKD tarafından oluşturulan ve kamuya paylaşılan mesleki etik ilkelerin açıklığı, kapsamı, temsil gücü, yetkinliği ve yeterliliği ile ilgili olarak çalışmaya katılanların ciddi endişe ve eleştirileri söz konusudur. Bu algı doğal olarak mesleğin etik ilkelerinin uygulanabilirliği açısından da önemli bir sorun olarak görünmektedir. İşaret edilen endişe ve eleştiri ilgili ulusal yayınların neredeyse tamamında da varılan tespit olmuştur.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, çalışmanın evrenine uygun olarak başta üniversite kütüphanecileri olmak üzere geliştirilen öneriler ise şunlardır;

- Kütüphane çalışanlarının mesleki etik ilkeler konusundaki farkındalık ve bilinçlilik düzeyinde yelpazenin çok geniş olması, etik değerlerin ve uygulama pratiklerinin farklı kanallardan öğrenildiğini ve kazanıldığını göstermektedir. Bu öğreti ve kazanım aralığını birbirine yaklaştırmak için, eğitim aşamasından başlanarak mesleğin belli boyutlarında (meslek içi eğitim, kurs, bilimsel faaliyet vb.) sürekli bir tazelenmenin kurum kültürüne dönüşmesi sağlanmalıdır.
- Kütüphanecilik mesleğinin etik ilkelerinin paydaşlar arasında tam katılımı bir iş birliği ile gözden geçirilmesine ve günün koşullarına uygun olarak yenilenmesine gereksinim olduğu çok açıktır. Bu konuda yine ortak katılımı bir eylem planlaması yapılmalıdır.
- Bilgi, bilim ve teknoloji alanında yaşanan yenilik ve gelişmeler doğrultusunda kütüphane çalışanlarının nitelikleri, öğrenim hayatından başlayarak çalışma sürecini de içerecek biçimde değiştirilmeli, dönüştürülmeli ve geliştirilmelidir. Bu yenilenme mesleki etik ilkelerin önemine ve saygınlığına doğrudan katkı sağlayacaktır.
- Kütüphanecilik eğitim programlarında etik, mesleki etik ve kütüphanecilik meslek etiği konularına ayrılmış ders programlarının sayısı olanaklar kapsamında arttırılmalı ve akademisyenler öğrencilerin ders dışı zamanlarda da bu konuda bilinçlendirilmesi konusunda sorumluluklar almalıdır.
- Mesleki etik ilkelerin işlevselliği açısından kütüphane çalışanlarının iş doyumunun sağlanmış olması vazgeçilmez önemdedir. Çalışma kapsamına elde edilen bulgular, çalışanların bu alanda ciddi endişelerinin olduğunu göstermektedir. Her ne kadar iş doyumunun en önemli faktörü yapılan iş karşılığında alınan ücret olsa da, mesleğin toplumsal saygınlığı ve kabulünün de önemli bir tatmin unsuru olduğu, bu konudaki temel kolaylaştırıcının da mesleğin etik değerleri olduğu unutulmamalıdır.
- Yapay zekâ ve sürdürülebilirlik gibi mesleğe doğrudan ve çok yönlü etki eden görece yeni ve popüler kavramların beraberinde getirebileceği etik ikilem ve etik gerilimlerin mutlaka tespit edilmesi, gözlemlenmesi ve aşılması için yeni arayışların geliştirilmesi, bu kavramlarla mesleğin uyumlaşmasını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle söz konusu kavramlar ve diğerleri ile mesleğin yakınsamasında etik kavramı da mutlaka dikkate alınmalıdır.
- Etik temelde bir insani durumdur. Bu nedenle genel etik algıda olduğu gibi, meslek etiğinde de etik ilkeleri uygulayabilmenin ön koşulu “iyi insan” olmaktır. İyi insanı iyi kütüphaneciyeye dönüştürmek ise herkesten çok bireyin kendi sorumluluğu ve önceliği olmalıdır.

Bir meslek grubunun üyelerinin uyması gereken ahlaki ilke ve kurallar bütünü olarak tanımlanan meslek etiği hem bireysel hem de toplumsal açıdan uyumlaştırıcı ve eşsiz bir öneme sahiptir. Güvenilirlik ve saygınlığı tesis etmek, toplumsal refaha katkı sağlamak, mesleki yeterlilik ve kaliteyi arttırmak, hukuki sorunları azaltmak ve çalışan memnuniyetini arttırmak gibi alt başlıklarda önemi ortaya çıkan meslek etiği, tüm mesleklerde olduğu gibi kütüphanecilik mesleği için de olmazsa olmaz bir değerdir. Günümüz koşullarının bilişim teknolojilerinin odağında deneyimlediği hızlı değişim ve yoğun bilgisayar teknolojisi tabanlı değişimi doğal olarak kütüphanecilik mesleği ile etik değerlerini de etkilemektedir. Ancak günümüzde bazı kütüphane çalışanları bu değişimi söz konusu değerlerin öneminin azalması şeklinde yorumlamaktadır. Oysa bu sadece kütüphanecilik-etik yakınsamasındaki bir farklılaşmadır. Çalışma bu farklılaşmayı görünür kıldığı ölçüde amacına ulaşmış olacaktır.

Kaynakça

- Abbott, A. (1983). Professional ethics. *The American Journal of Sociology*. 88(5), 855-885.
- Akkaya, M. A. (2014). Bilgi profesyonellerinin gözünden Türk Kütüphaneciler Derneği mesleki etik ilkelerine yönelik bir değerlendirme: İzmir Örneği. 1. *Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu Etik: Kuram ve Uygulama* içinde (s. 249-287). H. S. Keseroğlu, G. Demir, E. Bitri ve A. Güneş (Yay. Haz.). İstanbul: Hiperlink.
- Alaca, E. ve Yılmaz, B. (2015). Halk kütüphaneciliğinde sansür ve düşünce özgürlüğü konusunda kullanıcı algısı üzerine bir araştırma. <https://acikerisim.aybu.edu.tr/items/417e93f5-2f55-4c55-b00a-5c9e2051b0aa>
- Alpay, M. (1997). Bilgi hizmetlerinde ahlaki ilkeler. 33. *Kütüphane Haftası Bildirileri 31 Mart-6 Nisan 1997* içinde (s. 134-139). B. Yılmaz (Yay. Haz.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- American Library Association [ALA] (2008). Code of ethics. <http://www.ala.org/tools/ethics>
- Aristoteles (2024). *Büyük etik: Magna Moralia*. Y. G. Sev (Çev.). İstanbul: Ketebe.
- Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve öğretimde etik*. (2. bs.). Ankara: PEGEM-A.
- Barzirian, (1990). The ethics of library discard practices. *The Acquisitions Librarian*, 2(3), 135-146. https://doi.org/10.1300/J101v02n03_15
- Bekker, J. (1976). *Professional ethics and its applications to librarianship*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Case Western Reserve University, Cleveland. <https://www.proquest.com/docview/302779651?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses>
- Boaz, A. (1971). Code of ethics professional. *Encyclopedia of Library and Information Science* içinde (s. 244-251). Cilt 5. A. Kent ve H. Lancour (Ed.). New York: Marcel Dekker.

- Bradley, F. (2022). Representation of libraries in Aartificial intelligence regulations and implications for ethics and practice. *Journal Of The Australian Library And Information Association*, 71(3), 189-200. <http://doi.org/10.1080/24750158.2022.2101911>
- Brian, J. (2018). The changing research data landscape and the experiences of ethics review board chairs: Implications for library practice and partnerships. *Journal of Academic Librarianship*, 44(5), 603-612.
- Brinkmann, J. (2002). Business and marketing ethics as professional ethics: Concepts, approaches and typologies. *Journal of Business Ethics*, 41, 159-177. <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1021318710382>
- Bunge, C. (1991). Ethics and the reference librarians. *Ethics and the librarian* içinde (s. 45-61). F. W. Lancaster. Champaign: University of Illinois.
- Cevizci, A. (2013). *Uygulamalı etik*. İstanbul: Say.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2000). *Research methods in education*. London: Routledge.
- Creswell, J. W. (2019). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. M. Sözbilir (Çev.). Pegem Akademi.
- Çakırer, S. ve Akkaya, M. A. (2021). İzmir ili halk kütüphanesi çalışanlarında meslek etiği algısı ve davranışları. *Bilgi Yönetimi*, 4(1), 80-107. <https://doi.org/10.33721/by.888889>
- Çelik A. ve Tonta Y. (1996). Düşünce özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü ve bilgi hizmetleri. *Bilgi edinme özgürlüğü* içinde (ss. 1-13). Y. Tonta ve A. Çelik (Ed). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Du Mont, R. R. (1991). Ethics in librarianship: A management model. *Library Trends*, 40(2), 201-215. <https://www.ideals.illinois.edu/items/7726>
- Ethical dilemmas for librarians and other information workers: Case studies (2013). Ethical foundations of library and information work – Introduction. <https://www.iws.th-koeln.de/edili/edili-about.htm>
- Ethical dilemmas in the information society: How codes of ethics help to find ethical solutions (2014). A. V. Preisig, H. Rösch ve C. Stükelberger (Ed.). Basel: Globethics.net Global. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/faife/publications/misc/ethical-dilemmas-in-the-information-society.pdf>
- Fallis, D. (2007). Information ethics for 21st century library professionals. *Library Hi Tech*, 25(1), 23-36. <http://dx.doi.org/10.1108/07378830710735830>
- Finks, L. W. (1991). Librarianship needs a new code of professional ethics. *American Libraries*, 22(1), 84-88. <https://eric.ed.gov/?id=EJ421733>
- Frankena, W. (2007). *Etik*. A. Aydın (Çev.). İstanbul: İmge.
- Güncel Türkçe Sözlük (2025). Etik maddesi. <https://sozluk.gov.tr/>

- Hansson, J. (2017). Professional value and ethical self-regulation in the development of modern librarianship: The documentality of library ethics. *Journal of Documentation*, 73(6), 1261-1280.
- Hauptman, R. (1988). *Ethical challenges in librarianship*. New York: Oryx Press.
- Hauptman, R. (2010). *Ethics and librarianship*. Nort Carolina: McFarland & Company.
- International Federation of Library Associations And Institutions [IFLA]. (2012). IFLA code of ethics for librarians and other information workers. https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/faife/publications/IFLA%20Code%20of%20Ethics%20-%20Long_0.pdf
- Jones, K. M., ve Salo, D. (2018). Learning analytics and the academic library: Professional ethics commitments at a crossroads. *College & Research Libraries*, 79(3), 304-323 <https://doi.org/10.5860/crl.79.3.304>
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (19. bs.). Ankara: Nobel.
- Kavi, E. ve Koçak, O. (2013). *Çalışma yaşamında etik*. Bursa: Ekin.
- Kızılkın, Z. (1988). Düşünce özgürlüğü ve kütüphanecilik. *Türk Kütüphaneciliği*, 2(4), 159-165. <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1305/1298>
- Kızıloğlu, T. (2014). Kütüphanecilerin mesleki etik ile ilgili tutumlar. 1. *Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu Etik: Kuram ve Uygulama* içinde (ss. 314-324). H. S. Keseroğlu, G. Demir, E. Bitri, A. Güneş (Ed.). İstanbul: Hiperlink.
- Koehn, D. (1994). *The ground of professional ethics*. London: Routledge.
- Koehler, W. (2015). *Ethics and values in librarianship: A History*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Koehler, W. C. ve Pemberton, J. M. (2000). A search for core values: Towards a model code of ethics for information professionals. *Journal of Information Ethics*, 9(1), 26-54. <https://www.proquest.com/docview/1850386884?fromopenview=true&pq-origsite=gscholar&sourcetype=Scholarly%20Journals>
- Kshirsagar, P. (2016). Professional ethics in librarianship. *Knowledge Librarian*, 3(1), 16-28. <http://www.klibjllis.com/3.1.3.pdf>
- Lankes, R. D. (2008). The ethics of participatory librarianship. *Journal of Library Administration*, 47(3-4), 233-241. <https://doi.org/10.1080/01930820802186555>
- McMenemy, D. (2007). Librarians and ethical neutrality: Revisiting the creed of a librarian. *Library Review*, 56(3), 177-181.
- Miltentoff, P. ve Hauptman, R. (2005). Ethical dilemmas in libraries: An international perspective. *The Electronic Library*, 23(6), 664-670.

- Örkmez, V. B. ve Şancı, S. (2003). Kütüphanelerde etik kurallar. *Adile Günden Anısına Armağan: ÜNAK'03 Bildiriler Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu* içinde (ss. 293-306). A. Yıldızeli ve H. K. Bahşıoğlu (Ed.). Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.
- Pettegree, A. ve Der Weduwen, A. (2023). *Kütüphane: Kırılğan bir tarih*. B. C. Bayçifci (Çev.). İstanbul: Yeditepe.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe giriş*. V. Atayman ve G. Sezer (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Rollin, B. E. (2006). *Science and ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- San, A. (1969). Sansür ve kütüphaneler. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 236-240. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1905/1879>
- Shachaf, P. (2005). A global perspective on library association codes of ethics. *Library & Information Science Research*, 27(4), 513-533.
- Sefercioğlu, N. (1977). Kütüphanecilik mesleğinin yüzüncü yılı. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 26(1), 12-18. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1732/1714>
- Sekaran, U. ve Bougie, R. (2016). *Research methods for business*. (7. bs.). West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- Severson, R. (1997). *The principles of information ethics*. New York: Routledge.
- Slote, M. (2010). *Essays on the history of ethics*. New York: Oxford University Press.
- Subaşıoğlu, F. (1997). Kütüphanecilik mesleğine etiksel bir yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(2), 467-478. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2153266>
- Thiruppathi, K. (2024). Librarian's role in the digital age: Reimagining the profession in the era of information abundance. *International Journal of Library and Information Science*, 13(1), 1-9. <https://iaeme.com/Home/journal/IJLIS>
- Türk Kütüphaneciler Derneği [TKD]. (2025). Mesleki etik ilkeler. <http://kutuphaneci.org.tr/bildirgeler/mesleki-etik-ilkeleri/>
- Vaagan, R. W. (2012). *The ethics of librarianship: An international survey*. Munchen: K.G. Saur
- Walliman, N. (2021). *Research methods: The basics*. (3. bs.). London: Routledge.
- Wilkinson, L. (2014) Principlism and the ethics of librarianship. *The Reference Librarian*, 55(1), 1-25. <http://dx.doi.org/10.1080/02763877.2014.853270>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, M. (2007). *Etik ve Kütüphanecilik*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Yılmaz, M. (2012). Ahlak ve meslek ahlakına eleştirel bir bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 762-768. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/354/346>

Türkiye'deki Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin Kütüphane Web Sitelerinin Nicel İçerik Analizi

Quantitative Content Analysis of Library Websites of State and Foundation Universities in Türkiye

Fatma TOPRAK, Çağdaş ÇAPKIN

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Toprak, F. ve Çapkın, Ç. (2025). Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinin nicel içerik analizi. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 39-80. doi: 10.15612/BD.2025.821

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.821

Geliş Tarihi / Received: 05.04.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 10.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Türkiye'deki Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin Kütüphane Web Sitelerinin Nicel İçerik Analizi*

Fatma TOPRAK** , Çağdaş ÇAPKIN***

Öz

Bu çalışma, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinin güncel ölçütler üzerinden nicel içerik analizini gerçekleştirmeyi, Türkiye'nin uluslararası düzeyde konumunu değerlendirmeyi ve geliştirme önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında 128'i devlet ve 78'i vakıf olmak üzere toplam 206 üniversite kütüphanesinin web sitesi incelenmiştir. Çalışmada, literatürden derlenen dokuz başlık altında 88 ölçüt içeren kontrol listesi kullanılarak nicel içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma verisi, ilişki analizi (Ki-kare ve korelasyon) ve ortalama veya ortanca karşılaştırma testleri (bağımsız örneklem t testi ve Mann-Whitney U testi) ile nicel olarak analiz edilmiştir. Bulgular, devlet üniversitelerinin ölçüt ortalamasının (41) vakıf üniversitelerine (35) göre anlamlı derecede yüksek olduğunu, üniversite kuruluş yılı ile içerik çeşitliliği arasında zayıf düzeyde negatif bir korelasyon bulunduğunu ($r = -0,202$) ve 29 ölçütün üniversite türü ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Uluslararası çalışmalarla yapılan karşılaştırmalar, Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinin Web 2.0 araçları, mobil uygulama, kullanıcı rehberi, site içi arama, site haritası, bilgi okuryazarlığı programları ve geri bildirim başta olmak üzere 29 ölçüte %50'nin altında yer verdiğini ve bu ölçütlerde hem gelişmiş hem de bazı gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kaldığını göstermiştir. Araştırma sonuçları, üniversite kütüphanelerinin dijital hizmet politikası geliştirmesinde ve kütüphane yöneticileri ile web sorumlularına teknolojik uyum süreçlerinde yol gösterici olabilir.

Anahtar sözcükler: Üniversite kütüphaneleri, kütüphane hizmetleri, kütüphane web siteleri, web sitesi içeriği, web içerik analizi.

* Bu makale Fatma Toprak'ın 2025 yılında Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Çapkin'in danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

** Kütüphaneci, Batman Şehit Şenay Aybuke Yalçın II Halk Kütüphanesi, fatmasunuk21@gmail.com

*** Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, cagdaschapkin@karatekin.edu.tr

Quantitative Content Analysis of Library Websites of State and Foundation Universities in Türkiye*

Fatma TOPRAK** , Çağdaş ÇAPKIN***

Abstract

This study aims to conduct a content analysis of the library websites of state and foundation universities in Türkiye based on current items, to assess Türkiye's position at an international level, and to offer suggestions for improvement. Within the scope of the research, a total of 206 university library websites were examined, including 128 state and 78 foundation universities. Quantitative content analysis was conducted using a checklist of 88 items under nine headings derived from the literature. The research data were analyzed quantitatively using relationship (Chi-square and correlation) and mean or median comparison (independent sample t-test and Mann-Whitney U) tests. The results indicated that state universities had a significantly higher mean number of items (41) compared to foundation universities (35), that there was a weak negative correlation between the university's foundation year and content diversity ($r = -0.202$), and that 29 items showed a relationship with the university type. Comparisons with international studies showed that university library websites in Türkiye provide less than 50% coverage in 29 items, primarily Web 2.0 tools, mobile applications, user guides, in-site search, site maps, information literacy programs and feedback, and show lower performance compared to both developed and some developing countries in these items. Research results can guide university libraries in developing digital service policies and library managers and webmasters in technological adaptation processes.

Keywords: University libraries, library services, library websites, website content, web content analysis.

* This article is based on Fatma Toprak's master's thesis prepared under the supervision of Asst. Prof. Dr. Çağdaş Çapkın in 2025.

** Librarian, Batman Şehit Şenay Aybuke Yalçın Provincial Public Library, fatmasunuk21@gmail.com

*** Asst. Prof. Dr., Çankırı Karatekin University, Department of Information and Records Management, cagdaschapkin@karatekin.edu.tr

Giriş

Üniversite kütüphaneleri, tüm düzeydeki akademik birimlerin bilgi gereksinimlerini karşılamak üzere güncel basılı ve elektronik kaynaklara sahip olan ve eğitim ile araştırma faaliyetlerine destek veren kurumlardır (Odabaş ve Polat, 2011, s. 322). Üniversite kütüphaneleri bu faaliyetlerini yürütmek için güncel bilgi ve iletişim teknolojilerini en hızlı uyarlayan kurumların başında gelmektedir. Web teknolojileri de bunlardan biridir. Örneğin, dünyanın ilk web tarayıcısı olan Mosaic'in 1993 yılında piyasaya sürülmesinin hemen ardından sağlık bilimleri kütüphaneleri web sitelerini erken dönemde geliştirmeye başlamış ve 1994 yılında en az 13 tıp kütüphanesi web sitesi yayımlanmıştır (Brower, 2004, s. 412). Kütüphanelerin erken dönemde web sitelerini oluşturmalarının arkasındaki temel itici güç ise kurumsal imajı güçlendirme, kullanıcılarla etkileşim kurma ve sunulan hizmetleri tanıtmaya amaçlarını içeren halkla ilişkiler stratejileri olmuştur (Vaughan, 2001, s. 81). 1990'lı yılların ortalarından itibaren kütüphanelerin web teknolojilerini uyarlaması sayesinde çevrim içi kataloglar (Online Public Access Catalog [OPAC]) kütüphane binası dışında da kolayca erişilebilir hale gelmiştir (Wells, 2021). İlerleyen dönemlerde de üniversite kütüphaneleri web tabanlı hizmetlere odaklanmayı sürdürmüştür. Örneğin, 2000 ile 2010 yılları arasında üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde e-dergi kullanımı ve Web 2.0 uygulamaları belirgin şekilde artmış, çevrim içi kaynaklar çeşitlenmiş, "kütüphaneciye sor" gibi etkileşimli hizmetler yaygınlaşmış ve metin ağırlıklı tasarımdan görsel açıdan zengin tasarıma geçilmiştir (Aharony, 2012).

Üniversite kütüphanelerinde sunulan hizmetlerdeki teknolojik dönüşüm ve uyarlamalar 2000'li yılların başında Türkiye'de de yaşanmıştır. Örneğin, 2000 ile 2006 yılları arasından web sitesine sahip devlet üniversiteleri %73'ten %96'ya, OPAC hizmeti %59'dan %96'ya, çevrim içi veri tabanlarına erişim olanağı ise %78'den %96'ya yükselmiştir (Al ve Bahşıoğlu, 2000; Kurulgan ve Bayram, 2006). Öte yandan, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web siteleri üzerinden sunduğu içerik ve hizmetleri analiz eden çalışmalar (Al ve Bahşıoğlu, 2000; Kurulgan ve Bayram, 2006) güncelliğini yitirmiştir. Söz konusu içerik analizi çalışmalarının üzerinden geçen sürede web teknolojilerinde köklü değişimler yaşanmış olmasına rağmen, bu gelişmelerin Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerine nasıl yansıdığı, güncel içerik, araç ve hizmetlerden hangilerinin ne oranda benimsendiği konusunda güncel bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle, güncel ölçütlerle dayalı kapsamlı bir nicel içerik analizi çalışması yapılarak bu bilgi boşluğunun doldurulmasının kütüphane yöneticilerine ve web sorumlularına kütüphane web siteleri üzerinden sunulan içerik, araç ve hizmet çeşitliliğinin tanıtımında ve uyarlanmasında pratik fayda sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu araştırma, literatürden derlenen güncel ölçütlerle devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerine nicel içerik analizi yapmayı amaçlamaktadır. Araştırma; devlet

ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde sunulan içerik, araç ve hizmet çeşitliliğini karşılaştırmayı, Türkiye'deki durumu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle kıyaslayarak uluslararası konumunu değerlendirmeyi ve iyileştirme önerileri sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada cevap aranan araştırma soruları ise şunlardır:

1. Devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde yer alan ölçüt sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
2. Üniversitelerin kuruluş yılı ile kütüphane web sitelerinde yer alan ölçüt sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon var mıdır?
3. Üniversite türü (devlet/vakıf) ile kütüphane web sitelerinde ölçütlerin bulunurluğu (var/yok) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?

İlgili Çalışmalar

Üniversite kütüphanelerinin web siteleri üzerine yapılan içerik analizi çalışmaları kronolojik olarak değerlendirildiğinde, kullanılan ölçüt sayılarında dramatik bir yükseliş olduğu görülmektedir. Bu yükselişi, web içerikleri ve hizmetlerindeki çeşitlenme, web tasarımı için standardize edilmeye çalışılan kullanılabilirlik ve erişilebilirlik ilkelerindeki ilerleme ve araştırmalarda cevap aranan sorular ile ilişkilendirmek mümkündür. Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerindeki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde içerik, kullanılabilirlik ve erişilebilirlik (Chow, 2014), içerik ve tasarım (Wilson, 2015) ve tasarım eğilimleri (Comeaux, 2017) üzerine çalışmalar yapılmıştır. İçerik analizi çalışmalarında kullanılabilirlik üzerine geliştirilen ölçütlerde 2008 yılında yürürlüğe giren ISO 9241-151 İnsan-Sistem Etkileşiminin Ergonomisi-Bölüm 151: World Wide Web Kullanıcı Arayüzlerine İlişkin Kılavuz'un (International Organization for Standardization [ISO], 2008) izleri görülmektedir. Kullanılabilirliği artırmayı amaçlayan ISO 9241-151 web kullanıcı arayüzlerinin insan merkezli tasarımı için rehberlik sağlamıştır (ISO, 2008, s. 1). Öte yandan, güncel gelişmelere cevap veremeyen ISO 9241-151 2018 yılında geri çekilmiştir (ISO, 2008, s. 1). Buna benzer bir durum erişilebilirlik için de geçerlidir. Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu'nu (Web Content Accessibility Guidelines [WCAG]) temel alan ve algoritmalar aracılığıyla otomatik erişilebilirlik kontrolü yapan WAVE (WAVE Web Accessibility Evaluation Tools) gibi pek çok otomatik değerlendirme aracı sınırlı sayıda WCAG ilkesini kontrol edebilmektedir. Üniversite kütüphanelerinin web siteleri üzerine yapılan içerik analizi çalışmalarında ise daha çok WCAG ilkelerinden insan tarafından ortaya çıkarılabilen ölçütlere odaklanıldığı görülmektedir. Öte yandan, anılan literatürdeki çalışmaların hiçbiri ilgili kılavuzlardaki tüm kullanılabilirlik ve erişilebilirlik ölçütlerini kapsamamıştır. Bununla birlikte, ISO 9241-151 ve WCAG ilkelerinin bir kısmına içerik analizi çalışmalarında ölçüt olarak yer verilmesi kontrol listelerinin büyümesine neden olmuştur. Öte yandan, uluslararası ve ulusal literatürde üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde kullanılabilirlik ve erişilebilirlik üzerine yapılan çalışmalarda içerik analizinden farklı yöntemler de kullanılmıştır (örn. Akgül,

2021; Comeaux ve Schmetzke, 2013; Khan ve diğerleri, 2015; Şerefoğlu Henkoğlu, 2021; Şerefoğlu Henkoğlu ve Demirkol, 2018; Tiryaki Ersen, 2004). Bu çerçevede, üniversite kütüphanelerinin web siteleri üzerine içerik analizi yapan bazı çalışmalarda sınırlı sayıda temel erişilebilirlik ölçütüne yer verilmiş ve kullanılabilirlik ölçütlerine yer verilmemiştir (örn. Aharony, 2012; Rafiq ve diğerleri, 2021). Öte yandan, erişilebilirlik ölçütlerine ek olarak güncelliğini yitirmiş ölçütler (örn. mikrofilm, çerçeve kullanımı vb.) önceki çalışmalardan miras alınarak geniş kapsamlı ölçüt listeleri geliştirmekte olan ülkelerdeki üniversitelerin kütüphane web sitelerini analiz etmek için kullanılmıştır. Örneğin, 13 başlık altında 108 ölçüt (Devi ve Verma, 2019), yedi başlık altında 120 ölçüt (Kumar ve Verma, 2018) ve 14 ana başlık altında 133 ölçüt (Pareek ve Gupta, 2013) kullanılmıştır.

Quacquarelli Symonds (QS) kuruluşu tarafından üretilen QS Dünya Üniversite Sıralamalarında tıp alanında ilk 50'ye giren üniversitelerin kütüphane web sitelerinin içeriğini analiz etmeyi amaçlamayan bir çalışmada (Rafiq ve diğerleri, 2021), dokuz başlık altında 87 ölçütten oluşan güncel bir kontrol listesi kullanılmıştır. Bulgular, çoğu üniversite kütüphanesinin genel olarak ölçütlere yüksek oranda yer verdiğini (ölçütlerin %60'ına %80'in üzerinde yer verilmiştir), ancak bazı temel alanlarda eksikliklerin de bulunduğunu göstermektedir. E-kitap, e-dergi ve veri tabanı ölçütleri tüm kütüphanelerde yer alırken, mobil uygulama, sanal tur ve video dersler gibi dijital hizmetlere yönelik ölçütlere düşük oranlarda yer verildiği görülmüştür. Sosyal medya platformları başta olmak üzere Web 2.0 araçları gibi bilgi yayma ölçütlerine yüksek oranlarda yer verilirken, WhatsApp ve Google Meet gibi daha yeni iletişim araçlarına yer verme oranı sınırlıdır. COVID-19 kaynakları çoğu kütüphane web sitesinde sunulmasına rağmen, uzaktan eğitim için gerekli bazı önemli hizmetlerin geliştirilmesi önerilmektedir. Çalışma, tıp kütüphanelerinin kullanıcı odaklı satın alma, bilgi okuryazarlığı programları, mobil uyumlu hizmetler gibi yenilikçi dijital hizmetlere daha fazla yer vermesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerden Hindistan'ın Rajasthan eyaletindeki 52 akademik kütüphaneyi kapsayan bir çalışmada (Pareek ve Gupta, 2013), kütüphane web sitelerinde içerik, tasarım ve erişilebilirliği analiz etmek için 133 ölçüt içeren kontrol listesi kullanılmış ve bu ölçütler 14 ana başlık altında toplanmıştır. Güçlü yönler arasında erişilebilirlik, üniversite ana sayfasından kütüphane web sitesine bağlantı verme ve temel kütüphane bilgilerinin kütüphane web sitelerinin çoğunda yer alması sayılabilir. Öte yandan, dikkat çeken eksikler arasında sınırlı OPAC entegrasyonu, çalışmayan bağlantılar, güncel olmayan içerik, yetersiz kullanıcı destek araçları (sıkça sorulan sorular, site içi arama), kitap dışı materyaller ve elektronik kaynaklar hakkında yetersiz bilgi sunumu ve içerik organizasyonundaki sorunlar yer almaktadır. Türkiye'deki üniversitelerin de gündeminde yer alan akreditasyon süreçleri (Polat ve Akkaya, 2024) sonucunda A notu ile akredite edilen Hindistan'daki dört üniversitenin kütüphane web sitesini analiz eden bir başka çalışmada (Kumar ve Verma, 2018), yedi başlık altında 120 ölçüt barındıran geniş bir kontrol listesi kullanılmıştır. Temel bir kütüphane hizmeti olan

OPAC'ın akredite edilmiş hiçbir üniversitenin kütüphane web sitesinde yer almaması dikkat çekidir. Ayrıca, analiz edilen web sitelerinde site haritası, sıkça sorulan sorular, güncelleme tarihi, geri bildirim mekanizması, idari faaliyetler, faks numarası, ziyaretçi sayısı/web sayacı, kat planı, yıllık rapor, fotoğraf galerisi ve kütüphane tanıtımı gibi ölçütlerin hiçbiri bulunamamıştır. Ek olarak, çevrim içi seminerler, tek arama penceresi, uzaktan erişim, deneme erişim kaynakları, e-standartlar, e-patentler, çevrim içi sergi, RSS (Really Simple Syndication), Instagram, kitap tavsiye formu, dış üyelik hizmeti, kaynakça yönetimi ve istatistiksel analiz hizmeti gibi toplam 29 ölçüt analiz edilen hiçbir üniversitenin web sitesinde yer almamıştır. Yine Hindistan'ın iki eyaletindeki bilimsel ve endüstriyel araştırma kurumlarının kütüphane web sitesini yedi başlık altında 57 ölçüt üzerinden analiz eden bir başka çalışmada (Bajpai ve Verma, 2021), OPAC entegrasyonu, Web 2.0 uygulamaları, son güncelleme bilgisi, interaktif kullanıcı arayüzü ölçütlerinin geliştirmeye açık olduğu saptanmıştır.

Bir diğer gelişmekte olan ülke Pakistan'daki 114 tıp kütüphanesini analiz eden güncel bir çalışmada (Ullah, 2021), 52 kurumun web sitesinde kütüphane hakkında bilgi bulunmadığı, 17'sinde ise minimum düzeyde bilgi olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, çalışmaya 45 tıp fakültesinin kütüphane web sitesi dâhil edilmiştir. Araştırmada yedi başlık altında 40 ölçüt kullanılmış ve kütüphanelerin %45'inin 6-10, %2'sinin 26-30 ölçütü karşıladığı saptanmıştır. Kütüphane web sitelerinin %82'sinde OPAC bulunmaması dikkat çeken önemli bir eksiktir. Buna ek olarak, bilgi okuryazarlığı programları, kullanım kılavuzları ve eğitim materyalleri, Web 2.0 uygulamaları (Facebook, Twitter, RSS, blog vb.), mobil uygulama, kütüphane etkinlik takvimi, e-kitaplar, e-dergiler ve diğer tıp veri tabanlarına bağlantılar, web sitesi yardımcı araçları (geri bildirim, site içi arama, sıkça sorulan sorular, site haritası), kütüphane hakkında bilgi ve son güncellenme tarihi ölçütleri kütüphane web sitelerinde düşük oranlarda yer almıştır. Araştırmacılar, kütüphane web sitelerinin dünya ortalamasına gelmesi için Pakistan'daki kütüphane ve bilgi bilim okullarındaki müfredatlara web tasarımıyla ilgili derslerin eklenmesini, iş hayatındaki bilgi profesyonellerine ise derneklerin eğitim vermesini tavsiye etmiştir. Pakistan'daki 177 üniversiteyi analiz eden bir başka çalışmada ise (Mumtaz ve diğerleri, 2021), üniversitelerin sadece %42'sinde kütüphane web sitesi olduğu saptanmıştır. Bu kapsamlı çalışmada da üniversite kütüphanelerinin %78'inde OPAC bulunamamıştır. Araştırma bulgularına göre devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde özel üniversitelere kıyasla daha fazla ölçüte yer verilmiştir. Üniversite kütüphanelerinin web siteleri erişilebilirlik, hız, gezinme, kütüphane bilgisi, e-kaynaklar ve kütüphane koleksiyonu hakkında bilgi sunma ölçütlerinde güçlüyken, Web 2.0 araçları ve araştırma destek hizmetleri ölçütlerinde zayıftır.

Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi'ne üye altı ülkeden 110 üniversitenin kütüphane web sitesini beş başlık altında 88 ölçüt üzerinden analiz eden bir başka çalışmada (Al-Qallaf ve Ridha, 2019), web sitelerinin uygun renk ve yazı tipi boyutu, kütüphane adı/logo, sezgisel bağlantı, OPAC, bibliyografik ve tam metin veri tabanları, e-dergi

ve e-kitaplara erişim, telif hakkı beyanı, kütüphane kaynaklarına/hizmetlerine genel bakış, geri bildirim ve kütüphaneciye sor ölçütlerinde güçlü olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan, web sitelerinde metin ve grafik dengesi açısından yetersizliklerin bulunduğu ve engelli kullanıcılar için sağlanan desteğin sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Ana sayfa tasarımında gezinti (navigasyon) araçlarının ve menülerin geliştirmeye açık olduğu saptanmıştır. Ayrıca, site içi arama, site haritası ve yardım ölçütlerinin sınırlı olduğu, çok sayıda bozuk bağlantının web sitelerinde erişilebilirliği düşürdüğü saptanmıştır. Misyon bildirimi, kütüphane çalışma saatleri ve iletişim bilgilerinin yeterince belirgin olmayışı dikkat çeken eksiklerdendir. Aynı şekilde, sıkça sorulan sorular, konu bazı düzenlenmiş veri tabanları ve e-dergilere erişim olanakları ile çeşitli eğitim araçlarının sınırlı olduğu saptanmıştır. Etkileşimli hizmetler açısından, canlı sohbet ve SMS hizmetlerinin sınırlılığı ve keşif hizmetlerinin daha geniş bir kapsama ulaşmasının gerekliliği öne çıkan bulgular arasındadır. Son olarak, Web 2.0 araçlarının kullanımının genel anlamda düşük olduğu ve web sitelerin çoğunluğunun bu tür araçlara erişim sağlamadığı tespit edilmiştir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırmada nicel içerik analizi deseni kullanılmıştır. Nicel içerik analizi, “metinsel, görsel veya işitsel materyalin özelliklerinin sistematik olarak kategorize edildiği ve analiz edilebilecek şekilde kaydedildiği bir araştırma yöntemidir” (Coe ve Scacco, 2017, s. 1). İçerik analizinin bilim insanları tarafından en yaygın kullanım alanı, yazılı kitle iletişim araçlarıdır; ancak internetin yaygınlaşmasıyla birlikte web içeriklerinin analizinde giderek daha fazla kullanılmaya başlanmıştır (Herring, 2010, s. 234). Web sitelerine içerik analizi uygulamak amacıyla geleneksel yaklaşımı benimseyen McMillan (2000, s. 83-88), web içerik analizinin genellikle beş temel aşamadan oluşan bir süreci içerdiğini ifade etmektedir: (1) Araştırma sorusu ve/veya hipotez formüle etme, (2) örneklem seçme, (3) kodlama için kategori (analiz ve kodlama birimi) tanımlama, (4) kodlayıcı eğitimi, içerik kodlama ve kodlamanın güvenilirliğini kontrol etme ve (5) kodlama sürecinde toplanan verinin analizi ve yorumlanması. Çalışmada bu beş temel aşama uygulanmıştır.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evreni Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web siteleridir. Araştırma evreninin ulaşılabilir büyüklükte olması sebebiyle örnekleme tekniği kullanılmamış, tam sayım tekniği ile evrenin tamamına ulaşılmıştır. Araştırma verisinin toplanmaya başladığı ilk tarihte (31 Ekim 2023) Türkiye’de 129’u devlet ve 79’u vakıf olmak üzere toplam 208 üniversite bulunmaktaydı (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2023). Çalışmanın yapıldığı zaman aralığında Türkiye Uluslararası İslam, Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ile Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi kütüphane web sitesine sahip olmadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bunun sonucunda, 128’i devlet

ve 78'i vakıf olmak üzere toplam 206 üniversitenin kütüphane web sitesi çalışmaya dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

İçerik analizinde kavramsallaştırma, kavramların sınırlarını netleştirmek, kavramları ölçebilecek ve kavramların var olup olmadıklarını tanımlayacak göstergeleri belirlemektir (Öztürk ve diğerleri, 2016, s. 366). Öte yandan, üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde yer verilmesi zorunlu içerik, araç ve hizmetlere ilişkin her kuruma uygulanabilecek ve periyodik olarak güncellenen bir gösterge veya ölçüt listesi bulunmamaktadır. Bu nedenle ölçüt listesi oluşturmak amacıyla literatürdeki içerik analizi çalışmalarına başvurulmuştur. İçerik analizi ile üniversite kütüphanelerinin web sitelerinden çeşitli içerikler, araçlar ve hizmetler ortaya çıkarılmaktadır. İçerik analizi çalışmalarındaki temel amaç üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde yer verilmesi gereken veya zorunlu ölçütleri belirlemekten ziyade içeriklerin, araçların ve hizmetlerin çeşitliliğini ve yaygınlığını keşfetmektir.

Ölçüt kontrol listesi oluşturmak için öncelikle ilgili çalışmalar bölümünde değerlendirilen literatürdeki yer verilen ölçütler analiz edilmiştir. İlk olarak, kullanılabilirliği artırmak amacıyla web kullanıcı arayüzlerinin insan merkezli tasarımı konusunda rehberlik sağlayan ISO 9241-151:2008 2018 yılında geri çekildiği (ISO, 2008) ve web sitelerinde kullanılabilirlik farklı metodolojilerle değerlendirildiği için literatürdeki içerik analizi çalışmalarındaki kullanılabilirlik ölçütlerine WCAG 2.2'de yer alması koşuluyla yer verilmiştir. Ek olarak, web sitelerinde erişilebilirlik de ayrı bir çalışmanın konusu olduğu için içerik analizi ile keşfedilebilecek sınırlı sayıdaki erişilebilirlik ölçütüne yer verilmiştir. Örneğin, WCAG 2.2 kapsamında "Başarı Kriteri 2.4.5 Çoklu Yollar" başlığı altında önerilen teknikler arasında site içi arama ve site haritası gibi içerik analizi ile keşfedilebilecek ölçütler bulunmaktadır (World Wide Web Consortium, 2025). Bu ölçütler WAVE gibi otomatik erişilebilirlik değerlendirme araçları ile saptanamamaktadır. Örneğin, Şerefoğlu Henkoğlu'nun (2021) üniversite kütüphanelerinin web siteleri üzerine WAVE aracı ile yaptığı çalışmada da bu ölçütlere yer verilmemiştir. Bu nedenle site içi arama ve site haritası ölçüt olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca, kırık veya boş bağlantılar da sayfalar arası yönlendirme işareti olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Ek olarak, WCAG 2.2 web sitelerinde "sadece metin" veya "grafik ve metin" gibi sürümler önermemektedir. Öte yandan bazı web siteleri düşük internet hızına sahip kullanıcıları gözeterek web için optimize edilmiş olsa bile grafik içerikten feragat edilen "metin sürüm" veya "grafik ve metin" sürüm alternatifi sunmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak, erişilebilirlik açısından zorunlu olmayan sürümler de çalışmaya dâhil edilmiştir. Son olarak, üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde yer verilen güncel içerik, araç ve hizmet çeşitliliğini ve yaygınlığını keşfetmek için literatürde yer alan ölçütlerin çalışmaya dâhil edilmesi gözetilmiştir. Bu dâhil etme ve dışlama kriterleri çerçevesinde Rafiq ve diğerlerinin (2021) literatürden derlediği ölçüt listesinin içerik,

araç ve hizmetler bakımından güncel olduğu görülmüştür. Öte yandan, ilgili çalışma tıp alanındaki üniversitelere odaklandığı için listede alana özgü elektronik kaynaklar ölçüt olarak yer almıştır. Bu çalışmada sadece tıp alanına odaklanmadığı için alana özgü elektronik kaynak ölçütleri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca, ilgili çalışma COVID-19 pandemisi döneminde yapıldığı için, COVID-19 bilgilendirmesine ilişkin ölçütler de listede yer almıştır. COVID-19 küresel acil durumu sona erdiği için ilgili ölçütler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ek olarak, bu çalışma ile ulusal ve uluslararası literatürdeki çalışmaları karşılaştırmak ve ölçüt çeşitliliğini artırmak amacıyla Aharony (2012), Al ve Bahşışoğlu (2000), Al-Qallaf ve Ridha (2019), Bajpai ve Verma (2021), Kurulgan ve Bayram (2006) ve Ullah'ın (2021) çalışmasında yer alan ölçütlerden de faydalanılmıştır. Bu yedi çalışmadan derlenen 75 ölçüte 13 ölçüt daha eklenmiştir. Ortaya çıkan toplam 88 ölçüt dokuz başlık altında toplanarak ölçüt kontrol listesi oluşturulmuştur (Ek 1). Başlıkların belirlenmesinde Rafiq ve diğerlerinin (2021) çalışmasından yararlanılmıştır. İlgili çalışmadaki dokuz başlıktan biri tıp alanına özgü elektronik kaynaklar olduğu için kullanılmamıştır. Geri kalan sekiz başlık çalışmada kullanılmıştır. Ek olarak, çalışmada web sitelerinde dolaşım başlığı oluşturulmuştur. Kontrol listesinde yer alan başlıklar ve ölçüt sayıları şunlardır:

1. Görünüm ve tasarım (7 ölçüt),
2. İçerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi (2 ölçüt)
3. Web sitelerinde dolaşım (3 ölçüt)
4. Kütüphaneyle ilgili genel bilgiler (17 ölçüt)
5. Kütüphane hizmetleri (15 ölçüt)
6. Bilgi yayma araçları (20 ölçüt)
7. Eğitim ve öğretim bilgileri (6 ölçüt)
8. Kütüphane ve bilgi kaynakları koleksiyonu (8 ölçüt)
9. Katma değerli hizmetler (10 ölçüt)

Kodlama

Çalışmanın analiz birimi kütüphane web sitelerinin ana sayfaları ve ana sayfalarından erişilebilen alt sayfalardır. Kodlama birimi ise ölçütlerdir. Kodlamanın ilk adımında araştırmancın yazarları bir araya gelerek ölçüt kontrol listesinde yer alan her bir ölçütün kapsadığı içerik veya sınır hakkında fikir alışverişinde bulunmuştur. Ardından, yazarlar ölçütlerin kapsadığı içerikleri pekiştirmek amacıyla, rastgele örnekleme yöntemiyle seçtikleri üçer devlet ve vakıf üniversitesinin kütüphane web sitesine sesli düşünme ve fikir alışverişi ile içerik analizi yapmış ve standartlaştırılmış ölçüt kontrol listesine “var” veya “yok” olarak kodlama yapmıştır. Sonraki adımda, yazarlar rastgele örnekleme

ile seçtikleri üçer web sitesine birbirinden bağımsız olarak içerik analizi yapmıştır. Oluşturulan iki ölçüt kontrol listesi birbiriyle karşılaştırılmış ve toplam altı kodlamada farklı karar verildiği ortaya çıkmıştır. Farklı karar verme nedenleri yazarlar tarafından tartışılmış ve ortak kararlar üzerinde uzlaşmıştır. Geri kalan kodlama birinci yazar tarafından 20 Mart-11 Haziran 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Sonraki adımda, veri kodlama sürecinde olası hataları saptamak ve kodlamanın tutarlılığını artırmak için birinci yazar tarafından tekrar kodlama yapılmıştır. Bu işlemlerin sonucunda iki kodlama birbiriyle karşılaştırılmış ve tutarsız kodlamalar araştırmacının yazarları tarafından tartışılarak ortak karar üzerinde uzlaşmıştır. Son aşamada, 31 Ekim-27 Kasım 2023 tarihleri arasında kodlamalar birinci yazar tarafından tekrar kontrol edilmiştir.

İstatistiksel Veri Analizi

Araştırma sorularını yanıtlamak için nicel içerik analiziyle toplanan veriye çeşitli istatistiksel testler yapılmıştır. İlk araştırma sorusunu yanıtlamak için normal dağılım sergileyen veriye parametrik testlerden bağımsız örneklem t testi (Pallant, 2017, s. 265-266), normal dağılım sergilemeyen veriye ise parametrik olmayan Mann-Whitney U testi (Pallant, 2017, s. 249) yapılmıştır. Verinin normal dağılım sergileyip sergilemediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov (K-S) testinden faydalanılmıştır.

İkinci araştırma sorusunu yanıtlamak için korelasyon testinden yararlanılmıştır. Normal dağılım sergileyen veriye Pearson momentler çarpımı korelasyonu, normal dağılım sergilemeyen veriye ise Spearman sıra frekansları korelasyonu kullanılmıştır (Pallant, 2017, s.144). Korelasyon testi sonucunda ortaya çıkan anlamlı ilişkilerde korelasyon katsayısı (r) küçük ($\pm 0,1$ ile $\pm 0,29$ arası), orta ($\pm 0,3$ ile $\pm 0,49$ arası) ve yüksek ($\pm 0,5$ ile ± 1 arası) olarak yorumlanmıştır (Pallant, 2017, s. 150). Ek olarak, iki değişkenin paylaştığı varyansı belirlemek için $r^2 * 100$ formülünden yararlanılmıştır (Pallant, 2017, s. 151).

Üçüncü araştırma sorusunu yanıtlamak amacıyla iki kesintili veya kategorik değişken arasındaki ilişkiyi test etmek için kullanılan Ki-kare (X^2) bağımsızlık testinden faydalanılmıştır (Pallant, 2017, s. 237; Tabachnick ve Fidell, 2015, s. 58). X^2 testinin varsayımlarından olan “hücrelerin en az %80’inin beş ya da daha fazla beklenen frekansa sahip olması” (Pallant, 2017, s. 239) ihlal edildiğinde ilgili verinin test için uygun olmadığına karar verilmiştir.

Bulgular

Ölçüt Bulunurluğu

Veri analizinin ilk aşamasında 206 üniversite kütüphanesinin web sitesinde 88 ölçütten kaçının yer aldığı tespit edilmiş ve ölçüt bulunurluk değişkeni olarak kaydedilmiştir. Ek

olarak, dokuz başlık için ölçüt bulunurluk değişkenleri oluşturulmuştur. Bu değişkenler, üniversite türü (devlet-vakıf) ile ölçüt bulunurluk karşılaştırmalarında ve korelasyon testlerinde kullanılmak için oluşturulmuştur. İlgili testlere (parametrik ve parametrik olmayan) karar vermek için bulunurluk değişkenlerinin normal dağılım sergileyip sergilemedikleri K-S ile test edilmiştir. Test sonuçlarına göre (Tablo 1), genel ölçüt bulunurluğu (tümü) dışında dokuz başlık altında ölçüt bulunurluk değişkenlerinin normal dağılım sergilemediği saptanmıştır.

Tablo 1*Normal Dağılım Test Sonuçları*

Ölçüt Başlığı	K-S Testi Sonucu
Görünüm ve tasarım	D (206) = 4,322, p = 0,000
İçerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi	D (206) = 6,484, p = 0,000
Web sitelerinde dolaşım	D (206) = 5,037, p = 0,000
Kütüphaneyle ilgili genel bilgiler	D (206) = 2,478, p = 0,000
Kütüphane hizmetleri	D (206) = 2,058, p = 0,000
Bilgi yayma araçları	D (206) = 2,047, p = 0,000
Eğitim ve öğretim bilgileri	D (206) = 3,254, p = 0,000
Kütüphane ve bilgi kaynakları koleksiyonu	D (206) = 4,114, p = 0,000
Katma değerli hizmetler	D (206) = 2,538, p = 0,000
Tümü*	D (206) = 1,341, p = 0,055

*Kolmogorov-Smirnov testine göre veri normal dağılmaktadır.

Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde ölçüt bulunurluğu üç ile 68 arasında değişmektedir. Ölçüt bulunurluğunun genel ortalaması 38, ortancası ise 40'tır. Ölçüt bulunurluk verisi üniversite türlerine göre analiz edildiğinde, ortalamada devlet üniversitelerinin (41) vakıf üniversitelerinden (35) istatistiksel olarak daha fazla ölçüte yer verdiği ortaya çıkmıştır. Ölçüt bulunurluğu dokuz başlık altında analiz edildiğinde, vakıf üniversitelerinin sadece "görünüm ve tasarım" başlığında devlet üniversitelerine, devlet üniversitelerinin ise "web sitelerinde dolaşım", "kütüphaneyle ilgili genel bilgiler", "eğitim ve öğretim bilgileri", "kütüphane ve bilgi kaynakları koleksiyonu" ile "katma değerli hizmet" başlıklarında vakıf üniversitelerine üstünlük sağladığı tespit edilmiştir. "İçerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi", "kütüphane hizmetleri" ve "bilgi yayma araçları" başlıklarındaki ölçütlere yer verme bakımından devlet ile vakıf üniversiteleri arasında anlamlı bir fark saptanamamıştır. Karşılaştırma testlerinin sonuçları Tablo 2'den izlenebilir.

Tablo 2*Ölçüt Bulunurluğunun Üniversite Türlerine Göre Dağılımına İlişkin Tanımlayıcı İstatistik*

Ölçüt Başlığı	Alt Ölçüt (n)	Devlet					Vakıf					Test Sonucu
		En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Ortanca	Std. Sapma	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Ortanca	Std. Sapma	
Görünüm ve tasarım ^V	7	2	4	3	3	1	1	4	3	3	1	U (N = 206) = 4177, z=-2,226, p=0,026
İçerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi	2	0	2	2	2	1	0	2	1	2	1	U (N = 206) = 4375, z=-1,932, p=0,053
Web sitelerinde dolaşım ^D	3	0	3	1	1	1	0	3	1	1	1	U (N = 206) = 4013, z=-2,716, p=0,007
Kütüphaneyle ilgili genel bilgiler ^D	17	0	12	9	9	2	0	14	7	7	3	U (N = 206) = 3358,5, z=-3,973, p=0,000
Kütüphane hizmetleri	15	0	13	7	8	3	0	15	7	7	4	U (N = 206) = 4608,5, z=-0,931, p=0,352
Bilgi yayma araçları	20	0	9	3	3	2	0	12	3	2	3	U (N = 206) = 4202,5, z=-1,923, p=0,054
Eğitim ve öğretim bilgileri ^D	6	0	6	4	4	2	0	6	2	1	2	U (N = 206) = 3284,5, z=-4,225, p=0,000
Kütüphane ve bilgi kaynakları koleksiyonu ^D	8	0	7	7	7	1	0	7	6	6	1	U (N = 206) = 2940,5, z=-5,552, p=0,000
Katma değerli hizmet ^D	10	1	8	5	6	2	0	9	4	5	2	U (N = 206) = 3102, z=-4,627, p=0,000
Toplam ^D	88	11	57	41	41	9	3	68	35	35	13	t (119,088) = 3,541, p=0,001

Test sonucuna göre V: Vakıf üniversitesi, D: Devlet üniversitesi lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.

Üniversite Kuruluş Yılı ile Ölçüt Bulunurluk İlişkisi

Çalışmada üniversite kütüphanelerinin kuruluş yıllarının analize dâhil edilmesi düşünülmüş fakat kütüphane web sitelerinin tamamında kütüphane kuruluş yılı belirtilmediği için üniversitelerin kuruluş yılları üzerinden analiz yapılabilmıştır. Yapılan analiz sonucunda üniversitelerin kuruluş yılı (örn. 2007) ile kütüphanelerinin web

sitelerinde yer alan ölçüt sayısı arasında küçük düzeyde negatif korelasyon ($r = -0,202$) saptanmıştır. Üniversitelerin kuruluş yılı arttıkça, kütüphane web sitesinde yer verilen ölçüt sayısında azalma gözlemlenmiştir. Öte yandan, üniversitelerin kuruluş yılları ölçüt bulunurluğunun sadece %4'ünü açıklamaktadır. Ölçüt başlıkları ele alındığında, beş başlık için orta ("kütüphaneyle ilgili genel bilgiler", "kütüphane hizmetleri", "bilgi yayma araçları", "eğitim ve öğretim bilgileri" ve "kütüphane ve bilgi kaynakları koleksiyonu"), iki başlık için küçük ("web sitelerinde dolaşım" ve "katma değerli hizmet") derecede korelasyon saptanmıştır. Alt başlıklarda üniversitelerin kuruluş yılları ölçüt bulunurluğunu %5 ile %16 arasında değişen oranlarda açıklamaktadır. "Görünüm ve tasarım" ile "içerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi" ölçüt başlıklarında üniversite kuruluş yılı ile ölçüt bulunurluğu arasında korelasyon saptanamamıştır. Korelasyon testlerinin sonuçları Tablo 3'ten izlenebilir.

Tablo 3

Üniversite Kuruluş Yılı ile Ölçüt Sayısı İlişkisi

Ölçüt Başlığı	Korelasyon Testi Sonucu
Görünüm ve tasarım	$r(204) = -0,094, p = 0,178$
İçerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi	$r(204) = 0,051, p = 0,466$
Web sitelerinde dolaşım*	$r(204) = -0,226, p = 0,001$
Kütüphaneyle ilgili genel bilgiler*	$r(204) = -0,397, p = 0,000$
Kütüphane hizmetleri*	$r(204) = -0,383, p = 0,000$
Bilgi yayma araçları*	$r(204) = -0,348, p = 0,000$
Eğitim ve öğretim bilgileri*	$r(204) = -0,369, p = 0,000$
Kütüphane ve bilgi kaynakları koleksiyonu*	$r(204) = -0,354, p = 0,000$
Katma değerli hizmet*	$r(204) = -0,279, p = 0,000$
Tümü*	$r(204) = -0,202, p = 0,004$

*İstatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Görünüm ve Tasarım

Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinin tamamı grafik görünüme sahiptir. Metin sürüm ile grafik ve metin sürüm seçeneği hiçbir kütüphane web sitesinin ana sayfasında yer almamıştır. Üniversite ana sayfasından kütüphane web sitesine bağlantı, devlet üniversitelerinin tamamında sağlanmışken, vakıf üniversitelerinin %97'inde sağlanmıştır. Kütüphane ana sayfasından üniversite web sitesine bağlantı ise devlet ve vakıf üniversitelerinin %82'sinde sağlanmıştır. Vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde sunulan farklı dil seçeneği oranı (%51), devlet üniversitelerine kıyasla (%32) daha yüksektir. Uygulanan X^2 testine göre de üniversite türü ile farklı dil olanağı sunma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Üniversite kütüphanelerin web

sitelerinde toplam 10 yabancı dil tespit edilmiştir. Sırasıyla İngilizce (n=127; %61), Arapça (n= 7; %3), Almanca ile Fransızca (n=3; %1,5), Rusça (n=2; %1) en sık sunulan yabancı dildir. Görünüm ve tasarım ölçütlerinin sıklık verisi ve χ^2 testleri Tablo 4'ten izlenebilir

Tablo 4

Kütüphane Web Sitelerinin Görünüm ve Tasarım Ölçütleri

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		χ^2 Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
Grafik görünümü	Var	128	100	78	100	206	100	Veri test için uygun değildir.
	Yok	0	0	0	0	0	0	
Metin sürümü	Var	0	0	0	0	0	0	Veri test için uygun değildir.
	Yok	128	100	78	100	206	100	
Grafik ve metin görünümü	Var	0	0	0	0	0	0	Veri test için uygun değildir.
	Yok	128	100	78	100	206	100	
Üniversite ana sayfasından kütüphane web sitesine bağlantı	Var	128	100	76	97,4	204	99	Veri test için uygun değildir.
	Yok	0	0	2	2,6	2	1	
Kütüphane ana sayfasından üniversite web sitesine bağlantı	Var	105	82	64	82,1	169	82	χ^2 (1, N = 206) = 0,000, p = 0,997
	Yok	23	18	14	17,9	37	18	
Faklı dil olanağı*	Var	41	32	40	51,3	81	39,3	χ^2 (1, N = 206) = 7,528, p = 0,006
	Yok	87	68	38	48,7	125	60,7	

* χ^2 testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

İçerik Güncelliği ve Telif Hakkı Bilgisi

Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde yaklaşık %80 oranında telif hakkı bilgisine yer verilmiştir. Devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde telif hakkı bilgisine yer verme oranı (%84) vakıf üniversitelerinden (%72) yüksektir. Uygulanan χ^2 testine göre de üniversite türü ile telif hakkı bilgisi sunma arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öte yandan, son güncelleme bilgisinin devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde (%80) vakıf üniversitelerinden (%70) daha yüksek oranda yer almasına karşın, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Web sitelerinin içeriğine ilişkin ölçütlerin sıklık verisi ve ilişki testi Tablo 5'ten izlenebilir.

Tablo 5*Kütüphane Web Sitelerinin İçerik Güncelliğine ve Telif Hakkı Bilgisine İlişkin Ölçütler*

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		X ² Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
Web sayfalarında telif hakkı bilgisi*	Var	108	84,4	56	71,8	164	79,6	X ² (1, N = 206) = 4,725511, p = 0,030
	Yok	20	15,6	22	28,2	42	20,4	
Son güncelleme bilgisi	Var	103	80,5	55	70,5	158	76,7	X ² (1, N = 206) = 2,688048, p = 0,101
	Yok	25	19,5	23	29,5	48	23,3	

*X² testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.**Web Sitelerinde Dolaşım**

Sayfalar arası yönlendirme işareti (kırık veya boş bağlantı) üniversitelerin kütüphane web sitelerinin %92'sinde yer almıştır. Üniversite türü ile bu ölçüte yer verme arasında (devlet = %96; vakıf = %86) anlamlı bir ilişki vardır. Öte yandan, kütüphane web sitelerinde site içi arama %31 (devlet = %35; vakıf = %23) ve site haritası %9 (devlet = %11; vakıf = %6) ile sınırlı kalmıştır. Web siteleri içinde dolaşım ölçütlerinin sıklık verisi ve ilişki testleri Tablo 6'dan izlenebilir.

Tablo 6*Kütüphane Web Sitelerinde Dolaşım Ölçütleri*

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		X ² Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
Sayfalar arası yönlendirme işareti*	Var	123	96,1	67	85,9	190	92,2	X ² (1, N = 206) = 7,034, p = 0,008
	Yok	5	3,9	11	14,1	16	7,8	
Site içi arama	Var	45	35,2	18	23,1	63	30,6	X ² (1, N = 206) = 3,331046, p = 0,068
	Yok	83	64,8	60	76,9	143	69,4	
Site haritası	Var	14	10,9	5	6,4	19	9,2	X ² (1, N = 206) = 1,186436, p = 0,276
	Yok	114	89,1	73	93,6	187	90,8	

*X² testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.**Kütüphaneye İlgili Genel Bilgiler**

Türkiye'deki üniversite kütüphane web sitelerinde personel bilgisi %91 (devlet = %95, vakıf = %85), bölüm bilgileri %75 (devlet = %81, vakıf = %67), misyon ve vizyon bilgisi %68 (devlet = %81, vakıf = %47), kullanım rehberleri/eğitsel materyaller %51 (devlet = %59, vakıf = %37) ve rapor paylaşımı %44 (devlet = %68, vakıf = %4) oranında yer

almıştır. Bu ölçütlerin tümü, devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde vakıf üniversitelerine kıyasla daha yüksek oranda yer almıştır. Bununla birlikte, bu ölçütlere yer verme ile üniversite türü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Öte yandan, çalışma saatleri %89 (devlet = %88, vakıf = %90), politika ve kurallar %87 (devlet = %90, vakıf = %82), hizmetler %85 (devlet = %88, vakıf = %80), üniversite yayınları %36 (devlet = %39, vakıf = %31), fotoğraf/galeri %26 (devlet = %29, vakıf = %22), koleksiyon bilgisi %21 (devlet = %17, vakıf = %27), kütüphane planı %11 (devlet = %12, vakıf = %10) ve devam eden projeler %9 (devlet = %9, vakıf = %8) oranında yer almıştır. Bu ölçütlerden sadece koleksiyon bilgisi ve çalışma saatleri vakıf üniversitelerinde, diğer ölçütler ise devlet üniversitelerinde daha yüksek oranda yer almaktadır. Bununla birlikte, bu ölçütlerde bilgi sunma ile üniversite türü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Bu ölçütlere ek olarak, sanal tur %3 (devlet = %3, vakıf = %3), sergi bilgisi %3 (devlet = %2, vakıf = %5) ve kütüphane bülteni %6 (devlet = %3, vakıf = %12) oranında yer almıştır. Bu ölçütlerdeki veri test varsayımlarını karşılamadığı için istatistiksel analiz yapılamamıştır. Detaylı veri dağılımı ve ilişki testlerinin sonuçları Tablo 7'den izlenebilir.

Tablo 7

Kütüphaneyle İlgili Genel Bilgilere İlişkin Ölçütler

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		X ² Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
Misyon ve vizyon*	Var	104	81,3	37	47,4	141	68,4	X ² (1, N = 206) = 25,658724, p = 0,000
	Yok	24	18,8	41	52,6	65	31,6	
Kütüphane bölümleriyle ilgili bilgiler*	Var	103	80,5	52	66,7	155	75,2	X ² (1, N = 206) = 4,956319, p = 0,026
	Yok	25	19,5	26	33,3	51	24,8	
Koleksiyon	Var	22	17,2	21	26,9	43	20,9	X ² (1, N = 206) = 2,932, p = 0,095
	Yok	106	82,8	57	73,1	163	79,1	
Hizmetler	Var	113	88,3	62	79,5	175	85	X ² (1, N = 206) = 2,931919, p = 0,087
	Yok	15	11,7	16	20,5	31	15	
Politika ve kurallar	Var	115	89,8	64	82,1	179	86,9	X ² (1, N = 206) = 2,584075, p = 0,108
	Yok	13	10,2	14	17,9	27	13,1	
Personel bilgisi*	Var	122	95,3	66	84,6	188	91,3	X ² (1, N = 206) = 6,954642, p = 0,008
	Yok	6	4,7	12	15,4	18	8,7	
Çalışma saatleri	Var	113	88,3	70	89,7	183	88,8	X ² (1, N = 206) = 0,104494, p = 0,747
	Yok	15	11,7	8	10,3	23	11,2	
Fotoğraf/galeri	Var	37	28,9	17	21,8	54	26,2	X ² (1, N = 206) = 1,267191, p = 0,260
	Yok	91	71,1	61	78,2	152	73,8	

Sanal tur	Var	4	3,1	2	2,6	6	2,9	Veri test için uygun değildir.
	Yok	124	96,9	76	97,4	200	97,1	
Üyelik	Var	121	94,5	69	88,5	190	92,2	$\chi^2 (1, N = 206) = 2,492495$, $p = 0,114$
	Yok	7	5,5	9	11,5	16	7,8	
Kullanım rehberleri/ eğitseller*	Var	75	58,6	29	37,2	104	50,5	$\chi^2 (1, N = 206) = 8,890876$, $p = 0,003$
	Yok	53	41,4	49	62,8	102	49,5	
Sergiler	Var	2	1,6	4	5,1	6	2,9	Veri test için uygun değildir.
	Yok	126	98,4	74	94,9	200	97,1	
Kütüphane bülteni	Var	4	3,1	9	11,5	13	6,3	Veri test için uygun değildir.
	Yok	124	96,9	69	88,5	193	93,7	
Üniversite yayınları	Var	50	39,1	24	30,8	74	35,9	$\chi^2 (1, N = 206) = 1,448164$, $p = 0,229$
	Yok	78	60,9	54	69,2	132	64,1	
Kütüphane planı	Var	15	11,7	8	10,3	23	11,2	$\chi^2 (1, N = 206) = 0,104494$, $p = 0,747$
	Yok	113	88,3	70	89,7	183	88,8	
Rapor*	Var	87	68	3	3,8	90	43,7	$\chi^2 (1, N = 206) = 81,001580$, $p = 0,000$
	Yok	41	32	75	96,2	116	56,3	
Devam eden projeler	Var	12	9,4	6	7,7	18	8,7	$\chi^2 (1, N = 206) = 0,172088$, $p = 0,678$
	Yok	116	90,6	72	92,3	188	91,3	

* χ^2 testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Kütüphane Hizmetleri

Kütüphane hizmetlerine ilişkin ölçütlerden kütüphane irtibat hizmetleri %86 (devlet=%93; vakıf=%76), belge sağlama hizmeti %71 (devlet=%82; vakıf=%54) ve kullanıcı odaklı edinim/satın alma %68 (devlet=%73; vakıf=%59) oranında üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde yer almıştır (Tablo 8). Bu ölçütler devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde vakıf üniversitelerine kıyasla daha yüksek oranda yer almıştır. Ayrıca, bu dört ölçüte yer verme ile üniversite türü arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. İlişki saptanan bir diğer ölçüt ise çalışma odası/ masası rezervasyonudur. Bu ölçüte vakıf üniversitelerinin web sitelerinde (%46) devlet üniversitelerine (%18) kıyasla daha sık yer verilmiştir.

Kütüphaneciye sor %30 (devlet=%28; vakıf=%33), kütüphaneler arası ödünç verme %89 (devlet=%92; vakıf=%85), ders rezervleri %32 (devlet=%27; vakıf=%40), öğrenciler için kütüphane hizmeti %4 (devlet=%3; vakıf=%5), dış kullanıcılar için kütüphane hizmeti %61 (devlet=%65; vakıf=%54), materyal yenileme %87 (devlet=%88; vakıf=%85), kütüphane para cezası %81 (devlet=%82; vakıf=%80), araştırma danışmanlık hizmeti %6

(devlet=%4; vakıf=%9) ve e-referans hizmeti %57 (devlet=%63; vakıf=%49) oranında yer almıştır (Tablo 8). Bu ölçütlere yer verme oranları üniversite türüne göre değişiklik gösterse de istatistiksel ilişki saptanamamıştır. Ek olarak, öğretim üyeleri için kütüphane hizmeti (devlet=%2,3; vakıf=%3,8) ve mezunlar için kütüphane hizmeti (devlet=%0,8; vakıf=%12,8) ölçütlerinde elde edilen veri ilişki testine için uygun olmadığı için analiz yapılamamıştır.

Tablo 8

Kütüphane Hizmetlerine İlişkin Ölçütler

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		X ² Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
Kütüphaneciye sor	Var	36	28,1	26	33,3	62	30,1	X ² (1, N = 206) = 0,625, p = 0,429
	Yok	92	71,9	52	66,7	144	69,9	
Kütüphaneler arası ödünç verme	Var	118	92,2	66	84,6	184	89,3	X ² (1, N = 206) = 2,913169, p = 0,088
	Yok	10	7,8	12	15,4	22	10,7	
Ders rezervleri	Var	35	27,3	31	39,7	66	32	X ² (1, N = 206) = 3,422409, p = 0,064
	Yok	93	72,7	47	60,3	140	68	
Çalışma odası/masası rezervasyonu*	Var	23	18	36	46,2	59	28,6	X ² (1, N = 206) = 18,838290, p = 0,000
	Yok	93	72,7	41	52,6	134	65	
Öğrenciler için kütüphane hizmeti	Var	4	3,1	4	5,1	8	3,9	X ² (1, N = 206) = 0,521, p = 0,470
	Yok	124	96,9	74	94,9	198	96,1	
Öğretim üyeleri için kütüphane hizmeti	Var	3	2,3	3	3,8	6	2,9	Veri test için uygun değildir.
	Yok	125	97,7	75	96,2	200	97,1	
Mezunlar için kütüphane hizmeti	Var	1	0,8	10	12,8	11	5,3	Veri test için uygun değildir.
	Yok	127	99,2	68	87,2	195	94,7	
Dış kullanıcılar için kütüphane hizmeti	Var	83	64,8	42	53,8	125	60,7	X ² (1, N = 206) = 2,456814, p = 0,117
	Yok	45	35,2	36	46,2	81	39,3	
Kütüphane irtibat hizmetleri*	Var	119	93	59	75,6	178	86,4	X ² (1, N = 206) = 12,390157, p = 0,000
	Yok	9	7	19	24,4	28	13,6	
Materyal yenileme	Var	113	88,3	66	84,6	179	86,9	X ² (1, N = 206) = 0,572, p = 0,450
	Yok	15	11,7	12	15,4	27	13,1	
Kütüphane para cezası	Var	105	82,0	62	79,5	167	81,1	X ² (1, N = 206) = 0,204, p = 0,651
	Yok	23	18,0	16	20,5	39	18,9	

Belge sağlama hizmetleri *	Var	105	82,0	42	53,8	147	71,4	χ^2 (1, N = 206) = 18,838, p = 0,000
	Yok	23	18,0	36	46,2	59	28,6	
Araştırma danışmanlık hizmeti	Var	5	3,9	7	9,0	12	5,8	χ^2 (1, N = 206) = 2,269, p = 0,132
	Yok	123	96,1	71	91,0	194	94,2	
E-referans hizmeti	Var	80	62,5	38	48,7	118	57,3	χ^2 (1, N = 206) = 3,762139, p = 0,052
	Yok	48	37,5	40	51,3	88	42,7	
Kullanıcı odaklı edinim/satın alma*	Var	94	73,4	46	59,0	140	68	χ^2 (1, N = 206) = 4,656, p = 0,031
	Yok	34	26,6	32	41,0	66	32	

* χ^2 testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Bilgi Yayma Araçları

Sırasıyla Zoom %49 (devlet = %56; vakıf = %37), Webex %35 (devlet = %42; vakıf = %22) ve GoTo Meeting %31 (devlet = %38; vakıf = %19) oranıyla üniversitelerin kütüphane web sitelerinde en sık yer bulan çevrim içi görüntülü ve sesli toplantı yapma araçlarındandır (Tablo 9). Bu araçlara devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde vakıf üniversitelerinden daha sık yer verilmiştir. Ayrıca, üniversite türü ile bu araçlara yer verme arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Öte yandan, Microsoft Teams %6, Google Meet %5 ve Canvas %1 ile sınırlı kalmıştır.

Üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde Web 2.0 araçlarından Facebook %44 (devlet = %48, vakıf = %37), Twitter %41 (devlet = %43, vakıf = %39), Instagram %43 (devlet = %42, vakıf = %44) ve YouTube %21 (devlet = %21, vakıf = %21) oranında yer almıştır (Tablo 9). Bu ölçütlerde, devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde Facebook ve Twitter vakıf üniversitelerine göre daha yüksek oranda yer alırken, Instagram ve YouTube iki üniversite türünün kütüphane web sitesinde birbirine yakın oranda yer almıştır. Öte yandan, bu ölçütlere yer verme ile üniversite türü arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki yoktur.

Diğer bilgi yayma araçlarından LinkedIn %6 (devlet = %4, vakıf = %10), Flickr %3 (devlet = %0, vakıf = %8), RSS %3 (devlet = %3, vakıf = %3), Pinterest %2 (devlet = %1, vakıf = %3), WhatsApp %2 (devlet = %2, vakıf = %1), blog %2 (devlet = %1, vakıf = %5), Foursquare/Swarm %2 (devlet = %0, vakıf = %4), podcast %1 (devlet = %0, vakıf = %3) ve Myweb %1 (devlet = %0, vakıf = %1) oranıyla sınırlı kalmıştır. LinkedIn, Flickr, Pinterest, blog, Foursquare/Swarm, podcast ve MyWeb (kişisel web sitesi) ölçütlerine vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde devlet üniversitelerine kıyasla daha sık yer verilmiştir. Öte yandan, bu ölçütlerin verisi test varsayımlarını karşılamadığı için ilişki testi yapılamamıştır. Detaylı veri dağılımı ve test sonuçları Tablo 9'dan izlenebilir.

Tablo 9*Bilgi Yayma Araçları Ölçütleri*

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		X2 Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
WhatsApp	Var	2	1,6	1	1,3	3	1,5	Veri test için uygun değildir.
	Yok	126	98,4	77	98,7	203	98,5	
Facebook	Var	62	48,4	29	37,2	91	44,2	$\chi^2 (1, N = 206) = 2,490899, p = 0,115$
	Yok	66	51,6	49	62,8	115	55,8	
Twitter	Var	55	43	30	38,5	85	41,3	$\chi^2 (1, N = 206) = 0,406241, p = 0,524$
	Yok	73	57	48	61,5	121	58,7	
Instagram	Var	54	42,2	34	43,6	88	42,7	$\chi^2 (1, N = 206) = 0,038945, p = 0,844$
	Yok	74	57,8	44	56,4	118	57,3	
YouTube	Var	27	21,1	16	20,5	43	20,9	$\chi^2 (1, N = 206) = 0,009903, p = 0,921$
	Yok	101	78,9	62	79,5	163	79,1	
Blog	Var	1	0,8	4	5,1	5	2,4	Veri test için uygun değildir.
	Yok	127	99,2	74	94,9	201	97,6	
Linkedin	Var	5	3,9	8	10,3	13	6,3	Veri test için uygun değildir.
	Yok	123	96,1	70	89,7	193	93,7	
E-posta uyarı hizmetleri	Var	1	0,8	1	1,3	2	1,0	Veri test için uygun değildir.
	Yok	127	99,2	77	98,7	204	99,0	
Pinterest	Var	1	0,8	2	2,6	3	1,5	Veri test için uygun değildir.
	Yok	127	99,2	76	97,4	203	98,5	
Flickr	Var	0	0	6	7,7	6	2,9	Veri test için uygun değildir.
	Yok	128	100	72	92,3	200	97,1	
Podcast	Var	0	0	2	2,6	2	1	Veri test için uygun değildir.
	Yok	128	100	76	97,4	204	99	
Foursquare/ Swarm	Var	0	0	3	3,8	3	1,5	Veri test için uygun değildir.
	Yok	128	100	75	96,2	203	98,5	
Myweb (kişisel web sitesi)	Var	0	0	1	1,3	1	0,5	Veri test için uygun değildir.
	Yok	128	100	77	98,7	205	99,5	
RSS	Var	4	3,1	2	2,6	6	2,9	Veri test için uygun değildir.
	Yok	124	96,9	76	97,4	200	97,1	
Webex*	Var	54	42,2	17	21,8	71	34,5	$\chi^2 (1, N = 206) = 8,923312, p = 0,003$
	Yok	74	57,8	61	78,2	135	65,5	

Google Meet	Var	6	4,7	4	5,1	10	4,9	Veri test için uygun değildir.
	Yok	122	95,3	74	94,9	196	95,1	
Zoom*	Var	71	55,5	29	37,2	100	48,5	$\chi^2 (1, N = 206) = 6,490204, p = 0,011$
	Yok	57	44,5	49	62,8	106	51,5	
Canvas	Var	1	0,8	0	0	1	0,5	Veri test için uygun değildir.
	Yok	127	99,2	78	100	205	99,5	
GoTo Meeting*	Var	49	38,3	15	19,2	64	31,1	$\chi^2 (1, N = 206) = 8,213256, p = 0,004$
	Yok	79	61,7	63	80,8	142	68,9	
Microsoft Teams	Var	4	3,1	8	10,3	12	5,8	Veri test için uygun değildir.
	Yok	124	96,9	70	89,7	194	94,2	

* χ^2 testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Eğitim ve Öğretim Bilgileri

Türkiye'deki üniversite kütüphane web sitelerinde eğitimler ve çalıştaylar %66 (devlet = %75, vakıf = %51), intihal kılavuzu %66 (devlet = %76, vakıf = %50), referans araçları eğitimi %62 (devlet = %73, vakıf = %45), seminerler/web seminerleri %62 (devlet = %72, vakıf = %45) ve bilgi okuryazarlığı programları %47 (devlet = %56, vakıf = %32) oranında yer almıştır. Bu ölçütlerin tümüne, devlet üniversitelerinin kütüphane web siteleri vakıf üniversitelerine kıyasla daha yüksek oranda yer vermiştir. Ayrıca, üniversite türü ile bu ölçütlere yer verme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Konu rehberleri/kullanıcılar için araştırma ölçütü ise %5 (devlet = %3, vakıf = %8) ile sınırlı kalmıştır. Bu ölçütteki veri test varsayımını karşılamadığı için istatistiksel analiz yapılamamıştır. Detaylı veri dağılımı ve ilişki testlerinin sonuçları Tablo 10'dan izlenebilir.

Tablo 10

Eğitim ve Öğretim Bilgilerine İlişkin Ölçütler

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		χ^2 Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
Eğitimler ve çalıştaylar*	Var	96	75	40	51,3	136	66	$\chi^2 (1, N = 206) = 12,153157, p = 0,000$
	Yok	32	25	38	48,7	70	34	
Seminerler/web seminerleri*	Var	92	71,9	35	44,9	127	61,7	$\chi^2 (1, N = 206) = 14,947605, p = 0,000$
	Yok	36	28,1	43	55,1	79	38,3	

Konu rehberleri/ kullanıcılar için araştırma	Var	4	3,1	6	7,7	120	4,9	Veri test için uygun değildir.
	Yok	124	96,9	72	92,3	10	95,1	
Bilgi okuryazarlığı programları*	Var	72	56,3	25	32,1	97	47,1	χ^2 (1, N = 206) = 11,390906, p = 0,001
	Yok	56	43,8	53	67,9	109	52,9	
Referans araçları eğitimi*	Var	93	72,7	35	44,9	128	62,1	χ^2 (1, N = 206) = 15,902705, p = 0,000
	Yok	35	27,3	43	55,1	78	37,9	
İntihal kılavuzu*	Var	97	75,8	39	50	136	66	χ^2 (1, N = 206) = 14,359615, p = 0,000
	Yok	31	24,2	39	50	70	34	

* χ^2 testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Kütüphane ve Bilgi Kaynakları Koleksiyonu

Türkiye'deki üniversite kütüphane web sitelerinde kurumsal açık arşiv %91 (devlet = %95, vakıf = %86) ve diğer başvuru kaynakları (sözlük, ansiklopedi, vd.) %59 (devlet = %73, vakıf = %37) oranında yer almıştır. Bu ölçütler, devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde, vakıf üniversitelerine kıyasla daha yüksek oranda yer almıştır. Ayrıca, üniversite türü ile bu ölçütlere yer verme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Diğer taraftan, e-tezler %93 (devlet = %95, vakıf = %89) oranında sunulmuştur. Bu ölçüte devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde daha yüksek oranda yer verilmiş olsa da ölçüt ile üniversite türü arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde dergi/e-dergi, e-kitap ve veri tabanı %98 (devlet = %98, vakıf = %96), OPAC ise %96 (devlet = %99, vakıf = %91) oranında yer almıştır. Bu ölçütler de devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde vakıf üniversitelerine kıyasla daha yüksek oranda yer bulmuş olmakla birlikte, ölçüt verisi test varsayımlarını karşılamadığı için ilişki testi yapılamamıştır. Video dersler ise kütüphane web sitelerinin hiçbirinde yer almamıştır. Detaylı veri dağılımı ve ilişki testlerinin sonuçları Tablo 11'den izlenebilir.

Tablo 11*Koleksiyona İlişkin Ölçütler*

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		X ² Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
Dergi/e-dergi	Var	127	99,2	75	96,2	202	98,1	Veri test için uygun değildir.
	Yok	1	0,8	3	3,8	4	1,9	
E-kitaplar	Var	127	99,2	75	96,2	202	98,1	Veri test için uygun değildir.
	Yok	1	0,8	3	3,8	4	1,9	
E-tezler	Var	122	95,3	69	88,5	191	92,7	X ² (1, N = 206) = 3,369382, p = 0,066
	Yok	6	4,7	9	11,5	15	7,3	
Veri tabanları	Var	126	98,4	75	96,2	201	97,6	Veri test için uygun değildir.
	Yok	2	1,6	3	3,8	5	2,4	
Diğer başvuru kaynakları (sözlük, ansiklopedi, vd.)*	Var	93	72,7	29	37,2	122	59,2	X ² (1, N = 206) = 25,259261, p = 0,000
	Yok	35	27,3	49	62,8	84	40,8	
OPAC	Var	127	99,2	71	91	198	96,1	Veri test için uygun değildir.
	Yok	1	0,8	7	9	8	3,9	
Kurumsal açık arşiv*	Var	121	94,5	67	85,9	188	91,3	X ² (1, N = 206) = 4,530507, p = 0,033
	Yok	7	5,5	11	14,1	18	8,7	
Video dersler	Var	0	0	0	0	0	0	Veri test için uygun değildir.
	Yok	128	100	78	100	206	100	

*X² testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.**Katma Değerli Hizmetler**

Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde duyurular %84 (devlet = %95, vakıf = %67), bize ulaşın %86 (devlet = %90, vakıf = %80), yeni eklenen e-kaynaklar %75 (devlet = %83, vakıf = %63), haberler %40 (devlet = %50, vakıf = %24), etkinlik takvimi %38 (devlet = %45, vakıf = %27), mobil kütüphane uygulaması %25 (devlet = %31, vakıf = %15) ve geri bildirim %35 (devlet = %42, vakıf = %23) oranında yer almıştır. Ayrıca, bu ölçütlere devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde vakıf üniversitelerine kıyasla daha yüksek oranda yer verilmiş ve üniversite türü ile bu ölçütlere yer verme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Diğer taraftan, web sitelerinde sıkça sorulan sorular %53 (devlet = %53, vakıf = %54) ve mobil web sitesi %49 (devlet = %48, vakıf = %50) oranında yer almış olmakla birlikte bu ölçütlere yer verme ile üniversite türü arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Canlı sohbet ise %5 (devlet = %4, vakıf = %6) ile web sitelerinde en düşük oranda yer almıştır. Katma değerli hizmetler ana başlığı altındaki 10 ölçütten üçü (sıkça sorulan sorular, mobil web sitesi ve

canlı sohbet) vakıf üniversitelerinin web sitelerinde devlet üniversitelerine kıyasla daha yüksek oranda yer almıştır. Detaylı veri dağılımı ve ilişki testlerinin sonuçları ise Tablo 12'den izlenebilir.

Tablo 12

Katma Değerli Hizmetler Ölçütleri

Ölçüt	Durum	Devlet		Vakıf		Toplam		X ² Testi Sonucu
		f	%	f	%	f	%	
Haberler*	Var	64	50	19	24,4	83	40,3	X ² (1, N = 206) = 13,245226, p = 0,000
	Yok	64	50	59	75,6	123	59,7	
Duyurular*	Var	121	94,5	52	66,7	173	84	X ² (1, N = 206) = 27,971571, p = 0,000
	Yok	7	5,5	26	33,3	33	16	
Etkinlik takvimi*	Var	57	44,5	21	26,9	78	37,9	X ² (1, N = 206) = 6,386984, p = 0,011
	Yok	71	55,5	57	73,1	128	62,1	
Yeni eklenen e-kaynaklar*	Var	106	82,8	49	62,8	155	75,2	X ² (1, N = 206) = 10,398767, p = 0,001
	Yok	22	17,2	29	37,2	51	24,8	
Mobil kütüphane uygulaması*	Var	39	30,5	12	15,4	51	24,8	X ² (1, N = 206) = 5,919850, p = 0,015
	Yok	89	69,5	66	84,6	155	75,2	
Mobil web sitesi	Var	61	47,7	39	50	100	48,5	X ² (1, N = 206) = 0,106583, p = 0,744
	Yok	67	52,3	39	50	106	51,5	
Sıkça sorulan sorular	Var	68	53,1	42	53,8	110	53,4	X ² (1, N = 206) = 0,010129, p = 0,920
	Yok	60	46,9	36	46,2	96	46,6	
Geri bildirim*	Var	54	42,2	18	23,1	72	35	X ² (1, N = 206) = 7,785421, p = 0,005
	Yok	74	57,8	60	76,9	134	65	
Bize ulaşın*	Var	115	89,8	62	79,5	177	85,9	X ² (1, N = 206) = 4,297664, p = 0,038
	Yok	13	10,2	16	20,5	29	14,1	
Canlı sohbet	Var	5	3,9	5	6,4	10	4,9	Veri test için uygun değildir.
	Yok	123	96,1	73	93,6	196	95,1	

*X² testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Tartışma

Ölçüt Bulunurluğu ve Üniversite Kuruluş Yılı ile Ölçüt Bulunurluğu Arasındaki İlişki

Araştırma sonuçları, bütçe ve personel rejimi bakımından devlet üniversitelerinden daha esnek olan vakıf üniversitelerinin, devlet üniversitelerine kıyasla kütüphane web sitelerinde daha az sayıda ölçüte yer verdiğini göstermektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerden Pakistan'daki özel üniversitelerin kütüphane web sitelerinde de devlet üniversitelerine kıyasla daha az ölçüte yer verilmiştir (Mumtaz ve diğerleri, 2021). Üniversitelerin kuruluş yılı ile ölçüt bulunurluğu arasında ise küçük düzeyde negatif korelasyon saptanmıştır. Öte yandan, üniversitelerin kuruluş yılı ölçüt bulunurluğunun sadece %4'ünü açıklaması kurumsallaşmayla birlikte araştırmaya muhtaç farklı değişkenlere (örneğin; talep, farkındalık, nitelikli personel, altyapı vb.) işaret etmektedir.

Devlet ve Vakıf Üniversitesi Karşılaştırması

Araştırma bulguları, 88 ölçüt arasından 29'una (%33) kütüphanelerin web sitelerinde yer verme ile üniversite türü arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ölçütlerden 27'si (%31) devlet üniversitelerinin, ikisi (%2) ise vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde daha yüksek oranda yer almıştır. Devlet üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde daha yüksek oranda yer alan ölçütler şunlardır: Telif hakkı bilgisi, sayfalar arası yönlendirme işareti (kırık veya boş bağlantı), misyon ve vizyon, bölümler ile ilgili bilgiler, personel bilgisi, kullanım rehberleri/ eğitseller, rapor, kütüphane irtibat hizmetleri, belge sağlama hizmetleri, kullanıcı odaklı edinim/satın alma, Webex, Zoom, GoTo Meeting, eğitimler ve çalıştaylar, seminerler/ web seminerleri, bilgi okuryazarlığı programları, referans araçları eğitimi, intihal kılavuzu, diğer başvuru kaynakları, kurumsal açık arşiv, haberler, duyurular, etkinlik takvimi, yeni eklenen e-kaynaklar, mobil kütüphane uygulaması, geri bildirim ve bize ulaşın. Vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde ise farklı dil olanağı ve çalışma odası/masası rezervasyonu ölçütleri devlet üniversitelerine kıyasla daha yüksek oranda yer almıştır.

Araştırma bulguları 88 ölçütten yine 29'una (%33) kütüphane web sitesinde yer verme ile üniversite türü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. İlişki saptanamayan ölçütler ise şunlardır: Kütüphane ana sayfasından üniversite web sitesine bağlantı, son güncelleme bilgisi, site içi arama, site haritası, koleksiyon, hizmetler, politika ve kurallar, çalışma saatleri, fotoğraf/galeri, üyelik, üniversite yayınları, kütüphane planı, devam eden projeler, kütüphaneciye sor, kütüphaneler arası ödünç verme, ders rezervleri, öğrenciler için kütüphane hizmeti, dış kullanıcılar için kütüphane hizmeti, materyal yenileme, kütüphane para cezası, araştırma danışmanlık hizmeti, e-referans hizmeti, Facebook, Twitter, Instagram,

YouTube, e-tezler, mobil web sitesi ve sıkça sorulan sorular. Geri kalan 30 ölçüt için elde edilen verilerin ilişki testi yapmaya uygun olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ulusal Çalışmalarla Karşılaştırma

Mevcut araştırma geçmişte Türkiye’de yapılan araştırmalarla (Al ve Bahşıoğlu, 2000; Kurulgan ve Bayram, 2006) ortak 22 ölçüt üzerinden değerlendirildiğinde, bir kısmı sınırlı olmakla birlikte 19 ölçütte artış, üç ölçütte ise azalış olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 13). Üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde artış gösteren ölçütler şunlardır: Kütüphane ana sayfadan üniversite web sitesine bağlantı, faklı dil olanağı, telif hakkı bilgisi, son güncelleme bilgisi, sayfalar arası yönlendirme işareti, site içi arama, site haritası, misyon ve vizyon, hizmetler, personel bilgisi, çalışma saatleri, kütüphaneciye sor, ders rezervleri, belge sağlama hizmetleri, dergi/e-dergi, e-veri tabanları, OPAC, duyurular ve sıkça sorulan sorular. Öte yandan, artış gösteren ölçütlerin bir kısmının üniversite kütüphanelerinin web sitelerinin en az yarısından fazlasında yer almaması dikkat çekmektedir. Örneğin, üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde faklı dil olanağı sunma 2006 yılında %36 oranındayken, mevcut çalışmada sınırlı bir artış sergilemiş ve %39’a yükselmiştir. Bu sınırlı artış, eğitim diliyle ilişkili olabileceği gibi web tarayıcılarının otomatik çeviri hizmeti sunmayışla da ilişkili olabilir. Site içi arama da sınırlı oranda ilerleme sağlanan ölçütlerdendir. Üniversite kütüphanelerinin web sitesinde site içi arama fonksiyonu 2000 yılında %8, 2006 yılında %24, mevcut çalışmada ise yaklaşık %31 oranında yer almıştır. Web sitesinin dizini olarak kabul edilebilecek olan site haritası ise 2006 yılından beri %9 oranında kalmış ve bu ölçütte ilerleme kaydedilememiştir. Site içi arama ve site haritasının WCAG 2.2 Başarı Kriteri 2.4.5 Çoklu Yollar başlığı altında önerilen teknikler arasında yer alması (World Wide Web Consortium, 2025) sebebiyle üniversite kütüphanelerinin bu ölçütleri karşılamaları anlamlı olabilir. Teknik hizmetler ana ölçütü altında yer alan kütüphaneciye sor ve ders rezervleri ölçütlerinde de 2006 yılından bu yana sınırlı oranda ilerleme kaydedilmiştir. Kütüphaneciye sor ölçütü %9’dan %30’a, ders rezervleri %11’den %32’ye yükselmiştir. Azalış yaşanan ölçütler ise üniversite ana sayfadan kütüphane web sitesine bağlantı, fotoğraf/galeri ve geri bildirimdir. Üniversite ana sayfasından kütüphane web sitesine bağlantı 2000 yılında %67, 2006 yılında %100, mevcut çalışmada ise %99 oranında saptanmıştır. 2006 yılına göre yaşanan bu sınırlı düşüş vakıf üniversitelerinden kaynaklamıştır. Fotoğraf/galeri ölçütü ise 2006 yılında %72 oranında web sitelerinde yer almasına karşın mevcut çalışmada %26’ya düşmüştür. Bu ölçütün düşüşünde Web 2.0 uygulamaları etkili olabilir. Geri bildirim ölçütü yapılan son iki çalışmada da düşüş göstermiştir. Bu ölçüt, 2000 yılında %73, 2006 yılında %41 ve mevcut çalışmada %35 oranında saptanmıştır. Üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde geri bildirim olanaklarının azalmasında yine Web 2.0 araçları etkili olabilir. Öte yandan, bu durum Web 2.0 araçlarını kullanmayanların görüşlerini iletme fırsatını kısıtladığı için kütüphanelerin hizmet kalitesi iyileştirilmesini zorlaştırabilir. Bu nedenle, kapsayıcılığı sağlamak amacıyla web sitesi üzerinden geri bildirim olanaklarının çeşitlendirilmesi yararlı olabilir.

Tablo 13

Ulusal Literatürdeki Ortak 22 Ölçüt Karşılaştırması

Ölçüt	Al ve Bahşişoğlu (2000)	Kurulgan ve Bayram (2006)			Mevcut çalışma		
	Genel (%)	Devlet (%)	Vakıf (%)	Genel (%)	Devlet (%)	Vakıf (%)	Genel (%)
Üniversite ana sayfasından kütüphane web sitesine bağlantı	67	-	-	100	100	97,4	99
Kütüphane ana sayfasından üniversite web site bağlantısı	59	-	-	-	82	82,1	82
Faklı dil olanağı	-	-	-	36	32	51,3	39,3
Telif hakkı bilgisi	-	-	-	52	84,4	71,8	79,6
Son güncelleme bilgisi	16	29	33	31	80,5	70,5	76,7
Sayfalar arası yönlendirme işareti	-	-	-	21	96,1	85,9	92,2
Site içi arama	8	-	-	24	35,2	23,1	30,6
Site haritası	-	-	-	9	10,9	6,4	9,2
Misyon ve vizyon	-	43	42	43	81,3	47,4	68,4
Hizmetler	65	-	-	-	88,3	79,5	85
Personel bilgisi	73	96	79	91	95,3	84,6	91,3
Çalışma saatleri	62	-	-	76	88,3	89,7	88,8
Fotoğraf/galeri	-	71	75	72	28,9	21,8	26,2
Kütüphaneciye sor	-	10	8	9	28,1	33,3	30,1
Ders rezervleri	-	14	4	11	27,3	39,7	32
Belge sağlama hizmetleri	57	-	-	57	82	53,8	71,4
Dergi/e-dergi	78	-	-	-	99,2	96,2	98,1
Veri tabanları	78	-	-	95	98,4	96,2	97,6
OPAC	59	50	22	95	99,2	91	96,1
Duyurular	65	-	-	-	94,5	66,7	84
Sıkça sorulan sorular	5	-	-	-	53,1	53,8	53,4
Geri bildirim	73	49	25	41	42,2	23,1	35

Uluslararası Çalışmalarla Karşılaştırma

Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde yer alan ölçütleri uluslararası literatürdeki güncel çalışmalarda yer alan ortak ölçütler üzerinden karşılaştırmakta da yarar vardır. Bu çerçevede, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversite (Rafiq ve diğerleri, 2021), altı devletten oluşan Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyine (KİK) üye altı ülkeden 110 üniversite (Al-Qallaf ve Ridha, 2019), Pakistan'daki tıp fakültesine sahip 45 üniversite (Ullah, 2021), Hindistan'ın iki bölgesinde yer alan dokuz bilimsel ve endüstriyel araştırma enstitüsü (Bajpai ve Verma, 2021) kütüphanesinin web sitelerinde yer alan ölçütlerle mevcut çalışmada yer alan ölçütler karşılaştırılmıştır.

Görünüm ve tasarım

Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web siteleri grafik görünüme sahip olma açısından (%100), QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteyle eş değer oranda (%100) modern bir tasarım benimsemiştir (Rafiq ve diğerleri, 2021). Öte yandan, Türkiye'deki üniversitelerin web sitelerinde metin veya metin ile grafik görünüm bulunmazken, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede bu ölçütler sırasıyla %50 ve %100 (Rafiq ve diğerleri, 2021), Pakistan'daki tıp fakültesine sahip üniversitelerde ise metin sürümü %29 olarak kaydedilmiştir (Ullah, 2021). Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web siteleri üzerine WAVE aracı kullanılarak yapılan bir çalışmada sadece grafik tasarıma sahip olan bu web sitelerinde önemli erişilebilirlik sorunları olduğu saptanmıştır (Şerefoğlu Henkoğlu, 2021). WCAG 2.2 önermesi de bazı web siteleri engelli kullanıcılar için metin veya metin ile grafik sürüm yayımlamaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin erişilebilirliği artırmak için WCAG 2.2 ile uyumsuz olan metin veya metin ile grafik sürüm yayımlamadıkları söylenebilir. Web sitelerinde, yavaş internet bağlantısına sahip kullanıcılar için metin veya metin ile grafik sürümleri, grafik tabanlı içerikten feragat ederek web sayfalarının daha hızlı indirilmesini sağlamak amacıyla alternatif olarak sunulabilir. Üniversite ana sayfasından kütüphane web sitesine bağlantıya ise Türkiye'deki üniversiteler (%99) KİK ülkelerindeki üniversitelere (%85,5) kıyasla daha yüksek oranda yer vermiştir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019).

İçerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi

Web sitelerinde içerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi ölçütleri uluslararası üniversitelerle kıyaslandığında, mevcut çalışmada telif hakkı bilgisi sunma oranı (%79,6) KİK ülkelerindeki üniversitelerden (%75,5) yüksek olmakla birlikte (Al-Qallaf ve Ridha, 2019), QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitenin (%96) gerisinde kalmıştır (Rafiq ve diğerleri, 2021). Son güncelleme bilgisi açısından ise Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web siteleri (%76,7), QS Dünya Üniversite Sıralamasında

tıp alanındaki ilk 50 üniversiteyle yakın (%76) orandayken (Rafiq ve diğerleri, 2021), KİK ülkelerindeki üniversitelere (%30) kıyasla yüksektir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019).

Web sitelerinde dolaşım

Kütüphane web sitelerinde dolaşım ölçütlerinden site içi arama, Türkiye'deki üniversitelerde %31, Pakistan'daki tıp fakültesine sahip üniversitelerde %24 (Ullah, 2021) ve KİK ülkelerindeki üniversitelerde %64 oranında yer almaktadır (Al-Qallaf ve Ridha, 2019). Site içi aramadaki düşük oranlar bilgiye hızlı erişimi engelleyen kritik bir fonksiyon eksikliği olarak değerlendirilebilir. Türkiye'deki web sitelerinde site haritası sunma oranı (%9) ise Pakistan'daki tıp fakültesine sahip üniversitelerden (Ullah, 2021) ve KİK ülkelerindeki üniversitelerden (%22) düşük olmakla birlikte (Al-Qallaf ve Ridha, 2019), kullanıcıların web sitesi içeriğine hiyerarşik ve sistematik bir şekilde erişimini zorlaştıran bu eksikliğin Türkiye ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Öte yandan, WCAG 2.2 Başarı Kriteri 2.4.5 Çoklu Yollar (World Wide Web Consortium, 2025) ile uyumluluğu sağlamak için site içi arama ve site haritası ölçütlerine tüm üniversite kütüphanelerinde yer verilmesi gerekmektedir.

Kütüphaneye ilgili genel bilgiler

Mevcut çalışmada ve uluslararası çalışmalarda "kütüphaneye ilgili genel bilgiler" ölçütlerine yer verme oranı Tablo 14'te sunulmuştur. Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde sadece üyelik ölçütüne yer verme oranı (%92) diğer çalışmalarda raporlananlardan yüksektir. Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde misyon ve vizyon, bölümler ile ilgili bilgiler, hizmetler, politika ve kurallar, personel bilgisi, çalışma saatleri, kullanım rehberleri/eğitseller, devam eden projeler ve kütüphane bülteni ölçütlerine yer verme oranı ise sadece QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitenin gerisinde kalmıştır (Rafiq ve diğerleri, 2021). Ayrıca, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversite koleksiyon, sanal tur, sergiler, kütüphane bülteni ve devam eden projeler ölçütlerine Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla yüksek oranda yer vermiştir. Türkiye'deki üniversite kütüphaneleri fotoğraf/galeri, sanal tur, sergiler ve rapor ölçütlerine yer verme oranında uluslararası literatürde raporlanan oranların gerisinde kalmıştır.

Tablo 14

Mevcut Çalışma ile Uluslararası Literatürlerdeki Kütüphaneyle İlgili Genel Bilgiler Ölçütlerinin Karşılaştırması (%)

Ölçüt	Mevcut Çalışma	Rafiq ve diğerleri (2021)	Al-Qallaf ve Ridha (2019)	Ullah (2021)	Bajpai ve Verma (2021)
Misyon ve vizyon	68,4	86	54,5	27	11
Kütüphane bölümleriyle ilgili bilgiler	75,2	94	-	44	-
Koleksiyon	20,9	94	18	60	-
Hizmetler	85	100	57,3	40	78
Politika ve kurallar	86,9	90	67,3	49	33
Personel bilgisi	91,3	96	-	27	55
Çalışma saatleri	88,8	100	52,7	58	33
Fotoğraf/galeri	26,2	-	-	-	33
Sanal tur	2,9	58	10	-	-
Üyelik	92,2	90	-	-	67
Kullanım rehberleri/ eğitseller	50,5	78	-	11	-
Sergiler	2,9	92	3,6	-	-
Kütüphane bülteni	6,3	94	-	0	-
Kütüphane planı	11,2	-	-	-	11
Rapor	43,7	-	-	-	55
Devam eden projeler	8,7	98	-	-	-

Kütüphane hizmetleri

Kütüphane hizmetleri ölçütlerinden kullanıcı odaklı edinim/satın almaya, e-referans hizmetine ve kütüphane irtibat hizmetlerine Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteye kıyasla yüksek oranda yer verilmiştir (Rafiq ve diğerleri, 2021). Kütüphaneciyeye sor, kütüphaneler arası ödünç verme, öğrenciler için kütüphane hizmeti, öğretim üyeleri için kütüphane hizmeti, mezunlar için kütüphane hizmeti, kütüphane irtibat hizmetleri, materyal yenileme, kütüphane para cezası ve araştırma danışmanlık hizmeti ölçütlerine ise QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteye kıyasla düşük oranda yer verilmiştir (Rafiq ve diğerleri, 2021). Özellikle, öğrenciler, öğretim üyeleri ve mezunlar için kütüphane hizmeti ile araştırma danışmanlık hizmeti ölçütlerine Türkiye'deki web sitelerinde sınırlı oranlarda yer verilmiştir. Bu ölçütlere Türkiye'deki

web sitelerinde %3 ile %6 arasında yer verilirken, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede %72 ile %94 oranında yer verilmiştir (Rafiq ve diğerleri, 2021). Öte yandan kütüphaneler arası ödünç verme ölçütüne Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde yer verme oranı (%89), QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitenin biraz gerisinde (%94) kalmış olmakla birlikte, KİK ülkelerindeki üniversitelerden (%43) ve Hindistan'daki bilimsel ve endüstriyel araştırma enstitülerinden yüksektir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019; Bajpai ve Verma, 2021; Rafiq ve diğerleri, 2021).

Bilgi yayma araçları

Kütüphane web sitelerinde, bilgi yayma araçlarından Web 2.0 araçlarına yer verme oranlarında Türkiye'deki üniversiteler ile QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversite arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde Facebook %44, Twitter %41, Instagram %43, YouTube %21 ve LinkedIn %6 oranında yer alırken, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede bu ölçütlerin tamamı %100 oranında yer almıştır (Rafiq ve diğerleri, 2021). Blog ve RSS ölçütlerinde de Türkiye'deki üniversiteler (%2, %3) QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitenin (%84, %90) gerisinde kalmıştır. Türkiye'deki kütüphanelerde Web 2.0 araçlarının sınırlı kullanılmasının nedenlerinin başında kütüphanecilerin yeteri bilgiye sahip olmaması gelmektedir (Tavluoğlu, 2013, s. 103). Bununla birlikte, Web 2.0 araçlarının sınırlı kullanılması kütüphanelerin bilgi ve hizmet politikalarıyla ve yöneticilerin bakış açısıyla ilgili olabilir. E-posta uyarı hizmetleri ise Türkiye'deki üniversitelerde %1, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede %26 ile sınırlı oranda yer almıştır. Bu sınırlılık WhatsApp ölçütünde de bulunmaktadır (Türkiye ve QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede %2). Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde uzaktan eğitim ve toplantı araçlarına yer verme oranları QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversite ile karşılaştırıldığında dikkate değer farklılıklar görülmektedir. Zoom'a yer verme oranı Türkiye'deki kütüphanelerde %49 iken QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede %78 olarak tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Microsoft Teams ve Canvas gibi araçlar Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde oldukça düşük oranlarda (%5,8 ve %0,5) yer alırken, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede bu oranlar sırasıyla %64 ve %60'tır. Webex, Türkiye'de %35 oranında yer alırken, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede %50 oranında yer almıştır. Buna karşın, GoTo Meeting'e Türkiye'deki kütüphanelerde yer verilme oranı (%31) QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteyle yakındır (%30). Google Meet ise Türkiye'de %5, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede ise %20 oranında yer almıştır. Özetle, uzaktan eğitim/toplantı araçlarında sırasıyla Zoom, Webex ve GoTo Meeting Türkiye'deki üniversitelerin

kütüphane web sitelerinde, Zoom, Microsoft Teams, Canvas ve Webex ise QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede yüksek oranlarda yer almıştır.

Eğitim ve öğretim bilgileri

Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde eğitim ve öğretimle ilgili yer verilen ölçütlerin bir kısmında diğer ülkelere kıyasla geride kaldığı görülmektedir. Türkiye'deki üniversiteler eğitimler ve çalıştaylar, seminerler, referans araçları eğitimi ve intihal kılavuzu gibi ölçütlerde nispeten güçlü oranlar (%66, %62, %62, %66) elde edilmiş olsa da QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitenin (%92, %90, %86, %96) gerisinde kalmıştır (Rafiq ve diğerleri, 2021). Öte yandan, Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde intihal kılavuzu ölçütüne (%66) KİK ülkelerindeki üniversitelerden (%14) yüksek oranda yer verilmiştir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019). Türkiye'deki üniversiteler bilgi okuryazarlığı programları ölçütüne (%47) Pakistan'daki tıp fakültesine sahip üniversitelerden (%11) ve KİK ülkelerindeki üniversitelerden (%39) yüksek oranda yer verirken, QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteden (%80) düşük oranda yer vermiştir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019; Rafiq ve diğerleri, 2021; Ullah, 2021). Türkiye'deki üniversitelerin diğer ülkelerdeki üniversitelerden en geride kaldığı ölçüt konu rehberleri/kullanıcılar için araştırmadır. Bu ölçüte Türkiye'deki üniversitelerin kütüphane web sitelerinde yaklaşık %5, Pakistan'daki tıp fakültesine sahip üniversitelerde %7, KİK ülkelerinin üniversitelerinde %50 ve QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitede ise %84 oranında yer verilmiştir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019; Rafiq ve diğerleri, 2021; Ullah, 2021).

Kütüphane ve bilgi kaynakları koleksiyonu

Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde kütüphane koleksiyonu ölçütlerinden, dergi/e-dergi (%98,1), e-kitaplar (%98,1), veri tabanları (%97,6) ve OPAC'a (%96,1) yüksek oranda yer verilmesi dikkat çekmektedir. Bu ölçütlere yer verme oranları QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitelerinin oranlarına (%100, %100, %100, %94) yakın olmakla birlikte (Rafiq ve diğerleri, 2021), diğer ülkeleri için raporlanan oranlardan yüksektir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019; Bajpai ve Verma, 2021; Ullah, 2021). Bununla birlikte, diğer başvuru kaynakları (%59,2), QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteye (%98) kıyasla düşük (Rafiq ve diğerleri, 2021), KİK ülkelerindeki üniversitelere (%44,5) kıyasla yüksektir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019). Benzer şekilde, kurumsal açık arşiv (%91,3), QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteleri (%96) ile yakın oranda bulunurken (Rafiq ve diğerleri, 2021), Hindistan'ın iki bölgesinde yer alan dokuz bilimsel ve endüstriyel araştırma enstitüsünden (%55) yüksektir (Bajpai ve Verma, 2021). E-tezler açısından da mevcut çalışma (%92,7) ile QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversite (%96) birbirine yakın orandayken (Rafiq ve diğerleri, 2021), Hindistan'ın dokuz enstitüsü

(%33) ile arasında belirgin bir fark bulunmaktadır (Bajpai ve Verma, 2021). Öte yandan, Türkiye'deki üniversitelerin web sitelerinde video dersler ölçütü bulunmamaktadır. QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversitenin %72'sinde bu ölçütün yer aldığı dikkate alındığında (Rafiq ve diğerleri, 2021), bu eksiklik önemlidir. Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde, mümkünse video derslere de bağlantı verilmesi gerektiği görülmektedir.

Katma değerli hizmetler

Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde katma değerli hizmet ölçütlerinden haberlere (%40,3) ve etkinlik takvimine (%37,9) yer verme oranı QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteye kıyasla (%96 ve %92) düşüktür. (Rafiq ve diğerleri, 2021). Öte yandan, yeni eklenen e-kaynaklar ölçütüne Türkiye'deki üniversiteler (%75,2) QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteye (%56) kıyasla yüksek oranda yer vermiştir (Rafiq ve diğerleri, 2021). Mobil kütüphane uygulaması (%24,8), QS Dünya Üniversite Sıralamasında tıp alanındaki ilk 50 üniversiteyle (%58) kıyaslandığında oldukça düşük bir orana sahiptir (Rafiq ve diğerleri, 2021). Sıkça sorulan sorular hizmeti (%53,4), özellikle Pakistan'daki tıp fakültesine sahip üniversiteler (%9) ile karşılaştırıldığında daha geniş bir varlık göstermiştir (Ullah, 2021). Geri bildirim ölçütü ise Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde (%35), KİK ülkelerindeki üniversitelerden (%48) düşük (Al-Qallaf ve Ridha, 2019), Hindistan'ın iki bölgesindeki dokuz enstitüden (%11) yüksek oranda yer almıştır (Bajpai ve Verma, 2021). Öte yandan canlı sohbet ölçütüne Türkiye'deki üniversiteler (%4,9) KİK ülkelerindeki üniversitelere kıyasla düşük oranda (%12,7) yer vermiştir (Al-Qallaf ve Ridha, 2019).

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde sunulan içerikleri güncel ölçütlerle analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışma, üniversite kütüphane web sitelerinin (devlet-vakıf) içerik çeşitliliğini karşılaştırmayı, Türkiye'nin uluslararası konumunu değerlendirmeyi ve iyileştirme önerileri sunmayı hedeflemiştir. Araştırma, Türkiye'deki 128'i devlet ve 78'i vakıf olmak üzere toplam 206 üniversitenin kütüphane web sitesini kapsamıştır. Araştırmada nicel içerik analizi kullanılmış, literatürden derlenen 88 ölçüt dokuz başlık altında toplanarak bir kontrol listesi oluşturulmuştur. Elde edilen veriler, Kolmogorov-Smirnov testi, bağımsız örneklem t testi veya Mann-Whitney U testi, korelasyon testi ve Ki-kare bağımsızlık testi gibi çeşitli istatistiksel analizlerle değerlendirilmiştir.

Çalışmanın birinci araştırma sorusunun yanıtı olarak devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde yer verilen ölçüt sayıları arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Devlet üniversiteleri, vakıf üniversitelere kıyasla 41'e karşı 35 ortalama ile daha fazla ölçüte yer vermiştir. Özellikle "kütüphaneyle ilgili genel bilgiler," "eğitim

ve öğretim bilgileri” ve “katma değerli hizmetler” gibi başlıklarda devlet üniversiteleri belirgin bir üstünlük sergilemiştir.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusunda üniversite kuruluş yılı ile kütüphane web sitelerinde yer alan ölçüt sayısı arasında korelasyon olup olmadığı araştırılmıştır. Bulgular, daha köklü üniversitelerin kütüphane web sitelerinin daha fazla ölçüte yer verme eğiliminde olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, kurumsal deneyim ve birikim ile kütüphane web sitelerinde sunulan içerik çeşitliliği arasında bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Öte yandan, köklü üniversitelerin web sitelerinde ölçüt sayısı artma eğilimi gösterse de bu ilişki varyansın sadece %4’ünü açıklamaktadır. Bu sonuç, içerik zenginliğinin yalnızca kurumsal deneyimle ilişkili olmadığını, kullanıcı talebi, farkındalık, teknolojiye uyum, personel becerileri ve bütçe gibi araştırmaya muhtaç diğer faktörlerle de ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusunu yanıtlamak için elde edilen bulgular, 88 ölçütten 29’una (%33) kütüphane web sitelerinde yer verme ile üniversite türü arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ölçütlerden 27’si (%31) devlet üniversitelerinin, ikisi (%2) ise vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinde daha yüksek oranda yer almıştır. Diğer 29 ölçüt için (%33) üniversite türü ile kütüphane web sitelerinde yer verme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Araştırmada yer alan geri kalan 30 ölçüt (%34) için ise verilerin istatistiksel olarak ilişki testi yapmaya uygun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Mevcut araştırmanın sonuçları Türkiye’de daha önce yapılan benzer çalışmalarla (Al ve Bahşişoğlu, 2000; Kurulgan ve Bayram, 2006) ortak 22 ölçüt üzerinden karşılaştırıldığında, genel olarak gelişim sağlandığı saptanmıştır. Ortak ölçütlerin 19’unda (%86) artış, üçünde (%14) ise azalış tespit edilmiştir. Artış gösteren ölçütler şunlardır: Kütüphane ana sayfasından üniversite web sitesine bağlantı, farklı dil olanağı, telif hakkı bilgisi, son güncelleme bilgisi, sayfalar arası yönlendirme işareti, site içi arama, site haritası, misyon ve vizyon, hizmetler, personel bilgisi, çalışma saatleri, kütüphaneciye sor, ders rezervleri, belge sağlama hizmetleri, dergi/e-dergi, veri tabanları, OPAC, duyurular ve sıkça sorulan sorular. Azalış gösteren ölçütler ise üniversite ana sayfadan kütüphane web sitesine bağlantı, fotoğraf/galeri ve geri bildirim olmuştur. Bununla birlikte, bazı ölçütlerde saptanan artışın sınırlı kaldığı ve bu alanların geliştirilmeye muhtaç olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçları gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yapılan güncel araştırma sonuçlarıyla ortak ölçütler üzerinden kıyaslandığında (Al-Qallaf ve Ridha, 2019; Bajpai ve Verma, 2021; Rafiq ve diğerleri, 2021; Ullah, 2021), Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin 29 ölçüte web sitelerinde %50’nin altında yer verdiği ve bu ölçütlerde gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kaldığı ortaya çıkmıştır. Geride kalınan ve iyileştirilmesi önerilen başlıca ölçütler ise şunlardır:

1. Üniversite kütüphaneleri WCAG 2.2'ye uygun olarak geliştirilmiş grafik görünüm web siteleri yayımlamalıdır. Öte yandan, WCAG 2.2'ye uygun olmamakla birlikte yavaş internet bağlantısına sahip kullanıcılar için metin sürüm veya grafik ile metin sürüm web sitesi de yayımlanabilir.
2. Türkiye'deki üniversite kütüphaneleri WCAG 2.2'nin tavsiye ettiği site içi arama ve site haritası hizmetlerine web sitelerinde yer vermelidir.
3. Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin web sitelerinde video dersler ölçütü yer almamaktadır. Video dersler yayımlayan üniversitelerin kütüphane web sitelerinden bu derslere bağlantı verilmesi anlamlı olabilir.
4. Üniversite kütüphanelerinin mobil uygulama hizmeti sunmaları anlamlı olabilir. Öte yandan, mobil uyumlu web sitesi geliştirilmesi durumunda mobil kütüphane uygulamasına ihtiyaç duyulmayabilir.
5. Üniversite kütüphanelerinin kullanıcılarla etkileşime girmelerini sağlayan bilgi yayma araçlarından Web 2.0 araçlarını (Facebook, Twitter, Instagram, YouTube, LinkedIn, blog ve RSS) kullanmaları anlamlı olabilir.
6. Üniversite kütüphaneleri kullanıcılarından geri bildirim almak ve kullanıcılara danışma hizmeti vermek için başta Web 2.0 uygulamaları olmak üzere alternatif kanallar kullanabilir. Öte yandan, kullanıcıların alternatif kanallara gitmeden, kütüphane web sitesinde de geri bildirimde bulunabilmeleri ve danışma hizmeti almaları sağlanmalıdır.
7. Üniversite kütüphanelerin katma değerli hizmetlerden haberler, etkinlik takvimi ve canlı sohbet ölçütlerine web sitelerinde yer vermeleri anlamlı olabilir.
8. Üniversite kütüphanelerinin koleksiyon bilgisi, fotoğraf/galeri, sanal tur, sergiler, devam eden projeler, kullanıcı grupları (öğrenciler, öğretim elemanları ve mezunlar) için kütüphane hizmeti ölçütlerine yer vermeleri anlamlı olabilir.
9. Türkiye'deki sınırlı sayıda üniversite kütüphanesi konu rehberi yayımlamaktadır. Üniversite kütüphaneleri LibGuides gibi bir ürünü lisanslayabilir veya alternatif olarak ücretsiz SubjectsPlus'ı kullanabilir.
10. Üniversite kütüphanelerinin bilgi okuryazarlığı programlarına yer vermeleri anlamlı olabilir.

Üniversite kütüphanelerinin kullanıcılarına daha iyi hizmet verebilmesi için önerilen ölçütlerin bir kısmı web teknolojilerine dayalı teknik altyapı yetersizlikleriyle ilgili olabilir. Teknik alt yapı konusunda yetersiz olan kütüphaneler WordPress gibi ücretsiz, açık kaynak kodlu, periyodik olarak güncellenen ve eklentilerle genişletilebilen web içerik yönetim sistemlerini kullanarak çeşitli ölçütleri kolayca sağlayabilir. Örneğin, WordPress kurulumunun ardından, mobil uyumlu bir temaya üniversitenin kurumsal

kimliğini yansıtan uyarılama yapılabilir. Bunun sonucunda mobil uyumlu bir web sitesi elde edilebilir. Ek olarak, üniversite kütüphaneleri WordPress'in eklentileri ile site içi arama, site haritası, metin görünüm, haberler, etkinlik takvimi, fotoğraf galerisi, sanal tur, sergi, blog, RSS, geri bildirim formları, canlı sohbet ve SubjectsPlus entegrasyonu gibi önemli ihtiyaçlarını karşılayabilir.

Bu araştırma, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin kütüphane web sitelerinin içerik sunumu açısından güçlü ve zayıf yönlerini karşılaştırmalı olarak ortaya koymuştur. Araştırmada ayrıca, Türkiye'den elde edilen bulgular gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle de karşılaştırılmış ve üniversite kütüphanelerinin kullanıcılarına daha iyi hizmet verebilmesi için güncel iyileştirme alanları tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları, üniversite kütüphanelerinin yöneticilerine ve web tasarımcılarına içerik geliştirmede ve teknolojik uyumda yol gösterici olabilir.

Mevcut çalışmada içerik analizi yapılırken, üniversite kütüphanelerinin ana sayfalarında yer alan ana menülerde olumsuz kullanılabilirlik deneyimleri yaşanmıştır. Ana menü organizasyonunda kullanılabilirliğin düşük oluşu, ilgili içeriklere erişmede emek ve zaman maliyetini artırmıştır. Çalışma yapılırken sıklıkla yaşanan bu olumsuz deneyimden yola çıkarak, üniversite kütüphanelerinin ana sayfasında yer alan ana menüler üzerine ayrı bir çalışma yapılarak kullanıcı deneyiminin iyileştirilmesi için öneri sunulmasının üniversite kütüphanelerine pratik fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aharony, N. (2012). An analysis of American academic libraries' websites: 2000-2010. *The Electronic Library*, 30(6), 764-776. <https://doi.org/10.1108/02640471211282091>
- Akgül, Y. (2021). Accessibility, usability, quality performance, and readability evaluation of university websites of Turkey: A comparative study of state and private universities. *Universal Access in the Information Society*, 20(1), 157-170. <https://doi.org/10.1007/s10209-020-00715-w>
- Al, U. ve Bahşıoğlu, H. K. (2000). Türkiye'deki üniversite kütüphanelerine ait web sitelerinin içerik açısından değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 1(2), 307-329. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/423/419>
- Al-Qallaf, C. L. ve Ridha, A. (2019). A comprehensive analysis of academic library websites: Design, navigation, content, services, and Web 2.0 tools. *International Information & Library Review*, 51(2), 93-106. <https://doi.org/10.1080/10572317.2018.1467166>
- Bajpai, K. ve Verma, S. (2021). Content analysis of library websites of CSIR-Institutions of Uttar Pradesh and Delhi, India. *Library Progress (International)*, 41(2), 337-346. <https://doi.org/10.5958/2320-317X.2021.00037.4>
- Brower, S. M. (2004). Academic health sciences library website navigation: An analysis of forty-one websites and their navigation tools. *Journal of the Medical Library Association*, 92(4), 412-420. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC521512/>

- Chow, A. S., Bridges, M. ve Commander, P. (2014). The website design and usability of US academic and public libraries: Findings from a nationwide study. *Reference & User Services Quarterly*, 53(3), 253-265.
- Coe, K. ve Scacco, J. M. (2017). Content analysis, quantitative. J. Matthes, C.S. Davis ve R.F. Potter (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication Research Methods*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm0045>
- Comeaux, D. J. (2017). Web design trends in academic libraries - A longitudinal study. *Journal of Web Librarianship*, 11(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/19322909.2016.1230031>
- Comeaux, D. ve Schmetzke, A. (2013). Accessibility of academic library web sites in North America: Current status and trends (2002-2012). *Library Hi Tech*, 31(1), 8-33. <https://doi.org/10.1108/07378831311303903>
- Devi, K. K. ve Verma, M. K. (2019). Content evaluation and the design trends of national institutes of technology (NITS) library websites of India: An evaluative study. *Journal of Indian Library Association*, 53(2-3), 135-147. <https://www.ilaindia.net/jila/index.php/jila/article/view/99>
- Herring, S. C. (2010). Web content analysis: Expanding the paradigm. J. Hunsinger, L. Klastrup, ve M. Allen (Ed.), *International handbook of Internet research* içinde (s. 233-249). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9789-8_14
- International Organization for Standardization [ISO]. (2008). *Ergonomics of human-system interaction - Part 151: Guidance on World Wide Web user interfaces* (ISO 9241-151:2008). <https://www.iso.org/standard/37031.html>
- Khan, A., Idrees, H. ve Mudassir, K. (2015). Library web sites for people with disability: Accessibility evaluation of library websites in Pakistan. *Library Hi Tech News*, 32(6), 1-7. <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2015-0010>
- Kumar, N. ve Verma, S. (2018). Content analysis of library websites of NAAC accredited 'A' grade university in central zone of India: A study. *Library Waves*, 4(2), 68-77. <http://librarywaves.com/index.php/lw/article/view/69>
- Kurulgan, M. ve Bayram, F. (2006). Üniversite kütüphaneleri web sitelerinin biçim ve içerik analizi: Türkiye'deki uygulamaya ilişkin bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 20(2), 141-172. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/815149>
- McMillan, S. J. (2000). The microscope and the moving target: The challenge of applying content analysis to the World Wide Web. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 77(1), 80-98. <https://doi.org/10.1177/107769900007700107>
- Mumtaz, R., Shahzad, K. ve Ahmad, S. (2021). Evaluation of web-based contents of 177 university libraries in Pakistan. *Library Philosophy and Practice (e-Journal)*, 6093. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/6093>
- Odabaş, H. ve Polat, C. (2011). Türkiye'de üniversite kütüphaneleri standartları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (45), 321-346. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunited/issue/2884/39840>
- Öztürk, E., Şener, G. ve Süher, H. K. (2016). Sosyal medya çağında ürün yerleştirme: Instagram ve insta bloggerlar üzerine bir içerik analizi. *Global Media Journal TR Edition*, 6(12), 355-386. https://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/sayilar/2016_bahar/15_eda_ozturk_gul_sener_h_kemal_suher.pdf

- Pallant, J. (2017). *SPSS kullanma kılavuzu: SPSS ile adım adım veri analizi* (S. Balcı ve B. Ahi, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Pareek, S. ve Gupta, D. K. (2013). Academic library websites in Rajasthan: An analysis of content. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 913. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/913>
- Polat, C. ve Akkaya, M. A. (2024). Yükseköğretim kurumlarının akreditasyon sürecinde kütüphane ve bilgi hizmetlerinin rolüne yönelik kavramsal bir yaklaşım. *Bilgi Dünyası*, 25(2), 353-381. <https://doi.org/10.15612/BD.2024.774>
- Rafiq, S., Ashiq, M., Ur Rehman, S. ve Yousaf, F. (2021). A content analysis of the websites of the world's top 50 universities in medicine. *Science & Technology Libraries*, 40(3), 260-281. <https://doi.org/10.1080/0194262X.2021.1889446>
- Şerefioğlu Henkoğlu, H. (2021). Türkiye'deki üniversite kütüphane web sitelerinin web içeriği erişilebilirlik kılavuzu kapsamında değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 22(2), 251-288. <https://doi.org/10.15612/BD.2021.619>
- Şerefioğlu Henkoğlu, H. ve Demirkol, D. (2018). Web sitesi kullanılabilirliğinin ölçülmesi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi kütüphanesi web sitesi örneği. *Bilgi Dünyası*, 19(2), 113-143. <https://doi.org/10.15612/BD.2018.665>
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* (B. Bıçak ve diğerleri, Çev.). Nobel.
- Tavluoğlu, C. (2013). *Üniversite kütüphanelerinde Web 2.0 araçlarının kullanımı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi. <https://www.academia.edu/download/32044021/10006937.pdf>
- Tiryaki Ersen, S. (2004). *Üniversite kütüphaneleri web sitelerinin değerlendirilmesi: Hacettepe Üniversitesi kütüphaneleri örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi
- Toprak, F. (2025). *Türkiye'deki üniversite kütüphane web sitelerinin içerik analizi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Ullah, M. (2021). Content analysis of medical college library websites in Pakistan indicates necessary improvements. *Health Information & Libraries Journal*, 38(3), 1-10. <https://doi.org/10.1111/hir.12386>
- Vaughan, J. (2001). Three iterations of an academic library web site. *Information Technology and Libraries*, 20(2), 81-92.
- World Wide Web Consortium. (2025). *Understanding success criterion 2.4.5: Multiple ways (Level AA)*. <https://www.w3.org/WAI/WCAG22/Understanding/multiple-ways.html>
- Wells, D. (2021). Online public access catalogues and library discovery systems. B. Hjørland ve C. Gnoli (Ed.). içinde, *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization*. <https://www.isko.org/cyclo/opac>
- Wilson, D. E. (2015). Web content and design trends of Alabama academic libraries. *The Electronic Library*, 33(1), 88-102. <https://doi.org/10.1108/EL-05-2013-0100>
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. (2023, 31 Ekim). *Türlerine göre mevcut üniversite sayısı*. <https://istatistik.yok.gov.tr/>

Ek 1*Ölçüt Kontrol Listesi*

Ölçüt başlığı	Ölçüt
Görünüm ve tasarım	Grafik görünümü
	Metin sürümü
	Grafik ve metin görünümü
	Üniversite ana sayfasından kütüphane web sitesine bağlantı
	Kütüphane ana sayfasından üniversite web sitesine bağlantı
	Farklı dil olanağı
	Farklı diller
İçerik güncelliği ve telif hakkı bilgisi	Web sayfalarında telif hakkı bilgisi
	Son güncelleme bilgisi
Web sitelerinde dolaşım	Sayfalar arası yönlendirme işareti
	Site içi arama
	Site haritası
Kütüphaneye ilgili genel bilgiler	Misyon ve vizyon
	Kütüphane bölümleriyle ilgili bilgiler
	Koleksiyon
	Hizmetler
	Politika ve kurallar
	Personel bilgisi
	Çalışma saatleri
	Fotoğraf/galeri
	Sanal tur
	Üyelik
	Kullanım rehberleri/eğitseller
	Sergiler
	Kütüphane bülteni
	Üniversite yayınları
	Kütüphane planı
	Rapor
	Devam eden projeler

Kütüphane hizmetleri	Kütüphaneciye sor
	Kütüphaneler arası ödünç verme
	Ders rezervleri
	Çalışma odası/masası rezervasyonu
	Öğrenciler için kütüphane hizmeti
	Öğretim üyeleri için kütüphane hizmeti
	Mezunlar için kütüphane hizmeti
	Dış kullanıcılar için kütüphane hizmeti
	Kütüphane irtibat hizmetleri
	Materyal yenileme
	Kütüphane para cezası
	Belge sağlama hizmetleri
	Araştırma danışmanlık hizmeti
	E-referans hizmeti
	Kullanıcı odaklı edinim/satın alma
Bilgi yayma araçları	WhatsApp
	Facebook
	Twitter
	Instagram
	YouTube
	Blog
	Linkedin
	E-posta uyarı hizmetleri
	Pinterest
	Flickr
	Podcast
	Foursquare/Swarm
	Myweb (kişisel web sitesi)
	RSS
	Webex
	Google Meet
	Zoom
	Canvas
	GoTo Meeting
	Microsoft Teams

Eğitim ve öğretim bilgileri	Eğitimler ve çalıştaylar
	Seminerler/web seminerleri
	Konu rehberleri/kullanıcılar için araştırma
	Bilgi okuryazarlığı programları
	Referans araçları eğitimi
Kütüphane ve bilgi kaynakları koleksiyonu	İntihal kılavuzu
	Dergi/E-dergi
	E-Kitaplar
	E-Tezler
	Veri tabanları
	Diğer başvuru kaynakları (sözlük, ansiklopedi, vd.)
	Çevrim içi katalog (OPAC)
	Kurumsal açık arşiv
Katma değerli hizmetler	Video dersler
	Haberler
	Duyurular
	Etkinlik takvimi
	Yeni eklenen e-kaynaklar
	Mobil kütüphane uygulaması
	Mobil web sitesi
	Sıkça sorulan sorular
	Geri bildirim
	Bize ulaşın
	Canlı sohbet

Doküman Türü Karmaşası: Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası Dergilerindeki Yayınlar Yönelik Bir Değerlendirme

Document Type Confusion: An Evaluation of Publications in Turkish Librarianship and Information World Journals

Tolga ÇAKMAK, Simge KAYA

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Çakmak, T. ve Kaya, S. (2025). Doküman türü karmaşası: Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergilerindeki yayınlara yönelik bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 81-106. doi: 10.15612/BD.2025.815

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.815

Geliş Tarihi / Received: 13.03.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 10.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Doküman Türü Karmaşası: Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası Dergilerindeki Yayınlar Yönelik Bir Değerlendirme

Tolga ÇAKMAK* , Simge KAYA**

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de kütüphanecilik ve bilgilibilim alanında ve uluslararası bibliyografik veri tabanlarında dizinlenen Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergilerindeki yayınların doküman türlerinin doğruluk ve tutarlılıklarının analiz edilmesini amaçlamaktadır. Çalışmada yayınların doküman türlerinin doğruluk ve tutarlılık analizleri, tam metinler, dergi web sayfaları ve uluslararası atf dizinlerindeki (Web of Science ve Scopus) kayıtlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nicel bir araştırma yaklaşımının benimsendiği çalışmada, betimleme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, her iki dergideki yayınların tam metinlerinde belirtilen doküman türlerinin, dergilerin web sayfaları ve dizinlendikleri atıf veri tabanlarıyla uyumsuzluklar gösterdiği anlaşılmıştır. Dergilerde yayınların tam metinlerinden farklı bir türde etiketlenen doküman türlerinin yoğunlukla Görüşler ve Okuyucu Mektubu olduğu tespit edilmiş, bu türlerin sıklıkla Araştırma Makalesi olarak etiketlendiği görülmüştür. Bu bağlamda, doküman türü doğruluğunu sağlamak amacıyla birden fazla kaynaktan veya orijinal sağlayıcıdan doğrulama yapılması önerilmektedir. Bununla birlikte, uluslararası veri tabanlarında karşılığı bulunan doküman türlerinin akademik dergilerin yayın politikalarında yer almasının, standartlaşma ve veri bütünlüğü açısından önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Türk Kütüphaneciliği, Bilgi Dünyası, Doküman türü doğruluğu, üst veri yönetimi, bibliyografik tanımlama, dizinleme.

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, tcakmak@hacettepe.edu.tr

** Yüksek lisans öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, simgekayaa10@gmail.com

Document Type Confusion: An Evaluation of Publications in Turkish Librarianship and Information World Journals

Tolga ÇAKMAK*, Simge KAYA**

Abstract

This study aims to analyse the accuracy and consistency of the document types of publications in Turkish Librarianship and Information World journals indexed in international bibliographic databases in the field of librarianship and information science in Türkiye. In this study, the accuracy and consistency analyses of publication document types were conducted using full texts, journal web pages, and records in international citation indexes (Web of Science and Scopus). In this study, a quantitative research approach was adopted, and the descriptive method was utilized. The findings indicated that the document types specified in the full texts of the publications in both journals exhibited inconsistencies with the journals' web pages and the citation databases in which they were indexed. It has been determined that document types labelled differently from the full texts of publications in journals are predominantly Opinions and Letters to the Editor. These types are often erroneously labeled as Research Articles. In this regard, it is recommended that verification be carried out from multiple sources or original providers to ensure the accuracy of document types. However, including document types with equivalents in international databases in academic journal publication policies would significantly contribute to standardization and data integrity.

Keywords: Turkish Librarianship, Information World, document type accuracy, metadata management, bibliographic description, indexing.

* Assoc. Prof. Dr., Hacettepe University, Department of Information Management, tcakmak@hacettepe.edu.tr

** Graduate Student, Hacettepe University, Department of Information Management, simgekayaa10@gmail.com

Giriş

Bilimsel dergilerde yayımlanan yayınlara ait başlık, yazar, öz, anahtar kelimeler ve doküman türü gibi temel bibliyografik veriler, tam metinlerin yanı sıra dergilerin web sayfasında, dizinlenilen veri tabanlarında ve çeşitli platformlarda kayıt altına alınmaktadır. Söz konusu kaynaklardaki verilerin doğruluğu, bilgiye erişim açısından kritik bir önem taşımaktadır. Yayın bibliyografik verilerinin, bir diğer ifadeyle üst verilerinin, tam ve doğru bir şekilde sunumu yayın tam metinlerine erişilemeyen durumlarda yayın içeriği hakkında bilgi edinmeyi sağlamaktadır (Yalçinkaya, 2014, s. 24). Üst verilerin doğruluğu ve güvenilirliği, yayınların görünürlüklerinin artmasında da etkili bir rol oynamaktadır (Çelik ve Çuhadar, 2024, s. 191).

Bibliyografik ve tam metin veri tabanlarında yayınların dizinlenmesi söz konusu veri tabanlarında üst verilerin oluşturulmasına dayanmaktadır. Dizinleme süreçlerinde yayınların üst verileri bazı dizinlerde, ilgili dizinde görev yapan uzmanlar tarafından oluşturulmaktadır. Bazı dizinlerde ise yayın tam metinlerinden otomatik olarak üst veri çıkarımının yapıldığı da bilinmektedir. Üst verilerin yetkili kullanıcılar tarafından ilgili dizinde tanımlanmasında, yayınlara ilişkin detayların yeterince sunulmaması, dizinleme sürecinde görev alanların yayınları farklı şekillerde değerlendirmesi nedeniyle aynı yayına farklı üst verilerin atanabilmesi, dizinleme süreçlerinin yavaş ilerlemesi ve bu süreçlerin yüksek maliyetli olması gibi dezavantajlar bulunmaktadır. Öte yandan, otomatik indeksleme tekniğinin ise bağlamı yeterince dikkate alınmaması, eş anlamlı kelimelerde tutarlılık sağlayamaması, farklı yazım biçimlerinin dizinleme sürecinde zorluklar yaratması ve bilgisayar sistemleri açısından karmaşıklık içermesi gibi sınırlılıklara sahip olduğu vurgulanmıştır (De Keyser, 2012, s. 40-57).

Bilimsel dergilerdeki yayınların dizinlenme süreçlerinde yayın üst verileri elektronik veri tabanlarına çeşitli şekillerle aktarılabilir. Söz konusu aktarım şekillerinden biri yetkilendirilmiş kullanıcıların (dergi editörleri, teknik editörler veya üretim editörleri gibi) yayın üst verilerini veri tabanı sisteminde tanımlamalarına dayanmaktadır. Bir diğer şekilde ise makinece okunabilir bir yapıda bulunan yayın üst verilerinin veri tabanının sistemine yüklenmesi veya karşılıklı işlerlik protokolleri, web servisleri ve uygulama arayüzleri (API, FTP, OAI-PMH, z39.50 vb.) ile aktarılması yer almaktadır. Nitekim, Directory of Open Access Journals (DOAJ)¹ Scopus², Web of Science ve PubMed³ gibi rehber ve veri tabanları yayınların üst verilerini dizinlemek için doğrudan veri giriş alanları veya üst veri aktarımı için çeşitli olanaklar sunmaktadır.

¹ Bkz. DOAJ article metadata upload <https://doaj.org/docs/faq/#uploading-article-metadata>

² Bkz. Scopus Content Delivery Instructions for Third Party Content Partners, 2023, <https://elsevier.widen.net/s/xcwq2mk26h/cp-content-delivery-instructions-extrnl>

³ Bkz. Pubmed Central PMC Help, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK3828/>

Dizinleme süreçlerinde yayınlara yönelik birçok üst veriden yararlanılmaktadır. Bu üst verilerden biri de doküman türüdür. Bilimsel iletişimde ve bilimsel bilginin yayımında belirli işlevleri yerine getiren doküman türleri, yapı ve içerik olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu türler arasında makaleler, bilimsel bir çalışmanın sonuçlarını sunarken; derlemeler, spesifik bir alandaki yayınların değerlendirmesine odaklanmaktadır (Sigogneau, 2000, s. 589). Buna ek olarak bilimsel dergilerin bölümleri arasında çoğunlukla editoryal, mektuplar, kitap değerlendirmeleri gibi doküman türleri yer almaktadır. Doküman türü, bilimsel dergilerin dizinlendiği veri tabanlarında da kayıt altına alınmakta ve bilgi erişim açısından bir filtreleme seçeneği olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu doğrultuda yayınların doküman türlerinin hem yayının resmi olarak yer aldığı sistemde hem de veri tabanlarında doğru şekilde tanımlanması, yayının doğru sınıflandırılması açısından önem taşımaktadır. Doküman türü atamalarının doğruluğu, birçok durumda doğrudan etkiye sahiptir. Örneğin doküman türleri, bibliyografik araştırma süreçlerinde kritik bir belirleyici olarak nitelendirilmektedir (van Raan, 2004, s. 26). Ayrıca, doküman türlerinin hatalı bir şekilde dizinlenmesi, bu türleri kategorilere ayırarak değerlendirme yapan sistemlerin hatalı tespitlerinin ortaya çıkmasına da sebep olabilmektedir (Harzing, 2013, s. 25).

Literatürde doküman türü atamaları ile ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda doküman türleri farklı veri tabanları üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmalarda veri tabanlarında dizinlenen yayınların doküman türü atamalarında farklılıkların olduğu ve veri tabanlarındaki doküman türü bilgilerinin tam olarak doğruyu yansıtmayabildiği tespit edilmiştir (Donner, 2015, s. 1272; Mokhnacheva, 2023, s. 40; Yeung, 2021, s. 97). Ulusal literatürde ise doğrudan doküman türüne odaklanmasa da üst verilerin önemine ve farklı üst verilerin doğruluğuna ilişkin çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda üst verilerin doğruluğu (Alır, 2008), kurumsal arşivlerde üst veri kalitesi (Çelik ve Çuhadar, 2024; Çolak, 2024), yazar adreslerinin farklılıkları (Taşkın, 2014), yayınların bulunduğu dergi adları, makale başlıkları ve yazar adları gibi bibliyografik verilerdeki hatalar (Tonta ve Al, 2008; Taşkın, 2024) incelenmiştir. Bilgi kaynaklarının tanımlanması boyutunda da hatalı girişler ve standart uyumsuzlukları (Ayık ve Yılmaz, 2021; Çakmak ve Gülbay, 2024) ele alınmıştır. Belirtilen çalışmalarda saptanan hatalar bilgi erişim sistemlerinin performansında etkili olabilmektedir.

Çalışmada analiz edilen Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergileri birçok araştırmada incelenmiştir. Bu bağlamda yazar-uygulamacı iş birliklerinin analizi (Zencir ve Öztürk, 2022), bu dergilerdeki yayınların bibliyometrik analizleri (Taşkın ve Çakmak, 2010; Tonta, 2002), dergilerin "öz" ve "abstract" gibi bölümlerinin incelenmesi (Bitri ve Keseroğlu, 2015) gibi farklı boyutlara yönelinmiştir. Bu çalışmada ise Türkiye'deki kütüphanecilik ve bilgilibilim alanındaki literatürün büyük bölümünü kapsayan iki dergi olan Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergilerindeki yayınların doküman türlerinin, yayın tam metinleri, dergilerin resmi web sayfaları, Web of Science ve Scopus veri tabanlarındaki uyumluluğunun analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bilgi Dünyası dergisi

2013 yılından itibaren Scopus veri tabanında, Türk Kütüphaneciliği dergisi ise 2015 yılından itibaren Emerging Sources Citation Index (ESCI) veri tabanında dizinlenmeye başlamıştır. Bilgi Dünyası dergisinde 2013 yılı ve sonrasındaki yayınlar Scopus dizininde, Türk Kütüphaneciliği dergisinde ise ESCI'nin dizinleme uygulamalarında izlediği politika sebebiyle 2005 yılından itibaren yayımlanmış çalışmalar bu dizinin kapsamında yer almaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada Bilgi Dünyası ve Türk Kütüphaneciliği dergilerindeki yayınlara ilişkin doküman türlerinin yayın tam metinleri, dergi web sayfaları ve uluslararası atıf dizinlerindeki doğruluk düzeyinin ne olduğu sorusuna odaklanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde veri tabanlarında dizinlenen yayınlar için üst verinin öneme değinilerek veri tabanlarında yayın üst verilerinin oluşturulma şekilleri ve hatalı şekilde oluşturulan üst verilerin neden olabileceği sorunlara vurgu yapılmaktadır. Ardından belirlenen araştırma sorusu bağlamında yayınların doküman türünü analiz eden çalışmalar ele alınmıştır. Çalışmanın diğer bölümünde de her iki dergideki yayınların tam metinleri ve dergi web sitelerindeki doküman türleri ile söz konusu yayınların uluslararası atıf veri tabanlarında kayıt altına alınan doküman türlerinin karşılaştırılmasını içeren araştırma bulgularına ve konuya yönelik tartışmaya yer verilmiştir. Son olarak çalışmanın bulguları ve literatürden elde edilen bilgiler değerlendirilerek yayınların dizinlenmesinde doküman türü bazında karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

İlgili Çalışmalar

Ulusal ve uluslararası literatürde bilimsel yayınların veri tabanlarındaki dizinlenme süreçlerinde üst veri kavramı ön plana çıkmaktadır. Üst veri, yayınlara erişimi kolaylaştırmakta, yayınların güvenilirliklerini artırmakta ve yayınların etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır (Çelik ve Çuhadar, 2024, s. 191). Bununla birlikte, üst veri benzer yayınların bir arada yer almasını sağlayarak, belirli özelliklerine göre erişim imkânı sunmaktadır (Simons ve Richardson, 2013, akt. Çolak, 2024, s. 35).

Genel olarak yayınların özellikleri hakkında fikir veren üst verilerden biri doküman türüdür. Literatürde doküman türü atamalarının doğruluğunu inceleyen kısıtlı sayıda çalışma mevcuttur. Donner (2017), Web of Science (WoS) veri tabanındaki doküman türü atamalarının doğruluğunu değerlendirdiği çalışmada, WoS ile resmi dergi web siteleri ve makale tam metinleri üzerinden doküman türü atamalarını karşılaştırmıştır. Araştırmada tabakalı rastgele örnekleme yolu ile seçilen yayınlar için WoS veri tabanındaki doküman türü atama doğruluğunun %94 oranında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak yanlış doküman türüne sahip yayınların atıf oranlarında da bozulmalar olabileceği vurgulanmıştır.

Doküman türü atamalarıyla ilgili bir diğer araştırmada ise WoS'un araştırma makalelerini, derleme (review) ve bildiri metni olarak dizinlediği belirlenmiştir (Harzing, 2013, s. 27). Konuyla ilgili bir diğer araştırmada da WoS ve Scopus veri tabanlarından rastgele olarak seçilen örneklerin doküman türü atama doğrulukları incelenmiştir (Donner, 2015). Araştırma bulgularında her iki kaynakta da doküman türü atama doğruluğunun oldukça zayıf olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya göre WoS yaklaşık %72, Scopus ise yaklaşık %73 oranında doğruluk sunmaktadır. Çalışma sonucunda, doküman türü atamalarının her iki veri tabanında da güvenilir olmadığı ve hatalı doküman türlerinin atfı puanlarında büyük hatalara neden olabileceği üzerinde durulmuştur. Bir diğer çalışmada da dergi etki faktörlerinin analizi kapsamında, çoğunlukla hakem değerlendirmesinden geçmiş makale ve derleme türündeki yayınlardan gelen atfı sayıları ile diğer doküman türlerinden gelen atfı sayıları karşılaştırılmıştır (Campanario vd., 2011). Çalışmanın sonucunda, çoğu derginin etki faktörüne katkıda bulunan atıfların makale ve derleme türündeki yayınlardan elde edildiği tespit edilmiştir. Çalışmada, hakem değerlendirmesinden geçerek yayımlanan makale ve derleme türündeki yayınların bilimsel bir değere sahip olduğu ve diğer doküman türlerinin farklı kriterler ve amaçlar doğrultusunda yayımlandığı belirtilmektedir. Bu doğrultuda, yazarlar, makale ve derleme dışındaki yayınlardan gelen atıfların dergi etki faktörüne katkısının farklı bir yöntemle hesaplanabileceğini dile getirmiştir. Lundberg (2007, s. 146) tarafından vurgulanan bir diğer önemli nokta, doküman türlerinin tanımlanmasının bibliyometrik raporların sonuçları üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğudur. Bu tanımlar, kullanılan veri kaynağına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Dokümanlar arasındaki ayrımın temelinde, her bir doküman türünün bilimsel sistemde farklı işlevler üstlenmesi ve bu nedenle farklı şekillerde okunup atfı alması yatmaktadır. Bu farklılık, atfı dağılımlarında çeşitliliğe yol açmaktadır.

Hatalı doküman türü atamaları, geri çekilen yayınlar bazında da analiz edilmiştir. Bu konuda yapılmış bir çalışmada PubMed, Scopus ve WoS'da geri çekilen yayınlarla ilgili kalite kontrol sorunlarının betimlenmesi amaçlanmıştır (Proescholdt ve Schneider, 2020). İlgili çalışmada, doküman türü sınıflandırmasının geri çekilen yayınların tanımlanmasında gerekli olduğu vurgulanmıştır. Geri çekilen yayınların yanlış dizinlenmesinin, arama sonuçlarında geri çekilmiş yayınların bulunamaması ve bir yayının geri çekilme durumunun sadece ilgili veri tabanlarından tespit edilmesinin güvenilir olmayacağı gibi daha geniş etkiler doğurabileceğine değinilmiştir. Çalışmada ayrıca bir yayının geri çekilip çekilmediğini doğrulamak için birden fazla kaynağın kontrol edilmesi önerilmiştir.

WoS, Scopus ve PubMed'in yayınları nasıl etiketlediği konusunda değerlendirmelerin sunulduğu bir diğer çalışmada, en çok atfı yapılan 100 yayının ilgili üç veri tabanındaki doküman türleriyle yayıncı web sitelerindeki doküman türleri karşılaştırılmıştır (Yeung, 2021). Çalışma sonucunda, bu kaynaklar arasında tutarlı bir ilişki bulunamamış, kaynakların arasındaki tutarlılığın orta düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. İçerisinde

makale türündeki yayınların da bulunduğu en çok atıf alan 100 yayının %30-40'ının derleme türünde olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak veri tabanlarının, yayınların başlık, özet veya anahtar kelimelerinde derleme ifadesinin kullanıldığı durumlarda yayının içeriğine bakılmaksızın doküman türü atamasının büyük oranda derleme şeklinde belirlendiğine yer verilmiştir.

OpenAlex, WoS, Scopus, PubMed ve Semantic Scholar veri tabanlarındaki yayın doküman türlerinin analiz edildiği başka bir çalışmada ise, doküman türü atamasının farklı veri kaynaklarının karşılaştırılmasında önemli bir referans olduğuna vurgu yapılmıştır (Haupka vd., 2024). Çalışmada özellikle, belli bir doküman türü üzerinde sistematik bir araştırma yapan araştırmacıların yanlış doküman türü atamaları sonucunda bazı çalışmaları gözden kaçırabileceklerine vurgu yapılmıştır. Çalışma, WoS ve Scopus'un diğer veri tabanlarına kıyasla daha fazla yayını editoryal içerik olarak sınıflandırdığını ortaya koymuştur. Çalışmada ayrıca veri tabanları arasındaki doküman türü sınıflamalarındaki tutarsızlıkların, yayınları sınıflandırmak için standart bir sistemin eksikliğinden kaynaklı olduğuna değinilmiştir.

Yayınların doküman türlerinin analiz edildiği bir diğer çalışmada ise, WoS ve Scopus ile yayınevlerinin aynı yayınlara ilişkin doküman türü atamaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir (Mokhnacheva, 2023, s. 46). Bu çalışmada analizler, 2010-2020 arası dönemde Rus yazarların farklı türlerdeki en çok atıf alan yayınlarından seçim yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda hem WoS'un hem de Scopus'un doküman türleri hakkında doğru verileri sağlamadığı ortaya koyulmuştur. Çalışmada, yayın etkinliği analizlerinde doküman türlerinin, sağlayıcıların web sitelerinde yer alan dokümanlarla karşılaştırılması gerektiği; belirli türdeki yayınların hariç tutulduğu analizlerde ise önemli sayıda yayının göz ardı edilebileceği vurgulanmıştır.

Konuyla ilgili bir diğer araştırma ise Scopus, WoS, Dimensions, Crossref ve Microsoft Academic üzerinde gerçekleştirilmiştir (Visser vd., 2021). Doküman kapsamı ve atıf doğruluğu açısından karşılaştırılmaların yapıldığı araştırmaya göre, Scopus'un en yüksek örtüşme gösterdiği veri kaynağı Microsoft Academic iken, en düşük örtüşmenin olduğu kaynak WoS'tur. WoS, toplantı özetleri ve kitap incelemeleri gibi bazı doküman türlerini kapsarken, Scopus bu tür yayınları içermemektedir. Ayrıca, Dimensions ve Crossref'in kapsamalarının benzer olması, Dimensions platformundaki verilerin büyük ölçüde Crossref verilerine dayandığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın bulguları, kapsamlı bir literatür taraması için birden fazla veri kaynağının birlikte kullanılmasının önemini vurgulamaktadır.

Ulusal literatürde her ne kadar yayınların üst verilerinin analiz edildiği çalışmalar bulunsun da doğrudan doküman türünün analiz edilmesine yönelik bir çalışmayla karşılaşmamıştır. Buna karşın konumuzla bağlantılı olabilecek bir çalışmada Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergilerindeki yazar isimlerinin veriliş şekilleri analiz

edilmiştir (Taşkın, 2014). Bu çalışmada yazar isimlerinin farklı veya yanlış etiketlendiği durumlarda yazarların uluslararası görünürlüklerinde ve yapılan atıflarda eksikliklerin olabileceği vurgulanmıştır. Çalışmada ayrıca incelenen hakemli makale ve görüş türündeki yayınlarda yazar isimlerinin çok farklı çeşitlerde verildiği görülmüştür. Bu çeşitliliğin ise yazar isimlerinin sistemlere hatalı kaydedilmesi ve her bir çalışmada aynı yazara ait farklı isim verilmişlerinin olması gibi nedenlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Söz konusu farklılıkların önüne geçebilmek adına her bir yazara tekil birer numara verilebilmesini sağlayan oluşumlar üzerinde çalışıldığı vurgulanmıştır. Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergilerindeki içeriklerin yapısal özelliklerini inceleyen bir diğer çalışmada da hakemli makalelerin öz bölümleri değerlendirilmiştir (Bitri ve Keseroğlu, 2015). Bu çalışmada öz bölümünde bulunması gereken bazı unsurların eksik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki dergide de öz bölümlerinde genellikle hipotez ve yöntem unsurlarına yeterince yer verilmediği, ancak yapılandırılmış öz kullanımının önemli olduğuna değinilmiştir.

Literatür genel olarak değerlendirildiğinde, veri tabanlarında yapılan doküman türü atamalarının doğruluğu ve tutarlılığı konusunda önemli eksikliklerin olduğu görülmektedir. Özellikle WoS ve Scopus gibi uluslararası atıf veri tabanlarında, doküman türlerinin sıklıkla tam metin içeriklerinden farklı bir şekilde etiketlenildiği ve bu durumun atıf oranları, sistematik literatür taramaları ve bilimsel değerlendirmeler üzerinde olumsuz etkiler yaratabildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra farklı veri tabanları arasında standart bir sınıflandırma sisteminin bulunmaması, tutarsızlıkların ana nedeni olarak öne çıkmaktadır.

Bilgi Dünyası ve Türk Kütüphaneciliği Dergilerinde Yayımlanan Doküman Türleri

Bilgi Dünyası ve Türk Kütüphaneciliği dergilerinin yayın politikalarında belirtilen doküman türleri zaman içerisinde çeşitli değişiklikler göstermiştir. Bilgi Dünyası dergisinin yayın politikası son olarak 2020 yılında güncellenmiştir. Dergide yayımlanan doküman türleri üç ana bölüm altında sınıflandırılmaktadır. Bu bölümler; hakemli makaleler, görüşler ve kitap tanıtımlarıdır. Hakemli makaleler içerisinde araştırma makaleleri, olgu sunumu ve derleme türündeki yayınlar yer almaktadır. Hakemli makaleler ve görüşler hakem değerlendirme sürecine tabi tutulurken, kitap tanıtımları hakem değerlendirme sürecine dahil edilmemektedir (Bilgi Dünyası Dergi Politikası, 2020, s. 3).

Türk Kütüphaneciliği dergisinin arşiv sayfasından elde edilen ve daha önceki yıllarda yürürlükte olan Türk Kütüphaneciliği Yönetim Belgesinde (t.y.) ise dergideki doküman türleri; hakemli yazılar, Türk kütüphaneciliğinin öncüleri, konuk yazar, görüşler, eleştiri, okuyucu mektupları, çeviri yazılar ve tanıtım-değerlendirme olarak belirtilmiştir. Hakemli yazılar içerisinde araştırma makaleleri, kuramsal çalışmalar, örnek olay incelemeleri ve literatür değerlendirmeleri yer almaktadır. Derginin Yönetim Belgesine

göre hakemli yazılar dışındaki türlerin yayımlanma süreçlerine editör kurulu karar vermektedir. Türk Kütüphaneciliği dergisinde 2019 yılının ilk sayısından itibaren yayın süreçlerinin yönetimi DergiPark platformu üzerinden gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Derginin arşivi de DergiPark platformuna taşınmıştır. DergiPark'ın doküman türü sınıflandırması ile Türk Kütüphaneciliği dergisindeki doküman türleri farklılıklar gösterdiğinden 2019 yılı öncesinde yayımlanmış başkanın mesajı, kütüphaneciliğimize kanat gerenler, mesleki toplantılar ve konuk yazar türlerindeki yayınların türlerinin diğer başlığı altında toplanacağı belirtilmiştir (Türk Kütüphaneciliği Editörler Kurulu, 2019, s. 88). Çalışmamızın gerçekleştirildiği dönemde ise Türk Kütüphaneciliği dergisinde araştırma makalesi, derleme makale, okuyucu mektubu ve kitap değerlendirmesi türlerinde yayınlara yer verilmektedir. Ayrıca bir konu veya çalışma ile ilgili yazılmış görüş yazılarının okuyucu mektubu türünde değerlendirildiği de belirtilmektedir (Etik İlkeler ve Yayın Politikası, 2024). Genel olarak değerlendirildiğinde her iki derginin yayın politikalarında yıllar içerisinde değişikliğe gidildiği ve bu değişikliklerde doküman türlerinin de yer aldığı görülmektedir. Söz konusu değişikliklerin editör kurulu kararları ile dergi yönetim sistemi geçişi gibi teknik uygulamalardan etkilendiğini söylemek mümkündür.

Veri ve Analizler

Çalışma kapsamında nicel bir araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup, betimleme yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen amaç doğrultusunda Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergilerindeki yayınların tam metinleri, dergilerin resmî web sayfalarındaki sınıflandırmalar ve her iki derginin de dizinlendiği uluslararası bibliyografik atıf veri tabanlarındaki doküman türü alanları karşılaştırılmıştır. Çalışma kapsamında toplam 1.230 yayının doküman türü alanlarında sunulan veriler analiz edilmiştir. Analizlerde Bilgi Dünyası için derginin Scopus veri tabanında dizinlenmeye başladığı yıl olan 2013 yılından itibaren yayımlanmış çalışmaların doküman türleri kullanılmıştır. Türk Kütüphaneciliği dergisi için ise Web of Science veri tabanında ESCI (Emerging Science Citation Index) dizini aracılığıyla erişilen tüm yayınların, bir diğer ifadeyle 2005 yılından itibaren yayımlanmış çalışmaların, doküman türleri incelenmiştir. Araştırmaya konu olan verilerin toplandığı dönem itibarıyla Türk Kütüphaneciliği dergisi için 1.044 yayının (19. cilt 3. sayı ile 37. cilt 4. sayı arası), Bilgi dünyası dergisi için ise 186 yayının (14. cilt 1. sayı ile 24. cilt 2. sayı arası) doküman türleri incelenmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerin sunulduğu analizlerde her iki dergideki yayınların doküman türleri öncelikle dergilerin yayın süreçlerini yönettikleri resmî web sayfaları⁴ ile yayınların tam metinleri üzerinden

⁴ Türk Kütüphaneciliği dergisi 2019 yılından itibaren DergiPark platformu üzerinden yayın süreçlerini yönetmektedir. Derginin önceki sayılarını içeren arşivi de bu platforma taşınmıştır. Ayrıca <http://tk.org.tr> adresinde de Derginin Arşivi bulunmaktadır. Bilgi Dünyası ise <https://bd.org.tr/> adresini kullanarak Açık Dergi Sistemleri (Open Journal Systems, OJS) altyapısında yayın süreçlerini sürdürmektedir.

değerlendirilmiştir. Ardından da yayınların doküman türleri dergilerin dizinlendikleri uluslararası atıf veri tabanlarındaki⁵ kayıtlarla karşılaştırılmıştır.

Bulgular

Çalışmada ilk olarak her iki dergideki yayınların tam metinlerinde belirtilen türler ile dergilerin web sayfalarında belirtilen türlere yönelik tanımlayıcı istatistikleri içeren bulgular elde edilmiştir. Bu kapsamda Bilgi Dünyası dergisindeki doküman türlerinin tam metin ve dergi web sayfasındaki dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Bilgi Dünyası Dergisi Tam Metin ve Dergi Resmî Web Sayfası Doküman Türü Etiketlemeleri

Yayın Türleri	Tam Metin		Web Sayfası	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Editörden	9	4,8	9	4,8
Hakemli Makaleler	46	24,7	112	60,2
Araştırma Makalesi	32	17,2	0	0
Derleme Makale	1	0,5	0	0
Durum Çalışması	4	2,1	0	0
Literatür Değerlendirmesi	2	1,1	0	0
Görüşler	24	13,0	32	17,2
Kitap Tanıtımı	26	14,0	0	0
Tanıtım – Eleştiri	5	2,7	31	16,7
Editöre Mektup	2	1,1	2	1,1
Belirtilmemiş	35	18,8	0	0
Toplam	186	100	186	100

Tablo 1’e göre Bilgi Dünyası dergisinde hem tam metin (46 yayın, %24,7), hem de dergi resmî web sayfası (112 yayın, %60,2) üzerinde en sık etiketlenen doküman türü Hakemli Makalelerdir. Yayın tam metinlerinde doküman türü belirtilmeyen 35 yayın (%18,8) bulunmaktadır. Derginin resmî web sayfasında bu yayınların 27’si hakemli makale, 8’i ise görüş olarak belirtilmiştir. Yayınların tam metinleri ile dergi web sayfalarındaki doküman türleri karşılaştırıldığında 186 yayının 151’i her iki kaynaktan da aynı türde

5 Analizler her iki veri tabanının da kapsamına aldığı doküman türleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Scopus veri tabanında dizinlenen doküman türleri için bkz. <https://www.elsevier.com/products/scopus/content/content-policy-and-selection>
Web of Science veri tabanında dizinlenen doküman türleri için bkz. <https://webofscience.help.clarivate.com/en-us/Content/document-types.html>

etiketlenmiştir. 35 yayının tam metinleri üzerinde doküman türü belirtilmediğinden karşılaştırma yapılmamıştır. Tam metin ile dergi web sayfası üzerindeki doküman türleri karşılaştırıldığında tam metinde Araştırma Makalesi, Derleme Makale, Durum Çalışması ve Literatür Değerlendirmesi olarak belirtilen türlerin web sayfasında Hakemli Makaleler başlığı altında verildiği görülmüştür. Derginin yayın politikası çerçevesinde farklı türde toplanan bir yayının bulunmadığı söylenebilmektedir.

Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayınların tam metin ve dergi web sayfasında belirtilen doküman türlerinin dağılımı ise Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2

Türk Kütüphaneciliği Dergisindeki Yayınların Tam Metin ve Dergi Resmi web sayfalarındaki Doküman Türü Dağılımı

Doküman Türleri	Tam Metin		TK DergiPark Sayfası		tk.org.tr	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Editörden	72	6,9	73	7,0	72	6,9
Konuk Editörden	1	0,1	0	0,0	1	0,1
Başkanın Mesajı	22	2,1	6	0,6	21	2,0
Açılış Konuşması	1	0,1	0	0,0	1	0,1
Hakemli Yazılar	164	15,7	0	0,0	169	16,2
Araştırma Makalesi	55	5,3	645	61,8	45	4,3
Derleme Makale	4	0,4	3	0,3	0	0,0
Kavramsal Makaleler	1	0,1	0	0,0	1	0,1
Örnek Olay İncelemeleri	19	1,8	11	1,1	18	1,7
Görüşler	160	15,3	23	2,2	165	15,8
Okuyucu Mektupları	266	25,5	103	9,9	280	26,8
Tanıtım-Değerlendirme	128	12,3	29	2,8	162	15,5
Kitap Tanıtımı	20	1,9	112	10,7	0	0,0
Çeviri Yazılar	45	4,3	23	2,2	44	4,2
Konuk Yazar	21	2,0	0	0,0	22	2,1
Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler	9	0,9	0	0,0	9	0,9
Düzeltilme	1	0,1	0	0,0	1	0,1
Eleştiri	3	0,3	0	0,0	3	0,3
Zafer Kızılkın'ın Anısına	2	0,2	0	0,0	5	0,5
Çeşitli (miscellaneous)	0	0,0	1	0,1	0	0,0
Biyografi	1	0,1	1	0,1	0	0,0

Düşünce Özgürlüğü	0	0,0	0	0,0	1	0,1
Hakemsiz Yazılar	0	0,0	0	0,0	3	0,3
Belirtilmemiş	49	4,7	14	1,3	21	2,0
Toplam	1044	100	1044	100	1044	100

Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayınların doküman türleri çeşitlilik göstermektedir. Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayınların tam metinlerinde belirtilen yayın türleri yoğunlukla Okuyucu Mektupları (266 yayın, %25,5), Hakemli Yazılar (164 yayın, %15,7) ve Görüşlerdir (160 yayın, %15,3). DergiPark platformunda ise sıklıkla etiketlenen türler Araştırma Makalesi (645 yayın, %61,8), Kitap Tanıtımı (112 yayın, %10,7) ve Okuyucu Mektuplarıdır (103 yayın, %9,9). Derginin arşiv olarak kullandığı web sitesinde (tk.org.tr) ise yoğunluğun Okuyucu Mektupları türünde olduğu dikkati çekmektedir (280 yayın, %26,8). Bunu Hakemli Yazılar (169 yayın, %16,2), Görüşler (165 yayın, %15,8) ve Tanıtım-Değerlendirme (162 yayın, %15,5) takip etmektedir. Bununla birlikte Düşünce Özgürlüğü, Hakemsiz Yazılar gibi türlerin Türk Kütüphaneciliği dergisinde arşiv amacıyla kullanılan platformda oluşturulduğu dikkati çekmektedir. Bu tür ve bölümler DergiPark platformunda ve yayın tam metinlerinde belirtilmemiştir. Tablo 2'de sunulan bulgular ayrıca Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayınların tam metinlerindeki, DergiPark platformundaki sayfalar ile arşiv sayfasındaki doküman türlerinin farklılıklar gösterdiğini yansıtmaktadır.

Araştırma kapsamında Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayın türlerinin çeşitliliğinden hareketle yayın tam metinlerindeki türlerin derginin yayın süreçlerinin yönetiminde kullandığı DergiPark platformundaki türlere göre dağılımı da incelenmiştir. Bu çerçevede elde edilen bulgular Şekil 1'de görselleştirilmiştir.

Şekil 1

Türk Kütüphaneciliği Dergisindeki Yayınların Tam Metinlerindeki Doküman Türleri ile DergiPark Platformundaki Doküman Türlerinin Karşılaştırması

Tam Metin Doküman Türleri	70	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Editörden	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Açılış Konuşması	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zafer Kızılkın'ın Anısına	0	0	22	22	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çeviri Yazıları	0	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Derleme	0	0	137	0	0	0	23	0	0	0	0	0	0	0
Görüşler	0	0	8	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0
Örnek Olay	0	0	55	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Araştırma Makalesi	0	0	164	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hakemli Yazılar	0	0	0	0	3	0	0	17	0	0	0	0	0	0
Kitap Tanıtımı	0	0	18	0	98	0	0	12	0	0	0	0	0	0
Tanıtım - Değerlendirme	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Konuk Editörden	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eleştiri	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Kavramsal Makaleler	0	0	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Konuk Yazar	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Düzeltilme	1	6	14	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Başkanın Mesajı	0	0	157	1	0	0	0	0	0	102	0	1	5	0
Okuyucu Mektupları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Biyografi	2	0	30	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Belirtilmemiş														
	Editörden	Başkanın Mesajı	Araştırma Makalesi	Çeviri Yazıları	Kitap Tanıtımı	Derleme	Görüşler	Tan. ve Değ.	Örnek Olay	O. Mektupları	Biyografi	Çeşitli	Belirtilmemiş	
	DergiPark Doküman Türleri													

Şekil 1'den de anlaşılacağı üzere Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayın tam metinlerinde belirtilen doküman türlerinin dikkate değer bir bölümü DergiPark platformunda araştırma makalesi olarak etiketlenmiştir. Bu doğrultuda 157 Okuyucu Mektubu, 137 Görüş, 22 Çeviri Yazısı, 18 Tanıtım ve Değerlendirme yazısı ve Başkanın Mesajı bölümündeki 14 yayının DergiPark platformunda Araştırma Makalesi başlığı altında toplandığı dikkati çekmektedir. Tam metin üzerinde türü belirtilmemiş 30 yayın da DergiPark platformunda Araştırma Makalesi etiketiyle tanımlanmıştır.

Araştırmada Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayın türleri ile ilgili gerçekleştirilen bir diğer karşılaştırma ise tam metinlerdeki yayın türleri ile derginin arşiv amaçlı olarak

belirtilen 1 yayın tam metin üzerinde Araştırma Makalesi, 2 yayın Örnek Olay, 2 yayın da Derleme Makale olarak sınıflandırılmıştır. Buna ek olarak Türk Kütüphaneciliği dergisinin arşiv sayfasında türü belirtilmeyen yayınların bir kısmı henüz arşive eklenmemiş dergi sayılarındaki yayınlardan oluşmaktadır.

Araştırmada genel bulguların ardından her iki dergideki doküman türlerinin atıf veri tabanlarında dizinlenen doküman türleri ile karşılaştırmasına yönelik bulgular elde edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Bilgi Dünyası dergisindeki yayınların türleri, Scopus veri tabanında dizinlenen doküman türleri ile karşılaştırılmıştır (bkz. Şekil 3).

Şekil 3

Bilgi Dünyası Dergisindeki Yayınların Tam Metinlerindeki Doküman Türleri ile Scopus'ta Dizinlenen Yayınların Doküman Türlerinin Karşılaştırması

Tam Metin Doküman Türleri	Article	Editorial	Review	Conference Paper	Dizinlenmemiş
Editörden -	0	3	4	0	2
Hakemli Makaleler -	42	0	4	0	0
Araştırma Makalesi -	25	0	5	2	0
Derleme Makalesi -	0	0	1	0	0
Durum Çalışması -	4	0	0	0	0
Literatür Değerlendirmesi -	1	0	1	0	0
Görüşler -	15	0	8	0	1
Kitap Tanıtımı -	0	0	0	0	26
Tanıtım - Eleştiri -	3	0	1	0	1
Editöre Mektup -	2	0	0	0	0
Belirtilmemiş -	29	0	3	0	3
	Article	Editorial	Review	Conference Paper	Dizinlenmemiş

Şekil 3 incelendiğinde, yayın tam metinlerinde Görüşler türünde olduğu belirtilen yayınların Scopus veri tabanında Makale ve Derleme türlerinde etiketlendiği dikkati çekmektedir. Bu durumun Scopus tarafından dizinlenen doküman türleri içerisinde Görüşler türüne uygun bir doküman türü bulunmadığından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Tam metin üzerinde Araştırma Makalesi olarak belirtilen 2 yayının ise Konferans Bildirisi (Conference Paper) türünde etiketlendiği görülmektedir. Editörden türündeki yayınların Scopus'ta Derleme (Review), Editöre Mektup türündeki yayınların ise Makale (Article) türünde etiketlenmesi dikkati çeken bir diğer bulgudur. Tam metin üzerinde doküman türü belirtilmeyen 35 yayının 29'unun Makale ve 3'ünün Derleme olarak etiketlendiği, 3 yayının ise Scopus'ta dizinlenmediği görülmüştür. Tam

metin üzerinde doküman türü belirtilmeyen ve Scopus'ta dizinlenmeyen 3 yayının dergi web sayfası üzerindeki doküman türlerine bakıldığında üç yayının da Görüşler türünde etiketlendiği anlaşılmıştır. Scopus veri tabanında dizinlenmeyen doküman türleri arasında olan Tanıtım-Eleştiri türündeki yayınlardan 3'ü Makale ve 1 yayın ise Derleme olarak etiketlenmiştir. Bu dört yayının içeriğine bakıldığında tanıtım içerikli olduğu anlaşılmıştır. Benzer bir şekilde, Kitap Tanıtımı türündeki yayınlar da Scopus'ta dizinlenen türler arasında yer almamaktadır. Bu sebeple Bilgi Dünyası'nda tam metin üzerinde Kitap Tanıtımı türünde etiketlenen yayınlar Scopus'ta dizinlenmemiştir.

Türk Kütüphaneciliği dergisinde yayımlanan yayınların tam metin üzerindeki doküman türleri ile derginin dizinlendiği atıf veri tabanı olan ESCI dizininde etiketlenen doküman türlerine yönelik karşılaştırma Şekil 4'te gösterilmektedir. Tabloda sunulan bulgular Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayınların ESCI veri tabanında dizinlenirken belirtilen doküman türlerinin uyumsuzluklarını göstermektedir. Bu kapsamda Hakemli Yazılar türündeki 160 yayın, Araştırma Makalesi türündeki 52 yayın, Örnek Olay İncelemeleri türündeki 19 yayın doküman türleriyle uyumlu olarak ESCI dizininde Makale (Article) türünde etiketlenmiştir. Buna karşın Okuyucu Mektubu türündeki 122 yayın, Görüş türündeki 106 yayın, Çeviri Yazısı türündeki 23 yayın, Derleme Makalesi türündeki 4 yayın, Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler türündeki 7 yayın, Tanıtım-Değerlendirme türündeki 4 yayın, Eleştiri türündeki 2 yayın ile Başkanın Mesajı türündeki 1 yayın Türk Kütüphaneciliği dergisinin yayın politikalarıyla uyumsuz bir şekilde Makale (Article) olarak etiketlenmiştir. Bu noktadan hareketle Şekil 4'teki bulgular ESCI dizininde Türk Kütüphaneciliği dergisine yönelik olarak tanımlanan doküman türlerinin Makale (Article) türünde önemli ölçüde farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur.

Şekil 4

Türk Kütüphaneciliği Dergisindeki Yayınların Tam Metinlerindeki Doküman Türleri ile ESCI'de Dizinlenen Yayınların Doküman Türlerinin Karşılaştırması

Editörden	64	7	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Belirtilmemiş	3	35	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0
Açılış Konuşması	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zafer Kızılkın'ın Anısına	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çeviri Yazıları	15	5	0	23	2	0	0	0	0	0	0	0
Derleme Makale	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0
Görüşler	14	39	0	106	0	1	0	0	0	0	0	0
Örnek Olay İncelemeleri	0	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0
Araştırma Makalesi	0	0	0	52	0	2	0	1	0	0	0	0
Hakemli Yazılar	0	2	0	160	0	2	0	0	0	0	0	0
Kitap Tanıtımı	0	2	0	0	0	0	18	0	0	0	0	0
Tanıtım - Değerlendirme	1	51	0	4	0	1	71	0	0	0	0	0
Konuk Editörden	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eleştiri	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0
Kavramsal Makaleler	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Konuk Yazar	2	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0
Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler	1	1	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0
Düzeltilme	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Başkanın Mesajı	18	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Okuyucu Mektupları	47	38	0	122	25	0	0	0	32	1	1	1
Biyografi	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Editorial Material												
Dizinlenmemiş												
Biographical-item												
Article												
Letter												
Review												
Book Review												
Correction												
Biographical-item												
Dance Performance Review												
Bibliography												

Tabloda, Okuyucu Mektubu türündeki yayınların da 47'sinin ESCI veri tabanında Editöryal Materyal (Editorial Material), 122'sinin Makale (Article), 25'inin Mektup (Letter), 32'sinin Biyografik Materyal (Biographical-Item), 1'inin Kaynakça (Bibliography) olarak etiketlendiği anlaşılmaktadır. Okuyucu Mektupları türündeki 1 yayın ise Dans Performans Derleme (Dance Performance Review) şeklinde hatalı olarak belirtilmiştir. Çeviri Yazıları türündeki yayınların da 15'i ESCI veri tabanında Editöryal Materyal (Editorial Material), 23'ü Makale (Article) ve 2'si Mektup (Letter) türlerinde etiketlenmiştir. Buna ek olarak ESCI dizininde 184 yayının (51 Tanıtım-Değerlendirme, 39 Görüş, 38 Okuyucu Mektubu, 7 Editörden, 5 Çeviri Yazısı, türü belirtilmemiş 35 yayın, Açılış Konuşması, Zafer Kızılkın'ın Anısına, Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler türlerindeki birer yayın, Hakemli Yazılar, Kitap Tanıtımı ve Başkanın Mesajı türlerindeki ikişer yayın) dizinlenmediği görülmektedir.

Tartışma

Bu araştırmada Bilgi Dünyası ve Türk Kütüphaneciliği dergilerinde yayımlanan yayınların tam metinlerindeki, web sitelerindeki ve dizinlendikleri veri tabanlarındaki doküman türü atamalarının doğrulukları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak yayın tam metinleri üzerindeki doküman türleri derlenmiş, sonrasında dergilerin web sayfaları ve dizinlendikleri uluslararası veri tabanlarındaki doküman türlerine ilişkin veriler toplanmıştır. Bu sayede mevcut durumun her iki dergi için de ayrı ayrı betimlenmesi sağlanmıştır.

Bilgi Dünyası dergisinde yayımlanan ve çalışma kapsamında incelenen 186 yayından 85'i yayınların tam metinleri ile Scopus veri tabanında aynı türde, 36 yayın ise farklı türde etiketlenmiştir. Tam metin ve Scopus doküman türleri karşılaştırıldığında sıklıkla farklı türlerde etiketlenen doküman türünün Görüşler (23 yayın) olduğu tespit edilmiştir. Scopus'ta dizinlenen doküman türleri arasında Görüşler türünün özelliklerini karşılayacak bir tür bulunmadığından bu türdeki yayınların sıklıkla Article (Makale) türünde etiketlendiği görülmüştür. Tam metin ile Scopus üzerindeki doküman türleri incelendiğinde 35 yayının tam metni üzerinde doküman türü olmadığı için karşılaştırma yapılamamasına rağmen dergi web sayfası üzerinde tüm yayınlara bir doküman türü etiketlemesi yapılmıştır. Tam metin doküman türleri ile dergi web sayfası üzerindeki doküman türleri birbirleriyle eşleşmekte ve farklı türde etiketlenen yayınlar bulunmamaktadır. Scopus üzerinde yer alan yayınlarda tam metin erişimleri Bilgi Dünyası web sayfasına yapılmaktadır. Bu sebeple tüm yayınların bir doküman türüne sahip olduğu dergi web sayfası ile Scopus doküman türleri karşılaştırıldığında 186 yayından 113'ünün aynı türde, 40 yayının ise farklı türde etiketlendiği görülmektedir. 33 yayın ise Scopus'ta indekslenmemektedir. Çalışma kapsamında Araştırma Makaleleri, Hakemli Makaleler, Derleme Makaleler, Hakemli Yazı, Literatür Değerlendirmesi ve Kavramsal Makaleler türlerindeki yayınlar Hakemli Makale başlığı altında değerlendirilerek aynı tür olarak kabul edilmiştir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizlerde, Türk Kütüphaneciliği dergisinde zaman içerisinde etiketlenmiş çok sayıda çeşitli doküman türü olduğu görülmüştür. Derginin yayın tam metinleri, DergiPark web sayfası ve arşiv sitesi olan tk.org.tr üzerindeki doküman türü etiketlemeleri karşılaştırıldığında, her bir platformda doküman türlerinin sayıca ve tür olarak farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu durum, doküman türü bilgisi açısından dergiye ait platformlar arasında tutarsızlıklara işaret etmektedir. Doküman türü verilişlerinin doğru olarak esas alındığı yayın tam metinleri ile web sayfaları karşılaştırıldığında elde edilen bulgular yayın tam metinleri ile arşiv sayfası arasındaki uyumluluğun, yayın tam metinleri ile DergiPark sayfasına kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu bulgunun, büyük ölçüde, Türk Kütüphaneciliği dergisinin 2009 yılında DergiPark sistemine geçiş sürecinde gerçekleşen arşiv aktarımı sırasında, ilgili yayınların DergiPark web sayfasında doküman türü ayrımı

yapılmaksızın toplu biçimde yayımlanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durum, platformlar arası doküman türü etiketleme farklılıklarının temel nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilmektedir. Türk Kütüphaneciliği dergisinde yayımlanmış yayınların tam metinleri ile ESCI dizinindeki doküman türleri karşılaştırıldığında ise, Makale (Article) olarak etiketlenen yayınlarda büyük oranda bir çeşitlilik olduğu görülmektedir. Etiketlemeler incelendiğinde Hakemli Yazılar, Araştırma Makalesi ve Örnek Olay İncelemeleri türlerindeki yayınların dergi yayın politikasına uygun olarak Makale (Article) türünde etiketlenmesinde uyumluluk söz konusudur. Bununla yanında, Okuyucu Mektubu, Görüşler, Çeviri Yazısı, Derleme Makale, Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler, Tanıtım-Değerlendirme, Eleştiri ve Başkanın Mesajı türündeki bazı yayınların da Makale türünde etiketlendiği görülmektedir. Yayın tam metni üzerinde Okuyucu Mektubu olarak etiketlenmiş bir yayının ise Dans Performans Derleme türünde etiketlenmesi söz konusudur. Yayın tam metinleri ile ESCI üzerindeki doküman türleri karşılaştırıldığında yüksek düzeyde bir uyumluluk olmadığı söylenebilmektedir. Bu uyumsuzluğun başlıca nedenlerinden birinin, Türk Kütüphaneciliği dergisinde yıllar içerisinde çok sayıda farklı doküman türüne yer vermesi olduğu düşünülmektedir. ESCI’de Görüşler, Kütüphaneciliğimize Kanat Gerenler ve Başkanın Mesajı gibi türlerin içeriğine karşılık gelebilecek bir doküman türü bulunmadığından hatalı etiketlemelerin de meydana geldiği söylenebilmektedir. Bununla birlikte, bir yayının Türk Kütüphaneciliği dergisinin kapsamını yansıtmayan bir tür olan Dans Performans Derleme türünde etiketlenmiş olması da ESCI’deki dizinleme süreçlerindeki hatalı işlemlere işaret etmektedir.

Türkiye’de bilgilim alanındaki her iki derginin uluslararası veri tabanlarındaki doküman türü doğruluğu ve tutarlılığı değerlendirildiğinde, doğruluk oranının çok yüksek olduğu söylenememektedir. Bilgi Dünyası dergisinde dizinlenen ve yayımlanan doküman türü çeşitliliğinin daha az olması sebebiyle Scopus dizinindeki etiketlemelerde daha tutarlı sonuçlara ulaşıldığı düşünülmektedir. Buna karşın her iki dergide de yayımlanan doküman türlerinin bazılarının uluslararası atıf dizinlerindeki karşılıklarının olmamasından kaynaklanan uyumsuzluklar bulunmaktadır. Bununla birlikte araştırmada Web of Science ve Scopus veri tabanlarında tespit edilen doküman türü tutarsızlıklarıyla ilgili sonuçlar Mokhanacheva (2023) ve Donner (2015) tarafından yapılan çalışmalarla benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Genel olarak değerlendirildiğinde, uluslararası bibliyografik veri tabanları ile Türk Kütüphaneciliği dergisinde sıklıkla farklı türde etiketlenen doküman türlerinin Okuyucu Mektupları ve Görüşler, Bilgi Dünyası dergisinde ise Görüşler olduğu tespit edilmiştir.

Bilgi Dünyası ve Türk Kütüphaneciliği dergi politikaları zaman içerisinde çeşitli değişikliklere uğramış, bu değişikliklerden doküman türleri de etkilenmiştir. Dergi politikalarında uluslararası alanda karşılığı olmayan çeşitli doküman türleri yer almaktadır. Bu durum hem dergi içerisinde çok sayıda doküman türü sınıflamalarının yapılmasına hem de uluslararası veri tabanlarında hatalı doküman türü etiketlemelerine

sebeptir. Buradan hareketle, Türkiye’de bilginin alanında öncü nitelikteki bu iki derginin doküman türlerindeki çeşitliliğin azaltılması yayınların uluslararası platformlarda daha doğru etiketlenmelerini sağlayacaktır.

Bibliyografik veri tabanlarında Türkiye adresli bilginin dergilerindeki yayınların doküman türü uyumsuzlukları incelendiğinde, bu duruma birden fazla faktörün neden olabileceğini söylemek mümkündür. İlk faktör, veri tabanlarında gerçekleştirilen dizinleme süreçleridir. Veri tabanlarında yürütülen dizinleme süreçlerinde üst veri alanlarının yetkilendirilmiş kişiler tarafından sistemde tanımlanarak oluşturulması, benzer özelliklere sahip yayınların farklı türlerde sınıflandırılmasına neden olabilmekte ve dizinleme sürecini yürüten kişilerin öznel değerlendirmelerine bağlı olarak doküman türü etiketlemelerinde tutarsızlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bir diğer etken ise, veri tabanlarının dergi web sayfalarındaki tam metinlerden bağımsız olarak, farklı türlerde etiketlenmiş verileri çekerek sınıflama yapmasıdır. Bu bağlamda, yayınların tam metinleri ile dergi web sayfalarında belirtilen doküman türlerinin tutarlı ve doğru biçimde sınıflandırılması, güvenilir veri paylaşımı açısından kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, dergilerin farklı bir sisteme geçiş sürecindeki arşiv taşıma uygulamalarında doküman türlerinin yayın tam metinleriyle tutarlı şekilde etiketlenmesi doğru verinin paylaşılabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Yayın dili faktörünün de tam metinle tutarsız etiketlenme durumlarında önemli bir etken olabileceğini söylemek mümkündür. Nitekim araştırmada da Türk Kütüphaneciliği dergisindeki yayınların doküman türlerindeki farklılıkların bir kısmının bu durumdan kaynaklandığını gözlemlemek mümkündür.

Sonuç ve Öneriler

Bilginin sistematik olarak düzenlenmesi, bilgiye erişimin etkinliği açısından kritik bir unsur olup, veri tabanları bu düzenleme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Yayın adı, yayın yılı, yazar bilgisi, yazarın kurumu, DOI numarası ve doküman türü gibi üst veri öğeleri, yayınların doğru bir şekilde tanımlanmasını ve erişilebilirliğini sağlamaktadır. Özellikle doküman türü, belirli kategorilere yönelik aramaları kolaylaştırmanın yanı sıra, yayınların içeriği hakkında kullanıcılara ön bilgi sunmaktadır. Veri tabanları, yayınların doküman türlerini etiketlerken kendi sınıflamalarını kullanmakta olup, bu durum aynı yayın türünün farklı veri tabanlarında farklı doküman türlerinde etiketlenmesine yol açabilmektedir (Haupka vd., 2024). Dergiler için dizinlendikleri veri tabanlarında bulunmayan türlerde yapılan yayınlar, doküman türleri arasında uyumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de bilginin alanında öncü konumda olan Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergileri incelenerek, doküman türü atamalarının doğruluğu değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, yayın tam metinleri ile dergi web sayfaları arasında uyumluluğun daha yüksek olduğu söylenebilmektedir. Dergilerin

sırasıyla dizinlendikleri ESCI ve Scopus veri tabanlarında yer alan doküman türleri ile yayınların tam metinlerinde belirtilen doküman türleri arasında ise tutarsızlıklar olduğu tespit edilmiştir. Yayınların tam metinlerinde belirtilen doküman türleri, dizinlendikleri veri tabanlarındaki doküman türleri ile karşılaştırıldığında, tutarlılığın web sayfalarına oranla daha düşük seviyede olduğu görülmüştür. Özellikle Okuyucu Mektupları ve Görüşler gibi türlerdeki yayınlar, uluslararası veri tabanlarında doğrudan karşılıkları bulunmadığı için sıklıkla makale türünde etiketlenmiştir.

Veri tabanlarındaki farklı türde etiketlemelerin birkaç nedene dayandığı düşünülmektedir. İlk olarak, dergilerde yer alan doküman türlerinin çeşitliliği, uluslararası standartlarda karşılığı bulunmayan doküman türlerinin yanlış kategorilere yerleştirilmesine sebep olmaktadır. Bu çeşitlilik, doküman türlerinin doğru ve tutarlı şekilde etiketlenmesini zorlaştırmaktadır. İkinci olarak, veri tabanlarının dizinleme süreçlerinden kaynaklanan tutarsızlıklar da bu duruma neden olmaktadır. Veri tabanlarında yapılan hatalı etiketlemeler, doküman türlerinin tam metinlerden farklı şekilde sınıflandırılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca, veri tabanlarının verileri doğrudan dergi web sayfalarından aktardığı durumlarda ise web sayfalarındaki hatalı etiketlemelerin veri tabanlarına da yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, dergi web sayfalarında yer alan doküman türü etiketlemelerinin tam metin doküman türleri ile tutarlı olması önem taşımaktadır.

Hatalı doküman türü etiketlemeleri, belirli bir türdeki yayınlar üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların ilgili yayınları gözden kaçırmaya ya da yanlış sınıflandırılan çalışmaları incelemelerine neden olabilir. Bununla birlikte doküman türlerini kullanarak ölçüm yapan sistemlerin de eksik veya yanlış sınıflandırılmış doküman türlerinden hareketle hatalı sonuçlara ulaşması mümkündür. Bu nedenle, araştırmacılara, belirli bir doküman türü üzerine çalışırken, ilgili yayınların farklı kaynaklardan veya ana sağlayıcılardan doğrulama yapmaları önerilmektedir. Yanlış türde etiketlenen yayınların farklı veri tabanları aracılığıyla yayılması, hatalı bilginin geniş çapta yayılmasına sebep olabilir. Bu bağlamda, doküman türleri için genel bir sınıflandırma sisteminin oluşturulması, ulusal ve uluslararası düzeyde ortak bir anlayışla doküman türlerinin etiketlenmesini sağlayarak bilgiye erişimi daha güvenilir hale getirecektir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda, özellikle arşiv taşıma sürecinden geçmiş olan Türk Kütüphaneciliği dergisinin web sayfalarında yer verilen doküman türlerinin yayın tam metinleri üzerinden doğrulanarak sayfalar üzerindeki etiketlemelerin düzenlenmesi önerilmektedir. Bu sayede Türk Kütüphaneciliği dergisi için hem arşiv niteliği sunan tk.org.tr sayfasında hem de yayınlara erişimde aktif olarak kullanılan ve aynı zamanda ESCI'nin de yayın tam metinlerine erişim için yönlendirdiği DergiPark sayfasında daha tutarlı ve doğru bilgiler sunulmuş olacaktır.

Çıkar Çatışması

Çalışma esnasında kişisel ve finansal herhangi bir çıkar bulunmamaktadır.

Yazarlık Katkısı

Tolga Çakmak: Kavramsallaştırma, yöntem, veri analizi, görselleştirme, denetleme, taslakları gözden geçirme ve düzeltme.

Simge Kaya: Kavramsallaştırma, yöntem, veri toplama, veri analizi, görselleştirme, özgün ve gözden geçirilmiş taslakların yazılması ve düzenlenmesi.

Kaynakça

- Alır, G. (2008). *e-Türkiye uygulamaları: Elektronik belge yönetimi ve üst veri* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Ayık, K. ve Yılmaz, M. (2021). Cataloging consistency in acces point: Academic libraries of Turkey. *Cataloging & Classification Quarterly*, 59(4), 378-398. <https://doi.org/10.1080/01639374.2021.1919267>
- Bilgi Dünyası Dergi Politikası. (2020). <https://bd.org.tr/public/Bilgi-Dunyasi-Dergi-Politikasi.pdf>
- Bitri, E. ve Keseroğlu, H. S. (2015). Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası dergilerinin özlere eleştirel bir bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(1), 241-257.
- Campanario, J. M., Carretero, J., Marangon, V., Molina, A. ve Ros, G. (2011). Effect on the journal impact factor of the number and document type of citing records: A wide-scale study. *Scientometrics*, 87, 75-84. DOI 10.1007/s11192-010-0333-2
- Çakmak, T. ve Gülbay, H. (2024). Kütüphane kataloglarında basılı süreli yayınlara konusal erişim: 13 Dergiye atanan konu başlıklarına yönelik bir analiz. *Bilgi Yönetimi*, 7(1), 55-69. <https://doi.org/10.33721/by.1449660>
- Çelik, S. ve Çuhadar, S. (2024). Kurumsal akademik arşivlerde üst veri kalitesi üzerine değerlendirme. B. S. Sarıçoban (Ed.), K. Binici (Yay. Haz.), *II. Uluslararası Gelenekten Geleceğe Bilgi ve Belge Yönetimi Sempozyumu: Kalkınmada Veri, Bilgi, Bilişim ve Yönetişim (26-28 Ekim 2023, Çankırı)* içinde (ss. 191-203). İstanbul: İdeal Kültür Akademisi.
- Çolak, F. (2024). *Türkiye’de araştırma üniversitelerinin kurumsal akademik arşivlerinde üst veri kalitesinin değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi
- De Keyser, P. (2012). Automatic indexing versus manual indexing. In D. Bawden ve L. Robinson (Ed.), *Indexing* (ss. 39–63). Chandos Publishing. DOI:10.1016/b978-1-84334-292-2.50002-7

- Donner, P. (2015). Document type assignment accuracy in citation index data sources. Salah, A.A., Y. Tonta, A.A. Akdag, C. Sugimoto, U. Al (Ed.). *Proceedings of ISSI 2015 Istanbul: 15th International Society of Scientometrics and Informetrics Conference* içinde (s.1271-272). Boğaziçi University Prinhouse.
- Donner, P. (2017). Document type assignment accuracy in the journal citation index data of Web of Science. *Scientometrics*, 113, 219-236. <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2483-y>
- El Abdouni Khayari, R., Best, M. ve Lehmann, A. (2005). Impact of document types on the performance of caching algorithms in WWW Proxies: A trace driven simulation study. *19th International Conference on Advanced Information Networking and Applications (AINA'05)*, 737-742. <https://doi.org/10.1109/AINA.2005.208>
- Etik İlkeler ve Yayın Politikası. (2024). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/policy>
- Harzing, A. W. (2013). Document categories in the ISI Web of Knowledge: Misunderstanding the Social Sciences? *Scientometrics*, 94(1), 23-34. <https://doi.org/10.1007/s11192-012-0738-1>
- Hauptka, N., Culbert, J. H., Schniedermann, A., Jahn, N. ve Mayr, P. (2024). Analysis of the publication and document types in OpenAlex, Web of Science, Scopus, Pubmed and Semantic Scholar. arXiv preprint arXiv:2406.15154.
- Kan Yeung, A. W. (2021). Document type assignment by Web of Science, Scopus, PubMed, and publishers to "Top 100" papers. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 26(3), 97-103. <https://doi.org/10.22452/mjlis.vol26no3.5>
- Kozak, N. (2002). Türk Kütüphaneciliği Dergisinin Türkiye'de yayınlanan akademik dergiler içerisindeki yeri üzerine bir inceleme. *Türk Kütüphaneciliği*, 16(3), 237-247. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/917/910>
- Lindemann, C. ve Waldhorst, O. P. (2002). Evaluating the impact of different document types on the performance of web cache replacement schemes. *Proceedings International Conference on Dependable Systems and Networks* içinde (ss. 717-726). <https://doi.org/10.1109/DSN.2002.1029017>
- Lundberg, J. (2007). Lifting the crown—citation z-score. *Journal of Informetrics*, 1(2), 145–154. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2006.09.007>
- Mokhnacheva, Y. V. (2023). Document types indexed in WoS and Scopus: Similarities, differences, and their significance in the analysis of publication activity. *Scientific and Technical Information Processing*, 50(1), 40-46. <https://doi.org/10.3103/S0147688223010033>
- Proescholdt, R. ve Schneider, J. (2020). *Retracted papers with incorrect document type indexing in PubMed, Scopus and Web of Science*. <https://www.ideals.illinois.edu/items/117915>

- Robinson-Garcia, N., Vargas-Quesada, B., Torres-Salinas, D., Chinchilla-Rodríguez, Z., ve Gorraiz, J. (2024). Errors of measurement in scientometrics: Classification schemes and document types in citation and publication rankings. *Scientometrics*. <https://doi.org/10.1007/s11192-024-05159-0>
- Sigogneau, A. (2000). An alaysis of document types published in journals related to physics: Proceeding papers recorded in the Science Citation Index database. *Scientometrics*, 47(3), 589-604. DOI: 10.1023/A:1005628218890
- Simons, N. ve Richardson, J. (2013). New content in digital repositories. The Changing Research Landscape. New Delhi: Chandos Publishing Quinn, A. M. (2023). Thinking beyond if you build it, they will come: Increasing submissions to campus institutional repositories. *New Review of Academic Librarianship*, 29(1), 97-115. doi: 10.1080/13614533.2022.2082990
- Taşkın, Z. (2014). Türk kütüphanecilik literatüründe yazar adı karmaşası. 1. Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu: Etik: Kuram ve Uygulama, 3-5 Eylül 2014, Kastamonu içinde (s. 391-406). İstanbul: Hiperlink.
- Taşkın, Z. ve Çakmak, T. (2010). Başlangıcından bugüne Bilgi Dünyası Dergisi'nin bibliyometrik profili. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 332-348. <https://doi.org/10.15612/BD.2010.240>
- Tok, A. (2022). Bilgi Yönetimi Dergisi'nin betimsel analizi. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 17, 61-82. <https://doi.org/10.26650/bba.2022.17.1124394>
- Tonta, Y. (2002). Türk Kütüphaneciliği dergisi, 1987-2001. *Türk Kütüphaneciliği*, 16(3), 282-320. <http://tk.org.tr/index.php/TK/article/view/929/922>
- Tonta, Y. (2017). Türkiye'de yayımlanan ve Web of Science'ta dizinlenen dergilerle ilgili bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 31(4), 449-482. <https://doi.org/10.24146/tkd.2017.21>
- Tonta, Y. ve Al, U. (2007). Türkiye'nin bilimsel yayın haritası: Türkiye'de dergi yayıncılığı üzerine bibliyometrik bir araştırma. Hacettepe Üniversitesi, 2007 TÜBİTAK projesi: SOBAG-105K088.
- Türk Kütüphaneciliği Editörler Kurulu. (2019). Türk Kütüphaneciliğinde Yeni Kayıplar ve Yeni Gelişmeler. *Türk Kütüphaneciliği*, 33(2), 85-89.
- Türk Kütüphaneciliği Yönetim Belgesi. (t.y.). http://www.tk.org.tr/belgeler/TK-Yonetim_Belgesi.pdf
- Van Raan, A. F. J. (2004). Measuring science. H. F. Moed, W. Glanzel, ve U. Schmoch (Ed.), *Hanbook of Quantitative Science and Technology Research* içinde (ss. 19-50). Dordrecht: Springer Netherlands. DOI: 10.1007/1-4020-2755-9
- Visser, M., van Eck, N. J., ve Waltman, L. (2021). Large-scale comparison of bibliographic data sources: Scopus, Web of Science, Dimensions, Crossref, and Microsoft Academic. *Quantitative Science Studies*, 2(1), 20-41. https://doi.org/10.1162/qss_a_00112

- Wilbanks, B. A., Berner, E. S., Alexander, G. L., Azuero, A., Patrician, P. A., ve Moss, J. A. (2018). The effect of data-entry template design and anesthesia provider workload on documentation accuracy, documentation efficiency, and user-satisfaction. *International Journal of Medical Informatics*, 118, 29-35. <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2018.07.006>
- Yalçinkaya, B. (2014). *e-Devlet üstveri standardının oluşturulması ve Türkiye için modellenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yeung, A. W. K. (2021). Document type assignment by Web of Science, Sopus, PubMed, and publishers to "The 100" papers. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 26(3), 97-103. <https://doi.org/10.22452/mjlis.vol26no3.5>
- Zencir, M. B. ve Öztürk, T. (2022). Türkiye'de kütüphanecilik ve bilgilibilim alanında araştırma-uygulama boşluğu: Makaleler kapsamında yazarlık ve iş birliğinin bir analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 36(4), 451-471. <https://doi.org/10.24146/tk.1144164>

Kütüphanelerde Satın Alma Süreci Sorunları: İptal Edilen İhaleler Üzerine Bir Değerlendirme

Problems in the Procurement Process in Libraries: An Evaluation of Canceled Tenders

Gülten ALIR DERBENT, Demet SOYLU

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Alır Derbent, G. ve Soylu, D. (2025). Kütüphanelerde satın alma süreci sorunları: İptal edilen ihaleler üzerine bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 107-147. doi:10.15612/BD.2025.798

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.798

Geliş Tarihi / Received: 14.01.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 21.05.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Kütüphanelerde Satın Alma Süreci Sorunları: İptal Edilen İhaleler Üzerine Bir Değerlendirme

Gülten ALIR DERBENT* , Demet SOYLU**

Öz

Kütüphanelerin yönetim sürecinde; bütçe, personel, kullanıcı, derme ve mekân olarak belirlenmiş beş temel unsurun uyum içinde yönetilerek ihtiyaçların giderilmesine çalışılmaktadır. Bu bağlamda kütüphaneler, sıklıkla ihale işlemleri gerçekleştirmektedir. Ancak ihaleler, uzun ve yoğun bürokratik işlemlerin ardından çeşitli nedenlerle iptal edilebilmektedir. İptal edilen ihaleler, tamamen yeni bir ihale hazırlık sürecinin başlaması, zaman kaybı, iş yükü ve ihtiyacın giderilememesi anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, idare tarafından kütüphaneler için yapılan ve iptal edilmiş olan ihalelerin iptal nedenlerini belirleyerek, ihale süreçlerinde yaşanan sorunları ortaya koymak ve ihale süreçlerinin iyileştirilmesi konusunda kütüphane yöneticilerine, uygulayıcılara ve düzenleyicilere öneriler sunmaktır. Bu amaçla Elektronik Kamu Alım Platformu (EKAP)'nda yer alan, 2010-2024 (Haziran) tarihleri arasında kütüphaneler için yapılan ve iptal edilen ihalelerin içerik analizi yöntemi ile değerlendirmesi yapılmıştır. Araştırma sonuçları göstermektedir ki, ihalelerin iptal nedenlerinin başında sırasıyla; ihaleye teklif veren istekli çıkmaması, verilen tekliflerin yaklaşık maliyetin üzerinde olması ve ihaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması gelmektedir. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğüne (KYGM) bağlı kütüphaneler, belediye kütüphaneleri ve üniversite kütüphanelerinin iptal edilen ihale konuları sıralamasında inşaat ve bina işlemleri gelmektedir. Okul kütüphanelerinde ise mobilya ve tefrişat konuları öne çıkmaktadır. İhale iptalinin en sık gerçekleştiği yıllar, 2021, 2022 ve 2023 yıllarıdır. İptal nedenlerinin, mali krizler ve kütüphanelerin yetersiz bütçeleri gibi ekonomik nedenlerin yanında, personelin karmaşık ihale süreçleri hakkında bilgi ve deneyim eksikliğinden kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmektedir. Kriz dönemlerinde ise planlamaların, ihale iptal riskleri dikkate alınarak proaktif bir yaklaşımla ele alınması önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: Kütüphaneler, ihale iptali, kamu ihalesi, kamu alımı, Kamu İhale Kanunu.

* Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, gulten.alir@ikcu.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, demetsoylu@aybu.edu.tr

Problems in the Procurement Process in Libraries: An Evaluation of Canceled Tenders

Gülten ALIR DERBENT* , Demet SOYLU**

Abstract

In the management process of libraries, efforts are made to meet their needs by ensuring the harmonious administration of five key elements: budget, personnel, users, collections, and physical space. In this context, the tendering method is frequently used to meet the various organizational needs of the libraries. However, tenders can be canceled for various reasons after lengthy and intensive bureaucratic procedures. Canceled tenders mean the initiation of an entirely new tender preparation process, resulting in time loss, increased workload, and the failure to meet needs. The purpose of this study is to identify the reasons for the cancellation of tenders conducted by administrations for libraries, to reveal the problems experienced during the tender processes, and to offer recommendations for library managers, practitioners, and regulators on improving the procurement processes. For this purpose, a content analysis was conducted to analyze the canceled tenders carried out by library administrations between 2010 and 2024 (June), as listed on the Electronic Public Procurement Platform (EKAP). The research results indicate that the primary reasons for tender cancellations are, respectively: the absence of bidders, tenders' exceeding the estimated cost, and the absence of valid bidders. In terms of canceled tender areas, construction and building works rank highest for libraries affiliated with the General Directorate of Libraries and Publications (KYGM), municipal libraries, and university libraries. In school libraries, furniture and furnishing are prioritized. The years 2021, 2022, 2023 witnessed the highest rates of tender cancellations. The findings suggest that these cancellations are attributed to economic factors such as financial crisis and insufficient library budgets, as well as lack of knowledge and experience among library staff regarding complex tender processes. It is recommended that, during periods of crisis, should be handled with a proactive approach with planning should be made taking the risk of tender cancellations into account.

Keywords: Libraries, canceled tenders, public tender, public procurement, Public Procurement Law.

* Assoc. Prof. Dr., İzmir Katip Çelebi University, Department of Information and Records Management, gulden.alir@ikcu.edu.tr

** Asst. Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Information and Records Management, demetsoylu@aybu.edu.tr

Giriş

Kamu harcamaları, kamu kesimi birimleri tarafından sunulan kamu hizmetlerine ilişkin talepleri yerine getirmek için kamu bütçesiyle düzenlenen ve yapılan harcamalardır (Yılmaz ve Kaya, 2005, s. 260). Devletin mal ve hizmet alımları için gerçekleştirdiği alımlar, kamusal işlerin kesintisiz bir şekilde sürdürülmesinde etkili olan; personel giderleri, bakım ve onarım giderleri gibi cari harcamalar sınıfındadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2015, ss. 88-91). Kamu harcama sürecinde, bir başka deyişle kamu alımları gerçekleştirilirken kullanılan ortak usul olarak ihale yöntemi ön plana çıkmaktadır (Günel, 2011, s. 7; İlkorkor, 2010, s. 65). İhale yöntemi, alıma konu olan gereksinimlerin kimden ve hangi koşullarda sağlanması gerektiğini belirleyen, alıcı ve satıcı arasındaki fiyat rekabetinin esas alındığı usuldür (Atuğ ve Taytak, 2018, s. 93). Devlet ihalesi, bir diğer adıyla kamu ihalesi; "hükümet tarafından idari görevleri yerine getirmek ve halka hizmet sunmak için gerek duyulan inşaat hizmetleri dahil olmak üzere mal ve hizmetlerin satın alınmasıdır" (Çiçek, 2009, s. 1). İhale aracılığı ile kurumlar, mal ve hizmetleri tedarikçiler aracılığıyla sağlamaktadır (Büber, 2008, s. 8). Kamu ihalelerinin konusu basit bir temizlik malzemesi temininden havalimanı inşaatına kadar değişkenlik gösterebilmektedir (Atuğ ve Taytak, 2018, s. 93). Kurumların gereksinimlerinin karşılanmasında, doğrudan temin ya da ihale usulü temel iki yöntem olarak yer almaktadır. Doğrudan temin usulü, ihtiyacın belirli bir istekliden karşılanmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda uygulanmaktadır. Diğer durumlarda rekabet unsurunun ön plana çıktığı ve mali olarak kamu yararının açıkça gözetildiği ihale usulleri temel usuller olarak kabul edilmektedir. İhale usulü ile kamusal alımlarını gerçekleştiren kurumlardan biri de kütüphanelerdir. Kütüphane ihaleleri, mevcut kütüphane binalarındaki mobilya, ekipman, teknolojik altyapı, personel, kütüphane araçları vb. konularda eksikliklerin giderilmesinin, gerekli bakım ve onarımların yapılmasının yanında yeni kurulacak kütüphanelerin inşaat süreçlerine dair çeşitli ihtiyaçların giderilmesinde uygulanmaktadır.

The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)'nın Kütüphane Binaları Kılavuzu'nun Planlama bölümünde kütüphane ihaleleri konusuna dikkat çekilerek, bu süreçte; işin maliyeti, işe ait süre, bina, binada gerekli ekipmanlar, bina performans düzeyi gibi unsurların ele alınabileceği belirtilmektedir (Bisbrouck, 2007, s. 125), *ISO/TR 11219 Bilgi ve Dokümantasyon- kütüphane binaları için niteliksel koşullar ve temel istatistikler-mekan, işlev ve tasarım* (Uluslararası Standart Organizasyonu [ISO], 2012) standardında hem yeni binaların hem de mevcut kütüphane binalarının yeniden inşası veya binaların kütüphane binası olarak dönüştürülmesi için planlamanın gerekli olduğu ve kütüphanelere işlevsellik kazandırmak için bina ekipmanlarının seçimi ve teminin önemli olduğu belirtilmektedir. Kütüphanelerin değişen ihtiyaçlarının ihalelere yansıyan bir boyutu da koleksiyonlarda elektronik kaynakların ağırlığının artması (Frederick ve Wolff-Eisenberg, 2020, s. 3) ve buna bağlı olarak bilgi teknolojilerinin kütüphanede ve kütüphane hizmetlerinde daha fazla yer almasıdır. Kanık ve Gökdoğan (2021, s. 674), bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve elektronik kaynakların satın alınmasının

kütüphane masraflarını artırdığına dikkat çekmektedir. Bu süreçte satıcıların sunduğu ürün sağlama modellerinin kimi zaman seçim sorumluluğunu kütüphanecinin elinden alıyor olması, maliyet-yarar değerlendirmesi açısından kütüphanelerin hareket alanını daraltmaktadır (Dilek-Kayaoğlu, 2021, s. 385). Elektronik kaynakların temininde yaşanan bazı elektronik kaynakların tek yetkili satıcıdan temin etmek zorunda kalınması da kamu alımlarında rekabet sağlanması anlayışına uygun olmayan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Tekel olarak hareket eden satıcıların kütüphanelerle ayrı ayrı anlaşma yaptığı durumda maliyetler şeffaf olarak paylaşılamamaktadır. Buna karşın Anadolu Üniversiteleri Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS) aracılığıyla yapılan anlaşmalarla bu sürecin daha ekonomik ve şeffaf yürütülmesi amaçlanmaktadır (Güneş, 2021a, s. 171, 191).

Artan maliyetlere rağmen düşen bütçeler, kaynakların verimli kullanılması gereği, sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada kütüphanelerin karşı karşıya kaldığı önemli bir sorundur (Akbaytürk Çanak ve diğerleri, 2014, s. 10; Association of Research Libraries, 2018a; Frempong-Kore, 2021, s. 20; Kayan, 1992; Özdemirci, 1990; Polat ve Odabaş, 2011; Savova ve Price, 2019; Yurtseven, 2024). Araştırma Kütüphaneleri Derneği (Association of Research Libraries, 2018b) tarafından yapılan araştırmaya göre araştırma kütüphanelerinin 1998-2018 yılları arasında devam eden kaynak giderleri %166, kütüphane materyalleri için toplam giderleri %123, genel toplam giderleri ise %68 artmıştır. Söz konusu sorunların giderilmesinde kimi zaman iç kaynaklarla çözüm yoluna gidilirken, kimi zaman da bir bütçe karşılığında ürünün ya da hizmetin temin edilmesi tercih edilmektedir. Dolayısıyla planlanan her harcama, yapılan her satın alma, kamu faydasının gözetilmesi ve kamu kaynakların verimli kullanımı açısından daha önemli hale gelmektedir. Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü) üye ülkelere, kamu alımlarında kullanılan sistemlerin etkinliğinin değerlendirilmesini ve performans iyileştirmelerinin yapılmasını önermektedir. Bu bağlamda satın alma süreçlerinin periyodik olarak değerlendirilmesi, sürecin verimliliğinin ve etkinliğinin ölçülmesi için göstergeler belirlenmesi önerilmektedir. Önerilen verimlilik göstergelerinden birisi de iptal edilen ihalelerin toplam ihalelere oranının değerlendirilmesidir (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2023, s. 5).

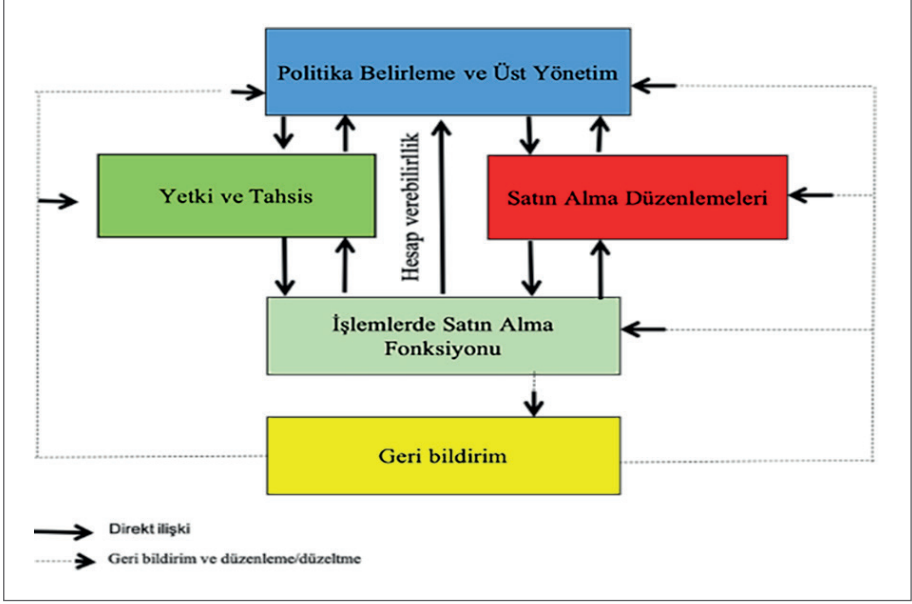
Türkiye’de kütüphaneler de dâhil olmak üzere, kamu kurumları ihale usulüne esas düzenlemeler 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu [KİK] (2002) kapsamında ele alınmaktadır. Rekabete dayalı bir ortam yaratmayı hedefleyen ve ürün, hizmet ya da malın en uygun fiyatla satın alınmasını esas alan ihale yöntemi, kütüphaneciler için de zaman alan, çok sayıda bürokratik işlem ve yazışmayı gerektiren, titizlikle ele alınması gereken bir süreçtir. Kanunda belirtilen nedenlerin yanında, ihalenin her aşamasında, makul ve meşru sebeplerin ortaya çıkması durumunda idarenin ya da ihale komisyonunun ihaleyi iptal etmesi mümkündür. İhalenin iptal edilmesi, ihale işleminin ya da ihale kararının idare tarafından geçersiz kılınmasıdır. Çeşitli idari işlemleri içeren bir işlemler bütünü

olan ihalenin iptal edilmesi, tüm süreçlerdeki işlemleri geçersiz kılmaktadır (Cenan, 2023, s. 209, 241). Bu durum sağlanacak hizmet ve ürünün temininde gecikmelere yol açmakta, kimi zaman da ürün veya hizmetin temin edilememesi ve ihalenin tekrar edilememesi gibi sonuçları ortaya çıkarmaktadır.

İhale Süreçleri ve İhale İptaline Dair Düzenlemeler

İdareler, ihtiyaçların uygun şartlarla, zamanında karşılanmasını ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamakla yükümlüdürler. İhale; "Piyasa ekonomilerinde, çeşitli mal ve finansal değerlerin kişi veya kurumlara tahsis yöntemlerinden birisidir" (T.C. Merkez Bankası, 2024). KİK'de ihale; "yazılı usul ve şartlarla mal veya hizmet alımları ile yapım işlerinin istekliler arasından seçilecek birisi üzerine bırakıldığını gösteren ve ihale yetkilisinin onayını müteakip sözleşmenin imzalanması ile tamamlanan işlemler bütünü" olarak tanımlanmaktadır. İhale sürecinin planlanmasından, teslim ve kontrol aşamalarına kadar tüm süreçler mevzuat düzenlemeleri kapsamında belirlenerek kamu alımlarının denetimi sağlanmakta, böylece sadece rekabete dayalı verimli bir sistem oluşturulması değil aynı zamanda şeffaf bir harcama sürecinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. İhaleler ayrıca ihale düzenleyen kurumlara yüksek gelir getirme, kaynak dağılımında etkinlik, tekelleşmeyi engelleyerek küçük firmaları destekleme, düzenleyenlere bilgi sağlama gibi avantajlar sunmaktadır (McMillan, 1994 ve Cramton, 2001, aktaran Bilir, 2004; s. 1617).

Kamu alımları, malların, hizmetlerin ve bayındırlık işlerinin sunumundan, süreçlerin dayanıklılığının ve verimliliğinin sağlanmasına ve stratejik politika hedeflerinin uygulanmasına kadar uzanan bir yelpazede giderek daha karmaşık hale gelmektedir (OECD, 2021 s. 170). Thai (2001, s. 17,18)'ye göre kamu alımları sürecini yönlendiren beş temel unsur: politika belirleme ve üst yönetim, satın alma düzenlemeleri/mevzuatı, yetkilendirme ve ödenek tahsisi, kamu satın alma süreci fonksiyonları ve geri bildirimdir. Şekil 1'de yer alan modelde unsurların doğrudan ve dolaylı ilişkileri açıkça gösterilirken, geri bildirim mekanizmalarının ihale süreçlerindeki sorunların çözümündeki katkısı dikkat çekicidir. Modele göre; kamu alımı/ihale düzenlemeleri (mevzuat) politika yapıcılar ve üst yönetim tarafından hazırlanır, süreç, kamu alımı uzmanları (sözleşme yetkilileri, alıcılar veya satın alma görevlileri) ve ilgili idarenin yöneticileri tarafından yetkileri dahilinde ve tahsis edilen ödenek kapsamında uygulanır. Gerçekleştirilmesi gereken süreçlerle ilgili politika yapıcılara ve üst yönetime karşı hesap verme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu dört unsur arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Modelin beşinci unsuru olan "geri bildirim" mekanizması, politika yapıcılara ve üst yönetime, kamu alımı uzmanları, idare yöneticilerine ve ilgili düzenlemelere yönelik satın alma süreçleri hakkında bilgi sağlayarak satın alma süreçlerinde karşılaşılan sorunlarının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Şekil 1*Kamu Alımları (İhale) Süreci*

(Thai, 2001, s.18)

Bütçe yönetimi, mali açıdan sorumluluk getirmenin yanında mevzuat açısından da detaylara hakimiyet ve konuya ilişkin uzmanlık gerektiren bir süreçtir (Güneş ve Birinci, 2023, s. 739). Söz konusu mevzuatın önemli bir parçası ise ihale süreçlerinin yönetimini kapsamaktadır. Diğer taraftan, kaynak yönetimi sürecinde bürokratik birtakım sorunlar ve engeller ile karşılaşılması olasıdır. Yasal hak ve sorumluluklara ilişkin sahip olunan farkındalık bu tür olumsuz durumların giderilmesinin yanı sıra, zaman tasarrufu ve kullanıcı memnuniyeti sağlayacaktır (Jaeger ve diğerleri, 2013). Kamu alımında görev alanların asgari olarak hukuk, ekonomi, piyasa bilgisi yanında ticari, sosyal ve işle ilgili diğer becerilere sahip olması beklenmektedir. Bazı ülkelerde çalışanların özellikle kamu alımları ile ilgili temel eğitim ya da uzmanlık eğitimi almış olması veya deneyim sahibi olması beklenmektedir. Türkiye’de bu bilgi ve becerilere dair bir sertifika ya da zorunlu uzmanlık eğitimi bulunmadığı anlaşılmaktadır (OECD, 2021, s. 170, 171). Karabay ve Toyata (2021, s. 38), işletmelerin başarısızlığını etkileyen problemler arasında satın alma, finans, satış, üretim ve işletme operasyonlarına yönelik uzmanlık bilgisinin yetersizliğine işaret etmektedir. Bundan dolayı personel değişikliği, tecrübe eksikliği gibi durumlar, kamu alımlarında yaşanan sorunların çözülmemesine neden olmaktadır. Karmaşık süreçler, mevzuattaki boşluklar ve yolsuzluk riski de söz konusu süreçlerde dikkate alınması gereken başlıklardandır (Çiçek, 2009, s. 73; Fazekas ve diğerleri, 2024, s. 2).

Türkiye’de, kamu alımlarında ihale usulüne dair uyulması gereken esas ve usuller KİK (2002) kapsamında düzenlemiştir. KİK’de; açık ihale usulü, belli istekliler arasında ihale usulü ve pazarlık usulü, idarelerin alımlarda uygulayabilecekleri usuller olarak belirlenmiştir. Açık ihale usulü, bahsi geçen Kanun’un 10. Maddesindeki koşulları taşıyan bütün isteklilerin teklif verebildiği usulüdür. Belli istekliler arasında ihale usulü ise; ön yeterlik değerlendirmesi sonucunda idare tarafından davet edilen isteklilerin teklif verebildiği usulü olarak belirlenmiştir. İdarelerin ihale yoluyla karşılayabildikleri ihtiyaçları ise genel olarak mal, hizmet ve yapım olarak üç kategoride ele alınmıştır. Kanunda mal; “Satın alınan her türlü ihtiyaç maddeleri ile taşınır ve taşınmaz mal ve hakları” olarak tanımlanmıştır. Hizmet kapsamında; “Bakım ve onarım, taşıma, haberleşme, sigorta, araştırma ve geliştirme, muhasebe, piyasa araştırması ve anket, danışmanlık” gibi ihtiyaçlar yer almaktadır. Yapım ise oldukça geniş bir çerçevede her türlü inşaat işleri ve bu işlerle ilgili tesisat, imalat, ihzarat, nakliye, tamamlama, büyük onarım, restorasyon, çevre düzenlemesi, sondaj, yıkma, güçlendirme ve montaj işleri ile benzeri yapım işlerini ifade etmektedir. İnşaat ve yapım ile ilgili ihale düzenlemeleri ikincil mevzuat olarak *Yapım İşleri İhaleleri Uygulama Yönetmeliği* (2009)’nde düzenlenmiştir ve uygulama ilkeleri ve yaklaşık maliyetin hesaplanması ile ilgili süreçler işin doğası gereği dikkatle ele alınması gereken detaylar içermektedir. Solak (2013, s. 20), yapım ihalelerinde ihale iptal nedenlerini araştırdığı çalışmasında; yaklaşık maliyet hesaplamalarındaki sorunlar, kanun ve yönetmeliklerdeki yoruma açık durumlar ve kurum yöneticilerinin teknik denetim sorumluluğuna ve aşırı düşük teklifler ile ilgili dosyaların değerlendirilmesi sorunlarına değinmekte ve kamu kurumu yöneticilerinin sorumluluk alması gerektiğini belirtmektedir.

İdareler için mal temini, hizmet sunumu ya da yapım işlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla, piyasa koşullarının dikkate alınarak ihtiyaçların karşılanması ve maliyetlere ilişkin tespitin piyasa araştırmasına dayalı olarak yapılması, ideal bir ihale sürecinin gereği (Ertaş, 2010, s.104) ve kamusal kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlayan kamusal alımların önemli bir bileşenidir (Çiftçi ve Yılmaz, 2019, s. 112). Bu gerekliliğin bazı durumlarda yerine getirilmemesi ihale iptaline zemin hazırlamaktadır. İhale sürecinin hazırlıkları uzun zaman isteyen, çok sayıda adımdan oluşan ve hazırlıkların titizlikle yapılması gereken aşamalardan oluşmaktadır. Sürecin her bir adımını bu çalışma kapsamında detaylandırmak mümkün olmadığından, ana aşamalar genel olarak; ihtiyaç raporunun hazırlanması, yaklaşık maliyetin belirlenmesi, gerekiyorsa ön ilan yapılması, teknik ve idari şartnamenin ve diğer dokümanların hazırlanması, varsa ön yeterlik şartnamesinin hazırlanması, ihale kayıt işlemleri, ilan süreci, değişiklik gerekiyorsa düzeltme işlemlerinin yapılması, ön yeterlik değerlendirmesi; komisyonun belirlenmesi, ihale gerçekleştirilmesi sürecine geçilerek tekliflerin uygunluklarının değerlendirilmesi aşamaları ve ihalenin sonuçlandırılması şeklinde özetlenebilir (“Kamu İhale Kurumu”, t.y.). Tüm aşamalarda çok sayıda belgenin düzenlenmesi ya da sunulması gerekmektedir.

Uzun çalışma ve hazırlıklar sonucunda gerçekleştirilen ihalelerde temel ilkelerin ihlali sayılabilecek ihalelerde, yasal çerçeveye bağlı kalarak gerekli düzeltmelerin yapılması mümkün değilse ihalenin iptal edilmesi gerekmektedir (Gök, 2010, s. 23). KİK’de ihale iptal nedenleri; Madde 11, 16, 20, 40, 44, 54 ve 56’da açıklanmıştır. Belirtilen maddelerde yer alan; ihaleye katılanın ihale yasaklı olması, belli istekliler arasındaki ihale usulünde yeterli aday veya istekli çıkmaması, ikinci en avantajlı teklif sahibi isteklinin sözleşme imzalamaması, şikâyet veya itiraz nedeniyle ihale iptali temel nedenler olarak ele alınmaktadır. Ayrıca Kanunun 16 maddesine göre ihale öncesinde komisyon kararı ile ya da ihale yapıldıktan sonra ihale yetkilisi ya da kurum idaresi tarafından (Madde 39, 40) ihaleyi iptal yetkisi bulunmaktadır (KİK, 2002). Kamu İhale Kurumu 2022 yılı verilerine göre yapılan toplam 104.843 ihalenin %33,20 (34.810)’si ihale sonrası iptal edilmiştir (Kamu İhale Kurumu, 2023, s. 1). Her üç ihaleden birinin iptal edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nihayetinde iptal sonucunda idarenin ihtiyacının giderilmesi mümkün olmamakta, tüm ihale sürecinin tekrar edilmesi gerekmektedir. Ayrıca ihale dokümanlarındaki eksiklik veya sorun, idare veya isteklilerden birinin yapmış olduğu şikâyet sonucunda gerçekleşmiş olabilir (Cenan, 2023, s. 222).

İhale süreçlerinin detayları, ihale iptal nedenlerinin de bir o kadar çeşitlenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla göz önünde bulundurulmayan, ihmal edilen, unutulmuş ya da tecrübe ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan her bir durum, ihalenin iptal edilmesine neden olabilmektedir. Bu bazen idare ile ilgili bazen ise isteklinin sözleşme imzalamaması gibi adaylardan kaynaklanan sorunlar olabilmektedir. Nihayetinde, edinilmesi planlanan mal, ürün ya da hizmetin temin edilememesi, temininde gecikmelerin yaşanmasına neden olmakta ve kurum çalışanları benzer riskler taşıyan yeni bir iş yükü süreci ile karşı karşıya kalmaktadır. Kimi zaman takvim yılının değişmesi sonucunda bütçe planlamaları değişmekte, yeniden yapılacak olan ihalenin yeni yılın bütçesine göre planlanması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Kütüphanelerde Satın Alma Süreçleri ve İhale Yönetimi

Türkiye’de son yıllarda kütüphanelerin nicelik ve nitelik olarak gelişimi dikkat çekicidir. Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] 2023 yılı verilerine göre kütüphane sayısı; 1 Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, 1 Milli Kütüphane, 1.295 halk kütüphanesi, 627 üniversite kütüphanesi ve 46 bin 809 örgün ve yaygın eğitim kurum kütüphanesi olmak üzere toplam 48 bin 733 kütüphane bulunmaktadır (TÜİK, 2023). Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği’nin hazırladığı portalda, 2024 yılı itibarıyla Türkiye’de 124 belediye kütüphanesi yer almaktadır (Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği, 2024). Halk kütüphanesi hizmetleri Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü ve belediyeler tarafından sunulmaktadır. KYGM, bağlı halk kütüphanelerinin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve giderilmesi konusunda mevzuatla yetkili kurum olarak çalışmalar yapmaktadır. Türkiye’de 2002-2023 yılları istatistikleri incelendiğinde gezici kütüphane sayısı 67’den 85’e yükselmiş, alışveriş merkezleri, havalimanları ve garlarda kütüphaneler

kurulmuştur (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, [KYGM], t.y. a). KYGM'nin çalışmaları kapsamında; şehirle uyumlu, bölgesel ihtiyaçlar dikkate alınarak tasarlanan ve inşa edilen, yeni nesil kütüphane binaları sayısı 10'a yükselmiş, 265 kütüphane yeniden yapılandırılmış, 107 kütüphanede çalışmaların devam ettiği belirtilmektedir (KYGM, 2022). "Kütüphanelerin İyileştirilmesi Projesi" kapsamında; binaların dış cephe tasarımları, iç mekân tasarımlarının yenilenmesi, sosyal alanların oluşturulması yönünde yenilikler gerçekleştirildiği görülmektedir (KYGM, 2024). Sıklıkla halk kütüphaneleri ile anılan çocuk kütüphaneleri de farklılaşan ihtiyaçlarıyla ön plana çıkmaktadır. Öden (2021, s. 91), çocuk kütüphaneleri üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, kütüphane gereksinimleri arasında çocuklara uygun dönüştürülebilir ve ergonomik mobilya kullanımının önemine değinmiştir.

Ülkemizde genel olarak her tür kütüphanenin bina ve tefrişatı kullanıcı ihtiyaç ve beklentilerini karşılama konusunda yetersiz kaldığını görülmektedir (Kakırman Yıldız, 2017, s. 422). Üniversite kütüphanelerinin gerek koleksiyonun geliştirilmesi gerekse teknolojik ve fiziksel altyapıların oluşturulması ile ilgili ihtiyaçları hiçbir zaman bitmeyecek, zaman içinde sürekli ele alınması güncellenmesi, yenilenmesi gereken unsurlardır (Akkaya, 2013, s. 613, 614). Duru ve Aydın (2015, s. 72, 73), üniversite kütüphanelerinin sorunlarını ele aldığı çalışmalarında bina kapasitelerindeki yetersizliklere dikkat çekmekte, uygun hizmetlerin verilebilmesinde bina özelliklerinin önemine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda bina ile ilişkili giderler arasında; havalandırma sistemi, temizlik, çalışanların ihtiyaç duyduğu malzemeler, okuyucu alanları mobilyaları, okuyucu alanlarındaki elektronik altyapı, genel elektrik giderleri, tadilat, materyallerin korunmasına yönelik giderler, su, ilaçlama, ısıtma ve güvenlik giderlerini saymaktadır. Türkiye'de çeşitli üniversitelerin stratejik raporlarında da teknolojik alt yapıların iyileştirilmesi, teknolojik koşullara uygun ekipmanın sağlanması, fiziksel alt yapı ve olanakların iyileştirilmesi, binaların işlevsellik unsurlarının iyileştirilmesi ve gerekli bakımlarının yapılması geliştirilmeye açık yönler arasındadır (Dokuz Eylül Üniversitesi, 2023, ss. 248, 249-485; Gazi Üniversitesi, 2023, s. 36; Hacettepe Üniversitesi, t.y. s. 75, 76; İstanbul Üniversitesi, 2023, ss. 29-73; Karadeniz Teknik Üniversitesi, t.y. s. 65; Kırıkkale Üniversitesi, 2019, s. 11, 22; Marmara Üniversitesi, 2022, ss. 48-102-113; ODTÜ, 2022, s. 22;). Okullar Hayat Olsun Projesi kapsamında ilkokul, ortaokul ve liselerde kurulan Zenginleştirilmiş Kütüphanelerin öğrencilerin mekânın genişliğinden memnun olmadıkları, mekân niteliklerinin standartlara uygun olmadığı ortaya konulmuştur (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2015, s. 42).

KYGM'ye bağlı kütüphanelerin ve Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul kütüphanelerinin ihale süreçleri doğrudan kurumlar tarafından yürütebildiği gibi mülkî idareler eliyle de gerçekleştirilebilmektedir. Türkiye'nin yönetim sistemine göre, il ve ilçe yönetimi hem merkezi yönetimin taşra örgütüdür hem de yerel yönetim birimidir. İlçelerde de kaymakam, vali gibi -adli ve askeri örgütler hariç olmak üzere- bakanlık örgütleri eliyle çalışır (Yördem ve Şeker 2018, s. 17,18). İl ve ilçelerdeki Mülki Amirler ve İl

Özel İdaresi ve Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları da kütüphaneler için ihale gerçekleştirebilmektedir (İl Özel İdaresi Kanunu, 2005; Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, 2014; Yördem ve Şeker 2018, s. 17, 18). Dolayısıyla, KYGM'ye bağlı kütüphaneler ve okul kütüphanelerinin ihtiyaçlarının giderilmesinde bakanlıklar dışında yetkilendirilmiş kurumlar da ihale yapmaktadır. Üniversiteler ve belediyeler ihale süreçlerini kurumsal planlamalar ve sorumluluklar bağlamında yürütmekte, bağımsız hareket etmektedir.

Genel olarak tüm kamu kurumlarında ihale işlemleri ile ilgili; karmaşık, uzun zaman alan ve detaylı dokümantasyon gerektiren süreçler bulunması nedeniyle dile getirilen sorunların kütüphanelerin alım süreçleri için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Kaya (2021, s. 525), bütçe ile ilgili konulardaki değişimi, yöneticilerin kontrol sağlayamayacağı dış faktörler arasında sıralamakta ve bu yöneticilerin bu dış faktörlerle ilgili başarılı çözümler geliştirmekte zorlandığını belirtmektedir. İhale hazırlık süreçlerinin çok uzun olması kullanıcıların isteklerinin çok geç karşılanmasına neden olmakta (Akbaytürk Çanak ve diğerleri, 2014 s. 14), yöneticiler uzun ve detaylı ihale süreçleri nedeniyle yoğun iş yükü ile karşı karşıya kalmaktadır (Türk Kütüphaneciler Derneği, 1995, s. 75). Kütüphanelerin ihtiyaçlarının giderilmesinde, kütüphane bütçelerinin yetersizliğinin yanı sıra yıl içinde özellikle kamu kurumlarında bütçelerin kullanımına yönelik takvim ve tarih sorunlarına vurgu yapan Güneş (2021a, s. 199), aynı zamanda ihale yasası ve uygulamalarındaki olumsuzluklara da dikkat çekmekte, yeterli ve nitelikli personel sayısındaki eksikliğin kütüphanelerin verimliliğini olumsuz etkilediğini belirtmektedir, Kütüphanecilerin koleksiyon sağlamaya ilişkin bilgi ve becerinin yanı sıra, her türlü satın alma ya da dijitalleştirme işlemleri için ihalelerin sorunsuz bir şekilde sonuçlanmasında ihale süreçleri ile ilgili (Güneş ve diğerleri, 2017, s. 23) becerilere sahip olması beklenmektedir. Bir kütüphaneyi yönetmek, bütçeyi oluşturmak ve yönetmek, personel ve kullanıcılar için politikalar belirlemek, kullanıcılara hizmet sunmanın yanında yerel toplum liderleri ve hükümetle iletişim becerilerini de içermektedir (American Library Association, t.y.). Güneş (2021b, s. 31), kütüphanecilerin; koleksiyon dışında sağlanacak malzemelerle (mobilya, teknoloji ve bilişim alanları) ilgili ayrıntılı teknik şartnameler hazırlayabilme ve ihale süreçlerini yönetebilecek beceri, bilgi birikimi ve mesleki deneyime sahip olma, mimari projelerde bina, yapı, kütüphane standartlarını bilmenin yanında teknik projeleri okuma, anlama ve mimarlık terimlerine hâkim olması gerektiğinin altını çizmektedir. İhale usulü, bütçe yönetimi açısından kütüphaneciler tarafından kurulan ve kütüphanelerde ihale süreçleri de dâhil alımlarda yaşanan sorunlar ile ilgili "Adım Adım İhale Rehberi – Kütüphaneler için Adım Adım İhale – EKAP – KİK"¹ web sitesi; ihaleler ile ilgili mahkeme kararları, mevzuat, bilimsel çalışmalar, istatistikler, bütçe raporları gibi kaynaklar ve bilgiler paylaşılmaktadır. Site, kütüphanelerde ihaleler ile ilgili yaşanan sorunların çeşitliliğini göstermesi, tecrübe ve güncel bilgi paylaşımının önemine vurgu yapması açısından dikkat çekicidir.

¹ Adım Adım İhale Rehberi – Kütüphaneler için Adım Adım İhale – EKAP – KİK. Kurucular: Aykut Bayraktar, Kâzım Şentürk, Müslüm Yurtseven, Erişim adresi: <https://ihalekutuphane.com/>

Türü ne olursa olsun kütüphaneler, kullanıcının memnuniyetini sağlamak üzere koleksiyon ve hizmetlerin geliştirilmesi yanında; sosyal alanlar, okuma alanları, çalışma alanları ve depolama alanlarının iyileştirilmesi gibi zaman zaman belli ihtiyaçların giderilmesine yoğunlaşmaktadır. Sınırlı bütçeyle çok farklı alanlarda kullanıcıya hizmet vermeyi amaçlayan kütüphaneler ihalelerin iptal edilmesi ile kütüphanelerde hem planlanan hizmetler hayata geçirilememekte, kullanıcı memnuniyeti sağlanamamakta, kütüphaneciler ve yöneticiler yeni bir ihale süreci iş yükü ile karşı karşıya kalmaktadır. Süreçteki olası sorunları ortadan kaldıracak girişimler, zaman, iş gücü kazancı sağlayacak, hizmetlerin sunumunda daha hızlı ve proaktif bir yaklaşım sergilemeyi mümkün kılacaktır.

Yöntem

Araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla nitel bir araştırma yöntemi olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, “genellikle gözleme dayalı alan notlarından çok metin mülakat dökümleri, günlükler ve dokümanlar analizini ifade eder. Fakat daha geniş olarak, içerik analizi hacimli olan nitel materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veri indirgeme ve anlamlandırma çabası girişimlerini ifade etmek için kullanılır” (Patton, 2014, s. 453). İçerik analizi, analitik bir bakış açısıyla metinlerin incelenmesi, yorumlanması, anlamlı parçalara dönüştürülmesi ve araştırma sorularına uygun olarak metin içeriğinden çıkarımda bulunulması anlamına gelmektedir (Krippendorf, 2004, s. 35). Metin içerisindeki örtük ve açık anlamların sistematik, objektif ve niceliksel bir şekilde incelenmesidir (Kerlinger, 1986). İçerik analizinin amacı, ham olguların veriye dönüştürülmesini sağlamak ve verilerden de çıkarımlarda bulunarak bilgi üretimine katkıda bulunmaktır (Prasad, 2008, s. 9).

Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Genel olarak kütüphanelerdeki bütçe yönetimi ile ilgili araştırmaların; derme geliştirme, koleksiyon oluşturma politikaları üzerine (Güneş ve Birinci, 2023, s. 740) yoğunlaşmış olduğu, satın alma ve ihale süreçlerinin, yönetim bilimleri ve uygulamaları ile yakından ilgili olması nedeniyle bilgi bilim araştırmaları literatüründe görece fazla yer almadığı söylenebilir. Oysaki, birer işletme olarak kütüphaneler bu süreçlerle doğrudan ilgilidir. Bu çalışmanın amacı; kütüphaneler için ihtiyaçların sağlanmasında esas yöntem olan ihaleler içerisinde iptal edilmiş olan ihalelerin profilini çıkartmak, iptal nedenlerini belirleyerek, ihale süreçlerinde yaşanan sorunları ortaya koymak ve ihale süreçlerinin iyileştirilmesi konusunda kütüphane yöneticilerine, uygulayıcılara ve düzenleyicilere öneriler sunmaktır. Araştırma sorusu; “Kütüphanelerin ihtiyaçlarını gidermek üzere yapılan ihalelerin iptal edilme nedenlerinin belirlenmesi, gelecekte yapılacak ihalelerin süreçlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunabilir mi?” olarak belirlenmiştir.

Yukarıdaki ana araştırması sorusuna bağlı olarak, alt araştırma sorularına yanıt aranmaktadır;

- İhalelerinin iptal edilme nedenleri nelerdir?
- İllere göre öne çıkan ihale iptal nedenleri farklılık göstermek midir?
- İptal edilen ihalelerin yıllara göre (2010-2024) dağılımı değişmekte midir?
- Kütüphane türlerine göre ihale iptal nedenleri farklılık göstermekte midir?
- Hangi konularda ihale iptalleri yaşanmaktadır?
- Kütüphane türüne göre hangi konularda ihale iptalleri yaşanmaktadır?
- İptal edilen ihalelerin nedenleri, ihale konularına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
- İptal edilen ihale konuları illere göre değişkenlik göstermekte midir?

Araştırmanın amacı ve araştırma sonuçlarının literatürdeki boşluğun doldurulmasında, satın alma süreçlerinin iyileştirilmesinde kütüphanecilere, yöneticilere ve düzenleyicilere rehberlik etmesi, ihale süreçlerinin etkin ve proaktif bir şekilde planlanmasında katkı sağlaması beklenmektedir.

Veri Toplama

Araştırmanın evreni, 28 Şubat 2010 - 1 Haziran 2024 tarihleri arasında kütüphanelerin ihtiyaçlarını gidermek üzere, yapılan ve iptal edilen ihalelerden oluşmaktadır. Veriler 1 Haziran - 5 Temmuz 2024 tarihleri arasında toplanmıştır. Kamu İhale Kurumu Elektronik Kamu Alım Platformu (EKAP) ihale arama modülünde² "kütüphane" anahtar sözcüğü kullanılmış, "4734 Sayılı KİK" kapsamındaki "İhale İptal edilmiş" filtresi kullanılmıştır. Yıl sınırlaması getirilmemiştir.

İptal edilen ihale dosyalarına ait; "İhale Kayıt No", "İhale Adı", "İhale Türü", "İhale Usulü", "İhale Branş Kodları", "İhale Onay tarihi", "İşin yapılacağı Yer", "İptal nedeni", "İptal Tarihi", "Bağlı Olduğu En Üst İdare", "İhaleyi Yapan İdare Adı" ve "İdarenin İli" bilgileri toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Devlet Malzeme Ofisi (DMO) tarafından yapıldığı tespit edilen yedi ihale, ihale süreçleri açısından farklı uygulamalar içermesi nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır.

2 Kamu İhale Kurumu, EKAP İhale Arama <https://ekap.kik.gov.tr/EKAP/Ortak/IhaleArama/index.html>

Çalışma EKAP veri tabanından erişilebilen veriler ile sınırlıdır. EKAP veri tabanındaki veriler 2010 yılı öncesini kapsamamaktadır. Dolayısıyla araştırmanın kapsamı 2010 yılından araştırmanın yapıldığı tarih aralığı ile sınırlıdır. Araştırmada tarih sınırı konulmamış, ancak veri toplama tarihi Haziran 2024 olması nedeniyle 2024 yılına ait veriler yılın ilk yarısına aittir. Devlet Malzeme Ofisi (DMO), ihale süreçleri açısından farklı uygulamalar içermesi ve değerlendirme yapmaya imkân vermeyecek sayıda (yedi ihale) olması nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmanın kapsadığı tarihte yapılmış ancak EKAP veri tabanında aktarılmamış ihaleler kapsama dahil edilememiştir.

Veri Kodlama ve Analizi

Veri kodlama süreci yazarlar tarafından gerçekleştirilmiş ve dört aşamalı süreç izlenmiştir. Birinci aşamada, veri dosyasının oluşturulmasının ardından ön çalışma yapılmış ve “kodlama şeması” oluşturulmuştur, veri adı, kapsamı kodu ve örnek verilerin yer aldığı şemaya dayanarak kodlayıcılar aynı grup veriler üzerinden pilot çalışma gerçekleştirmiştir. İkinci aşamada, yapılan kodlamalar karşılaştırılarak kodlayıcılar arasındaki uyumun oranı belirlenmiştir. Ayrıca pilot çalışma sürecinde karşılaşılan farklı veri özellikleri belirlenerek kodlama tablosu revize edilerek ikinci kez süreç tekrar edilmiştir. Üçüncü aşamada ise süreç bir kez daha tekrar edilerek kodlama şeması son halini almasının ardından veri kodlama aşaması gerçekleştirilmiştir. Son aşamada ise yazarların çapraz kontrolü ile tutarlılık kontrolü yapılmıştır.

Bulgular

EKAP ihale arama sisteminden 2010 - 2024³ yılının ilk yarısına ait verilerden elde edilen bulgulara göre, söz konusu tarihlerde kütüphaneler ile ilgili toplam 3723 ihale yapılmıştır. Bu ihalelerin 529’u çeşitli nedenlerle iptal edilmiştir. Bu tarihler arasından kütüphaneler ile ilgili yapılan tüm ihaleler içerisinde iptal edilen ihalelerin oranı %14,20’dir.

Kurumlar, ihale yöntemiyle, “mal, hizmet, yapım ve danışmanlık” olmak üzere üç ana başlıkta alım yapmıştır. Tablo 1’de, kütüphane idarelerinin yaptığı ihalelerin türü yer almaktadır.

3 Araştırmanın kapsamında da belirtildiği üzere 2010-2024 yılının Haziran ayına kadar olan veriler kapsama dahil edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde “2024 yılı” olarak kullanılacaktır.

Tablo 1*İptal Edilen İhalelerin Tür Dağılımı*

İhale Konusu	n	%
Mal	160	30,24
Hizmet	65	12,28
Yapım	300	56,71
Danışmanlık	4	0,75
Toplam	529	99,98*

*Yuvarlama hatasından dolayı toplam %100'den farklıdır.

Yapılan ve iptal edilen toplam 529 ihalenin yarısından fazlasının “Yapım” kategorisinde (%56,71) olduğu görülmektedir. Kütüphanelerin yeni bina ihtiyacı ya da tadilat gereksinimlerinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Yapım işlerini sırasıyla “Mal” (%30,24) alımı ve “Hizmet” (%12,28) alımı izlemektedir (Tablo 1).

Tablo 2*İptal Edilen İhalelerin İhale Usulü Dağılımı*

İhale Usulü	n	%
Açık	515	97,35
Pazarlık	8	1,51
Belli istekliler arasında	6	1,13
Toplam	529	99,99

Kütüphanelere alım işlemlerinde şeffaf ve rekabetçi ihale yöntemi olan açık ihale usulü öncelikle ve ağırlıklı olarak tercih edilmektedir (Tablo 2). İptal edilen toplam 529 ihalenin %97,35'i açık ihale usulündedir. İptal edilen ihaleler içerisinde “Pazarlık” usulüyle yapılan ihalelerin oranı (%1,51), “Belli istekliler arasında” yapılan ihale usulü ile yapılan ihalelerin iptal oranı ile yakındır (%1,13).

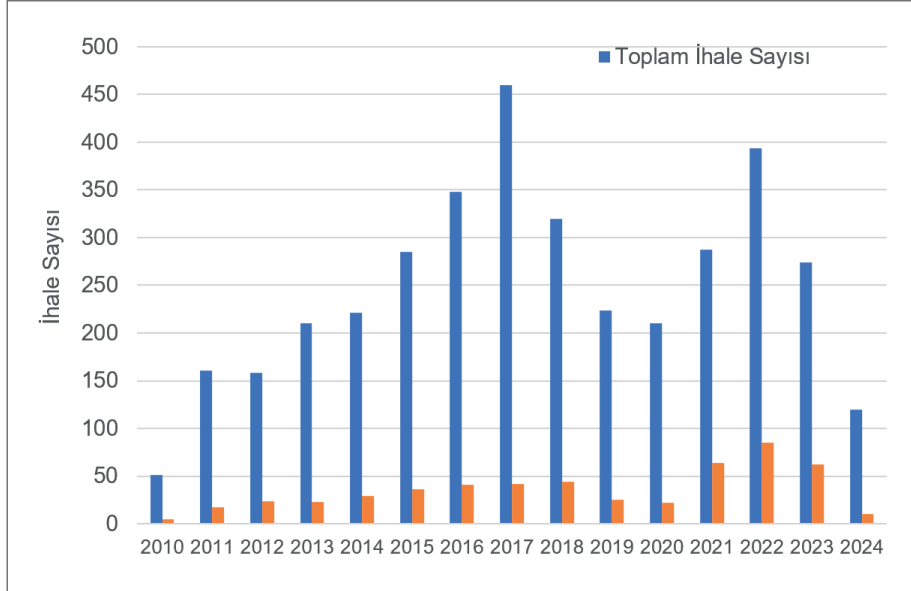
Toplam ihale sayısı ve iptal edilen ihalelerin yıllara göre dağılımı

İptal edilen ihale sayılarının yıllara göre dağılımı incelenirken, toplam ihale sayıları da dikkate alınmıştır (Şekil 2). Yıllara göre toplam ihale sayıları değerlendirildiğinde, 2010 yılının 51 ihale sayısı ile en düşük orana sahip yıl olduğu belirlenmiştir. 2011 ve 2012 yıllarında toplam ihale sayılarında belirgin bir artış (n=161 ve n=158) gözlemlenmekle birlikte, bu yıllardaki rakamların diğer yıllarla karşılaştırıldığında düşük olduğu ancak artış trendinin başladığı anlaşılmaktadır. 2013 yılından itibaren yükselişe geçen ihale sayıları, 2017 yılında 460 ihale ile tüm yıllar arasında en yüksek sayıya ulaşmıştır. 2018

yılında başlayan gerilemenin ardından, 2019 yılı ve 2020 yıllarında ihale sayısındaki düşüş gözlenmektedir. 2021-2022 yıllarında ihale sayıları yeniden artış eğilimine geçmiştir ve toplam ihale sayısı 394'e çıkmış ancak 2023 yılında tekrar gerileme olmuştur.

Şekil 2

Toplam İhale Sayısı ve İptal Edilen İhalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 2'de yer alan, toplam ihale sayısı ve iptal edilen ihale sayısının dağılımında, ihale sayısının yükseliş gösterdiği 2016 (n=41) ve 2017 (n=42) yıllarında iptal edilen ihale oranında dikkat çekici bir değişiklik olmadığı gözlenmektedir. Bu durum görece olumlu değerlendirilmekle birlikte, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında ihale sayısındaki yükseliş yanında, son 14 yılda iptal edilen ihale oranının en yüksek olduğu yıllar 2021 (n=64), 2022 (n=85) ve 2023 (n=62)'dir.

İhalelerin iptal edilme nedenleri çeşitlilik göstermektedir. KİK'de yer aldığı üzere, ilgili komisyon ihale öncesinde ya da sonrasında ihalenin iptal yetkisine sahiptir. Araştırma kapsamında incelenen 529 ihaleye ait 532 iptal nedeni incelendiğinde %20,49'unun "İhaleye teklif veren istekli çıkmaması" nedeniyle iptal edildiği anlaşılmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3*İhale İptal Nedenleri*

İhale İptal Nedeni	n	%
İhaleye teklif veren istekli çıkmaması	109	20,49
Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması	104	19,55
İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması	66	12,41
Diğer	49	9,21
İlan, teknik ve idari şartnamenin dışında ihale dokümanlarında eksikliğin fark edilmesi	40	7,52
İhalenin niteliğinin veya miktarının değişmesi	32	6,02
İdari/teknik şartnamenin uygun olmaması	31	5,83
Teklif veren firmanın belge eksikliği/hatası	15	2,82
İhale ilanı ile ilgili eksiklik veya hatalar	15	2,82
İhale usulünün değiştirilmesi	15	2,82
Yeterli rekabet ortamı oluşmaması	15	2,82
Mevzuat değişikliği nedeniyle	10	1,88
Yaklaşık maliyetin revize edilmesi gereği	9	1,69
Kamu ihale kanunun 39. Maddesi gereğince tüm tekliflerin reddi	5	0,94
Belli istekliler arasında ihalelerde yeterli sayıda katılımın sağlanamaması	5	0,94
Aşırı düşük teklifler	5	0,94
E-değerlendirme için ihale komisyon kararı nedeniyle	4	0,94
İhale üzerinde kalan isteklinin sözleşme imzalamaması	3	0,56
Toplam	532	100,2

İhale iptal nedenlerinde ikinci sırada “Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması” (%19,55), ardından da üçüncü sırada “İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması” (%12,41) nedeniyle iptaller yer almaktadır. İhale iptal nedenleri tablosunda ilk üç sıralamada yer alan nedenler, tüm iptal nedenlerinin yaklaşık yarısını (%52,45) oluşturmaktadır.

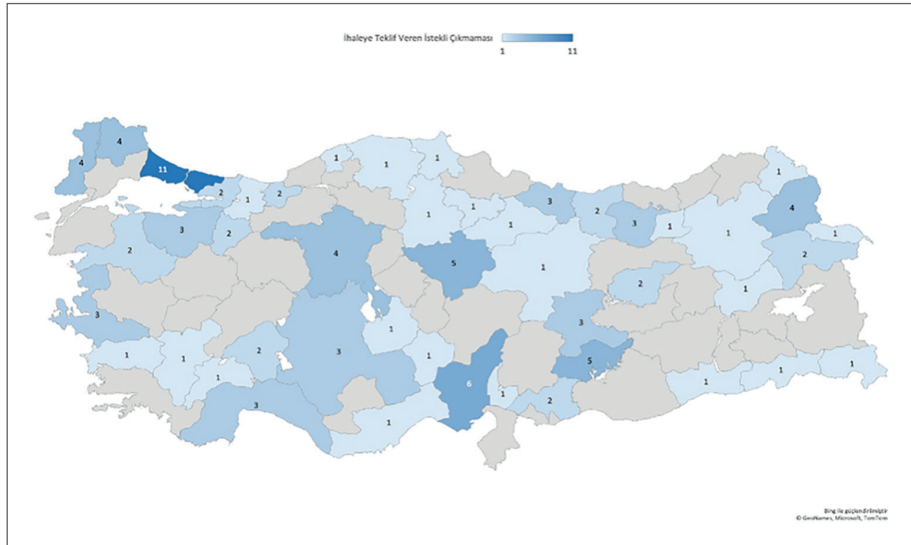
İhalelerin %7,52’sinin, “İlan, Teknik ve İdari Şartnamenin Dışında İhale Dokümanlarında Eksikliğin Fark Edilmesi” nedeniyle, %5,83’ünün “İdari/Teknik Şartnamenin Uygun Olmaması” nedeni ile iptal edilmiş olması, ihale süreçlerindeki belgelerle ilgili sorunlara ait bulgulardandır. İhale iptal nedenlerinden “İhalenin niteliğinin veya miktarının değişmesi” (%6,02) ve “Yaklaşık maliyetin revize edilmesi gereği” (%1,69) nedenleri de süreçteki ihtiyaç analizi ve bütçe planlaması ile ilgili konulardandır.

İhalelerin %2,82'sinin; "Teklif veren firmanın belge eksikliği/hatası", "İhale ilanı ile ilgili eksiklik veya hatalar", "İhale usulünün değiştirilmesi", ya da ihaleye katılan firma sayısının rekabet için yeterli olmaması nedeniyle iptal edildiği görülmektedir. En az görülen ihale iptal nedeninin ise "İhale üzerinde kalan isteklinin sözleşme imzalamaması"dır. (%0,56). Diğer kategorisinde iki ve daha az sayıda rapor edilmiş nedenlere yer verilmiştir. Bu kategoride yer alan nedenler arasında; "Geçici teminatın uygun olmaması", "Teyit alınan istekli hakkında yasaklılık", "İhale komisyon yeter sayısının toplanamaması" ya da "Neden belirtilmeden ihale yetkilisi tarafından iptal" örneklenebilir.

İhale iptallerinde ilk üç sırada yer alan nedenlerin illere göre dağılımı incelendiğinde, bazı illerin ön plana çıktığı görülmektedir. Şekil 2, 3 ve 4'te Türkiye haritası verileri ilk üç sıradaki ihale iptal nedenlerinin illere göre dağılımını göstermektedir. Haritadaki iller farklı tonlarla renklendirilmiştir ve illerin üzerinde şekil açıklamasında belirtilen ihale iptal nedeninin o ildeki sayısı verilmiştir. Koyu renk tonlarıyla gösterilen iller iptal edilen ihale sayısının yüksek olduğunu gösterirken, açık renk tonlarıyla gösterilen iller iptal edilen ihale sayısının düşük olduğunu göstermektedir.

Şekil 3

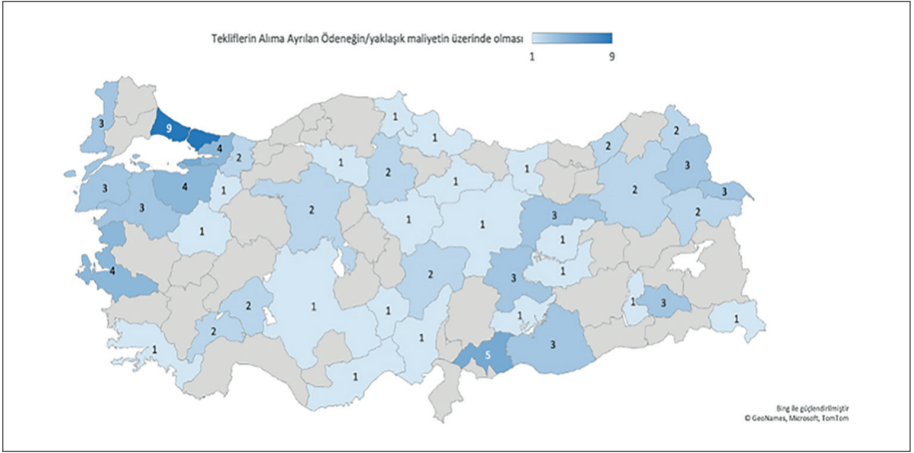
"İhaleye Teklif Veren İstekli Çıkamaması" Nedeniyle İhalenin İptal Edildiği İller

İlk sırada yer alan “İhaleye teklif veren istekli çıkmaması” nedeniyle iptal edilen ihalelerin illere göre dağılımı (Şekil 3) incelendiğinde İstanbul (n=11) başta olmak üzere, sırasıyla Mersin (n=6), Adıyaman, Edirne, Kırklareli ve Yozgat’ı (n=5), Ankara ve Kars’ın (n=4) takip ettiği görülmektedir. İhaleye teklif veren istekli çıkmaması nedeniyle iptal olan ihalelerin Türkiye’nin birçok bölgesinde belirli illerde öne çıkması bu iptal nedeninin yaygın bir şekilde görüldüğünü de ortaya koyar niteliktedir.

Şekil 4

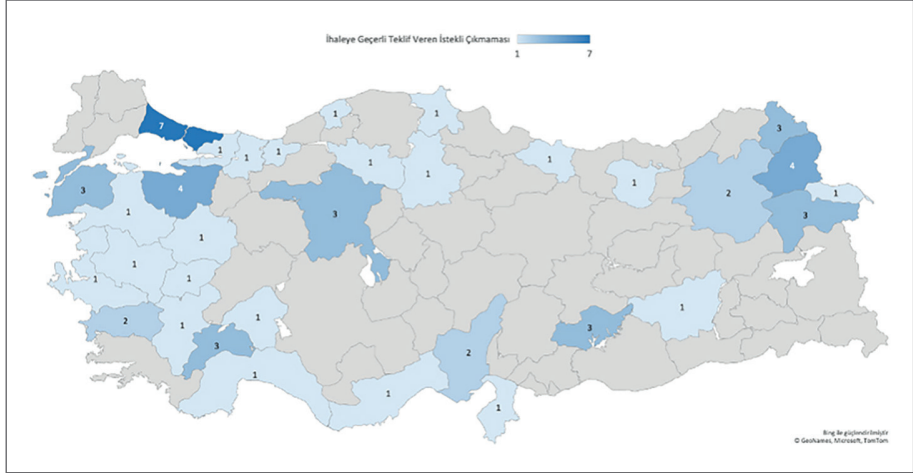
“Tekliflerin Alıma Ayrılan Ödeneğin/Yaklaşık Maliyetin Üzerinde Olması” Nedeniyle İhalenin İptal Edildiği Iller

Şekil 4, “Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması” nedeniyle iptal olan ihalelerin illere göre dağılımını göstermektedir. Bu nedenle ihalelerin iptal edildiği iller içerisinde İstanbul (n=9) ilk sıradadır. Gaziantep (n=5), Bursa (n=4), İzmir (n=4) ve Kocaeli (n=4)’nin ardından ihalenin iptal edildiği iller arasında yine Kars (n=3) dikkat çekmektedir.

Şekil 5

“İhaleye Geçerli Teklif Veren İstekli Çıkkmaması” Nedeniyle İhalenin İptal Edildiği İller

Şekil 5'te “ihaleye geçerli teklif veren istekli çıkkmaması” nedeniyle iptal olan ihalelerin illere göre dağılımı yer almaktadır. Söz konusu iller sıralamasında İstanbul (n=7) yine ilk sırada yer alırken, ilk iki ihale iptal nedeninde de dikkat çeken Bursa ve Kars (n=4)'da iptal edilen ihaleler dikkat çekicidir. Marmara Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi ve Ege Bölgesi “İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkkmaması” nedeniyle iptal edilen ihale sayıları açısından görece öne çıkan bölgelerdir.

Tablo 4

*İptal Edilen İhalelerin Kütüphane Türüne Göre Genel Dağılımı**

Kütüphane Türü	n	%
KYGM'ye Bağlı Kütüphaneler	189	35,72
Belediye Kütüphaneleri	137	25,89
Okul Kütüphaneleri	97	18,33
Üniversite Kütüphaneleri	89	16,82
Kurum Kütüphanesi	9	1,70
Nadir ve Yazma Eserler Küt.	6	1,13
Vakıf	2	0,37
Toplam	529	99,96

KYGM'ye bağlı kütüphaneler ve Belediye kütüphaneleri “Halk kütüphanesi” türünde kütüphaneler olarak kabul edilmektedir. Araştırma kapsamında ihalelerin idarelerce yapılması nedeniyle idare isimleri ile anılmıştır.

Tablo 4, iptal edilen ihalelerin kütüphane türlerine göre genel dağılımını göstermektedir. İptal edilen toplam 529 ihalenin %35,72'si (n=189) KYGM'ye bağlı kütüphanelere aittir. İhalesi iptal edilen her dört kütüphaneden birisi (%25,89) belediye kütüphanesidir. Listede sırayı %18,33 ihale iptali oranı ile okul kütüphaneleri ve ardından üniversite kütüphaneleri (%16,82) takip etmektedir.

Tablo 5'te iptal edilen ihalelerin kütüphane türlerine göre dağılımı detaylı olarak verilmektedir. Son yıllarda belediyelerin hizmet verdiği kütüphane türleri çeşitlenmektedir. Araştırma kapsamında belediyelere ait farklı isimlendirmelere sahip kütüphaneler olduğu tespit edilmiştir. Bu kütüphanelerin bazıları literatürdeki kütüphane türleri ile örtüşürken, "Gençlik Merkezi Etüt ve Kütüphane", "Kütüphane – Kafe" ya da "Millet Bahçesi Kütüphanesi" gibi yereldeki ihtiyaçlar konusunda fikir veren diğer türler dikkat çekicidir. Belediyelere ait kütüphanelerden "Kütüphane" adıyla çıkılan ihalelerden iptal edilen ihaleler (%13,42) ilk sırada yer almaktadır. Bu sonuç olağan olarak değerlendirilebilir. İkinci sırada yer alan ve "Gençlik Merkezi/Etüt ve Kütüphane" olarak adlandırılan merkezler için yapılan ihalelerinin iptal oranı %1,89, "Bebek/Çocuk Kütüphanesi" ihale iptal oranı %1,70'tir. Belediyelerin geleneksel kütüphaneler yanında farklı kütüphane türlerinde de hizmetlerinin genişlediği anlaşılmaktadır. Nitekim "Diğer" kategorisinde "Kadın merkezi ve çocuk kütüphanesi, millet kütüphanesi ve kütüphanesi, metro istasyonu, cami kütüphane, gemi kütüphane, gezici-eğitilmiş oyuncak kütüphanesi, mahalle kütüphanesi" gibi farklı isimlerle adlandırılan kütüphanelere ait ihalelerin oranı %4,91'dir. Belediyelerin farklı kütüphane türlerindeki açılımı yanında geleneksel kütüphane hizmetleri halen öncelikli hizmetlerindendir.

Tablo 5

İptal Edilen İhalelerin Detaylı Kütüphane Türüne Göre Detaylı Dağılımı

Kütüphane Türü	n	%
Belediye Kütüphaneleri		
Kütüphane	71	13,42
Gençlik Merkezi/Etüt ve Kütüphane	10	1,89
Bebek/Çocuk Kütüphanesi	9	1,70
Millet Küt.	7	1,32
Kültür Merkezi ve Kütüphane	6	1,13
Kütüphane - Kafe	5	0,94
Millet Bahçesi Kütüphanesi	3	0,56
Diğer	26	4,91

KYGM'ye Bağlı Kütüphaneler		
İl Halk Kütüphanesi/İl Halk ve Çocuk Kütüphanesi	81	15,31
İlçe Halk Kütüphanesi/İlçe Halk ve Çocuk Kütüphanesi	70	13,23
Diğer	19	3,59
Çocuk Kütüphanesi	8	1,51
Milli Kütüphane	6	1,13
Kentsel Dönüşüm Bölgesi/Toplu Konut İdaresi	5	0,94
Okul Kütüphaneleri	97	18,33
Üniversite Kütüphaneleri	89	16,82
Kurum Kütüphanesi	9	1,70
Nadir ve Yazma Eserler Küt.	6	1,13
Vakıf	2	0,37
Toplam	529	99,93

İptal edilen ihaleler incelendiğinde yaklaşık her üç kütüphaneden birisinin KYGM'ye bağlı il/ilçe halk kütüphanesi olduğu söylenebilir. KYGM'ye bağlı kütüphanelerin dağılımları incelendiğinde, "İl Halk/Çocuk kütüphanesi (%15,31)" ve "İlçe Halk/Çocuk Kütüphanesi (%13,23)" ihalelerinin oranlarının yakın olduğu anlaşılmaktadır. Diğer kategorisinde yer alan; "Semt kütüphanesi, köy halk kütüphanesi, edebiyat müze kütüphane, millet bahçesi, müze ve kütüphane" isimleriyle örneklenebilecek kütüphanelerin ihalelerinin oranı ise %3,59'dur. Bu kütüphaneler aynı zamanda, KYGM'nin yeni kütüphane türleri ile ilgili girişimleri ile örtüşmektedir. İptal edilen ihale oranının en düşük olduğu kütüphane türü, kentsel dönüşüm bölgesi/toplu konut idaresi bölgelerindeki kütüphanelerdir (%0,94). Bu kütüphanelerin henüz yeni donatı alanında olması nedeniyle, bir kütüphane türü olarak sınıflandırılmadığı anlaşılmaktadır.

"Kurum Kütüphanesi (%1,70)", "Nadir ve Yazma Eserler Kütüphanesi (%1,13) ve "Vakıf Kütüphanesi (%0,37)" türündeki kütüphanelerin de ihale süreçlerinde iptal oranları düşük olmakla birlikte, belirli sorunlar olduğu anlaşılmaktadır.

Bakanlıklara bağlı kütüphanelerin ihaleleri, bakanlık eliyle ve ilgili idarelerce yapılabildiği gibi, il ve ilçelerde mülki idareler tarafından da yapılabilmektedir. Bu bağlamda iptal edilen ihalelerin %19,47'sinin bağlı bakanlıklar tarafından yapılmadığı anlaşılmaktadır. Mülki idareler tarafından yapılan ihalelerin ise büyük oranda (%72,81) il özel idareleri tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6*İhaleye Çıkan Kurum Türü*

İhaleye Çıkan Kurum Türü	n	%
İl Özel İdaresi	75	72,81
Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı	12	11,65
Valilik	11	10,67
Kaymakamlık	5	4,85
Toplam	103	99,98

İhale konularının dağılımı

İptal edilen ihalelerin konu dağılımı ihalelerin kapsamı hakkında bilgilendiricidir. İhale konuları belirlenirken, Ortak Kamu Alımları Sözlüğü (OKAS) kodları dikkate alınmıştır. İhale hazırlık sürecinde belirlenen ve ana ve alt konu kodları ile detaylandırılabilen ihale konuları (mal, hizmet, yapım ya da danışmanlık), genel kodlar altında gruplanmıştır⁴. Kütüphaneler tarafından 32 ayrı alt konu başlığında ihaleye çıkıldığı belirlenmiştir.

Bir ihalede birden fazla OKAS kodu tanımlanarak alım yapılabilir. Otuz iki başlık altında toplam 685 ihale konusu belirlenmiştir⁵. İlk beş sırada yer alan konular tüm alımlara ait konuların yaklaşık %80'ini (%79,09) oluşturmaktadır (Tablo 7).

İhale konularının dağılımı incelendiğinde, ilk iki sırada fiziksel mekân/bina ile ilgili ihalelerin yer aldığı görülmektedir. Buna göre ilk sırada "İnşaat işleri (%26,27)", ikinci sırada ise "B1 ve B11 grubu dışındaki bina işleri" (%22,91) yer almaktadır⁶. Yapım işleri oldukça çeşitli başlıklar içermektedir. İhalelerde tanımlanan OKAS kodlarında inşaat işlerine; bina tadilat işleri, elektrik tesisat işleri, mekanik tesisatlar, duvar karosu kaplama gibi örnekler verebilir. Bina işlerini, sırasıyla iç mekâna dair malzemeler "Mobilya (ofis mobilyaları dahil), mefruşat, ev aletleri (aydınlatma hariç) ve temizlik ürünleri" (%15,32) ve "Mobilya ve yazılım paketleri hariç, ofis ve bilgi işlem makineleri, ekipman ve malzemeleri (%8,61) izlemektedir. Kütüphanelerin ana hizmet malzemelerinden olan basılı malzeme alımının beşinci sırada (%5,98) yer bulmuş olması dikkat çekici bir sonuçtur. İlk beş ihale konusu, tüm ihale konularının %79,09'unu oluşturmaktadır.

4 EKAP veri tabanından elde edilen verilerde 18 ihalede OKAS kodları belirtilmemiştir.

5 Bir ihalede birden fazla konu bulunabilmektedir.

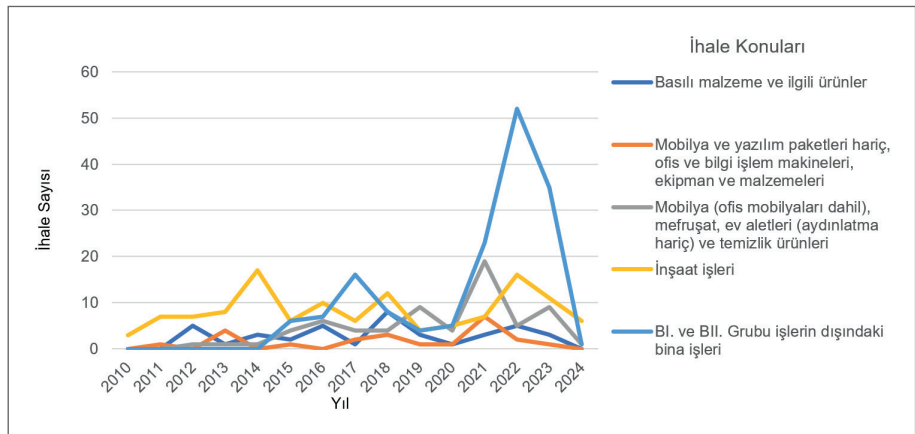
6 B Grubu, Yapım İşlerinde Benzer İş Grupları Tebliği'nde "Üstyapı (Bina) İşleri" başlığı altında yer almaktadır. Bu gruplar dışında kalan bina işleri OKAS kodlamalarında B1 ve B11 grubu dışındaki bina işleri olarak tanımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için Resmi Gazete Sayı: 27961 yer alan *Yapım İşlerinde Benzer İş Grupları Tebliği*, Ek 1 listesine bakılması önerilir.

Tablo 7*İhale Konuları Dağılımı*

İhale Konuları	n	%
İnşaat işleri	180	26,27
Bl. ve Bll. Grubu işlerin dışındaki bina işleri	157	22,91
Mobilya (ofis mobilyaları dahil), mefruşat, ev aletleri (aydınlatma hariç) ve temizlik ürünleri	105	15,32
Mobilya ve yazılım paketleri hariç, ofis ve bilgi işlem makineleri, ekipman ve malzemeleri	59	8,61
Basılı malzeme ve ilgili ürünler	41	5,98
Diğer	143	20,87
Toplam	685	99,96

İptal edilen ihalelerin konularının yıllara göre dağılımı

İhalelerin konularının yıllara göre dağılımında, ilk beş sırada yer alan konular değerlendirilmiştir. Dikkat çeken hususlardan birisi, "Bl ve Bll grubu dışındaki bina işleri"ne dair ihalelerdir. İptal edilen ihale sayısının 2017 yılından sonra düşüş gösterdiği, 2021 yılında yeniden artışa geçtiği, en yüksek sayıya 2022 (n=52) yılında ulaştığı görülmektedir.

Şekil 6*İhalelerin Konularının Yıllara Göre Dağılımı*

Tüm ihale sayılarının yıllar içindeki dağılımının (Şekil 6), “B1 ve BII grubu dışındaki bina işleri”nde iptal edilen ihalelerdeki dağılımla uyumlu olduğu gözlenmektedir. “İnşaat işleri” konusunda yapılan ihalelerin sırasıyla 2014 (n=17), 2022 (n=16) ve 2018 (n=12) yıllarında en yüksek sayılara ulaştığı görülmektedir.

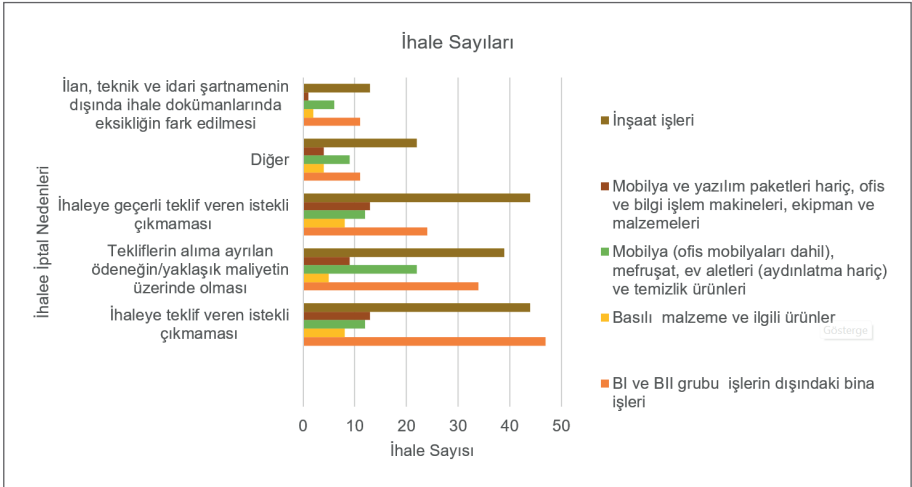
“Mobilya (ofis mobilyaları dâhil), mefruşat, ev aletleri (aydınlatma hariç) ve temizlik ürünleri” konusunda iptaller incelendiğinde, en yüksek sayıda ihale iptalinin 2021 (n=19) yılında meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu konudaki ikinci yüksek oran ise 2019’a (n=9) aittir. “Mobilya ve yazılım paketleri hariç, ofis ve bilgi işlem makineleri, ekipman ve malzemeleri” konusundaki iptal edilen ihalelerin de yine 2021 (n=7) yılında en yüksek sayıya ulaştığı anlaşılmaktadır.

İhale iptal nedenlerinin en çok görülen beş ihale konusuna göre dağılımı

İptal edilen ihalelerin konu dağılımlarının belirlenmesi amacıyla Şekil 7’de ihalelerin iptal edilme nedenlerinin en çok görülen ilk beş ihale konusuna göre dağılımı incelenmiştir.

Şekil 7

İhale İptal Nedenlerinin En Çok Görülen 5 İhale Konusuna Göre Dağılımı

“İhaleye teklif veren istekli çıkarmaması” nedeniyle iptal edilen ihaleler konu bağlamında incelendiğinde en yüksek oranda ilk sırada “B1 ve BII grubu işlerin dışındaki bina işleri” (n=47, %8,51) ve yakın bir oranla ikinci sırada “İnşaat işleri” (n=44, %7,9) konularında iptallerin meydana geldiği dikkati çekmektedir. “Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması” nedeniyle yaşanan ihale iptallerinde ise “İnşaat

işleri (n=39, %7)" ilk sırada, "B1 ve B11 grubu dışındaki bina işleri" (n=34, %6,1)" ikinci sırada olmak üzere yine birbirini takip etmektedir. "Mobilya (ofis mobilyaları dahil) mefruşat, ev aletleri (aydınlatma hariç) ve temizlik ürünleri"ne dair ihalelerin (Şekil 7). "İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması" nedeniyle iptal edilen ihalelerin de ilk sırada "inşaat işleri" (n=44, % 24,4), ikinci sırada "B1 ve B11 grubu işlerin dışındaki bina işleri" (n=24, % 15,9) en yüksek orandadır. "Mobilya (ofis mobilyaları dahil) mefruşat, ev aletleri (aydınlatma hariç) ve temizlik ürünleri"nin temininde "İhaleye teklif veren istekli çıkmaması" ve "İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması" nedeniyle iptal edilen ihaleler içerisindeki oranı (n=13) %21,6 aynıdır.

Diğer nedenlerle ve "İlan, teknik ve idari şartnamenin dışında ihale dokümanlarında eksikliğin fark edilmesi nedeniyle" iptal edilen ihalelerde de "İnşaat işleri" (n=22, %3,9)"ni, "B1 ve B11 grubu işlerin dışındaki bina işleri n=13, %2,3)" takip etmektedir. "İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması" nedeniyle iptal edilen ihalelerde "B1 ve B11 grubu işlerin dışındaki bina işleri (n=24, %4,3)" konusu en çok görülen konudur. "İnşaat işleri (n=15, %2,7)" ikinci sırada yer almaktadır.

İlk beş ihale iptal nedeninin kütüphane türlerine göre dağılımı

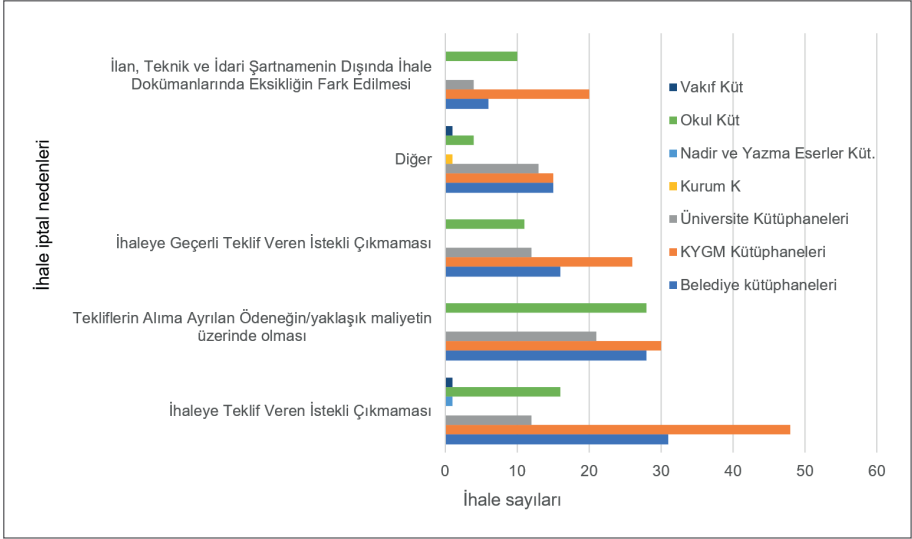
İhale iptal nedenlerinin kütüphane türlerine göre dağılımında farklılık olup olmadığı incelendiğinde, en sık görülen beş ihale iptal nedenine göre iptal edilen ihaleler arasında; KYGM kütüphanelerine ait (n=139), belediye kütüphanelerine ait (n=90), okul kütüphanelerine ait (n=69), üniversite kütüphanelerine ait (n=62) ihale bulunmaktadır. "İhaleye teklif veren çıkmaması" nedeniyle yaşanan ihale iptallerinde sırasıyla KYGM kütüphanelerinin (n=48, %44) ve belediye kütüphanelerinin (n=31, %28,4) ön plana çıktığı görülmektedir (Şekil 8). Üniversite kütüphaneleri (n=12, %11) üçüncü sırada yer almaktadır. "Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması" nedeniyle ihalelerin iptal edildiği kütüphanelerin oranlarında KYGM'ye bağlı kütüphaneler yine ilk sırada yer almakla birlikte (n=30, %28,8), Okul kütüphanelerinde yaşanan ihale iptallerinin başlıca nedenin (n=28, 26,9) bu olduğu anlaşılmaktadır. Belediye kütüphaneleri (n=28, %26,9) ve Üniversite kütüphanelerinin de (n=21, %33,8) oranları dikkat çekicidir. Her dört kütüphane türünün satın alma süreçlerinin Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması" ile ilgili sorunlardan etkilendiği açıktır.

"İhaleye geçerli teklif veren çıkmaması" nedeniyle iptal edilen ihalelerin de dört kütüphane türünde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Sırasıyla KYGM'ye bağlı kütüphaneler (n=26, %39,9), Belediye kütüphaneleri (n=16, %24,2), Üniversite kütüphaneleri (n=12, %18,8), Okul kütüphanelerinde (n=11, %16,6) bu nedenle iptal edilen ihaleler gözlenmektedir.

“İlan, teknik ve idari şartnamenin dışında ihale dokümanlarında eksikliğin fark edilmesi” nedeniyle iptal olan ihalelerdeki kurum türlerinin dağılımına bakıldığında, KYGM kütüphaneleri (n=20, %50) diğer kütüphane türlerine kıyasla ilk sırada yer almakta, onu Okul kütüphaneleri (n=10, %25) takip etmektedir. Az sayıda ihale gerçekleştiren Vakıf kütüphaneleri (n=1, %2,5) ve Nadir ve yazma eser kütüphanelerinin (n=1, %2,5) ihaleye teklif veren istekli çıkmaması nedeniyle ihalelerin sonuca kavuşmadığı görülmektedir.

Şekil 8

İlk 5 İhale İptal Nedeninin Kütüphane Türlerine Göre Dağılımı

En çok görülen ilk 10 ihale konusunun kütüphane türlerine göre dağılımı

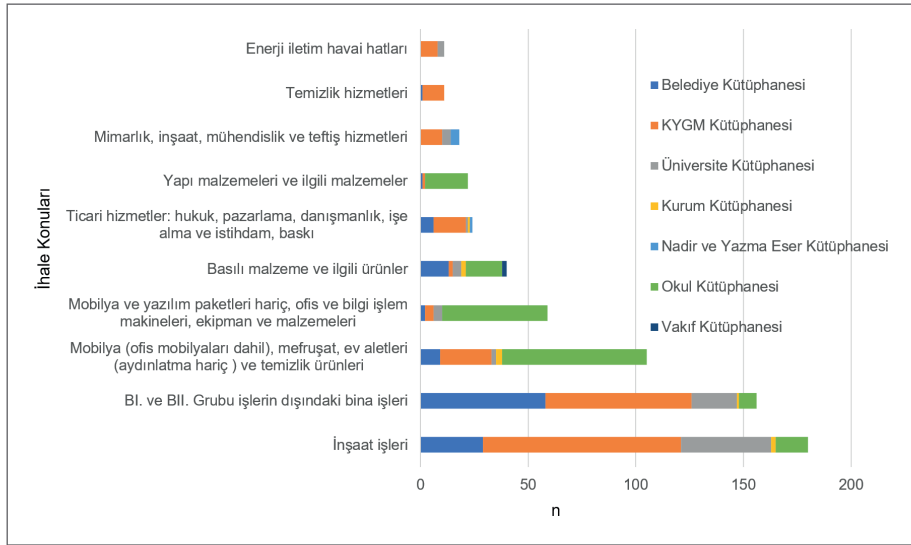
İhalelerin konusunun kütüphane türlerine göre değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla, ihale konu başlıklarında ilk 10'da yer alan konunun kütüphane türlerine göre dağılımı incelenmiştir (Şekil 9). Böylece hem kütüphane türlerine göre ihale konularının dağılımının ortaya konulması hem de kütüphanelerin ihalelerin iptali nedeniyle teminde sorun yaşadığı konular hakkında genel bir tablonun ortaya konulması amaçlanmaktadır. “İnşaat işleri” kategorisinde iptal olan ihaleler arasında KYGM kütüphaneleri (%51,1, n=92) öne çıkmaktadır. KYGM’nin son yıllarda nitelik ve nicelik olarak halk kütüphanelerini iyileştirme hamlesi ve hizmet türlerinin (edebiyat-müze, bebek ve çocuk, gar, havalimanı, AVM vb.) yelpazesinin genişlemesinin “İnşaat işleri”ne dair gereksinimi artırmış olması bu durumu açıklayabilir. Bu konuda üniversite

kütüphanelerinde de (%23,3, n=42) de bina ile ilgili konuların iptal edilen ihaleler bağlamında ön plana çıktığı söylenebilir.

“B1 ve B11 Grubu işlerin dışındaki bina işleri” kategorisindeki iptal olan ihalelerde KYGM kütüphaneleri (%43,3, n=68) ilk sırada yer alırken, belediye kütüphaneleri (%36,94, n=58) ikinci sırada yer almaktadır. Belediye kütüphanelerinin türlerindeki yelpazenin genişlemesinin “B1 ve B11 grubu dışındaki bina işleri”ndeki iş hacmini artırdığı düşündürmektedir.

Şekil 9

İlk 10 İhale Konusunun Kütüphane Türüne Göre Dağılımı

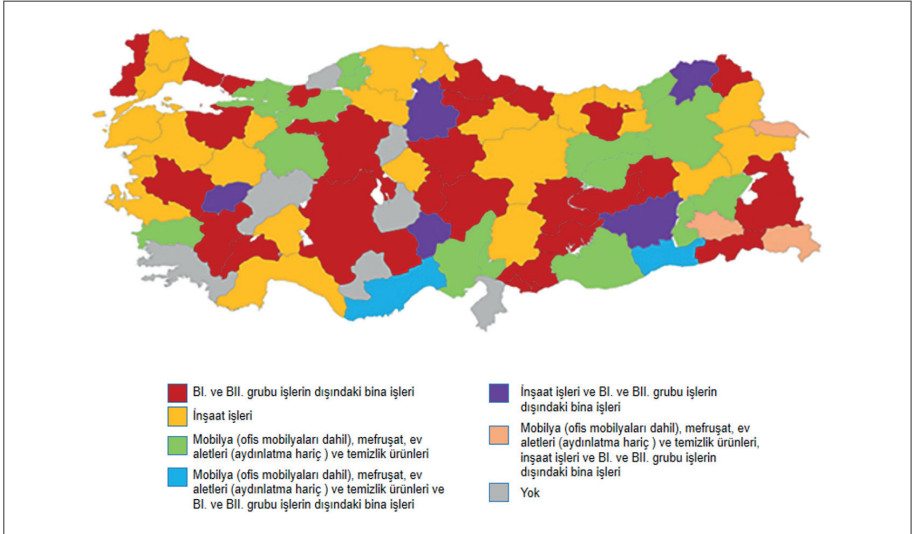
Okul kütüphanelerinin, “Mobilya (ofis mobilyaları dâhil), mefruşat, ev aletleri (aydınlatma hariç) ve temizlik ürünleri” konusunda ilk sırada (%63,8, n=67) yer alması konuya ilişkin gereksinimi ortaya koyması açısından da çarpıcıdır. Ayrıca “Mobilya ve yazılım paketleri hariç, ofis ve bilgi işlem makineleri, ekipman ve malzemeleri (%83,9, n=49)” ile basılı malzeme ve ilgili ürünler (%41,1, n=17)” kategorisinde yaşanan ihale iptallerinde Okul kütüphaneleri dikkat çekmektedir. “Ticari hizmetler: hukuk, pazarlama, danışmanlık, işe alma ve istihdam, baskı (%62,5, n=15)”, “Mimarlık, inşaat, mühendislik ve teftiş hizmetleri” kategorisinde de ihale iptalinin en sık karşılaşıldığı kütüphanelerin KYGM bağlı kütüphaneler olduğu görülmektedir. Bulgularda “Yapı malzemeleri ve ilgili malzemeler” ile ilgili ihale iptallerinde okul kütüphanelerinin oranı (%90,1, n=20) dikkat çekicidir.

İptal edilen ihalelerde en çok görülen beş ihale konusunun illere göre dağılımı

Şekil 10'da İptal edilen ihalelerin konularının illerdeki sıklıkları görülmektedir. İptal edilen ihale konuları ilden ile ve bölgeden bölgeye kısmen değişkenlik göstermektedir. “B1.ve B11. Grubu işleri dışındaki bina işleri” konusunda iptal edilen ihalelerde öne çıkan iller arasında sırasıyla İstanbul (n=15), Ankara (n=10), Burdur (n=8), Edirne (n=7), Adıyaman (n=7), Van (n=6) gelmektedir. “İnşaat işleri” konusunda iptal edilen ihaleler ele alındığında ise, Isparta (n=14) ilk sırada yer almaktadır. Bu konuda yaşanan ihale iptallerinde yüksek orana sahip diğer iller arasında ise Giresun (n=12), Bilecik (n=9), Ağrı (n=8), İzmir (n=8) Antalya (n=7), Çanakkale (n=7) bulunmaktadır. Çorum, Diyarbakır, Artvin, Niğde ve Uşak illerindeki iptal edilen ihalelerde “İnşaat işleri” ve “B1 ve B11 grubu işlerin dışındaki bina işleri” konuları ön plana çıkmakla birlikte, iptal edilen ihale sayıları çok düşük olduğu için, veriler doğru bir değerlendirilme yapılabilmesini sağlama yönünde anlamlı değildir. Hakkâri, Iğdır ve Siirt için de düşük iptal oranından dolayı benzer durum söz konusudur.

Şekil 10

En Çok Görülen Beş İhale Konusunun İllere Göre Dağılımı⁹

Haritada kırmızı ile gösterilen illerde en çok B1. Ve B11. grubu işlerin dışındaki bina işleri konusunda, sarı ile gösterilen illerde en çok inşaat işleri konusunda ihale iptalleri meydana gelmiştir. Yeşil ile işaretlenmiş illerde iptal olan ihaleler en çok mobilya (ofis mobilyaları dahil), mefruşat, ev aletleri ve temizlik ürünleri konusuna yoğunlaşmıştır. Mavi ile renklendirilmiş illerde de ise eşit oranlarda olmak üzere hem mobilya (ofis mobilyaları dahil), mefruşat, ev aletleri (aydınlatma hariç) ve temizlik ürünleri hem de B1. Ve B11 grubu işlerin dışındaki bina işleri ön plana çıkmıştır. Mor ile işaretlenmiş illerde için de benzer durum söz konusudur. Bu illerde de ihale iptalleri eşit oranlarda olmak üzere inşaat işleri ile B1. Ve B11. Grubu işlerin dışındaki bina işleri konularında gerçekleştirmiştir. Yavruağzı rengiyle işaretli illerde de meydana gelen ihale iptallerinde eşit oranlarla üç konu ön plana çıkmıştır. Gri ile renklendirilmiş illerde ihale iptali gerçekleşmemiştir.

İç Anadolu Bölgesinde ihale iptallerinin çok Ankara (n=10), Kayseri (n=4), Yozgat (n=4), Konya (n=3) illerinde olmak üzere “BI ve BII grubu işlerin dışındaki bina işleri” konusunda yoğunlaştığı dikkati çekmektedir. Ege Bölgesinde ise “İnşaat işleri” konusunda yüksek iptal oranıyla İzmir (n=8) ve Kütahya (n=5) ön plana çıkarken, “BI ve BII grubu işlerin dışındaki bina işleri” konusunda Denizli (n=3) ilk sıralarda yer almaktadır. Marmara Bölgesinde en çok Çanakkale (n=7), Bilecik (n=9), Balıkesir (n=5), Kırklareli (n=4), illerinde, Karadeniz Bölgesinde ise - Giresun (n=12), Kastamonu (n=4), Sinop (n=4), Tokat (n=4) illerinde iptallerin “İnşaat işleri” konusunda yoğunlaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi’nde “BI ve BII grubu işleri dışındaki bina işlerinde Ardahan (n=6), Van (n=6), Malatya (n=4) öne çıkarken, Iğdır ve Hakkâri illerinde mobilya, mefruşat, ev aletleri ve temizlik ürünleri yanında inşaat işleri ve BI ve BII grubu işlerin dışındaki bina işleri ön plana çıkmıştır.

Akdeniz bölgesinde de Osmaniye ve Adana’da mobilya mefruşat, ev aletleri ve temizlik ürünleri konusunda ihale iptallerinin daha çok yaşandığı tespit edilirken, Mersin’de mobilya, mefruşat, ev aletleri ve temizlik ürünleri konusuna (n=7) ek olarak eşit oranda BI ve BII grubu işlerin dışındaki bina işleri (n=6) konusunda da ihale iptalinin öne çıktığı bulunmuştur. Kahramanmaraş, Isparta ve Antalya’da da inşaat işleri ön plana çıkmıştır.

Tartışma

İptal edilen ihalelere genel bir bakış veren bulgulara göre, iptal edilen ihale oranları yıllara göre farklılık göstermekle birlikte araştırmanın kapsamı olan 2010-2024 yılları arasında kütüphanelerle ilgili yapılmış her yedi ihaleden birisi iptal edilmiş ve ihalelerin yarısından fazlasını “Yapım” ihaleleri oluşturmaktadır. İkinci sırada “Mal” alımına yönelik ihaleler yer almaktadır. “Hizmet” alımı iptal edilen ihaleler içerisinde en düşük orana sahiptir. KİK (2002)’de Temel İlkeler başlığı altında belirtildiği üzere “Açık ihale” usulü ve “Belli istekliler arasında” ihale usulü temel usullerdir. Toplam ihale sayısının en yüksek olduğu yıllar sırasıyla 2016, 2017, 2018 ve 2022’dir. İptal edilen ihale oranının en yüksek olduğu yıllar ise 2021, 2022 ve 2023’tür. Bu görünüm, toplam ihale sayılarıyla ihale iptal oranları arasında ilişkili olmayabileceğini, ihale iptal nedenlerinin ihale sayılarından bağımsız olabileceğini düşündürmektedir. 2021, 2022 ve 2023 yıllarındaki iptal edilen ihale oranlarındaki artışın nedeni ile ilgili ilk olarak Covid-19 pandemisi dönemindeki planlama değişikliklerinin ve ardından gelen ekonomik dalgalanmanın etkili olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Nitekim, 2021 yılında Türk lirasındaki değer kaybı, yükselen emtia fiyatları ve artan enflasyon enflasyonun artışı, döviz kurlarındaki değişimler, enflasyonun artış hızı ile TEFE ve TÜFE enflasyonunun son 20 yıldaki en yüksek seviyeye taşıdığı bilinmektedir (Worldbank, 2022, s. 6).

İptal edilen ihalelerin kütüphane türüne göre dağılımında KYGM’ye bağlı kütüphanelerin ilk sırada, Belediye kütüphanelerinin ikinci sırada yer alması olağan

karşılanabilir. KYGM'ye bağlı kütüphaneler sayı olarak Türkiye'de geniş bir coğrafyaya dağılmakla birlikte son yıllarda yeni binalar yanında yeniden yapılandırılan bina sayısının arttığı, kütüphanelerin modernleştirilmesine yönelik çalışmaların devam ettiği, belediye kütüphanelerinin de sayısının arttığı bilinmektedir. Her iki grupta da kütüphanelerin sayısındaki ve çeşitliliğindeki artış ve yapılan girişimlerin iptal edilen ihale sayılarına yansımış olduğu söylenebilir. Nitekim kütüphane-kafe, bebek/çocuk kütüphanesi, kentsel dönüşüm bölgesi, millet bahçesi gibi son yıllarda dile getirilen edilmeye başlayan kütüphane türlerinin ihtiyaçlarına yönelik ihaleler yapılması, bunların bir kısmının da çeşitli nedenlerle iptal edilmiş olması olağandır. Araştırma sonuçları, okul kütüphanelerinde zenginleştirilmiş kütüphane projesi ihalelerinde yaşanan sorunların, iptal edilen ihale oranlarına yansıdığını düşündürmektedir. Nitekim Okul kütüphanelerinin iptal edilen ihale konularının diğer kütüphane türlerinden ayrırmakta, ağırlıklı olarak; "Mobilya (ofis mobilyaları dahil), mefruşat, ev aletleri (aydınlatma hariç) ve temizlik ürünleri" alımında yoğunlaştığı gözlenmektedir. Okul kütüphanelerinin modernizasyonunu sağlamak için son yıllarda özellikle zenginleştirilmiş kütüphanelerin kurulmasını amaçlayan projelerin okul kütüphanelerine yönelik ihale edilen kütüphane sayısını artırmış olması doğal karşılanabilir.

İhalelerin yaklaşık %40'nın "İhaleye teklif veren istekli çıkmaması" ve "Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması" nedeniyle iptal edildiği görülmektedir. En sık karşılaşılan bu iki neden birlikte değerlendirildiğinde, maliyetler nedeniyle firmaların ihaleye teklif vermeyi tercih etmemiş olabileceğini, firmaların teklif verdiği ihalelerde ise ihale sürecinde hesaplanan yaklaşık maliyetin piyasa koşullarının altında kalmış olabileceği şeklinde yorumlanabilir. 2021 yılında başlayan ekonomik dalgalanmanın etkisi 2024 yılında kamu kurum ve kuruluşlarında tasarruf tedbirlerinin uygulanmasına yönelik düzenlemeye yansımıştır (Tasarruf Tedbirleriyle İlgili 2024/7 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi, 2024). TÜİK (2023) istatistiklerine göre 2021 yılı sonunda yükselişe geçen bina inşaat maliyet endeksi, 2022 yılı içerisinde yükselen bir grafik sergilemektedir. İptal edilen ihalelerin ilk sıralarında bina ve inşaat işlerinin yer aldığı ve 2021-2023 yılları ihale iptallerinin en sık görüldüğü yıllar olduğu da dikkate alındığında piyasa koşullarının etkisi dikkat çekicidir. Nitekim bulgular ışığında 2022 yılında yapılan tüm ihalelerin 1/3'ünün iptal edildiği belirlenmiştir. Kütüphane bütçelerinde yapılan kesintiler yanında piyasa koşullarındaki değişim de dikkate alındığında, ekonomik dalgalanmalar ve kurdaki değişimlerin ve tasarruf tedbirlerinin, kütüphane bütçeleri üzerindeki kısıtlayıcı etkisinin ihale sonuçlarına iptal olarak yansımış olabileceği değerlendirilebilir. Yaklaşık maliyet hesaplamalarındaki sorunların piyasa koşullarındaki değişim yanında yanlış hesaplamalardan da kaynaklanabileceği dikkate alınmalıdır. Kumru ve Kumru (2010, s. 179)'nun, çalışmasında satın almalarla ilgili yaşanan sorunlar içerisinde 21 maddeden oluşan hata listesinde "Yaklaşık maliyetin yanlış hazırlanması" hatası, risk öncelik sıralamasında altıncı sırada yer almaktadır. İdari ve teknik şartnamedeki hatalar, ilandaki eksik ve hatalar ile ihale dokümanlarında görülen hatalar da ihale iptal nedenleri arasındadır. Gerek yaklaşık

maliyet hesaplamaları gerekse şartnamelerin hazırlıklarıyla ilgili sorunlar, literatürde araştırmacıların da belirttiği üzere kütüphanecilerin ve kütüphane yöneticilerinin ihale süreçleri ile ilgili bilgi ve beceri eksikliklerinin önemine işaret eden bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. İhalelerde yüklenicinin sözleşmeye imza atmaması nedeninin en az rastlanan iptal nedeni olması dikkat çekicidir.

“İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması” nedeniyle meydana gelen ihale iptallerinde komisyon kararına dayanan farklı nedenler olabilir. Elde edilen veriler ve bulgular bu nedenlerin açıklanmasına imkân vermemektedir. Dikkat çeken bir bulgu, “İhale üzerinde kalan isteklinin sözleşme imzalamaması” nedeniyle ihalenin iptal edilmesinin en az oranda görülen neden olmasıdır. İhale sürecinin sorunsuz gerçekleştirilmesi halinde firmadan kaynaklı ihale iptal ihtimalinin düşük olabileceği olarak yorumlanabilir.

İhalelerin iptal edilme nedenlerinde ilk üç sırada yer alan nedenlerin illere göre dağılımı incelendiğinde İstanbul’un her üç nedenle iptal edilen ihale sayılarında ilk sırada yer alması dikkat çekicidir. İhale iptal nedenlerinin başında yer alan “İhaleye teklif veren çıkmaması” nedeniyle iptal edilen ihaleler İstanbul, Mersin, Yozgat ve Adıyaman’da yoğunlaşmakla birlikte Türkiye genelinde yaygın bir iptal nedeni olduğu söylenebilir. “Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması” nedeniyle iptal edilen ihalelerde Gaziantep, Bursa, İzmir ve Kocaeli; “İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması” nedeniyle ise Kars ve Bursa kütüphaneleri ilk sıralarda yer bulmaktadır. Bulgular ışığında sırasıyla İstanbul, Bursa, Kars, Ankara ve Mersin iptal edilen ihale sayıları açısından ilk sıralarda yer almaktadır.

KYGM kütüphaneleri ve belediye kütüphanelerinin en sık karşılaşılan ilk dört sıradaki ihale iptal nedeninde ön plana çıkması, kütüphane sayısı ve iptal edilen ihale oranlarında da ilk sırada yer alması ile ilişkili değerlendirilebilir. İhale iptal nedenlerinin oranları incelendiğinde “İhaleye teklif veren çıkmaması”, “Tekliflerin alım ayrıla ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması” ve “İhaleye geçerli teklif veren çıkmaması” ve “İlan ve teknik şartnamenin dışında ihale dokümanlarında eksikliğin fark edilmesi” şeklinde sıralanmaktadır. KYGM’nin çok sayıda kütüphanenin değişen ihtiyaçlarını karşılamada yanında gar kütüphanesi, AVM kütüphanesi gibi yenilikçi kütüphaneleri hayata geçirdiği bilinmektedir. Yelpazesindeki kurumların genişleyen fiziksel, teknolojik, teknik ve mekânsal gereksinimlerine yanıt verebilmek için diğer kurumlardan daha fazla sayıda ihale yapılmış olması, yapılan ihalelerin farklı nedenlerle iptal edilmiş olması olasıdır.

Okul kütüphaneleri ve üniversite kütüphaneleri “Tekliflerin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması” nedeniyle iptal edilen ihalelerde ilk sırada yer almaktadır. Piyasa koşullarındaki sorunlar yanında bütçe kısıtlamalarının etkisinin bu iki kütüphane türünde etkili olduğunu düşündürmektedir. “İlan, teknik ve teknik

şartnamenin dışında ihale dokümanında eksikliğin fark edilmesi” nedeniyle iptal edilen ihalelerde öncelikle KYGM’ye bağlı kütüphanelerin, ikinci sırada ise okul kütüphanelerinin yer aldığı gözlenmektedir. Belediye kütüphanelerinde bu nedenle yaşanan ihale iptal oranlarının düşük olması, Belediyelerdeki satın alma süreçlerinin sadece belediye tarafından yapılıyor olmasından kaynaklanıyor olabileceğini ve komisyon üyelerinin ihale dokümanları ile ilgili deneyimli ve bilgili olabileceğini düşündürmektedir. Bakanlıklara bağlı idarelerin ihalelerinin gerçekleştirilmesinde il ve ilçelerde mülki idarelerin de etkin olduğu görülmektedir. Kurum kütüphanesi, vakıf kütüphanesi ve nadir ve yazma eser kütüphanelerinin yaygın görülen kütüphaneler olmaması nedeniyle yapılan ihalelerin sayısının dolayısıyla iptal edilen ihalelerin oranının düşük olması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

İptal edilen ihalelerin konu dağılımında ilk sırada “İnşaat işleri”, ikinci sırada yine inşaat ile ilgili üstyapı işleri olan “B1 ve B11 Grubu işleri dışındaki bina işleri” yer almaktadır. İhalelerde “İnşaat işleri”ne ait konuların en yüksek oranda KYGM’ye bağlı kütüphanelerin görüldüğü, ikinci sırada Üniversite kütüphanelerinin ihalelerinin yer aldığı anlaşılmaktadır. KYGM’nin son yıllardaki girişimleri kütüphanelerdeki bina yapım ve donatım işlerinin etkisi yapı ve yapı unsurları ile ilgili ihalelerin konusuna dolayısıyla iptal edilen ihalelere yansıdığı anlaşılmaktadır. Sonuçlarda dikkat çeken bir konu, basılı malzeme alımıyla ilgili ihalelerin iptal oranının alt sıralarda yer almasıdır. Bu durum, kütüphanecilerin, yapı ve diğer malzemelerin ihale süreçlerine kıyasla basılı malzemelerin satın alma süreçlerinde deneyim sahibi olduğunu düşündürmektedir.

“B1 B11 grubu işleri dışındaki bina işleri”ne ait ihalelerin en yüksek oranda belediye kütüphanelerinin iptal edilen ihaleleri, ikinci sırada KYGM ve onu takiben üniversite kütüphaneleri gelmektedir. İhale konularının en çok görülen beş konu başlığının illerdeki dağılımı incelendiğinde bazı illerde inşaat ve yapı ile ilgili ihale iptallerini öne çıktığı söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Değişen ve dönüşen bilgi çağında, bir organizasyon olarak kütüphane yönetimlerinin de hayatta kalabilmek için riskleri görebilmesi, değişimi fark edip önlem alması, işlevselliğini devam ettirmesi, ihtiyaçları belirleyerek karşılanmasını sağlamak üzere harekete geçmesi gerekmektedir. Kullanıcılara etkin ve sürdürülebilir bir şekilde kamu hizmeti sunulabilmesi için de kütüphanelerin gereksinimlerinin iyi bir şekilde saptanması ve bu gereksinimleri karşılayacak şekilde kamu harcamasının planlanması gerekmektedir. Çalışmanın amacı; kütüphanelerin ihtiyaçlarının sağlanmasında temel yöntem olan ihaleler içerisinde iptal edilmiş olan ihalelerin profilini çıkartmak, ihale iptal nedenleri ve ilgili unsurları, ihale süreçlerinde yaşanan sorunları ortaya koymak ve ihale süreçlerinin iyileştirilmesi konusunda kütüphane yöneticilerine, uygulayıcılara ve düzenleyicilere öneriler sunmaktır. Bu çalışmanın Türkiye’deki kütüphanelerin,

satın alma ve ihale süreçlerindeki sorunları, ortaya koymak açısından literatürdeki boşluğu dolduracağı, sonuçlarının kütüphane yöneticilerine ve ihale yetkililerine yol göstermenin yanında, farklı kurumlar özelinde benzer çalışmalar gerçekleştirmesi yönünde öncü olabilecek bir potansiyele sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda 2010 - Haziran 2024 tarihleri arasından kütüphane ihtiyaçlarının temini için yapılan ve iptal edilen ihale verileri EKAP veri tabanından elde edilerek, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen bulgular, 2010-2024 yılları arasındaki iptal edilen ihalelerde, kütüphanelerin rekabetçi, verimli ve şeffaf bir süreç izlediğinin görülmesi sevindiricidir. İptal edilen ihalelerde yapım işleri ve mal alımlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu dağılımının iptal edilen ihaleler bağlamında bir sonuç olup olmadığının belirlenmesi için, tüm ihalelerin türlerinin incelendiği ileri araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

KYGM'ye bağlı kütüphanelerde, belediye kütüphanelerinde ve üniversite kütüphanelerinde iptal edilen ihalelerin kütüphane yapılarına ilişkin konuları olduğu dikkat çekmektedir. İptal edilmiş ihaleler olmakla birlikte, yapılara yönelik KYGM'nin kütüphane binalarının yenilenmesi ve çeşitlenmesi (gar kütüphanesi, kentsel dönüşüm bölgesi, millet kütüphanesi vb.) yönündeki projeleri; belediye kütüphanelerindeki "bebek kütüphane, gençlik merkezi/etüt ve kütüphane, kütüphane-kafe" gibi farklılaşan kütüphane türleri girişimlerinin sonucu olduğunu düşündürmektedir. Okul kütüphanelerinde gözlenen ihale iptallerinde tefrişata yönelik malzemelerin alımına dair ihalelerin oranı yüksektir. Okul kütüphanelerindeki zenginleştirilmiş kütüphane çalışmalarının sonucu olarak bu alımların planlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Kullanıcının bulunmaktan keyif alacağı fiziksel mekanların hayata geçirilmesi, ihalelerin iptal edilmeden ihtiyaçların temini, bu mekanların kullanıcı ile daha erken ve eksiksiz buluşmasını sağlayacaktır.

İhalelerin iptal edilme nedenleri, öncelikle bütçe ve maliyet sorunlarından kaynaklı olabileceğini akla getirmektedir. İhalelerin konularında da öne çıkan yapı ve inşaat işlerinin maliyetlerindeki artışın ihalelerin iptalinde etkili olabileceğini düşündürmektedir. İhalelere teklif veren firma çıkmaması ve firmaların verdikleri teklifin alıma ayrılan ödeneğin/yaklaşık maliyetin üzerinde olması nedeniyle ihalelerin iptal edilmesinin en sık karşılaşılan sorunlar olması, kütüphanelerin kısıtlı bütçelerini yönetirken ve satın alma süreçlerinde yaşadıkları temel sorunu, piyasa koşullarındaki maliyetlerin karşılanamadığını akla getirmektedir. İhalelerin iptalinin en sık gözlemlendiği 2021, 2022 ve 2023 yıllarındaki ekonomik sorunlar ve buna bağlı piyasa koşulları da dikkate alındığında kütüphanelerin kısıtlı bütçelerinin ihaleye çıkılan ürünlerin temininde sorun oluşturduğu değerlendirilebilir. Bütçe imkanlarının artırılması elbette beklenen bir gelişmedir. Ancak özellikle ekonomik kriz dönemlerinde bunun mümkün olmadığı dikkate alındığında bütçe planlamalarında ekonomik dalgalanma, kur farkı ve enflasyon seyri gibi değişkenlerin etkisini minimuma indirebilmek amacıyla esnek

maliyet analizi yapılması, bu analizleri destekleyecek güvenilir veri kaynaklarının değerlendirilmesi daha isabetli hesaplamalar yapılmasını destekleyecektir. İhalelerin iptal edilmesi, kurumların kimi zaman dönemlik ihtiyaçlarının giderilememesine neden olmakta kimi zaman da teminlerin belirsiz bir zamana ertelendiği, askıya alındığı ve ihale takviminin belirsiz bir sürece girdiği bilinmektedir.

İhalelerin iptal edilme nedenleri arasında, ihale süreci ile ilgili dokümanlardaki eksikler ve hatalar da yer almaktadır. Süreçteki dokümantasyonun sorunsuz gerçekleştirilmesi için, kütüphanecilerin ve yöneticilerin ihale süreçleri konusunda bilgi ve tecrübesinin artması, bu alanda tecrübe kazanmış kütüphanecilerin deneyimlerinin paylaşımını sağlayacak fırsatların desteklenmesi, kütüphanecilerin uzmanlık alanlarına ihale yönetimi bilgi ve becerisinin de eklendiği beceri setlerinin belirlenmesi, sürecin başarısına katkı sağlayacaktır. Bakanlıkların, il ve ilçelerde mülki idareler eliyle yaptığı ihalelerin de iptal edildiği dikkate alınarak ihale süreçlerinde kütüphane yöneticilerinin mülki idarelerle olan iletişiminin önemi ortaya çıkmaktadır.

İhale iptal nedenlerinin başında yer alan “İhaleye teklif veren çıkmaması” nedeniyle iptal edilen ihaleler İstanbul ve Mersin’de yoğunlaşmakla birlikte Türkiye genelinde yaygın bir nedendir. Bunun yanında “İhaleye geçerli teklif veren istekli çıkmaması” nedeniyle iptal edilen ihaleler, Ege, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgelerindeki illerde daha sık görülmektedir. İstanbul başta olmak üzere, ihalelerin dikkat çekici oranda iptal edildiği iller arasında yer alan Mersin, Yozgat, Adıyaman, Gaziantep, Bursa, İzmir, Kocaeli, Kars ve Bursa özelinde sorunların belirlenmesi amacıyla daha ileri araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, kütüphanelerin ihale iptal oranlarını düşürmek için çok yönlü bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İhalelerin iptaline neden olan sorunların bir kısmı idarenin ve yetkililerin hatalarından kaynaklanmakta, bir kısmı ise isteklilerle ilgili sorunlardan oluşmaktadır. İhale süreçlerinde görev alanların; hukuk, ekonomi, piyasa bilgisi ticari, sosyal ve işle ilgili diğer becerilere sahip olması beklenmektedir. En sık ihale iptalinin inşaat ve yapı işlerinde görüldüğü de dikkate alındığında diğer mal ve ürünlere kıyasla daha detaylı ihale süreçleri ve dokümantasyon hazırlanması gerektiği bilinmektedir. Kütüphanecilerin ve ihale yetkililerinin hatalarından kaynaklanan sorunların bilgi ve deneyimin artırılmasına yönelik eğitimlerle geliştirilmesi mümkündür. Kütüphane yöneticileri, süreçlerdeki sorunları daha yakından ele alarak satın alma süreçlerinde çalışan kütüphanecilerin gelişimini sağlayacak girişimlerde bulunabilirler.

Kütüphanelerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla çıkılan ihalelerin ekonomik dalgalanmalar, enflasyon seyri, kurdaki değişimler, ekonomik kriz ve pandemi gibi küresel krizlerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Çalışma sonuçları ihalelerin planlama gerektiren ve kütüphanelerin stratejik planlamaları kapsamında dikkate alınması

gereken bir çalışma alanı olduğunu destekler niteliktedir. İhale süreci başarı ile gerçekleştirildiğinde, yüklenici firmadan kaynaklanan sorunlarla çok sık karşılaşılması anlaşılmaktadır. Kriz dönemlerinde ihale süreçlerine yönelik proaktif yaklaşım benimsenerek firmaların ihalelere katılımının teşvik edilmesi, yaklaşık maliyetlerin piyasa koşullarına uygun gerçekçi hesaplamalara dayandırılması gibi unsurlar dikkate alınmalıdır. İller bazında ihale iptallerinin nedenlerinin yakından incelenerek buna özgü sorunların çözümlenmesine yönelik çalışmalar yapılması önerilebilir. Kütüphanecilerin süreçlerle ilgili bilgi ve deneyim paylaşımının sağlayacak mekanizmaların, platformların desteklenmesi, hataların tekrarını önlemeye fayda sağlayacaktır.

İptal edilen ihalelerin daha ileri araştırmalarla ele alınması, iptal edilen ihalelerin yapılan tüm ihaleler bağlamında değerlendirilmesi, ihtiyaçların haritalanmasını da sağlayacaktır. Bu yönde yapılacak yeni çalışmalar kısıtlı bütçelerin faydalı kullanımına katkı sağlayacaktır. İhaleye teklif veren istekli çıkmaması nedeniyle en çok ihale iptalinin yaşandığı belediye ve KYGM kütüphaneleri için derinlemesine araştırmalar yürütülmesi, bu iki kütüphane türünde rekabetçi koşulların beklenen düzeyde olmamasının ardında yatan nedenleri anlamaya yardımcı olabilir. Bu araştırmanın amaçları arasında yer almayan, ihale süreçleri ve ihale iptal nedenlerinin personel açısından da ele alınması, kütüphaneciler ve diğer komisyon üyelerinin gözünden de süreçteki sorunların değerlendirilmesi, çözümün içeriden bir bakışla ele alınmasına faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Akbaytürk Çanak, T., Çelik, S., Çukadar, S., Güneş, G., Gürdal, G. Holt, İ. Kaya, E. ve Kaygusuz, A. (2014). *2023'e Doğru Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri: Mevcut Durum, Sorunlar, Standartlar ve Çözüm Önerileri*. Yükseköğretim Kurulu, Ankara. <https://gcris.iyte.edu.tr/bitstream/11147/4316/1/%c3%9cniversite%20K%c3%bct%c3%bcphaneleri%20Raporu.pdf>
- Akkaya, M. A. (2013). Türkiye'de yeni bin yılda kurulan devlet üniversitelerinin kütüphaneleri hakkında niceliksel bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(4), 601-618. <http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/view/943>
- American Library Association. (t.y.). Budgeting & finance: In addition to the skills acquired in obtaining an MLS, librarians also need administration and management skills. <https://www.ala.org/tools/atoz/librarybudgetfinance/budgetfinance>
- Association of Research Libraries. (2018a). *ARL statistics survey statistical trends. Library expenditures as a percent of total university expenditures, 1982–2017*. <https://www.arl.org/wp-content/uploads/2020/03/ARL-Library-Expenditures.pdf>

- Association of Research Libraries. (2018b). *ARL statistics survey statistical trends. Expenditure trends in ARL Libraries 1998–2018*. <https://www.arl.org/wp-content/uploads/2019/10/expenditure-trends.pdf>
- Atuğ, M. ve Taytak, M. (2018). Kamu satın alımları kapsamında doğrudan temin uygulamalarının değerlendirilmesi ve bir vaka analizi. *Sayıştay Dergisi*, 110, 91-123. https://www.sayistay.gov.tr/files/4215_110m4.pdf
- Bilir, H. (2004). *İhale piyasalarında rekabet politikaları: Rekabetin sağlanması ve korunması*. [Rekabet Kurumu uzmanlık tezi]. <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/uzmanlik-tezleri/50-pdf>
- Bisbrouck, M. (2007). The building process including how to choose an architect. K. Latimer ve H. Niegaard (Ed.), *IFLA Library Building Guidelines: Developments and Reflections* (ss.119-126). <https://repository.ifla.org/handle/123456789/1405>
- Büber, B. (2008). *Yeni bir çatışma alanı: Kamu alımları*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Cenan, E. (2023). Kamu ihale kanununa göre ihalenin iptali. *Danıştay Dergisi*, 155, 203-244. : <https://dergi.danistay.gov.tr/documents/e.cenan.pdf>
- Çiçek, G. (2009). *4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu'nun Yapım işlerinde ihaleleri uygulamalarında karşılaşılan ihale uyumsuzlukları ve çözüm önerileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi
- Dilek-Kayaoğlu, H. (2021). Süreli yayın dermesinin yönetimi: Basılı ve Elektronik. E. Yılmaz ve L. Kanık (Ed.) *Bilgi merkezlerinde yönetim* (Cilt 2, ss. 369-400). İstanbul: Hiper yayın.
- Dokuz Eylül Üniversitesi. (2023). *2023 yılı idare faaliyet raporu*. https://strateji.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2024/02/2023-YILI-IDARE-FAALİYET-RAPORU-29022024_Kapakli_Son.pdf
- Duru, M. N. ve Aydın, H. (2015). Üniversite/araştırma kütüphanelerinin sorunları ve çözüm önerileri. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi* (37), 69-82.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya Ö. ve Gümüş, E. (2015). *Kamu maliyesi* (6. bs.). Ekin Yayınevi.
- Ertas, R. C. (2010). *Kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından kamu ihale kanununda öngörülen ihale usullerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Fazekas, M., Tóth, B., Abdou, A. ve Al-Shaibani, A. (2024). Global contract-level public procurement dataset. *Data in Brief*, 54: 110412.
- Frederick, J. K. ve Wolff-Eisenberg, C. (2020). *Academic library strategy and budgeting during the -COVID-19 pandemic: Results from the Ithaka S+R US Library Survey 2020*. <https://sr.ithaka.org/wp-content/uploads/2020/12/SR-Report-Academic-Library-Strategy-and-Budgeting-During-the-COVID-19-Pandemic-120920.pdf>

- Frempong-Kore, A. (2021). The relevance of collection development policy in the collection development of Maranatha University college and Ghana Christian University college libraries. *Library Philosophy and Practice*, 4997. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/4997>
- Gazi Üniversitesi. (2023). *Kütüphane ve dokümantasyon daire başkanlığı 2024-2028 dönemi stratejik planı*. <https://webupload.gazi.edu.tr/upload/13/2024/2/16/7eaa7357-06ce-4d72-91a8-dc8fd9fc220d-2024-2028-stratejik-planı-kddb-duzeltme.pdf>
- Gök, Y. (2010). Kamu ihale hukukuna hâkim olan ilkeler. *Dış Denetim Dergisi*, 2,12-23. <https://www.kimakademi.com.tr/pdf/kamu-ihale-2.pdf>
- Günal C. (2011). *İdarenin mal ve hizmet edinme usullerinden biri olarak kamu ihaleleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Güneş, G. (2021a). Bilgi merkezleri arasında iş birliği ve koordinasyon: Konsorsiyum çalışmaları. E. Yılmaz ve L. Kanık (Ed.) *Bilgi merkezlerinde yönetim* (Cilt 1-2, ss. 166-205). İstanbul: Hiperyayın.
- Güneş, G. (2021b). Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin yeniden tasarlanması: Yeni kütüphane konsept tasarımı ile Marmara Üniversitesi kütüphaneleri ve değişen hizmetleri. Sefa Şahin (Ed.) *Türkiye’de kütüphaneler ve uygulama örnekleri* (ss.14-41). Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Güneş, G ve Birinci, A. (2023). *Kütüphaneler için bütçe yaklaşımları*. Pervin Bezirci ve Işıl İlknur Sert (Ed.) *Cumhuriyet’in 100. Yılında bilgi ve belge yönetimi teknolojisinde güncel yaklaşımlar* (s.735- 760).
- Güneş, G., Demirkol, İ. T., ve Eriş, M. (2017,12-14 Ekim). *Kütüphanelerde kaynak yönetimi ile ilgili “23 Things”*. ÜNAK Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi Sempozyumu, 21–28.
- Hacettepe Üniversitesi. (t.y.). *2023-2027 stratejik planı*. https://sgdb.hacettepe.edu.tr/sayfa_dosyalari/raporlar/stratejik_plan/2023-2027_HU_SPkisa.pdf
- International Organization for Standardization. (2012). *Information and documentation- qualitative conditions basic statistics for library buildings -space, function and design*. <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:tr:11219:ed-1:v1:en>
- İlkorkor, Z. Ş. (2010). Kamu yönetiminde etkinliğin sağlanmasında alternatif bir model: İhale yöntemi. *Türk İdare Dergisi*, (468), 63-84.
- İl Özel İdaresi Kanunu. (2005, 22 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı: 25745). http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf
- İstanbul Üniversitesi. (2023). *İstanbul Üniversitesi 2024-2028 stratejik planı*. [https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=iu-2024-2028-stratejik-planı--son-hali--\(25.10.2023\).pdf](https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=iu-2024-2028-stratejik-planı--son-hali--(25.10.2023).pdf)

- Jaeger, P.T., Gorham, U, Bertot, J.C. ve Sarin, C, L. (2013). Democracy, neutrality and value demonstration in the age of austerity. *Library Quarterly*, 83(4), 368-82. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/671910>
- Kakırman Yıldız, A. (2017). Türk kütüphaneciliğinde mekân, kullanıcı ve hizmet sorunlarının bir değerlendirmesi. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(2) 417-430.
- Kamu İhale Kanunu [KİK]. (2002, 4 Ocak). Resmî Gazete (Sayı: 4734) 4/1/2002. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4734&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Kamu İhale Kurumu. (2023). *Kamu alımları izleme raporu: Dönem 01.01.2022-31.12.2022*. Kurumsal Gelişim ve Araştırma Dairesi Başkanlığı, Ankara. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/2022_yariyil_kamu_alimlari_izleme_raporu.pdf
- Kamu İhale Kurumu (t.y.). EKAP'ta 4734 Sayılı Kanun kapsamında ihale süreci akış dokümanı. https://dosyalar.kik.gov.tr/yaridim/dokumanlar/4734_Akis_Diagram.pdf?1
- Kanık, L. ve Gökdoğan, F. (2021). Özel kütüphaneler ve yönetim. E. Yılmaz ve L. Kanık (Ed.) *Bilgi merkezlerinde yönetim I* (Cilt 1-2, ss. 670-716). Hiper yayın.
- Karabay, M ve Toyata, B. (2021). İşletme yönetimine giriş: panoramik bakış. E. Yılmaz ve L. Kanık (Ed.) *Bilgi merkezlerinde yönetim I* (Cilt 1-2, ss. 17-79). Hiper yayın.
- Karadeniz Teknik Üniversitesi. (2023). *2024-2028 Stratejik planı*. https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/tr_JQFYj.pdf
- Kaya, E. (2021). Üniversite kütüphanelerinde değişim ve yenilikçi süreçte kütüphane yöneticileri. E. Yılmaz ve L. Kanık (Ed.) *Bilgi merkezlerinde yönetim I* (ss. 522-573). Hiper yayın.
- Kayan, Y. (1992). Üniversite kütüphanelerinde bütçe ve bütçenin rasyonel kullanımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 6(4): 194-203.
- Kerlinger, F. N. (1986). *Foundations of behavioral research* (3. baskı). Holt, Rinehart, and Winston: New York.
- Kırıkkale Üniversitesi. (2019). *Kırıkkale Üniversitesi 2020-2024 Stratejik planı*. : <https://strateji.kku.edu.tr/Idari/Duyuru/Index/16384>
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage Publication
- Kumru, M ve Kumru, P. Y. (2010). Hastanelerde satın alma sürecinin iyileştirilmesi: Bir örnek uygulama. (Ed.) Harun Kırılmaz. *II. Uluslararası Sağlıkta Performans ve Kalite Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss.171-183). Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. (2024). *Halk kütüphaneleri ve merkez teşkilatı yıllık istatistik bülteni*. <https://kygm.ktb.gov.tr/Eklenti/123668,2023-yili-istatistik-bilgileri-pdfpdf.pdf?0>

- Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. (t.y. a). Yeni nesil kütüphane binaları. <https://kygm.ktb.gov.tr/TR-310786/yeni-nesil-kutuphane-binalari.html>
- Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. (2022). Çocuk ve halk kütüphanelerinin iyileştirilmesi. <https://kygm.ktb.gov.tr/TR-311657/cocuk-ve-halk-kutuphanelerinin-iyilestirilmesi.html>
- Marmara Üniversitesi. (2022). *Marmara Üniversitesi 2021-2025 Stratejik Planı*. <https://sgdb.marmara.edu.tr/dosya/sgdb/raporlar/M.%C3%9C.%202021-2025%20Stratejik%20Plani%20G%C3%BCncellenmis%20Versiyon%20%282022%29.pdf>
- ODTÜ. (2022). *2023-2027 Stratejik planı*. https://sp.metu.edu.tr/system/files/SP_TUR2023-27.pd
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2021). *Government at a Glance 2021*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1c258f55-en>
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2023). *Public procurement performance: A framework for measuring efficiency, compliance and strategic goals*. OECD Public Governance Policy Papers. : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/08/public-procurement-performance_0ebfe3e7/0dde73f4-en.pdf
- Öden, H. Y. (2021). Çocuk kütüphanesi iç mekân tasarımında çok fonksiyonlu mobilyaların kullanımı. *Online Journal of Art and Design*, 9(3): 92-103. <http://adjournal.net/articles/93/938.pdf>
- Özdemirci, F. (1990). Halk kütüphanelerinde bütçe kanunlarıyla verilen ödeneklerin analizi. *Türk Kütüphaneciliği* 4(3):108-127.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. Beşir Demir, Çev.). Pegem Akademi.
- Polat, C. ve Odabaş, H. (2011). Türkiye’de üniversite kütüphaneleri: Standartlar ve yönetici görüşleri doğrultusunda niceliksel bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1): 43-62.
- Prasad, B. D. (2008). A method of social science research: Content analysis. D. K. Lal Das ve V. Bhaskaran (Ed.) *Research methods for social work* (Cilt 1, ss. 173–193) Rawat Publication.
- Savova, M. ve Price, J. (2019). Redesigning the academic library materials budget for the digital age applying the power of faceted classification to acquisitions fund management. *Library Resources & Technical Services*, 63, 131-142.
- Solak, A. (2013). Yapım ihalelerinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 16(2): 13-21.
- Tasarruf Tedbirleriyle İlgili 2024/7 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi. (2024). 17 Mayıs 2024 tarihli ve 32549 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/05/20240517-5.pdf>

- T.C. Merkez Bankası. (2024). Terimler sözlüğü. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/banka+hakkinda/egitim-akademik/terimler+sozlugu/>
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2015). *Zenginleştirilmiş kütüphaneler (z kütüphane) etki analiz araştırması*. https://dhgm.meb.gov.tr/dosyalar/Z_Kutuphane_Etki_Analizi_Arast%C4%B1rmasi.pdf
- Thai, V. K. (2001). Public procurement re-examined. *Journal of Public Procurement*, 1(1): 9-50.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2024). İnşaat Maliyet Endeksi, Aralık 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Insaat-Maliyet-Endeksi-Aralik-2023-4948>
- Türk Kütüphaneciler Derneği. (1995). 2000'e beş kala kütüphaneciliğimiz ve bilgi hizmetlerindeki sorunlarımıza çözüm önerileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 9(1): 65-77.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). Kütüphane istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kutuphane-Istatistikleri-2023-53655>
- Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği. (2024). Kütüphaneler. <https://librarysector.unak.org.tr/kutuphaneler?kategori=27>
- Worldbank. (2022), Türkiye ekonomik izleme raporu, Şubat 2022: Akıntıya karşı kürek çekmek. https://thedocs.worldbank.org/en/doc/05d5260898bd51b9401cad0ecc476393-0080012022/original/TEM-Executive-Summary-in-Turkish-February-2022.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Görev, Yetki ve Sorumlulukları İle Çalışma Usul Ve Esaslarına Dair Yönetmelik. (2014, 4 Nisan). *Resmî Gazete* (Sayı: 28962). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140404-31.htm>
- Yılmaz, Ö. ve Kaya, V. (2005). Kamu harcama çeşitleri ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 257-271. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susead/issue/28433/302873>
- Yördem, Y. ve Şeker, H. (2018). Türkiye'nin idari yapısı ve mülki idarenin yeri. *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi*, 2(4), 10-24. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/686853>
- Yurtseven, M. (2024, 26 Kasım). 2022-2024 devlet üniversitesi kütüphaneleri yayın alımları bütçelerinin TL-Dolar-Euro bazında değerlendirmesi. https://ihalekutuphane.com/2024/11/26/2022-2024-yillari-devlet-universitesi-kutuphaneleri-yayin-alimlari-butcelerinin-tl-dolar-euro-bazinda-degerlendirmesi/?utm_source=chatgpt.com

Milli Arşiv Web Sitesinin Araştırmacıların Saha Ziyareti Öncesindeki Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of the National Archives Website in Terms of Its Use by Researchers Before Field Visits

Emine CENGİZ MATER

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Cengiz Mater, E. (2025). Milli Arşiv web sitesinin araştırmacıların saha ziyareti öncesindeki kullanımı açısından değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 148-182. doi: 10.15612/BD.2025.824

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.824

Geliş Tarihi / Received: 22.04.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 10.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphaneçileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Milli Arşiv Web Sitesinin Araştırmacıların Saha Ziyareti Öncesindeki Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi

Emine CENGİZ MATER*

Öz

Arşivcilik alanında son yıllarda dijital teknolojilerin entegrasyonu, bilgiye erişim süreçlerinde önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Araştırmacılar artık arşivlere fiziksel olarak gitmeden önce çevrim içi kaynaklardan yararlanarak hazırlık yapma imkânına sahiptir. Bu durum, arşiv web sitelerinin bilgiye erişim ve araştırma planlaması süreçlerinde önemli bir işlev üstlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma, araştırmacıların fiziksel arşiv ziyareti öncesinde çevrim içi hazırlık yapabilmelerini kolaylaştırmak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı web sitesinin işlevselliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, arşiv web sitelerinin araştırma öncesi hazırlık süreçlerine katkısını ölçmek amacıyla geliştirilen ARPO (Archival Research Preparation Online) İndeksi Değerlendirme Aracı kullanılmıştır. Betimsel araştırma deseni ve nitel içerik analizine dayanan çalışmada, Milli Arşiv web sitesinin bilgi erişim araçları, materyal talep süreçleri, kullanıcı destek hizmetleri gibi çeşitli yönleri değerlendirilmiştir. Bulgulara göre, web sitesi bazı alanlarda kullanıcı dostu özellikler taşıırken (örneğin bilgi toplama ve arama kutuları), özellikle çevrim içi iletişim, materyal talebi ve randevu alma gibi kritik hizmetlerde yetersiz kalmaktadır. Çalışma sonucunda, web sitesinin toplam ARPO puanı 90 üzerinden 52 olarak belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları, Milli Arşiv web sitesinin çevrim içi hizmetlerinin kullanıcı deneyimini artırmaya yönelik çeşitli alanlarda iyileştirmeler yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın, arşiv hizmetlerinin çevrim içi boyutuna ilişkin literatüre katkıda bulunacağı ve gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik bir temel oluşturacağı umulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Arşiv araştırması, arşiv materyaline erişim, Mili Arşiv (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı), arşiv web sitesi, çevrimiçi hazırlık, kullanılabilirlik.

* Öğr. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, eminecengizmater@gmail.com

Evaluation of the National Archives Website in Terms of Its Use by Researchers Before Field Visits

Emine CENGİZ MATER*

Abstract

In recent years, the integration of digital technologies into the field of archival science has brought significant changes to information access processes. Researchers now have the opportunity to prepare for their visits by using online resources before physically going to the archives. This situation makes it essential for archival websites to play a key role in access to information and research planning. This study aims to evaluate the functionality of the website of the Republic of Türkiye State Archives, in order to support researchers in their online preparation before visiting the archives in person. In the research, the ARPO (Archival Research Preparation Online) Index Evaluation Tool was used to measure the contribution of archival websites to pre-visit research preparation processes. Based on a descriptive research design and qualitative content analysis, the study assessed various features of the National Archives website, including information access tools, material request processes, and user support services. According to the findings, while the website has user-friendly features in some areas (such as information collection and search boxes), it lacks functionality in critical services like online communication, material requests, and appointment scheduling. As a result of the study, the total ARPO score of the website was calculated as 52 out of 90. The findings of the study reveal that several aspects of the National Archives website's online services need to be improved in order to enhance the user experience. It is hoped that this research will contribute to the literature on digital archival services and provide a basis for future studies.

Keywords: Archival research, access to archival materials, National Archives (Directorate of State Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye), archival website, online preparation, usability.

* Dr., Marmara University, eminecengizmater@gmail.com

Giriş

İçinde bulunduğumuz dijital çağda teknolojinin hızla ilerlemesi, araştırmacılar için bilgiye erişim süreçlerinde önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Geleneksel araştırma yöntemlerinin yerini, zaman ve mekândan bağımsız olarak yürütülebilen dijital araştırma süreçleri almaya başlamış, bu durum bilgiye erişim paradigmasında köklü değişimlere yol açmıştır. Bilginin en önemli muhafızlarından biri olan arşivler de bu dönüşümden etkilenmiş ve araştırmacıların bilgiye erişimini daha etkin, verimli ve hızlı bir hâle getirmek amacıyla teknolojik yenilikleri bünyelerine entegre etmişlerdir.

Geleneksel arşivcilik anlayışında, araştırmacılar fiziksel mekânlara giderek belgelerle doğrudan temas kurmak zorundayken, günümüzde dijital teknolojiler sayesinde birçok arşiv kurumu, fonlarını ve koleksiyonlarını çevrim içi ortama taşımış ve araştırmacılara uzaktan erişim imkânı sunmaya başlamıştır. Arşivler, sahip oldukları zengin bilgi varlıklarını yalnızca fiziksel mekânlarda değil, dijital ortamda da erişilebilir hâle getirerek araştırmacıların bilgiye ulaşma süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, arşivlerin web siteleri, kullanıcı dostu arayüzleri ve gelişmiş arama motorları ile bilgiye erişimi daha sistematik ve verimli hâle getiren önemli araçlar hâline gelmiştir. Bununla birlikte, dijitalleşme süreci yalnızca arşiv materyallerinin dijital ortama aktarılmasından ibaret değildir. Arşiv kurumları, kullanıcı deneyimini iyileştirmek ve araştırmacılara rehberlik etmek amacıyla web tabanlı hizmetlerini sürekli olarak geliştirmektedir. Arşivlerde kullanıcı hizmetlerinin ana unsurlarından/bileşenlerinden biri erişim sürecidir. Arka planda yürütülen hazırlık çalışmalarının tamamlanmasının ardından, kullanıcıların talepte bulunmasıyla birlikte arşiv belgelerine erişim sağlanmakta ve bu noktada kullanıcı hizmetleri fiilen başlamaktadır (Şentürk, 2011, s. 322). Araştırmacı/ kullanıcı hizmetleri, belgelerin kullanımını teşvik etme, araştırmacıları etkin biçimde bilgilendirme ve yönlendirme, belgelere erişimi sağlama ile araştırma sıklığını analiz ederek geleceğe yönelik hizmet önceliklerini belirlemeye katkı sunma gibi arşivcinin üstlendiği çeşitli sorumlulukları kapsayan bütüncül bir kavramdır (Dearstyne, 2001, s. 169). Dijital kataloglar, tam metin erişim imkânları, yapay zekâ destekli arama sistemleri ve veri madenciliği yöntemleri, araştırmacıların bilgiye daha hızlı ve doğru bir şekilde ulaşmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, çevrim içi başvuru sistemleri, dijital referans hizmetleri ve sanal araştırma danışmanlığı gibi yenilikçi uygulamalar, arşivlerin kullanıcı odaklı hizmet anlayışını güçlendirmektedir.

Bilgi çağında arşivler, sahip oldukları kültürel ve bilimsel mirası koruma görevlerini sürdürürken, aynı zamanda araştırmacıların bilgiye erişim süreçlerini modern teknolojilerle desteklemektedir. Dijital dönüşümün arşivcilik alanında yarattığı yenilikler, araştırma süreçlerini hızlandırırken, bilgiye erişimde daha kapsayıcı ve demokratik bir yapı oluşturmaktadır. Gelecekte, yapay zekâ, büyük veri analitiği ve blok zincir gibi ileri teknolojilerin arşiv hizmetlerine entegrasyonu ile bu sürecin daha da gelişmesi beklenmektedir.

Milli Arşiv Web Sitesinin Araştırmacılar İçin Önemi

Milli arşivler bir ülkenin tarihini, değerlerini elinde tutan, gelecek nesiller için muhafaza eden ve erişime sunan bellek kurumlarıdır (Cengiz Mater, 2023, s. 116). Gelecek kuşaklara erişilebilir bir arşiv bırakmak, yalnızca korunan bir mirasın varlığıyla değil, bu mirasın taşıdığı manevi anlamla da önem kazanır; bu bağlamda, milli arşivler, üstlendikleri tarihî sorumluluk ve görevlerle diğer arşiv türlerinden ayrışır (Yalçinkaya, 2015, s. 151). Kamu kurumları arasında yer alan milli arşivler, yalnızca fiziksel belgeleri saklamakla kalmaz; aynı zamanda dijitalleşme sürecine uyum sağlayarak, arşiv fonlarını/koleksiyonlarını* çevrimiçi ortamlara aktarma çabası içindedir. Milli arşivler, bu yönüyle araştırmacılara bilgiye daha hızlı ve etkin erişim imkânı sunar. Günümüzde kamu hizmetlerinin dijitalleşmesiyle birlikte, kamu kurumlarının internet siteleri vatandaşlar ve araştırmacılar için temel başvuru noktaları haline gelmiştir. Bu siteler, kuruma erişimin dijital kapısını oluşturmakta ve sunulan hizmetlerin geniş kitlelere ulaştırılmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Ancak bu potansiyelin etkili bir şekilde kullanılabilmesi, web sitesinin kullanıcı dostu, erişilebilir ve işlevsel bir yapıda olmasına bağlıdır. Aksi takdirde, sunulan hizmetler ne kadar kapsamlı olursa olsun, kullanıcı tarafından verimli bir şekilde kullanılamayacaktır (İnal ve diğerleri, 2016, s. 42). Özellikle milli arşivlerin web siteleri söz konusu olduğunda, erişim kolaylığı, içerik organizasyonu ve araştırma araçlarının etkinliği, araştırmacıların bilgiye ulaşma sürecinde belirleyici rol oynamaktadır. Arşiv Terminolojisi Sözlüğü'ne göre "kullanıcı" ve "araştırmacı" kavramları arşivcilik literatürde birbirine eşdeğer olarak kabul edilmekte ve bu durum, web tabanlı hizmetlerin kullanıcı odaklı olarak yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır (Pearce-Moses, 2005). Dolayısıyla milli arşivlerin dijital ortamda sundukları hizmetler, yalnızca bilgiye erişim sağlamakla kalmamalı; aynı zamanda araştırma süreçlerini kolaylaştıran, yönlendirici ve kullanıcı dostu arayüzlerle desteklenmelidir. Bununla birlikte, arşivlerin dijitalleştirme çalışmaları kimi zaman araştırmacılar tarafından yanlış algılanabilmektedir.

Günümüzde yaygın olarak, arşiv materyallerinin büyük ölçüde çevrim içi erişilebilir olduğu sanılmaktadır; ancak bu durum, pratikte önemli ölçüde sınırlıdır. Dünyadaki birçok arşiv kurumu, fonlarının/koleksiyonlarının yalnızca belli bir kısmını dijital ortama aktarabilmiş/aktarmış; teknik altyapı eksiklikleri, maliyet kısıtları ve hukuki sınırlamalar nedeniyle tüm belgelerin dijitalleştirilmesi mümkün olamamıştır (Bivens-Tatum, 2012). Bu gerçeklik, fiziksel arşivlerin hâlâ vazgeçilmez bir kaynak olduğunu ve araştırmacıların arşivleri fiziksel olarak ziyaret etmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu noktada, "erişim" kavramı yalnızca dijital ortamdaki varlıklarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda arşiv materyallerinin hem yasal izinler hem de araştırma araçları açısından kullanılabilirliğini de kapsamaktadır (Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü, 2009). Dolayısıyla, arşiv

* Bu çalışmada, ARPO İndeksi'nin terminolojisine bağlı kalınarak 'collection' terimi tercih edilmiştir. Türkiye'deki arşivcilik pratiğinde 'fon' yapıları ön planda olmakla birlikte, burada söz konusu terim, arşiv materyallerinin kullanıcıya sunum biçimini tanımlayan genel ve işlevsel bir kavram olarak ele alınmıştır.

hizmetlerinde erişim yalnızca teknik bir düzenleme değil, aynı zamanda hukuki, fiziksel ve bilişsel boyutları da içeren çok yönlü bir süreç olarak ele alınmalıdır. Kullanılabilirlik, erişimin etkinliğini belirleyen en önemli unsurlardan biri olarak hem dijital hem de fiziksel ortamlar için geçerliliğini korumaktadır.

Şentürk (2011, s. 321), kullanıcı/araştırma hizmetlerini arşivlerin vitrini olarak tanımlamaktadır. Arşivlerin dijital platformları olan web siteleri, kullanıcı odaklı hizmetlerin hayata geçirilmesi için gerekli olan tüm bileşenleri bir araya getirerek araştırmacılara kapsamlı ve ulaşılabilir bir araştırma deneyimi sunmaktadır. Araştırmacılar, çalışmalarında arşiv belgelerini ve el yazısı materyalleri temel bilgi kaynakları olarak kullanmaktadır. Günümüzde internetin yaygınlaşması, arşivlerin web siteleri aracılığıyla araştırmacılara rehberlik edebilmesine olanak tanımaktadır. İşlevsel bir arşiv web sitesi, araştırmacıların fiziksel olarak arşive gitmeden önce araştırmalarını planlamalarına yardımcı olur ve geçmişte zaman kısıtlamaları nedeniyle arşivde çözülmesi gereken sorunlar üzerinde önceden çalışabilmelerini sağlar. Bu bağlamda, arşivler web sitelerini, araştırmacıların beklenti ve gereksinimlerine daha iyi yanıt verecek şekilde yapılandırabilirler (Trace ve Dillon, 2012, s. 516). Web sitelerinin anlaşılır tasarlanması ve değerlendirilmesi, arşivcilere araştırmacıların yerinde gerçekleştirecekleri ziyaretlere daha iyi hazırlanabilmelerine yardımcı olacak dijital hizmetleri geliştirme ve savunma gücü kazandırmaktadır.

Milli Arşiv* web site değerlendirilmesi, saha ziyaretlerinden önce bilgi edinmeyi tercih eden araştırmacılar açısından büyük önem taşımaktadır. Bir ulusun tarihi belgelerinin ve kayıtlarının depoları olarak milli arşivler, akademisyenler, tarihçiler ve genel halk için temel kaynaklar olarak hizmet eder. Bu web sitesinin erişilebilirliği ve kullanılabilirliği, mevcut materyallere ilişkin ön bilgiler sağladıkları ve şahsen ziyaretler için planlamayı kolaylaştırdıkları için araştırma sürecini önemli ölçüde etkilemektedir. 21. yüzyılda kurumlar, ileri düzeyde teknolojik yetkinliğe sahip yeni kuşak araştırmacılarla karşı karşıyadır. Bu araştırmacıların sürekli değişen beklenti ve taleplerine yanıt verebilmek için arşivlerdeki hizmet yönetimi süreçlerinin esnek ve uyum sağlayabilir nitelikte olması büyük önem taşımaktadır (Şentürk, 2021, s. 32). Teknolojinin arşiv hizmetlerine entegre edilmesi, araştırmacıların bu kaynaklarla etkileşim kurma biçimini dönüştürmüştür. Örneğin, mobil uygulamaların geliştirilmesi, arşiv materyallerine her zaman ve her yerden erişime izin vermektedir. Bu sayede kullanıcı katılımı artmakta, bilgi topluluğu zenginleşmektedir (Elsawy, 2022, s. 88). Dijitalleşmeye doğru bu kayma yalnızca bir trend değil, aynı zamanda teknoloji odaklı bir toplumda kullanıcıların değişen ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli bir uyarlamadır.

Milli arşiv web sitesinin etkinliği, bilgi yönetimi ve kullanıcı deneyimini vurgulayan çeşitli çerçeveler aracılığıyla değerlendirilebilir. Çin'deki arşiv kaynaklarının

* Çalışmada, resmi adıyla Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı kurumuna atıfta bulunulmakta; ancak kavramsal bir çerçevede daha kapsayıcı bir anlatım için "Milli Arşiv" ifadesi tercih edilmiştir.

entegrasyonuna odaklanan bir çalışma, milli arşivlerin en iyi şekilde kullanılmasını kolaylaştıran bir bilgi yönetimi çerçevesi geliştirmenin önemini vurgulamaktadır (An vd., 2017, s. 18). Bu tür çerçeveler, arşiv web sitelerinin tasarımını ve işlevselliğini yönlendirerek araştırmacıların bilgi ihtiyaçlarını karşılamalarına olanak tanır. Kullanıcı deneyimi, ABD'deki Milli Arşiv Deneyimi Dijital Kasaları tarafından gösterildiği gibi, arşiv materyallerinin daha ilgi çekici bir şekilde keşfedilmesine olanak tanıyan etkileşimli özellikler ile daha da geliştirilir (Jorente, 2012, s. 147). Bu etkileşimli platformlar yalnızca belgelere erişim sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kullanıcıları materyallerin tarihsel bağlamıyla bağlayan bir anlatı da oluşturur.

Milli arşivlerin misyonu ve vizyonu da kullanıcı beklentilerini ve deneyimlerini şekillendirmede hayati bir rol oynar. Araştırmalar, milli arşivlerin misyon beyanlarını ifade etme biçimlerinin ulusal hafızayı ve kimliği korumaya olan bağlılıklarını yansıtabileceğini göstermektedir (Rydén, 2023, s. 296). Bu öz sunum, araştırmacıların eriştikleri materyallerin tarihsel ve bilimsel bağlamını anlamlandırmalarında kritik bir rol oynamaktadır. Dahası, çeşitli ülkelerdeki arşivleme uygulamalarını inceleyen çalışmalarla kanıtlandığı üzere, belgelerin korunması ve erişilebilirliği son derece önemlidir (Ngoepe ve Maseko, 2020, s. 647). Bu çalışmalar, milli arşivlerin fonlarını/ koleksiyonlarını sürdürme ve araştırmacılar için erişilebilir olmalarını sağlama konusunda karşılaştıkları zorlukları ortaya koymaktadır.

Günümüzde dijital teknolojilerin arşivcilik alanına entegrasyonu, bilgiye erişim süreçlerinde köklü bir dönüşüm yaratmıştır. Araştırmacılar artık fiziksel arşiv ziyaretlerinden önce çevrim içi kaynaklara başvurarak ön hazırlık yapma imkânına sahiptir. Bu değişim, milli arşiv web sitelerinin yalnızca bilgi sunan platformlar değil, aynı zamanda araştırma planlaması ve erişim süreçlerinde aktif birer araç olarak konumlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, kullanıcı odaklı arşiv hizmetlerinin temel bileşenleri olan erişim, araştırma ortamı, arşiv malzemesi ve personel unsurlarının (Şentürk, 2011, s. 319) dijital ortama ne ölçüde ve nasıl yansıtıldığı önem kazanmaktadır. Araştırmacıların ihtiyaç duyduğu bilgiye hızlı, açık ve yönlendirici biçimde ulaşabilmesi, arşivlerin dijital kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen bir faktördür. Teknolojik ve yönetsel boyutlara ek olarak, milli arşivlerin faaliyetlerini yöneten yasal çerçeve de bu süreci biçimlendirmektedir. Arşiv mevzuatı, belgelerin yönetimi ve korunmasında belirleyici olduğu kadar, erişim hakları ve standartları açısından da web sitesi tasarımına yön verir (Ngoepe ve Saurombe, 2016, s. 27). Bu yasal bağlamın anlaşılması, araştırmacıların erişim engellerini aşabilmeleri için kritik önemdedir. Sonuç olarak, milli arşiv web siteleri yalnızca dijital bilgi sunum araçları değil, aynı zamanda araştırma sürecinin ilk temas noktası olarak işlev görmektedir. Araştırmacıların saha ziyaretleri öncesinde bu platformlara artan oranda başvurmaları, web sitelerinin işlevsellik, yönlendiricilik ve bilgiye erişim açısından daha kullanıcı dostu hâle getirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu platformlar aracılığıyla sağlanan etkili hizmetler, yalnızca bireysel araştırmaları kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda milli arşivlerin ulusal mirası koruma ve bilimsel üretimi destekleme misyonunu da güçlendirir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı - Milli Arşiv

Devlet arşivleri, toplumun ortak belge birikimini ve kültürel değerlerini gelecek nesillere aktarma görevini üstlenirken, arşivcilik disiplininde çağdaş yaklaşımların sürekliliğini sağlayarak, ulusal düzeyde diğer arşiv kurumlarına rehberlik ve yön gösterici bir işlev görür (Rukancı vd., 2021, s. 23). Devlet arşivleri, bir ülkenin kurumsal ve kültürel belleğini gelecek nesillere aktarmakla yükümlü olup, arşivcilik alanında politika belirleme, karar alma ve ulusal düzeyde temsil ve tanıtım görevlerini yürüten en yetkili devlet kurumudur (Rukancı, 2019, s. 3). Devlet arşivlerinin tarihsel süreçte geçirdiği yapısal dönüşümler de bu sorumluluk çerçevesinde şekillenmiştir.

1976 yılında kurulan Cumhuriyet Arşivi, 1982 yılında kurulan Osmanlı Arşivi ve 1984 yılında kurulan Dokümantasyon Daire Başkanlığı, 1984 yılında çıkarılan 3056 sayılı Kanun ile kurulan Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü çatısı altında yer almıştır. Ancak, 9 Temmuz 2018’de Genel Müdürlük kapatılmış, 16 Temmuz 2018’de yerine Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı kurulmuştur. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı “Cumhuriyet Arşivi” ve “Osmanlı Arşivi” olmak üzere iki ana fondan oluşmaktadır.

Cumhuriyet Arşivi

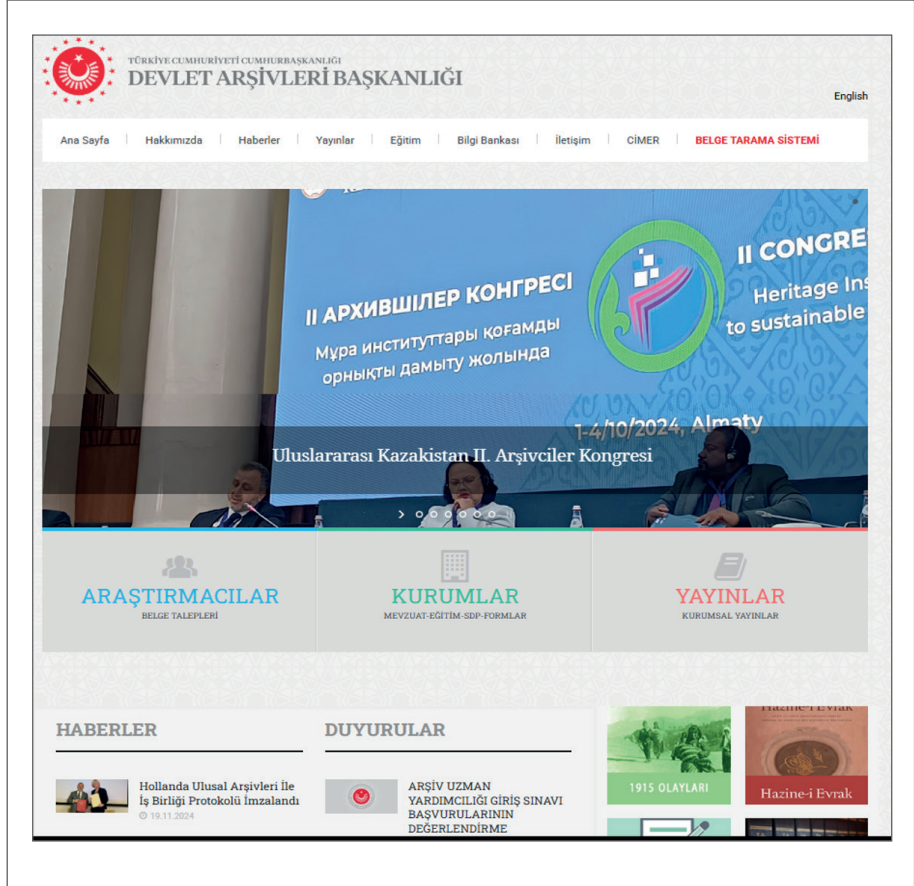
Cumhuriyet Arşivi, Millî Mücadele, TBMM Hükûmeti ve Cumhuriyet dönemine ait belgeleri kapsamakta ve fiziksel olarak Ankara’da yer almaktadır. 1 Mart 2002’de yürürlüğe giren yeni düzenleme ile Türk ve yabancı araştırmacıların Devlet Arşivlerinde inceleme yapma süreçleri daha pratik hale getirilmiştir. Açıklık ve şeffaflık anlayışı doğrultusunda, işlem tarihi üzerinden 30 yıl geçmiş belgeler erişime açılmış, başvuru süreci sadeleştirilerek elektronik ortamda araştırma müracaatı yapma imkânı getirilmiştir. Araştırmacıların bilgi ve belgelere daha hızlı ulaşabilmesi için kataloglar internet üzerinden erişime sunulmuş, böylece dünyanın her yerinden Türk arşivlerine çevrim içi erişim ve tarama yapılması sağlanmıştır.

Osmanlı Arşivi

Osmanlı Devleti’nden günümüze ulaşan en zengin ve önemli arşiv belgeleri, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Külliyesi’nde bulunmaktadır. Osmanlı’nın merkez teşkilatına bağlı Divân-ı Hümâyûn, Bâb-ı Defterî ve Bâb-ı Âsafî (Bâb-ı Âlî) gibi kurumlara ait sicil, defter ve belgeleri içeren bu külliye, sahip olduğu arşiv malzemesiyle Osmanlı döneminin devlet arşivi niteliğini taşımaktadır. Osmanlı Arşivi’nde, Osmanlı Devleti’ne ait yaklaşık 95 milyon belge ve 400 bin defter bulunmaktadır. Arşiv fiziksel olarak İstanbul’da yer almaktadır.

Şekil 1

Milli Arşiv Web Sitesi Ana Sayfası

Milli Arşiv'de araştırma yapmak isteyen kullanıcılar, ilk olarak kurumun resmî web sitesi* üzerinden ön kayıt işlemini gerçekleştirmektedir. Yurt dışından resmi yollarla gelen yabancı araştırmacılar da pasaport bilgileriyle bu sisteme kaydolabilmektedir. Web sitesinde yer alan araştırma başvuru formunun doldurulmasının ardından araştırmacılara kullanıcı adı ve şifre tanımlanmakta, böylece sistem erişimi sağlanmaktadır. Sisteme ayrıca e-Devlet üzerinden kimlik doğrulaması ile de giriş yapılabilmektedir.

* Milli Arşiv web sitesi erişim adresi: <https://www.devletarsivleri.gov.tr/>

Araştırmacıların arşiv belgelerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla, web sitesinde “Belge Tarama Sistemi” adlı bir hizmet sunulmaktadır (Bkz. Şekil 1). Giriş işlemi tamamlandığında kullanıcılar, belgeleri tarayıp inceleyebilecekleri “Belge Tarama Sistemi” arayüzüne yönlendirilir. Şekil 2’de, e-Devlet ile sisteme giriş yapan bir araştırmacının karşılaştığı kullanıcı arayüzü yer almaktadır.

Şekil 2

Milli Arşiv Belge Tarama Sayfası

Şekil 2’de görüldüğü üzere, belge tarama sayfası üzerinden araştırmacılara basit arama ve detaylı arama seçenekleri sunulmaktadır. Ayrıca, “İşlemlerim” sekmesi altında profil bilgileri, araştırmacının çalışma listesi ve kaydettiği belgeler gibi ayrıntılı alt alan sekmeleri yer almaktadır. Bu sekmeler, araştırmacıların kişisel verilerine erişimini ve çalışma süreçlerini daha verimli yönetmelerini sağlamaktadır.

Milli Arşiv Web Sitesinin Araştırmacılara Sunduğu Başlıca Hizmetler

Milli Arşiv web sitesi, zengin tarihsel ve kültürel arşiv materyallerine dijital erişimi kolaylaştıran çeşitli özellikler sunmaktadır. Bu özellikler araştırmacıların ve vatandaşların arşiv belgelerine hızlı ve etkili biçimde ulaşmalarını sağlamaktadır.

- Belge Tarama Sistemi (BETSİS): Araştırmacılar, Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın resmi web sitesinde yer alan BETSİS (Belge Tarama Sistemi)* aracılığıyla çevrimiçi olarak arşiv belgelerine erişim sağlayabilmektedir. Sistem, kullanıcıya hem basit hem de gelişmiş düzeyde arama seçenekleri sunmakta; bu sayede araştırmacıların ihtiyaç duydukları belgelere daha hızlı ve etkin şekilde ulaşmaları mümkün olmaktadır. Ayrıca, seçilen belgelerin ön izlemesi yapılabilmekte ve istenilen görüntüler, belirlenen ücret karşılığında temin edilebilmektedir.
- Dijital Belge Erişim ve Görüntüleme Sistemi: Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından yürütülen dijitalleştirme çalışmaları kapsamında yaklaşık 60 milyon belge elektronik ortama aktarılmıştır. Bu belgelerden yaklaşık 40 milyonu araştırmacıların erişimine açılmış durumdadır. Söz konusu sistem sayesinde araştırmacılar, fiziksel olarak arşiv binalarına gitmeksizin belge incelemesi yapabilmekte, ihtiyaç duydukları içeriklere çevrimiçi ortamdan ulaşabilmektedir. Dijital ortamdan alınan her bir belge görüntüsü ya da fiziki nüshasından çekilen her bir fotoğraf için belirlenen ücret 50 kuruştur.
- Araştırma Salonları: Belgelere doğrudan erişim sağlamak isteyen araştırmacılar için, Ankara'daki Cumhuriyet Arşivi ile İstanbul'daki Osmanlı Arşivi Külliyesi bünyesinde araştırma salonları hizmet vermektedir. Bu salonlarda kullanıcılar, katalog kayıtları üzerinden belge taraması gerçekleştirebilir, çalışma listeleri oluşturabilir ve gerek duydukları belge görüntülerini temin edebilirler. Fiziksel ortamda belge inceleme olanağı sunan bu salonlar, özellikle özgün belgeye ihtiyaç duyan araştırmacılar açısından belgelere erişimde kritik bir rol üstlenmektedir.
- Yayın Satış Hizmeti: Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından yayımlanan arşiv kaynaklı kitap, katalog ve diğer yayınlar, Ankara ve İstanbul'daki yerleşkelerde bulunan satış büroları aracılığıyla ilgililerin erişimine sunulmaktadır. Bu hizmet, arşiv çalışmalarını destekleyen yayınlara erişimi kolaylaştırmakta ve arşiv belgelerinin akademik üretime katkısını artırmaktadır.

* BETSİS adresine erişim için: katalog.devletarsivleri.gov.tr

Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu araştırmanın amacı, Milli Arşiv araştırmacılarının fiziksel ziyaret öncesinde çevrim içi hazırlık yapmalarını kolaylaştırmak için arşiv web sitesinin değerlendirilmesidir. Araştırmadan elde edilecek veriler doğrultusunda, Milli Arşiv araştırmacılarının fiziksel ziyaret öncesindeki hazırlık sürecini değerlendirmek ve bu süreçte web sitesinin işlevselliğini artırmaya yönelik öneriler sunmak amaçlanmaktadır.

Belirlenen amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- S1: Milli Arşiv web sitesi, araştırmacıların sorularına hızlı ve yeterli bir şekilde yanıt alabilmesi için bir destek sistemi veya canlı sohbet seçeneği sağlıyor mu?
- S2: Arşiv web sitesi, fonlarını/koleksiyon listelerini rehberlerle entegre ederek araştırmacıların bilgiye ulaşımını kolaylaştırıyor mu?
- S3: Arşiv web sitesi, ana arama ve alt arama seçenekleri sunarak araştırmacılara daha özelleştirilmiş ve derinlemesine sonuçlar elde etme imkânı sağlıyor mu?
- S4: Arşiv web sitesinin arama sonuçları sayfası, araştırmacıya hangi tür bilgilere ulaşmasında yardımcı olmaktadır?
- S5: Web sitesi, kullanıcıların fonlardan/koleksiyondan seçtikleri bilgileri toplamak, düzenlemek ve analiz etmek için bir çevrimiçi alan veya araç sunuyor mu?
- S6: Arşiv web sitesi, araştırmacının bilgisayar oturumunda kullanmak isteyebileceği materyalleri (örn. indirme, görüntüleme, baskı alma) seçmesine olanak tanıyor mu?
- S7: Arşiv web sitesindeki ziyaret planlama seçenekleri, araştırmacıların arşiv ziyaretlerini daha etkili ve verimli bir şekilde organize etmelerine yardımcı oluyor mu?
- S8: Arşiv web sitesi, araştırmacılara belirli bir gün ve saat için randevu alma sürecini çevrimiçi olarak kolaylaştırıyor mu?
- S9: Arşiv web sitesi, araştırmacıların ziyaret öncesinde materyal taleplerini çevrimiçi olarak yapmalarına olanak tanıyor mu?

Araştırmanın problemi, “Milli Arşiv web sitesi, araştırmacıların fiziksel ziyaret öncesinde bilgiye erişim ve hazırlık süreçlerini destekleme konusunda yeterli işlevselliğe sahip midir?” şeklindedir. İlgili probleme bağlı olarak araştırmanın hipotezi, “Milli Arşiv web sitesi, araştırmacıların fiziksel ziyaret öncesi hazırlık süreçlerini belirli ölçüde desteklemektedir; ancak kullanıcı deneyimini daha etkili hale getirmek için geliştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır” şeklinde oluşturulmuştur.

Literatür Değerlendirmesi

Literatürde konu kapsamında oldukça çeşitli çalışma bulunmaktadır. Birçok çalışmada araştırmacıların arşiv web sitelerini nasıl kullandıkları araştırılmıştır.

Yapılan bir çalışmada, Florida Eyalet Üniversitesi Kütüphaneleri'nin kaynaklarına elektronik erişim sağlamak amacıyla geliştirdiği Pepper OnLine Arşiv Tarama ve Bilgi Sistemi (POLARIS) Projesi'nin ilk aşamasını nasıl planladığını incelenmiştir. Çalışma, aynı zamanda, çevrimiçi ortamda Pepper Koleksiyonu bulma aracının araştırma kullanılabilirliğini nasıl test ettiklerini göstermektedir. Kullanıcılar belirlenmiş, bu kullanıcılar arasından bir odak grup oluşturulmuş ve odak grup yanıtları toplanıp analiz edilmiştir. Bu faktörler, bulma aracının kullanılabilirliğini değerlendirmede ve POLARIS Projesi'nin ilk aşamasını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır (Altman ve Nemmers, 2001, s. 128).

Arşiv arama sistemlerine ilişkin kullanılabilirlik ile ilgili bir diğer çalışmada hem anahtar kelime arama seçeneklerinin hem de alfabetik listelerin, bir fon/koleksiyon hakkında temel bilgileri toplamak için geriye doğru zincirleme (dipnot kovalama) veya isim arama tekniklerini kullananlar için verimli aramaları kolaylaştırdığı sonucuna erişilmiştir (Prom, 2004, s. 263).

Benzer çalışmalardan bir diğeri, akademik arşivlerin çevrimiçi bulma araçları için kullanıcı merkezli bir modelde, etkili ve kullanıcıların değer verdiği navigasyon özelliklerini incelemiştir. Uygulama 10 deneyimsiz kullanıcının web sitesini araştırma sürecinden oluşmaktadır. Kullanıcılar, belirsiz veya sezgisel olmayan etiketler, sekmeler arasındaki ilişkiyi anlamadaki zorluklar ve yetersiz görsel ipuçları gibi navigasyon sorunlarıyla karşılaşmışlardır. Öte yandan, kullanıcıların değer verdiği özellikler arasında merkezi bağlantılar, iç içe geçmiş hiyerarşik sekmeler ve fon/koleksiyon düzeyinde arama çubuğu yer almaktadır. Çalışma sonucunda arşiv profesyonellerine çevrimiçi bulma araçlarının kullanılabilirliğini artırmak için 10 pratik kılavuz önerilmiştir (Walton, 2017, s. 30).

Yapılan bir başka çalışma, arşiv bilgi sistemlerindeki gösterimlerin içeriği ve biçimi hakkında kullanıcıların görüşlerini anlamak amacıyla yapılan bir odak grup çalışmasının bulgularını sunmaktadır. Çalışma, kullanıcıların arşiv materyallerine dair çevrimiçi

kataloglarda hangi bilgileri görmek istediklerini ve bu bilgilerin nasıl sunulması gerektiğini incelemiştir. Katılımcılar, farklı gösterim biçimlerini değerlendirirken özellikle fiziksel tanım ve yaratılış tarihi gibi bilgileri yorumlamakta zorlanmış ve “fonds” teriminin kafa karıştırıcı olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar arşivlerin web sitelerinde kullanılan terminolojinin bir sorun teşkil ettiğini belirtmiştir. Yine katılımcılar, arşivler için çevrimiçi tanımlayıcı sistemlerde sözlükler, çevrimiçi yardım işlevleri ve dizinler gibi unsurların yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Çalışma, arşivlerde daha anlaşılır ve erişilebilir gösterimler tasarlamak için önerilerle sonuçlanmıştır (Duff ve Stoyanova, 1998, s. 44).

Bu çalışmaların ortak özelliği genellikle arama sistemleri ve bulma yardımcılarına odaklanmış, ancak arşiv web sitelerinin yerinde ziyaretleri planlamaya yönelik diğer olası işlevleri üzerinde durulmamıştır. Bununla birlikte bu araştırmalardan farklı bir boyutu inceleyen araştırmacı Duff, arşiv web siteleri üzerinden fiziksel arşivci ile temas konusuna dikkat çekmiştir (Duff, 2002, s. 331).

Daha önceki çalışmalarda, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün (DAGM) kurumsal internet sitesinin, kamu kurumlarına yönelik hazırlanmış “Kamu Kurumları İnternet Siteleri Standartları ve Önerileri Rehberi” ile ne derece uyumlu olduğunu değerlendirmiştir. 2003 sonrası e-dönüşüm süreciyle hız kazanan kamu kurumlarının dijitalleşme çabaları bağlamında ele alınan çalışmada, tasarım, dolaşım, içerik ve erişilebilirlik olmak üzere dört başlık altında toplam 35 ölçüt incelenmiştir. Sonuçlara göre DAGM internet sitesinin rehberde belirtilen bazı kurallara uymadığı tespit edilmiştir (Keskin ve Kaygısız, 2010, s. 235).

Bir başka çalışma, arşiv hizmetlerinde kullanıcı odaklılık ilkesine odaklanmış ve özellikle erişim kavramını detaylı biçimde incelenmiştir. Çalışmada, arşivlerin yalnızca belge koruma değil aynı zamanda kullanıcıya hizmet sunma işlevi taşıdığı vurgulanmakta ve kullanıcı odaklı arşiv hizmetlerinin temel unsurları olarak erişim, araştırma ortamı, malzeme ve arşivci belirtilmektedir. Makalenin amacı, erişim sürecinin kullanıcı merkezli bir anlayışla nasıl yapılandırılması gerektiğini ortaya koymak ve arşivcilik literatürüne bu bakış açısıyla katkı sağlamaktır. Sonuç olarak çalışma, kullanıcı beklentilerini merkeze alan bir erişim anlayışının, arşivlerin başarısında belirleyici olduğunu savunmaktadır (Şentürk, 2011, s. 322).

Yapılan bir diğer çalışmada, kâr amacı gütmeyen bilgi merkezlerinin tanıtım faaliyetlerini, arşiv hizmetlerinin erişilebilirliğini artırma amacıyla nasıl kullandığını incelemiştir. İSAM Kütüphanesi Arşivi örneği üzerinden yürütülen çalışmada, tanıtım hizmetlerinin özellikle yayın, eğitim etkinlikleri ve medya araçları aracılığıyla gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Betimsel tarama yöntemiyle elde edilen bulgular, arşiv hizmetlerinin görünürlüğünü artırma, kullanıcıya erişim sağlama ve dijital ortamdaki varlığın güçlendirilmesi açısından tanıtım hizmetlerinin stratejik önem taşıdığını

göstermiştir. Web sitesi gibi dijital platformların etkin kullanımı, kullanıcı kitlesiyle etkileşimin geliştirilmesine katkı sağlamakta; bu durum, erişim odaklı kullanıcı hizmetlerinin planlanmasında yol gösterici bir örnek sunduğu ileri sürülmüştür (Taşkın, 2022, s. 10).

Görüldüğü üzere ilgili çalışmalar daha çok erişim, arama sistemleri ve yardım bulmaya odaklanmış, ancak arşiv web sitelerinin saha ziyaretlerini destekleyecek şekilde içerik oluşturma potansiyelini incelememiştir. Bu çalışmalarla birlikte literatürde arşiv web sitelerinin içerik analizleri ile ilgili de uzun süredir çalışmalar yapılmaktadır. İçerik analizi, bir web sitesinin yüzey anlamını veya özellikle tanımlanabilir öğelerini ölçmek için sistematik ve güvenilir bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Yakel ve Kim, 2003, s. 49).

Konuya doğrudan odaklanan çalışmalardan birinde, araştırmacıların arşiv ziyaretlerine hazırlık yapmalarına yardımcı olabilecek web sitesi bileşenleri, "Arşiv Araştırmasına Çevrimiçi Hazırlık/Archival Research Preparation Online (ARPO) İndeksi*" adı altında dokuz ana başlıkta incelenmiştir. Her bir bileşen, araştırmacılara nasıl katkı sağlayacağı ve nasıl değerlendirileceği açısından açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada, arşivcilerin web sitesi tasarımlarını geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla çevrimiçi bir değerlendirme aracı ve rapor oluşturma özelliği de sunulmaktadır (Pitol, 2019, s. 137).

Araştırmanın Önemi

Arşiv web siteleri, mevcut arşiv fonlarının/koleksiyonlarının önemini vurgulamada ve bu fonlara/koleksiyonlara ilgi duyanların dikkatini çekmede önemli bir rol oynar. Dijital ortamda saklanan veri hacminin hızla büyümesiyle, arşivler bir bilgi kaynağı olarak giderek daha fazla sanal ziyaretçiye hitap etmektedir. Çevrim içi erişim sağlayan kullanıcı kitlesi gün geçtikçe genişlemekte ve fiziksel mekânda bulunan araştırmacılar kadar büyük bir öneme sahip olmaktadır (Hill, 2004, s. 139; Somer, 2013, s. 26). Ayrıca, arşiv araştırmacılarının web siteleri üzerinden yaptıkları hazırlık sürecinin ayrıntılı bir şekilde ele alınması, özellikle arşivcilik ve bilgi yönetimi alanlarında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu çalışma, arşiv araştırmalarına dair çevrim içi platformların işlevselliği konusunda daha geniş ölçekli ve derinlemesine yapılacak araştırmalara alt yapı sağlayacak nitelikte olup, literatürdeki bu eksikliğin giderilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle, çalışmanın ulusal literatür açısından özgün ve önemli olduğu düşünülmektedir.

* Erişim için <https://arpoindex.org/>

Yöntem

Bu araştırmada Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri web sitesinin seçilmesinin temel nedeni, araştırmacıların çevrim içi hazırlık süreçlerini kolaylaştıran kapsamlı bir dijital altyapıya ve geniş arşiv fonuna/koleksiyonuna sahip olmasıdır. Milli Arşiv, geniş dijital altyapısı ve zengin içerik çeşitliliğiyle derinlemesine bir analiz yapmaya olanak tanıyan merkezi bir platformdur. Tek bir arşivin ele alınması, araştırmacının odaklanmış ve uygulanabilir sonuçlar üretmesini sağlayarak, çevrim içi araştırma süreçlerinin etkili bir şekilde değerlendirilmesine imkân tanıyarak araştırmacının metodolojik bütünlüğünü güçlendirmektedir.

Bu araştırma, betimsel araştırma yöntemi ve nitel içerik analizi tekniklerinin birlikte kullanıldığı karma bir desenle gerçekleştirilmiştir. Betimsel yöntem, araştırmacının herhangi bir değişken üzerinde müdahalede bulunmadan mevcut durumu olduğu gibi tanımlamasına ve değerlendirmesine olanak tanır (Karasar, 2009, s. 77). Bu bağlamda çalışmada, milli arşiv web sitesinin, araştırmacıların saha ziyareti öncesindeki bilgiye erişim süreçlerinde nasıl bir işlev gördüğü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada ayrıca nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak, web sitesinde yer alan erişim araçları, çevrimiçi materyal talep olanakları, araştırma aracı gibi unsurlar sistematik biçimde incelenmiştir. İçerik analizi, belirli metin ya da görsel materyallerin anlamlı bir şekilde çözümlenmesini amaçlayan bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 273). Bu çalışmada içerik analizi, site içeriğinin yapısal özelliklerine odaklanarak gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama

Araştırmacının veri toplama sürecinde, Scott Pitol tarafından geliştirilen “ARPO İndeksi Değerlendirme Aracı” kullanılmıştır. Bu çalışmayı yürütmek için ARPO indeksinin seçilmesinin gerekçesi, araştırma konusuyla doğrudan alakalı olmasıdır. İlgili değerlendirme aracı, özel olarak arşiv web sitelerinin değerlendirilmesi için tasarlanmıştır. Dahası, ARPO indeksine dahil edilen değerlendirme faktörlerinin çoğu, özellikle kütüphaneler ve arşivler için web sitelerinin değerlendirilmesini ele alan önceki çalışmalardan geliştirilmiştir.

ARPO İndeks, bir arşiv web sitesinin bir araştırmacının saha ziyaretine tam olarak çevrimiçi hazırlanmasını sağlayan unsurları ne ölçüde sağladığını ölçer. Bu çevrimiçi değerlendirme aracı, bir web sitesinin ARPO İndeksi ile incelenmesi için bir arayüz sunar. ARPO İndeksi, araştırmacıların arşiv ziyaretlerini planlarken karşılaştıkları ihtiyaçları anlamaya yönelik bir değerlendirme aracı olarak arşivci Scott Pitol tarafından geliştirilmiştir. İndeks, web sitelerinin kullanıcı dostu olup olmadığını ve araştırmacıların etkili bir şekilde hazırlanmasını destekleyip desteklemediğini değerlendirir. Bu araç, arşivcinin bir web sitesini değerlendirme sürecini adım adım yönlendirmeye imkân sağlamaktadır. ARPO İndeksi temelde 9 bileşenden oluşmaktadır:

- Soru sorma (ör. çevrim içi form, e-posta),
- Fon/Koleksiyon* bilgilerine göz atma,
- Fon/Koleksiyon bilgilerine arama,
- Arama sonuçlarının bilgilerini gözden geçirme,
- Seçilen bilgileri toplama,
- Seçilen bilgileri kaydetme,
- Araştırma ziyareti için planlama bilgilerini gözden geçirme,
- Bir araştırma randevusu alma,
- Randevu için materyal talep etme.

İlgili değerlendirme aracı bir puanlama sistemine dayanmaktadır. Dokuz bileşenden her biri en fazla 10 puana sahiptir. Bir arşiv web sitesi toplamda bu değerlendirme aracından en fazla 90 puan alabilir. Her bir bileşen içerdiği özelliklere göre farklı puanlama kriterlerine sahiptir.

ARPO İndeksi, değerlendirme sonuçlarını daha anlaşılır hale getirmek için indeks puanı, ham puan, yüzde puanı ve her bir bileşenin özetini içeren kapsamlı bir özet sayfası sunar. Bu sayfa, kullanıcıların performansı değerlendirmesine, eksiklikleri belirlemesine ve iyileştirme alanlarını tespit etmesine yardımcı olur. Özet sayfası yazdırılabilir veya indirilebilir ve arşivci tarafından herhangi bir takip değerlendirmesiyle yeniden tasarım projesi veya gelecekteki karşılaştırmalar için destek toplamak amacıyla kullanılabilir. Örneğin “Soru Sorma” bileşeni bir çevrim içi form için 4, e-posta bağlantısı için 3 puan olarak değerlendirilir. Bazı bileşenler yalnızca “var” ya da “yok” olarak değerlendirilir (örneğin, “Bilgi Toplama” özelliği varsa 10, yoksa 0 puan alır). Bazı bileşenler farklı alt özelliklere göre puanlanır. Örneğin, “Arama Sonuçlarını Görüntüleme” bileşeni, arama sonuçlarının fon/koleksiyon başlıkları, tarih aralıkları gibi detaylar içerip içermediğine bağlı olarak farklı puanlar alabilmektedir. Tüm bileşenler değerlendirildikten sonra web sitesinin toplam puanı hesaplanır ve bu puan 90 üzerinden bir yüzde olarak ifade edilir. Bu puan, web sitesinin ne kadar etkili olduğunu anlamak için bir ölçüt sağlar.

* ARPO değerlendirme aracında geçen “collection/koleksiyon” terimi, arşivcilik terminolojisindeki fon ve koleksiyon ayrımı gözetilerek değil; son kullanıcının bilgiye erişim bağlamındaki deneyimini tanımlamak amacıyla seçilmiş işlevsel bir kavram olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, Milli Arşiv web sitesinin ARPO İndeks ölçme aracı ile değerlendirilmesi ele alınmaktadır. Değerlendirme sürecinde elde edilen veriler analiz edilerek sunulmuştur. Bulgular, web sitesinin çeşitli kriterlere göre değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan sonuçları içermektedir.

Tablo 1

Araştırmacının Web Sitesi Aracılığıyla Soru Sormasına İzin Verme Durumu

Soru Sorma	Beklenen Puan	Alınan Puan
Çevrimiçi form	4	0
Arşiv personeliyle anlık mesajlaşma	3	0
Bağlantılı e-posta	3	3
Arşivlerle çevrimiçi iletişime geçmek için herhangi bir mekanizma yok	0	0
Toplam	10	3

Tablo 1’de araştırmacının Milli Arşiv web sitesi aracılığıyla soru sormasına izin verilip verilmediğine ilişkin bulgular gösterilmektedir. Tabloya göre, Milli Arşiv web sitesinin araştırmacıya soru sorma aşamasında hangi seçeneklere izin verdiği ölçülmüştür. Araştırmacıların çevrimiçi form aracılığıyla soru sorma imkânına sahip olması beklenirken (4 puan), bu seçenek sunulmamaktadır (0 puan). Benzer şekilde, arşiv personeliyle anlık mesajlaşma seçeneğinin bulunması öngörülmesine rağmen (3 puan), böyle bir imkân sağlanmamaktadır (0 puan). Araştırmacıların bağlantılı e-posta yoluyla iletişim kurabilmesi hem beklenen hem de mevcut olan tek seçenektir ve bu kanal üzerinden 3 puan alınmıştır. Öte yandan, arşivlerle çevrimiçi iletişime geçmek için herhangi bir mekanizmanın bulunmaması beklenmeyen bir durumdur (0 puan) ve mevcut durumda da e-posta üzerinden iletişim sağlandığı için bu seçenek devre dışı kalmıştır (0 puan).

Tablo 2

Arşiv Web Sitesinin Fon Bilgisi/Koleksiyon Listeleri ve Araştırma Araçlarıyla Bağlantı Durumu

Fon/Koleksiyon Bilgilerini Görüntüleme	Beklenen Puan	Alınan Puan
Fon bilgisi/Koleksiyon listeleri, içerik listelerini içeren araştırma araçlarına bağlantılıdır.	7	0
Fon Bilgisi/Koleksiyon listeleri var, ancak içerik listelerini içeren herhangi bir araştırma aracına bağlantılı değil.	3	3
Fon Bilgisi/Koleksiyon listesi yok	0	0
Toplam	10	3

Arşiv web sitesinde fon/koleksiyon bilgilerine ve içerik listeleriyle bağlantılı rehberlere erişim durumu incelendiğinde; fon ya da koleksiyon bilgilerinin, içerik listelerini içeren araştırma araçlarına (finding aids) bağlantılı olması beklenirken (7 tam puan), bu beklenti karşılanmadığı için bu kriterden puan alınamamıştır (0 puan). Ancak, yalnızca fon/koleksiyon bilgilerinin sunulduğu ve içerik listelerine yönlendiren bir araştırma aracına bağlantı verilmediği durumda 3 puan öngörülmekte olup, mevcut durumda fon bilgisi sağlandığı için bu kriterden 3 puan alınmıştır. Fon bilgisinin/Koleksiyon listelerinin hiç bulunmadığı bir durum öngörülmemiş (0 puan) ve mevcut sistemde de böyle bir eksiklik olmadığı görülmüştür. Genel olarak, beklentilere kıyasla fon/koleksiyon bilgilerine erişim kısmen sağlanmış olup toplamda 10 üzerinden 7 puan alınmıştır (Tablo 2).

Tablo 3

Arama Sonuçları Sayfasındaki Seçenekler

Fon/Koleksiyon Arama Bilgileri	Beklenen Puan	Alınan Puan
Ana sayfada arama kutusu	7	7
Alt sayfalarda arama kutusu	3	3
Arama özelliği yok	0	0
Toplam	10	10

Tablo 3'e göre, Milli Arşiv web sitesi, ana sayfa ve alt sayfalarda araştırmacılara arama yapma imkânı sunan bir yapı benimsemiştir. Ana sayfada basit arama seçeneği ile hızlı erişim sağlanırken, alt sayfada detaylı arama seçeneği daha derinlemesine araştırmalar için olanak tanımaktadır. Bu durum, web sitesinin arama fonksiyonunun kullanıcıların farklı düzeydeki bilgi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlandığını göstermektedir. Ana sayfa, basit arama fonksiyonuyla 7 puan alırken, alt sayfa ise daha karmaşık ve detaylı arama seçenekleri sunduğu için 3 puan almıştır. Bu denetim, her iki seçenek arasındaki farklılıkları ve her birinin kullanıcılara sağladığı katkıyı vurgulamaktadır.

Tablo 4

Arşiv Web Sitesinin Arama Sonuçları Sayfasında Hangi Bilgilerin Mevcut Olduğu

Arama Sonuçlarını Görüntüleme	Beklenen Puan	Alınan Puan
Fon/koleksiyon başlığı bulma kılavuzuna bağlantılı	1	0
Kapsanan tarih aralığı	1	1
Özet bağlantısı	1	0
Tarihsel veya biyografik arka plan bağlantısı	1	0
Kapsam ve içeriğe bağlantı	1	1
Dosyalara/Klasör listesine bağlantı	1	1

Fiziksel kapsam	1	0
Fon/Koleksiyon özeti	1	0
Eşleşen öge türleri – metin veya simgeler	1	0
Bağlam içinde eşleşen öğelere bağlantı	1	0
Hiçbiri	0	0
Toplam	10	3

Tablo 4'e göre, Milli Arşiv web sitesi, arama sonuçları sayfasında kullanıcıların beklentilerini karşılayacak birçok temel unsuru sağlamaktan yoksundur. Web sitesi, bazı temel unsurları sunuyor olsa da (kapsanan tarih aralığı, içerik bağlantıları ve klasör listelerine yönlendirmeler), arama sonuçlarının kullanıcılar için yeterince bilgilendirici olmasını engelleyen önemli eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle, fonlarla/koleksiyonlarla ilgili arama yapılırken araştırma aracı, kullanım rehberi gibi yardımcı belgelerin bulunmadığı, fonlara/koleksiyona dair özet bilgilerin ve tarihsel arka plan verilerinin sağlanmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, kullanıcıların daha etkili arama yapabilmesi için anahtar kelimelerle donatılmış filtreleme seçeneklerinin eksikliği, arama sürecinin verimliliğini ciddi şekilde sınırlamaktadır. Bu eksiklikler, araştırmacıların arama sonuçları üzerinden fonlar/koleksiyonlar hakkında geniş ve derinlemesine bilgiye ulaşmalarını engellemektedir. Tablo 4'e göre, beklenen puan 10 iken, alınan puanın sadece 3 olması, arşiv web sitesinin arama sonuçlarında araştırmacılara yeterli ve kapsamlı bilgi sunma konusunda yetersiz kaldığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, web sitesinin arama işlevselliğinin ve kullanıcı deneyiminin geliştirilmesi gerektiğini işaret etmektedir.

Tablo 5

Web Sitesinin Fondan/Koleksiyondan Seçilen Bilgiler İçin Çevrimiçi Bir Alan Sunma Özelliği

Seçilen Bilgileri Biriktirme/Toplama	Beklenen Puan	Alınan Puan
Evet	10	10
Hayır	0	0
Toplam	10	10

Tablo 5'e göre, Milli Arşiv web sitesi, kullanıcılara fondan/koleksiyondan seçilen bilgiler için çevrimiçi bir alan sunma konusunda beklenen standartları tam olarak karşılamaktadır. Tablodaki verilere göre, beklenen puan 10 iken, alınan puan da 10 olarak hesaplanmıştır. Bu durum, web sitesinin kullanıcılara seçtikleri bilgileri biriktirme ve toplama imkânı sunduğunu ve bu özelliğin eksiksiz bir şekilde işlediğini göstermektedir. Bu özellik, araştırmacılar için oldukça önemlidir çünkü seçilen belgeleri veya bilgileri organize bir şekilde saklayarak, arşiv araştırmalarını daha verimli hale

getirmektedir. Kullanıcıların seçtikleri bilgileri çevrimiçi bir alanda toplamasına olanak tanıyan bu yapı, arşiv web sitesinin kullanıcı dostu ve araştırmayı destekleyici bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Tablo 6

Araştırmacının Bilgisayar Oturumunda Kullanmak İsteyebileceği Materyalle İlgili Seçenekler

Seçilen Bilgileri Kaydetme	Beklenen Puan	Alınan Puan
Hesap oluşturarak seçilen sonuçları saklama	4	4
Seçilen sonuçları indirme/dışa aktarma	2	0
Seçilen sonuçları e-posta ile gönderme	2	0
Seçilen sonuçları yazdırma	2	0
Hiçbiri	0	0
Toplam	10	4 (10!)

Tablo 6'ya göre, Milli Arşiv web sitesi araştırmacıların seçtikleri bilgileri kaydetme konusunda beklenen işlevlerin sadece bir kısmını sağlamaktadır. Tablodaki verilere göre beklenen puan 10 iken, alınan puan sadece 4 olarak hesaplanmıştır. Bu durum, web sitesinin araştırmacıların seçtikleri bilgileri işleyip kaydetmeleri için yeterli seçenekler sunmadığını göstermektedir. Hesap oluşturarak seçilen sonuçları saklama işlevi eksiksiz çalışmaktadır (4 puan). Ancak seçilen sonuçları indirme/dışa aktarma, e-posta ile gönderme ve yazdırma gibi önemli fonksiyonlar bulunmamaktadır (0 puan). Bu eksiklikler, araştırmacıların bilgileri farklı platformlara aktarma veya fiziksel kopyalar oluşturma gibi ihtiyaçlarını karşılamada yetersizliğe yol açmaktadır. Fakat bu durum, olumsuz bir eksiklikten ziyade Milli Arşiv web sitesinin belge indirme politikasıyla bağlantılıdır. İncelemeler sırasında, söz konusu işlemlerin aslında mevcut olduğu, ancak yalnızca hesap açılarak ve belirlenen makul bir ücret tarifi üzerinden gerçekleştirilebildiği görülmüştür. Bu nedenle, tabloda genel olarak 4 puan alınmış gibi görünse de söz konusu politika göz önünde bulundurulduğunda toplam puan 10 olarak değerlendirilebilir. Uygulanan politika göz önüne alındığında, web sitesinin ilgili işlevleri belli bir çerçevede sağladığı söylenebilir.

Tablo 7*Arşivlere Yapılacak Bir Ziyaretin Planlanması Hakkında Bilgi Türleri*

Araştırma Ziyareti Planlanma Bilgileri	Beklenen Puan	Alınan Puan
Arşivin açılış saatleri	1	1
Arşiv ana sayfasındaki açılış saatleri bilgisi	1	1
Arşivin fiziksel adres bilgisi	1	1
Arşiv ana sayfadaki fiziksel adres bilgisi	1	1
Konum	1	1
Ana sayfadaki konum bilgisi	1	1
Politikalar/Prosedürler	1	1
Yol tarifi/Harita	1	1
Otopark talimatları	1	0
Ücret tarifi	1	1
Hiçbiri	0	0
Toplam	10	9

Tablo 7'deki bulgulara göre, Milli Arşiv web sitesi büyük ölçüde kullanıcıların erişim ihtiyaçlarını karşılamakta başarılı olmuştur. Bu tabloda, kullanıcıların fiziksel ziyaret öncesi arşive ait bilgilere erişmesi ile ilgili bulgular yer almaktadır. Beklenen toplam puan 10 iken, alınan puanın 9 olması, web sitesinin kullanıcıların temel erişim bilgilerini sağlamada güçlü bir performans sergilediğini göstermektedir. Web sitesinde açılış saatleri, adres, konum, ücretlendirmeler ve politikalar/prosedürler gibi kritik bilgiler büyük ölçüde yer almakta, bu da ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarını etkili bir şekilde karşıladığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, otopark talimatları gibi bazı küçük eksiklikler olsa da genel olarak web sitesi, kullanıcıların erişim planlamalarını kolaylaştıran büyük bir bilgi sağlama işlevini yerine getirmektedir. Bu durum, web sitesinin erişilebilirlik ve kullanıcı deneyimi konusunda oldukça başarılı olduğunu göstermektedir.

Tablo 8*Belirli Bir Gün ve Saat İçin Planlanan Arşiv Ziyareti İçin Randevu Alma Yöntemleri*

Randevu Alma Yöntemleri	Beklenen Puan	Alınan Puan
Çevrimiçi randevu planlama (otomatik onay ile)	4	0
Otomatik onay olmadan çevrimiçi form doldurma	2	0
Arşiv personeli ile doğrudan anlık mesajlaşma	2	0
E-posta yazma (bağlantılı)	2	2
Hiçbiri	0	0
Toplam	10	2

Tablo 8'deki bulgular, arşiv ziyaretleri için randevu alma yöntemlerinin ne ölçüde sunulduğunu değerlendirmektedir. Beklenen toplam puan 10, ancak alınan puan yalnızca 2 olmuştur. Bu durum, arşivin randevu alma süreçlerinde önemli eksiklikler olduğunu göstermektedir. Tek mevcut yöntem bir e-posta yazarak randevu almak (2 puan) şeklindedir. Tablo 8'de sunulan çevrimiçi randevu planlama, otomatik onay olmadan çevrimiçi form doldurma ya da arşiv personeli ile doğrudan anlık mesajlaşma seçeneklerinin hiçbiri araştırmacıya sunulmamaktadır.

Tablo 9*Araştırma Ziyareti İçin Materyal Talep Etme Seçenekleri*

Randevu İçin Materyal Talep Etme	Beklenen Puan	Alınan Puan
Arama sonuçları veya araştırmacının hesabına kaydedilmiş bir listeden doğrudan kutu veya klasör talep etme	4	0
Otomatik onay olmadan çevrimiçi bir form doldurma	2	0
Arşiv personeli ile doğrudan anlık mesajlaşma	2	0
E-posta yazma (bağlantılı)	2	2
Hiçbiri	0	0
Toplam	10	2

Tablo 9 araştırma ziyaretleri için materyal talep etme yöntemlerinin ne ölçüde Milli Arşivde mevcut olduğunu göstermektedir. Araştırma ziyareti öncesi materyal talep etme seçeneklerinden e-posta yazarak materyal talep etme (bağlantılı) seçeneğinin sağlandığı görülmektedir (2 puan). Bunun dışında arama sonuçları veya araştırmacının hesabına kaydedilmiş bir listeden doğrudan kutu veya klasör talep etme, otomatik onay olmadan çevrimiçi bir form doldurma ve arşiv personeli ile doğrudan anlık mesajlaşma seçeneklerinin olmadığı görülmektedir. Beklenen toplam puan 10, ancak alınan puan 2 olmuştur. Bu durum, materyal talep süreçlerinde birtakım eksiklikler olduğunu göstermektedir.

Tartışma

Bu araştırmada, Milli Arşiv araştırmacılarının fiziksel ziyaretten önce çevrim içi hazırlık yapmalarını kolaylaştırmak amacıyla arşiv web sitesinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında 9 araştırma sorusuna yanıt aranmıştır ve sonuçların önceki çalışmaların bulgularını desteklediği görülmüştür. İlgili soruların yanıtına Milli Arşiv web sitesi üzerinden ARPO indeksi kullanılarak erişilmiştir. İlk araştırma sorusu (S1) bağlamında, araştırmacıların Milli Arşiv web sitesi üzerinden sorularına hızlı ve etkili bir şekilde yanıt alabilmesi için bir destek sistemi veya canlı sohbet seçeneği sağlayıp sağlamadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Milli Arşiv web sitesi üzerinden araştırmacıların soru sorma olanaklarının oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. E-posta dışında hiçbir çevrimiçi iletişim kanalı araştırmacılara sağlanmamaktadır. Anlık mesajlaşma, çevrimiçi form veya özel bir iletişim mekanizmasının olmaması, araştırmacılar için erişilebilirlik ve kullanıcı deneyimi açısından geliştirilmesi gereken bir alan olarak değerlendirilmektedir.

İkinci araştırma sorusu (S2) doğrultusunda arşiv web sitesinde fon bilgisine/koleksiyon listelerine erişimin büyük ölçüde sağlandığı görülmekle birlikte, dosya/klasör düzeyinde detaylı bilgi sunan araştırma araçlarına bağlantıların eksik olduğu belirlenmiştir. Fon bilgisinin/koleksiyon listelerinin varlığı olumlu bir unsur olarak değerlendirilse de bu listelerin ötesinde derinlemesine bilgiye ulaşımı kolaylaştıran araştırma araçlarının eksikliği, araştırmacıların fonlar/koleksiyonlar hakkında bağlamsal bilgiye erişimini sınırlamakta ve bilgiye erişim sürecini zorlaştırmaktadır. Bu durum, sistemin kullanıcı dostu olma düzeyini ve araştırma süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Nitekim bu çalışmada da araştırma araçlarının arşivcilik uygulamalarındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Trace ve Dillon (2012, s. 515), araştırma aracını hem bilişsel hem de sosyolojik bir tür olarak değerlendirerek, bu belgelerin yalnızca bilgi sunmakla kalmayıp aynı zamanda arşivcilik mesleğinin dijital ortamdaki temsiline ilişkin varsayımları da şekillendirdiğini ifade etmektedir. Yazarlar, araştırma araçlarının dijital ortamda üretimi ve sunumunun, arşiv uygulamalarının yeniden düşünülmesini zorunlu kıldığını vurgulamakta ve bu belgelerin kullanıcılar tarafından nasıl kullanıldığının analiz edilmesinin, erişim süreçlerinin geliştirilmesi açısından kritik olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, araştırma araçlarının dijital erişim ortamlarında yapılandırılmış biçimde sunulması, kullanıcı deneyiminin iyileştirilmesi ve bilgiye erişimin derinleşmesi açısından temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Üçüncü araştırma sorusu (S3) kapsamında arşiv web sitesinin, ana arama ve alt arama seçenekleri sunarak araştırmacılara daha özelleştirilmiş ve derinlemesine sonuçlar elde etme imkânı sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir. Ana sayfanın hızlı erişim için basit bir arama seçeneği sunması, genel kullanıcılar ve temel bilgiye ulaşmak isteyenler için avantajlıdır. Buna karşılık, alt sayfaların detaylı arama seçeneği sunması, daha spesifik ve derinlemesine araştırma yapmak isteyen kullanıcılar için önemli bir özellik olarak

görülmektedir. Araştırmacılar, Milli Arşiv'in belge arama sayfasına, Milli Arşiv web sitesi üzerinden, bağlantılı bir yapı ile erişim sağlamaktadır. Bu bağlamda, Milli Arşiv'in arama sayfası, diğer arşiv sitelerinden farklı bir yapıya sahiptir. Web sitesi içerisinde hem ana sayfa hem de alt sayfalarda yer alan arama kutuları, araştırmacılara esnek arama seçenekleri sunarak, farklı kullanıcı ihtiyaçlarına hitap etmektedir. Bu durum, her iki arama seçeneğinin de kullanıcı dostu ve işlevsel olduğuna işaret etmektedir.

Dördüncü araştırma sorusunda (S4), arşiv web sitesinin arama sonuçları sayfasında hangi bilgilerin yer aldığına odaklanılmıştır. Milli Arşiv web sitesinin arama sonuçları sayfasının, kullanıcıların beklentilerini karşılamada yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Web sitesinde bazı temel işlevler bulunsa da araştırmacıların derinlemesine bilgiye erişim sağlamak için ihtiyaç duydukları yardımcı materyaller ve filtreleme seçenekleri eksiktir. Özellikle fonlarla/koleksiyonlarla ilgili aramalarda, araştırma araçları, kullanım rehberleri ve özet bilgiler gibi içeriklerin sağlanmaması, kullanıcıların arama sonuçlarını anlamakta zorlanmalarına yol açmaktadır. Ayrıca, kullanıcıların arama sürecini daraltıp netleştirebileceği anahtar kelimeye dayalı filtreleme (tür, tarih, yer, belge tipi gibi) seçeneklerinin eksikliği, arama sürecinin verimliliğini sınırlamaktadır. Bu eksiklikler, arşiv web sitesinin araştırmacılara kapsamlı bilgi sağlama noktasında yetersiz kaldığını ve kullanıcı deneyiminin iyileştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Haritz (2001), arşivlerin malzeme tanıtımında yeni biçimlere ihtiyaç duyduğunu ve belgelerin nasıl anlaşılacağını gösteren online örnekler ile arşiv servislerini bir bütün olarak birleştiren internet portallarının kullanılmasının önemini vurgulamıştır. Diğer bir çalışmada ise, erişimin belgenin özetlenmesi ile doğrudan bağlantılı olduğu ifade edilmiştir. Belge ya da arşiv malzemesinin özetlenmesi sürecinde yer, konu, kişi, kurum, dönem gibi unsurların kullanılması, belgenin erişilebilirliğini artıran önemli unsurlar olarak belirtilmiştir (Anameriç, 2019, s. 17).

Beşinci araştırma sorusunda (S5) araştırmacıların fondan/koleksiyondan seçtikleri bilgileri toplamak, düzenlemek ve analiz etmek için bir çevrimiçi alan veya araç sunup sunmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Arşiv web sitesinin araştırmacılara sunduğu çevrim içi bilgi toplama ve saklama imkânlarının beklentileri tam olarak karşıladığını görülmüştür. Seçilen bilgilerin organize bir şekilde saklanabilmesi, arşiv araştırmalarını daha verimli ve sistemli hâle getirirken, kullanıcı deneyimini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu tür bir yapı, araştırmacıların bilgiyi kolayca erişilebilir hâle getirmesine, çalışmalarını daha sistematik şekilde yürütmesine ve zamandan tasarruf etmesine katkı sağlamaktadır.

Altıncı araştırma sorusu (S6) kapsamında elde edilen bulgulara göre, arşiv web sitesinin araştırmacılara sunduğu bilgi kaydetme ve saklama işlevselliğinin belirli açılardan sınırlı görüldüğünü, ancak aslında belirli bir prosedüre bağlı olarak bu hizmetlerin sağlandığını göstermektedir. Araştırmacılar, hesap oluşturarak seçtikleri bilgilere erişme, görüntüleme, kaydetme ve belirli bir ücret karşılığında

indirme gibi işlevlerden yararlanabilmektedir. Dolayısıyla, yüzeyde eksiklik olarak değerlendirilebilecek bu durum, aslında arşiv yönetiminin belirlediği erişim politikalarıyla ilişkilidir ve sistemli bir erişim sürecinin parçası olarak değerlendirilebilir.

Yedinci araştırma sorusu (S7) kapsamında arşiv web sitesindeki ziyaret planlama seçenekleri tespit edilmiştir. Web sitesinde veya bilgilendirme sisteminde ziyaret planlaması için temel bilgiler büyük oranda sağlanmış, ancak ulaşım ve ücretlendirme ile ilgili bazı bilgiler eksik kalmıştır. Genel olarak, web sitesinin sağladığı temel erişim bilgileri, kullanıcıların Milli Arşiv'e fiziksel ziyaretlerinde büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Ancak, otopark gibi detayların eklenmesiyle kullanıcı deneyiminin daha da iyileştirilebileceği görülmektedir. Küçük eksikliklere rağmen, web sitesi yine de erişilebilirlik ve kullanıcı deneyimi açısından önemli bir başarıya imza atmıştır.

Sekizinci araştırma sorusunda (S8) arşiv web sitesinin araştırmacılara belirli bir gün ve saat için randevu alma sürecini çevrimiçi olarak kolaylaştırıp kolaylaştırmadığına yanıt aranmıştır. Elde edilen bulgulara göre, mevcut tek randevu alma yöntemi e-posta ile iletişime geçmekle sınırlıdır. Randevu alma sürecinin dijitalleşme açısından zayıf olduğu söylenebilir. Bu durum, randevu sürecinin oldukça manuel ve zaman alıcı olmasına yol açmakta, araştırmacıların ve ziyaretçilerin randevu almak için daha verimli yöntemlere ulaşamamalarına neden olmaktadır. E-posta ile randevu alma işlemi, pratikte karmaşık bir süreç yaratabilir ve otomatikleştirilmiş sistemler kullanılarak bu sürecin daha hızlı ve verimli hale getirilmesi sağlanabilir. Örneğin, çevrimiçi randevu planlama, otomatik onay sistemleri ya da arşiv personeliyle anlık mesajlaşma gibi modern ve kullanıcı dostu seçeneklerin eklenmesi, kullanıcı deneyimini önemli ölçüde iyileştirebilir. Bu tür sistemler, hem kullanıcıların daha hızlı bir şekilde randevu almasını sağlayacak hem de arşiv personelinin iş yükünü hafifletecektir. Arşivciler, çevrimiçi ortamdaki uygulamalar ve bilginin sunum biçimine yönelik sürekli gelişen yeni yöntemleri değerlendirirken, kullanıcılarla aktif etkileşimde bulunmalı ve onların görüş ve önerilerinden faydalanmalıdır (Somer, 2013, s. 27).

Son araştırma sorusu (S9), arşiv web sitesinin araştırmacıların ziyaret öncesinde materyal taleplerini çevrimiçi olarak yapmalarına imkân tanıyıp tanımadığını incelemiştir. Araştırmacıların ziyaret öncesinde materyal talep imkanlarının oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacıların daha hızlı ve kolay erişim sağlayabilmesi için geliştirilebilecek çevrimiçi materyal talep sistemleri (formlar, araştırma araçları, doğrudan katalogdan seçme, anlık mesajlaşma gibi yöntemler) yerine yalnızca e-posta ile talepte bulunabildiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, araştırma araçlarının eksikliği önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Arşivde materyal talebine rehberlik edecek bir araştırma aracı bulunmaması, araştırmacıların hangi belgeye erişmek istediklerini önceden belirlemelerini ve taleplerini buna göre yapılandırılmalarını zorlaştırmaktadır. Oysa Trace ve Dillon (2012, s. 516), araştırma araçlarının kullanıcı açısından en önemli işlevinin arşiv materyaline erişim sürecine rehberlik etmek olduğunu vurgulamaktadır.

Araştırmalarında, bu belgelerin uzun süredir yalnızca üretim ve düzenleme yönleriyle ele alındığını; ancak kullanıcıların bu araçları nasıl okuduğu ve gerçek kullanım biçimlerinin büyük ölçüde ihmal edildiğini ifade etmişlerdir. Araştırma araçlarının işlevselliğini artırmak ve daha kullanıcı dostu hâle getirebilmek için, kullanıcı davranışlarını, bilgi arama süreçlerini ve dijital bilgi kullanımı pratiklerini dikkate alan çalışmaların arşivcilik alanında yaygınlaştırılması gerektiğini savunmaktadırlar.

Elde edilen tüm bulgular, araştırma hipotezini (H1) büyük ölçüde doğrulamaktadır: “Milli Arşiv web sitesi, araştırmacıların fiziksel ziyaret öncesi hazırlık süreçlerini belirli ölçüde desteklemektedir; ancak kullanıcı deneyimini daha etkili hale getirmek için geliştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır”.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, Milli Arşiv araştırmacılarının fiziksel ziyaretten önce çevrim içi hazırlık yapmalarını kolaylaştırmak amacıyla arşiv web sitesinin sunduğu hizmetler değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, 90 puan üzerinden 52 puan alınmış olup, bu puan kurumun mevcut durumunun bir ‘anlık fotoğrafı’ olarak kabul edilmekte ve gelecekteki iyileşmelerin ölçülmesi için bir başlangıç noktası teşkil etmektedir. Bu puan, doğrudan bir başarı ya da başarısızlık göstergesi olarak değerlendirilmemelidir; daha ziyade mevcut durumu ortaya koyan ve ileride gerçekleştirilecek iyileştirmelerin izlenmesi için bir başlangıç noktası işlevi gören referans niteliğinde bir veridir. Bu yaklaşım, indeksin temel amacına uygun olarak, arşivlerin çevrimiçi hizmetlerini geliştirmeye yönelik somut adımların atılabilmesi için bir referans sağlamaktadır. Elde edilen bulgular, Milli Arşiv web sitesinin belirli alanlarda kullanıcı deneyimini desteklediğini ancak bazı temel bileşenlerde eksiklikler barındırdığını göstermektedir. Özellikle, çevrim içi iletişim olanaklarının sınırlılığı, araştırma araçlarına erişimdeki eksiklikler ve randevu planlama sisteminin manuel işleyişi, kullanıcı deneyimini olumsuz etkileyen başlıca unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Çevrim İçi İletişim ve Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi: Araştırmacıların arşiv web sitesi üzerinden doğrudan iletişim kurmalarını kolaylaştıracak canlı destek hattı, anlık mesajlaşma veya çevrim içi danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır. Bu tür sistemler, araştırmacıların bilgiye daha hızlı ulaşmalarını sağlayarak arşiv hizmetlerinin etkinliğini artıracaktır.
- Fon/Koleksiyon Rehberlerinin Daha Detaylı Sunulması: Web sitesinde mevcut olan koleksiyon listeleri, daha kapsamlı rehberlerle desteklenmeli ve her fon/koleksiyon için detaylı açıklamalar içeren bağlantılar eklenmelidir. Böylece araştırmacılar, fiziki ziyaret öncesinde arşiv materyalleri hakkında daha fazla bilgi edinebilirler.

- Arama Fonksiyonlarının ve Filtreleme Seçeneklerinin İyileştirilmesi: Arama sonuçlarının daha ayrıntılı bilgiler içermesi ve kullanıcıların ihtiyaç duydukları belgelere daha hızlı ulaşmalarını sağlayacak gelişmiş filtreleme seçenekleri sunulması gerekmektedir. Fonlarla/koleksiyonlarla ilgili sayfalara, kapsamlı özet bilgiler ve tarihsel arka plan verileri eklenmeli; ayrıca bu içerikleri destekleyecek araştırma aracı ve kullanım rehberi gibi yardımcı belgeler erişime açılmalıdır. Arama sonuçları sayfasına, kullanıcıların arama sürecini daraltıp netleştirebileceği anahtar kelimeye dayalı filtreleme seçenekleri (tür, tarih, yer, belge tipi gibi) entegre edilmelidir.
- Çevrim İçi Randevu ve Materyal Talep Sisteminin Dijitalleştirilmesi: Randevu alma sürecinin yalnızca e-posta ile yürütülmesi, kullanıcı deneyimini olumsuz etkileyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Otomatikleştirilmiş bir çevrim içi randevu planlama sistemi hem araştırmacılar hem de arşiv personeli için süreçleri daha verimli hale getirebilir. Benzer şekilde, materyal taleplerinin de çevrim içi formlar veya katalog üzerinden yapılmasına olanak tanıyacak bir sistem geliştirilmelidir.
- Kullanıcı Deneyimini Artırmaya Yönelik Geliştirmeler: Web sitesinin erişilebilirliğini artırmak adına, ziyaret planlama bilgileri daha kapsamlı hale getirilmeli ve ulaşım, otopark gibi pratik bilgileri içeren güncel içerikler eklenmelidir. Ayrıca, kullanıcıların arşiv belgelerini saklama ve yönetme süreçlerini kolaylaştıracak dijital araçların entegrasyonu sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, Milli Arşiv web sitesi, araştırmacıların fiziksel ziyaret öncesinde bilgi edinmelerine ve arşiv materyalleri hakkında ön hazırlık yapmalarına belirli ölçüde katkı sunmaktadır. Ancak, Milli Arşiv web sitesinin iletişim, erişim ve kullanıcı deneyimi açısından bazı iyileştirmelere ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Yapılacak iyileştirmeler hem yerel hem de uluslararası araştırmacılar için arşiv hizmetlerinin daha erişilebilir ve etkili hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

Etik Kurul Kararı ve İzinler

ARPO İndeksi Değerlendirme Aracının kullanımı için araştırmacı Scott Pitol'dan e-posta yoluyla izin alınmıştır. Çalışmada etik kurul kararına ihtiyaç duyulmamaktadır.

Kaynakça

- Altman, B. ve John Nemmers, J. R. (2001). The usability of on-line archival resources: The polaris project finding aid. *The American Archivist*, 64(1),127–131. <https://www.jstor.org/stable/40294163>
- An, X., Bai, W., Deng, H., Sun, S., Zhong, W. ve Dong, Y. (2017). A knowledge management framework for effective integration of national archives resources in china. *Journal of Documentation*, 73(1), 18-34. <https://doi.org/10.1108/jd-04-2016-0040>
- Anameriç, H. (2019). Arşivlerde belge özetleme, indeks ve katalog standardı oluşturma. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 15-27. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/910084>
- Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü. (2009). Karakaş, H., Rukancı, F. ve Anameriç, H. (Haz.). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bivens-Tatum, W. (2012). *Libraries and the enlightenment*. Library Juice Press.
- Cengiz Mater, E. (2023). *Dijital çağda doğuştan dijital belgelerin belge ve arşiv yönetim süreçleri*. Hiperyayın.
- Cunliffe, D., Kritou, E. ve Tudhope, D. (2001). Usability evaluation for museum web sites. *Museum Management and Curatorship*, 19(3), 229–252. <https://doi.org/10.1080/09647770100201903>
- Darnell, L. (2008). Finding aids. J. Bettington, K. Eberhard, R. Loo ve C. Smith (Ed.), *Keeping archives* içinde (ss. 379-401). Australian Society of Archivists.
- Dearstyne, B. W. (2001). Arşivsel girişim: Modern arşivcilik ilkeleri uygulamaları ve yönetim teknikleri (A. O. İcimsoy ve M. Akbulut, Çev.). İstanbul: American Library Association.
- Dorval, A. R. (2023). An introduction to Dr. Husam Khalaf's "The cultural genocide of the Iraqi archives and Iraqi Jewish archive and international responsibility". *Information & Culture*, 58(1), 84-108. <https://muse.jhu.edu/article/887682>
- Duff, W. (2002). Understanding the information-seeking behaviour of archival researchers in a digital age: Paths, processes and preferences. *Proceedings of the DLM-Forum 2002: @ccess and preservation of electronic information : Best practices and solutions 6-8 Mayıs 2002* içinde (ss.331-335). Barcelona.
- Duff, W. ve Stoyanova, P. (1998). Transforming the crazy quilt: Archival displays from a user's point of view. *Archivaria*. 45, 44-79. <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12224>
- Elsawy, E. (2022). The role of smart device applications in enriching the knowledge community and enhancing user services in the national archives. *Arid International Journal of Informetrics*, 88-114. <https://doi.org/10.36772/arid.aijisc.2022.355>

- Faba Pérez, C. ve María Sanz Caballero, I. (2014). Design and implementation of a weighted features model for the evaluation of archival websites. *The Electronic Library*, 32(2), 203–220. <https://doi.org/10.1108/el-07-2012-0094>
- Haritz, A. M. (2001). Access - The reformulation of an archival paradigm. *Archival Science*, 1, 57-82. <https://doi.org/10.1007/BF02435639>
- Hill, A. (2004). Serving the invisible researcher: Meeting the needs of online users. *Journal of the Society of Archivists*, 25(2), 139-148. <https://doi.org/10.1080/0037981042000271466>
- İnal, Y., Özen Çınar, N. ve Çağıltay, K. (2016). Kamu internet sitelerinde yer alan arama alanlarının kullanılabilirliği ve buna yönelik kullanıcı davranışlarının belirlenmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 9(1), 41-54. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gazibtd/issue/26691/280782>
- Jorente, M. (2012). Archives information publishing new design in post-custodial regime: the national archives experience digital vaults. *Information Services & Use*, 31(3-4), 147-155. <https://doi.org/10.3233/isu-2012-0644>
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi* (20. bs.). Nobel Yayın Dağıtım.
- Keskin, İ. ve Kaygısız, E.G. (2010). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü internet sitesinin kamu kurumları internet sitesi standartlarına uygunluğu. 2. *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu*, 22 - 24 Eylül 2010 içinde (ss. 235-244). Ankara: Türkiye.
- Ngoepe, M. ve Maseko, A. (2020). So far we have travelled – are we there yet? an exploration of national archival expedition in eswatini. *Information Development*, 37(4), 647-657. <https://doi.org/10.1177/0266666920966030>
- Ngoepe, M. ve Saurombe, A. (2016). Provisions for managing and preserving records created in networked environments in the archival legislative frameworks of selected member states of the southern african development community. *Archives and Manuscripts*, 44(1), 24-41. <https://doi.org/10.1080/01576895.2015.1136225>
- Pearce-Moses, R. (2005). A Glossary of Archival and Records Terminology, Society of American Archivists, Chicago, IL. 2 Şubat 2025 tarihinde <http://www2.archivists.org/glossary/terms/u/user> adresinden erişildi.
- Pitol, S. P. (2019). Evaluating how well an archival website allows a researcher to prepare for an on-site visit. *The American Archivist*, 82(1), 137–154. <https://doi.org/10.17723/0360-9081-82.1.137>
- Prom, C. (2004). User interactions with electronic finding aids in a controlled setting. *The American Archivist*, 67(2), 234-263.
- Rukancı, F. (2019). Devlet Arşivlerinde tanıtım ve eğitim faaliyetleri. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 2-14.
- Rukancı, F., Anameriç, H. ve Başar A. (2021). *Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamaları*. Devlet Arşivleri Başkanlığı.

- Rydén, R. (2023). National archives, national memory? how national archives describe themselves and their mission. *Archival Science*, 23(3), 297-326. <https://doi.org/10.1007/s10502-023-09409-7>
- Somer, Ş. N. (2013). Arşivlerde kullanıcı beklentilerine yönelik çalışmaların önemi. *Arşiv Dünyası*, (14-15), 27-35.
- Şentürk, B. (2011). Kullanıcı odaklı arşiv hizmetlerinin temel unsurları – erişim. *Bilgi Dünyası*, 12(2), 322–323.
- Şentürk, B. (2021). *Arşivcilik: Geçmişin izlerinden geleceğin pusulalarına*. Hiperyayın.
- Taşkın, N. (2022). Arşivlerde tanıtım hizmetleri: İSAM kütüphanesi arşivi örneği. *Arşiv Dünyası*, 9(1), 10-26. <https://doi.org/10.53474/ad.1105761>
- Trace, C. B. ve Dillon, A. (2012). The evolution of the finding aid in the United States: From physical to digital document genre. *Archival Science* 12(4), 501–519. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9190-5>
- Walton, R. (2017). Looking for answers: A usability study of online finding aid navigation. *The American Archivist*, 80(1), 30-52.
- Yakel, E. ve Kim, J. (2003). Midwest State archives on the web: A content and impact analysis. *Archival Issues*, 28(1), 47–62. <http://www.jstor.org/stable/41102073>
- Yalçinkaya, B. (2015). Milli Arşivlerin elektronik belge yönetiminde rolü ve önemi. e-BEYAS 2014, Elektronik Belge Yönetimi ve Arşiv Uygulamaları Sempozyumu, 20-21 Mart 2014 içinde (ss. 151-157). Ankara: Türkiye.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. bs.). Seçkin Yayıncılık.

EK 1. ARPO İNDEKSİ DEĞERLENDİRME ARACI

1. SORU SORMA

Web sitesi, araştırmacının web sitesi aracılığıyla soru sormasına nasıl izin veriyor? (Geçerli olan tüm seçenekleri işaretleyin.)

- ☐ Çevrimiçi form
- ☐ Arşiv personeliyle anlık mesajlaşma (IM)
- ☐ Bağlantılı e-posta
- ☐ Arşivlerle çevrimiçi iletişime geçmek için herhangi bir mekanizma yok

2. FON/KOLEKSİYON BİLGİLERİNİ GÖRÜNTÜLEME/GÖZDEN GEÇİRME

Arşiv web sitesi, bir araştırmacının fon bilgileri/koleksiyon listeleri veya içerik listeleriyle bağlantılı bulunan araştırma araçlarına erişmesini sağlıyor mu? (Birini seçin.)

- ☐ Fon bilgisi/Koleksiyon listeleri, içerik listelerini içeren araştırma araçlarına bağlantılıdır.
- ☐ Fon Bilgisi/Koleksiyon listeleri var, ancak içerik listelerini içeren herhangi bir araştırma aracına bağlantılı değil.
- ☐ Fon bilgileri/Koleksiyon listesi yok.

3. FON/KOLEKSİYON ARAMA BİLGİLERİ

Arşiv web sitesi, araştırmacının istedikleri konuya ilişkin terimleri kullanarak fon/koleksiyon bilgilerini sorgulayabileceği bir arama kutusu sağlıyor mu? (Geçerli olan tüm seçenekleri işaretleyin.)

- ☐ Ana sayfada arama kutusu
- ☐ Alt sayfalarda arama kutusu
- ☐ Arama özelliği yok

4. ARAMA SONUÇLARINI GÖRÜNTÜLEME

Arama sonuçları sayfasında hangi tür bilgiler mevcut? *(Geçerli olan tüm seçenekleri işaretleyin.)*

- ☐ Fon/koleksiyon başlığı, koleksiyon rehberine bağlantılı
- ☐ Kapsanan tarih aralığı
- ☐ Özet bağlantısı
- ☐ Tarihsel veya biyografik arka plan bağlantısı
- ☐ Kapsam ve içeriğe bağlantı
- ☐ İçerik listesine bağlantı
- ☐ Fiziksel kapsam
- ☐ Koleksiyon özeti
- ☐ Eşleşen öge türleri – metin veya simgeler
- ☐ Bağlam içinde eşleşen ögelere bağlantı
- ☐ Hiçbiri (veya arama mevcut değil)

5. SEÇİLEN BİLGİLERİ BİRİKTİRME

Web sitesi, araştırmacıların arama sonuçlarından veya fon/koleksiyon rehberlerinden belirli kutular veya klasörler gibi bilgileri seçmesine ve en azından mevcut oturum süresince saklamasına olanak tanıyan bir arşiv tarafından sağlanan çevrimiçi bir alan sunuyor mu? *(Birini seçin.)*

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

6. SEÇİLEN BİLGİLERİ KAYDETME

Araştırmacının daha sonra bilgisayar oturumunda kullanmak isteyebileceği materyallerle ilgili bilgileri kaydetmek için hangi seçenekler (bağlantılar, düğmeler, simgeler vb.) mevcut? *(Geçerli olan tüm seçenekleri işaretleyin.)*

- ☐ Hesap oluşturarak seçilen sonuçları saklama
- ☐ Seçilen sonuçları indirme/dışa aktarma
- ☐ Seçilen sonuçları e-posta ile gönderme
- ☐ Seçilen sonuçları yazdırma
- ☐ Hiçbiri (veya belirli kutu veya klasörleri seçmek mümkün değil)

7. ARAŞTIRMA ZİYARETİ PLANLAMASI HAKKINDA BİLGİLERİ İNCELEYİN

Web sitesi, arşivlere yapılacak bir ziyaretin planlanması hakkında aşağıdaki bilgi türlerinden hangilerini sağlamaktadır? *(uygun olanları seçin)*

- ☐ Arşivin açılış saatleri
- ☐ (Arşiv ana sayfasındaki açılış saati bilgisini de kontrol edin)
- ☐ Arşivin fiziksel adres bilgisi
- ☐ (Arşiv ana sayfadaki fiziksel adres bilgisi)
- ☐ Konum
- ☐ (Ana sayfadaki konum bilgisi)
- ☐ Politikalar/Prosedürler
- ☐ Yol tarifi/Harita
- ☐ Otopark talimatları
- ☐ Ücret tarifi
- ☐ Hiçbiri

8. ARAŞTIRMA RANDEVUSU OLUŞTURMA

Belirli bir gün ve saat için (veya belirli bir gün zaman belirtilmeden) planlanan bir arşiv ziyareti için randevu alma yöntemleri nelerdir? *(uygun olanları seçin)*

- ☐ Çevrimiçi randevu planlama (otomatik onay ile)
- ☐ Otomatik onay olmadan çevrimiçi form doldurma
- ☐ Arşiv personeliyle doğrudan anlık mesajlaşma (IM) kullanma
- ☐ Bir e-posta yazma (bağlantılı)
- ☐ Hiçbiri

9. RANDEVU İÇİN MATERYAL TALEP ETME

Bir araştırma ziyareti için materyal talep etmek amacıyla hangi seçenekler sunulmaktadır? *(uygun olanları seçin)*

- ☐ Arama sonuçları veya araştırmacının hesabına kaydedilmiş bir listeden doğrudan kutu veya klasör talep etme
- ☐ Otomatik onay olmadan çevrimiçi form doldurma
- ☐ Arşiv personeliyle ile doğrudan anlık mesajlaşma (IM) kullanma
- ☐ Bir e-posta yazma (bağlantılı)
- ☐ Hiçbiri (veya ayrıntılı koleksiyon bilgisi mevcut değil)

Yapay Zekâ Okuryazarlığı: Kütüphaneler için Yeni Bir Paradigma

Artificial Intelligence Literacy: A New Paradigm for Libraries

Güler DEMİR

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Demir, G. (2025). Yapay zekâ okuryazarlığı: Kütüphaneler için yeni bir paradigma. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 183-222. doi: 10.15612/BD.2025.803

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.803

Geliş Tarihi / Received: 09.02.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 22.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Yapay Zekâ Okuryazarlığı: Kütüphaneler için Yeni Bir Paradigma

Güler DEMİR*

Öz

Gittikçe gelişmekte olan yapay zekâ (YZ) teknolojisi araçları, bilinçli, eleştirel ve etik ilkelere dikkat ederek kullanıldığında, birey, kurum ve kuruluşların birçok gereksinimini karşılamada etkinlik, hız, doğruluk ve verimliliği sağlamaktadır. Yapay zekâ teknolojilerini tanımak, anlamak, değerlendirmek ve etkili bir biçimde kullanmak için yapay zekâ okuryazarı olmak önemlidir. Bu çalışmanın amacı, yapay zekâ okuryazarlığını tanımlamak, önemini vurgulamak ve kütüphanelerin bu okuryazarlığın geliştirilmesindeki rolünü incelemektir. Ayrıca, yapay zekâ okuryazarlığının bireylerin yapay zekâ teknolojilerini eleştirel bir şekilde değerlendirme ve kullanma becerilerini artırma potansiyelini ortaya koymaktır. Nitel betimleme yöntemi ile hazırlanan, yerli ve yabancı literatürden ilgili kaynakların analizinin yapıldığı çalışmanın kapsamında, yapay zekâ okuryazarlığı kavramı tanımlanmış, bu okuryazarlık türünün geliştirilmesinde kütüphanelerin rolüne yer verilmiş, ayrıca çalışma bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Kuzey Amerika'dan örnek alınan üniversite ve halk kütüphanelerine ilişkin örneklerle desteklenmiştir. Çalışmanın bulgularından elde edilen sonuç, kütüphanelerin yapay zekâ okuryazarlığını geliştirme konusundaki rolünün önemli olduğuna ve bu alandaki eğitim programlarının güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Kütüphaneler, yapay zekâ teknolojilerinin etik ve etkili kullanımı konusunda kılavuzluk ederek, bireylerin bu araçlardan daha iyi yararlanmalarını sağlayabilir. Yerli literatürde bu kapsamda kütüphaneler için yapay zekâ okuryazarlığının anlamını ele alan ve ilişkili yabancı ve yerli literatürü detaylı, sistematik bir biçimde değerlendiren başka bir çalışma olmaması nedeniyle, bu araştırmanın özgün olduğu düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Yapay zekâ okuryazarlığı, ChatGPT, yapay zekâ halüsinasyonu, istem mühendisliği, kütüphane, kütüphaneci.

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, gulerdemir2009@gmail.com

Artificial Intelligence Literacy: A New Paradigm for Libraries

Güler DEMİR*

Abstract

When used consciously, critically, and with attention to ethical principles, the developing artificial intelligence (AI) technology tools provide effectiveness, speed, accuracy, and efficiency in meeting many needs of individuals, institutions, and organizations. It is essential to be artificial intelligence literate to recognize, understand, evaluate, and use artificial intelligence technologies effectively. This study aims to define artificial intelligence literacy, emphasize its importance, and examine the role of libraries in developing this literacy. In addition, it is to reveal the potential of artificial intelligence literacy to increase individuals' ability to evaluate and use artificial intelligence technologies critically. Within the scope of the study, which was prepared with the qualitative description method and analyzed the relevant sources from domestic and foreign literature, the concept of artificial intelligence literacy was defined, the role of libraries in the development of this type of literacy was included, and the study was also supported with examples of the university and public libraries taken from the United States, Canada, Australia, and North America. The results obtained from the study's findings indicate that the role of libraries in developing artificial intelligence literacy is crucial and that educational programs in this area should be strengthened. Libraries can guide the ethical and practical use of artificial intelligence technologies and enable individuals to benefit better from these tools. This research is considered to be original because there is no other study in the domestic literature that addresses the meaning of artificial intelligence literacy for libraries and evaluates the related foreign and domestic literature in a detailed and systematic way.

Keywords: AI literacy, ChatGPT, AI hallucination, prompt engineering, library, librarian.

* Assoc. Prof. Dr., Kastamonu University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Information and Records Management, gulerdemir2009@gmail.com

Giriş

Bilgisayar bilimi ve psikoloji alanlarında gelişim gösteren yapay zekâ (YZ), antik dönemlerden bu yana süren yapay beyin inşa etme arayışının bir ürünüdür. YZ, makinelere ilişkin zekâyı ifade ederken, doğal zekâ, insanlara ve hayvanlara özgüdür. Yapay, doğal olandan çok sentetik ya da insan eliyle tasarlanmış anlamına gelir ve zekâ, akıl yürütme, düşünme ve hissetme yeteneğidir. Yapay zekâ, insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirebilen bilgisayar sistemlerinin geliştirilmesi olarak tanımlanır ve insanlarınkine benzer ya da ondan daha yüksek genel zekâyı sahip sistemler yaratmayı amaçlar (Sadiku vd., 2022). Yapay zekânın, öğrenci ve eğitimcilerin öğrenme deneyimlerini geliştirip kişiselleştirilmiş fırsatlar sunma potansiyeli eğitim alanında yaygınlaşmasına yol açmıştır (Gocen ve Aydemir, 2020, s. 13). Eğitimcilerin, geleneksel yapıların ötesine geçerek, öğrencilerin bilgiyi nasıl öğrenip kullanacaklarını öğretme ve eleştirel düşünmeyi teşvik etme sorumlulukları, eğitim süreçlerinin dönüşümünü gerektirmektedir. Bu dönüşümün önemli bileşeni olan YZ teknolojilerinin öğrenme ortamlarındaki kullanımı, düşünsel ve akademik becerilerin artışı desteklemektedir (Alneyadi vd., 2023, s. 1, 3). Bilgiye eşit erişim sağlayarak bireylerin bilgili vatandaş olmalarına yardımcı olan kütüphaneler, yaşam boyu öğrenim ve eğitimi destekleyen önemli kuruluşlardır. Eğitim ve kütüphane kavramı birbiri ile yakından ilişkilidir; kütüphanesiz eğitim, toplumsal gelişimi olumsuz etkiler (Hussain, 2018). Yurdadoğ'un yıllarca önce yaptığı benzer bir vurgu da kütüphane ile eğitim arasındaki değişmeyen bağa atıf yapmaktadır: "Eğitim kitapsız, kitap kütüphanesiz düşünülemeyeceğine göre, istediğimiz sonuca varmada, eğitim ve kütüphane sorunları üzerine eşit ölçüde, fakat herhalde büyük titizlikle eğilmek gerekir" (Yurdadoğ, 1972, s. 30).

Fiziksel kitap depolarından teknoloji destekli ve etkileşimli öğrenme merkezlerine dönüşmeye başlayan kütüphaneler, finansman kısıtlamaları ve değişen beklentiler gibi zorlayıcı koşullara karşın kullanıcılarını çağın gerektirdiği dijital okuryazarlık ve benzeri bilgi ve becerilerle donatma çabası içindedir (Keown, 2024, 9 Mart). 21. yüzyılda bilgiye erişim ve kullanımındaki değişiklikler, okuryazarlık türlerini etkilemiş; sağlık, fen, sosyal bilimler ve birçok alanda farklı okuryazarlık türleri gelişmiştir (Özden, 2022). Farklı disiplin ve perspektiflerden ele alınsa da tüm okuryazarlıklar, bilgi okuryazarlığına bağlı olarak biçimlenmektedir. Yaygın okuryazarlık türlerinden biri olan dijital okuryazarlık, okuryazarlığın evrilmiş bir formudur ve bilgi okuryazarlığı ile dijital okuryazarlık birbiri ile yakından ilişkilidir. Dijital okuryazarlık, dijital çağın gereksinimlerine bir yanıt ve bilgi okuryazarlığının temel bir bileşenidir. Günümüzün karmaşık bilgi ortamlarında etkin ve güvenli bir biçimde varlık göstermek, bilgi erişimi ve kullanımında aktif olabilmek, bilgi okuryazarlığı ile dijital okuryazarlığı buluşturan bilgi ve becerilerin kazanımını gerektirmektedir. Bilgi patlamasının ve gerçek ötesi bilginin [post-truth] yaygınlaştığı çağımızda bu gereksinimler artmış, bilginin etik değerler çerçevesinde ve sorumlu kullanımı daha çok önem kazanmıştır. Eğitim sistemi, söz konusu değişimi temel alarak, öğrenci odaklı ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eden bir yaklaşımı benimsemekle yükümlüdür (Demir, 2023, s. 59).

YZ, özellikle insan beyni ile yakından ilişkili yetenekleri olan robotik aracılığıyla modern yaşamda önemli bir rol oynamaktadır. YZ, makine öğrenimi tarafından desteklenen Üretim 4.0, nesnelerin interneti (IoT, Internet of Things), siber-fiziksel sistemler ve bilişsel bilişim gibi teknolojiler ile süreçleri değiştirerek sektörleri dönüştürmektedir (Lavanya, 2021, s. 14). YZ'nin, sensörleri ve elektronik cihazları yöneterek nesnelerin internetini geliştirmesi, birçok alanı etkilerken, makine öğrenimi süreçleri otomatikleşmekte ve ağ zekâsını iyileştirmektedir (Rajesh, 2021, s. 29). Samuel (2021, s. 104), YZ'nin, bilgi ve eğitim ile ilişkisinde, özellikle geleneksel yöntemleri kişiselleştirerek etkileşimli öğrenmeyle değiştireceği bir gelecek vaat ettiğini ve eğitim alanında hızla araştırmadan uygulamaya geçiş yaptığını dile getirmektedir. YZ'yi eğitim sistemlerine entegre etmeye başlayan Çin, Uruguay, Brezilya, Güney Afrika ve Kenya gibi ülkeler, bunun örneğini sunmaktadır. Bilgi erişim ve öğrenme sonuçlarını iyileştiren otomatik sistemler ve robotların, YZ okuryazarlığını teşvik ederek eğitimin geleceğini biçimlendirmesi beklenmektedir. Ancak bu entegrasyon, eğitim alanı gibi birçok bağlamda insan ögesinin potansiyel kaybı dahil olmak üzere tartışmaları da getirmektedir.

YZ okuryazarlığı, modern teknoloji ortamlarının gerektirdiği daha geniş bir kavram olan dijital okuryazarlık kavramıyla yakından bağlantılıdır. Dijital okuryazarlık, temel bilgisayar kullanımından dijital bağlamlarda karmaşık problem çözmeye kadar uzanan becerileri kapsadığı gibi, YZ okuryazarlığı da basit YZ işlevlerini anlamaktan YZ'nin toplum için daha karmaşık etkileriyle etkileşime girmeye kadar uzanan bir yelpazeyi kapsamaktadır. YZ'nin finans, sağlık ve medya gibi çeşitli sektörlerdeki yaygın kullanımı ve potansiyel toplumsal sonuçları, kapsamlı bir anlayış ve sorumlu bir uygulama gerektirmektedir (Tadimalla ve Maher, 2024, ss. 1-2). Eleştirel ve etik YZ okuryazarlığı yalnızca YZ'yi anlamakla kalmayıp aynı zamanda akademik, toplumsal, kültürel ve etik etkilerini değerlendirmeyi de içermektedir. Bu düzeye ulaşan bireyler, YZ sistemlerinin adaletini, şeffaflığını ve önyargısını eleştirel bir şekilde değerlendirebilmekte ve insan hakları, gizlilik ve sosyal adalet üzerindeki potansiyel etkilerini anlayabilmektedir (Hossain, 2025, s. 19). YZ'nin geleceği ve toplumsal etkileri anlamında, mesafeli ve sakinimli yaklaşımlar da dahil, farklı görüşler bulunmaktadır. Chatterjee'nin (2025, ss. 96-97) araştırması, YZ'nin toplumsal yankılarını mercek altına alırken, birtakım uyarılarda bulunmaktadır. Yazar, yaratıcılığın geleneksel boyutlarını (bilişsel yetenekler, motivasyon, kültürel bağlam ve kişilik), YZ'nin fikir üretme konusundaki yapılandırılmış yaklaşımıyla karşılaştırmakta ve yaratıcılığın toplumsal etkilerini, özellikle GPT gibi YZ teknolojilerinin sunduğu sınırlamalara ve zorluklara odaklanarak ele almaktadır. Chatterjee'nin kullandığı 'yakalama krizi' (catching-up crisis) kavramı, YZ evrimleştikçe bireylerin bağlantılı kalmak için sürekli olarak becerilerini geliştirmeleri gerektiğine işaret eden bir kavramdır. Bu noktada, eğitim ve kişisel gelişimin doğası bütünsel bir süreç yerine işlemsel bir sürece dönüşmektedir. Bu değişim, özellikle eğitime ve fırsatlara erişimin zaten sınırlı olduğu Hindistan gibi ülkelerde mevcut toplumsal eşitsizlikleri yoğunlaştırabileceğinden, dikkate alınması gereken bir sorunsaldır. Bu

araştırma, bir 'YZ imparatorluğu'nun artan hakimiyeti ile toplumların odağının gittikçe daha fazla teknolojiye yönelmesinin, insan yaratıcılığının değerini azalttığı uyarısında bulunmakta, bu gidişatın sınıf, kast ve cinsiyete dayalı eşitsizlikleri artırabilecek potansiyele sahip olduğunu vurgulamaktadır.

YZ'nin potansiyeli konusunda daha ılımlı bir yaklaşım geliştiren Dereli (2020, ss. 120-123), bu teknolojilerin doğru kullanımının topluma olumlu etkiler yapabileceğine ve verimliliği artırma, maliyetleri düşürme gibi etkilere sahip olduğunu belirtmektedir. YZ'nin eğitim ve öğretim süreçlerine sunabileceği desteklere değinen yazara göre, YZ, insan yaşamının her alanına girmiştir ve bu nedenle bireylerin ve toplumların bu teknolojiyi benimsemeleri gerekmektedir. Dereli (2020, s. 128), YZ'nin insanları korkutmaması ve insanların bu teknoloji ile yaşamayı ve birlikte çalışmayı öğrenmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. Doğru stratejilerle YZ'nin insanlığın sorunlarına çözüm bulması olasılığı oldukça yüksektir. ABD, Çin, Almanya ve Japonya gibi ülkeler başta olmak üzere, bu konuda araştırmalara yatırım yapan, bilgi ve know-how üreterek teknoloji geliştiren ülkelerin ve toplumların gelecekte kazançlı çıkacağını ifade etmektedir.

Anderson (2023), dönüştürücü bir teknoloji olarak YZ'nin, sağlık hizmetlerinden ulaşım ve eğitime kadar toplumsal yaşamı birçok şekilde etkileme potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir. YZ'nin çeşitli endüstrilerde kullanımı, erken kanser teşhisinden, kent trafiği akışını iyileştirmeye kadar umut verici sonuçlar göstermiştir. Ancak bu dönüşümle birlikte, YZ'yi yaşamımıza entegre etmenin etik, sosyal ve ekonomik etkilerinin dikkatlice değerlendirilmesi gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Anılan koşullarda, çağın önemli bir gereksinimi durumuna gelen YZ okuryazarlığı, bireylerin kişisel ve mesleki yaşamlarında bu teknolojileri anlamalarını, onlarla etkileşim kurmalarını ve onları etkin kullanmalarını sağladığı için önemlidir. YZ günlük yaşama ve hemen her türlü sektöre nüfuz ederken, YZ okuryazarlığı bireylerin sorumlu ve bilinçli karar vermesi ve hızla değişen dünya ile iş piyasasına uyum sağlaması için anahtar niteliği taşımaktadır. Özellikle ChatGPT gibi üretken YZ araçlarının yaygınlaşması, bu araçların eğitimdeki rolü ve akademik dürüstlük üzerindeki etkileri hakkında üniversitelerin kararsızlık yaşamasına yol açarken, üniversite kütüphanelerinin eğitim süreçlerinde bu bağlamdaki önemini ortaya çıkarmıştır. YZ okuryazarlığı konusunda üniversitelerde eğitim eksikliğinin yarattığı boşluk kütüphanelerin bu rolünü [fırsata dönüştürülebilir biçimde] daha da pekiştirmektedir. (Hervieux ve Wheatley, 2024a, s. 6). ChatGPT gibi üretken YZ araçlarıyla ilgili tartışmalar ivme kazanırken, kütüphaneciler öğrencilerin araştırma ve yazma görevleri için bu araçları kullanmasının etkileri ile yüzleşmektedir. Bilgi okuryazarlığı çerçeveleri ve standartları geleneksel olarak kütüphanecilerin eğitim çalışmalarını planlamalarına yardımcı olsa da YZ'nin sağladığı olanakları karşılayamaz duruma gelmiştir (Hervieux ve Wheatley, 2024b). YZ araçlarının sorumlu ve bilinçli kullanımı oldukça önemlidir. Bu gerekliliği pekiştiren gerekçeler arasında, günümüzde,

üretken YZ araçlarının erişilebilirliğinin artması ile üniversite öğrencilerinin bu araçları bilinçsiz kullanımının yarattığı krizler yer almaktadır (Hervieux ve Wheatley, 2024a, s. 6).

Birçok araştırma, YZ ve belli bağlamlarda YZ'nin boşluklarını kapatan üretken YZ'nin, birbirini bütünleyen katkılarının yanında sorumlu ve bilinçli kullanımının önemine, aksi durumda ortaya çıkabilecek sorunlara işaret etmektedir (Akinsuli, 2024; Chiu, 2024; Črček ve Patekar, 2023; Eken, 2023; Farhi vd., 2023; Gupta ve Srivastava, 2024; Hervieux ve Wheatley, 2024a; Kalantzis ve Cope, 2025; Scott-Branch vd., 2023).

Üretken YZ, mevcut veri kümelerine benzer veya yeni veri örnekleri yaratma yeteneğiyle öne çıkan bir YZ alt alanıdır. YZ, insan zekâsını taklit etmeye yönelik çeşitli teknikleri kapsarken, üretken YZ, yeni içerikler oluşturma üzerine odaklanır. Bu teknoloji, eğitim verilerindeki örüntüleri anlamak ve çoğaltmak için karmaşık modellere dayanarak çeşitli alanlarda yeni içerik üretimini sağlar (Gupta ve Srivastava, 2024). ChatGPT, bir YZ dil modeli olup, insan benzeri metinler üretme yeteneğine sahiptir; ancak duygulara veya kişiliğe sahip değildir. Geniş bir veri kümesi üzerinde eğitildiğinden, çeşitli konularda içerikler oluşturma yeteneği vardır ancak ürettiği veriler her zaman kesin veya güncel olmayabilir ve dilsel nüansı insan gibi kavrayamaz. Bu nedenle, karmaşık konularda yanlış yanıtlar verme olasılığı bulunmaktadır. Sonuç olarak, ChatGPT eğitim içeriği oluşturma konusunda yararlı bir araç olabilse de yalnızca öğrenme için güvenilmemelidir (Eken, 2023, s. 5). OpenAI tarafından geliştirilen ve Kasım 2022'de tanıtılan bu teknoloji, büyük bir dil modeline dayanan bir sohbet robotudur. Kullanımının yaygınlaşması, gizlilik gibi kaygıları beraberinde getirmiştir; örneğin, İtalya, gizlilik endişeleri nedeniyle ChatGPT'yi geçici olarak yasaklamıştır. Ayrıca, YZ araçlarının insan yaratıcılığı için bir tehdit teşkil ettiği görüşü de vardır; bazı akademisyenler, bu araçların kullanımı nedeniyle bilimsel makale kavramının yok olduğunu öne sürmektedir (Črček ve Patekar, 2023, s. 128). Farhi ve diğerleri (2023, s. 6), ChatGPT'nin eğitimde hem destekleyici hem de tehdit edici olabileceğini belirtmektedir. Eğitimciler ve politika yapıcıların, YZ kullanımının karmaşıklıklarını anlaması ve etik uygulamaları teşvik etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Črček ve Patekar (2023, s. 137), bu tür araçların yasaklanması yerine net yönergelerle kullanımının teşvik edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Eğitim kurumları, öğrenciler arasında dürüstlük ve sorumlu teknoloji kullanımı kültürünü geliştirmekte öncülük etmelidir. Scott-Branch ve diğerleri (2023, s. 1) de, öğretim elemanları ve öğrencilerin YZ'nin etik ve etkili kullanımı konusundaki farkındalığını artırmalarının önemine dikkat çekmektedir. Bulgular, gelecekteki yüksek öğrenimin, üretken YZ tarafından desteklenen bir toplumda istihdam için öğrencileri geleceğe hazırlamak üzere dönüştürülmesi gerektiğini öne sürmektedir. Yeni öğrenme çıktıları önerilmektedir - üretken YZ ile öğrenme ve öğretme becerileri, YZ okuryazarlığı - ve değerlendirmenin sınıf içi ve uygulamalı aktivitelere odaklanmasıyla disiplinlerarasılığın ve üretici öğrenmenin önemi vurgulanmaktadır.

Chiu (2024, ss. 1-3) tarafından verilen bilgiler YZ'nin öğrenmeye ilişkin işlevselliği yüksek düzeyde artırabilecek güçlü potansiyelini ve bu potansiyelin açığa çıkması için YZ okuryazarlığının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada araştırma ve öğrenme süreçlerinde YZ'nin kullanıldığı dört temel yola işaret edilmektedir. Bunlar, 'kişiselleştirilmiş öğrenme', 'insan-makine iletişimi', 'geri bildirim' ve 'uyarlanabilir öğrenme ortamları'dır. Akıllı laboratuvarlar ve akıllı eğitmenler gibi YZ tabanlı öğrenme sistemleri, kişiselleştirilmiş öğrenmeyi sağlamaktadır. Bu teknolojiler aracılığıyla öğrencilere yeteneklerine göre görevler verilmektedir. Ancak etkinliğinin sağlanması, ilişkili kaynakların varlığına bağlıdır. YZ sohbet robotları, insan-makine iletişimi ve etkileşimlerinde önemlidir ve şu anda sınırlı olsa da öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmeye yardımcı olabilmektedir. YZ, öğrenci çalışmalarını ve öğrenme süreçlerini analiz ederek geri bildirim sağlayabilmektedir. Ayrıca, YZ'nin, daha duyarlı dijital öğrenme deneyimleri oluşturmak için veri toplama özelliği geliştirilmektedir (ancak bu sistemlerin değerlendirilmesine ilişkin zorluklar sürmektedir). Gelişmiş üretken YZ (GenAI), yeni öğrenme içeriği oluşturarak ve etkileşimleri iyileştirerek bu rolleri geliştirebilir ancak öğrencilerin bunu etkili bir şekilde kullanmak için etik anlayış ve dijital okuryazarlık gibi bilgi ve becerilere gereksinimi olacaktır.

Kalantzis ve Cope (2025, ss. 1-4), okuryazarlığı tarihsel çerçevede toplumsal etkileri ile inceledikleri çalışmalarında, okuryazarlığın hem güçlendiren hem de toplumsal eşitsizliği yaratan ikili doğasını vurgulamaktadır. 15. yüzyılda ortaya çıkan matbaa, okuryazarlığı eğitilmiş seçkinler ile okuma yazma bilmeyen kitleler arasındaki bir ayrım olarak daha da derinleştirmiştir. Buna koşut, cinsiyet ve ırk eşitsizlikleri de sürmüştür. 19. ve 20. yüzyıllarda evrensel okuryazarlık bir hedef durumuna gelmiş olsa da genellikle baskın olmayan dilleri ve lehçeleri dışlayan standart bir eğitim biçimini teşvik ederek mevcut toplumsal hiyerarşileri güçlendirmiştir. Okuryazarlığın toplumsal hareketliliği teşvik etme potansiyeline karşın, bu anlamda başarısızlık, okuryazarlığı teknik yönlerinden çok toplumsal etkilerine göre yeniden tanımlama gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Kalantzis ve Cope (2025, s. 2), üretken YZ'nin etkilerini, matbaanın dönüştürücü etkilerine benzetmekte ve öğrenme yöntem ve araçları ile nasıl entegre edildiğine bağlı olarak hem olumlu hem de olumsuz yönde eğitim ve okuryazarlığı büyük ölçüde etkileme potansiyeli olduğunu belirtmektedir.

Akinsuli'nin (2024) araştırması, kütüphaneler ve YZ okuryazarlığı bağlamını yakından ilgilendiren siber güvenlik konusunu gündeme taşımaktadır. Siber güvenlik, bireylerin YZ sistemlerini anlamasının yanında güvenli kullanımı için farkındalık gerektiren bir konudur. Böyle bir farkındalık, siber tehditleri tanımlama ve bunlara karşı korunma becerilerini artırır. Hem geleneksel hem de üretken YZ'nin siber güvenlik üzerindeki etkisini araştıran bu çalışmada, üretken YZ'nin, geleneksel yöntemlerin bıraktığı boşlukları kapatma potansiyeli üzerinde durulmaktadır. Araştırmanın bulguları, üretken YZ'nin tehditleri saptamadaki doğruluk, yeni tehditlere uyum sağlama ve veri işleme hızı gibi becerileri ile geleneksel YZ'den daha iyi performans göstermesine karşın

geleneksel YZ'nin yerleşik endüstrilerde etkili olmaya devam ettiğine işaret etmektedir. Üretken YZ, gerçekçi veriler üretme, karmaşık ve sürekli tehlikelere yanıt verme anlamlarında, geleneksel YZ'nin dezavantajını ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan, siber suçlarla mücadelede bu iki yaklaşım birbirini tamamlayacak biçimde birlikte uygulanarak ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Böylece, siber tehditlerin saptanması ve bunlara yanıt verilmesi; dolandırıcılık, kimlik hırsızlığı ve veri ihlalleri vakalarının azaltılması sağlanabilir. Geleneksel ve üretken YZ birlikte, küresel ekonominin, suç oranının ve sosyal ilerlemenin geleceğini değiştirecek bütüncül bir siber güvenlik yaklaşımını sağlar.

YZ okuryazarlığı, birey ve toplumların, YZ teknolojilerini bilinçli ve eleştirel olarak değerlendirerek kullanabilmelerini sağlar. YZ sistemlerinin işleyişini yan etkilerini de dikkate alarak değerlendirebilme becerisi, bu konudaki kaygıları ve olası olumsuz sonuçları azaltır. Bireyleri YZ'yi etik ve sorumlu kullanma konusunda teşvik ederek, istihdam alanına daha güçlü katılımı sağlar. Bu katkılar, toplumsal çerçevede gelişebilen komplo teorilerinin de azalmasını sağlar ve politika yapıcıların daha bilinçli kararlar almasına yansır. Bununla beraber, olumsuzlukların önlenmesi ve/ya da azaltılmasında, üretici mekanizmaların da sorumlu ve şeffaf yönetim anlayışlarını benimsemesi gerekmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, çağımızda kütüphanelerin eğitim misyonuna eklenen yeni bir paradigmaya; YZ okuryazarlığına ilişkin bir perspektif sunmaktır. YZ'nin, okuryazarlık ve eğitim süreçlerini kişiselleştirme, öğrenme deneyimlerini geliştirme ve eleştirel düşünmeyi teşvik etme potansiyelinin tam olarak açığa çıkması, bu teknolojileri anlamayı ve bilinçli bir biçimde kullanabilmeyi gerektirmektedir. YZ araçlarının günlük yaşam pratikleri de dahil her alana girdiği ve gelecekte de etki alanlarının büyüyeceği varsayıldığında, bireylerin kişisel ve mesleki yaşamlarında bilinçli kararlar verebilmesi için bu teknolojileri yakından tanımasının ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Tarihsel gelişimi boyunca kütüphaneler, toplumlarını bilgilendirme ve eğitimine katkıda bulunma misyonunu korumuştur. Doğal olarak çağlara ilişkin karakteristikler, eğitimin içeriğini, boyutlarını ve yöntemlerini dönüştürmüştür. Dijital okuryazarlık ve beraberinde gelişen YZ okuryazarlığı, bu çağın gereksinimleri arasında öne çıkanlar arasındadır. Çalışmada, birey ve toplumların bu teknolojilerle bilinçli bir şekilde etkileşime girmeleri için gerekli olan YZ okuryazarlığı eğitiminde kütüphanelerin rolü tartışılmaktadır.

Yöntem ve Veri Toplama

YZ okuryazarlığının anlamını, önemini ve bu bağlamda kütüphanelerin rolünü irdeleyen bu çalışmada, betimleme yöntemi kullanılmıştır. Betimleme yöntemi, geçmişi ya da var olan durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olgu ya da olay, kendi koşulları çerçevesinde, olduğu gibi

tanımlanır. Olayı etkileme ve/ya da değiştirme çabası gösterilmez (Karasar, 2010). Nitel veri analizinde temelde üç yol benimsenmektedir. İlkine göre, elde edilen verilerin özgün biçimine olası en yüksek düzeyde sadık kalınması ve gerektiğinde katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak verilerin betimsel bir yaklaşımla sunulması söz konusudur. İkinci yol, verilerin betimsel bir yaklaşımla sunulmasıyla beraber bazı temaların belirlenmesi ve bu temalar arasında ilişkiler kurulmasıdır. Üçüncü yol ise, araştırmacının betimleme ve tematik analizin yanında kendi yorumlarını da kullanarak verileri analiz etmesidir. Aynı araştırma kapsamında bu üç yaklaşımın bir arada kullanılması da olasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 221). Bu çalışmada da üç yaklaşım bir arada kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak, konuya ilişkin kuramsal ve kavramsal çerçeveyi oluşturmak üzere, ‘yapay zekâ’, ‘yapay zekâ okuryazarlığı’ ve ‘kütüphane’ kavramlarının kombinasyonu ile benzeri anahtar sözcükler aracılığıyla, yerli ve yabancı literatüre başvurulmuş ve elde edilen kaynaklar tematik biçimde değerlendirilmiştir. Ayrıca, YZ okuryazarlığı konusunda örnek oluşturabilecek güçlü uygulamalar için, literatürden de yönlendirmelerle, bu konuda eğitim, çalıştay, atölye, toplantı ve/ya da benzeri etkinlikleri olan, bu anlamda kılavuzlar yayımlayan kütüphanelerin web sayfalarından bilgi edinilmiştir. Bu anlamda saptanan kütüphaneler, genellikle üniversite ve halk kütüphaneleridir. Çalışma kapsamında, konuyla ilişkili detaylı bir literatür değerlendirmesi yapılmış, YZ okuryazarlığı kavramı ve YZ okuryazarlığının geliştirilmesinde kütüphanelerin rolü irdelenmiştir. Çalışma, yukarıda da belirtildiği gibi, YZ okuryazarlığı konusunda çeşitli girişimleri olan üniversite ve halk kütüphanelerine ilişkin örneklerle desteklenmiştir. Bu örnekler, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Kuzey Amerika’da yoğunlaşmaktadır.

Literatür Değerlendirmesi

Yabancı ve yerli literatürde YZ’nin kütüphanelerde kullanımı ve bu bağlamda eğitime ilişkin hem kuramsal hem de uygulamalı çalışmaların özellikle son yıllarda görece artışı gözlenmektedir. Yabancı literatürde, YZ’nin kütüphane hizmetlerine uyarlanmasının yanında, YZ okuryazarlığını kavramsal olarak irdeleyen ve/ya da belli başlı grupların YZ okuryazarlığını araştıran (Ajwa vd., 2024; Bongiovanni vd., 2024; Chigwada, 2024; Hervieux ve Wheatley, 2024a; Huang vd., 2024; Lo, 2024; Marasinghe vd., 2024; Martin ve Armstrong, 2024; Scott-Branch vd., 2023; Wheatley ve Hervieux, 2019) ve/ya da YZ bilgi ve becerileri için ölçütler ve ölçekler geliştirerek bu bağlamdaki eğitimin önemini vurgulayan çalışmalar (Laupichler vd., 2022; Wetzel ve Kani, 2024) henüz sınırlı görünmektedir. Ancak, özellikle YZ okuryazarlığı ve benzeri konuların hala gelişmekte olduğu düşünüldüğünde, önümüzdeki yıllarda bu konunun daha da fazla gündeme taşınacağı tahmin edilmektedir.

Yabancı literatür araştırması, YZ okuryazarlığının kütüphane hizmetlerine entegrasyonu ve geliştirilmesi konusundaki çeşitli görüşleri ortaya koysa da üzerinde uzlaşılan birçok ortak nokta bulunmaktadır. Çalışmaların hemen hepsi YZ’nin sunduğu

olanakların altını çizirken aynı zamanda açığa çıkardığı ve/ya da olası risklerine dikkati çekmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan en önemli sonuç, kütüphanelerin YZ kullanımının ve buna koşut olarak YZ farkındalığını artırmadaki etkinliğinin sınırlılığıdır (Huang vd., 2024; Wheatley ve Hervieux, 2019). YZ teknolojilerinin etkin kullanımını sağlamak için uygun altyapı ve eğitim gerekliliği (Ajwa vd., 2024) ile YZ okuryazarlığı üzerine mevcut literatürün yetersizliği de (Laupichler vd., 2022) bu sorunları pekiştirmektedir. Bu koşullara bağlı olarak, kütüphanecilerin YZ okuryazarlığı konusundaki bilgi ve becerilerinin yetersizliği (Lo, 2024) ve kütüphanecilerin YZ içeriği üzerine eğitim gereksinimleri (Hervieux ve Wheatley, 2024a) olması doğal bir sonuçtur. YZ araştırmalarının sürmekte olduğu ve yukarıda anılan sorunlar dikkate alındığında, YZ okuryazarlığının gelişim sürecinin de henüz başlangıç aşamasında olması (Bongiovanni vd., 2024) anlaşılabilir bir durumdur. Bu bağlamda istem mühendisliğine (prompt engineering)* ilişkin bilgi ve becerileri edinme gerekliliği (Hervieux ve Wheatley, 2024a; Wetzel ve Kani, 2024) altı çizilen bir konudur. Buraya kadar anılan sorun ve zorlukların giderilmesinde eğitime ve kütüphanelerin potansiyel gücüne (Hervieux ve Wheatley, 2024a; Scott-Branch vd., 2023; Wetzel ve Kani, 2024) önemli düzeyde vurgu yapılmaktadır.

Ajwa ve diğerleri (2024, ss. 19, 24-25), YZ teknolojilerinin kütüphaneler için sağladığı olanaklarla birlikte zorluklarına dikkat çekerken, uygun altyapı sağlanmasının ve YZ okuryazarlığının önemini vurgulamaktadır. Bongiovanni ve diğerleri (2024), ABD üniversite kütüphanelerinde YZ okuryazarlığının henüz gelişmekte olduğunu belirterek daha fazla eğitime gereksinim olduğunu saptamıştır. Lo (2024, s. 635) ise 760 üniversite kütüphanecisi ile yaptığı araştırmada YZ okuryazarlıklarının sınırlı olduğunu bulmuştur. Hervieux ve Wheatley (2024a, s. 5), Kanada ve ABD'deki kütüphanecilerin %67'sinin YZ dersleri verdiğini ortaya koyarak, YZ araçları ve etik değerlendirmeler için yeni yaklaşımlar önermektedir. Scott-Branch ve diğerlerinin (2023, s. 1) araştırması, YZ okuryazarlığının geliştirilmesinde kütüphanecilerin rolünü vurgulamakta ve Hervieux ile Wheatley (2024a, s. 5) istem mühendisliğinin önemine dikkat çekmektedir. Kütüphanecilerin istem mühendisliği becerilerini edinmesi, YZ okuryazarlıklarını artıracak ve öğrencilerin YZ araçlarını etkili kullanmalarını sağlayacaktır. İstem mühendisliğinin önemine işaret eden diğer araştırmacılar, Wetzel ve Kani de (2024, s. 11), YZ okuryazarlığı eğitimi verilmesinin önemini belirtmekte ve bu bağlamda dört temel ölçüt belirlemektedir: (1) Gizliliğe saygılı ve entegrasyonu kolay YZ araçları; (2) Açıklayıcı sorulara olanak tanıyan araçlar; (3) Bilgi sentezini destekleyen araçlar; (4) Alıntı içeren YZ araçları. Ayrıca, Kolej ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (ACRL, Association of College & Research Libraries) tarafından, Yükseköğretim Bilgi Okuryazarlığı Çerçevesi ile uyumlu

* İstem mühendisliği, üretken yapay zekâ sistemlerine doğal dil kullanarak verilen talimatların/istemlerin en iyi sonuçları üretmesini sağlamak amacıyla girdilerin tasarlandığı bir süreçtir. Bu işlem/süreç, üretken yapay zekâ araçlarından istenen görevlerin en etkili şekilde yerine getirilmesi için gerekli olan girdilerin optimize edilmesini içerir (Cambridge University Press & Assessment, 2025; Coursera, 2024; McKinsey & Company, 2024).

YZ'nin, öğrenciler için iskeleli öğrenme (scaffolded learning)* deneyimini önemli ölçüde geliştirebileceği belirtilmektedir. Huang ve diğerleri (2024), ABD ile Kanada'daki halk kütüphanelerinin YZ farkındalığını artırmadaki etkisini inceleyerek, kütüphanelerin YZ'nin yararları ve zararları hakkında eğitim vermeye odaklandığını, ancak bu eğitimin marjinal toplulukların katılımını teşvik etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Laupichler ve diğerleri (2022), YZ okuryazarlığına ilişkin literatürün ve uygulamaların sınırlı olduğunu ve henüz başlangıç aşamasında bulunduğunu belirterek, yetişkin eğitiminde YZ okuryazarlığının tanımının netleşmediğini ifade etmektedir. Martin ve Armstrong (2024), üretken YZ'nin işlevleri, etik sorunları ve kütüphanecilerin rolünü sorguladıkları çalışmalarında, kütüphanecilerin sahip olduğu bilgi okuryazarlığı bilgisinin öğrencilere YZ okuryazarlığını kazandırmak anlamında önemli bir fırsat olduğunu ileri sürmektedirler. Wheatley ve Hervieux (2019, s. 354), Stanford, MIT, Oklahoma ve Rhode Island gibi üniversitelerde dahi YZ uygulamalarının yetersiz olduğunu ve daha fazla çalışmaya gereksinim duyulduğunu ileri sürerek, bu konuda Amerikan Kütüphane Derneği'nin çabaları ile bu teknolojilerin kullanımının yaygınlaşacağını öngörmektedir. Chigwada (2024, ss. 1-7), üniversite kütüphanecilerinin YZ okuryazarlığı için eğitim kaynakları geliştirmesi gerektiğini savunarak işbirliğini ve disiplinlerarası bir yaklaşımı önermektedir. Marasinghe ve diğerleri (2024, s. 257-258) ise, YZ'nin kütüphane hizmetlerindeki durumu ve sorunlarına ilişkin araştırmaları sonucunda, YZ okuryazarlığı ve etik konularında çalışmaların eksikliğini vurgulamaktadır.

Türkçe literatürde, özellikle eğitim alanında YZ konulu çalışmaların giderek arttığı anlaşılmaktadır. YZ okuryazarlığı kavramı ve önemine ilişkin çalışmalar (Çelebi vd., 2023; Çetin vd., 2024; Gökçearsan ve Yıldız Durak, 2024; Kara, 2024; Karaoğlu Yılmaz ve Yılmaz, 2023; Polatgil ve Güler, 2023) görece ağırlıklıdır. Bunun dışında, çeşitli grupların YZ okuryazarlığını ve YZ'ye ilişkin tutumlarını ölçen ve bu bağlamda geliştirilen ölçeklere ilişkin çalışmalar da (Elçiçek, 2024; Işık ve Çamur, 2024; Karaoğlu Yılmaz ve Yılmaz, 2023; Polatgil ve Güler, 2023) yapılmıştır. Ayrıca, genel olarak YZ konulu araştırmalara ilişkin içerik analizleri de (Oruç vd., 2024; Tekin, 2023) bulunmaktadır. Yabancı literatürde olduğu gibi, Türkçe literatürde de kütüphane ve bilgi bilimi ile YZ teknolojilerini ilişkilendiren araştırmalarda son yıllarda görece bir artış söz konusudur. Bunlar, genellikle, halk kütüphanesi (Kavak, 2024; Polat, 2024) ve üniversite kütüphanesi (Çuhadar vd., 2024; Öztürk, 2020; Öztürk ve Özel, 2021; Sarıçoban, 2024a; Selçuk, 2019) çalışanlarının ve/ya da yöneticilerinin YZ'ye ilişkin farkındalık, tutum ve eğitim düzeyini saptamaya çalışan araştırmalardır.

* İskele ifadesi, eğitimcilerin öğrencilerin anlık kavrayışlarının ötesinde bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olmak için kullandıkları araçlar, stratejiler ve kılavuzlara işaret etmektedir. Bunlar, senaryolar, öğretmen yardımı, bilgisayar eğitimleri ve animasyonlu pedagojik ajanlar şeklinde görünebilir. İskeleli öğrenmede, öğrencilere gereksinim duyduklarında yardım sağlama ve öğrencinin yeterliliği arttıkça yardımı azaltma söz konusudur. Bir öğretim stratejisi olarak, iskeleli öğrenme WebQuests gibi Web tabanlı öğrenme ortamlarına dâhil edilmiş olup öğrencilerde eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olmak için kullanılmaktadır (IGI Global, 2025).

Küçükcan ve Yıldırım'ın (2023) editörlüğündeki bir kitap, sağlık, bankacılık, kütüphanecilik ve arşivcilik gibi farklı disiplinlerin bakış açısıyla ve sosyal, etik ve birçok boyutu ile YZ konusunu ele almaktadır. Literatürde, belge yönetimi ve veri analizi ile ilgili (Ünal ve Özdemirci, 2017; Yalçinkaya ve Cibaroglu, 2024) ve YZ'yi toplum 5.0 ile ilişkilendirerek kütüphanelere etkilerini sorgulayan çalışmalar da (Demir, 2024; Sağlam ve Çetintaş, 2022; Yıldız ve Yıldırım, 2018) bulunmaktadır. Çelebi ve diğerlerinin (2023) araştırmasında, YZ okuryazarlığı üzerine sekiz çalışma incelenmiş ve ortak yaklaşım olarak eleştirel bakış açısı ile etik kullanım yetenekleri vurgulanmıştır. Çelebi ve diğerleri (2023, s. 542), YZ okuryazarlığının önemli bir yetenek olarak gelişeceği ve ders programlarında yer alacağını öngörmektedir. Gökçearslan ve Yıldız Durak'ın (2024) editörü olduğu "Yapay Zekâ Okuryazarlığı" kitabı, YZ'nin temel kavramlarını tanıtmaktadır. Kara (2024, s. 40), YZ konusundaki çeşitli kaygıları dile getirerek, genç yaşta YZ eğitimi almanın önemini vurgulamaktadır. Çetin ve diğerleri (2024) ise YZ'nin avantajları ve dezavantajları ile YZ araçlarının tanınmaması sorununa odaklanarak, ders programlarının bu çerçevede güncellenmesini önermektedir. Karaoğlu Yılmaz ve Yılmaz (2023), Laupichler ve diğerleri (2022) tarafından geliştirilen 'Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği'ni Türkiye'ye uyarlamayı hedeflemiş ve 653 kişiyle yapılan araştırmaları, ölçeğin uyumluluğunu ve güvenilirliğini kanıtlamıştır. Karaoğlu Yılmaz ve Yılmaz (2023, s. 184), YZ teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla YZ okuryazarlığına olan gereksinimin artacağını öngörmektedir. Benzer biçimde, Çetin ve diğerleri (2024) de, tüm eğitim seviyeleri için YZ okuryazarlık ders programları geliştirilmesini önermektedir. Polatgil ve Güler (2023), 18-60 yaş aralığında 536 kişiyle gerçekleştirdikleri araştırmada, Wang ve diğerleri (2023) tarafından oluşturulan ölçeğin Türkçeye uyarlanmasını hedeflemiş ve geçerliliğini test etmiştir. Sonuçlar, ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğunu ve her kesime uygulanabilirliğini göstermektedir. Elçiçek (2024), 870 öğrencinin YZ okuryazarlık düzeyini incelemiş ve düşük düzeyde olduğunu bulmuştur; erkek öğrenciler görece daha yüksek düzeyde YZ okuryazarlığına sahiptir. Ancak, YZ'nin potansiyeli ile bu durumun zamanla iyileşeceği öngörülmektedir. Işık ve Çamur (2024), Bingöl Üniversitesi'nde 242 akademisyenin pozitif YZ tutumlarının akademik çabaya etkisini incelemiş ve dijital okuryazarlığın aracı rolünü vurgulamıştır; üniversitelerin dijital okuryazarlığı geliştiren programlar sunması önerilmektedir. Oruç ve diğerleri (2024), Türkiye'de 2020-2024 yılları arasında YZ'nin eğitimdeki kullanımını incelemiş, 38 makale ve 13 tezden oluşan 51 çalışmayı saptamıştır. Araştırma, 2022'de YZ konusuna ilginin düştüğünü ve yurtdışında da benzer eğilimi göstermektedir (s. 49, 55). Tekin (2023) ise 2004-2023 arasındaki YZ çalışmalarıyla ilişkili 39 araştırmayı incelemiş, lisans öğrencileri ve öğretmen adaylarının sıklıkla örneklem grubu olduğunu ortaya koymuştur. Kavak'ın (2024) 608 halk kütüphanesi çalışanının YZ tutumlarını incelediği çalışma, olumlu ekonomik katkılarının ve eğitim gereksiniminin kabulüne karşın YZ'nin tehlikeleri konusunda kararsız kaldığını göstermiştir. Polat (2024), İzmir'deki 117 halk kütüphanesi personelinin YZ okuryazarlık düzeyini ölçmüş, sonuçların düşük düzeyde olduğu ancak bilgi ve belge yönetimi mezunlarının daha yüksek bilgiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Yazar, eğitim programlarının YZ ile ilgili temel bilgileri kazandıracak

biçimde güncellenmesini önermektedir. Öztürk'ün (2020, ss. 110-115) Ankara'daki tüm üniversite kütüphanelerini kapsayan anket araştırması, kütüphanecilerin YZ teknolojilerinin dönüştürücü etkisine inandıklarını ancak bu konudaki algı ve bilgi düzeylerinin düşük olduğunu, YZ teknolojilerinden yararlansalar da etkin eğitim yollarını kullanmadıklarını ve altyapı eksiklikleri ile yönetim tutumlarının engel oluşturduğunu göstermiştir. YZ konusunda daha fazla eğitim talep edilmektedir. Öztürk ve Özel'in (2021) çalışmasında, yine, Ankara'da 110 üniversite kütüphanecisi ile yapılan anket, katılımcıların YZ konusundaki bilgi ve beceri düzeylerinin düşük olduğunu ve eğitime gereksinim duyduklarını ortaya koymuştur. Çuhadar ve diğerlerinin (2024) Türkiye'deki 111 üniversite kütüphanesi yöneticisinin katılımıyla gerçekleştirdikleri anket, kütüphanelerin YZ uygulamalarının (ChatGPT, Gemini, Grammarly vb.) sınırlı olduğunu ancak kütüphanecilerin YZ'yi öğrenmeye istekliliğini göstermiştir.

Selçuk'un (2019) Türkiye'de 157 üniversitenin kütüphane yöneticisinden elde ettiği veriler, yöneticilerin YZ konusunda yetersiz bilgiye sahip olduğunu göstermiştir; %74'ü kütüphanelerinde YZ kullanmadığını belirtirken, eksikliklerin literatür ve bilinç yetersizliğinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Hacettepe Üniversitesi'ndeki YZ mühendisliği eğitiminin durumu değiştirebileceği düşünülmektedir. Yöneticilerin YZ kavramına ilişkin algılarının daha çok insanımsı robotlar ile sınırlılığı, daha fazla bilgi ve eğitim gereksinimini göstermektedir. Sarıçoban (2024a) ise üniversite kütüphanelerinde YZ ve büyük veri bilgi birikimini incelemiş, eğitime gereksinim duyulduğunu saptamıştır. Küçükcan ve Yıldırım'ın editörlüğündeki (2023) "Yapay zekâ: Disiplinlerarası Yaklaşımlar" kitabının ana mesajı, YZ'nin sorumlu ve insan odaklı olması gerektiğidir. Ünal ve Özdemirci (2017), bilgi teknolojilerinin EBYS ve e-Arşiv sistemlerine entegrasyonunun ve personel eğitiminin hizmet kalitesini artıracaklarını savunurken, Yalçinkaya ve Cıbaroğlu (2024), YZ'nin belge yönetimindeki hataları azaltma potansiyeli ile etik ve gizlilik gibi riskleri ele almaktadır. Demir (2024), YZ'nin kütüphanelerdeki inovatif gücünü incelerken, Sağlam ve Çetintaş (2022), Toplum 5.0 ile bilgi hizmetlerinin yenilenmesini vurgulamaktadır. Yıldız ve Yıldırım (2018) ise YZ ve robotik sistemlerin kütüphanecilik üzerindeki etkilerine ve kütüphanecilerin yenilikleri izlemelerinin önemine dikkat çekmektedir. Sarıçoban'ın (2024b) bir diğer çalışmasında ise YZ'nin sanatsal ve kültürel veri analizi konusundaki katkıları irdelenmektedir.

Türkiye'de kütüphanelerde YZ kullanımına ilişkin literatür araştırmalarının yanında, önemli girişimlerden biri, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın öncülüğü ile 60. Kütüphane Haftasının "Uluslararası Kütüphane ve Teknoloji Festivali" teması ile İstanbul Rami Kütüphanesi'nde kutlanmasıdır. 23-27 Mart 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen festivalde, kütüphane hizmetlerinde YZ, bulut bilişim, makine öğrenimi, nesnelerin interneti ve robotik otomasyon gibi güncel teknolojik olanakların kullanımı gündeme taşınmış ve 2024 yılında YZ temelli 100 akıllı kütüphanenin hizmete sunulması planlanmıştır (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2024).

Literatür incelemeleri, kütüphane ve bilgi bilimi alanında Türkçe yayınlarda doğrudan YZ okuryazarlığı konulu çalışmaların (Polat, 2024) henüz sınırlı olduğunu gösterse de buraya kadar verilen bilgilerden anlaşıldığı gibi, YZ ve YZ'nin alt teknolojilerini kavramsal ve teknolojik özellikleri ve önemleri bağlamında irdeleyen yayınların son beş-on yıl içinde arttığı anlaşılmaktadır. YZ teknolojilerine ilişkin kaygı ve sorunlara karşın, bu araçların sunduğu olanak ve kolaylıklar gittikçe artmaktadır. Bu araçlar, teknik hizmetlerden kullanıcı hizmetlerine kadar sunduğu seçeneklerle, kütüphane ve bilgi merkezlerinin gündemine çoktan yerleşmiş görünmektedir. Uzun dönemli bakıldığında, gelecekte bu araçların daha da geliştirileceği ve işlevselleştirileceği tahmin edildiğinden, YZ okuryazarlığı eğitiminin önemi anlaşılmaktadır.

Literatürde hem yabancı hem de yerli kaynaklar, son yıllarda YZ'nin kütüphanelerdeki kullanımı üzerine kuramsal ve uygulamalı araştırmaların artışı göstermektedir. Ancak YZ okuryazarlığı konusunda hala önemli boşluklar bulunmaktadır. YZ teknolojilerinin tüm sektörlerle ve toplumsal katmanlara yayılan, artan çeşitliliği ve hızı, bu teknolojilerle etkileşimi kaçınılmaz duruma getirmiştir. Öte yandan, YZ'nin sunduğu olanaklar kadar risklerinin de varlığı, bu anlamda önlem ve stratejik çözümlerin yaşamsal gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. YZ okuryazarlığı bu sorunlara çözüm olarak önemi yadsınamaz bir yanıttır. Literatür, öncelikle kütüphanecilerin bu çerçevedeki bilgi ve beceri eksiklikleri olmak üzere, kütüphanelerin YZ okuryazarlığını yaygınlaştırma etkinliğini sınırlandıran pek çok engele işaret etmektedir. Gelecekte de bireysel, kurumsal ve mesleki bağlamların odağı olacağı öngörülen YZ araçlarının doğru ve etkin yönetimi için, YZ okuryazarlığı konusunun hem akademik çalışmalar ve ders programlarında, hem de hükümet politikalarında öncelikli bir konu olarak değerlendirilmesi ve kütüphanelerin temel hizmetleri arasında yer alması gerekmektedir.

Yapay Zekâ Okuryazarlığı Kavramı

Yapay zekâ okuryazarlığını tanımlamak, çok boyutlu yapısı ve YZ teknolojilerinin sürekli olarak gelişen kapsamı nedeniyle önemli zorluklar ortaya koymaktadır. Öte yandan, üretken YZ, YZ kavramsallaştırmasını önemli ölçüde değiştirmiştir. Geniş bir yetkinlik yelpazesini içeren terime ilişkin tanımlamanın, yalnızca teknik beceriler açısından değil, aynı zamanda felsefi ve etik çıkarımları açısından da ele alınabilen, etkili YZ okuryazarlığı, kuramsal anlayış ve pratik uygulamanın bir kombinasyonu ile boyutlarını kavrayan net bir çerçeve çizmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Cox (2024, s. 93-94), tanımlama kaygısını tartışmaya açık bırakırken, YZ konusunda pratik bilgi ve deneyimlere duyulan gereksinimlerin altını çizmekte ve kuramsal bilginin yanı sıra YZ'yi etkili bir şekilde kullanmak için çizilecek yolu belirlemenin önemine işaret etmektedir. YZ okuryazarlığına ilişkin yaklaşım ve tanımlamaları içeren araştırmaları irdelemeden önce, literatürü dayanak alarak, kapsamlı bir tanımlama yapmak ve bu tanımlamayı tematik bir sisteme dayandırmak yararlı olabilir:

YZ okuryazarlığı, bireylerin YZ teknolojilerini eleştirel olarak değerlendirmelerini, onlarla etkin ve güçlü bir etkileşim kurmalarını ve YZ'yi ev, iş ya da çevrimiçi çeşitli ortamlarda bir araç olarak bilinçli kullanmalarını sağlayan bir dizi yeterlilik olarak kavramsallaştırılabilir (Long ve Magerko, 2020). Bu beceri seti, YZ'yi anlamak için temel oluşturan dijital okuryazarlık gibi diğer okuryazarlık biçimleriyle de ilişkilidir. Dijital okuryazarlık, bireylerin bilgisayar ve diğer teknolojik araçları kullanmasını ve bunlarla etkileşime girmesini sağlarken, dijital okuryazarlığının temellendirdiği YZ okuryazarlığı YZ uygulamalarıyla eleştirel etkileşimi vurgular (Işık ve Çamur, 2024; Kara, 2024). Kavramın disiplinlerarası ve kompleks doğasına karşın, 'farkındalık', 'kullanım', 'eleştirel değerlendirme' ve 'etik bağlam' biçiminde dört temel kategoride ele alınması, kavramsal çerçevesinin daha net çizilmesini sağlayabilir. Farkındalık, YZ teknolojisini ve uygulamalarını tanıma ve anlama yeteneğine (Asbai, 2024; Wang vd., 2023; Wheatley ve Hervieux, 2019) işaret etmektedir. Kullanım, çeşitli görevleri yerine getirmek için YZ teknolojilerinden etkili bir şekilde yararlanma yeteneği (Dereli, 2020; Işık ve Çamur, 2024; Mansoor vd., 2024; Tadimalla ve Maher, 2024; Wang vd., 2023) anlamına gelmektedir. Eleştirel değerlendirme, YZ uygulamalarının karmaşık yapılarını da dikkate alarak etkinliği, etkileri ve sonuçlarını analiz etme ve eleştirel bir şekilde değerlendirme becerisidir (Hossain, 2025; Işık ve Çamur, 2024; Kara, 2024; Long ve Magerko, 2020; Ridleyand ve Pawlick-Potts, 2021; Wang vd., 2023). Etik boyut ise, YZ teknolojilerinin kullanımıyla ilişkili etik konu ve sorumlulukların farkındalığını (Bongiovanni vd., 2024; GovTech, 2023; Lo, 2024; Martin ve Armstrong, 2024; PressReader, 2025; Tyton Partners, 2023; Wang vd., 2023) içermektedir.

Long ve Magerko (2020, s. 2), YZ okuryazarlığının, ilgili alanlardaki daha önce tanımlanmış diğer okuryazarlıklarla açıkça ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Bu ilişkilerin çeşitli şekillerde ortaya çıktığını görürüz. Örneğin, bireylerin YZ'yi anlamak için bilgisayarları nasıl kullanacaklarını anlamaları gerektiğinden, dijital okuryazarlık, YZ okuryazarlığı için bir ön koşuldur. Işık ve Çamur'un (2024, s. 175) araştırmasında da teknolojik araçları kullanabilme, teknolojik araçlar kanalıyla üretilen içerikleri okuyabilme, anlayabilme, eleştirebilme ve içerik üretebilme becerisi olarak tanımlanan dijital okuryazarlık becerisinin YZ'nin başarılı bir şekilde kullanılabilmesinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Yine, Kara'nın (2024, s. 31) araştırması da YZ okuryazarlığı ile dijital okuryazarlık arasındaki yakın ilişkiyi vurgulamakta ve YZ okuryazarlığında iki temel noktanın belirleyici olduğuna dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki, YZ teknolojilerine eleştirel bir gözle bakabilmek, ikincisi ise teknolojik araçların nasıl kullanılacağını bilmekle ilişkili olan dijital okuryazarlıktır.

Kara (2024, s. 31), örneğin, hesaplama okuryazarlığının (computational literacy), YZ okuryazarlığı için mutlaka bir ön koşul olmadığını belirtmektedir. Long ve Magerko'ya (2020, s. 2) göre, programlamanın nasıl yapılacağını anlamak, YZ'yi anlama konusunda bilgi verebilir, yardımcı olabilir ve YZ geliştiricileri için kesinlikle gereklidir. Bununla beraber, programlama, öğrencilerin YZ konusuna giriş niteliğindeki eğitiminde

engelleyici bir etmen dahi olabilir. Yazarlar, YZ ile etkileşime giren çoğu bireyin onu nasıl programlayacağını bilmesine gerek olmadığını savunmaktadır. Öğrenciler, kod yazmayı bilmeyi gerektirmeyen, YZ'yi anlamada yardımcı olabilecek bir dizi beceri edinebilirler. Bilimsel (scientific) okuryazarlık ise- özellikle makine öğrenimi uygulamalarını anlamak- benzer şekilde YZ okuryazarlığını güçlendirebilir ancak zorunlu bir ön koşul değildir. Son olarak, veri (data) okuryazarlığı da makine öğreniminin YZ alt alanıyla yakından ilişkilidir ve bu nedenle belirli veri okuryazarlığı yeterlilikleri, YZ okuryazarlığı yeterlilikleriyle örtüşmektedir.

Işık ve Çamur (2024), Kara (2024) ve Long ve Magerko (2020) tarafından yapılan bu açıklamalar, YZ okuryazarlığı için teknik becerilerden çok anlayış ve katılımı vurgulayan bir perspektif sunmaktadır. Bilgi ve veri okuryazarlığı gibi alternatif yeterlilikler, daha geniş bir kitleyi güçlendirerek YZ okuryazarlığının zeminini döşeyebileceği için önemlidir. Programlama becerilerini de içeren hesaplama okuryazarlığının YZ okuryazarlığı için bir ön koşul olmadığının öne sürülmesi önemlidir çünkü YZ'yi anlamının mutlaka teknik beceriler gerektirmediğini gösterir. Kodlamayı bilmeden YZ kavramları ve uygulamalarıyla etkileşime girmenin olası kabul edilmesi de bu yaklaşımla örtüşmektedir. Programlamayı öğrenmenin bilişsel yükü ve/ya da bu bağlamda kaygılar, öğrenciler de dahil bireyleri temel YZ araçlarını kavramaktan alıkoyabilecek engellerdir. YZ'yi anlamak veya onunla etkileşim kurmak için bir programcı veya veri bilimcisi olmanın gerekmediğini savunan bu yaklaşımlar, YZ konusundaki kaygıları hafifletmeye yardımcı olabilir.

YZ okuryazarlığı ile yakından ilgili bir başka terim, algoritmik (algorithmic) okuryazarlıktır. Bilgisayar (computer) okuryazarlığı veya dijital (digital) okuryazarlık genel terimleri, siber (cyber) okuryazarlık, hesaplama (computational) düşünme ve algoritmik düşünme gibi daha özel terimleri doğurmuştur. Bunların çoğu, algoritmaların merkezi olduğu ve algoritmaların hesaplama doğasına- 'matematiksel kanıt meselesi' [matter of mathematical proof]- odaklandığı bilgisayar bilimi alanından kaynaklanmaktadır; burada "algoritmalar hakkındaki diğer bilgiler (uygulamaları, etkileri ve dolaşımı gibi) kesinlikle çerçevenin dışındadır". Algoritmaların günlük yaşamdaki etkileri, daha derin ve daha geniş bir yorumlamanın gerekli olduğunu göstermektedir (Ridleyand ve Pawlick-Potts, 2021, s. 2). Algoritmaları anlama, oluşturma ve eleştirel değerlendirme becerisini içeren algoritmik okuryazarlık, YZ okuryazarlığı ile yakından ilişkilidir çünkü YZ okuryazarlığı, makine öğrenimi ve robotik gibi YZ teknolojilerini anlamayı sağlarken; algoritmik okuryazarlık, YZ sistemlerinin nasıl çalıştığını anlamak için kritik bir temel oluşturur. Her iki okuryazarlık türü de algoritmalar ve YZ teknolojilerinin teknik yönlerinin yanı sıra, etik, sosyal ve ekonomik etkilerini de anlamayı gerektirir. Oeldorf-Hirsch ve Neubaum (2025, s. 696), algoritmaların opak, heterojen ve kullanıcıya bağımlı doğası nedeniyle kapsamlı bir algoritmik okuryazarlık çerçevesi geliştirilmesinin güçlüğünü ve algoritmik okuryazarlığı neyin öngördüğünü, bilişsel, duygusal ve davranışsal sonuçları ve nasıl iyileştirileceği gibi çok şeyin bilinmediğini ifade etmektedir.

YZ okuryazarlığının bir bileşeni olarak algoritmik okuryazarlığa ilişkin tüm bu açıklamalar, bu görece yeni gelişen okuryazarlık türünün, yukarıda değinilen bilgi ve veri okuryazarlığına göre, algoritmaların karmaşık yapısı ve sıklıkla belirsiz işleyişi nedeniyle daha uzmanlaşmış ve karmaşık bir potansiyeli olduğunu düşündürmektedir. Öte yandan, algoritmaları en basit günlük yaşam pratiklerinde de kullandığımız düşünülürse, temel mantık, matematik, istatistik, veri yorumlama eğitimleri ve zamanla gelişen teknoloji aşinalığı, destekleyici nitelikte olabilir. Bir diğer deyişle, temel düzeyde algoritmik okuryazarlık eğitimi, erişilmesi zor bir beceri olarak görünmemektedir.

Wang ve diğerleri (2023, ss. 1324, 1326-1327), YZ'nin günlük yaşamın bir parçası durumuna gelmesi ile bu bağlamda geliştirilmesi gereken bilgi ve becerilerin önemine işaret etmekte ve 'yapay zekâ okuryazarlığı' kavramını ileri sürmektedir. Ortalama kullanıcıların YZ okuryazarlığıyla ilgili doğru veriler elde etmek için nicel bir ölçek geliştiren yazarlar, öncelikle 'farkındalık', 'kullanım', 'değerlendirme' ve 'etik' olmak üzere dört bileşene vurgu yapmıştır. Söz konusu bu dört öge, YZ okuryazarlığının birincil/temel öğeleridir. Farkındalık, YZ ile ilgili uygulamaların kullanımı sırasında YZ teknolojisini tanımlama ve kavrama becerisine, kullanım ise görevleri yetkin bir şekilde yerine getirmek için YZ teknolojisini uygulama ve kullanma becerisine atıfta bulunur. Bu çerçevede, YZ uygulamalarına ve araçlarına kolay erişim, YZ uygulamalarının ve araçlarının çalıştırılmasında yeterlilik ve farklı YZ uygulamalarının ve araçlarının entegrasyonu gibi işlemlere işaret edilmektedir. Değerlendirme, YZ uygulamalarını ve sonuçlarını analiz etme, seçme ve eleştirel olarak değerlendirme becerisini ifade eder. YZ'nin karmaşıklığı ve kara kutu doğası nedeniyle, ürettiği sonuçlar dikkatli bir şekilde değerlendirilmeyi gerektirir. Bu nedenle, değerlendirme YZ okuryazarlığı açısından temel bir yeterliliktir. Etik ise YZ teknolojisinin kullanımıyla ilişkili sorumlulukların ve risklerin farkında olma becerisini ifade eder. YZ alanında etik sorunlar kamuoyunda her zaman kaygı konusu olmuştur.

Mansoor ve diğerleri (2024, s. 1), YZ okuryazarlığının ölçümüne ilişkin araştırmaların bilimsel dayanaklarının üç ana kategoride özetlenebileceği görüşündedir. Bunlar: (1) İnsan-YZ etkileşimlerinin; bireylerin YZ ile etkileşime girdiklerinde davranışlarının açıklanması açısından önemlidir; (2) bu tür çalışmalar, kullanıcının YZ'yi kullanmadaki verimliliğini ölçmeye ve bu yeterlilikler için net standartlar geliştirmeye yardımcı olabilir ve (3) bu alandaki araştırmalar, ders programları tasarımı için kapsamlı ve ayrıntılı bir çerçeve sağlayarak YZ eğitimi geliştirmeye yardımcı olur. Burada yazarların YZ okuryazarlığı konusundaki yaklaşımı, YZ okuryazarlığını ölçme çalışmalarının, insan davranış ve tutumlarını anlamadan, kullanıcıların verimliliğini artırma ve eğitim programları ile standartlar geliştirmeye kadar birçok faydası olduğu yönündedir.

Buraya kadar yapılan tanımlama ve yaklaşımların ışığında, YZ okuryazarlığı kavramının, YZ teknolojilerinin çok boyutlu yapısı ve çok hızlı gelişmesi nedeniyle sürekli evrilen, dinamik ve esnek bir doğası olduğu söylenebilir. Bilgi okuryazarlığı,

dijital okuryazarlık ve veri okuryazarlığı gibi okuryazarlıklarla çok yakın ilişkisi olan ve köklerini bu okuryazarlıklardan alan YZ okuryazarlığı, yalnızca teknik becerileri değil, aynı zamanda eleştirel değerlendirmeyi, etik farkındalığı ve günlük ve/ya da mesleki yaşam pratiklerinde bu teknolojilerle etkileşebilmeyi de kapsamaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında kütüphanelerin YZ okuryazarlığı bağlamındaki rolü tartışılarak, dünyadan çeşitli kütüphane uygulamalarına ilişkin örnekler sunulacaktır.

Yapay Zekâ Okuryazarlığının Geliştirilmesinde Kütüphanelerin Rolü: Fırsatlar, Tehditler ve Çeşitli Örnekler

Kütüphaneler tarih boyunca güvenilir bilgi kaynakları ve hizmet merkezleri olmuş; kullanıcılar bu kurumlarda güvenilir kaynaklara erişim sağlamış ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilmiştir. Bu kuruluşlar, zamanla dijital araçlar ve veri tabanlarıyla donanmış, yüksek teknolojili işlemler gerçekleştiren merkezlere dönüşmüştür. Günümüzde YZ, kütüphaneciler ve kullanıcılar için araştırma ve hizmetleri kolaylaştıran olanaklar sunmaktadır. Kütüphaneler, şimdiye kadar medya ve dijital okuryazarlığa odaklanmışken, YZ okuryazarlığı giderek daha önemli duruma gelmektedir. YZ algoritmalarının karmaşıklığı arttıkça, etik konular da önem kazanmakta ve bu durum YZ okuryazarlığının gerekliliği ve değerini artırmaktadır (PressReader, 2025). Yakın zamana kadar, çoğu kütüphanecinin YZ hakkında yeterli düzeyde bilgi, beceri ve anlayışa sahip olmaması, bu bağlama ilişkin gereksinimlerde sorunu ya da konuyu YZ ile ilgilenme olasılığı daha yüksek olan teknik ve dijital departmanlara devretmesine yol açmıştır (Hervieux ve Wheatley, 2024a, s. 6). Ancak günümüzde YZ araçlarının hızla tüm sektörlerle, alanlara ve günlük yaşama yayılması nedeniyle, toplumu eğitsel, kültürel ve sosyal işlevleri ile desteklemesi beklenen kütüphanelerin, bu bağlamdan soyutlanması düşünülemez. YZ, diğer birçok alanda olduğu gibi kütüphane çevrelerinde de zaman zaman bir tehdit olarak algılanmakla beraber, iyi bir biçimde değerlendirildiğinde, kütüphaneler ve kütüphaneciler için bir fırsata dönüştürülebilmektedir.

Kütüphaneler, çevrimiçi sistemler, yapım alanları (makerspace), etkileşimli medya ve sanal gerçeklik dahil olmak üzere, ortaya çıkan teknolojileri topluluklarına erişilebilir kılmada geleneksel olarak merkezi bir rol oynamaktadır. Hükümetler ve kamu kurumları tarafından gerektiği kadar finansal destek alamayan halk kütüphaneleri de dahil, kütüphaneler, yıllardır dijital erişimi, dijital okuryazarlığı ve dijital katılımı ilerletme sorumluluğunu yüklenmiştir. Günümüzde ise kütüphanelerin YZ ve algoritmik okuryazarlık ile ilgili rolleri gündeme taşınmaya başlamıştır (Ridleyand ve Pawlick-Potts, 2021, s. 5). YZ'nin, özellikle de üretken YZ kullanımının hızla yükselişinin etkileri, daha fazla yükseköğrenim alanında kendini göstermektedir çünkü araştırma ve akademik iletişimde artış gösteren bir kullanımı söz konusudur. Bu da doğal olarak üniversite kütüphaneleri için hem kaygı hem de fırsatları barındıran bir süreçler silsilesinin yolunu

açmıştır. Örneğin, içerik oluşturmada üretken YZ teknolojisinin kullanımı, akademik araştırma ve yayıncılıkta etik sorunlara ve akademik dürüstlük suistimali kaygılarına neden olabilmektedir. YZ'nin getirdiği bu değişiklikler, üniversite kütüphanecilerinin bu yeni gelişen alana katılmaları için fırsatlar sunmaktadır (Bongiovanni vd., 2024).

2023 yılında yayımlanan bir rapor (Tyton Partners, 2023), üniversite öğrencilerinin %49'unun ve öğretim üyelerinin %22'sinin YZ kullandığını göstermektedir. Kullanım arttıkça, bu durum akademik dürüstlikle ilgili sorgulamaları da artırmaktadır. Teknolojinin hızla gelişimine koşut olarak öğretim üyeleri ders politikalarını güncellemek zorunda kalırken, desteğe gereksinimleri de artmaktadır. Kütüphaneciler, üniversite topluluklarına YZ araçlarının etik kullanımı konusunda kılavuzluk yapma fırsatına sahiptir. Öte yandan birçok kütüphaneci ChatGPT, DALL-E, Gemini ve Copilot gibi üretken YZ araçlarına aşina olsa da sayısız başka ürünler de mevcuttur. Bu nedenle, YZ kullanıcılarının bu teknolojilerin faydalarını ve sınırlarını ayırt edebilecek biçimde donatılması ve eğitimcilerin bu araçları kendi disiplinlerine uygun bir entegrasyonla dahil etmesi, YZ okuryazarlığının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Martin ve Armstrong, 2024; Tyton Partners, 2023).

Araştırmanın bu kısmında YZ'nin kütüphaneler için sunduğu fırsatlar ve avantajlar ile bu süreçte karşılaşılabilecek tehditler ve sorunlar örneklerle desteklenerek açıklanacak, böylece kütüphanelerin bu teknolojileri nasıl benimseyebileceği ve hangi zorluklarla karşılaşılabileceğine ilişkin bir çerçeve çizmeye çalışılacaktır. Kütüphanelerin, YZ okuryazarlığına yönelik eğitim, kaynak ve materyal sağlama konusundaki çabaları, kullanıcıları bilgilendirme ve destekleme açısından oldukça önemli olduğundan, aşağıda verilen bilgilerin bir vizyon oluşturma amaçlanmaktadır.

Fırsatlar ve Avantajlar

Yapay zekâ, bir bilgisayar kullanarak gereken görevleri yerine getirebilen bir makine yaratma bilgisi ve sürecidir. Bu teknolojik ilerleme, robotik kollardan yazılım programlarına kadar sistemlerin insan bilişine benzer bir şekilde öğrenmesini sağlamaktadır. YZ'nin uygulanması, eğitim, araştırma ve geliştirmeyi de içerecek biçimde çok çeşitli alanları kapsar ve kütüphane kullanıcılarının gereksinimleri ve sorgulamalarını destekleyen önemli fırsatları sunar (Ajwa vd., 2024, s. 20). Aşağıda örnekleri verilen, MIT Kütüphanesi (MIT Library, 2024), Palo Alto Kent Kütüphanesi (Enis, 2024), Toronto Halk Kütüphanesi (Urban Libraries Council, 2023), New York Halk Kütüphanesi (Rotella, 2021) ve San Francisco Halk Kütüphanesi de (San Francisco Public Library, 2024) dahil birçok kütüphane, bu bağlamda dikkate değer örnekler olarak değerlendirilebilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan MIT (Massachusetts Institute of Technology) Kütüphanesi, 2006 yılında, YZ kullanan arama motorları oluşturmak için hibe fonlu bir projede MIT Bilgisayar Bilimi ve Yapay Zekâ Laboratuvarı ile ortaklık kurmuştur (Wheatley ve Hervieux, 2019, s. 352). Avustralya'da Melbourne ve Sidney kampüslerinde yer alan MIT (Melbourne Institute of Technology) ise kütüphane hizmetlerinin önemli bir parçası olarak web sayfasında bir kılavuz yayımlamıştır. Bu kılavuz ile, öğrencilere üretken YZ'yi çalışmalarının bir parçası olarak nasıl kullanabileceklerine ilişkin destek sağlamak ve ayrıca öğrenciler ve personel için üretken YZ uygulamaları hakkında genel bilgiler vermeyi amaçlamaktadır. Kılavuzda, üretken YZ araçlarının metin analizi ve bu analize ilişkin geri bildirimlerde bulunma, resim, video, ses ve hatta sunumlar üretme gibi birçok işlevi olduğundan söz edilmektedir. Ayrıca, dil bilgisi kontrol yazılımları, üretken YZ'yi kullanarak geri bildirimde bulunma, yazıyı kontrol etme ve değiştirme gibi görevleri de yerine getirmektedir. Sağlık izleme, diyet, günü planlama ve hatta kişisel sorunların danışılabilirdiği araçlar da bulunmaktadır. Kütüphane, üretken YZ kullanımı hakkında rehberlik yaparak, kullanıcılarının bu araçların metin analizi, geri bildirim sağlama ve içerik oluşturma gibi işlevlerini kullanmalarını teşvik etmektedir (MIT Library, 2024).

Wheatley ve Hervieux (2019, s. 1, 6-7) tarafından Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki en iyi araştırma üniversiteleri üzerine yapılan bir araştırmada, YZ'ye ilişkin değişime kütüphanecilerin nasıl yanıt verdiği ve bu bağlamda gelecekte nasıl bir rolü olacağı sorgulanmıştır. Yirmi yedi üniversite kütüphanesinin örneklem oluşturduğu araştırmanın bulguları, sınırlı olsa da beş kütüphanenin YZ ile ilgili programlama ve hizmetler sunduğunu göstermiştir. Bunlar, yukarıda hizmetlerine değinilen, MIT Kütüphanesi ile Stanford Üniversitesi, Calgary Üniversitesi, Oklahoma Üniversitesi ve Rhode Island Üniversitesi kütüphaneleridir. En yaygın uygulamalar, arduino kitleri, kodlama ve robotik gibi yapay zekânın teknolojik yönlerine odaklanan atölyelerdir. İlgi çekici diğer girişimler arasında veri görselleştirme ve 3D baskı ile ilgili hizmetler yer almaktadır. Bu örnekler, YZ tarafından verilen teknoloji odaklı fırsatlara işaret ederken, Stanford Üniversitesi Kütüphanesi gibi bazı kütüphaneler konferanslar gibi daha akademik nitelikte etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Stanford Üniversitesi Kütüphanesi'nin, ayrıca, gönüllü personel tarafından yönetilen ve dermelerini araştırmacılar için daha keşfedilebilir ve analiz edilebilir duruma getirmeyi amaçlayan bir Yapay Zekâ Stüdyosu bulunmaktadır. Calgary Üniversitesi'nin ise YZ hakkında en az belgelenmiş derse sahip olmasına karşın, bu konuda bir konu rehberi olan bir kütüphanesi bulunmaktadır. Oklahoma Üniversitesi Kütüphanesi'nin YZ hakkında bir rehberi olmasa da YZ'ye odaklanan araştırma projelerinden oluşan bir havuz oluşturmuştur. Kütüphanenin ortaklık kurduğu önemli bir girişim, Üniversite'nin öğrencileri YZ de dahil olmak üzere ortaya çıkan teknolojiler konusunda bilinçlendirmek için diğer üniversite bölümleriyle ortaklaşa sürdürdüğü atölye çalışmaları ve etkinlikleri sunan Digital Skills Hub (Dijital Beceriler Merkezi)'dir. Oklahoma Üniversitesi Kütüphanesi, ayrıca, Oklahoma Üniversitesi'nde sunulan 'Eğitimde Alexa' (Alexa in

Education) programının bir parçasıdır. Bu program, öğrencileri üniversite deneyimlerini desteklemek için yeni Alexa becerileri oluşturmaya teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Rhode Island Üniversitesi Kütüphanesi ise yakın zamanda yalnızca kütüphaneciler ve kütüphane personeli tarafından değil, aynı zamanda felsefe ve bilgisayar bilimi gibi farklı bölümlerden profesörler tarafından da desteklenen Yapay Zekâ Laboratuvarını kurmuştur. Laboratuvarları ayrıca kampüs genelinde YZ ile ilgili etkinliklere ev sahipliği yapmakta ve teknolojik materyalleri kullanıma sunarak ödünç vermektedir.

YZ teknolojilerinin günlük yaşam pratikleriyle hızla bütünleşmesi ve kullanıcıların bu anlamda eğitim gereksinimi nedeniyle YZ okuryazarlığı konusu halk kütüphanelerinin de gündemindedir. Hedef kitlesi sınırsız olan halk kütüphaneleri hem kütüphanecileri hem de kullanıcıları, YZ teknolojisinin ürettiği karmaşık ortamlarda kaybolmamak, bu araçların sorumlu, etkin ve etik kullanıma teşvik etmek üzere YZ okuryazarlığı eğitimine yönelmektedir. Kullanıcıların eğitimi için öncelikli olarak kütüphanecilerin yeterli donanım ve eğitimi dikkate alınmalıdır. Kütüphanecilerin YZ'ye ilişkin bilgi ve becerilerle donatılması, kullanıcıları yönlendirme ve eğitme süreçlerinde daha güvenli ve etkili olmalarını sağlayacaktır.

Kent Kütüphaneleri Konseyi (ULC, Urban Libraries Council) Kuzey Amerika'nın halk kütüphane sistemlerinin önde gelen bir üye kuruluşudur. Konsey, 1971'den beri halk kütüphanelerini kentsel yaşamın temel bir parçası olarak güçlendirmek için çalışan bir organizasyondur (Urban Libraries Council, t.y.). Kuruluşa göre, kütüphaneler, bilgi ekonomisi için yaşamsal öneme sahiptir ve yaşamları dönüştüren eğitim ve okuryazarlık bağlamında da kılavuzluk işlevine sahiptir (Urban Libraries Council, 2025). Konseyin yakın zamanda yayımladığı bir raporda, halk kütüphanelerinin YZ'yi yaşama geçirmesi için beş öneride bulunulmuştur. Bunlar aşağıdaki gibidir (GovTech, 2023):

- **Pratik Uygulama: Kütüphaneler, San Jose Halk Kütüphanesi'nin veri doğruluğu için makine öğrenimini kullandığı gibi, performans iyileştirmeleri ve program tasarımı için bilgi verme işlevinden, YZ araçlarını aktif olarak kullanmaya geçmelidir.**
- **İstem Mühendisliğinden Yararlanma: Kütüphane profesyonelleri, etkili insan girdisine dayanan YZ çıktılarının kalitesini artırmak için istem mühendisliği becerilerini geliştirebilirler.**
- **Gelişmiş Bilgi Okuryazarlığı: Palo Alto Kent Kütüphanesi'nde düzenlenen bir YZ hikâye anlatımı etkinliğinde görüldüğü gibi, uygulamalı atölyeler sunmak hem personel hem de kullanıcılar için YZ okuryazarlığını artırabilir.**

- Yapay Zekâ Odaklı Dijital Katılım: YZ teknolojisine eşit erişim için bir ağ kurmak yaşamsal önem taşımaktadır. Böylece YZ okuryazarlığı ekonomik bağlamda da fırsat eşitliğini engel teşkil etmez.
- Sorumlu Yapay Zekâ Kullanımının Savunuculuğu: Kütüphaneler, bilgi erişim standartlarını korurken toplulukların yararına YZ'nin etik kullanımının savunuculuğunu yapmalıdır.

YZ'nin kütüphanelere sunduğu fırsatlar anlamında, Raporda sözü edilen San Jose Halk Kütüphanesi, önemli örnekler arasındadır. YZ araçları, Kütüphanenin operasyonel işlemleri, bu işlemlere ilişkin sapma ya da sorunların saptanması, bütçe planlaması, kullanıcı araştırmaları, çocukları da dikkate alan kapsayıcı programlar ve kullanıcıların YZ konusunda eğitimi gibi işlevlerde kullanılmaktadır. San Jose Halk Kütüphanesi, özellikle, 25 kütüphanenin kişi sayaçlarından toplanan verilerin doğruluğunu artırmak için makine öğrenimi teknolojisinden yararlanmaktadır. Kişi sayaçları, kütüphaneye kaç ziyaretçinin geldiğini izleyen cihazlardır. Kütüphane, makine öğrenimini kullanarak olağandışı verileri ('aykırı değerler' olarak adlandırılır) saptar, düzeltir ve bu sayede kütüphaneyi kaç kişinin ziyaret edeceğine ilişkin daha doğru tahminlerde bulunabilir. Bu bilgi, bütçeyi planlamak ve operasyonel kararlar almak için önemlidir. Ek olarak, Kütüphanenin toplulukta çocuklara yönelik bir YZ programı vardır. Bu program, çocuklara okyanustaki farklı balık türlerini tanıması için bir bilgisayarı eğitmek gibi pratik etkinlikler yoluyla, YZ ve makine öğreniminin temellerini öğretir (Urban Libraries Council, 2023, s. 3).

Raporda geçen bir diğer kütüphane; Palo Alto Kent Kütüphanesi, çeşitli eğitimler, tartışma grupları, YZ araçlarının tanıtımı, yaratıcı içerik üretimi (hikâye, şiir, resim, ses), uygulamalı atölyeler ve sosyal medyada gerçekleştirilen etkinlikleri ile YZ'ye ilişkin farkındalık oluşturma bağlamında önemlidir. Kütüphane, YZ hakkında çeşitli uygulamalı atölyeler, dersler ve tartışma grupları düzenlemekte, gerçekleştirdiği 'YZ Hikâye Anlatımı' etkinliklerinde, katılımcılara ChatGPT, ElevenLabs, Stable Diffusion ve Dall-E gibi çeşitli YZ araçlarını tanıtmakta, daha sonra bunları kısa hikâyeler, şiirler, resimler ve YZ tarafından oluşturulan sesler oluşturmak için kullanmaktadır. Bunların hepsi PACL'nin Reboot Room YouTube kanalında yayımlanan kısa videolar üretmek için kullanılmaktadır (Enis, 2024).

YZ'nin kütüphanelere ve kullanıcılarına sunduğu fırsatlar anlamında, YZ okuryazarlığını temellendiren doğası ile önemli bir eğitim olan bilgi ve dijital okuryazarlık (Demir, 2023; Tadimalla ve Maher, 2024) becerilerini artırmaya yönelik programları, YZ teknolojilerini içeren atölyeleri ve bu gelişmelere zemin sunan basılı materyaller, veri tabanı erişimi ve kılavuzları ile New York Halk Kütüphanesi, bir diğer örnektir. New York Halk Kütüphanesi, kullanıcılarına çeşitli dijital okuryazarlık programları sunmaktadır. Bu çerçevede, YZ gibi yeni ortaya çıkan teknolojileri de içeriğine alan atölyeler ve kaynakları

hizmete açmıştır. Bilgi okuryazarlığı, çeşitli formatlarda bilgi toplama, değerlendirme, düzenleme ve kullanma becerisidir. Bilgi okuryazarlığını öğretmek, eğitimcilerin genellikle kalıpların ve kendi uzmanlık alanlarının dışında düşünmelerini gerektiren zor bir görevdir. Bu süreci kolaylaştırmak için New York Halk Kütüphanesi, kullanıcılarına bir veri tabanı, basılı materyaller, ders planları ve eğitimci kılavuzları sunmaktadır (Rotella, 2021).

Çeşitli eğitim programları, kaynaklar ve etkinlikler, YZ araçları ile robotik atölyeleri, aylık bülten yayımlama ve YZ avatları tanıtımı ile YZ-kütüphane etkileşiminin örneklerinden bir diğeri de San Francisco Halk Kütüphanesidir. Kütüphane çok çeşitli eğitim programları aracılığıyla YZ hakkında bilgi vermekte ve kaynaklar sağlamaktadır. YZ de dâhil olmak üzere teknolojiye odaklanan etkinliklere ve atölyelere ev sahipliği yapan kütüphane, 12 yaş ve üzerindeki kullanıcılara yönelik YZ ve robotik konusunda atölyeler düzenlemektedir. Bu ve benzeri programlar, 'SF Tech Week' (SF Teknoloji Haftası) kapsamındadır. Kütüphanenin organize ettiği 'SF Tech Week' ile 'Tech Time' (Teknoloji Zamanı), kullanıcıların güncel teknolojileri keşfetmesine ve dijital ortamlarda gezinmesine yardımcı olan yüz yüze ve çevrimiçi programlardır. Kütüphane, ayrıca, yaklaşan dersler ve etkinlikleri bildiren aylık bir bülten yayımlamaktadır (San Francisco Public Library, 2024). San Francisco Halk Kütüphanesi tarafından düzenlenen, "An Introduction to Conversational AI: ChatGPT" (Konuşma YZ'sine Giriş: ChatGPT) adlı ders, ana dili Çince veya Kantonca olan ve teknik olmayan (bilim ve sanayide kullanılan makineler, yöntemler vb. hakkında özel bilgiye sahip olmayan veya buna gereksinim duymayan) kişilere üretken YZ'yi tanıtmayı amaçlamaktadır. Dersler kapsamında, makine öğrenimi, YZ avatları ve robotik gibi konular da tanıtılmaktadır (Huang vd.,2024, s. 706).

Kanada, Toronto Halk Kütüphanesi, YZ konusunda gizlilik, güvenlik bilinci gibi farkındalık çabaları, algoritmik okuryazarlık atölyeleri, kendin yap makine öğrenimi kitleri, YZ konulu toplantı ve paydaş forumları, dijital kapsayıcılık kampanyaları, yüz yüze ve çevrimiçi sunduğu eğitim programları ile toplumsal katılımı teşvik etme ve dijital uçurumu önleme çabaları ile öne çıkan örnekler arasındadır. Kütüphanenin 'Dijital Gizlilik Girişimi' (Digital Privacy Initiative) adlı programı kapsamında, kullanıcılara gizlilik ve güvenliklerinden ödün vermeden dijital alanlarda gezinmek için gereksinim duydukları bilgi ve güveni sağlamaya odaklanılmaktadır. Program içerikleri arasında, kütüphane kullanıcılarının çevrimiçi ortamlarının karmaşıklığını anlamalarına yardımcı olmak için algoritmik okuryazarlık atölye çalışmaları; kendin yap (do-it-yourself) makine öğrenimi kitleri ile özyönetimli denemeler (self-directed tinkering); yerel uzmanların eşlik ettiği veri ve kişisel güvenliği tartışan bir dijital gizlilik fuarı gibi etkinlikler yer almaktadır. Kütüphane, ayrıca, program içeriklerine önde gelen YZ araştırmacıları, uzmanları ve eleştirmenlerin konuşma yaptığı toplantıları ve YZ programlama bilgilerini paylaşmak ve potansiyel iş birliklerini belirlemek için bir paydaş forumunu da dâhil etmiştir (Urban Libraries Council, 2023). Kütüphane, 'Digital Inclusion Week' (Dijital Kapsayıcılık Haftası)

adı altında, ilişkili yerel kuruluşlarla beraber ülke çapında dijital eşitliği teşvik eden ve bu amaçla özel etkinlikler sunan yıllık kampanyalar düzenlemektedir. Bu çerçevede, YZ, akıllı kentler, dijital içerik oluşturma, kodlama, dijital okuryazarlık ve birçok konuda çevrimiçi ve yüz yüze programlar sunmaktadır (Toronto Public Library, 2025a; Toronto Public Library, 2025b).

Virjinya'daki Roanoke İlçe Halk Kütüphanesi ve Kaliforniya'daki Palo Alto Kent Kütüphanesi de YZ'nin sunduğu fırsatlardan etkin olarak yararlanan kütüphaneler arasında değerlendirilebilir. Bu fırsat ve avantajlar, YZ araçları ve robot teknolojileri ile toplumsal farkındalığı geliştirme, dijital gizlilik ve YZ gereksinimleri üzerine topluluk tartışmaları ile toplumsal katılımı teşvik etme, kodlama ve STEAM dahil eğitim programları geliştirme, etkileşimli ve eğlenceli öğrenme fırsatları sunma, kullanıcı gereksinimlerine göre program ve etkinlikler düzenleme biçimindedir. Kütüphanelerin her ikisi de küçük görevleri yerine getirmek ve YZ'yi halka tanıtmak için insanımsı robotları kullanmaktadır. Roanoke'de kullanılan Pepper adlı robot, YZ'ye olan toplumsal ilgi ve potansiyel YZ ortaklarını belirlemek için bir katalizör olmuştur. Kütüphane ayrıca dijital gizlilik hakları, YZ gereksinimleri ve kütüphanenin beklentileri hakkında topluluk tartışma gruplarına ev sahipliği yapmaktadır. Palo Alto'da, Dewey adlı robot, YZ ve robotik yardımcılarının potansiyel değeri konusunda farkındalığı artırmak için değerli bir tele-varlık sağlamaktadır. Palo Alto, YZ çalışması, dijital okuryazarlık, teknoloji ve inovasyona odaklanan bir kütüphanedir (Palo Alto City Library, 2025; Urban Libraries Council, 2023). Roanoke İlçe Halk Kütüphanesi, Michael Hibben'in girişimi ile Roanoke County'ye getirilen Pepper adlı robotun, 2018'deki prömiyerini izleyen yıl, yaklaşık 4.000 kişinin katıldığı 271 teknoloji programına ev sahipliği yapmıştır. Pepper'in gerçekleştirmesi planlanan işlemler ve etkinlikler için, topluluk gereksinim ve taleplerinin yönlendirici olması ilkesine dikkat edilmektedir (Hibben, 2020; Jones, 2018).

Palo Alto Kent Kütüphanesi'nde bulunan Dewey ve Elsie adlı robotlar, tüm bilgisayar kodlamasını keşfetme ve hesaplamalı düşünmeyi eğlenceli ve etkileşimli bir şekilde geliştirme şansını vermektedir. Kütüphane, 2017 yılında Pasifik Kütüphanesi Ortaklığı İnovasyon Hibesi (Pacific Library Partnership Innovation Grant) aracılığıyla insanımsı NAO robotu Dewey'i satın almıştır. Elsie ise 2019'da 'Robo Dojo: Python'a Giriş' (Robo Dojo: Intro to Python) atölyesi geliştirmek için Python Yazılım Vakfı'ndan hibe alınmıştır. Elsie, Kütüphane'nin atölyede ve diğer etkinliklerde Dewey ile kullanmak üzere satın aldığı bir Misty robotudur. Geliştiriciler için özel olarak üretilmiş olan Elsie, donanım değişiklikleri ve ek sensörler aracılığıyla genişletilebilecek esneklikte ve Python veya Javascript kullanımına uygundur (Palo Alto City Library, 2025).

Örnekleri sunulan kütüphaneler, YZ okuryazarlığı üzerine çeşitli girişimleri, eğitim programları ve/ya da teknolojik araç ve kaynakları aracılığıyla hizmet kitlelerini bilgilendirmekte ve eğitmektedir. Kütüphaneler, düzenledikleri etkinlik, toplantı, ders, atölye ya da YZ okuryazarlığı ile ilgili kaynaklar hakkında web sayfalarında güncellemeler yapmaktadır. Ayrıca, sundukları hizmetlerde sürdürülebilirliği sağlamaya çalıştıkları da anlaşılmaktadır.

Tehditler ve Sorunlar

Kütüphaneleri yakından ilgilendiren dijital uçurum, dijital teknolojiler ve YZ araçlarının artışı ile gelişen önemli bir tehdittir. YZ'nin, YZ'den etkin olarak yararlanabilen kullanıcılara önemli ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma fırsatları sunmasına karşın stratejik olarak yönetilmesi gereken zorlukları ortaya çıkarabilmesi söz konusudur. Özellikle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında dijital bir uçurum oluşturmaması, dikkatle ele alınması gereken önemli bir sorundur. Daha çok da gelişmekte olan ülkelerin, işsizlik, veri gizliliği ve siber güvenlik gibi sorunlarla mücadelede, dijital platformları devreye sokması, uygun fiyatlı erişilebilen içeriği artırması, dijital okuryazarlık seviyelerini iyileştirmesi, kuralları ve düzenlemeleri elden geçirmesi ve YZ teknolojisini benimsemesi, çözüm yolları olabilir (Manga vd., 2025, s. 38, 45). Wang ve diğerleri de (2024), dijital uçurumu, YZ kullanımında yetkin olanlar ile olmayanlar arasında oluşan eşitsizliğe odaklanarak değerlendirmektedirler. YZ'nin risklerine karşı özellikle daha düşük YZ bilgisi, becerileri ve kaygıları olan grupların- genellikle yaşlı bireyler ve daha düşük eğitim seviyelerine sahip olanlar- bu gelişmelerden orantısız bir şekilde etkilenmesi söz konusudur. Bu topluluklar, yanlış bilgi ve manipülasyon gibi YZ ile ilişkili risklere karşı daha savunmasızdır. Bu durumda, YZ'nin sunduğu olanaklara eşit erişimi sağlamaya yardımcı olacak kapsayıcı eğitim programlarına ve kullanıcı dostu YZ sistemlerinin geliştirilmesine gereksinim duyulmaktadır. Özellikle üretken YZ kullanımının yaygınlaşması ve bilinçsiz kullanımının yol açabildiği veri gizliliği, insan yaratıcılığını köreltme, intihal ve benzeri sorunlar (Črček ve Patekar, 2023, s. 128) kütüphaneler ve eğitim kurumlarının yaşadığı güçlükleri artırmaktadır.

YZ'nin entegrasyonunda alt yapı eksiklikleri (Öztürk, 2020), farkındalık ve eğitim gereksinimi (Asbai, 2024; Çuhadar vd., 2024; Hervieux ve Wheatley, 2024a; Öztürk, 2020; Öztürk ve Özel, 2021; Sarıçoban, 2024a; Selçuk, 2019; Wang vd., 2023; Wheatley ve Hervieux, 2019), YZ okuryazarlığı eksikliği (Marasinghe vd., 2024), etik bağlam (Bongiovanni vd., 2024; Chiu, 2024; Črček ve Patekar, 2023; Çelebi vd., 2023; Farhi vd., 2023; GovTech, 2023; Hervieux ve Wheatley, 2024a; Işık ve Çamur, 2024; Kara, 2024; Küçükcan ve Yıldırım, 2023; Lo, 2024; Marasinghe vd., 2024; Martin ve Armstrong, 2024; PressReader, 2025; Tyton Partners, 2023; Wang vd., 2023; Yalçınkaya ve Cibaroglu, 2024) diğer önemli tehditlerdir.

Literatürde birçok araştırmanın (Akinsuli, 2024; GovTech, 2023) işaret ettiği gibi, eğitsel rolü ile kütüphaneler bu sorunlara yönelik önlemler alabilecek ve yetkinliğini ve gücünü kanıtlayabilecek potansiyele sahiptir. YZ araçlarının bilinçli kullanımı için yönerge ve/ya da kılavuzlar hazırlamak (Črček ve Patekar, 2023; MIT Library, 2024; Rotella, 2021) ve özellikle YZ okuryazarlığını geliştirecek çalışmalar yapmak (Ajwa vd., 2024; Bongiovanni vd., 2024; Chigwada, 2024; Chiu, 2024; Hervieux ve Wheatley, 2024a; Hossain, 2025; Huang vd., 2024; Laupichler vd., 2022; Lo, 2024; Marasinghe vd., 2024; Martin ve Armstrong, 2024; Scott-Branch vd., 2023; Tadimalla ve Maher, 2024; Wetzel ve

Kani, 2024; Wheatley ve Hervieux, 2019) bu anlamda birçok sorunu çözebilir. Aşağıda sunulan araştırmalar, buraya kadar anılan tehditleri daha somut biçimde yansıtmaları bağlamında önemlidir:

Söz konusu araştırmalardan biri, daha önce de anılan, Kent Kütüphaneleri Konseyi'nin bu bağlamdaki tehditlere yönelik uyarıları içeren raporudur. Rapor, YZ'nin avantajlarına karşın, dijital uçurumu genişletme potansiyelini vurgulamakta ve kütüphanelerin bu riske karşı mücadeledeki rolünün altı çizmektedir. Rapor, New York ve Boston Halk Kütüphanesi de dâhil çeşitli halk kütüphanesi yetkililerinin deneyimleri ve içgörülerini ile biçimlenmiştir. Raporda, kütüphanelerin, bilgiye erişimin temel kütüphane standartlarını korurken, toplum yararlarını gözetmek ve YZ'nin olası tehditlerine karşı önlemler alarak sorumlu bir şekilde kullanılmasını sağlamakla yükümlü olduğu belirtilmektedir (GovTech, 2023).

Lo (2024) tarafından yapılan ve literatür kısmında da vurgulanan bir çalışmada, çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri'nden olmak üzere toplam 760 üniversite kütüphanesi çalışanının YZ okuryazarlığı araştırılmıştır. Çalışmanın bulguları, kütüphanecilerin YZ ve ilişkili kavramlara ilişkin hâkimiyetinin çeşitlilik gösterdiğini ve sınırlı düzeyde uygulama deneyimi olduğunu göstermiştir. Katılımcılar, kapsamlı eğitim ve etik yönergelerin oluşturulması gereksinimini vurgulamaktadır. Bu durum, üniversite kütüphanelerinde YZ'ye ilişkin hedeflenen eğitim stratejilerine ve profesyonel gelişim girişimlerine yatırım yapılmasına yönelik acil gereksinimin altını çizmektedir. Kütüphanecilerin YZ okuryazarlığındaki geniş çeşitlilik, YZ eğitime yönelik farklı düzeylerde ve özel bir yaklaşıma gereksinim duyulduğuna da işaret etmektedir. Ayrıca, çalışma, kütüphanelerde YZ teknolojilerinin benimsenmesinde etik ve gizlilik kaygılarının ön planda olduğunu göstermiştir. Kaynak sağlanması ve kurum kültürü konusu, ele alınması gereken diğer sorunlardır.

Daha önce hakkında bilgiler verilen Avustralya, Melbourne'da bulunan MIT (Melbourne Institute of Technology) Kütüphanesi, web sayfasında sunduğu kılavuzda, üretken YZ araçlarının araştırmalarda kullanılmaması gerektiğine ilişkin uyarılarda bulunmakta ve bunu aşağıdaki maddelerle gerekçelendirmektedir (MIT Library, 2024):

- Metin tabanlı üretken YZ uygulamaları (Chat GPT, Co-pilot, Bard gibi) araştırmalarda zayıf sonuçlar verir ve sınırlı işlevsellik ile şeffaflığa sahiptir.
- Metin tabanlı üretken YZ uygulamaları, metin tartışmalarını simüle etmek için tasarlanmıştır ve web'de arama yaparak bazı yanıtlar sağlayabilir ancak ciddi araştırmalar için tasarlanmamıştır.
- Bazı üretken YZ uygulamaları, halüsinasyon verileri (hallucinatory data) üretimi yapar; kurgusal, uydurma referanslar veya veriler üretir.

- Üretken YZ metin oluşturmaları her kullanımda farklı sonuçlar üretecektir. Oysa ciddi/devam eden araştırmalar için yeniden üretilebilir sonuçlara gereksinim vardır.
- Üretilen sonuçlar genellikle Wikipedia sayfaları, çevrimiçi kitaplar ve ücretsiz materyalleri içerir.
- Üretken YZ sohbet uygulamaları birçok nitelikli makale, kitap ve veri kümesine erişemez çünkü ödeme duvarını aşamaz.
- Üretken YZ, özel araştırma veri tabanlarının sahip olduğu karmaşık filtrelerden yoksundur. Bu da para birimi, dil, kaynak ve medya türü gibi öğeleri kontrol edemeyeceğiniz anlamına gelir.
- Kaliteyi veya uyumluluğu korumak için akran denetiminden geçmiş kaynakları seçemezsiniz.
- Nedeni her ne olursa olsun, bazı uygulamalar basitçe yanıltır; sağladıkları yanıtlar yanıltır veya başka bir/ilgisiz sorguya verilen bir yanıt olabilir.

Yukarıda anılan sorunlar nedeni ile MIT Kütüphanesi, öğrencilere ve araştırmacılara saygın ticari veya açık erişim kaynaklarını kullanmayı önermektedir. MIT'nin EBSCO, IEEE veya Emerald kapsamındaki dergi veri tabanları veya OpenSpringer, Google Scholar veya Proquest Open gibi nitelikli açık erişim dergilerine ilişkin dermeleri, önerilenler arasındadır (MIT Library, 2024).

Kütüphaneler, kullanıcılarını doğru ve güvenilir kaynaklara yönlendirmekle yükümlüdür. Ancak, YZ'nin olası yanlış yönlendirmelerine, boşluk ya da eksikliklerine ilişkin eleştirel bir anlayış ve yaklaşımla kullanımı, bir diğer deyişle YZ okuryazarlığı altyapısı, araştırmaların etkinliğine katkıda bulunabilir. Nitekim, MIT Kütüphanesi tarafından, yukarıda verilen bilgilere ek olarak verilen bir bilgi, kütüphanelerin üretken YZ kullanımına ilişkin planlayacakları eğitim programları ya da hazırlayacakları kılavuzlarda dikkate almaları yararlı olabilecek nitelikte olduğundan, vurgulamakta yarar vardır. Bu bilgi, üretken YZ ile destekleyici YZ arasındaki farkın altını çizmektedir. Kütüphane, herhangi bir sorumluluk ya da görevi YZ'ye yüklemekle, YZ'den fikir ya da destek almanın ayırımına işaret ederek, ilkinin insan müdahalesi olmadan süreçleri yönettiği, ikincisinin ise insan yönetiminde; insan ile etkileşerek işlem yaptığını dikkati çekmektedir. Örneğin, bir öğrenci, yazar olarak kendisinin oluşturduğu bir yazının içeriğini düzenlemek, iyileştirmek, hata denetimi yapmak veya başka şekilde geliştirmek için YZ tabanlı uygulamaları kullanıyorsa (görsel veya metin), bu ürün 'YZ tarafından oluşturulmuş' değil 'YZ tarafından desteklenmiş' sayılır. YZ, destekleyici işlevi ile yeni fikirler üretmek veya kavramlar üzerinde beyin fırtınası yapmak için de kullanılabilir. YZ'nin bir fotoğrafı siyah beyaza çevirmesini, bir belgedeki yazımı kontrol

etmesini veya yazınızdaki fiil zamanını pasiften aktife değiştirmesini istemek biçiminde ‘destekleme’ işlevine ilişkin çok çeşitli örnekler verilebilir.

Üretken YZ ile ilgili ağırlıklı bir kaygı, yanlış veya kurgusal bilgi üretme eğiliminde yatmaktadır. Genellikle ‘halüsinasyon’ olarak adlandırılan bu eğilim, özellikle yükseköğrenim programlama alanında, üretken YZ için önemli bir zorluktur çünkü öğrencilerin yanlış bilgi edinmelerine yol açabilir ve nihayetinde öğrenme süreçlerini olumsuz etkileyebilir (Asbai, 2024). Üretken YZ araçlarının hala geliştirilmeye devam ettiği düşünüldüğünde, nedenleri ne olursa olsun (arka plandaki genelleme hataları, bağlamlar arasındaki karmaşık ilişkiler, yanlış ya da muğlak girdiler ve benzeri), halüsinasyonların ortaya çıkardığı yanlış bilgilerle karşılaşma olasılığı yüksektir. YZ konusunda diğer kaygılarla ilişkili olduğu gibi, böyle bir durumu ya da sorunu tanımlayabilmek ise farkındalık oluşumunu gerektirir. Bu da YZ okuryazarlığı eğitimi ile olası görünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

YZ okuryazarlığı, çağımızın dijital dönüşümü ile biçimlenerek günlük yaşam dahil birçok alana hızla yayılan YZ teknolojilerinin, etkili ve etik bir biçimde kullanabilmesi için görece yeni ve oldukça önemli bir yetkinlik olarak öne çıkmaktadır. Bilgiye eşit erişimi sağlama ve bireylerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirme misyonlarıyla kütüphaneler, YZ okuryazarlığının geliştirilmesinde kritik bir rol oynayabilir. Bu çalışma, YZ okuryazarlığının önemi, işlevleri ve gerekliliğini vurgulamakta, kütüphanelerin bu anlamda karşılaştığı ya da karşılaşılabileceği zorlukları irdelemekte ve bu zorlukların üstesinden gelebilmek için literatürden elde edilen veriler ve çeşitli kütüphanelerin deneyimlerini dayanak alarak bir yol haritası çizmeye çalışmaktadır.

YZ teknolojilerinin karmaşık doğası, gelişiminin hala sürmesi, tüm disiplinleri ilgilendirmesi, etkilerine ve sonuçlarına ilişkin şüphe ve kaygıların varlığı ve benzeri birçok etmen, YZ tartışmalarını kaygan bir zemine taşıyabilmektedir. Bireysel, kurumsal ve toplumsal bağlamlarda, alışkanlıklar, tercihler, iş akışları, yöntemler ve stratejileri radikal biçimde dönüştüren, statükoyu sarsan, zaman zaman komplo teorilerinin merkezine yerleştirilebilen YZ’nin, hangi perspektiften ele alınırsa alınsın, çağa damgasını vurduğu ve gelecekte de etki alanlarını büyütürken varlığını sürdüreceği gerçeği yadsınamaz görünmektedir.

Kütüphaneler ve kütüphaneciler için YZ okuryazarlığı, birkaç temel yönü ile çok boyutlu bir paradigma olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın içeriğinde de vurgulandığı gibi, kavramın ele alınışı, teknoloji odağı ile sınırlı olmayıp, toplumsal katkı ve sorumluluk, etik bağlam, dijital uçurum sorunu, fırsat eşitliği gibi birçok konuyu dahil eden, daha geniş ve bütüncül bir yaklaşımı gerektirmektedir. Tarih boyunca teknolojiyle bütünleşerek evrildiği bilinen kütüphaneler, YZ araçlarını tanıtarak, bu araçların sorumlu

ve etkin kullanımına ilişkin kullanıcılarını yönlendirecek potansiyel gücü taşımaktadır. Kütüphaneler için YZ okuryazarlığına ilişkin eğitim programları düzenlemek, kuşkusuz, bu anlamda donanım, altyapı, eğitim, nitelikli insan kaynakları ve birçok koşulu gerektirmektedir. Ancak, kütüphanelerin bilgi depolama yerleri değil toplumsal gelişim merkezleri olmaları gerektiği dikkate alındığında, etrafımızı çevreleyen dijital ekosistemden kopuk gelişmelerini beklemek, eşyanın doğasına aykırıdır. Zaman zaman bir okul, zaman zaman sosyal/kamusal bir alan ve zaman zaman da bir eğlence ya da oyun mekânı olmak gibi çok çeşitli rolleri üstlenebilen kütüphaneler, varlık nedenleri olan kullanıcı topluluklarına, gereksinim ve tercihleri doğrultusunda hizmet vermekle yükümlüdür. YZ araçlarının birey ve toplumların yaşamında gittikçe daha fazla rol aldığı düşünülürse, kütüphanelerin kullanıcılarını dijital dünyada güvenli, bilinçli ve etkili bir şekilde hareket edebilecek niteliklerle donatmak üzere işlev ve hizmetlerini gözden geçirmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Nitel betimleme yöntemiyle yapılmış olup, dünyadan kütüphane örnekleri ile desteklenen ve yerli ve yabancı literatürden elde edilen verilerle sentezlenen bu çalışmanın bulguları, YZ okuryazarlığının, bireylerin YZ teknolojilerini etkili ve sorumlu bir şekilde tanıma, anlama ve kullanma becerilerini geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, kütüphanelerin YZ okuryazarlığını geliştirmelerini engelleyen birçok soruna işaret etmiştir. Bunlar maliyet, altyapı, nitelikli insan ve diğer kaynakların eksikliği ile farkındalık, ilişkili bilgi ve beceriler ve eğitim eksikliğidir. Çalışmada ele alınan uluslararası örnekler, sınırlı da olsa, küresel düzeyde konunun kütüphanelerin gündemine taşındığını göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya'dan örnek gösterilen kütüphaneler, YZ okuryazarlığını geliştirmeye yönelik çeşitli girişimler, uygulamalar ve programlar sunmakta, yönlendirici kılavuzlarla kullanıcılarını desteklemeye çabalamaktadır.

Araştırmanın sonuçları, YZ araçlarının potansiyel risklerine karşın çok çeşitli olanaklar sunduğunu ve YZ okuryazarlığı eğitiminin, kütüphanelerin toplumsal konumlarını daha fazla güçlendirmeyi sağlayacak önemli bir fırsat olduğunu göstermektedir. Bunun için kütüphaneler bir an önce harekete geçerek, koşullarını ve hizmetlerini gözden geçirmeli, yeniden yapılandırmalıdır. Kütüphanelerin, YZ teknolojilerinin sunduğu olanakları ve riskleri titizlikle değerlendirmesi ve bireylerin bu araçlardan etkin biçimde yararlanmalarını kolaylaştıracak ortamlar hazırlaması sağlanmalıdır. İnsan kaynakları, bu çerçevede belirleyici olduğundan, hizmet içi eğitimler sağlanması ve ilişkili kurum ve kuruluşlarla ortaklıklar çerçevesinde bilgi ve kaynak paylaşımları yararlı olabilir. Öncelikle, YZ ve ilişkili kavramları anlamak, örneğin, makine öğrenimi, doğal dil işleme, örüntü işleme, sohbet robotları ve veri analitiği gibi temel teknolojileri tanımak, kütüphanecilerin bu araçların nasıl çalıştığını anlamalarını kolaylaştırır. Kütüphanecilerin bu bağlamda edineceği bilgi ve beceriler, bu teknolojileri kütüphane sistemleri ve hizmetleri ile etkin bir biçimde bütünleştirebilmelerini sağlar ki bu da bilgi erişimi, kullanıcı hizmetleri ve pek çok etkinliğin verimliliğinin artması anlamına gelir.

Kütüphanecilerin, YZ uygulamalarını etik çıkarımlar, önyargılar ve doğruluk açısından değerlendirebilecek düzeyde bilgi edinmesi, bu teknolojilerin bilinçli kullanımını kolaylaştırır. Kütüphanecilerin, kullanıcılarına YZ okuryazarlığı konusunda eğitim vermeleri için kendi bilgi ve becerilerini artırmaları şart görünmektedir. Bu bağlamda eğitim alan kullanıcılar, iş ve sosyal yaşamlarında bu araçları tanıyarak, eleştirel, sorumlu ve etik biçimde kullanımına hâkim olacaklardır. Söz konusu araçlara ilişkin bilgi ve becerilerin geliştirilmesi, kütüphane ve bilgi bilimi alanının da ilerlemesine katkıda bulunacaktır. YZ okuryazarlığı paradigması hem kuramsal ve eğitsel hem de işlevsel ve pratik boyutları ile kütüphanecilere YZ'nin potansiyel gücünden yararlanma yolunu açmakta, bu çerçevede yaşanan etik boyut da dâhil çeşitli kaygıların azaltılmasında da önemli rol oynamaktadır.

Eğitsel işlevi ile kütüphanelerin, YZ okuryazarlığı eğitiminde önemli bir rol oynadığı açıktır. Kütüphanelerin bilgilendirici ve eğitici rolü, YZ'ye ilişkin kuramsal ve uygulamalı bilgileri içeren kaynakları hizmete sunmak ve/ya da bu bağlamda araştırma yapan kullanıcılara destek olmak ve onları güvenilir kaynaklara yönlendirmek ile sınırlı değildir. Kütüphaneler, bu hizmetlerin dışında, YZ araçlarının kullanımına ilişkin çeşitli ders, atölye, çalıştay, toplantı, fuar ve etkinlikler düzenleyebilir. YZ okuryazarlığının geliştirilmesi için kullanıcılarının YZ araçlarına ve teknolojilerine erişimini sağlama ve eğitim kurum/kuruluşları ile işbirliği oluşturma gibi birçok seçenek, kütüphanelerin topluma ve hizmet kitlelerine YZ ile ilgili bilgi ve becerileri kazandırmasının çeşitli yollarıdır.

Sonuç olarak, YZ okuryazarlığı, eğitim alanı ve kütüphanelerin karşılaştığı önemli bir zorluk olduğu gibi çok çeşitli olanakları da sunmaktadır. Üretken YZ araçlarının eğitimdeki rolü, akademik dürüstlük ve etik sorunlar açısından karmaşık bir yapı sunduğundan, eğitim kurumları ve kütüphaneler için yeni stratejiler geliştirilmesini gerektirmektedir. Kütüphaneler, yıllardan beri, bilgi okuryazarlığı ya da dijital okuryazarlık gibi YZ okuryazarlığına zemin hazırlayan bilgi ve beceriler konusunda farkındalık sahibidir. Kullanıcı eğitimi konusundaki geleneksel rolüyle kütüphaneler, YZ okuryazarlığını destekleyebilecek potansiyeli taşımaktadır. Henüz yeni gelişmekte olan bu okuryazarlık türü, gelecek vaat eden bir dizi bilgi, beceri ve yetkinliklerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Çalışmada değinildiği gibi, kütüphanelerin, YZ teknolojilerine ilişkin doğruluk, etkinlik, kişisel ve gizli bilgilerin korunması kaygıları ile altyapı, bütçe, eğitimli insan kaynakları eksikliği ve benzeri sorunlarının anahtarı, YZ'ye ilişkin çok boyutlu bir eğitim yaklaşımı, bir diğer deyişle YZ okuryazarlığıdır. Bu bağlamda önerilenler aşağıdaki gibidir:

- Üniversitelerin ilgili bölümlerinde YZ okuryazarlığına yönelik ders programları oluşturulmalı; bu programların içeriği, YZ araçlarının etik kullanımı, veri güvenliği ve eleştirel değerlendirme becerilerini kapsamalıdır. Birçok araştırma (Çelebi vd., 2023; Çetin vd., 2024; Kara, 2024), YZ okuryazarlığı derslerinin önemini vurgulamakta ve bu konunun gelecekte daha da önem kazanacağını öngörmektedir.
- Kütüphane personelinin YZ teknolojileri ve uygulamaları konusunda bilgi ve becerilerinin artırılmasına yönelik eğitimler düzenlenmelidir. Bu eğitimler, kütüphanelerin kullanıcılarına daha iyi bir biçimde kılavuzluk yapabilmesini sağlayacaktır. Kütüphane çalışanlarının YZ araçlarına ilişkin farkındalık ve bilgi eksikliklerini açığa çıkaran birçok araştırma (Çuhadar vd., 2024; Hervieux ve Wheatley, 2024a; Kavak, 2024; Öztürk, 2020; Öztürk ve Özel, 2021; Polat, 2024; Sarıçoban, 2024a; Selçuk, 2019), bu sorunun büyüklüğünü göstermektedir.
- Kütüphaneler, YZ araçlarına ilişkin toplumsal farkındalık oluşturmak, kullanıcılarının YZ araçlarını bilinçli, etik ve sorumlu bir biçimde kullanmalarını sağlayacak bilgi ve becerileri kazandırmak ve YZ okuryazarlığını yaygınlaştırmak amacıyla toplantılar, çalıştaylar, atölyeler, interaktif etkinlikler gibi çeşitli programlar düzenlemelidir. Ayrıca, YZ konusunda temel, kuramsal ve uygulamalı bilgileri içeren kılavuzlar yayımlayabilir. Bu kılavuzlar, ilişkili resmi ve gönüllü kurum ve kuruluşların da desteği ile kütüphaneler için ortak, ancak tüm kütüphanelerin kullanabileceği esneklikte bir kılavuz da olabilir. Bu sayede, hem standart bir belge elde edilmiş olacak hem de kamusal bir farkındalık oluşturulacaktır. MIT Kütüphanesi (MIT Library, 2024), New York Halk Kütüphanesi (Rotella, 2021) ve birçok kütüphanenin kılavuzlarının örnek alınarak incelenmesi fayda sağlayabilir.
- Kütüphaneler, eğitim kurumları ve teknoloji kuruluşları ile iletişim ve işbirliği ağırları oluşturulmalıdır. Bu işbirlikleri kanalıyla, YZ okuryazarlığına ilişkin bilgi alışverişi ile kaynak, araç, teknoloji ve eğitim materyallerinin paylaşımını sağlayacak platformlar geliştirilmelidir. YZ tabanlı arama motorları geliştirmek için MIT Bilgisayar Bilimi ve Yapay Zekâ Laboratuvarı ile ortaklık kuran ve diğer üniversite bölümleriyle ortaklaşa atölye çalışmaları ve etkinlikler sunan MIT Kütüphanesi, felsefe ve bilgisayar bilimi gibi farklı bölümlerin desteğini alarak Yapay Zekâ Laboratuvarını kuran Rhode Island Üniversitesi Kütüphanesi (Wheatley ve Hervieux , 2019), YZ odaklı paydaş forumu (Urban Libraries Council, 2023) oluşturan ve yerel kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde dijital eşitliği teşvik eden etkinlikler ve kampanyalar düzenleyen Toronto Halk Kütüphanesi (Toronto Public Library, 2025a; Toronto Public Library, 2025b) ve daha birçok kütüphane, bu ve benzeri girişimlerin örneğini sunmaktadır. Kütüphaneler, YZ okuryazarlığı konusundaki araştırma ve projelere destek vererek bilgi birikimi ve paylaşımının artışı sağlayabilir. Kütüphaneler arasında bu konuya ilişkin bilgi paylaşımı, özellikle denenen yenilikçi uygulamaların sonuçlarını paylaşmak, örnek oluşturacağı gibi motivasyonu da sağlayacaktır.

- Kütüphaneler, YZ kullanımı ile ilgili gerekli detayları kapsayan yazılı politikalar geliştirmelidir. Bu politikalar, kütüphanecilerin ve kullanıcıların YZ araçlarını bilinçli, sorumlu ve etik kullanmalarını sağlayacak yapıda tasarlanmalıdır. Literatürde YZ araçlarının sorumlu ve etik kullanımı için yönerge ve/ya da kılavuzlar hazırlamanın önemini vurgulayan ve bu konuda uygulama örneklerini sunan araştırmalar da (Çrcek ve Patekar, 2023; MIT Library, 2024; Rotella, 2021), bu öneriyi desteklemektedir.

Özetle, YZ okuryazarlığı, birey ve toplumların çağın koşullarına uyum sağlayarak kişisel ve mesleki yaşamlarında başarılı olmalarını sağlayacaktır. Önemli toplum ve eğitim merkezleri olan kütüphaneler, kullanıcılarını bu teknolojilere hazırlayabilir; akıllı sistemlere ve insan kaynaklarına yapacakları yatırımlarla bu teknolojilerin merkezi durumuna gelebilir. Kütüphanelerin çeşitli boyutları ile YZ teknolojilerinin merkezi olma potansiyeli bulunmaktadır. Öncelikle, kütüphaneler kullanıcılarını YZ teknolojileri ile tanıştırp, bir eğitim merkezi olarak, kullanıcılarına bu teknolojilerin temelleri hakkında bilgi verebilir, bu teknolojileri uygulama becerileri kazandırma işlevi görebilir. Bir diğer boyut, kütüphanelerin YZ araçlarını kendi iç işleri ve hizmetlerine entegre ederek inovatif çözümler sunma kapasitesidir. San Jose Halk Kütüphanesi'nin hizmetlerinde ve işleyişinde veri doğruluğunu denetlemek için makine öğrenimini kullanması ve performans iyileştirmesi çabaları (GovTech, 2023), bunun somut bir örneğidir. Bir diğer boyut, kütüphanelerin etik bir kılavuz merkezi rolü üstlenmesi ve YZ kullanımına ilişkin etik politikalar, yönergeler ve kılavuzlar yayımlamasıdır. Bu tür eylemler, söz konusu ilke ve politikaların toplumsal tabana yayılmasını ve bilinçli bir kullanım kültürü oluşturulmasını sağlar. Dijital uçurumu azaltma hedefi, dikkate alınabilecek bir diğer önemli boyuttur. Kütüphanelerin, YZ teknolojilerine erişim merkezi olarak işlev görmesi, toplumun çeşitli kesimlerinin bu teknolojilere erişimini kolaylaştırması, dijital uçurum sorununun çözümüne katkıda bulunabilir. Kütüphaneler, birçok bağlamda YZ okuryazarlığının gelişiminde öncülük yapabilir.

Kaynakça

- Ajwa, Z. I. A., Patel, A. ve Moseley, A. (2024). Harnessing AI technologies: innovations in literacy libraries for diverse learners. *International Journal of Cyber and IT Service Management*, 4(1), 17–24. <https://doi.org/10.34306/ijcitsm.v4i1.145>
- Akinsuli, O. (2024). Traditional AI vs generative AI: The role in modern cyber security. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*, 11(7), 431-447. <https://www.jetir.org/papers/JETIR2407842.pdf>
- Alneyadi, S., Wardat, Y., Alshannag, Q. ve Abu-Al-Aish, A. (2023). The effect of using smart e-learning app on the academic achievement of eighth-grade students. *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 19(4), 1-11. <https://doi.org/10.29333/ejmste/13067>

- Anderson, D. (2023). *AI impact on our lives: Discover the transformative power of AI*. Independently published
- Asbai, A. (2024). *Mitigating hallucination in large language model code generation for higher education: an evaluation of retrieval augmented generation* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). School of Electrical Engineering and Computer Science.
- Bongiovanni, E., Beltran, L., Griego, C., Herckis, L., Kawaratani, L. E., Lan, H., McKee, J. ve Werlinich, A. (2024). *AI literacy in academic library instruction: An environmental scan*. OSF. https://osf.io/preprints/osf/rcy57_v1
- Cambridge University Press & Assessment. (2025). *Prompt engineering*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/prompt-engineering>
- Chatterjee, D. (2025). An empire of artificial intelligence: Exploring an intersection of politics, society, and creativity. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 38, 81-110. <https://doi.org/10.1007/s10767-024-09484-3>
- Chigwada, J. (2024). A proposed framework for a digital literacy course for artificial intelligence in academic libraries. *South African Journal of Libraries & Information Science*, 90(2), 1-8. <https://doi.org/10.7553/90-2-2388>
- Chiu, T. K. F. (2024). Future research for transforming higher education with Generative AI. *Computer Education: Artificial Intelligence*, 6, 100197, 1-9. <https://doi.org/j.caeai.2023.100197>
- Črček, N. ve Patekar, J. (2023). Writing with AI: University students' use of ChatGPT. *Journal of Language and Education*, 9(4), 128-138. <https://doi.org/10.17323/jle.2023.17379>
- Coursera (2024, 3 Ekim). *What is prompt engineering? Definition and examples*. <https://www.coursera.org/articles/what-is-prompt-engineering>
- Cox, A. (2024). Algorithmic literacy, AI literacy and responsible generative AI literacy. *Journal of Web Librarianship*, 18(3), 93-110. <https://doi.org/10.1080/19322909.2024.2395341>
- Çelebi, C., Demir, U. ve Karakuş, F. (2023). Yapay zekâ okuryazarlığı konulu çalışmaların sistematik derleme yöntemiyle incelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5/2, 535-560. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neueefd/issue/80951/1389126>
- Çetin, M., Karakuş, A., ve Geçgel, Ş. (2024). Gelişen Bir Paradigma: Yapay Zekâ Okuryazarlığı. *International Journal of Active Learning*, 8(1), 50-63. <https://doi.org/10.48067/ijal.1422876>
- Çuhadar, S., Mert, S. Gezer, Ç., Helvacıoğlu, E., Arus, O., Arslan, Ö., Karanlı, M., Sönmez, Ç., Taş, A., Açıkalın, C., Aydemir Mazlumoğlu, A., Erken, M., Yılmaz, M., Gürdal, G., Araz Çerkez, Ö., Uğur, E., Menemenlioğlu, A., Şenoğlu, A. ve Atlı, S. (2024). Üniversite kütüphanecilerinin yapay zekâ algıları, kütüphanelerde uygulama alanları ve geleceği. *Bilgi Dünyası*, 25(2), 410-458. <https://doi.org/10.15612/BD.2024.785>

- Demir, G. (2023). 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasında okul kütüphanelerinin rolü. N. C. Karadağ ve A. Balcıoğulları (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler IV* içinde (ss. 27-66). Ankara: Akademisyen Yayınevi.
- Demir, G. (2024). *Kütüphane ve bilgi merkezlerinde inovasyon ve yapay zekâ*. H. S. Keseroğlu (Ed.). Bidge Yayınları.
- Dereli, T. (2020). Yapay zekâ ve insanlık. M. Şeker, Y. Bulduklu, C. Korkut ve M. Doğrul (Ed.). *Bilişim teknolojileri ve iletişim: Birey ve toplum güvenliği* içinde (ss. 114-130). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Eken, S. (2023). *Ethic wars: Student and educator attitudes in the context of ChatGPT*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4365433
- Elçiçek, M. (2024). Öğrencilerin yapay zekâ okuryazarlığı üzerine bir inceleme. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*, 6(1), 24-35. <https://doi.org/10.53694/bited.1460106>
- Enis, M. (2024, 11 Kasım). *AI and the public*. <https://www.libraryjournal.com/story/ai-and-the-public>
- Farhi, F., Jeljeli, R., Aburezeq, I., Dweikat, F. F., Al-shami, S. A. ve Slamene, R. (2023). Analyzing the students' views, concerns, and perceived ethics about chat GPT usage. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 5, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100180>
- Gocen, A. ve Aydemir, F. (2020). Artificial Intelligence in education and schools. *Research on Education and Media*, 12(1), 13-21. <https://doi.org/10.2478/rem-2020-0003>
- GovTech. (2023, 18 Ekim). *How should public libraries leverage AI technology?* <https://www.govtech.com/artificial-intelligence/how-should-public-libraries-leverage-ai-technology>
- Gökçearslan, Ş. ve Yıldız Durak, H. (Ed.). (2024). *Yapay zekâ okuryazarlığı*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Gupta, D. ve Srivastava, A. (2024). *The potential of generative AI: Transforming technology, business and art through innovative AI applications*. London: BPB Online.
- Hervieux, S. ve Wheatley, A. (2024a). *Choice White Paper: Building an AI literacy framework: perspectives from instruction librarians and current information literacy tools*. Choice. https://www.choice360.org/wp-content/uploads/2024/08/TaylorFrancis_whitepaper_08.28.24_final.pdf
- Hervieux, S. ve Wheatley, A. (2024b). *White Paper-Building an AI literacy framework: perspectives from instruction librarians and current information literacy tools*. <https://www.choice360.org/research/white-paper-building-an-ai-literacy-framework-perspectives-from-instruction-librarians-and-current-information-literacy-tools/>
- Hibben, M. (2020). Michael Hibben: Movers & Shakers — Digital Developers. *Library Journal*. <https://www.libraryjournal.com/story/michael-hibben-mover-shakers-2020-digital-developers>

- Hossain, Z. (2025). School librarians developing AI literacy for an AI-driven future: Leveraging the AI citizenship framework with scope and sequence. *Library Hi Tech News*, 42(2), 17-21. <https://doi.org/10.1108/LHTN-10-2024-0186>
- Huang, Z. X., Gasco-Hernandez, M., Prasad, A. ve Gil-Garcia, J. R. (2024). Public libraries and their role in raising awareness about AI and fostering inclusive civic engagement: Current practices and future development. *DGO 2024: 25th Annual International Conference on Digital Government Research*, Taipei, Taiwan, Haziran 2024. <https://doi.org/10.1145/3657054.3657137>
- Hussain, A. (2018). *Role of libraries in education*. https://www.researchgate.net/publication/325192754_Role_of_Libraries_in_Education
- IGI Global. (2025). *What is scaffolded learning*. <https://www.igi-global.com/dictionary/understanding-underlying-constructs-webquests/25786>
- Işık, M. ve Çamur, Ö. (2024). Yapay zekâ ve dijital okuryazarlık: Akademik çabada yeni dinamikler. *Beykoz Akademi Dergisi*, 12(2), 173-197. <https://doi.org/10.14514/beykozad.1508294>
- Jones, I. (2018, 30 Ağustos). *Pepper the humanoid robot comes to Roanoke County Public Library*. <https://www.wsls.com/news/2018/08/30/pepper-the-humanoid-robot-comes-to-roanoke-county-public-library/>
- Kalantzis, M. ve Cope, B. (2025), Literacy in the time of artificial intelligence. *Read Res Q*, 60, e591. <https://doi.org/10.1002/rq.591>
- Kara, E. A. (2024). Yapay zekâ okuryazarlığı. E. V. Balcı ve B. Uzun (Ed.). *İletişim üzerine içinde* (s. 27-42). Tablet.
- Karaoğlu Yılmaz, F. G. ve Yılmaz, R. (2023). Yapay zekâ okuryazarlığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*, 5(2), 172-190.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23. bs.) Nobel Yayınları.
- Kavak, A. (2024). Türkiye’de halk kütüphanesi çalışanlarının yapay zekâya yönelik genel tutumları. *Türk Kütüphaneciliği*, 38(4), 225-261. <https://doi.org/10.24146/tk.1486759>
- Keown, J. (2024, 9 Mart). *The changing role of libraries in education: A great statistical perspective*. <https://learningmole.com/libraries-in-education/>
- Küçükcan, B. ve Yıldırım, B. F. (Ed) (2023). *Yapay zekâ: Disiplinlerarası yaklaşımlar*. VakıfBank Kültür Yayınları.
- Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü [KYGM]. (2024). *Dijital geleceğin anahtarı yapay zekâ temelli kütüphaneler*. 60. Kütüphane Haftası Yayını. <https://www.kutuphaneveteknoloji.com/wp-content/uploads/2024/04/bulten.pdf>
- Laupichler, M. C., Aster, A., Schirch, J., ve Raupach, T. (2022). Artificial intelligence literacy in higher and adult education: A scoping literature review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 100101.

- Lavanya, C. (2021). Artificial intelligence. J. Karthikeyan, T. S. Hie ve N. Y. Jin (Ed.). *Learning outcomes of classroom research* içinde (ss. 12-18). L Ordine Nuovo Publication.
- Lo, L. (2024). Evaluating AI literacy in academic libraries: A survey study with a focus on U.S. employees. *College & Research Libraries*, 85(5), 635. <https://doi.org/10.5860/crl.85.5.635>
- Long, D. ve Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. *Proceedings of the 2020 CHI conference on human factors in computing systems* içinde (s. 1-16). 25–30 Nisan 2020, Honolulu, HI, USA, Association for Computing Machinery, Inc. (ACM). <https://dl.acm.org/doi/proceedings/10.1145/3313831#issue-downloads>
- Manga, E. A., Ejaz, A. Z. ve Ilyas, Z. (2025). Artificial intelligence: An opportunity or a threat for Africa? *World Journal of Information Technology*, 3(1), 38-46. <https://doi.org/10.61784/wjit3019>
- Marasinghe, M. M. I. K., Gunasekera, D. ve Senevirathne, W. A. R. (2024). Application of artificial intelligence for library services: A systematic literature review. *Journal of the University Librarians Association of Sri Lanka*, 27(2), 257–284. <https://doi.org/10.4038/jula.v27i2.8089>
- Martin, J. ve Armstrong, M. (2024, 12 Nisan). *Tips and trends: AI developments and resources for academic librarians*. <https://acrl.ala.org/IS/tips-and-trends-ai-developments-and-resources-for-academic-librarians/>
- Mansoor H. M. H, Bawazir, A, Alsabri, M. A, Alharbi, A ve Okela, A. H (2024) Artificial intelligence literacy among university students: A comparative transnational survey. *Front. Commun.* 9:1478476. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2024.1478476>
- McKinsey & Company (2024, 22 Mart). *What is prompt engineering?* <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-prompt-engineering>
- MIT Library. (2024). *Using Generative Artificial Intelligence (Gen AI) at MIT*. https://library.mit.edu.au/Using_Generative_Artificial_Intelligence
- Oeldorf-Hirsch, A. ve Neubaum, G. (2025). What do we know about algorithmic literacy? The status quo and a research agenda for a growing field. *New Media & Society*, 27(2), 681–701. [10.1177/14614448231182662](https://doi.org/10.1177/14614448231182662)
- Oruç, T., Yeşilyurt, M. ve Kurt, M. (2024). Eğitimde yapay zekâ konulu çalışmaların betimsel analizi. *Temel Eğitim Dergisi*, 24, 44-60. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3851272>
- Özden, M. (2022). *Disipliner okuryazarlıklar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztürk, F. (2020). *Kütüphanelerde yapay zekâ uygulamaları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Öztürk, F. ve Özel, N. (2021). Yapay zekâ ve kütüphaneler. *Bilgi Dünyası*, 22(2), 351-386. <https://doi.org/10.15612/BD.2021.648>
- Palo Alto City Library. (2025). *Get started with robotics and coding*. <https://library.cityofpaloalto.org/get-started-with-nao-robot/>
- Polat, Ö. (2024). Halk kütüphanesi çalışanlarının yapay zekâ okuryazarlığı üzerine bir araştırma: İzmir halk kütüphaneleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö15), 625-641. <https://zenodo.org/record/13825203>
- Polatgil, M. ve Güler, A. (2023). Yapay zekâ okuryazarlığı ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 99-114. <https://toad.halileksi.net/olcek/yapay-zekâ-okuryazarligi-olcegi-3/>
- PressReader. (2025). *Building AI literacy: Equipping libraries for the technological shift*. <https://blog.pressreader.com/libraries-institutions/building-ai-literacy-equipping-libraries-for-the-technological-shift>
- Rajesh, T. (2021). Artificial intelligence. J. Karthikeyan, T. S. Hie ve N. Y. Jin (Ed.). *Learning outcomes of classroom research* içinde (ss. 28-36). L Ordine Nuovo Publication.
- Ridleyand, M. ve Pawlick-Potts, D. (2021). Algorithmic literacy and the role for libraries. *Information Technology and Libraries*, 1-15. <https://doi.org/10.6017/ital.v40i2.12963>
- Rotella, K. (2021, 10 Eylül). *Teaching information literacy with NYPL's resources*. *The New York Public Library*. <https://www.nypl.org/blog/2021/09/10/teaching-information-literacy-resources>
- Sadiku, M. N. O., Musa, S. M. ve Chukwu, U. C. (2022). *Artificial intelligence in education*. Bloomington, IN: iUniverse.
- Sağlam, M. ve Çetintaş, H. B. (2022). Süper akıllı toplumlarda bilgi hizmetleri. *Bilgi Dünyası*, 23(1), 81-106. 10.15612/BD.2022.638
- Samuel, M. D. (2021). Artificial intelligence. J. Karthikeyan, T. S. Hie ve N. Y. Jin (Ed.). *Learning outcomes of classroom research* içinde (ss. 100-107). L Ordine Nuovo Publication.
- San Francisco Public Library. (2024, 10 Mayıs). *Workshop: A.I. and A.I. Robotics: Presented by the Institute of Responsible AI Robotics*. <https://sfpl.org/events/2024/10/05/workshop-ai-and-ai-robotics>
- Sarıçoban, B. S. (2024a). *Üniversite kütüphanelerinin geleceği: Yapay zekâ ve büyük veri analitiğinin avantajları ve dezavantajları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Sarıçoban, B. S. (2024b). Touching history with artificial intelligence: Digital restoration and presentation of old photos. *International Conference: Modern practices and methods of Digitization, Digital Restoration & Presentation of old Photographs*, 6 Haziran 2024, Bulgaristan. <https://www.researchgate.net/profile/Burak-Saricoban>

- Selçuk, N. (2019). *Bilgi merkezlerinde yapay zekâ uygulamaları: Türkiye için durum analizi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Scott-Branch, J., Laws, R. ve Terzi, P. (2023). *The Intersection of AI, information and digital literacy: Harnessing ChatGPT and other generative tools to enhance teaching and learning*. <https://repository.ifa.org/server/api/core/bitstreams/54750fdf-5d4c-4674-8e08-a18ff4e36f4b/content>
- Tadimalla, S. Y. ve Maher, M. L. (2024). AI Literacy for All: Adjustable interdisciplinary socio-technical curriculum. *IEEE Frontiers in Education Conference (FIE)*, Washington, DC, USA, 1-9, 10.1109/FIE61694.2024.10893159
- Tekin, N. (2023). Eğitimde yapay zekâ: Türkiye kaynaklı araştırmaların eğilimleri üzerine bir içerik analizi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(Özel Sayı), 387-411. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3373343>
- Toronto Public Library. (2025a). *Digital Inclusion Week*. <https://account.torontopubliclibrary.ca/shared/digital-inclusion-week/ABbb2FlizLn1NAnH1BI9vtwRalX8cniy58mQy2Eq7Yq4zuUWte>
- Toronto Public Library. (2025b). *Digital Inclusion Week 2024*. <https://www.torontopubliclibrary.ca/programs-and-classes/featured/digital-inclusion-week.jsp>
- Tyton Partners. (2023). *Generative AI in higher education: Fall 2023 update of time for class study*. <https://tytonpartners.com/app/uploads/2023/10/GenAI-IN-HIGHER-EDUCATION-FALL-2023-UPDATE-TIME-FOR-CLASS-STUDY.pdf>
- Urban Libraries Council. (2023). *Leadership brief: explorations of generative AI for library systems*. https://www.urbanlibraries.org/files/AI_Leadership-Brief_October2023.pdf
- Urban Libraries Council. (2025). *Mission*. <https://www.urbanlibraries.org/about/mission>
- Urban Libraries Council. (t.y.). *Urban Libraries Council awards innovators and transformers*. <http://hartfordinfo.org/downloads/ULCIInnovationsInitiative.pdf>
- Ünal, M. A. ve Özdemirci, F. (2017). EBYS (e-Beyas) ve e-arşiv sistemlerinde/ uygulamalarında yapay zekâ yaklaşımı. F. Özdemirci ve Z. Akdoğan (Edt.). *Bilgi sistemleri ve bilişim yönetimi: Beklentiler ve yeni yaklaşımlar* içinde (ss. 57-63). BİL-BEM.
- Wang, C., Boerman, S. C., Kroon, A. C., Möller, J. ve de Vreese, C. H. (2024). The artificial intelligence divide: Who is the most vulnerable? *New Media & Society*, 00(0), 1-23. <https://doi.org/10.1177/146144482412323>
- Wang, B., Rau, P. L. P. ve Yuan, T. (2023) Measuring user competence in using artificial intelligence: Validity and reliability of artificial intelligence literacy scale. *Behaviour & Information Technology*, 42(9), 1324-1337, <https://doi.org/10.1080/0144929X.2022.2072768>

- Wetzel, D. ve Kani, J. (2024). Enhancing information literacy through generative AI in the library classroom. *Pennsylvania Libraries: Research & Practice*, 12(2), 4-16. <https://doi.org/10.5195/palrap.2024.302>
- Wheatley, A. ve Hervieux, S. (2019). Artificial intelligence in academic libraries: An environmental scan. *Information Services & Use*, 39(4), 347-356. <https://doi.org/10.3233/ISU-190065>
- Yalçınkaya, B. ve Cibaroğlu, M. O. (2024). Belge yönetiminde insan hatalarını azaltmada yapay zekânın rolü. P. Bezirci ve İ. İ. Sert (Ed.). *Cumhuriyet'in 100. yılında Bilgi ve Belge Yönetimi teknolojisinde güncel yaklaşımlar* içinde (s. 447-463). İstanbul University Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. ve Yıldırım, B. F. (2018). Yapay zekâ ve robotik sistemlerin kütüphanecilik mesleğine olan etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 32(1), 26-32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/48645/618425>
- Yurdadoğ, B. U. (1972). Eğitim ve kütüphane. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(1), 21-30. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1723/1706>

Örgütsel Sessizlik: Üniversite Kütüphanecileri Açısından Bir Değerlendirme

Organizational Silence: An Assessment from the Perspective of University Librarians

Demet IŞIK, Banu Fulya YILDIRIM

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Işık, D. ve Yıldırım, B. F. (2025). Örgütsel sessizlik: Üniversite kütüphanecileri açısından bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 223-254. doi: 10.15612/BD.2025.832

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.832

Geliş Tarihi / Received: 30.04.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 18.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Örgütsel Sessizlik: Üniversite Kütüphanecileri Açısından Bir Değerlendirme

Demet IŞIK*, Banu Fulya YILDIRIM**

Öz

Bu çalışmada, örgütlerin faaliyetlerini, işleyişlerini ve örgüt dinamiklerini etkileyen önemli bir kavram olan örgütsel sessizlik ele alınmaktadır. Örgütsel sessizlik, bireylerin veya grupların, özellikle de örgüt içinde yaşanan zorlukları, sorunları veya değişim süreçleri hakkında düşüncelerini, görüşlerini ve önerilerini ifade etmekten kaçınmaları veya sustukları bir durumu tanımlar. Bu bağlamda örgütsel sessizlik, sadece bireylerin değil, aynı zamanda örgütün genel işleyişi üzerinde de derin etkiler yaratabilir. Bu çalışmada, örgütsel sessizlik kavramı hakkında bilgi verilerek örgütsel sessizliğin nedenleri üzerinde durulmuş ve bu kavramın bir örgüt türü olan üniversite kütüphanelerinde nasıl bir boyut kazandığı tartışılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, üniversite kütüphanecilerinin kütüphanede sessiz kalma nedenlerini ortaya koymak ve sessiz kalmayı tercih etme faktörlerinin etki düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma katılımcıları, Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerindeki devlet üniversiteleri bünyesindeki üniversite kütüphanelerinde çalışan 171 kütüphaneciden oluşmaktadır. Araştırma verileri, kişisel bilgi formu ve “sessizliğin nedenleri ölçeği” (Çakıcı, 2008) kullanılarak toplanmıştır. Örgütsel sessizliğin nedenleri “yönetmel ve örgütsel nedenler”, “işle ilgili korkular”, “tecrübe eksikliği”, “izolasyon korkusu” ve “ilişkileri zedeleme korkusu” olmak üzere beş faktör açısından değerlendirilmiştir. Toplanan verilerin analizinde t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Üniversite kütüphanecilerinin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerine ilişkin sonuçlar, ilişkileri zedeleme korkusu boyutunda yüksek değerlere ulaşıldığını göstermektedir. Ayrıca sonuçlar, sessizlik nedenlerinin yaş ve şehir değişkeni açısından iki faktörde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Çalışmanın bulguları, üniversite kütüphanecilerinin örgütsel sessizliğin nedenleri hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışma, kütüphanelerde örgütsel sessizliğe ilişkin farkındalığın oluşmasına katkı sunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Örgütsel sessizlik, örgütsel davranış, işgören sessizliği, üniversite kütüphaneleri, kütüphaneciler.

* Ankara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, demeti@ankara.edu.tr

** İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, bfyildirim@29mayis.edu.tr

Organizational Silence: An Assessment from the Perspective of University Librarians

Demet IŞIK* , Banu Fulya YILDIRIM**

Abstract

Organizational silence, a significant idea that influences an organization's operations, activities, and dynamics, is examined in this study. Situations where people or groups avoid or keep quiet about sharing their ideas, opinions, and suggestions - particularly regarding the challenges, issues, or change processes encountered within the organization - are referred to as organizational silence. Organizational silence in this situation can have a significant impact on both individuals and the organization's overall operation. This study introduces the idea of organizational silence, highlights its causes, and examines its dimensions in university libraries, which represent a particular kind of organization. This study aims to identify the factors that lead university librarians to choose to remain silent in the library and investigate whether the impact levels of these factors vary depending on certain demographic variables. The study employed one of the quantitative research approaches, the descriptive method. A total of 171 librarians employed by state universities in Ankara, İstanbul, and İzmir libraries participated in the study. A personal information form and the "reasons for silence scale" (Çakıcı, 2008) were used to gather the research data. The reasons for organizational silence were evaluated in terms of five factors: "administrative and organizational reasons", "work-related fears", "lack of experience", "fear of isolation" and "fear of damaging relationships". The t-test and one-way analysis of variance, or ANOVA, were employed in the data analysis process. The results regarding the effect levels of the factors that cause university librarians to prefer to remain silent show that high values are reached in the dimension of fear of damaging relationships. Furthermore, the findings indicate that there is a statistically significant difference in the two factors of the reasons for silence in terms of age and city variables. Statistically significant differences were found according to the education level variable. University librarians' opinions on the reasons behind organizational silence were revealed by the study's findings. Additionally, the study contributes to the creation of awareness regarding organizational silence in libraries.

Keywords: Organizational silence, organizational behavior, employee silence, university libraries, librarians.

* Ankara University, Department of Information and Records Management, demeti@ankara.edu.tr

** İstanbul 29 Mayıs University, Department of Information and Records Management, bfyildirim@29mayis.edu.tr

Giriş

Örgütsel sessizlik, çalışanların örgüte ilişkin görüşlerini, eleştirilerini, önerilerini veya örgütte karşılaştıkları sorunları çeşitli nedenlerle diğer çalışanlarla ve yöneticileriyle paylaşmamaları durumudur. Örgütsel sessizlik, örgüt açısından önemli olabilecek bilgilerin yönetim kademelerine ulaşmamasına ve dolayısıyla karar alma süreçlerinde bu bilgilerin dikkate alınmamasına neden olmaktadır. Örgütsel sessizlik, yöneticiler tarafından kısmen de olsa fark edilmekte ve bir derece rahatsızlık verici bulunsa da bu durum genellikle “iletişim eksikliği”, “iletişim zayıflığı”, “sağlıksız iletişim” gibi yüzeysel kavramlarla açıklanmaktadır. Ancak bu yaklaşım, örgütsel sessizlik açısından daha büyük sorunlara yol açabilmektedir.

Örgütsel sessizlik, örgütsel değişim ve gelişimin önünde duran ciddi bir engel (Morrisson ve Milliken, 2000, s. 707) olup çalışanların daha iyi ve yenilikçi iş davranışları geliştirmeleri için örtük bilgilerini aktarmasına engel olmaktadır. Böylece sessiz kalan çalışanlar, değerli bilgilerin yöneticilerine ulaşmasını engellemektedir (Popoola, 2021, s. 87). Ayrıca araştırmalar, çalışanların örgütsel sessizliği ile yöneticilerin yönetim tarzı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Panahi ve Kazemi, 2023, s. 77). Düşmanca veya destekleyici olmayan yönetsel davranışlar, örgütlerde olumsuz iletişime yol açmaktadır (Gould-Williams, 2007, s. 1631). Nitekim modern yönetim teorisinin öncülerinden Drucker (2006, s. 68) “iletişimdeki en önemli unsur, söylenmeyi duymaktır.” diyerek örgüt içi iletişimin önemine dikkat çekmektedir. Çalışanlar, yöneticilerinin davranışlarını nasıl algılıyorsa “konuşma” veya “sessizliği” ona göre tercih etmektedir (Vakola ve Bouradas, 2005, s. 451). Çalışanların düşüncelerini, görüşlerini, endişelerini ve önerilerini açıkça ifade edebilme durumu olan çalışanların sesliliği (employee voice), hem bireysel gelişim hem de örgütsel başarı açısından son derece kritik bir rol oynar. Çalışanların sesliliği dikkate alınmadığında çalışanlar, gelecekte konuşma konusunda daha isteksiz olabilmektedirler (Landau, 2009, aktaran King vd., 2019, s. 538). Bu açıdan değerlendirildiğinde, örgüt içerisinde sessizliğin kırılması ve kararlara katılımın sağlanması amacıyla tüm çalışanların fikirlerini rahatça ifade edebilecekleri bir güven ortamının hazırlanmasının gerekli olduğu görülmektedir (Güngör ve Gündüz, 2021, s. 2589). Bu kapsamda ele alındığında, örgüt içi iletişimi güçlendirmek ve bu doğrultuda çalışanların bilgi paylaşımında bulunmalarını teşvik etmek günümüzde daha fazla değer kazanmaktadır. Nitekim rekabetin önemli ölçüde arttığı ve hızla değişen günümüz koşullarında örgütsel sessizlik, birçok örgütte olduğu gibi üniversite kütüphanelerinin de gelişimine engel olmakta, hatta hayatta kalmalarını zorlaştırmakta ve onları bu konuda dikkatli olmaya yönlendirmektedir.

Üniversite kütüphanecilerinin birbirleriyle iletişim kurma imkânlarının örgütsel sessizlik davranışları üzerindeki etkilerini incelediği araştırmasında Mokhtari (2016, s. 224), kütüphanecilerin birbirleriyle iletişim kurma imkânı ile örgütsel sessizlik davranışı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu saptamıştır. Buna göre, kütüphane yöneticileri,

kütüphanecileri konuşmaya motive etmek için iletişim imkânlarını artırmalı ve kütüphaneciler arasında fikir alışverişi için kullanabilecekleri ağlar oluşturmaya yönelik girişimlerde bulunmalıdır (Mokhtari, 2016, s. 224). Aynı zamanda kütüphanecilerin kendi görüşlerini etkili şekilde paylaşımlarına yardımcı olmak için açık ve anlayışlı bir liderlik tarzı teşvik edilmelidir (Kim vd., 2022, s. 9). Araştırmalar çalışanların %85'inin iş yerinde geri bildirim aldıklarında daha fazla inisiyatif aldığını ortaya koymaktadır (Mazur, 2023). Ayrıca kütüphane yöneticilerinin, meslek alanında iş tatminsizliği ve moral bozukluğuna etki eden örgütsel sorunları çözmek için kütüphanecilerle iş birliği ve etkileşim içinde çalışmaları beklenmektedir (Kenyon ve Henrich, 2024, s. 159). Aksi takdirde, kütüphanecilerin sessiz kalma eğiliminde olmaları, kurumda var olan sorunların devam etmesine, uzun vadede kendilerine, kütüphanelerine, kütüphaneleriyle olan ilişkilerine, son kullanıcılara zarar verebilmekte ve olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Milliken vd., 2003, s. 1473; Mokhtari, 2016, s. 221). Örneğin, kütüphanecilerin son kullanıcıların bilgi gereksinimlerini karşılayabilmeleri için bilgi hizmetlerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesine yönelik düşüncelerini açıkça ifade edebilmeleri büyük önem taşımaktadır. Ancak kütüphanelerde ortaya çıkan örgütsel sessizlik, örgüt ikliminde memnuniyetsizlik duygusunu besleyen olumsuz bir ortam yaratabilir ve bu durum, nihayetinde kullanıcılara sunulan hizmetlerin kalitesinin düşmesine neden olabilir.

Çalışanlar, örgütün başarısı için kritik faktörler olan değişim, yaratıcılık, öğrenme ve yenilikçiliğin temel kaynağı olarak kabul edilmektedir (Liu vd., 2009, s. 1647). Bu doğrultuda, kütüphane yöneticilerinin örgütsel verimliliği artırabilmek için çalışanlarının görüş ve fikirlerini dikkate almaları büyük önem taşımaktadır (Oyerinde, 2020, s. 79). Kütüphaneler, değişimi etkili bir şekilde yönetebilmek için kütüphanecilerden doğruları duymaya çalışmalıdır. Nitekim kütüphaneciler, yöneticilerini ses çıkarma davranışlarının destekçisi olarak görürlerse, endişelerini dile getirme ve kütüphane ile ilgili sorunları ifade etme konusunda cesaret gösterebileceklerdir (Mokhtari, 2016, s. 224). Kütüphanecileri konuşmaya teşvik ederek örgütsel sessizliği kırmak, günümüz kütüphanelerinin en önemli yönetim stratejilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, kütüphanelerde örgütsel sessizliğin nedenlerinin araştırılması, sorunların doğru tespit edilip bertaraf edilebilmesi için gereklilik arz etmektedir. Kütüphanelerde örgütsel sessizliğin kırılması veya ortadan kalkması, kütüphanecilere öğrenme, değişme ve kendilerini daha iyi anlama fırsatı sağlayabilecektir. Bu doğrultuda, kütüphanelerdeki insan sermayesinin bilgi, deneyim ve yeteneklerinden yeterince yararlanılarak kütüphanelerde katma değer yaratılabilecektir.

Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Araştırma, üniversite kütüphanecilerinin örgütsel faaliyetlerde sessiz kalmalarının olası nedenlerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın amacı, üniversite kütüphanecilerinin örgütte sessiz kalma nedenlerini ortaya koymak ve sessiz kalmayı tercih etme faktörlerinin etki düzeylerinin bazı demografik değişkenler

açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemektedir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, üniversite kütüphanelerinin sessiz kalma nedenlerine katılım düzeylerini ortaya çıkaracak, örgütsel sessizlik konusunda kütüphaneciler açısından bir farkındalık oluşmasını sağlayacak ve kütüphanelerde sessiz kalınan konularla ilgili bir değerlendirme yapılmasına olanak tanıyacaktır. Çalışmanın amacı kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Üniversite kütüphanecilerinin örgütsel olarak sessiz kalma nedenlerine katılım düzeyleri nedir?
- Üniversite kütüphanecilerinin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeyleri cinsiyet değişkeni açısından farklılık göstermekte midir?
- Üniversite kütüphanecilerinin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeyleri yaş değişkeni açısından farklılık göstermekte midir?
- Üniversite kütüphanecilerinin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeyleri şehir değişkeni açısından farklılık göstermekte midir?
- Üniversite kütüphanecilerinin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeyleri eğitim durumu değişkeni açısından farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın amacı doğrultusunda yukarıda sıralanan araştırma sorularına yanıt bulmak üzere, Ankara, İstanbul ve İzmir illerindeki üniversite kütüphanelerinde görev yapmakta olan kütüphanecilerin örgütsel sessizlik konusundaki görüşlerine başvurulmuştur. Bu üç ilin araştırmanın evreni olarak seçilmesinin nedeni, birden fazla devlet üniversitesine ev sahipliği yapmaları dolayısıyla bu illerdeki üniversite kütüphanelerinde çalışan kütüphaneci sayılarının fazla olmasıdır. Örgütsel sessizlik konusu ülkemizde öğretim elemanları, turizmciler vb. meslek grupları açısından çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Ancak literatür incelendiğinde, kütüphanecilerin bir örgüt olarak kütüphanelerde yaşayabileceği sessizlik algıları ve düzeyleri, sessizlik nedenleri ve örgütsel sessizliğin kütüphaneler açısından olası sonuçları Türkiye’de henüz çalışılmamıştır. Çalışma üniversite kütüphanecilerinin kütüphanelerde olası sessizlik nedenlerini ortaya çıkarması açısından özgün ve önemli görülmektedir.

Örgütsel Sessizlik: Literatür Değerlendirmesi

Sessizlik, kolektif düzeyde bir olgu olarak değerlendirilmekte olup örgütsel değişimin ve gelişimin önünde büyük bir engel teşkil etmekte ve birçok örgütte sıklıkla yaşanmaktadır (Morrison ve Milliken, 2000, s. 707; Yıldız, 2013, s. 30). Çalışanlar, bahsedilmesi gereken konular veya sorunlar olduğunu bilmelerine rağmen konuşmamakta veya konuşmalar

dahi herhangi bir değişiklik olacağını düşünmemektedir (Morrison vd., 2003, s. 1468). Bu durum, söz konusu sorunların üzerini örtmekte ve örgütteki yenilik çalışmalarını olumsuz etkilemektedir (Tangirala ve Ramanujam, 2008, s. 37). Örgütlerde çalışan sessizliği (employee silence) olarak da bilinen örgütsel sessizlik (organizational silence), ise çalışanların kasıtlı olarak bilgilerini, fikirlerini ve inançlarını sunmayı reddetmeleri anlamına gelmektedir (Jafary vd., 2019, s. 6). Pinder ve Harlos (2001, s. 334) örgütsel sessizliği “bireylerin durumu ile ilgili davranışsal, zihinsel ve duygusal gerçek ifadelerini, bu durumu değiştirme ya da düzeltme yeteneği olan kişilerden esirgemesi” olarak tanımlamaktadır. Çakıcı (2007, s. 149) ise örgütsel sessizliği “çalışanların iyileşme ve gelişme adına işi veya işyeriyle ilgili teknik ve/veya davranışsal konularla ilgili görüş ve düşüncelerini bilinçli olarak esirgemesi ve sessizleşmesi” şeklinde açıklamaktadır. Örgütsel sessizlik, özellikle çalışanların yöneticileriyle bilgi paylaşmadığı durumlarda ortaya çıkmakta olup, en önemli özelliklerinden biri çalışanların herhangi bir zorlama olmaksızın, hür iradesiyle görüşünü, düşüncesini veya sahip olduğu bilgiyi örgüt içerisinde dile getirmemesidir (Biçer, 2024, s. 25). Çalışan sessizliğinin “kabullenici sessizlik, savunmacı sessizlik ve koruma amaçlı sessizlik (pro-sosyal sessizlik)” olmak üzere üç türü bulunmaktadır (Beheshtifar vd., 2012, s. 275; Van Dyne vd., 2003, s. 1359) ve bunlar farklı motivasyonlardan kaynaklanabilmektedir (Jafary vd., 2019, s. 6). Çalışanlar söylediklerinin bir değişiklik yaratmayacağını düşünmeleri nedeniyle “kabullenici sessizliği”, kendilerini korumak için “savunma amaçlı sessizliği” ya da örgütü korumak için “koruma amaçlı sessizliği” tercih edebilmektedir (Macit ve Erdem, 2020, s. 112). Morrison ve Milliken (2000, s. 706) çalışmasında örgütsel sessizlikte; çalışanların çoğunun kurum içindeki belirli konular ve sorunlar hakkında gerçeği bildiğini, ancak bu gerçeği yöneticilerine söylemeye cesaret edemediğini ve bu durumun çalışanlar açısından bir paradoksa dönüştüğünü belirtmektedir.

Örgütsel sessizlik, aynı zamanda örgütsel davranış yönetiminin önemli konularından biri olup bireyler örgütsel söyleme özgürce katkıda bulunamadığında ortaya çıkmaktadır (Bowen ve Blackmon, 2003, s. 1394; Nafei, 2016, s. 102). Örgütsel sessizliğe neden olabilecek birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörleri Çakıcı (2008, s. 117) “yönetmel ve örgütsel nedenler, işle ilgili korkular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu ve ilişkileri zedeleme korkusu” şeklinde beş boyutta açıklamaktadır. Morrison ve Milliken (2000) ise üst yönetimin özellikleri, örgütsel ve çevresel özellikler, çalışan etkileşimini etkileyen faktörler, yönetsel inanç, örgütsel yapılar ve politikalar, yöneticilerin olumsuz geri bildirim korkusu ve demografik farklılık olmak üzere altı boyutta kategorize etmektedir (aktaran Bagheri, Zarei ve Aeen, 2012, s. 47). Beheshtifar ve diğerlerine (2012, s. 275) göre korku, utanma, etik sorumluluk anlayışı, arkadaşların dâhil olması, sesini duyurma fırsatının olmaması ve örgütsel politik becerilerin eksikliği sessizliğe neden olan faktörlerdir. Aynı zamanda araştırmalar sessizliğin ilişkileri koruma ve görevleri olabildiğince hızlı ve verimli bir şekilde tamamlama isteği olmak üzere iki temel faktöre bağlı olduğunu göstermektedir (Perlow ve Repenning 2009, s. 204). Ayrıca sessizlik korkudan, kötü haberleri veya istenmeyen fikirleri paylaşmaktan kaçınma isteğinden

ve gruplarda var olan normatif ve sosyal baskılardan kaynaklanabilmektedir (Morrison ve Milliken, 2003, s. 1354). Nedeni ne olursa olsun, çalışanların sessiz kalmaları onların verimliliğini azaltmaktadır. Bu nedenle örgütsel sessizliğe etki eden faktörlerin ve bunların örgüt için potansiyel yansımalarının araştırılması ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, Vakola ve Bouradas'ın (2005, s. 453) ifade ettiği gibi örgütsel sessizliğin hem bireyler hem de örgütler üzerindeki etkilerini araştırmak gerekmektedir. Örgütler, sessizliğe ilişkin teorik bilgilerini derinleştirerek, çalışanların sessizliği nasıl deneyimlediklerini anlamalıdır (Bogosian, 2011, s. 22).

Örgütlerde sessizlik kültürünün nasıl kırılacağı ve çalışan sesliliğini teşvik edecek özgür bir örgüt ikliminin nasıl oluşturulacağı, yöneticilerin karşılaştığı önemli zorluklardandır (Liu vd., 2009, s. 1647). Bu kapsamda değerlendirildiğinde, örgütsel sessizlik aslında basit bir sessizlik olmayıp mevcut duruma bir tepki olarak örgüt kültürü içinde yer almakta ve çalışanların sessiz kalmalarına yol açmaktadır. Örgütsel sessizliği ortadan kaldırmak için yöneticiler sessizlik davranışının altında yatan dinamikleri keşfetmek zorundadır (Turhan vd., 2016, s. 13). Çalışanların endişelerini dile getirme konusunda kendilerini rahat hissedebilecekleri bir çalışma ortamının oluşturulması, yöneticilerin öncelikli hedefi olmalıdır. Aynı zamanda yöneticilerin, çalışanların hangi konuda ve neden sessiz kaldıklarına dair engin bir anlayış içerisinde olması gerekmektedir (Milliken vd., 2003, s. 1474).

"Modern yönetim teknikleri, işi yapanın işi en iyi bildiğini, işle ilgili muhtemel sorunlar ya da iyileştirmeler konusunda en uygun fikir ve düşünceye sahip olduğunu kabul etmektedir" (Yalçınsoy, 2019, s. 67). Bu kapsamda çalışan sesliliği, örgütlerin karar alma süreçlerinde oynadığı rol itibarıyla öne çıkmaktadır (Banerjee ve Somanathan, 2001). Çalışan sesliliği, çalışanların örgüt veya örgütsel faaliyetlerle ilgili endişelerini ifade etmesi (Nwizia ve Saale, 2022, s. 143) ve bu konudaki görüşlerini savunması anlamına gelmektedir. Çalışan sesliliği örgütler için genç çalışanlarının katılımını sağlamada önemli bir strateji olarak kabul edilmektedir (Jha vd., 2019, s. 710). Öte yandan, örgütsel sessizlik örgütte sağlıklı bir geri bildirim mekanizmasının kurulmasının önünde engel teşkil etmektedir (Yıldız, 2013, s. 43). Çalışanlar, yöneticilerin verecekleri kararların kalitesini ve iş performansını artırabilecek önemli bilgileri ve görüşleri gizlediklerinde örgütler zarar görmektedir (Umar ve Hassan, 2013, s. 191). Örgütlerin geri bildirimlerini engelleme eğilimi çalışanlarda istenmeyen davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Weiss ve Zacher, 2025, s. 15). Örneğin örgütsel sessizlik, çalışanların kendilerini işe daha az dâhil hissetmelerine neden olmakta ve bu durum çalışanlarda duyarsızlaşmaya ve duygusal tükenmeye yol açmaktadır (Nafei, 2016, s. 102). Bu da göstermektedir ki, örgütsel sessizliğin bedeli düşünüldüğünden çok daha fazla olabilmektedir. Olumlu ya da olumsuz olması fark etmeksizin, geri bildirimler hem çalışanların kişisel ve profesyonel gelişiminde hem de örgütün gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bazı durumlarda olumsuz gibi görünen geri bildirimler dâhi anlamlı değişimlere yol açabilmektedir.

Yöntem

Bu araştırma nicel araştırma türüne bir örnek oluşturmaktadır. “Nicel araştırma, bir örneklem üzerinde yapılan ölçümleri ana kitleye genellemek amacıyla yapılmaktadır” (Karataş, 2017, s. 85) ve “ne kadar, ne miktarda, ne kadar sık ve ne kadar yaygın” sorularına yanıt aramaktadır (İslamoğlu ve Alınacak, 2016, s. 47). Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan betimleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada, öncelikle kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturmak amacıyla konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara, İstanbul ve İzmir illerindeki devlet üniversiteleri kütüphanelerinde görev yapmakta olan 292 kütüphaneci oluşturmaktadır. Oluşturulan evren listesinden örneklem birimlerinin seçkisiz olarak çekilmesi (Büyüköztürk vd., 2017) şeklinde tanımlanan basit seçkisiz örneklem yöntemi kullanılarak araştırmada kitleyi temsil kabiliyeti olan örneklem büyüklüğü belirlenmiştir. “Basit seçkisiz örneklem formülüne göre %95 güven aralığı ve 0,05 hata payına sahip olmak üzere” (Karasar, 2014, s. 305), evren büyüklüğü 292 olan araştırmalarda örneklem sayısının en az 167 olması gerekmektedir. Elektronik ortamda gönderilen ankete 171 kütüphaneci yanıt vermiştir. Bu durum, belirlenen evren için örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu ve elde edilen verilerin güvenilir bir analiz yapmaya imkân tanıyacağı şeklinde değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Süreci ve Analiz

Veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formunda sosyo-demografik bilgiler ve Çakıcı (2008) tarafından geliştirilen “Örgütlerde Sessiz Kalınan Konular, Sessizliğin Nedenleri ve Algılanan Sonuçları Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında yer alan “Sessizliğin Nedenleri Ölçeği”ne yer verilmiştir. Bu ölçeğin çalışmada kullanılabilmesi için Prof. Dr. Ayşehan Çakıcı’dan e-posta yoluyla izin alınmıştır. Ölçeklerin yer aldığı anketin katılımcılara uygulanabilmesi için gerekli olan izin ise 20/06/2023 tarihinde Ankara Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı’ndan alınmıştır.

Çalışmada kullanılan Sessizliğin Nedenleri Ölçeği, “yönetmel ve örgütsel konular, işle ilgili korkular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu ve ilişkileri zedeleme korkusu” şeklinde toplam beş boyuttan oluşmaktadır. Çalışanların neden sessiz kaldığına ilişkin ölçekte toplam 29 önerme bulunmaktadır. “Yönetmel ve örgütsel nedenler” boyutunda 12 önerme, “İşle ilgili korkular” boyutunda 6 önerme, “Tecrübe eksikliği” boyutunda 4 önerme, “İzolasyon korkusu” boyutunda 4 önerme, “İlişkileri zedeleme korkusu” boyutunda 3 önerme yer almaktadır. Ölçek Google Forms uygulamasına eklenerek 29/10/2023-30/12/2023 tarihleri arasında çevrimiçi olarak katılımcıların yanıtları alınmıştır.

Ölçekte yer alan ifadelerin yanıt seçenekleri için "1- hiçbir zaman" "2- ara-sıra" "3- bazen" "4- genellikle" "5- her zaman" olmak üzere beşli likert ölçeği kullanılmıştır.

Anket sonucunda elde edilen veriler SPSS programının 25. sürümü ile analiz edilmiştir. Sosyo-demografik bilgiler ile sessizlik nedenleri ölçeğinden elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Üniversite kütüphanecilerinin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerini analiz etmek için betimsel istatistikler (ortalama ve standart sapma) kullanılmıştır. Üniversite kütüphanecilerinin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerinin cinsiyet, yaş, çalışılan kurumun bulunduğu şehir, eğitim durumu, hizmette geçen süre değişkenlerine göre değerlendirilmesi amacıyla istatistiksel analiz yöntemi olarak t-testi ve ANOVA analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Ankete 171 kütüphaneci geri bildirimde bulunmuştur. Araştırmaya katılan kütüphanecilerin cinsiyet, yaş, çalıştıkları kurumun bulunduğu şehir ve çalışma süresi ile ilgili verileri Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1

Kütüphanecilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	87	51,2
	Erkek	83	48,8
Şehir	Ankara	62	36,3
	İstanbul	91	53,2
	İzmir	18	10,5
Yaş	24-29 yaş	35	20,5
	30-35 yaş	36	21,1
	36-41 yaş	40	23,4
	42-47 yaş	33	19,3
	48-53 yaş	19	11,1
	54 yaş ve üzeri	8	4,7

Eğitim Durumu	Lisans	122	71,3
	Yüksek Lisans	43	25,1
	Doktora	6	3,5
Çalışma Süresi	0-5 yıl	44	25,7
	6-11 yıl	42	24,6
	12-17 yıl	48	28,1
	18-23 yıl	22	12,9
	24-29 yıl	7	4,1
	30-35 yıl	5	2,9
	36 yıl ve üzeri	3	1,8

Güvenilirlik ve Faktör Analizleri

Ölçek önermelerine ilişkin güvenilirlik analizi için Cronbach's Alpha Yöntemi kullanılmıştır. Güvenirlik analizine ilişkin Cronbach Alpha yöntemi için elde edilen değerlerin güvenilirliği için şu kriter esas alınmaktadır: Cronbach Alpha değeri; 0-0,20 aralığında ise "çok az güvenilir" 0,20-0,40 aralığında ise "az güvenilir" 0,40-0,60 aralığında ise "orta düzeyde güvenilir" 0,60-0,80 aralığında ise "güvenilir" 0,80-1,00 aralığında ise "çok güvenilir" yorumları yapılabilmektedir. Yapılan güvenilirlik istatistiğine göre 29 önermeden oluşan Sessizliğin Nedenleri Ölçeği için hesaplanan Cronbach Alpha değeri 0,97'dir. Bu değer, ölçeğin iç tutarlılığının 'çok güvenilir' düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca, herhangi bir maddenin çıkarılması Cronbach Alpha değerinde anlamlı bir artışa neden olmamaktadır. Bu durum, tüm maddelerin ölçeğe katkısının tutarlı olduğunu desteklemektedir.

Araştırmada kullanılan sessizliğin nedenleri ölçeğinin yapısal geçerliliğinin test edilmesi amacıyla faktör analizi kullanılmıştır. Yapılan faktör analizine ilişkin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği değeri 0,952 olarak bulunmuştur. Bu değer, örneklem yeterliliğinin 'çok iyi' düzeyde olduğunu göstermekte ve verilerin faktör analizine uygun olduğunu teyit etmektedir. Ayrıca Bartlett küresellik testi anlamlı çıkmıştır ($\chi^2 = 4502.996$, $sd = 406$, $p < 0,001$), bu da değişkenler arasında faktör analizi yapılabilecek düzeyde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Sessizliğin nedenleri ölçeğinde yönetsel ve örgütsel nedenler, işle ilgili korkular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu ve ilişkileri zedeleme korkusu başlıklarında yer alan önermelerin faktör yükleri analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre önermelerin büyük çoğunluğunun faktör yüklerinin 0,6'nın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, maddelerin ait olduğu faktörle olan ilişkilerinin güçlü olduğunu ve ölçeğin yapı geçerliliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların Sessiz Kalma Nedenleri

Üniversite kütüphanecilerinin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeyleri boyutlar özelinde incelenmiştir. Tablo 2’de yönetsel ve örgütsel nedenler boyutunun faktörlere etki düzeyleri yer almaktadır. Buna göre yönetsel ve örgütsel nedenler boyutunda “1. Yöneticime güvenmediğim için sorunlarımı söylemiyorum.” maddesine ilişkin ortalama $\pm$ standart sapma değeri $2,12 \pm 1,12$ olarak bulunmuştur. Bu orta düzeydeki değer, katılımcıların bu ifadeye kısmen katıldığını ve ilgili sessizlik nedeninin belirli bir etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu boyut bağlamında, bütün önermelere (1-12 arası önermeler) katılımcıların kısmen katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu boyutta sessiz kalmanın tercih edilmesinde en fazla “9. Açıkça konuşmam bir fayda sağlamayacak.” önermesinin 2,46 ortalama ile etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 2

Üniversite Kütüphanecilerinin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri – Yönetsel ve Örgütsel Nedenler

Önermeler	Ortalama	Standart Sapma
1.Yöneticime güvenmediğim için sorunlarımı söylemiyorum.	2,12	1,121
2.Yöneticilerin "sözde" ilgileniyor görünmesi nedeniyle açıkça konuşmuyorum	2,07	1,225
3. Yöneticim verdiği sözü tutmadığı için konuşmamın gereksiz olduğunu düşünüyorum.	2,06	1,279
4. İş yerinde açıkça konuşmayı desteklemeyen bir kültür var.	2,44	1,261
5.Yöneticilerim açıkça konuşmayı desteklemezler.	2,15	1,336
6.Yöneticimin "en iyi ben bilirim tavrı" konuşmamı anlamsız kılıyor.	2,27	1,371
7. Açıkça konuşmamı sağlayacak biçimsel bir mekanizma yok. Bu nedenle fikirlerime yöneticilerimin kulak vermeyeceğini düşünüyorum.	2,25	1,341
8.İşin/ mesleğin gerektirdiği doğrular ve ilkeler konusunda yöneticilerle uyumsuzluk olduğunu düşünüyorum.	2,30	1,297
9. Açıkça konuşmam bir fayda sağlamayacak.	2,46	1,285
10.Hiyerarşik yapının katı olması fikirlerimi söylememi engelliyor.	2,14	1,200
11.Yöneticimle ilişkilerin mesafeli olduğunu düşünüyorum.	2,20	1,258
12. Açıkça konuşan kişiler haksızlığa veya kötü muameleyle maruz kalıyorlar.	2,14	1,209

“İşle ilgili korkular” boyutunda (Tablo 3), “18. Yeni fikir ve öneriler iş yükümü arttırabilir.” önermesinin ortalama $\pm$ standart sapma değeri $2,39 \pm 1,22$ olarak bulunmuştur. Bu orta düzeydeki değer, katılımcıların bu ifadeye kısmen katıldığını ve ilgili sessizlik nedeninin

belirli bir etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir. Benzer şekilde 15., 16. ve 17. önermelerde de orta düzeyde değerlere ulaşılmış ve katılımcıların bu ifadelerle kısmen katıldıkları ve ilgili sessizlik nedeninin belirli bir etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. “13. Açıkça konuşmak işimi kaybetmeme neden olabilir.” önermesine ilişkin ortalama $\pm$ standart sapma değeri $1,61 \pm 1,04$ ve “14. Sorun veya problem bildirdiğimde görev yerim değişebilir.” önermesine ilişkin ortalama $\pm$ standart sapma değeri $1,92 \pm 1,19$ olarak bulunmuştur. Bu düşük değerler, katılımcıların bu ifadelerle katılımının sınırlı olduğunu ve ilgili sessizlik nedeninin daha az etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 3

Üniversite Kütüphanelerinin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri – İşle İlgili Korkular

Önermeler	Ortalama	Standart Sapma
13. Açıkça konuşmak işimi kaybetmeme neden olabilir.	1,61	1,037
14. Sorun veya problem bildirdiğimde görev yerim veya pozisyonum değişebilir.	1,92	1,185
15. Sorun bildiren kişiler hoş karşılanmazlar.	2,26	1,374
16. Açıkça konuşmak terfi edemememe neden olabilir.	2,27	1,278
17. Açıkça konuşunca yöneticim veya meslektaşlarım bana karşı kötü bir tavır içinde olabilirler.	2,18	1,097
18. Yeni fikir ve öneriler iş yükümü arttırabilir.	2,39	1,219

“Tecrübe eksikliği” boyutunda yer alan tüm önermelerde ortalama $\pm$ standart sapma değerlerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4). Bu düşük değerler, katılımcıların bu ifadelerle katılımının sınırlı olduğunu ve ilgili sessizlik nedenlerinin daha az etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 4

Üniversite Kütüphanelerinin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri – Tecrübe Eksikliği

Önermeler	Ortalama	Standart Sapma
19. Problem bildirme ya da öneri de bulunmak için yeterince tecrübem yok.	1,50	0,807
20. İş yeri ve işimle ilgili konu ve sorunlar beni değil yönetimi ilgilendirir.	1,69	0,89
21. Dile getirdiğim konu bilgisizliğimi ve deneyimsizliğimi ortaya çıkarabilir.	1,36	0,621
22. Bulduğum pozisyon alt kademe olduğundan fikir bildirmem önemsenmez.	1,64	0,937

“İzolasyon korkusu” boyutunda yer alan 23., 25. ve 26. önermelerde ortalama $\pm$ standart sapma değerlerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5). Orta düzeydeki bu değerler, katılımcıların bu ifadelerle kısmen katıldığını ve ilgili sessizlik nedenlerinin belirli bir etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir. “24. Sorun bildirmek güven ve saygıyı azaltabilir.” önermesinin ortalama $\pm$ standart sapma değeri $1,85 \pm 0,97$ olarak bulunmuştur. Bu düşük değer, katılımcıların bu ifadeye katılımının sınırlı olduğunu ve ilgili sessizlik nedeninin daha az etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 5

Üniversite Kütüphanecilerinin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri – İzolasyon Korkusu

Önermeler	Ortalama	Standart Sapma
23. Problem bildirdiğimde sorun yaratan/ şikâyetçi biri olarak değerlendirilirim.	2,30	1,193
24. Sorun bildirmek bana duyulan güven ve saygıyı azaltabilir.	1,85	0,974
25. Yöneticim negatif geri bildirime olumsuz tepki verir.	2,16	1,087
26. Sorun bildirdiğimde ortalığı karıştıran, arabozucu biri olarak değerlendirilirim.	2,29	1,110

“İlişkileri zedeleme korkusu” boyutunda (Tablo 6) “29. Sorunlardan bahsettiğimde yöneticilerimin hoşuna gitmez.” önermesinin ortalama $\pm$ standart sapma değeri $2,75 \pm 1,09$ olarak bulunmuştur. Bu yüksek değer, katılımcıların bu ifadeye güçlü bir biçimde katıldıklarını ve ifadenin temsil ettiği sessizlik nedeninin yaygın olduğunu göstermektedir. “28. Açıkça konuştuğumda insanlar beni desteklemeyebilir.” önermesinin ortalama $\pm$ standart sapma değeri $2,50 \pm 1,00$ olarak bulunmuştur. Bu yüksek değer, katılımcıların bu ifadeye güçlü bir biçimde katıldıklarını ve ifadenin temsil ettiği sessizlik nedeninin yaygın olduğunu göstermektedir. Bu boyuttaki “27. Problemleri anlattığımda ilişkilerim zarar görür.” önermesinin ortalama $\pm$ standart sapma değeri $2,18 \pm 1,04$ olarak bulunmuştur. Bu orta düzeydeki değer, katılımcıların bu ifadeye kısmen katıldıklarını ve ilgili sessizlik nedeninin belirli bir etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 6

Üniversite Kütüphanecilerinin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri – İlişkileri Zedeleme Korkusu

Önermeler	Ortalama	Standart Sapma
27. Problemleri anlattığımda ilişkilerim zarar görür.	2,18	1,039
28. Açıkça konuştuğumda insanlar beni desteklemeyebilir.	2,50	1,002
29. Sorun veya problemlerden bahsettiğimde yöneticilerimin hoşuna gitmez.	2,75	1,091

Kütüphanecilerin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre Değerlendirilmesi

Kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerinin cinsiyet, yaş, çalışılan kurumun bulunduğu şehir, eğitim durumu, hizmette geçen süre değişkenlerine göre değerlendirilmesi amacıyla istatistiksel analiz yöntemi olarak t-testi ve ANOVA analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Tablo 7’de cinsiyet değişkeni açısından kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerine yer verilmiştir. Yapılan bağımsız örneklem t-testine göre, cinsiyet değişkenine göre beş faktörde de anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Kadın ve erkek katılımcıların yönetsel ve örgütsel nedenler, işle ilgili korkular, tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu ve ilişkileri zedeleme korkusu açısından sessiz kalma nedenleri benzerlik göstermektedir. Bu durum, sessizlik nedenlerinin cinsiyet temelli bir farklılık göstermediğini düşündürmektedir.

Tablo 7

Cinsiyet Değişkeni Açısından Kütüphanecilerin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri

Faktörler	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	F-değeri	p-değeri
Yönetsel ve Örgütsel Nedenler	Kadın	87	2,28	1,08	0,01	0,916
	Erkek	83	2,15	1,10		
İşle İlgili Korkular	Kadın	87	2,13	0,93	0,57	0,450
	Erkek	83	2,08	0,94		
Tecrübe Eksikliği	Kadın	87	1,56	0,61	1,14	0,287
	Erkek	83	1,53	0,59		
İzolasyon Korkusu	Kadın	87	2,17	1,02	1,57	0,212
	Erkek	83	2,12	0,88		
İlişkileri Zedeleme Korkusu	Kadın	87	2,57	0,92	1,34	0,247
	Erkek	83	2,38	0,83		

Tablo 7’deki veriler analiz edildiğinde, kadın katılımcıların ($2,28 \pm 1,08$), erkek katılımcılara ($2,15 \pm 1,10$) kıyasla yönetsel ve örgütsel nedenlere biraz daha yüksek puan verdikleri görülmektedir. “İşle ilgili korkular” faktöründe, kadın ($2,13 \pm 0,93$) ve erkek ($2,08 \pm 0,94$) katılımcılar arasında küçük bir fark bulunmakla birlikte, kadınların daha yüksek ortalama vermesi bu korkunun kadınlar için biraz daha belirgin olduğunu göstermektedir. “Tecrübe eksikliği” faktöründe, kadın ($1,56 \pm 0,61$) ve erkek ($1,53 \pm 0,59$) çalışanların ortalamalarının birbirine oldukça yakın olduğu tespit edilmiştir. Bu faktörün cinsiyete göre fark yaratmadığı görülmektedir. “İzolasyon korkusu” faktöründe

veriler kadınların ($2,17 \pm 1,02$), erkeklerden ($2,12 \pm 0,88$) daha fazla izolasyon korkusu yaşadıklarını göstermektedir. "İlişkileri zedeleme korkusu" faktöründe, kadınlar ($2,57 \pm 0,92$), erkeklerden ($2,38 \pm 0,83$) daha yüksek ortalama vermiştir.

Tablo 8'de yaş değişkeni açısından kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerine yer verilmiştir. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre katılımcıların yaşları 6 kategoriye ayrıldığında "yönetmel ve örgütsel nedenler" ile "işle ilgili korkular" faktörlerinde yaşa bağlı farklılık olduğu sonucu çıkarken, "tecrübe eksikliği", "izolasyon korkusu" ve "ilişkileri zedeleme korkusu" faktörlerinde yaşa bağlı farklılık olmadığı sonucu çıkmaktadır. Ortalamalar, çalışanların sessiz kalma nedenlerine ilişkin "yönetmel ve örgütsel nedenler" ve "işle ilgili korkular" faktörlerinin artan yaş ile birlikte etkisinin de arttığını göstermektedir ($p < 0,05$).

Tablo 8

Yaş Değişkeni Açısından Kütüphanecilerin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri

Faktörler	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	F-değeri	p-değeri
Yönetmel ve Örgütsel Nedenler	24-29	35	1,65	0,74	2,97	0,013
	30-35	36	2,17	1,12		
	36-41	40	2,31	1,17		
	42-47	33	2,50	1,09		
	48-53	19	2,44	1,02		
	54+	8	2,62	1,31		
	Toplam	171	2,21	1,09		
İşle İlgili Korkular	24-29	35	1,63	0,62	2,70	0,022
	30-35	36	2,14	1,04		
	36-41	40	2,28	0,98		
	42-47	33	2,33	0,94		
	48-53	19	2,01	0,82		
	54+	8	2,29	1,11		
	Toplam	171	2,10	0,94		

Tecrübe Eksikliği	24-29	35	1,38	0,57	0,82	0,535
	30-35	36	1,63	0,65		
	36-41	40	1,51	0,58		
	42-47	33	1,62	0,54		
	48-53	19	1,61	0,71		
	54+	8	1,56	0,62		
	Toplam	171	1,54	0,60		
İzolasyon Korkusu	24-29	35	1,74	0,67	2,09	0,069
	30-35	36	2,31	0,92		
	36-41	40	2,20	1,10		
	42-47	33	2,39	0,98		
	48-53	19	2,02	0,88		
	54+	8	2,21	1,05		
	Toplam	171	2,15	0,95		
İlişkileri Zedeleme Korkusu	24-29	35	2,16	0,66	1,843	0,107
	30-35	36	2,50	0,85		
	36-41	40	2,65	0,97		
	42-47	33	2,67	0,89		
	48-53	19	2,42	1,02		
	54+	8	2,12	0,81		
	Toplam	171	2,47	0,88		

Tablo 8'deki veriler analiz edildiğinde; “yönetsel ve örgütsel nedenler” ($p = 0,013$) ile “işle ilgili korkular” ($p = 0,022$) faktörlerinde yaşa göre anlamlı farklılık saptanmıştır. Yaş arttıkça bu iki faktöre verilen puanlar da artmaktadır. Başka bir ifadeyle, yaş ilerledikçe bu faktörlerin etkisi artmış ve çalışanlar daha suskun kalmayı tercih etmektedir. Diğer faktörlerde (tecrübe eksikliği, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) yaşa bağlı anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$). Yaş ilerledikçe yönetsel ve örgütsel nedenler faktörüne verilen puanlarda artış gözlemlenmiştir. 24-29 yaş grubunda ortalama $1,65 \pm 0,74$ iken, 54+ yaş grubunda bu değer $2,62 \pm 1,31$ olarak kaydedilmiştir. Bu durum, yaşla birlikte kurumsal sistemde yaşanan deneyimlerin çalışanların yönetime dair çekincelerini artırabileceğini düşündürmektedir. “İşle ilgili korkular” faktörüne bakıldığında ise, yaş gruplarına göre artan bir eğilim gözlemlenmiştir. 24-29 yaş grubunda ortalama $1,63 \pm 0,62$ iken, 42-47 yaş grubunda bu değer $2,33 \pm 0,94$ 'e çıkmaktadır. İş güvencesi veya sorumluluk algısı, yaşla birlikte artış gösterebilir.

Tablo 9'da şehir değişkeni açısından kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerine yer verilmiştir. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre katılımcıların çalıştıkları kurumun bulunduğu şehir 3 kategoriye ayrıldığında “yönetsel ve örgütsel nedenler” ile “işle ilgili korkular” faktörlerinde şehre bağlı farklılık olduğu sonucu çıkarken, geri kalan “tecrübe eksikliği”, “izolasyon korkusu” ve “ilişkileri zedeleme korkusu” faktörlerinde şehre bağlı farklılık olmadığı sonucu çıkmaktadır ($p < 0,05$).

Tablo 9

Çalışılan Kurumun Bulunduğu Şehir Değişkeni Açısından Kütüphanecilerin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri

Faktörler	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	F-değeri	p-değeri
Yönetsel ve Örgütsel Nedenler	İstanbul	91	1,93	1,07	7,15	0,01
	Ankara	62	2,55	1,07		
	İzmir	18	2,50	0,87		
	Toplam	171	2,21	1,09		
İşle İlgili Korkular	İstanbul	91	1,92	0,91	3,88	0,022
	Ankara	62	2,29	0,96		
	İzmir	18	2,38	0,83		
	Toplam	171	2,10	0,94		
Tecrübe Eksikliği	İstanbul	91	1,51	0,63	0,37	0,686
	Ankara	62	1,58	0,58		
	İzmir	18	1,62	0,50		
	Toplam	171	1,54	0,60		
İzolasyon Korkusu	İstanbul	91	2,03	0,90	1,44	0,240
	Ankara	62	2,30	1,05		
	İzmir	18	2,19	0,80		
	Toplam	171	2,15	0,95		
İlişkileri Zedeleme Korkusu	İstanbul	91	2,45	0,85	0,07	0,926
	Ankara	62	2,50	1,00		
	İzmir	18	2,50	0,61		
	Toplam	171	2,47	0,88		

Tablo 9'daki veriler analiz edildiğinde; “yönetsel ve örgütsel nedenler” ($p = 0,01$) ile “işle ilgili korkular” ($p = 0,022$) faktörlerinde şehir değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. İstanbul'da çalışanlar, diğer şehirlerde çalışanlara kıyasla daha düşük

ortalamalara sahiptir. Bu durum, İstanbul'daki çalışanların yönetsel korkuları ve iş güvencesiyle ilgili kaygılarının daha az olduğunu gösterebilir. İstanbul'da çalışanların ortalaması ($1,93 \pm 1,07$) Ankara ($2,55 \pm 1,07$) ve İzmir ($2,50 \pm 0,87$) şehirlerine göre düşüktür. "İşle ilgili korkular" faktörüne bakıldığında, İstanbul'da ($1,92 \pm 0,91$) çalışanlar işle ilgili korkuları en düşük düzeyde hissederken, Ankara ($2,29 \pm 0,96$) ve İzmir ($2,38 \pm 0,83$) ortalamaları daha yüksektir.

Tablo 10'da eğitim durumu değişkeni açısından kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerine yer verilmiştir. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre katılımcıların eğitim durumları 3 kategoride (lisans, yüksek lisans ve doktora) incelendiğinde beş faktörden dördünde (yönetsel ve örgütsel nedenler, işle ilgili korkular, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu) eğitim düzeyine göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p < 0,001$). "Tecrübe eksikliği" faktörünün eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Ortalamalar kıyaslandığında katılımcıların eğitim durumunun artmasıyla birlikte çalışanların sessiz kalma nedenlerine ilişkin faktörlerin etkisinin arttığı gözlenmektedir. Doktora mezunları, tüm faktörlerde en yüksek ortalamalara sahiptir.

Tablo 10

Eğitim Durumu Değişkeni Açısından Kütüphanecilerin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri

Faktörler	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	F-değeri	p- değeri
Yönetsel ve Örgütsel Nedenler	Lisans	122	2,03	1,00	8,94	0,000
	Yüksek Lisans	43	2,53	1,07		
	Doktora	6	3,58	1,51		
	Toplam	171	2,21	1,09		
İşle İlgili Korkular	Lisans	122	1,95	0,84	9,84	0,000
	Yüksek Lisans	43	2,33	0,98		
	Doktora	6	3,44	1,29		
	Toplam	171	2,10	0,94		
Tecrübe Eksikliği	Lisans	122	1,50	0,59	1,26	0,284
	Yüksek Lisans	43	1,63	0,61		
	Doktora	6	1,79	0,73		
	Toplam	171	1,54	0,60		

İzolasyon Korkusu	Lisans	122	1,96	0,83	9,22	0,000
	Yüksek Lisans	43	2,55	1,05		
	Doktora	6	3,04	1,26		
	Toplam	171	2,15	0,95		
İlişkileri Zedeleme Korkusu	Lisans	122	2,31	0,80	8,026	0,000
	Yüksek Lisans	43	2,83	0,95		
	Doktora	6	3,16	1,09		
	Toplam	171	2,47	0,88		

Tablo 10'daki veriler analiz edildiğinde; lisans ($2,03 \pm 1,00$), yüksek lisans ($2,53 \pm 1,07$) ve doktora ($3,58 \pm 1,51$) düzeyinde artan ortalamalar, eğitim seviyesi yükseldikçe yönetsel ve örgütsel nedenlere bağlı olarak daha fazla etkilendiklerini göstermektedir. "İşle ilgili korkular" faktörüne ilişkin veriler incelendiğinde, eğitim seviyesi arttıkça işle ilgili korkular nedeniyle sessizlik düzeyinin arttığı gözlemlenmiştir. "İşle ilgili korkular" faktöründe lisans mezunu ($1,95 \pm 0,84$), yüksek lisans mezunu ($2,33 \pm 0,98$) ve doktora mezunu ($3,44 \pm 1,29$) düzeyindeki farklar dikkat çekicidir. Bu durum, sessizliğin nedenlerinde işle ilgili korkular faktörünün etki düzeyinin eğitimle birlikte arttığını göstermektedir. "İzolasyon korkusu" faktörü verilerine bakıldığında, eğitim düzeyiyle birlikte izolasyon korkusunun sessizliğe etki düzeyinin de artmakta olduğu ve doktora düzeyinde ($3,04 \pm 1,26$) en yüksek düzeye ulaştığı gözlemlenmiştir. "İlişkileri zedeleme korkusu" faktörüne bakıldığında ise, eğitim düzeyi yükseldikçe bu korkunun etki düzeyinin de arttığı ve doktora mezunlarının ($3,16 \pm 1,09$) en yüksek değeri verdiği görülmektedir.

Tablo 11'de kütüphane hizmetinde geçen süre değişkeni açısından kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerine yer verilmiştir. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre hiçbir faktörde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (tüm p değerleri $> 0,05$). Ortalama puanlar, kıdemi yüksek gruplarda biraz daha artmaktadır.

Tablo 11

Kütüphane Hizmetinde Geçen Süre Değişkeni Açısından Kütüphanecilerin Sessiz Kalmayı Tercih Etmelerine Neden Olan Faktörlerin Etki Düzeyleri

Faktörler	Grup	N	Ortalama	Std. Sapma	F-değeri	p-değeri
Yönetmel ve Örgütsel Nedenler	0-5	44	1,86	1,00	1,91	0,07
	6-11	42	2,16	1,10		
	12-17	48	2,44	1,12		
	18-23	22	2,25	1,06		
	24-29	7	3,13	0,91		
	30-35	5	2,20	1,11		
	36+	3	2,11	0,96		
	Toplam	171	2,21	1,09		
İşle İlgili Korkular	0-5	44	1,87	0,92	1,43	0,205
	6-11	42	2,09	0,96		
	12-17	48	2,34	0,95		
	18-23	22	1,93	0,88		
	24-29	7	2,57	0,79		
	30-35	5	2,06	1,12		
	36+	3	1,88	0,53		
	Toplam	171	2,10	0,94		
Tecrübe Eksikliği	0-5	44	1,51	0,66	0,82	0,554
	6-11	42	1,55	0,59		
	12-17	48	1,58	0,52		
	18-23	22	1,47	0,57		
	24-29	7	1,96	1,01		
	30-35	5	1,40	0,45		
	36+	3	1,25	0,43		
	Toplam	171	1,54	0,60		

İzolasyon Korkusu	0-5	44	1,86	0,88	1,44	0,202
	6-11	42	2,26	0,91		
	12-17	48	2,32	1,04		
	18-23	22	2,10	0,85		
	24-29	7	2,57	1,00		
	30-35	5	1,90	1,23		
	36+	3	1,75	0,43		
	Toplam	171	2,15	0,95		
İlişkileri Zedeleme Korkusu	0-5	44	2,25	0,72	1,79	0,102
	6-11	42	2,43	0,89		
	12-17	48	2,72	0,95		
	18-23	22	2,28	0,89		
	24-29	7	3,04	0,97		
	30-35	5	2,33	1,02		
	36+	3	2,55	0,69		
	Toplam	171	2,47	0,88		

0-5 yıl çalışanlar “yönetmel ve örgütsel nedenler” faktörüne ortalama $1,86 \pm 1,00$ verirken, 24-29 yıl çalışanlarda ortalama $3,13 \pm 0,91$ ’e yükselmiştir. Kıdem arttıkça yönetmel ve örgütsel nedenlere bağılı olarak sessizlik etki düzeyinin arttığı görülmektedir. “İşle ilgili korkular” faktörüne ait veriler incelendiğinde, 0-5 yıl çalışanlar ortalama $1,87 \pm 0,92$ verirken, 24-29 yıl çalışanlarda ortalama $2,57 \pm 0,79$ ’dur. Kıdem arttıkça “işle ilgili korkular” faktörünün sessizliğe etki düzeyinin de arttığı gözlemlenmiştir. “Tecrübe eksikliği” faktörünün sessizliğe etki düzeyi, 24-29 yıl çalışanlarda ortalama $1,96 \pm 1,01$ ile görel yüksek bulunmuştur; ancak genel olarak düşük etkili bir faktördür. “İzolasyon korkusu” faktörüne ait veriler incelendiğinde, 0-5 yıl çalışanlarda ortalama $1,86 \pm 0,88$ iken, 24-29 yıl çalışanlarda $2,57 \pm 1,00$ ’e kadar çıkmaktadır. “İlişkileri zedeleme korkusu” faktöründe ise, kıdem süresi arttıkça bu korkunun sessiz kalma üzerindeki etkisi de artmakta; özellikle 24-29 yıl çalışanlar ($3,04 \pm 0,97$) en yüksek değeri vermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Örgütsel sessizlik, örgütsel gelişimin karşı karşıya olduğu önemli bir sorun olup (Yalçın ve Ayan, 2022, s. 175) “örgütsel sessizliğin engellenerek açıkça konuşmanın sağlanabilmesi bir örgüt geliştirme çabası olarak görülebilir.” (Ayan, 2013, s. 89). Bu kapsamda süreç içerisinde kütüphane yöneticilerinin kütüphanecilerin örgütsel sessizlik davranışına daha fazla dikkat etmeleri gerekmektedir (Popoola, 2021, s. 88). Üniversite kütüphanecileri arasında örgütsel sessizliğin dikkate alınması ve etkisinin

azaltılması, onların daha iyi hizmet sunması için itici bir güç oluşturmaktadır (Mokhtari, 2016, s. 220).

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların örgütlerinde ortaya çıkan örgütsel sessizlikten etkilendiği ve “Yönetmel ve örgütsel nedenler” alt boyutunda katılımcıların bütün önermelere kısmen katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu alt boyutta sessiz kalmanın tercih edilmesinde en fazla “9. Açıkça konuşmam bir fayda sağlamayacak.” önermesinin 2,46 ortalamaıyla etkili olduğu görölmektedir. Ayrıca “1. Yöneticime güvenmediğim için sorunlarımı söylemiyorum.” maddesine ilişkin ortalama değeri 2,12 bulunmuş olup bu değeri, katılımcıların bu ifadeye kısmen katıldığını ve ilgili sessizlik nedeninin belirli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda değeriendirildiğinde, katılımcıların yöneticilere karşı bir güven problemi nedeniyle sessiz kaldıkları düşünölmektedir. “Yöneticilerin çalışanları dinliyor gibi görünmesine rağmen karar alma ve uygulamada fikir ve önerilerini dikkate almaması, çalışanları görüş belirtme konusunda vazgeçmeye yöneltebilmektedir.” (Tülübaş ve Celep, 2014, s. 291-292). Bu durumda, çalışanlar var olan durumu değıştirmeyeceklerine inanmakta ve bunun yarattığı öğrenilmiş çaresizlik ile sessizce beklemeyi tercih etmektedir. Bununla birlikte, “örgütlerde yüksek güç mesafesi algılayan çalışanların sessiz kalma olasılığı daha yüksektir.” (Şahin vd., 2021, s. 215). Çalışanlar yöneticilerinin emirlerine eleştirmeksizin itaat etme eğilimindedirler (Çakıcı, 2007, s. 155). Bu nedenle örgütlerde açık iletişim desteklenmelidir (Yalçın ve Ayan, 2022, s. 169). Dedahanov ve Rhee’nin (2015, s. 490) de belirttiği gibi yöneticilerin açık kapı politikası oluşturmaları; çalışanlar arasında deneyim ve bilgi alışverişini sağlamak amacıyla fırsat yaratmaları ve çalışanlar arasında yeterli iletişim ortamı oluşturmak için adım atmaları gerekmektedir. Örgütün iletişim kanallarının açık olması, şeffaf bir yapının bulunması, bilgi akışının sürekli ve doğru olması, çalışanların örgütsel faaliyetlere katılımını artırıcı bir etki yaratmaktadır (Alparslan, 2010, s. 96). Bu kapsamda değeriendirildiğinde, kütüphane yöneticilerinin kütüphane hizmetlerini etkileyen konular başta olmak üzere kütüphanecileri konuşmaya teşvik ederek örgütsel sessizliği önlemeye çalışması önem kazanmaktadır (Popoola, 2021, s. 88).

“İşle ilgili korkular” alt boyutunda katılımcıların bütün önermelere kısmen katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu boyutta sessiz kalmanın tercih edilmesinde en fazla “15. Sorun bildiren kişiler hoş karşılanmazlar.”, “16. Açıkça konuşmak terfi edemememe neden olabilir.”, “17. Açıkça konuşunca yöneticim veya meslektaşlarım bana karşı kötü bir tavır içinde olabilirler.” ve “18. Yeni fikir ve öneriler iş yükümü arttırabilir.” önermelerinin etkili olduğu görölmektedir. Buna göre, katılımcıların işle ilgili korkularının yöneticileri ve meslektaşları ile olan ilişkilerinde güven unsurunun tam olarak sağlanamamış olmasından kaynaklandığı düşünölmektedir. Burada özellikle yönetici faktörü, örgütsel sessizliğe neden olan en önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Güçlü vd., 2017, s. 187). Çalışanlar yöneticilerinden olumsuz bir geri bildirim almaktan çekindikleri için konuşmaktan çok sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Konuştuklarında ise sorun çıkarıcı, şikâyetçi ve geçimsiz biri olarak görünebileceklerini düşündükleri için duygu

ve düşüncelerini paylaşmaktan kaçınmaktadırlar (Özdemir ve Uğur, 2013, s. 258-259). Bu kapsamda ele alındığında düşünce özgürlüğünü savunan bir kütüphane yöneticisinin çalışanlarının düşüncelerine saygı göstermemesi ve onlara düşüncelerini rahatça ifade edebilecekleri bir ortam yaratamaması söz konusu yöneticinin mesleki etik ilkelerini tam olarak benimsemediğini göstermektedir (Kızılöz, 2017, s. 47).

“Tecrübe eksikliği” alt boyutunda katılımcıların tüm önermelere katılımının sınırlı olduğu ve ilgili sessizlik nedenlerinin daha az etkili olduğu görülmektedir. Buna göre, katılımcıların alt kademelerde veya düşük pozisyonlarda çalışıyor olmaları ya da deneyim eksikliklerinin bulunmasının örgütsel sessizliğe yol açmadığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni olarak üniversite kütüphanelerinin, mesleki anlamda diğer kütüphanelere oranla daha yüksek statüde olmaları ve bu sayede bu kütüphanelerde çalışan kütüphanecilerin mesleki süreçte kendilerini geliştirebilmesinin daha olanaklı olması nedeniyle çok fazla tecrübe eksikliği yaşamamaları gösterilebilir (Altundağ, 2022, s. 34).

“İzolasyon korkusu” alt boyutunda katılımcıların bütün önermelere kısmen katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, çalışanlar olumsuz bir imaja sahip olmanın veya sorunlu bir kişi olarak etiketlenmenin sosyal ilişkilerde dışlanmalarına yol açacağından korkmaktadır (Milliken vd., 2003, s. 1470). Toker vd. (2014, s. 160) araştırmalarında çalışanların işle ilgili korkusu ile izolasyon korkusu arasında yüksek düzeyde pozitif korelasyon olduğunu tespit etmiştir. Çalışanlar görüşlerini veya endişelerini paylaşmanın başkalarını üzmesinden veya başkalarının olumsuz tepkilere maruz kalmasından endişe duyabilmektedir (Morrison, 2014, s. 81). Çalışanlar ancak yöneticilerini, ses çıkarma davranışlarının destekçisi olarak algıladıkları takdirde endişelerini dile getirme ve örgütleri ile ilgili sorunları ifade etme konusunda cesaret kazanabilmektedir (Mokhtari, 2016, s. 224).

“İlişkileri zedeleme korkusu” alt boyutunda katılımcıların bütün önermelere kısmen katıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda bu boyutta sessiz kalmanın tercih edilmesinde en fazla “29. Sorunlardan bahsettiğimde yöneticilerimin hoşuna gitmez.” önermesinin 2,75 ortalama ile etkili olduğu görülmektedir. Bu değer yüksek olması, katılımcıların bu ifadeye güçlü biçimde katıldığını ve ifadenin temsil ettiği sessizlik nedeninin yaygın olduğunu göstermektedir. Buna göre, katılımcılar için yöneticileriyle ilişkilerini zedelememenin önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Morrison ve Milliken’a (2000, s. 708) göre örgütlerde sessizlik ikliminin oluşmasındaki önemli faktörlerden biri üst düzey yöneticilerin özellikle alt kademedeki çalışanlardan olumsuz geri bildirim alma korkusudur. Öte yandan örgütsel sessizliği yaratan faktörler dikkate alınmazsa yöneticilerin eylemlerinden kaynaklanan bir şey için çalışanları sorumlu tutma tehlikesi de bulunmaktadır (Morrison ve Milliken, 2000, s. 721). Çalışanların fikirlerini ve görüşlerini paylaşma konusunda daha az istekli hale gelmeleri, sessizlik davranışının yaygınlaşmasına yol açmaktadır (Aslan, 2022, s. 648). Örgütlerde sessizlik

davranışının yaygın olarak görülmesi, bu davranışın gelecek yıllarda örgüt iklimi haline gelmesine de yol açabilecektir (Kayaalp ve Özdemir, 2020, s. 108).

Araştırmada kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeyleri farklı değişkenlere göre değerlendirilmiştir. Buna göre katılımcıların sessizlik nedenlerinin cinsiyet temelli bir farklılık göstermediği görülmektedir. Bu durumun hem kadın kütüphanecilerin hem de erkek kütüphanecilerin karşılaştıkları sorunlar karşısında sessiz kalma tercihlerinin birbirine benzer olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durumu destekleyen araştırmalara literatürde de rastlanmaktadır (Alparslan, 2010, s. 99; Eroğlu vd., 2011, s. 110; Kılıçlar ve Harbalioğlu, 2014, s. 336; Özdemir ve Uğur, 2013, s. 276; Sezgin vd., 2013, s. 47; Yaman ve Ruçlar, 2014, s. 36; Yanık, 2012, s. 143). Öte yandan, kadın çalışanların erkek çalışanlara kıyasla daha fazla sessizlik davranışı sergilediklerini gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (Alioğulları, 2012, s. 61; Kahveci, 2010, s. 52; Ozkan vd., 2015, s. 257).

Araştırma bulguları, çalışanların sessiz kalma nedenlerine ilişkin “yönetmel ve örgütsel nedenler” ile “işle ilgili korkular” faktörlerinin artan yaşla birlikte etkisinin de arttığını göstermektedir. Yönetmel ve örgütsel nedenler ve işle ilgili korkular faktörlerinde yaşa göre anlamlı farklılık saptanmıştır. Yaş ilerledikçe bu faktörlerin etkisi artmakta ve çalışanlar daha sessiz kalmayı tercih etmektedir. İşle ilgili korkular faktöründe, yaş gruplarına göre artan bir eğilim gözlemlenmiştir. 24-29 yaş grubunda ortalama $1,63 \pm 0,62$ iken, 42-47 yaş grubunda bu değer $2,33 \pm 0,94$ 'e çıkmaktadır. Benzer şekilde Bayın ve diğerleri (2015, s. 260) araştırmalarında da “yönetmel ve örgütsel nedenler” boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiş ve 40 yaş ve üzeri çalışanların daha sessiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun katılımcıların kamu üniversite kütüphanelerinde çalışması ve yaş arttıkça katılımcıların iş hareketliliğinin daha düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Benzer şekilde bu durum, 40 yaş ve üzeri çalışanların hem hayata hem de işe yönelik deneyimlerinin, bilgi birikimlerinin daha fazla olmasından, buna bağlı olarak örgüt kültürüne uyum sağlamış, yönetici profillerini daha iyi kavramış ve örgütü benimsemiş olmalarından kaynaklanmaktadır (Bayın vd., 2015, s. 260; Beşen ve Erdoğan, 2016, s. 692). Aynı zamanda araştırma bulgularına göre yaşın artması ile izolasyon korkusunun arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. İlişkileri zedeleme korkusu faktörüne ilişkin veriler değerlendirildiğinde ise 42-47 yaş grubunda ortalama $2,67 \pm 0,89$ ile en yüksek değere ulaşıldığı görülmektedir.

Bulgular değerlendirildiğinde, “yönetmel ve örgütsel nedenler” ile “işle ilgili korkular” faktörlerinde şehir değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. İstanbul'da çalışan katılımcılar, diğer şehirlerde çalışanlara kıyasla daha düşük ortalamalara sahiptir. Bu durumun, İstanbul'daki çalışanların yönetmel korkuları ve iş güvencesiyle ilgili kaygılarının daha az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İstanbul'da çalışanların ortalaması ($1,93 \pm 1,07$) Ankara ($2,55 \pm 1,07$) ve İzmir ($2,50 \pm 0,87$) şehirlerine göre düşüktür. “İşle ilgili korkular” faktörüne bakıldığında, İstanbul'da ($1,92 \pm 0,91$)

çalışanlar işle ilgili korkuları en düşük düzeyde hissederken, Ankara ($2,29 \pm 0,96$) ve İzmir ($2,38 \pm 0,83$) ortalamaları daha yüksektir.

Eğitim düzeyi değişkenine göre “yönetmel ve örgütsel nedenler, işle ilgili korkular, izolasyon korkusu, ilişkileri zedeleme korkusu” faktörlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Katılımcıların eğitim durumunun artmasıyla birlikte çalışanların sessiz kalma nedenlerine ilişkin faktörlerin etkisinin arttığı görülmektedir. Doktora mezunlarının, tüm faktörlerde en yüksek ortalamalara sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, özellikle kütüphanecilik mesleğine önemli katkı sağlayabilecek lisansüstü eğitime sahip kütüphanecilerin görüş bildirmekten kaçınarak sessiz kalmayı tercih etmeleri düşündürücüdür. Benzer şekilde Aktaş ve Şimşek’in (2015) çalışmasında da katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça ilişkisel sessizliğin arttığı saptanmıştır. Öte yandan literatürde çalışanların eğitim seviyesi arttıkça sessizlik davranışının azaldığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır (Çakıcı, 2008, s. 128; Çakır ve Uğurluoğlu, 2019, s. 415; Erenler, 2010, s. 169).

Kütüphane hizmetinde geçen süre değişkeni açısından kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin etki düzeylerinde hiçbir faktörde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumun mesleğe yeni başlayan kütüphaneciler ile daha fazla tecrübeye sahip kütüphanecilerin sessiz kalmayı tercih etmelerine neden olan faktörlerin benzer olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, Slade (2008, s. 60) çalışanların konuşmaları durumunda ne olacağını kestirebilmek için hem deneyimlerinden hem de gözlemlerinden elde ettikleri bilgilerden yararlandıklarını ifade etmektedir.

Öneriler

Üniversite kütüphanecilerinin kütüphanelerde sessiz kalma nedenlerine ve sessiz kalmayı tercih etme faktörlerinin etki düzeylerine katılımlarını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma ve literatür incelemeleri sonucunda aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Bu çalışma, örgütsel sessizliğin üniversite kütüphaneleri için bir değerlendirmesini içermekte olup, diğer kütüphane türleri için de örgütsel sessizlik konusunda araştırmaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Yöneticilerin etkileşimli liderlik yaklaşımını benimseyip kütüphanecilerle iletişim ve etkileşim yoluyla yakın ilişkiler kurması önerilmektedir.
- Yöneticilerin kütüphanelerde açık iletişimi teşvik ederek, özellikle tecrübeli kütüphanecilerin yıllar boyunca biriktirdiği bilgi, deneyim ve öngörülerini meslektaşlarıyla paylaşımları, onların doğru ve bilinçli kararlar almasını sağlayabilecektir.

- Yöneticilerin, kütüphanelerin ortak hedeflerine ulaşması için çalışanların bakış açılarını ve becerilerini ortaya koyabileceği açık iletişime dayanan, kapsayıcı, destekleyici ve güvenli bir çalışma ortamı yaratmaları önerilmektedir.
- Yöneticilerin çalışanlar arasında iş birliğini ve iletişimi kolaylaştıran yeni iletişim fırsatlarını (örneğin Skype, Zoom, Google Docs) oluşturması, çalışanlardan geri bildirim alabilmek için onlara imkân sunabilecektir.
- Çalışanların örgütteki sorunlara yönelik görüşlerinin, fikirlerinin veya endişelerinin yöneticileri tarafından önemsenmeyeceğini düşünmeleri, sorunları bildirmemelerine neden olacak ve aynı zamanda böyle bir durumda kendilerini yalnız, değersiz ve dışlanmış hissederek çabalarının zaten boşuna olduğuna inanmalarına yol açabilecektir. Bu açıdan bakıldığında yöneticilerin çalışanları sorun bildirdiklerinde onların görüş ve endişelerini dikkate alarak ve cesaretlerini kırmadan dinlemeleri onların fikirlerini daha fazla dile getirmelerini sağlayacak ve fikirlerinin karar alma süreçlerinde etkili olabileceğini düşünmelerini sağlayacaktır.
- Kütüphanelerde iç ve dış iletişimi artırmak için dijital teknolojiler (örneğin kurumsal bloglar) kullanılması, çalışanlar arasındaki kültürel etkileşimi ve bilgi paylaşımını artırmak için fırsatlar sunabilecektir.
- Kütüphanelerde oluşturulacak yönetsel strateji ve politikalar ile kütüphanecilerin sessizlik davranışı göstermelerinin önüne geçmek hedeflenmelidir.
- Kütüphanelerde yöneticilerin ve çalışanların örgütsel sessizlik konusunda bilinçlendirilmesine yönelik eğitim programlarının oluşturulması önerilmektedir.

Kütüphaneler, genel olarak sessizliğin korunmasına özen gösterilen mekânlar olmakla birlikte, bu sessizlik ortamı içinde kütüphane çalışanlarının sesine duyulan ihtiyaç yadsınamaz. Kütüphanelerdeki hizmetlerin niteliği açısından kütüphane çalışanlarının görüş ve geri bildirimlerine duyulan ihtiyaç oldukça önemlidir. Kullanıcılarla birebir iletişim kuran kütüphanecilerin, edindikleri deneyimleri ve kullanıcı geri bildirimlerini yönetime aktarmaları, düşüncelerini açıkça ifade etmeleri, kurumsal gelişimin sağlanması, hizmetlerin etkin biçimde planlanması ve kullanıcı odaklı stratejilerin oluşturulması açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlık Katkısı

Yazarlar makale için eşit oranda katkıda bulunduklarını beyan etmektedir.

Etik Kurul Kararları ve İzinler

Ankara Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 20.06.2023 tarihinde 130 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Sessizliğin Nedenleri Ölçeği'nin kullanımı için Prof. Dr. Ayşehan Çakıcı'dan 01.03.2023 tarihinde e-posta yoluyla izin alınmıştır.

Kaynakça

- Aktaş, H. ve Şimşek, E. (2015). Bireylerin örgütsel sessizlik tutumlarında iş doyumu ve duygusal tükenmişlik algılarının rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(24), 205-230.
- Alioğulları, Z. D. (2012). *Örgütsel sessizlik ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Bir uygulama* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Alparslan, A. M. (2010). *Örgütsel sessizlik iklimi ve işgören sessizlik davranışları arasındaki etkileşim: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi öğretim elemanları üzerinde bir araştırma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Altundağ, O. (2022). *Üniversite kütüphanelerinin mesleklerini tanımlamaları: İstanbul örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Aslan, H. (2022). The relationship between teachers' perceived power distance and organizational silence in school management. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 9(3), 644-664. <https://dx.doi.org/10.52380/ijpes.2022.9.3.725>
- Ayan, A. (2013). *Liderlik tarzlarının örgütsel sessizlik ve tükenmişlik düzeyi üzerine bir araştırma: Bir alan araştırması* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Bagheri, G., Zarei, R. ve Aeen, M. N. (2012). Organizational silence (basic concepts and its development factors). *Ideal Type of Management*, 1(1), 47-58. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=b1f1f99a6646dbad826088aa0a394a6563a079603>
- Banerjee, A. ve Somanathan, R. (2001). A simple model of voice. *Quarterly Journal of Economics*, 116(1), 189-227. <https://doi.org/10.1162/003355301556383>
- Bayın, G., Yeşilaydın, G. ve Esatoğlu, A. E. (2015). Hemşirelerde örgütsel sessizlik nedenlerinin belirlenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 248-266.
- Beheshtifar, M., Borhani, H. ve Moghadam, M. N. (2012). Destructive role of employee silence in organizational success. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2(11), 275.
- Biçer, C. (2024). Örgütsel sessizlik olgusu ve örgütlere olan etkisi: Kavramsal bir çerçeve. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1), 24-32.

- Bogosian, R. (2011). *Engaging organizational voice: A phenomenological study of employees' lived experiences of silence in work group settings* [Yayımlanmamış doktora tezi]. The George Washington University.
- Bowen, F. ve Blackmon, K. (2003). Spirals of silence: The dynamic effects of diversity on organizational voice. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1393-1417. <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00385>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çakıcı, A. (2007). Örgütlerde sessizlik: Sessizliğin teorik temelleri ve dinamikleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 145-162.
- Çakıcı, A. (2008). Örgütlerde Sessiz kalınan konular, sessizliğin nedenleri ve algılanan sonuçları üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 117-134.
- Çakır, E. ve Uğurluoğlu, Ö. (2019). Sağlık çalışanlarının örgütsel sessizlik, sessizliğin nedenleri ve sonuçlarına ilişkin görüşleri. *İşletme Bilimi Dergisi*, 7(2), 389-423.
- Dedahanov, A. T., Kim, C. ve Rhee, J. (2015). Centralization and communication opportunities as predictors of acquiescent or prosocial silence. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 43(3), 481-492. <https://doi.org/10.2224/sbp.2015.43.3.481>
- Drucker, P. (2006). *The effective executive*. Harper Paperbacks.
- Erenler, E. (2010). *Çalışanlarda sessizlik davranışının bazı kişisel ve örgütsel özelliklerle ilişkisi: turizm sektöründe bir alan araştırması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Eroğlu, A. H., Adıgüzel, O. ve Öztürk, (2011). Sessizlik girdabı ve bağlılık ikilemi: İşgören sessizliği ile örgütsel bağlılık ilişkisi ve bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 97-124.
- Gould-Williams, J. (2007). HR practices, organizational climate and employee outcomes: Evaluating social exchange relationships in local government. *The International Journal of Human Resource Management*, 18(9), 1627-1647. <https://doi.org/10.1080/09585190701570700>
- Güçlü, N., Çoban, Ö. ve Atasoy, R. (2017). Okul yöneticilerinin stratejik liderlik özellikleri ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(215), 167-191.
- Güngör, B. ve Gündüz, Y. (2021). Öğretmenlerin örgütsel sessizlik algıları ile okul kültürü algıları arasındaki ilişki. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 2586-2614.
- İslamoğlu, A. H. ve Alniaçık, Ü. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Beta Yayınları.
- Jafari, H., Yazdanpanah, A. ve Masoomi, R. (2019). Identification of factors affecting organizational silence from the viewpoint of middle managers of shiraz university of medical sciences: a qualitative study. *Shiraz E-Medical Journal*, 20(4). 10.5812/semj.80110
- Jha, N., Potnuru, R. K. G., Sareen, P. ve Shaju, S. (2019). Employee voice, engagement and organizational effectiveness: A mediated model. *European Journal of Training and Development*, 43(7/8), 699-718. 10.1108/EJTD-10-2018-0097
- Kahveci, G. (2010). *İlköğretim okullarında örgütsel sessizlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri: Kavramlar, teknikler ve ilkeler*. Nobel Yayınevi.

- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Kayaalp, E. ve Özdemir, T. Y. (2020). Öğretmenlerin örgütsel sessizlik, örgütsel yalnızlık ve örgütsel yabancılaşma algılarının örgütsel sinizm düzeyleriyle ilişkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(38), 101-113.
- Kenyon, J. ve Henrich, K. (2024). Disruption and demoralization in academic libraries: A Snapshot. *Portal: Libraries and the Academy*, 24(1), 137-176. <https://doi.org/10.1353/pla.2024.a916993>
- Kılıçlar, A. ve Harbaloğlu, M. (2014). Relationship between organizational silence and organizational citizenship behavior: A case study on five stars hotels in antalya. *Journal of Business Research*, 6(1), 328-346. <https://scholar.archive.org/fatcat/release/c2gsx3agbzavhd45v6toxjxoma>
- Kızıloğlu, T. (2017). *Anakara'daki üniversite kütüphanecilerinin mesleki etik konusundaki bilinç ve yaklaşımları üzerine bir değerlendirme* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kim, G., Kim, C., Lee, G. E., Yeon, J. ve Lee, J. Y. (2022). What makes a "happy" workplace for librarians? Exploring the organizational functions of academic libraries in South Korea. *The Journal of Academic Librarianship*, 48(6), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jcalib.2022.102594>
- King, D. D., Ryan, A. M. ve Van Dyne, L. (2019). Voice resilience: Fostering future voice after non-endorsement of suggestions. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 92(3), 535-565. <https://doi.org/10.1111/joop.12275>
- Liu, D., Wu, J. ve Ma, J. C. (2009). Organizational silence: A survey on employees working in a telecommunication company. *2009 International Conference on Computers & Industrial Engineering* içinde, (ss. 1647-1651), Troyes, France. doi: 10.1109/ICCIE.2009.5223551
- Macit, G. ve Erdem, R. (2020). Örgütsel sessizliğe dair kavramsal bir inceleme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 93-114.
- Mazur, C. (2023, 1 Şubat). *20 Essential employee feedback statistics [2023]: Employees want more than just performance reviews*. Zippia.com. <https://www.zippia.com/advice/employee-feedback-statistics/>
- Milliken, F. J., Morrison, E. W. ve Hewlin, P. F. (2003). An exploratory study of employee silence: Issues that employees don't communicate upward and why. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1453-1476. <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00387>
- Mokhtari, H. (2016). What makes academic librarians organizationally silent?. *IFLA Journal*, 42(3), 220-226. <https://doi.org/10.1177/0340035216662663>
- Morrison, E. W. (2014). Employee voice and silence. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 1(1), 173-197. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-031413-091328>
- Morrison, E. W. ve Milliken, F. J. (2000). Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world. *Academy of Management Review*, 25(4), 706-725. <https://doi.org/10.5465/amr.2000.3707697>
- Nafei, W. A. (2016). Organizational silence: A barrier to job engagement in successful organizations. *International Business Research*, 9(4), 100-117. doi: 10.5539/ibr.v9n4p100
- Nwizia, T. J. ve Saale, G. R. (2022). Relationship between employee voice and organisational survival: A theoretical. *International Journal of Advanced Academic Research*, 8(7), 142-146.

- Oyerinde, O. F. (2020). Leadership style, work environment, organizational silence and institutional effectiveness of polytechnic libraries, South-West Nigeria. *International Information & Library Review*, 52(2), 79-94. <https://doi.org/10.1080/10572317.2019.1673642>
- Ozkan, E., Tengilimoğlu, D. ve Yilik, P. (2015). The interaction between organizational silence climate and employees behaviors in the field of health. *International Conference on Marketing and Business Development*, 1(1), 252-260. http://www.mbd.ase.ro/RePEc/aes/icmbdj/2015/ICMBDJ_V1_2015_119.pdf
- Özdemir, L. ve Uğur, S. S. (2013). Çalışanların “örgütsel ses ve sessizlik” algılarının demografik nitelikler açısından değerlendirilmesi: Kamu ve özel sektörde bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(1), 257-281.
- Panahi, G. ve Kazemi, S. (2023). The Relationship between Organizational Silence of Employees and Management style and Professional Ethics of managers. *Research on Educational Leadership and Management*, 7(25), 77-100. <https://doi.org/10.22054/jrlat.2023.72889.1654>
- Perlow, L. A. ve Repenning, N. P. (2009). The dynamics of silencing conflict. *Research in Organizational Behavior*, 29,195-223. <https://doi.org/10.1016/j.riob.2009.06.007>
- Pinder, C. C. ve Harlos, K. P. (2001), Employee silence: Quiescence and acquiescence as responses to perceived injustice, G. Ferris (Ed.), *Research in personnel and human resources management (research in personnel and human resources management içinde* (Cilt 20, ss. 331-369). Emerald Group Publishing Limited.
- Popoola, S. (2021). The moderating effect of transformational leadership on relationship between organizational silence and knowledge transfer among librarians in federal universities in Southern Nigeria. *International Journal of Information Science and Management (IJISM)*, 19(2), 77-92. doi: 20.1001.1.20088302.2021.19.2.6.4
- Sezgin Nartgün, Ş. ve Kartal, V. (2013). Öğretmenlerin örgütsel sinizm ve örgütsel sessizlik hakkındaki görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 47-67.
- Slade, M. R. (2008). *The adaptive nature of organizational silence: A cybernetic exploration of the hidden factory* [Yayımlanmamış doktora tezi]. The George Washington University.
- Şahin, S., Çankir, B. ve Arslan, B. S. (2021). Effect of implicit voice theories on employee constructive voice and defensive silence: A study in education and health sector. *Organizacija*, 54(3), 210-226. <https://doi.org/10.2478/orga-2021-0014>
- Tangirala, S. ve Ramanujam, R. (2008). Employee silence on critical work issues: The cross level effects of procedural justice climate. *Personnel Psychology*, 61(1), 37-68. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2008.00105.x>
- Toker, F., Korkmaz, M., Kılıç, B., Yücel, A. ve Gümüş, S. (2014). The factors affecting the organizational silence of the nurses and the other clinical-care providers in Turkey. *Advances in Environmental Biology*, 8(17), 156-165.
- Turhan, R., Ünnü, N. A. A., İlic, D. K., Çapraz, B. ve Kesken, J. (2016). Çalışanların sessizlik davranışlarında kültürün etkisi: Atasözleri üzerinden nitel bir analiz. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 1-15.
- Tülübaş, T. ve Celep, C. (2014). Öğretim elemanlarının sessiz kalma nedenleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29-1), 280-297.

- Umar, M. ve Hassan, Z. (2013). Antecedents and outcomes of voice and silence behaviours of employees of tertiary educational institutions in Nigeria. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 97, 188-193. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.221>
- Vakola, M. ve Bouradas, D. (2005). Antecedents and consequences of organisational silence: An empirical investigation. *Employee Relations*, 27(5), 441-458. <https://doi.org/10.1108/01425450510611997>
- Van Dyne, L. V., Ang, S. ve Botero, I. C. (2003). Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1359-1392. <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00384>
- Weiss, M. ve Zacher, H. (2025). Still waters run deep: How employee silence affects instigated workplace incivility over time. *Journal of Business Ethics*, 1-18. <https://doi.org/10.1007/s10551-024-05903-9>
- Yalçın B. ve Ayan G. (2022). Determining the organizational silence behavior of nursing faculty members and affecting factors. *Journal of Health and Nursing Management*, 9(2), 169-177. doi: 10.54304/SHYD.2022.28199
- Yalçınsoy, A. (2019). Örgüt kültürü ve örgüt ikliminin örgütsel sessizlik üzerindeki etkisinin analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 67-77.
- Yaman, E. ve Ruçlar, K. (2014). Örgüt kültürünün yordayıcısı olarak üniversitelerde örgütsel sessizlik. *Yüksek Öğretim ve Bilim Dergisi*, 4(1), 36-50.
- Yanık, C. (2012). *Örgütsel sessizlik ile güven arasındaki ilişki ve eğitim örgütlerinde bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Yıldız, E. (2013). Enigma of silence in organizations: What happens to whom and why?. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 30-44.
- Yurdakul, M., Beşen, M. A. ve Erdoğan, S. (2016). The organisational silence of midwives and nurses: Reasons and results. *Journal of Nursing Management*, 24(5), 686-694. <https://doi.org/10.1111/jonm.12374>

Üniversite Öğrencilerinin Kişisel Verilerin Korunması ve Unutulma Hakkı Farkındalıkları: Bilgi ve Belge Yönetimi, Gazetecilik ve Hukuk Bölümleri Üzerine Bir Araştırma

Awareness of University Students on the Protection of Personal Data and the Right to Be Forgotten: A Study on Information and Document Management, Journalism and Law Departments

Yasin ŞEŞEN, Elif ŞEŞEN

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Şeşen, Y. ve Şeşen, E. (2025). Üniversite öğrencilerinin kişisel verilerin korunması ve unutulma hakkı farkındalıkları: Bilgi ve Belge Yönetimi, Gazetecilik ve Hukuk bölümleri üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 255-286. doi: 10.15612/BD.2025.775

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.775

Geliş Tarihi / Received: 04.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 20.05.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenişehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Üniversite Öğrencilerinin Kişisel Verilerin Korunması ve Unutulma Hakkı Farkındalıkları: Bilgi ve Belge Yönetimi, Gazetecilik ve Hukuk Bölümleri Üzerine Bir Araştırma

Yasin ŞEŞEN* , Elif ŞEŞEN**

Öz

Kişisel veri, bireyler tarafından veya bireyler için üretilen verilerin toplamıdır. AB Veri Koruma Tüzüğü'nün' 2. maddesinde tanımlanmış haliyle kişisel veri, belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi ifade etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi'nde Bilgi ve Belge Yönetimi, Gazetecilik ve Hukuk bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin kişisel verilerin korunması ve unutulma hakkına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini analiz etmektir. Çalışmada, ders içerikleri kapsamında konu ile yakından ilgili başlıklar bulunan lisans düzeyindeki bölümler seçilmiş olup, üç bölümdeki her sınıftan birer öğrenci olmak üzere toplam 12 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada toplanan veriler içerik analizi ile desteklenen tematik analize tabi tutulmuş ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır. Analiz sonucunda kişisel veri, içerik yönetimi, farkındalık, eğitim ve bilgi düzeyi olmak üzere 5 tema öne çıkmıştır. Çalışma sonuçları, genel olarak katılımcıların kişisel verilerin korunması konusunda bilgi sahibi olmakla birlikte bunu davranışlarına yansıtmadıklarını göstermektedir. Katılımcı öğrencilerin çoğunluğu unutulma hakkı kavramını daha önce duyduklarını ancak bu kavrama ilişkin bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, genel olarak bilgi ve belge yönetimi alanına ve unutulma hakkı ile kişisel verilerin korunması literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar sözcükler: *Kişisel verilerin korunması, veri güvenliği, unutulma hakkı, bilgi güvenliği farkındalığı, üniversite öğrencileri.*

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>

* Dr. Öğr. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde/Türkiye, ysesen11@gmail.com

** Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde/Türkiye, elifsesen@gmail.com

Awareness of University Students on the Protection of Personal Data and the Right to Be Forgotten: A Study on Information and Document Management, Journalism and Law Departments

Yasin ŞEŞEN* , Elif ŞEŞEN**

Abstract

Personal data is the sum of the data produced by or for individuals. As defined in Article 2 of the EU General Data Protection Regulation¹, personal data refers to any information relating to an identified or identifiable natural person. The aim of this study is to analyze the knowledge and awareness levels of students studying at the Information and Document Management, Journalism and Law departments of Niğde Ömer Halisdemir University and Ankara University regarding the protection of personal data and the right to be forgotten. In the study, undergraduate-level departments with closely related topics were selected within the scope of the course content, and semi-structured interviews were conducted with a total of 12 students, one student from each class in three departments. The data collected in the study were subjected to thematic analysis supported by content analysis and the results obtained were interpreted. As a result of the analysis, 5 themes came to the fore: personal data, content management, awareness, education and knowledge level. The results of the study show that, in general, the participants have knowledge about the protection of personal data, but they do not reflect this in their behavior. The majority of the participating students stated that they had heard the concept of the right to be forgotten before, but did not have knowledge about this concept. The results of this study make an important contribution to the field of information and document management in general and to the literature on the right to be forgotten and the protection of personal data.

Keywords: Protection of personal data, data security, right to be forgotten, awareness of information security, university students.

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>

* Dr. Lecturer, Niğde Ömer Halisdemir University, Niğde/Turkey, ysesen11@gmail.com

** Prof. Dr. Niğde Ömer Halisdemir University, Niğde/Turkey, elifsesen@gmail.com

Giriş

Hatırlamak bir tür buluşmadır, unutmak ise bir tür özgürlük.

Halil Cibran

Günümüzde bireyler giderek daha fazla oranda kişisel verilerini çevrimiçi ortamlarda başka kişiler, şirketler ya da kurumlar ile paylaşmayı tercih etmekte ve/veya zorunda kalmaktadır. Teknolojideki ilerlemeler, verilerin paylaşılmasını ve birbirine bağlanmasını mümkün kılmış ve bunun sonucunda kim oldukları bilinmeyen büyük bir grup insan kişisel bilgilere sınırsız yakın erişebilir duruma gelmiştir. Hangi verilerin toplandığının bilinmemesinin yanı sıra giderek artan miktarda kişisel verinin belirsiz bir süre boyunca dijital ortamlarda saklanması ve bu verilerin birbiriyle bağlantılı olması, bireyin kendi verileri üzerindeki kontrolünü kaybetmesine yol açabilmektedir. Bireyler görüş, tercih ve düşüncelerini çevrimiçi olarak özgürce paylaştıklarında ilk bakışta bu içerik üzerinde kontrolleri varmış gibi görünmektedir ancak kopyalanan, yeniden paylaşılan ya da değiştirilen versiyonları için bunu söylemek ise oldukça güçtür.

Dünyanın dört bir yanındaki insanlar, internetin asla unutmadığı, kendisi ile ilgili her mesajın, fotoğrafın ya da videonun dijital ortamda sonsuza kadar kaydedildiği bir dünyada yaşamının zorluklarıyla baş etmeye çalışmaktadır (Rosen, 2012, s. 89). Dijital çağda hatırlama ile unutma arasındaki dengenin değiştiğine dikkati çeken Peschke (2015, s. 152) çevrimiçi dijital arşivlerin dünya çapında her zaman ücretsiz erişime açık olmasının, mahremiyet hakkı ile bağlantılı olarak kişisel verilerin korunması konusunu daha fazla gündeme getirdiğini ifade etmektedir. İnternet, devasa bir veri ve hafıza kaynağı haline gelmiş olup bu durum bilgi, mahremiyet ve kişisel veriye dair algıyı da kökten değiştirmektedir (Kwak vd., 2022, s. 32). Aslında bilgiye erişim, arşivleme ve mahremiyet arasında denge kurma ihtiyacı internetin gelişmesinden önce de bulunmaktaydı ancak teknolojinin ilerlemesi sayesinde artan bilginin yayılma hızı ve kolaylığı, bu dengeyi zamanın ruhuna uygun olarak yeniden değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Teknoloji, bilgiye erişim araçları gibi bilgi yönetimi yollarını da değiştirmektedir. Dijital ortamlardaki her tür bilginin her zaman her yerde parmaklarımızın ucunda olmasının bir armağan mı yoksa ceza mı olduğu üzerinde daha derin bir şekilde düşünülme ihtiyacı bulunmaktadır.

Kişisel veriler, genel olarak bireyin aile bilgisi, ırkı, etnik kökeni, ten rengi, siyasi görüşü, dijital bilgileri, biyometrik veriler gibi her türlü verileridir (Uzun, 2021, s. 210). İnternetin ve internet hızının gelişmesi, kullanıcı sayısının aşırı artması, akıllı cep telefonları ve tabletlerin yaygınlaşması ile sosyal medyanın daha fazla insanın hayatına adapte olması, kişisel verilerin korunmasını oldukça zorlaştırmıştır. Teknolojik gelişmeler, kişisel verilerin korunması konusunun yeniden düşünülmesini ve bu konuda çağın koşullarına uygun yeni kavramlar, araçlar, yasalar ve uygulamaların geliştirilmesini gerektirmektedir. Tüm bunların ortaya çıkardığı kavramlardan biri de Unutulma Hakkıdır.

Veri sahibinin, veri denetleyicisinden kendisi hakkındaki kişisel verileri silmesini isteme hakkı olarak tanımlanabilecek unutulma hakkı, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni bir haktır (Wang vd., 2023, s. 5). Bir kişinin kişisel bilgiler içeren çevrimiçi bir içeriği silip-silemeyeceği konusundaki tartışmalardan kaynaklanan unutulma hakkı, bireylerin kendi geleceğini ve bilgilerini belirleyebilme hakkına dayanmaktadır. Savunanlar kadar, eleştirenlerin de olduğu unutulma hakkına karşı öne sürülen en önemli argümanlardan biri, ifade özgürlüğünü kısıtlayıp gizli bir sansür biçimi oluşturabileceğidir. Kişilerin kişisel verilerini istedikleri zaman kaldırmalarına izin verilmesi halinde, hatırlanmasında kamu yararı olan önemli bilgilere erişilemez ve bu da gerçeğin eksik veya yanlış temsil edilmesine yol açabilir. Bir başka deyişle unutulma hakkının uygulanması, ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim gibi diğer temel haklarla çelişebilir (Ausloos, 2012, s. 146).

Unutulma hakkının, sıradan insanlara düşüncelerini açıklamaları için ucuz ve ulaşılabilir önemli bir ifade aracı olan internetteki ifade özgürlüğünü kısıtlayabileceğini öne sürenler; bu duruma kanıt olarak BBC ve The Telegraph gibi medya kuruluşlarının çeşitli haberlerinin unutulma hakkı talepleri nedeniyle arama sonuçlarından kaldırılmasını göstermektedirler (Rosen, 2012, s. 90). Bu noktada kamunun çıkarı ile bireyin çıkarı karşı karşıya gelmektedir. Bir tarafta demokratik bir toplumun temel öğelerinden biri olan düşüncenin açıklanması ve haber alma hakkı, diğer tarafta ise temel kişilik haklarından biri olan mahremiyet hakkı bulunmaktadır. Ancak bu haklar arasında dengenin sağlanması oldukça zordur (Ocak, 2018, s. 509). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına bakıldığında basın ilk ve başta gelen görevi kamuyu bilgilendirmek olarak kabul edilmektedir. Ayrıca daha önce bildirilmiş haberlerin arşivini tutma da basının görevleri arasında sayılmaktadır (Acabey, 2013, s. 32). Unutulma hakkı ile ifade özgürlüğü arasındaki tartışmalı durumlar çoğu kez bu görev nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Çünkü unutulma hakkı ile bireyler dijital haber arşivlerinde yer alan kendileri ile ilgili geçmiş haber ya da bilgilerin kaldırılmasını ya da verilere erişiminin sınırlandırılmasını talep edebilmektedirler. Oysaki bu arşivler, özellikle kamunun kolayca erişebildiği ve genellikle ücretsiz oldukları için toplum, eğitim ve tarih araştırmaları açısından önemli birer kaynaktır (Bunn, 2015, s. 341).

Unutulma hakkı ile kamuya açık ve doğru bilgiye erişimin kısıtlanması riski bulunmakta olup; kişi için itibar zedeleyici olabilecek ancak araştırmacı, kütüphaneci ya da gazeteciler başta olmak üzere kamu için önemli olabilecek bilgiye erişimin engellenmesi çeşitli sorunlara yol açabilir. Örneğin, 2016 yılında Belçika'da bir gazetenin dijital arşivinde adını aratıp kendisi ile ilgili alkollü araç kullanırken trafik kazasına yol açtığına dair haberlere rastlayan bir kişi, bu haberlerin hâlâ erişilebilir olmasının mahremiyetin ihlali olduğunu iddia ederek dava açmıştır. Kişinin lehinde karar veren mahkeme, gazetenin davacının adını dijital arşivden silmesine ve haberlere artık isim arama yoluyla ulaşamamasına karar vermiştir. Bir haber bu şekilde unutulma hakkına dayalı olarak yayından ve arşivden kaldırıldığında mahiyeti gereği ifade özgürlüğünü

ve buna bağılı olarak basın özgürlüğünü kısıtlamış olmaktadır (Yenice Ceylan, 2021, s. 9). Unutulma hakkı, kamusal çıkarlar ile kişisel hakların sınırının net olarak çizilememesinden dolayı halkın haber alma hakkı açısından kamusal bir görev olarak görülen gazetecilik mesleği ile ilişkili tartışmalara yol açmaktadır (Özel vd., 2021, s. 11).

Unutulma hakkı ile yakından ilgili alanlar BBY, Gazetecilik ve Hukuktur. Bu hak, bilginin arşivlenmesi ve bilgiye erişim ile ilgili olduğundan bilgi merkezleri yani kütüphaneler ile ilgilidir. Çünkü kamunun bilgiye erişiminde önemli bir rol üstlenen kütüphaneler ve gazeteler, sıradan bireyler de dahil, herkesin kişisel bilgilerinin arşivlendiği birer bilgi deposu durumundadır (Henkoğlu, 2015, s. 12). Kütüphaneler günümüz toplumunu karakterize eden materyallerin kaydını tutarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır. Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (International Federation of Library Associations and Institutions-IFLA) Şubat 2016'da unutulma hakkının kütüphaneler ile ilişkisine dair temel bir çerçeve çizen bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride öncelikle kütüphanelerin temel yükümlülüğünün bilgiye her zaman erişim sağlamak olduğunun altı çizilerek bilgi merkezi olarak kütüphanelerde ulusal güvenlik, ticari gizlilik veya kişisel mahremiyet nedeniyle orijinal belgelerin imha edilmesinin desteklenmeyeceği belirtilmektedir. Bununla birlikte yasadışı bir şekilde elde edilmiş, yanlış ya da hatalı bilgilerin kişinin itibar ya da güvenliğine zarar verebileceği durumlar ve çocuk suçları ile ilgili durumlara dair istisnalar da bahsedilmektedir (Wyber, 2018, s. 85).

Unutulma hakkı ulusal ve uluslararası belgeler açısından temel bir hak olarak düzenlenmemiş olmakla birlikte, teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya çalışan hukuk alanı açısından da güncel ve tartışmalı bir konu durumundadır. Günümüzde hukuk, teknolojik gelişmelerden geçmişe nazaran daha fazla etkilenmekte ve hatta zaman zaman yasaların teknolojinin değişim hızına yetişemediği eleştirileri de yapılmaktadır. Zaman içerisinde ortaya çıkan ve/veya ortaya çıkacak olan teknolojik gelişmeler, hukuk alanını da doğrudan etkileyecektir. Hukukun, güncel gelişmelere göre tekrar şekillendirilmesi beraberinde insan yaşamının da daha kolay değerlendirilebilmesini sağlayacaktır.

Bilgi ve belge yönetimi, iletişim ve hukuk alanında çalışan uzmanlar, çevrimiçi gizliliğin ve kişisel verilerin korunmasında önemli rolü olan kişilerdir. Bilginin çok hızlı şekillerde yayılabilirdiği dijital bir dünyada, kullanıcıların korunması konusunda üstlerine önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle, bilgi ve belge yönetimi, iletişim ve hukuk öğrencilerinin gelecekte önemli uzman personelleri olacaklarını düşünerek, kişisel verilerin korunması ve unutulma hakkı konusundaki farkındalıklarının belirlenmesi ve geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; unutulma hakkı ile yakından bağlantılı alanlar olan bilgi ve belge yönetimi, gazetecilik ve hukuk lisans bölümleri öğrencilerinin konu ile ilgili düşüncelerini ve farkındalıklarını ortaya koyabilmektir. Eğitim aldıkları alanlar ve ders içerikleri dikkate alındığında bu bölümlerin

öğrencilerinin konu ile ilgili temel düzeyde de olsa bilgi sahibi olmaları beklenebilir. Belirlenen amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki soruya cevap aranmıştır:

Bilgi ve Belge Yönetimi, İletişim, Hukuk bölümlerinin öğrencilerinin kişisel verilerin korunması ve unutulma hakkı konusundaki bilgi farkındalığının düzeyi nedir ve nasıl geliştirilebilir?

Üniversiteler, öğrencilerine lisans düzeyinde bilgi ve beceri kazandırarak bireyleri mesleki ve akademik hayata hazırlayan kurumlardır. Bu bakımdan çalışma hayatından önceki son eğitim basamağı özelliğine sahip olan üniversiteler, öğrencileri gelecekte mesleklerini icra ederken karşılaşılabilecekleri tehditler ve riskler konusunda bilgilendirme sorumluluğu taşımaktadırlar. Bu bağlamda eğitim aldıkları alanlar göz önüne alındığında bilgi ve belge yönetimi, gazetecilik ve hukuk bölümü öğrencilerinin veri güvenliği ve unutulma hakkı ile ilgili farkındalık düzeylerinin anlaşılması ve artırılması büyük önem taşımaktadır. Zira gelecekte mesleki hayatlarında konu ile ilgili durumlarla karşılaşma ihtimalleri oldukça yüksektir.

Bu araştırmanın bilgilendirme literatüründe değerli ve özgün olmasının nedeni, bilgi ve belge yönetimi, gazetecilik ve hukuk bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin, kişisel verilerin korunması ve unutulma hakkı konusundaki bilgi birikimini ölçebilmesi ve karşılaştırılabilmesine olanak sağlayabilmesidir. Araştırmanın, ulusal ve uluslararası literatürde unutulma hakkı konusunda önemli bir boşluğu doldurabileceği ve gelecekte yapılabilecek diğer araştırmalara rehber olabileceği düşünülmektedir.

Literatür Değerlendirmesi

Kişisel Verilerin Korunması

Avrupa Birliği Veri Koruma Direktifi'nin 2. maddesine göre kişisel veri, "kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi" ifade etmektedir. Bir verinin kişisel veri sayılması için kişinin fiziksel, ekonomik, kültürel, sosyal veya psikolojik kimliğini ortaya koyan somut bir içerik taşıması veya kimlik, vergi, sigorta numarası gibi herhangi bir kayıtlı ilişkilendirilmesi gerekmektedir (Çakmut ve Doğan, 2019, s. 21). Günümüzde insanların gündelik yaşamlarının önemli bir kısmının çevrimiçi ortamlarda geçtiği göz önüne alındığında bireyleri ve onlara ait verileri birbirinden ayırmak artık pek mümkün değildir. Bu nedenle, kişinin kişisel verilerini belirlemek, kişinin sosyal medya hesabını kontrol etmekten daha fazlası anlamına gelmektedir (George, 2017, s. 908). Çağımızda kişisel veri, adeta kişinin varlığını ve yaşamını tanımlama tarzı ve yeteneğine dönüşmüş durumdadır.

Geçmişte arşivlere yalnızca fiilen ziyaret ederek erişilebilirken, arşivlerin bilgi teknolojileri sistemlerine taşınması ve arama motorlarının modern toplumdaki hayati rolü, kişisel verileri her yerden ve herkes için 7/24 erişilebilir hale getirmiştir (Bartolini ve Sıry, 2016, s. 220). Bilgi çağında, bilgi ve iletişim teknolojileri iletişim kurmak, bilgi paylaşmak, alışveriş yapmak, sağlık hizmetlerinden ve diğer e-hizmetlerden yararlanmak ön plana gelmiştir ve dijitalleşmeye bağlı olarak çevrimiçi ortamları kullanan bireylerin sayısı sürekli artmaktadır (Gültekin, 2024, s. 188; Gültekin ve Özel, 2023, s. 313). Bilgiye ulaşmanın en hızlı yolu olan internet, dünya çapındaki veri bankalarına erişerek verilere hızlı ve otomatik erişim sağlamaktadır. İnternet, birçok kişinin akademik ve özel verilerini depolayan bir tür kamusal veri tabanıdır. Dünya çapındaki yasal ve kurumsal sistemlere zorluklar ve problemleri beraberinde getiren internet ve dijital teknolojiler, bilgi güvenliği ve kişisel verilerin korunması açısından yeni risk ve tehditleri de bünyesinde barındırabilmektedirler (Martinez, 2019, s. 2). Özellikle bilişim teknolojisinde yaşanan hızlı değişimin etkisiyle, bilgi ve veri güvenliğinin sağlanması öncelikli bir duruma gelmiştir (Polat, 2023, s. 158).

Bilgi güvenliği oldukça kapsamlı ve karmaşık bir süreç yönetimini gerektirmektedir. Bilgi güvenliğinin sağlanması doğru planlama, stratejik yönetim ve ileriye dönük planlamaların bütünsel bir şekilde gerçekleşmesi ile yakından ilgilidir (Öztemiz ve Yılmaz, 2013, s. 94). Kişisel veriler genellikle kişinin kontrolü ve hatta bilgisi dışında toplanmaktadır. Bireylerin arama geçmişleri, konum verileri, gezinme alışkanlıkları, alışveriş tercihleri, okuma davranışları gibi pek çok şey hayal bile edilemeyecek amaç ve şekillerde kullanılabilir. Hatta insanların kişisel bilgilerinden yola çıkılarak birçok pazarlama stratejisi bile geliştirilmektedir. Bu açıdan üretilen bilgilerin dağıtımı ve bu bilgilere erişim konusunda bilgi güvenliğine önem verilmelidir (Anameriç, 2004, s. 183).

İnternet kullanıcısı bireyler sosyal medyadan bankacılığa, eğitimden ticarete, alışverişten haberleşmeye pek çok alandaki çeşitli kolaylıklardan ya da hizmetlerden faydalanabilmek için kişisel verilerini paylaşmak zorunda kalmaktadırlar. Ancak bazı durumlarda paylaşılan veriler, kötü amaçlı kişilerce ele geçirilebilmektedir. Ulusal ya da uluslararası ölçekte çeşitli örnekleri yaşanan veri güvenliği ihlalleri ile ilgili olarak sorunun büyüklüğü ve ciddiyeti yüksektir. Bu durum da internet kullanıcısı olan her yaştan bireyin kişisel verilerinin korunması konusundaki ilgi ve bilgi düzeylerinin daha yüksek olması gerektiğini göstermektedir.

Bireylerin kendilerinin ya da üçüncü kişilerin bilinçli ya da farkında olmadan dijital ortamlarda paylaştığı tüm bilgiler zaman içerisinde özgünlüğünü kaybedebilmekte ve anonimleşebilmektedir. “Bu bilgiler kişinin dijital ayak izine dönüşmekte olup bu bilgilere herkes tarafından kolayca ulaşılması, kişinin her türlü bilgisinin korunması ihtiyacını da beraberinde getirmektedir” (Turgut, 2021, s. 17).

Ancak özellikle yeni teknolojilerin etkisi düşünüldüğünde bireyler için kişisel verilerin yönetilmesi ve korunması her zaman kolay değildir (Burkell, 2016, s. 19). Kişisel bilgilerin ifşa edilmesi bazı durumlarda riskli bir davranıştır (Belanger ve Xu, 2015, s. 575) ve kişisel verilerin artan şekilde ifşa edilmesi dijital ortamlarda bireylerin temel endişelerinden biri durumuna gelmiştir. Mahremiyet algısının da değiştiği günümüz dünyasında bireyler normalde paylaşmayacakları özel ve kişisel verilerini kolayca dijital ortamlarda paylaşmaktadırlar (Hoven vd., 2016, s. 23). Bu durum kişisel verilerin elde edinim hızını olumsuz anlamda yükseltmektedir.

Dijital çağın başlangıcından önce bilgi gizliliği ve güvenliği daha çok ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü bağlamında tartışılmakta olan bir konu durumundaydı. Dijital çağda ise temel gizlilik hakkı, verilerin korunmasıyla bağlantılıdır. Bunun temel nedeni ise çevrimiçi medya arşivlerinin dünya çapında her zaman ve neredeyse sonsuza kadar ücretsiz erişime açık olmasıdır. Bu, insan hakları anlayışında bir değişim olduğunu da göstermektedir. Koruma konusunda başrol artık insanlar değil, verilerdir (Peschke, 2015, s. 155). Bu bakımdan kişisel verilerin dijital çağın hazinesi olarak kabul edilmesi de şartırtıcı değildir (Malgieri ve Custers, 2018, s. 293).

Temel hak ve özgürlüklerden biri olan kişisel ve özel verilerin korunması, bireylerin onur ve şahsiyetlerinin korunması ile kişiliğini özgürce ve serbestçe geliştirilebilmesine imkân sağlamayı amaçlamaktadır. Kişisel verilerin korunmasına yönelik ilk düzenlemeler 1970'li yıllarda yapılmış olup, Almanya, İsveç ve Fransa bu konuda öncülük eden ülkelerdir. Uluslararası düzeyde ise Avrupa Birliği'nin 95/46/EC Sayılı "Kişisel Verilerin İşlenmesi ve Serbest Dolaşımı Bakımından Bireylerin Korunmasına İlişkin Direktif (AB DP)" ilk örnek sayılabilir. 2016 yılında kabul edilip 2018 yılında yürürlüğe giren AB Genel Veri Koruma Yönetmeliği (General Data Protection Regulation-GDPR) ise veri gizliliğine ilişkin bugüne kadarki en kapsamlı ve gelişmiş düzenleyici çerçeveyi temsil etmektedir (Fabbrini ve Celeste, 2020) ve dünya genelinde giderek daha fazla kabul görmektedir. GDPR'nin 85. maddesinde kişisel verilerin işlenmesinde gazetecilik ile sanatsal veya edebi amaçlı olmak üzere iki muafiyetten bahsedilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise veri korumaya ilişkin yasalar Avrupa'ya kıyasla az olup kamusal fayda kişisel çıkarın önünde tutulmaktadır (Cohen, 2013, s. 1907; Newman, 2013, s. 17; Solove ve Hartzog, 2014, s. 589).

Türk hukukunda kişisel verilerin kullanılmasını doğrudan ilgilendiren mevzuat mevcut olup, "2010 yılında Anayasa'nın 1. maddesinin 3. fıkrasında yapılan değişiklik ile kişisel verilerin korunmasına ilişkin bir düzenlemeye gidilmiştir" (Gürel, 2018, s. 56). Bu düzenlemeye göre herkes, kendisine ilişkin kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak, kişinin kendi kişisel verileri hakkında bilgilendirilmeyi isteme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini isteme, bunların amacına uygun kullanılıp kullanılmadığını öğrenme hakkını da içerir. Konu ile ilgili en geniş ve önemli düzenleme, AB DP Direktifi'nden esinlenerek hazırlanmış ve 2016 yılında

yürürlüğe girmiş olan 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'dur. Doğrudan veri korumaya ilişkin ilk yasa olan Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ile bankacılık, sosyal medya ve internet üzerinden kullanılan iletişim araçları ile üyelik gerektiren her türlü internet sayfasında kullanıcı verilerinin kullanımına ilişkin düzenleme yapılmıştır (Yelkenci, 2023, s. 336).

KVKK1 Madde 4 "kişisel verilerin işlenmesine dair genel ilkeler", Madde 7 "kişisel verilerin silinmesi, yok edilmesi veya anonim hale getirilmesi" ve Madde 11 ise "ilgili kişinin hakları" başlıklarına dair düzenlemeler içerir. Kişisel verinin "kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi" olarak tanımlandığı 6. maddesinde bu genel içeriğin yanı sıra ırk, etnik köken, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep veya diğer inanç, kılık ve kıyafet, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlık, cinsel hayata ilişkin kişisel verilerin yanı sıra mahkûmiyet durumu ile özel nitelikli genetik veriler de düzenlenmiştir. Kişisel verilerin ilgili kişinin açık rızası olmadan işlenmesinin önüne geçen kanun ile dijital ortamdaki kişisel verilerin korunması için önemli bir adım atılmıştır.

Kişisel verilerin çevrimiçi mahremiyet açısından ele alınması, ülkemizde henüz yeni bir konu olmakla birlikte, genellikle hukuksal açıdan ve sosyal medya mahremiyeti açısından ele alındığı ölçüde kişisel veri mahremiyetinin çevrimiçi boyutunun da zaman içerisinde geliştirilebileceği açıktır (Öz ve Kılıç, 2020, s. 211). Kişisel verilerin korunması konusundaki tüm bu gelişmeler zamanla unutulma hakkı ve silme hakkı gibi kavramların da gelişmesine yol açmıştır.

Unutulma Hakkı

Bireylerin kişisel verilerinin korunmasına ilişkin tehditlerin ve taleplerin artmasıyla birlikte çeşitli nedenlerle dijital ortamlarda daha önce paylaşılan kişisel verilerinin silinmesi konusu da daha yoğun şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım oranının hızlı artış göstermesi, dijital platformların daha güvenli mecralara dönüştürülmesi taleplerini de beraberinde getirmektedir (Rukancı ve Odabaş, 2004, s. 403).

Tüm bu taleplerin Unutulma Hakkı olarak adlandırılan bir hakka dönüşmesi zaman içerisinde söz konusu olmuştur. Bununla birlikte unutulma hakkının tanımı, kapsamı ya da ölçütleri üzerinde günümüzde bir uzlaşma olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bu durum konu ile ilgili çalışmaların sayısındaki artışın temel nedenini oluşturduğu söylenebilir.

1 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Unutulma hakkı², “kişisel verilerin kamuya açık belgelerde yer alması durumunda bile, bu verilerin izinsiz işlenmesine karşı iptal ve itiraz etme hakkı” (Castellano, 2012, s. 9) ya da “veri sahiplerine internetteki geçmişlerini kontrol etme hakkı verilmesi” (Rustad ve Kulevska, 2014, s. 364) olarak tanımlanabilir. Unutulma hakkı, bireyin geçmişte dijital ortamlara yüklenen bilgiler üzerinde denetim sahibi olma hakkını ifade etmektedir. Veri koruma çerçevesi bağlamında bu hak gerekçesini, bireylerin kişisel bilgileri üzerinde kontrole sahip olması gerektiği düşüncesinde bulmaktadır. “Dijital bellekte bulunan bireylere ait her türlü rahatsız edici özel içeriğin, yine bireylerin talebi üzerine, kaldırılması ya da silinmesi” (Gülener, 2012, s. 223) olarak unutulma hakkı, temel olarak bireyin dijital ortamlara yansımış ya da bu ortamlarda paylaşılmış, geçmişte yaşadığı bir durum ya da davranış nedeniyle bugün ya da gelecekte zarar görmesini önleme amacı taşır. Teknolojinin unutulmayı zorlaştırdığı modern dünyada oldukça gereklidir. Bella’ya (2020, s. 429) göre, unutulma hakkı insanların çevrimiçi itibarlarına veya sosyal statülerine yönelik haksız zararları gidermelerini sağlayabilir. Bu bakımdan unutulma hakkı, bireylerin dijital dünyada geçmişlerini ve geleceklerini özgürce şekillendirmek amacıyla kişisel verilerini özgürce kullanma veya kullanmama isteğinin doğal bir sonucu (Akgül, 2015, s. 23) ve bireyin kendi yaşamının gelişimini özerk bir şekilde belirleme gücüne sahip olmasıdır (Nohe, 2018, s. 1).

Bireylerin itibarının zedelenme riski bulunan durumlarda unutulma hakkı bir ihtiyaçtan ziyade gerekliliğe dönüşmektedir. Bu hakkın düzenli şekilde uygulanması, verileri çevrimiçi olarak bilgisi dışında kullanılan bir kullanıcının itibarına, kimliğine ve onuruna gelebilecek zararlara karşı koruma sağlayabilir. Doğurduğu sonuçlar itibarıyla, bu hak bireylerin internetin sınırsız hafızasına karşı korunması, yeni bir sayfa açabilmelerine imkân tanınması ya da ölçüsüz önyargılara karşı korunması olarak ifade edilebilir (Ocak, 2018, s. 511). Solove (2006, s. 493) “bu hakkın kişileri kayıtlı geçmişlerinin mahkûmu” olmaktan kurtardığını vurgulamaktadır. Bireyin, “belli bir zaman dilimindeki kişisel bilgileri üzerindeki hak sahipliğine ve özerkliğine” (Weber, 2011, s. 124) dayanan unutulma hakkı, temel veri koruma hakkının bir parçası olarak değerlendirilmekte olup veri sahibinin kendi verilerine ilişkin haklarının korunmasını güvence altına alır (Weber, 2015, s. 4). Unutulma hakkı kapsamında veri sahibi, kişisel bilgilerinin silinmesini, yok edilmesini veya belirli bir süre anonim hale getirilmesini talep edebilir (Koops, 2011, s. 234).

2 Her ne kadar birbirinin yerine kullanılsa da unutulma hakkı (right to be forgotten/right to oblivion) ile silme/silinme hakkını (right to erasure/right to delete) birbirinden ayıran görüşler bulunmaktadır. Bernal (2011, s. 10) “unutulma hakkı ile silme hakkı arasındaki ayrımı analiz ederken, silme hakkının günümüz toplumunda internetteki kişisel verileri incelerken kullanılabilecek kavramsal bir çözüm olarak değerlendirilmesini önermektedir. Silme hakkı, kişinin kendi geçmişini silmesine veya düzenlemesine izin vermeye dayanan doğrudan bir hakken; unutulma hakkı, kişinin kendisi hakkında tutulan verileri kontrol etmesine dayanan bir hak gibi görünmektedir”. Bununla birlikte 1995 tarihli AB Veri Koruma Direktifi’nin hakkı önerme biçimi, silme ve unutulma kavramlarını birleştirmektedir (Ambrose, 2013).

Hakkın temel vurgusunu kişisel verilerin belirli bir süre sonra silinmesi gereğinde bulan görüş olduğu gibi; insanların rehabilitasyon amaçlı yeni bir başlangıç yapabilmesi ihtiyacını vurgulayan görüşte bulunmaktadır. Bunun yanında ifade özgürlüğünü öne çıkaran görüşü de savunanlar bulunmaktadır. Sonuç olarak, unutulma hakkının kapsamına ilişkin olarak farklı yorumlar ortaya konulmuştur. Bilginin belli bir süre sonra silinmesine yönelik ilk hak anlayışı, bireylerin, kendileri hakkında bilgi sahibi olan diğer kişi ve kuruluşlardan bu bilgilerin silinmesini talep etme fırsatına sahip olması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Bu hakkın ileri sürülmesi, bireylerin kendileri veri/bilgi yüklediklerinde ve ayrıca başka bir kişi, birey hakkında çevrimiçi bilgi yayınladığında ortaya çıkacaktır. Temiz bir sayfa açma hakkı da denilebilecek ikinci anlayış, insanların hayatının ve fikirlerinin değişebileceği ve dolayısıyla kişinin geçmişinin bugününe zarar vermesini önleme düşüncesine dayanmaktadır.

İfade özgürlüğünü öne çıkaran görüş ise otosansüre odaklanmaktadır. Buna göre kişinin fotoğrafları, siyasi beyanları, mali veya tıbbi kayıtları, e-postaları gibi pek çok verisinin dijital ortamda sürekli dolaşımında ve ulaşılabilir olması bazı durumlarda otosansüre yol açarak temel bir insan hakkı olan ifade özgürlüğünü de kısıtlamaktadır.

Unutulma hakkının dijital mecralarda gündeme gelmesi aslında 2012 yılında başlayan ve 2014 yılında sonuçlanan bir dava ile başlamıştır. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD) Google İspanya Kararı olarak da bilinen 13 Mayıs 2014 tarihli kararı, doğrudan unutulma hakkını kapsamıyorsa da hakkın varlığını kabul ederek genel bir ilke oluşturmuştur. Bu karar, aslında İspanyol vatandaşı olan Mario González Costeja'nın özel bir talebiyle ilgili bir durumdur. 1998 yılında mülküne borç nedeniyle el konulduğunda, yasal gereklilik uyarınca yayınlanan iki haciz bildirimi nedeniyle adı Google aramalarında belirgin bir şekilde yer almaktaydı. Costeja'nın talebi ise hem arama motorları hem de gazete arşivlerinden bu haberin kaldırılmasıydı. Sonunda mahkeme, Costeja'nın, bildirimlere bağlantı vermenin Google'ın 1995 AB Veri Koruma Direktifi kapsamında bir arama motoru olarak amaçlarıyla alakasız olduğu yönündeki iddiasını kabul etti ve bağlantıların kaldırılmasını istedi. Karara göre veri toplama amaçları açısından "yanlış, yetersiz, ilgisiz veya aşırı" olan kişisel bilgiler direktife uygun değildir, dolayısıyla veri sahibi bu tür bilgilerin silinmesini doğrudan talep edebilir.

ABAD'ın kararı, "unutulma hakkı" konusunda uluslararası bir tartışmayı tetiklemiştir. Kararın doğrudan bir sonucu olarak Google, kullanıcıların kişisel bilgilerinin bulunduğu bağlantının kaldırılmasını talep edebilecekleri bir çevrimiçi form sunmaya karar vermiş ve kararın sonuçlarını analiz etmek ve uygulanmasına ilişkin yönergeler sağlamak amacıyla bir Danışma Konseyi kurmuştur (Floridi, 2015, s. 86).

Mevzuatta veya yargısal uygulamalarda her zaman açıkça belirtilmese de unutulma hakkının esas ana hatları uzun zaman önce oluşmuştur. Fransız hukukunda bu hak, suçluları rehabilite etmenin bir yolu olarak sabıka kayıtlarının silinmesiyle bağlantılı

olarak geliştirilmiştir. Ancak günümüzde unutulma hakkı, sabıka kayıtları ve gazete, televizyon, sinema gibi kişilik haklarını tehdit edebilecek medya kaynakları yerine, daha çok arama motorları ve dijital arşivler üzerinden ele alınmaktadır. Unutulma hakkının dijital temelli tanımı, bireylerin internetteki yanıltıcı, utanç verici, ilgisiz kişisel bilgilerini silme hakkıyla ilgilidir. Tarihsel gelişimi ve ilgili içtihatlar göz önüne alındığında, unutulma hakkı, internet platformları dahil tüm medya araçlarından utanç verici veya kişinin unutulmasını istediği kişisel verilerin silinmesi, kısıtlanması, bağlantısının kesilmesi ve değiştirilmesi hakkını da içermektedir (Canyaş ve Canyaş, 2021, s. 181).

Unutulma hakkını fiili bir hak haline getiren ise AB Genel Veri Koruma Yönetmeliği (GDPR) olmuştur. Yönetmeliğin 17. maddesi Silme Hakkını (Unutulma Hakkı) koruma altına almış ve şunu ifade etmiştir: “Veri sahibi, kendisiyle ilgili kişisel verilerin gereksiz bir gecikme olmaksızın kontrolörden silinmesini talep etme hakkına sahiptir” ve “kontrolörün kişisel verileri aşırı gecikmeye mahal vermeden silme yükümlülüğü vardır.” Aynı hüküm, silme hakkının şu durumlarda geçerli olacağını açıklığa kavuşturmuştur: “(a) kişisel verilerin toplanma veya başka şekilde işlenme amaçlarıyla bağlantılı olarak artık gerekli olmaması, (b) veri sahibinin işleme faaliyetinin dayandığı rızayı geri çekmesi, (c) veri sahibinin işlemeye itiraz etmesi, (d) kişisel verilerin hukuka aykırı olarak işlenmiş olması.” GDPR tarafından uygulamaya konduğu şekliyle unutulma hakkı, kişisel veriler ve dolayısıyla dijital hatırlamanın yarattığı zorluklara yanıt vermek amacıyla eski verilerin silinmesini kolaylaştırmaya yönelik bir girişimdir (Politou vd., 2018, s. 1250). Buradaki şekliyle ABAD’ın Google İspanya kararında belirtilen ve aslında “listeden çıkarılma (delist) hakkını” düzenleyen haktan önemli ölçüde farklıdır çünkü bu karar, bilginin orijinal yayıncısını değil teknolojik aracıyı (arama motoru) hedef almaktadır (Bartolini ve Sıry, 2016, s. 221; Tirosh, 2017, s. 649). Bununla birlikte GDPR uyarınca tüm kuruluşlar, kişisel bilgi ve verileri bizzat toplamasalar bile, verilerin nasıl toplandığını kendileri belirledikleri takdirde veri sorumlusu konumundadır. Bu nedenle sosyal medya siteleri ve online alışveriş siteleri de sorumlu kabul edilmektedir (Sarkhel, 2021, s. 8).

Unutulma hakkı henüz Türk hukukuna tam ve doğrudan girmemiştir ancak yargı kararlarıyla uygulamaya konulmuş olup, bu konuda bilinen ilk karar Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından 2015 yılında verilmiştir (Karakaş, 2020, s. 264). Türk hukuku, unutulma hakkı çerçevesinde kişilik haklarına vurgu yapan AB yaklaşımına daha yakındır (Canyaş ve Canyaş, 2021, s. 182). Kişisel Verilerin Korunması Kanunu’nda unutulma hakkının kullanılmasını mümkün kılan genel düzenlemeler bulunmaktadır. Kişisel verilerin kanun hükümlerine uygun olarak işlenmesine rağmen işlenmesini gerektiren sebeplerin ortadan kalkması halinde, kişisel verilerin talep edilmesi halinde veri sorumlusu tarafından silinmesi, yok edilmesi veya anonim hale getirilmesi de düzenlenmiştir. Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve

Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'da³ da internet ortamındaki veriler açısından içeriğin kaldırılması ve engellenmesine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.

Unutulma hakkı, büyük veri çağında bilgi erişimi ve kontrolüyle ilgili önemli bir konudur ancak aynı zamanda son derece tartışmalıdır. Bir yandan mahremiyet hakları açısından bir zafer olarak övülürken, diğer yandan da ifade özgürlüğünün engellenmesi olarak da eleştirilmektedir (Weber, 2015, s. 5). Modern teknoloji toplumunda değişen eğilimler ve kalıplar göz önünde bulundurularak yenilikçi bir nitelik kazanmıştır (Zhan ve Widen, 2017, s. 137). Özgür ve demokratik toplumun temel öğelerinden biri olan ifade özgürlüğü, fikir ve bilgi yayma özgürlüğünün yanı sıra bilgi edinme özgürlüğünü de içerir. Günümüzde bilgi edinmenin temel yolu olan medya açısından ifade özgürlüğünün yansıması ise basın özgürlüğüdür. İlgili vatandaşlar ve bilgili bir kamuoyunun inşası için zorunlu olan basın özgürlüğü, özellikle kamuyu ilgilendiren konuların haberleştirilmesi açısından vazgeçilmezdir. Medyanın kamuoyunu şekillendirmedeki rolü aynı zamanda eski (arşiv) haberlere erişim yoluyla da gerçekleşmektedir. Bu bakımdan tarihi kayıt niteliği taşıyan haber arşivleri kamusal meselelerde önemli bir bilgi kaynağıdır. Artık haber değeri taşımayan, güncelliğini ve hukuka uygunluk kriterlerini yitirmiş haberlerin internette yayınlanmaya devam edilmesinde kamu yararının olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ancak hukuka uygun olarak yayınlanmış ve kamunun bilmesinde fayda bulunan gerçek bilgileri içeren haberlerin veya bunların içerdiği kişisel verilerin silinmesinin doğru olmayacağına dikkati çeken Kos (2019, s. 198) unutulma hakkının, bir kişinin medyada haber konusu olmak istememesi nedeniyle bir haberin silinmesine izin vermek anlamına gelmeyeceğini vurgulamaktadır. Bu noktada, yasal ya da toplumsal düzlemde verinin silinmediği ya da silinmemesi gereken durumların söz konusu olabileceği de belirtilmelidir.

Bernal (2011, s. 10-11) bireyin silme isteğine bakılmaksızın bilgilerin korunmasını gerektiren beş ana neden öne sürmektedir:

- "Arşivleme nedenleri: Gazete arşivlerinde olduğu gibi belirli olaylarla ilgili tarihsel kayıtların tutulması ve doğruluğunun sağlanması ihtiyacı vardır. Bu kategori, tarihi gerçeklerin yeniden yazılmasına engel olabileceği gibi halihazırda yayınlanmış olanların kamu malı olarak kabulünü de beraberinde getirmektedir.
- Ailevi nedenler: Verilerin saklanması bireyin çıkarıdır, ancak tıbbi verilerde olduğu gibi bazı durumlarda toplumun çıkarları bireyin iradesinin önüne geçebilir.
- Toplumsal nedenler: Sabıka kayıtlarında olduğu gibi bilginin korunması toplumun çıkarıdır.

3 <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5651&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

- Güvenlik nedenleri: Ceza soruşturmalarının kayıtlarında olduğu gibi güvenlik nedeniyle verilerin korunması ihtiyacını içerir.
- İdari veya ekonomik nedenler: Vergi kayıtlarında olduğu gibi toplumsal ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan kamusal ve ticari kayıtları içeren veri tabanları ve belgeleri içermektedir.”

Çalışmanın temel konusunu teşkil eden unutulma hakkının mahremiyet, kişilik hakları, basın özgürlüğü gibi çeşitli haklar ile ilişkilerini ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Elmalıcı'nın (2016) “Bilişim Çağının Ortaya Çıkardığı Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Unutulma Hakkı” başlıklı çalışması unutulma hakkını mahremiyet hakkı ve kişisel verilerin korunması hakkının bir yansıması olarak görmekte ve çatışan haklar arasında hassas bir dengenin gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ocak'ın (2018) “Hakları Dengelemek: Unutulma Hakkı İfade Özgürlüğüne Karşı” başlıklı çalışması unutulma hakkına yönelik eleştirileri ele almakta olup hakkın gelişiminden bahisle hukuk sistemlerine kişilik hakkı bağlamında dahil edilen bu hakkın internet ortamı söz konusu olduğunda geleneksel bir bakış açısıyla değerlendirilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Karakaş'ın (2020) “Dijital Geçmişin İnternet Erişiminden Kaldırılması Unutulma Hakkı ve Türk Hukukunda Görünümü” başlıklı çalışmasında kişisel verilerin korunması hakkının daha özel bir görünümü olarak unutulma hakkının kişisel veri ile bağlantısına değinilerek hukuki kapsamı ve sınırları ile uygulama sürecinin aşamaları anlatılarak genel olarak ulusal mevzuattaki durumu ile ilgili bilgi verilmiştir. Yenice Ceylan'ın (2021) “Unutulma Hakkının Basın Özgürlüğü Karşısındaki Konumu” başlıklı çalışması da bu hakkın Türk hukukundaki durumunu değerlendirmekte olup hakkın mahiyeti gereği ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü kısıtlayıcı etkide bulunabileceğine dikkat çekilmektedir.

Literatür taraması konunun daha çok hukuki bir çerçeveden ele alındığını göstermektedir. Her ne kadar bir hak olarak daha çok hukuk alanındaki çalışmalara konu olması anlaşılabilir olsa da günümüz internet ve yeni medya çağında pek çok kişisel ve kamusal alanı etkileme potansiyeli olan unutulma hakkının farklı açılardan da değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Özetle mahremiyetten ifade özgürlüğüne, kişiliğini özgürce geliştirmeden kişisel verilerin korunmasına çeşitli ve çelişen hakların kesişiminde bulunan unutulma hakkına dair bugünkü tartışmaların gelecekte de devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çalışma, bu noktadan hareketle unutulma hakkına hem halihazırda internet kullanıcısı olarak hem de gelecekte meslek hayatlarında konu ile ilgili durumlarla daha sık karşılaşabilecek bilgi ve belge yönetimi, gazetecilik ve hukuk bölümleri öğrencilerinin görüşlerini tespit etme amacı taşımaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Kişisel verilerin korunması, arşivleme ve ifade özgürlüğü bağlamındaki çalışmalarda giderek daha fazla öne çıkan bir kavram haline gelen unutulma hakkına dair, bilgi ve belge yönetimi, gazetecilik ve hukuk olmak üzere konu ile ilişkili üç alanda; Ankara Üniversitesi ve Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi lisans öğrencilerinin bilgi ve farkındalık düzeylerini anlamaya yönelik bu çalışma nitel bir analize dayanmaktadır. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanan veriler içerik analizi ile desteklenen tematik analize tabi tutulmuş ve analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Görüşme, sözlü iletişim yoluyla insanları ve onlarla ilişkili durumları anlamaya çalışan bir veri toplama tekniğidir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 428). Görüşmenin temel amacı, araştırma konusunu katılımcıların perspektifinden ele almaktır. Görüşme tekniği kullanılarak “kişilerin davranışları ve eylemleri bağlamındaki nedenleri daha bütünsel ve net olarak anlamak mümkündür” (Seidman, 1991, s. 8). “Yarı yapılandırılmış görüşmede görüşmeci, önceden belirlenmiş konu veya alanlara bağlı kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma hem de daha ayrıntılı bilgi almak için ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 7). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde görüşme süreci, soru soran ve sorulanlar arasındaki diyalogun gidişatına bağlı olarak eklemeler-güncellemelere uğrayabilmektedir. Görüşme soruları literatür taraması sonucunda araştırmacılar tarafından hazırlanmış olup uygulama öncesinde farklı üniversitelerde görevli Doçent ve Doktor Öğretim Üyesi ünvanlı iki akademisyen ile bir hukukçunun görüşleri alınmıştır. Hukukçu ise kamu hukuku alanında yüksek lisans derecesine sahip olup bir hukuk firmasında görev yapmaktadır. Uzman görüşleri doğrultusunda “Dijital ortamlarda paylaştığınız içeriklerin kayıt edilip edilmediğini, dijital arşivlerde saklanıp saklanmadığını biliyor musunuz?” ve “Dijital ortamlarda paylaşım yaparken dikkat edilmesi gereken hususlara dair bir eğitimde hangi konuların olması faydalı olacaktır?” şeklindeki sorular eklenmiştir. Her bölümden birer 4. sınıf öğrencisine pilot uygulama yapılarak soruların anlaşılır olup olmadığı değerlendirilmiştir. Pilot uygulamaya katılan öğrencilerin hiçbirisi unutulma hakkını daha önce duymadıklarını belirttikleri için görüşme formuna kavramın kendilerine neyi çağrıştırdığına dair bir soru eklenmiştir. Ders planındaki derslerin neredeyse tamamını almış oldukları için son sınıf öğrencileri pilot uygulama için tercih edilmiştir.

Çalışmada iki üniversitenin seçilen üç bölümündeki her sınıftan birer öğrenci olmak üzere toplam 12 kişi ile gönüllülük esasında görüşmeler yapılmıştır. Çalışmaya konu bölümlerdeki öğrenci sayıları sırayla bilgi ve belge yönetimi bölümünde 284 öğrenci, gazetecilik bölümünde 203 öğrenci ve hukuk bölümünde ise 445 öğrenci olmak üzere toplam 932 öğrencidir. Araştırmacının görüşme yaptığı kişilerden incelemekte olduğu konu ile ilgili bilgi toplamaya çalıştığı nitel araştırmalarda, kaç kişi ile görüşme yapılması gerektiği sorusuna net bir cevap vermek mümkün değildir. Sayı belirlenirken doyum noktası belirlenmeye çalışılır. Yeni bilgilerin ortaya çıkmamaya başladığı sayıya teorik

doyum noktası adı verilir (Altunışık, 2023, s. 148). Teorik doyum noktası için sabit bir sayı olmamakla beraber daha homojen örneklemelerde küçük sayılar yeterli olmaktadır. Guest vd. (2006) tarafından yapılan çalışmada 12. görüşmeden sonra, Griffin ve Hauser (1993) tarafından yapılan tüketici tercihlerine yönelik bir araştırmada ise 10. görüşmeden sonra doyum noktasına erişilmiştir. Crouch ve McKenzie (2006) ise örneklem sayısı 20'den küçük olan görüşmelerde araştırmacı ile katılımcının daha yakın etkileşime girebilmesinden dolayı daha kaliteli veri elde edilebildiğini öne sürmektedirler. Dolayısıyla konuya dair öncü çalışmalardan biri olan araştırmada katılımcı sayısının konuya dair fikir vermesi açısından yeterli sayılabileceği söylenebilir.

Katılımcılar, olasılığa dayanmayan "amaçlı örnekleme" yöntemiyle belirlenmiştir. Olasılığa dayanmayan örnekleme sürecinde katılımcıların seçimi daha çok araştırma için belirlenen niteliklere sahip olma ve katılım için hazır bulunma durumuna bağlı olarak yapılmaktadır (Altunışık, 2023, s. 150). Dolayısıyla, araştırma sorusuna anlamlı katkı sağlayabilecek kişilere ulaşılması önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında, araştırma sorusuna bağlı olarak belirlenen bölümlerdeki öğrencilerden görüşme tarihlerinde sınıflarda ulaşılabilen ve görüşmeyi kabul edenler ile görüşülmüştür. Amaçlı örnekleme, belirli bir araştırma sorusuyla ilgili önceden belirlenmiş ölçütlere göre yapılan araştırmalar için kullanılır. Patton (2002, s. 9), "amaçlı olarak seçilen örneklemin belirlenmesinde, çalışılan konu hakkında daha fazla bilgi sağlayacak kişilerin seçilmesinin temel amaç olduğunu ve sayı konusunda esnek olunabileceğini" belirtmektedir. Çünkü temel amaç, çalışılan örneklemden elde edilen bilgileri, örneklemin temsil ettiği evrene genellemek değil, çalışılan kişilere benzeyen veya aynı özellikleri taşıyan kişilere genellemektir. Bununla birlikte amaçlı örnekleme gibi olasılıklı olmayan örneklemelerde unutulmaması gereken husus elde edilen verilerden genelleme yapılmasının doğru olmayacağıdır. Bu noktadan hareketle çalışmanın sonuçlarının evrene genellenmesi amaçlanmamıştır. Çalışma kapsamında tüm katılımcılara aynı sorular4 sorulmuş, ihtiyaç halinde açıklamalar yapılmıştır. Görüşmeler, 1-30 Nisan 2024 tarihleri arasında, yüz yüze ve katılımcılardan sözlü onam alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin süresi 15-30 dakika arasında değişmektedir. Bulguların

4 1) Sizce neler kişisel veri olabilir? 2) Kişisel verilerinizin dijital ortamlarda yayınlanması ya da paylaşılması konusunda ne düşünüyorsunuz? 3) Dijital ortamlarda (sosyal medya, internet vb.) paylaşılan kişisel bilgiler üzerinde bireylerin kontrol sahibi olması gerektiğini düşünüyor musunuz? Bunu bir hak olarak tanımlar mısınız? 4) Dijital ortamlarda (sosyal medya, internet vb.) size ya da başkalarına ait bilgileri (ad-soyad, adres, yaş, okul vb.) paylaşıyor musunuz? 5) Kendinizin yüklediği çevrimiçi bir içeriğin değiştirilmesini ya da silinmesini hiç istediniz mi? Eğer yapabiliyorsanız değiştirme isteğinizin nedeni ne olurdu? 6) Sizin tarafınızdan yüklenmeyen çevrimiçi bir içeriğin değiştirilmesini ya da silinmesini hiç istediniz mi? Eğer yapabiliyorsanız değiştirme isteğinizin nedeni ne olurdu? 7) Dijital ortamlarda paylaştığınız içeriklerin kayıt edilip edilmediğini, dijital arşivlerde saklanıp saklanmadığını biliyor musunuz? 8) Dijital ortamlarda paylaşım yaparken gelecekteki kullanımlarının neler olabileceğini dikkate alıyor musunuz? 9) Dijital ortamlarda paylaştığınız içeriklerin gelecekte size ya da bir başkasına olumsuz bir etkisinin olabileceğini düşünüyor musunuz? Öyleyse nasıl bir olumsuzluk olabilir? 10) Dijital ortamlarda paylaşım yaparken dikkat edilmesi gereken hususlara dair bilginiz var mı? Bununla ilgili bir ders/egitim aldınız mı?11) Aldıysanız eğitimin/ dersin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Hangi noktalara dikkat çekildi? 12) Almadıysanız almak ister misiniz? Bu eğitimde hangi konuların olması faydalı olacaktır? 13) Unutulma Hakkı'nı daha önce duydunuz mu? 14) Duydunuz ise ne olduğunu söyleyebilir misiniz? Duymadınız ise size neyi çağırıyor, ne ile ilgili olabilir?

sunumunda isimler gizli tutularak her görüşmeciye bir sayı atanmıştır. Görüşmecilere dair demografik veriler Tablo 1'de verilmiştir. Cinsiyet ve yaş çalışma kapsamında ele alınan birer değişken olmamakla birlikte dengeli bir dağılım yakalanmaya çalışılmıştır.

Tablo 1

Katılımcılara Dair Demografik Veriler

Görüşmeciler	Bölüm	Sınıf	Cinsiyet	Yaş
Görüşmeci 1	Bilgi ve Belge Yönetimi	1	Erkek	18
Görüşmeci 2	Bilgi ve Belge Yönetimi	2	Erkek	19
Görüşmeci 3	Bilgi ve Belge Yönetimi	3	Kadın	21
Görüşmeci 4	Bilgi ve Belge Yönetimi	4	Kadın	25
Görüşmeci 5	Gazetecilik	1	Erkek	32
Görüşmeci 6	Gazetecilik	2	Erkek	20
Görüşmeci 7	Gazetecilik	3	Kadın	20
Görüşmeci 8	Gazetecilik	4	Kadın	22
Görüşmeci 9	Hukuk	1	Erkek	19
Görüşmeci 10	Hukuk	2	Erkek	22
Görüşmeci 11	Hukuk	3	Kadın	28
Görüşmeci 12	Hukuk	4	Erkek	29

Görüşmeciler, eğitim aldıkları bölümlere ve sınıflarına göre sıralanıp, numaralandırılmışlardır.

Görüşmelerden elde edilen verilerin analizi için yapılan tematik analiz, iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. “Kodlama ve tema geliştirmeye odaklanan analitik bir prosedür” (Lyons ve Rohleder, 2014, s. 5) olarak tanımlanabilecek tematik analiz, “bir veri içindeki örüntüleri veya temaları tanımlamak, analiz etmek ve raporlamak için kullanılan nitel bir yöntemdir” (Braun ve Clarke, 2006, s. 82). Tematik analiz, bir görüşmenin veya görüşme setinin tamamına yayılan ortak noktaların aranması ve tanımlanmasını içerir (DeSantis ve Noel Ugarriza, 2000, s. 362) ve araştırmacının kavramlar arasındaki ilişkileri anlamasına olanak tanır.

Öğrencilerin unutulma hakkı ile ilgili kavramlar arasındaki ilişkileri nasıl kurduklarına odaklanan bu çalışmada veriler; hazırlık, organizasyon ve raporlama (Elo ve Kyngäs, 2008, s. 109) olmak üzere üç aşamada analiz edilmiştir. Hazırlık aşaması, analiz biriminin seçilmesini ve verilerin bir bütün olarak incelenmesini içerdiğinden genel içeriği anlamak için görüşme kayıtları dikkatle dinlenip notlar alınmıştır. Organizasyon aşaması, kodlama ve kategori oluşturmaya içerir. Bu adımda önce cevaplarda sıkça tekrarlanan kelimeler ve ifadeler belirlenerek kodlanmış ve daha sonra kategorize edilmiştir. Temaların belirlenebilmesi için kodlamadan elde edilen kategoriler, aralarındaki ilişkilere bağlı olarak daha genel bir başlığa ulaşacak şekilde gruplandırılmışlardır.

Araştırmacılar tarafından farklı başlıklar altında değerlendirilen ifadeler tekrar incelenmiş ve mutabakatla karara varılarak “kişisel veri”, “içerik yönetimi”, “farkındalık”, “eğitim” ve “bilgi düzeyi” olmak üzere beş tema üzerinde uzlaşmıştır.

Çalışmanın etik kurul kararı, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 09.08.2022 tarihinde 2022/09-02 sayılı Etik Kurul onayı ile alınmıştır. Bu çalışmanın katılımcıları iki üniversitenin unutulma hakkı ile bağlantılı üç bölümünün lisans düzeyindeki öğrencileridir. Öğrenciler eğitim alanlarının konu ile doğrudan ilgili olmasının yanı sıra yaşları itibarıyla internet ve sosyal medyayı en fazla kullanan kişiler olmaları dolayısıyla kişisel veri koruma konusunda daha yüksek risk grubunu oluşturdukları için tercih edilmişlerdir. Ancak zaman, maliyet, ulaşılabilirlik gibi zorluklardan dolayı sadece iki üniversite ile sınırlı tutulması araştırmanın en büyük kısıtını oluşturmaktadır. Bunun yanında her ne kadar literatür taraması sonucunda konu ile doğrudan bağlantılı bölümler seçilmeye çalışılmış olsa da ön lisans, lisans ya da lisansüstü düzeyde başka ilgili alanlar da bulunmaktadır. Bu nedenle araştırmanın sınırlılıklarının başında, örnekleme gelmektedir. Tematik analiz esas olarak tanımlayıcı bir yöntem olup mevcut durumu ortaya koymaktadır. Fakat mevcut durumun nedenleri hakkında fazla bilgi vermeyebilir. Öğrencilerin kişisel verilerin korunması ve unutulma hakkı ile ilgili davranışlarının nedenlerini anlamak için daha fazla akademik çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bireylerin internet ve sosyal medya kullandıklarını etkileyen cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum gibi farklı değişkenler bulunmakta olup, gelecekte bu değişkenlerin dikkate alınacağı çalışmaların da yapılmasında fayda olduğu düşünülmektedir.

İlgili üç bölümün öğrencilerinin unutulma hakkı ile ilgili bilgi ve farkındalıklarını anlamaya yönelik bu çalışma, konu ile ilgili herhangi bir ders ya da eğitim almayan farklı bölümlerden öğrenciler ile eğitim alanlar arasında farklılık olup olmadığının anlaşılması için farklı akademik çalışmalarla diğer alanlara da genişletilebilir.

Bulgular ve Analiz

İncelenen ve analiz edilen görüşme verileri neticesinde üzerinde uzlaşılan temalar ayrı başlıklar halinde sunulmaktadır. Analizden elde edilen bulgular ışığında sonuç bölümünde önerilere yer verilmiştir.

Kişisel Veri Teması

Kişisel veri kavramı ve kişisel verilerin kullanımı konusunda, araştırmaya katılan 12 katılımcının tamamı bu kavramları daha önce duyduğunu dile getirmiştir. Kişisel verilerin neler olduğu konusundaki soruya ise genel olarak; T.C. kimlik numaraları, telefon numaraları, taşıt plakaları, sosyal güvenlik bilgileri, pasaport bilgileri, özgeçmişleri, resim ve ses kayıtları, sosyal ağlardaki profilleri, cep telefonlarındaki

bilgiler ve özel mesajlaşmalarını saymışlardır. Görüşmeci 5 ve Görüşmeci 12 parmak izinden bahsetmişlerdir. Görüşmeci 5 “Ehliyet ve pasaport alırken verdiğimiz parmak izi en önemli kişisel verimizdir.” demiştir. Görüşmeci 12 ise “Parmak izi insanın en yegâne tekil izidir. Parmak izi ile çözölemeyecek hiçbir kriminal suç yoktur.” demiştir.

Katılımcılar “Kişisel verilerinizin dijital ortamlarda yayınlanması ya da paylaşılması konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna genel olarak endişe içermeyen cevaplar vermişlerdir. Bu konuda Görüşmeci 8 ile Görüşmeci 12 dijital ortamları genel olarak şüpheli bulduğunu söylemiştir. Diğer görüşmeciler genel olarak zaten kişisel bilgilerini internette çoğu zaman kendilerinin yayınladıklarını, sosyal ağ platformlarında rahatça paylaşım yapabildiklerini, kendilerinin çok önemli ve zengin insanlar olmadıkları için kimsenin verilerini çalmak ile uğraşmayacağını söylemişlerdir. Görüşmeci 8 sosyal medyayı çok fazla kullanmadığını, yaptığı paylaşımların da çoğunlukla kendisi ile ilgili bilgi içermemesine dikkat ettiğini belirtmiştir. Görüşmeci 12 ise “internette kişisel ve siyasi hiçbir paylaşım yapmam, hukuk bölümü öğrencisi olarak ileride hâkim-savcı olmak istiyorum. İleride aleyhime kullanılabilecek hiçbir girişimin olmaması için titizlikle hareket etme taraftarı bir insanım.” demiştir. Kara ve Topaloğlu (2019) üniversite öğrencilerini kapsayan çalışmalarında, öğrencilerin çoğunluğunun bilgi güvenliğine dair düşük seviyede bilgi sahibi olduğunu tespit etmişlerdir.

“Dijital ortamlarda (sosyal medya, internet vb.) paylaşılan kişisel bilgiler üzerinde bireylerin kontrol sahibi olması gerektiğini düşünüyor musunuz? Bunu bir hak olarak tanımlar mısınız?” sorusuna ise Görüşmeci 8, 11 ve 12 olumlu cevap vermişlerdir. Kendilerine ilgili derslerinde, dijital ortamlardaki mülkiyet hakları konusunda titizlikle yaklaşım gösterilmesi konusunda sürekli hocalarının uyarıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Özellikle ceza hukuku ve kriminoloji alanında akademik okumalar yaptığını belirten Görüşmeci 12, kişisel verilerin insanların en önemli verisi olduğunu ve bu veriler üzerinde kontrolün en yüksek seviyede olması gerektiğini belirtmiştir.

İçerik Yönetimi Teması

Dijital platformlarda, görüşmeciler genel olarak bilgilerini paylaştıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeci 8 nadiren paylaşım yaptığını, Görüşmeci 12 hiç paylaşım yapmadığını söylemiştir. Bu görüşün aksine, Görüşmeci 6, dijital platformlardan ve dijital gazetecilik faaliyetlerinden para kazandığını ve böylece öğrencilik dönemindeki harcamalarını daha rahat yapabildiğini belirtmiştir. Görüşmeci 7, “Zaman zaman makyaj ve yemek paylaşımı yapmak bana iyi geliyor. İleride bu konuda para kazanma hedefindeyim.” demiştir. Görüşmeci 3 evde ya da gittiği yerlerde fotoğraf çekmeyi ve paylaşmayı sevdiğini söylemiştir. Z kuşağından katılımcılar ile yaptıkları çalışmada Çaycı ve Karagülle (2014) gençlerin gerçek ve dijital hayatları arasında çizgi çekmediklerini, gerçek hayatlarında paylaştıkları her şeyi dijital hayatlarında da paylaşmakta sakınca görmedikleri sonucuna ulaşmışlardır. Güler vd. (2015) çalışması da gençlerin sosyal

ağlarda kişisel bilgilerini rahatlıkla paylaştıklarını ancak bunun yaratabileceği risklerin yeterince farkında olmadıklarını göstermektedir.

“Kendinizin yüklediği çevrimiçi bir içeriğin değiştirilmesini ya da silinmesini hiç istediniz mi? Eğer yapabilseydiniz değiştirme isteğinizin nedeni ne olurdu? Sizin tarafınızdan yüklenmeyen çevrimiçi bir içeriğin değiştirilmesini ya da silinmesini hiç istediniz mi? Eğer yapabilseydiniz değiştirme isteğinizin nedeni ne olurdu?” sorularına ise sadece Görüşmeci 11, Bir devlet büyüğü ile ilgili rahatsız edici bir reels videosunun instagram’dan kaldırılması için başvuru da bulunduğunu ancak sonuç alamadığını belirtmiştir. Görüşmeci 3 ve Görüşmeci 7 zaman zaman eskiden yükledikleri bazı fotoğraf ya da videolarını kaldırmak istediklerini belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise böyle bir istekte bulunmayı düşünmediklerini söylemişlerdir.

Farkındalık Teması

Dijital ortamlarda paylaşılan bilgilerin kayıt edildiği ve sürekli saklandığı konusunda tüm görüşmeciler farkındalık içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Görüşmeci 4 bu konuda “Dijital verilerin kayıt edilmesi konusunda dünyada önde gelen 5 kuruluş olduğunu biliyorum. En başta Google Veri Merkezi, China Telecom, The Citadel Campus, CWL1, DuPont Fabros Technology veri merkezleri olduğunu biliyorum. Türkiye’de de Ulusal Kamu Entegre Veri Merkezi projesinin sürdürüldüğünü bilmekteyim.” demiştir.

“Dijital ortamlarda paylaşım yaparken gelecekteki kullanımlarının neler olabileceğini dikkate alıyor musunuz? Dijital ortamlarda paylaştığınız içeriklerin gelecekte size ya da bir başkasına olumsuz bir etkisinin olabileceğini düşünüyor musunuz? Öyleyse nasıl bir olumsuzluk olabilir?” sorularına ise Görüşmeci 4, 8, 11 ve 12 ciddi şüphe ile yaklaştıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeci 12 “Eğer dijital verilerin depolanması ve kullanımı ileride çığırından çıkar ise, dünyada bu durumdan etkilenmeyecek hiçbir insanın olmayacağını düşünüyorum. En ufak bir suç girişiminizde bile, evinizin kapısına polis geleceği bir dünya olmasını asla istemem ama maalesef dünyanın gidişatı bu duruma evrilmekte” demiştir. Görüşmeci 8 ise “Film izlemeyi çok severim. Bu konuda Azınlık Raporu adlı film aklıma geliyor. Filmde, dedektif rolündeki Tom Cruise, psikik güçlere sahip kahinler ve bazı teknolojik aygıtların yardımıyla suçluları yakalayan özel bir polis birimindeydi. Ama kendisi hakkında da gelecekte suç işleyeceği ön görüldüğünde, film çok heyecanlı bir duruma gelmişti. Bu film gelecekte dijital teknolojinin gelebileceği noktayı göstermesi açısından çok önemli. Bir de Black Mirror adlı dizinin adını hatırlayamadığım bir bölümü vardı. Göze yerleştirilen bir lens yardımıyla insanların gördüğü her şey sürekli kaydediliyordu. Hiç mahremiyet yoktu. Öyle bir dünyada yaşamak çok zor olurdu.” demiştir. Görüşmeci 8’in de belirttiği gibi, dijital ortamlarda gelecekte ortaya çıkabilecek olan riskler arasında siber tehditler ve kötü niyetli yazılımların yardımıyla kişisel veri ihlallerinin ortaya çıkma ihtimali çok yüksektir. Bu olayların etkisi olarak, kişisel hakların ihlali ve kamuoyunun yanlış bilgilendirilmesi mümkün olabilecektir.

Görüşmeci 12'nin de değindiğine paralel olarak kişisel veri güvenliğine yönelik ileri düzey farkındalıkların artırılması ve kamuoyunun yanlış manipüle edilmemesi için, her yaştan insanın bilgilendirilmesi amacıyla kamuoyu spotları, hizmet içi eğitimler ve halk eğitiminin geliştirilmesi gerekmektedir.

Dijital dünyanın fırsatları kadar risklerinin de farkında olması tüm kullanıcılar için bir zarurettir. Bu farkındalığın inşasında kişisel veri güvenliğinin önemini anlamak ilk adımı oluşturmaktadır. Safa vd. (2016) çalışması bu farkındalığın güvenlik ihlali risklerini azaltmada en önemli faktör olduğuna işaret etmektedirler. Ancak literatürde yer alan bazı çalışmalar (Aksoğan vd., 2018; Güler vd., 2015) gençlerin farkındalık düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Aksoğan vd. (2018) İletişim Fakültesi öğrencileri özelinde yaptıkları çalışmanın sonuçları öğrencilerin farkındalık düzeylerinin düşük olmakla birlikte, günlük internet kullanım süresi ile veri güvenliğine dair bilgi düzeyi arasında pozitif bir ilişki ortaya koymaktadır.

Eğitim Teması

Dijital ortamlarda paylaşım yaparken dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda 12 görüşmeci hem üniversitedeki derslerinde hem de internette gezindikleri çeşitli platformlarda doğrudan veya dolaylı olarak bilgi aldıklarını ve aldıkları eğitimlerden oldukça memnun olduklarını belirtmişlerdir. İleride bu konu kapsamında daha farklı ve güncel konuların da derslerinde işlenmesini talep etmektedirler. Özellikle, sosyal ağlar ve metaverse⁵ konusunda görüşmecilerin ilgisi çok yüksektir. Hem yaşlarının genç olması hem de internet çağında büyümüş bir nesil mensubu olmaları bu konularda ilgilerinin yüksek olmasının doğal sonucudur. Özellikle yazılım sektörünün geleceği ve dijital araçların gelecekte hangi noktalara evrilebileceği konusunda meraklarının yüksek olduğu görülmektedir.

Yazılım sektörünün gelişimi konusunda görüşmecilerden elde edilen verilerin bazıları somut örnek olarak verilebilir. Örneğin Görüşmeci 9, "CIA, Mossad vb. dünyadaki önemli istihbarat teşkilatlarının kişisel dijital verileri izleyerek, diğer ülkelere siber saldırılar yapabilme konusunda ileri seviyede olacaklarını düşünüyorum. Bu konuda ülkemizin de acilen önlemler alması gerekmektedir." demiştir.

Bilgi güvenliği ile ilgili olarak Danuvasin vd. (2008) eğitimin kullanıcıların güvenlik farkındalığını artırdığını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili eğitim alan kişilerin farkındalığının, eğitim almayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Davinson ve Sillence (2010) tarafından yapılan çalışmada da güvenlik eksikliğine karşı verilen eğitimler sonucunda bireylerin farkındalık düzeylerinin arttığı gösterilmiştir.

5 Metaverse teknolojileri, günümüzde medya devlerinin ve bazı büyük şirketlerin yaptıkları son yatırımlar ile, internetin yeni bir boyut kazanmasını sağlamaktadır. Yeni internet tasarımının, binlerce ve milyonlarca insanın aynı anda birlikte hareket edebileceği ve farklı platformlar arasında geçiş yapabilecekleri kalıcı bir dijital dünyayı desteklemek için geliştirilmesi planlanmaktadır (Narin, 2021).

Bilgi Düzeyi Teması

Unutulma hakkı kavramı konusunda görüşmecilerin yedisi (Görüşmeci 3, 4, 6, 8, 9, 11, 12) bu kavramı daha önce duyduğunu belirtmiş ancak dört katılımcı bu konuda tam anlamıyla bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Bilgi sahibi olduğunu söyleyen katılımcılardan Görüşmeci 4 “İnternet hiçbir şeyi unutmuyor. Bu hakkın insanların geçmişte yaptıkları ama sonra pişman oldukları şeylerle sürekli yüz yüze gelmesini önlemekle ilgili olduğunu düşünüyorum.” demiştir. Görüşmeci 11 de unutulma hakkını “geçmişteki utanacağını düşündüğü şeylerin internetten kaldırılması için kişiye tanınan bir hak” olarak tanımlamıştır. Mahremiyetin önemine değinen Görüşmeci 8 ise “Unutulma hakkı, insanları başkalarının mahremiyetinin kendilerinininkine kadar önemli olduğu konusunda daha çok düşünmeye teşvik edebilir. Çünkü insanlar örneğin birlikte çekilmiş olsa bile bir fotoğrafının arkadaşı tarafından paylaşılmasını istemeyebilir.” demiştir. Görüşmecilerin unutulma hakkı konusundaki fikirlerinin yanlış olmadığı görülmekle birlikte bilgiler hakkın temelini ve uygulamasını yansıtmaya açısından eksik durumdadır. Sadece üç katılımcı hakkın içeriğine dair fikre sahiptir. Kavramı daha önce duyduğunu ama ne olduğunu bilmediğini belirten öğrencilerden Görüşmeci 3 kavramın arşiv kayıtlarının kaybolması ile ilgili bir şey olabileceğini düşündüğünü, Görüşmeci 6 ise sosyal medya hesaplarının gizliliği ile ilgili olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Unutulma hakkını daha önce hiç duymadığını söyleyen katılımcılardan (Görüşmeci 1, 2, 5, 7, 10) Görüşmeci 5 kavramın kendisine bir film adını çağrıştırdığını söylerken, Görüşmeci 10 sosyal medyada kullanıcılardan kişisel verilerin istenmemesi hakkı olabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çevrimiçi ortamlarda gerçekten farklı davranan insanlar kolayca ve rahatça kendileri ya da başkaları ile ilgili bilgi, fotoğraf ya da video paylaşmaktadır. Ancak, bu paylaşımlar zaman zaman suiistimale maruz kalmakta ve hatta kişiler için bir risk ya da tehdide dönüşebilmektedir. Dijital ortamlarda kişisel bilgilerin ifşası, bu ortamlarda paylaşılanların üçüncü kişi ya da kuruluşlar tarafından kolayca ulaşılabilir olması kişilerin temel endişelerinden biri haline gelmiştir. Bu konuda ulusal ya da uluslararası ölçekte çeşitli yasal düzenlemeler olsa da kişisel verilerin etkili olarak korunması için en iyi çözüm yöntemlerinin başında internet kullanıcılarının bilinçlendirilmesi gelmektedir (Atkinson vd., 2009, s. 15). Kişisel verilerin korunması ihtiyacı yeni kavramları ve tartışmaları da gündeme getirmiş olmakla birlikte, bu tartışmalardan en önemlilerinden birisi de unutulma hakkıdır.

Genel itibarıyla bireylerin çevrimiçi ortamlarda kendilerinin paylaştığı ya da kendileri ile ilgili başkaları tarafından paylaşılan bilgileri silme hakkı olarak tanımlanan unutulma hakkı, kişisel verilerin korunmasının yanı sıra ifade özgürlüğü ve mahremiyet gibi konularla da yakından ilişkilidir. Unutulma hakkı, farklı hakların her zaman

uzlaşamayacağını ve denge kurulması ihtiyacının doğrudan bir örneğidir. Ancak bu denge sağlama yolları bilgi ve belge yönetimi, gazetecilik ve hukuk başta olmak üzere çeşitli alanların hem değerlerini hem de çalışma koşullarını etkilemektedir. Bu hak özelinde bakıldığında bilgiye erişim hakkı (ve bunun sonucu olan ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü), özel yaşam hakkı ile gazeteler ve bilgi merkezlerinin, arşivleme görev ve hakları çatışma halinde görünmektedir. Bu hakkın sınırları ve uygulamasının, kişiler ve kurumlar açısından olumlu ve olumsuz sonuçlarının daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Hakkın özünün iyi anlaşılması gelecekte ilgili alanlarda çalışacak meslek profesyonelleri için de önem arz etmektedir. Bu bulgular ışığında, dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğine ilişkin farkındalık artırıcı eğitimlerin hem içerik hem de uygulama odaklı olarak tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Özellikle, eğitim müfredatlarında bu alana daha fazla yer verilmesi, öğrenci davranışlarının bilgi düzeyine uygun bir şekilde dönüşmesini sağlayabilir. Böylece, dijital ortamlarda bireysel ve toplumsal fayda arasındaki dengeyi daha iyi koruyabilecek bilinçli bir kullanıcı kitlesi oluşacaktır. Bilinçli kullanıcı kitlesinin gelecekte yetişecek olan kuşakları da olumlu etkilemesi mümkündür olacaktır.

Çalışmaya katılan tüm öğrenciler kişisel veri kavramı konusunda bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Eğitim aldıkları alanlar dikkate alındığında bu olumlu bir durum olmakla birlikte öğrencilerin büyük çoğunluğu dijital ortamlarda özellikle de sosyal medya platformlarında kişisel bilgilerini paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Dijital ortamlarda içerik yönetimi konusunda hassas ya da dikkatli davranmadıkları anlaşılan öğrencilerin sahip olduklarını ifade ettikleri bilgiyi davranışlarına yansıtamadıkları söylenebilir. Bu durum gözlerini dijital bir dünyaya açan Z ve Alfa kuşaklarının gerçek ve sanal hayatları arasında bir ayrım gözetmemesi ile açıklanabilir. Dijital ortamlardaki paylaşımlarının sürekli kaydedildiğini bildiklerini söyleyen öğrencilerin, paylaşımlarının gelecekte olumsuz etkileri olabileceğinin de farkında oldukları şeklinde yorumlanabilir. Zira öğrencilerin hepsi dijital ortamlarda paylaşım yaparken dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili de bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Ancak aldıkları eğitimin davranış değişikliği sağlama konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Son tema ile ilgili olarak ise katılımcı öğrencilerin çoğunluğu (7 öğrenci) unutulma hakkı kavramını daha önce duyduğunu ifade etmiş olsa da sadece 3 öğrenci kavramın içeriğine dair eksik olmakla beraber fikir sahibi olduğu tespit edilmiştir. Bir başka deyişle söz konusu kavramı duyanların çoğunluğu ne anlama geldiğini bilmemektedir. Bu durum, unutulma hakkı kavramını derslerinde öğrenebilme potansiyeli yüksek olan öğrencilerin bile yeterli bilgi sahibi olmadığını gösterebilmektedir.

Çalışmanın sonuçları, konunun Türk hukuku açısından da yeni olduğuna işaret eden Ocak'ın (2018), Karakaş'ın (2020) ve Yenice Ceylan'ın (2021) çalışmaları ile uyumlu olup söz konusu çalışmaların da işaret ettiği gibi dijital çağın fırsat ve tehditleri dikkate alınarak mevcut durum ile hakkın hukuki statüsünün bütünleştirilmesine ve ilgili alanlardan başlayarak genele yayılan farkındalık artırıcı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunduğu ifade edilebilir.

Öneriler

Çalışmanın sonuçlarından yola çıkılarak şu önerilerde bulunabilir:

- Türkiye’de KVKK ile kişisel verilerin işlenmesi ve korunması konusunda önemli bir noktaya gelinmiş olmakla beraber, öğrencilerin bu yasadan haberdar olması ve haklarını bilmeleri önem arz etmektedir. Dolayısıyla üniversiteler, kişisel verilerin korunması ve unutulma hakkı konusunda farkındalık yaratmak için seminerler ve atölye çalışmaları düzenleyebilirler.
- Öğrencilerin, kişisel verilerini koruma konusunda hassas davranmaları, şifre güvenliği, sosyal medya ayarları ve veri paylaşımı konularında dikkatli olmaları ihtiyacı bulunmaktadır. Broşürler, e-posta kampanyaları veya çevrimiçi kaynaklar aracılığıyla öğrencilerin bilgilendirilmesi sağlanabilir. Dersler kapsamında bu konular üzerinde daha fazla durulabilir.
- Öğrenciler çevrimiçi davranışlarının sürekli izlendiğinin farkında olarak dijital ayak izi yönetimi konusunda dikkatli olmalarının önemine dair bilgilendirilmelidir. Bu kapsamda öğrencilere çevrimiçi uygulamalar ve platformlardaki veri paylaşımlarında hangi bilgileri ne düzeyde paylaştıklarına dair bilinç ve farkındalık kazandırılması için eğitimler düzenlenebilir.
- Daha fazla risk altında bulunan gençlerden başlanarak unutulma hakkı başta olmak üzere dijital teknolojilerin kullanımının ortaya çıkardığı yeni kavram, terim ya da sorunlara dikkat çekilmesi amacıyla konu uzmanı akademisyenler ve ilgili kurum/kuruluşlar tarafından proje, faaliyet ve kampanyalar gerçekleştirilebilir.
- İleriki çalışmaların sahada görev yapan akademisyenler, gazeteciler, kütüphaneciler, hukukçular gibi uzman meslek gruplarına da uygulanması faydalı olacaktır.
- Unutulma hakkı, kişisel verilerin korunması ve genel açıdan kişisel bilgilerin her türlü sosyal platformda daha dikkatli paylaşılması konusunda öğrencilerin daha fazla bilgilendirilmesinde fayda bulunmaktadır.

Özetle hem bireylerin haklarının korunması hem de dijital ortamlarda kişilerin daha güvenli bir şekilde var olabilmesi açısından önem arz eden kişisel verilerin korunması ve unutulma hakkına dair farkındalığın artırılması, toplumsal bilincin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Bu konuda gelecekte daha fazla sayıda akademik çalışmanın gerçekleştirilmesi temenni edilmektedir.

Etik Kurul Kararları ve İzinler

Çalışmanın etik kurul kararı, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 09.08.2022 tarihinde 2022/09-02 sayılı Etik Kurul onayı ile alınmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar/yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayımlanmasıyla ilgili olarak herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Makale yazarları; araştırmanın planlanması, verilerin toplanması, makalenin yazımı, görüşmeler ve yorumsal analiz kısımlarında ortak olarak çalışmışlardır. Her iki yazarın da makalede emek oranı %50'dir.

Kaynakça

- AB Veri Koruma Tüzüğü. (1995). Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>
- Acabey, B. (2013). Basın özgürlüğü ve bu özgürlüğün bir sınırı olarak kişilik hakkı. *Journal of Yasar University*, (8), 1-54. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179428>.
- Akgül, A. (2015). Özel verilerin korunmasına ilişkin yeni bir hak: Unutulma hakkı ve Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın google kararı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (116), 11-38. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-116-1440>.
- Aksoğan, M., Bayer, H., Gülada, M. O. ve Çelik, E. (2018). İletişim fakültesi öğrencilerinin siber güvenlik farkındalığı: İnönü Üniversitesi örneği. *Kesit Akademi Dergisi*, 4(13), 271-288.
- Altunışık, R. (2023). Örneklem ve örneklem süreci. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Yeni Perspektifler içinde (Haz. R. Altunışık, H. Boz, E. Gegez, E. Koç, Ü. Sıgır). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 129-184. https://www.seckin.com.tr/kitap/sosyal-bilimlerde-arastirma-yontemleri-yeni-perspektifler-arastirma-yontemleri-yeni-uygulamalar-ve-bakis-acilari-remzi-altunisik-a-ercan-gegez-unsal-sigri-erdogan-koc-s-p-794239385?srsId=AfmBOoph-V2QGZsuHLBtmG-yHKEIL915IRVY_QRYqxmwsQTl7dReQjMp.

- Ambrose, M. L. (2013). It's about time: Privacy, information life cycles, and the right to be forgotten. *Stanford Technology Law Review*, 16 (2), 101-154. <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A2%3A27532338/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Aascholar&id=ebsco%3Aagcd%3A91596184&crl=f>.
- Anameriç, H. (2004). Bilgi edinme hakkı kanunu ve kurumsal bilgi yönetimi ilişkisi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 168-186. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/486/482>.
- Atkinson, S., Furnell, S. ve Phippen, A. (2009). Securing the next generation: Enhancing e-safety awareness among young people. *Computer Fraud & Security*, (7), 13-19. [https://doi.org/10.1016/S1361-3723\(09\)70088-0](https://doi.org/10.1016/S1361-3723(09)70088-0).
- Ausloos, J. (2012). The right to be forgotten - worth remembering? *Computer Law & Security Review*, (28), 143-152. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2012.01.006>.
- Bartolini, C. ve Siry, L. (2016). The right to be forgotten in the light of the consent of the data subject. *Computer Law & Security Review*, (32), 218-237. <https://core.ac.uk/download/pdf/31224496.pdf>.
- Belanger, F. ve Xu, H. (2015). The role of information systems research in shaping the future of information privacy. *Information Systems Journal*, 25(6), 573-578. <https://doi.org/10.1111/isj.12092>.
- Bella, D. (2020). Review of Jones et al.: The right to be forgotten. *Surveillance & Society*, 18(3), 428-430. <https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/index>.
- Bernal, P. (2011). A right to delete? *European Journal of Law and Technology*, 2(2), 1-18. <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/75/147>.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
- Bunn, A. (2015). The curious case of the right to be forgotten. *Computer Law & Security Review*, (31), 336-350. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2015.03.006>.
- Burkell, J. A. (2016). Remembering me: Big data, individual identity, and the psychological necessity of forgetting. *Ethics and Information Technology*, 18(1), 17-23. <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1042&context=fimspub&httpsredir=1&referer=>
- Canyaş, O. ve Canyaş, A. B. (2021). Approach towards the right to be forgotten under Turkish Law in comparison with EU and US laws: A need for a reform? *Juridical Tribune*, 11(2), 174-202. <https://www.tribunajuridica.eu/arhiva/An11v2/3.%20Oytun%20Canyas,%20Bayata%20Canyas.pdf>.
- Castellano, P. S. (2012). The right to be forgotten under European law: A constitutional debate. *Lex Electronica*, 16(1), 1-30. <https://ssrn.com/abstract=2176814>.
- Cohen, J. (2013). What privacy is for?. *Harvard Law Review*, (126), 1904-1933. <https://harvardlawreview.org/print/vol-126/what-privacy-is-for/>

- Crouch, M. ve McKenzie, H. (2006). The logic of small samples in interview-based qualitative research. *Social Science Information*, 45, 483-499.
- Çakmut, Ö. Y. ve Doğan, Z. B. (2019). The right to be forgotten as a part of personal data privacy in compendium of contemporary legal issues (Haz. S. Kraljic, Y. Ünver). Slovenia: University of Maribor Press, 17-38.
- Çaycı, B. ve Karagülle, A. E. (2014). X kuşağından Z kuşağına değişen mahremiyet algısı. A. Z. Özgür, M. Barkan, A. İşman, E. Yolcu (Haz.). International Trends and Issues In Communication & Media Conference (190-196). Dubai: UAE.
- Danuvasin, C., Murali, R. ve Lorne, O. (2008). Improving end user behaviour in password utilization: An action research initiative. *Systemic Practice and Action Research*, 21(1), 55-72. <https://doi.org/10.1007/s11213-007-9082-4>.
- Davinson, N. ve Sillence, E. (2010). It won't happen to me: Promoting secure behaviour among internet users. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1739-1747. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.06.023>.
- DeSantis, L. ve Noel Ugarriza, D. (2000). The concept of theme as used in qualitative nursing research. *Western Journal Nursing Research*, (22), 351-372. <https://doi.org/10.1177/01939459000220030>.
- Elmalıca, H. (2016). Bilişim çağıının ortaya çıkardığı temel bir insan hakkı olarak unutulma hakkı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4), 1603-1636. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42360/509942>.
- Elo, S. ve Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>.
- Fabbrini, C. ve Celeste, E. (2020). The right to be forgotten in the digital age: The challenges of data protection beyond borders. *German Law Journal*, (21), 55-65. <https://doi.org/10.1017/glj.2020.14>.
- Floridi, L. (2015). The right to be forgotten: A philosophical view. *Annual Review of Law and Ethics*, (23), 63-179. <https://philpapers.org/archive/FLOQRT.pdf>.
- George, E. J. (2017). The pursuit of happiness in the digital age: Using bankruptcy and copyright law as a blueprint for implementing the right to be forgotten in the US. *The Georgetown Law Journal*, (106), 905-932. <https://www.law.georgetown.edu/georgetown-law-journal/wp-content/uploads/sites/26/2018/06/The-Pursuit-of-Happiness.pdf>.
- Griffin, A. ve Hauser, J.R. (1993). The voice of the customer. *Marketing Science*, 12(1), 1-27.
- Guest, G., Bunce, A. ve Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82.
- Gülener, S. (2012). Dijital hafızadan silinmeyi istemek: Temel bir insan hakkı olarak unutulma hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 25(102), 219-240. <https://www.jurix.com.tr/article/11083>.

- Güler, H., Meral, O., Köse, C., Teyin, A., Şenol, E. ve Koçak, A. (2015). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrenci ve hekimlerinin internet ve sosyal ağ kullanımı üzerine bir anket çalışma. *Medicine Science*, 4(1), 1826-1835. <https://doi.org/10.5455/medscience.2014.03.8180>.
- Gültekin, V. (2024). Bilgi ve belge yönetimi bölümü öğrencilerinin çevrimiçi mahremiyet farkındalığı. *Bilgi Dünyası*, 25(2), 185-215. <https://doi.org/10.15612/BD.2024.768>.
- Gültekin, V. ve Özel, N. (2023). Üniversite öğrencilerinin bilgi güvenliği farkındalığı: Ankara Üniversitesi örneği. *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 6(2), 310-331. <https://doi.org/10.33721/by.1366855>.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık. https://www.seckin.com.tr/kitap/sosyal-bilimlerde-arastirma-yontemleri-felsefe-yontem-analiz-sait-gurbuz-faruk-sahin-s-p-291575368?srsId=AfmBOovritbsU7Bke_CdLCRHoZo4UXMnamTCIm_NPvQx2XzTUbQrwjQ.
- Gürel, B. (2018). Kişisel verilerin korunması bağlamında “unutulma hakkı”. *İstanbul Anadolu Adliyesi Dergisi*, (14), 54-59.
- Henkoğlu, T. (2015). Bilgi güvenliği ve özel verilerin korunması. İstanbul: Yetkin Yayınları. <https://yetkin.com.tr/bilgi-guynligi-ve-kisisel-verilerin-korunmasi-6150>.
- Hoven, J., Blaauw, M., Pieters, W. ve Warnier, M. (2016). Privacy and information technology. the Stanford encyclopedia of philosophy, Spring. <https://plato.stanford.edu/entries/it-privacy>.
- IFLA. (2016). Application of right to be forgotten rulings: The library viewpoint. https://www.ifla.org/files/assets/faife/statements/161024_ifla_on_rtbtf_case_in_france.pdf.
- Kara, O. ve Topaloğlu, M. (2019). Bilgisayar teknolojileri ve bilişim sistemleri öğrencilerinin bilişim güvenliği alanında yeterliliklerinin incelenmesi. *Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi*, 3(1), 20-27. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/775009>.
- Karakaş, M. E. (2020). Dijital geçmişin internet erişiminden kaldırılması ‘Unutulma hakkı’ ve Türk hukukunda görünümü. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(2), 262-289. <https://doi.org/10.51120/NEÜHFD.2020.6>.
- Koops, B. (2011). Forgetting footprints, shunning shadows: A critical analysis of the ‘right to be forgotten’ in big data practice. *SCRIPTed*, 8(3), 229-256. <https://doi.org/10.2966/scrip.080311.229>.
- Kos, M. O. (2019). The right to be forgotten and the media. *Lexonomica*, 11(2), 195-212. <https://doi.org/10.18690/lexonomica.11.2.195-212.2019>.
- KVKK. (2016). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Kwak, C. K., Lee, J. ve Lee, H. (2022). Could you ever forget me? Why people want to be forgotten online. *Journal of Business Ethics*, (179), 25-42. <https://doi.org/10.1007/s10551-021-04747-x>.

- Lyons, A. ve Rohleder, P. (2014). Qualitative research in clinical and health psychology. United Kingdom: Palgrave Macmillan. <https://www.bloomsbury.com/us/qualitative-research-in-clinical-and-health-psychology-9781137291042/>
- Malgieri, G. ve Custers, B. (2018). Pricing privacy-the right to know the value of your personal data. *Computer Law & Security Review*, 34(2), 289-303. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2017.08.006>.
- Martinez, A. (2019). The right to be forgotten. Historical and multidimensional journey.
- Narin, N. G. (2021). A content analysis of the metaverse articles. *Journal of Metaverse*, 1(1), 17-24. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2167699>.
- Newman, A. (2013). Privacy pretense. Foreign affairs, Kasım 6. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2013-11-06/privacy-pretense>.
- Nohe, J. M. (2018). Unutulma hakkı nedir? <https://www.thesslstore.com/blog/right-to-be-forgotten>.
- Ocak, A. (2018). Hakları dengelemek: Unutulma hakkı ifade özgürlüğüne karşı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD)*, 9(33), 507-535. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/980892>.
- Öz, M. ve Kılıç, D. (2020). Kişisel verilerin çevrimiçi mahremiyet ile ilişkisinin içerik analizi yöntemiyle incelenmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(39), 206-224. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/980892>.
- Özel, K. E., Deniz, Ş. ve Pakkan, Ş. (2021). Çocuğu 'haber'den silmek: Çocuk haberlerinde gazetecilik etiği için yeni bir fırsat olarak unutulma hakkı. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, (61), 1-33. <https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2021-902582>.
- Öztemiz, S. ve Yılmaz, B. (2013). Bilgi merkezlerinde bilgi güvenliği farkındalığı: Ankara'daki üniversite kütüphaneleri örneği. *Bilgi Dünyası*, 14(1), 87-100. <https://doi.org/10.15612/BD.2013.136>.
- Patton, M. Q. (2002). Qualitative research & evaluation methods. Sage Publications. <https://www.scirp.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=757192>.
- Peschke, L. (2015). The web never forgets: Aspects of the right to be forgotten. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1), 151-160. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/789099>.
- Polat, Ö. (2023). Türkiye'de kütüphane hizmetlerine yönelik çevrim içi şikâyetlerin incelenmesi: sikayetvar.com örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 37(3), 153-174. <https://doi.org/10.24146/tk.1232839>.
- Politou, E., Michota, A., Alepis, E. ve Pocs, M. (2018). Backups and the right to be forgotten in the GDPR: An uneasy relationship. *Computer Law & Security Review*, (34), 1247-1257. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2018.08.006>.

- Rosen, J. (2012). The right to be forgotten. *Stanford Law Review Online*, (64), 88-92. <https://www.stanfordlawreview.org/online/privacy-paradox-the-right-to-be-forgotten/>
- Rukancı, F. ve Odabaş, H. (2004). Belge yönetiminin bir unsuru olarak yazışma yönetimi. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 385-406. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/219/214>.
- Rustad, M. L. ve Kulevska, S. (2014). Reconceptualizing the right to be forgotten to enable transatlantic data flow. *Harvard Journal of Law & Technology*, 28(2), 349-417. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2627383.
- Safa, N. S., Von Solms, R. ve Fletcher, L. (2016). Human aspects of information security in organisations. *Computer Fraud & Security*, (2), 15-18. [https://doi.org/10.1016/S1361-3723\(16\)30017-3](https://doi.org/10.1016/S1361-3723(16)30017-3).
- Sarkhel, J. (2021). Protection of privacy in a digital world - analysing the right to be forgotten in the context of the EU. *Journal of Law & Legal Studies*, 1(1), 1-13. <http://dx.doi.org/10.17613/8p0v-6h84>.
- Seidman, E. (1991). Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences. New York: Teachers College Press.
- Solove, D. (2006). A taxonomy of privacy. *University of Pennsylvania Law Review*, 154(3), 477-564. https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol154/iss3/1.
- Solove, D. ve Hartzog, W. (2014). The FTC and the new common law of privacy. *Columbia Law Review*, 114(1), 583-676. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2312913>.
- Tirosh, N. (2017). Reconsidering the 'right to be forgotten' - memory rights and the right to memory in the new media era. *Media, Culture & Society*, 39(5), 644-660. <https://doi.org/10.1177/016344371667436>.
- Turgut, C. (2021). Kişilik hakkının bir görünümü olarak unutulma hakkı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. <https://www.onikilevha.com.tr/yayin/2120/kisilik-hakkinin-bir-goeruenuemue-olarak-unutulma-hakki>.
- Uzun, S. A. (2021). Türkiye'de kişisel verilerin korunması ve vatandaş algısının ölçülmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 14(3), 207-221. <https://doi.org/10.17671/gazibtd.735471>.
- Wang, C., Guo, F. ve Ji, M. (2023). Analysis of legal issues of personal information protection in the field of big data. *Hindawi: Journal of Environmental and Public Health*, (1), 1-10. <https://doi.org/10.1155/2022/1678360>.
- Weber, R. H. (2011). The right to be forgotten more than a pandora's box? *JIPITEC*, 2(2), 120-130. <https://www.jipitec.eu/archive/issues/jipitec-2-2-2011/3084>.
- Weber, R. H. (2015). On the search for an adequate scope of the right to be forgotten. *Journal of Intellectual Property Information Technology and E-Commerce Law*, 6(1), 2-10. <https://www.jipitec.eu/jipitec/article/view/150/145>.

- Wyber, S. (2018). The right to be forgotten and libraries. *Journal of Information Ethics*, 27(2), 81-97. <https://mcfarlandbooks.com/product/journal-of-information-ethics-vol-27-no-2-fall-2018/>
- Yelkenci, Ö. F. (2023). Dijital vatandaşlık bağlamında bir insan hakkı olarak unutulma hakkının öğretim programlarındaki yeri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 333-349. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2827925>.
- Yenice Ceylan, Ö. (2021). Unutulma hakkının basın özgürlüğü karşısındaki konumu. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, 3(2), 1-14. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2056433>.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Qualitative research methods in the social sciences. Ankara: Seçkin Publications. https://www.seckin.com.tr/kitap/sosyal-bilimlerdenitel-arastirma-yontemleri-ali-yildirim-hasan-simsek-s-p-116659534?srsId=AfmBOorga9HMuoqvXZ3PGnSN7yB_Z4E14h412uJn9aRa3SrMxtSMczoR.
- Zhan, M. ve Widen, G. (2017). Public libraries: Roles in big data. *The Electronic Library*, 36(1), 133-145. <https://doi.org/10.1108/EL-06-2016-0134>.

Arşivlerde Bilgiye Erişim Problemleri: Devlet Arşivleri Başkanlığındaki Belge Özetleri Hakkında Bir Değerlendirme

Problems of Access to Information in Archives: An Evaluation on Folder Summaries in the Directorate of State Archives

Sinan SÜMBÜL

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Sümbül, S. (2025). Arşivlerde bilgiye erişim problemleri: Devlet Arşivleri Başkanlığındaki belge özetleri hakkında bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 287-318. doi: 10.15612/BD.2025.800

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.800

Geliş Tarihi / Received: 03.02.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 26.05.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Arşivlerde Bilgiye Erişim Problemleri: Devlet Arşivleri Başkanlığındaki Belge Özetleri Hakkında Bir Değerlendirme

Sinan SÜMBÜL*

Öz

Kanıt değeri taşıyan önemli belgelerin toplandığı, düzenlendiği ve hizmete sunulduğu kurumlar olan arşivler, bilimsel araştırmalar için çok önemlidir. Arşivlerde bilgiye erişimi sağlamak için yapılan işlemlerden biri belge özetlerinin çıkarılmasıdır. Bu makalenin amacı, Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan belge özetlerindeki eksikliklerin giderilmesine ve bu konuda yaşanan bilgiye erişim problemlerinin çözümüne katkı sağlamaktır. Çalışma, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivindeki Milli Eğitim Bakanlığı fonunda bulunan kütüphaneler ile ilgili Arap harfli belgeleri kapsamaktadır. Makale, nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüş ve bir durum deseni çalışması yapılmıştır. Makalede nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Belgelerin elde edilmesinde belgesel tarama tekniğinden yararlanılmıştır. Makalede, belge özetleri, Devlet Arşivleri Başkanlığı (DAB) tarafından hazırlanan Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesine uygun şekilde hazırlanmış mıdır? Belge özetleri, uluslararası kuruluşlar olan Amerikan Arşivciler Derneği (Society of American Archivists, SAA) ile Uluslararası Arşiv Konseyi (International Council on Archives, ICA) tarafından ortaya konulan tanımlama alanlarına uygun mudur? sorularının cevapları aranmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda, arşiv belgeleri için oluşturulan özetlerde, belgelerde geçen kişi ve kurumlara ait bilgilerde eksiklikler olması nedeniyle bilgiye erişim problemleri olduğu ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın özgün yanı Devlet Arşivleri Başkanlığındaki belge özetlerini bilgiye erişim açısından ele alması ve olası özetler hakkında bilgi vermesidir.

Anahtar sözcükler: Bilgi ve belge yönetimi, Devlet Arşivleri Başkanlığı, bilgiye erişim, arşiv belgeleri, belge özetleri.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, sinan.sumbul@istanbul.edu.tr

Problems of Access to Information in Archives: An Evaluation on Folder Summaries in the Directorate of State Archives

Sinan SÜMBÜL*

Abstract

Archives, as institutions where important records of evidential value are collected, organized, and made accessible, are significant for scientific research. One of the processes performed to facilitate access to information in archives is the summarization of records. This article aims to contribute to addressing deficiencies in the record summaries within the State Archives and to resolving related issues concerning access to information. The scope of the study is limited to Arabic-script records related to libraries found in the Ministry of National Education collection within the Republican Archive of the Presidency of the State Archives. The research employed a qualitative methodology, utilizing a case study design. Document analysis, a qualitative research method, was applied, and the documentary scanning technique was used to obtain the relevant documents. The article investigates whether the record summaries comply with the classification guidelines set forth by the Prime Ministry Ottoman Archive Classification Instructions prepared by the General Directorate of State Archives. It also examines whether these summaries align with the descriptive standards established by international organizations such as the Society of American Archivists (SAA) and the International Council on Archives (ICA). As a result of the findings obtained from the study, it was revealed that there are problems of access to information due to the lack of information about the people and institutions in the summaries created for archival records. The unique aspect of this study lies in its focus on record summaries within the Directorate of State Archives from the perspective of information accessibility, providing insights into potential summary formats.

Keywords: Information and records management, Directorate of State Archives, access to information, archive records, records summaries.

* Asst. Prof. Dr., Istanbul University, Department of Information and Records Management, sinan.sumbul@istanbul.edu.tr

Giriş

Bilimsel araştırmalar için önemli bilgi merkezlerinden biri olan arşivler, kanıt değeri olan ve muhafaza edilmesi gereken önemli belgelerin toplandığı, düzenlendiği ve hizmete sunulduğu kurumlar olarak toplumsal yaşamda önemli bir yere sahiptir. Birincil kaynaklara ev sahipliği yapan arşivlerin bilimsel araştırmalar için taşıdığı önem çok büyüktür. Arşivlerin ve diğer bütün bilgi merkezlerinin temel fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için yapmaları gereken işlemler belgelerin seçilmesi, düzenlenmesi ve hizmete sunulması şeklinde özetlenebilir. Arşivlerde belgeler, düzenleme ve tanımlama işlemleri altında tasnif edilir. Tasnif işlemleri sırasında araştırmacıların bilgiye hızlı ve doğru şekilde ulaşabilmeleri için yapılanlardan biri de belge özetlerinin çıkarılmasıdır. Amerikan Arşivciler Derneğinin (Society of American Archivists, SAA) bu konudaki yaklaşımı, belge özetlerinin, her koleksiyonun provenansını, başlığını, serisini, tarihlerini ve kapsamını ihtiva etmesi gerekir (Pearce-Moses, 2005, s. 376) şeklindedir. Arşiv standartları konusunda en önemli kuruluşlardan biri olan Uluslararası Arşiv Konseyi (International Council on Archives, ICA), tanımlamada, referans kodu, başlık, üretici, tarih, tanımlama biriminin kapsamı ve tanımlama düzeyini gerekli temel öğeler olarak görmektedir (ICA, 2000, s. 9). Türkiye’de arşiv belgelerinin özetlerinin hazırlanması konusunda Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nün (günümüzde Devlet Arşivleri Başkanlığı) 1992 yılında hazırladığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesinde tanımlama öğelerinin ve özet bilgilerinin belgedeki bütün önemli ve sonuç bildiren bilgileri kapsamı gerektiği ifade edilmekte ve özetlerde, kim, nerede, neden, nasıl, ne zaman sorularına cevap verilmesi beklenmektedir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, s. 25-26). Arşiv belgesinin kısa ve öz olarak tarih, konu, isim gibi temel erişim unsurlarını içeren kısaltılmış şekline özet denir (Rukancı ve diğerleri, 2023, s. 109). Belge özetlerinin hazırlanması konusunda Anameriç’in yaklaşımı dikkat çekicidir.

Belge özetleme, hem arşiv yönetiminin hem de arşiv belgelerine/malzemesine erişimin süreçlerinden biridir. Özetlemede temel amaç, bilgi parçalarının gramer kurallarına dikkat edilerek mantıksal bir dizge içerisinde anlamlı şekilde kısaltma işlemini ifade etmektedir. Ancak özetleme salt belgenin/malzemenin tanımlanması değil erişimi olanaklı kılan ‘kolaylaştıran’ verileri içeren -içermesi gereken- bir süreçtir. (Anameriç, 2019, s. 17)

Bu konuda, ICA tarafından ortaya konulan standartlardan, yedi tane temel alan belirleyip bunların alt düzeydeki detayları ile bir özel arşive nasıl uyarlanacağını gösteren çok önemli bir çalışma Niyazi Çiçek tarafından yapılmıştır (Çiçek, 2017). Çiçek tarafından yapılan bu çalışma farklı koleksiyonlara uyarlanabilecek örnek bir çalışma olması açısından oldukça önemlidir. Belge özetleri, Türkiye gibi alfabe değişikliği yaşamış ülkelerde çok önemli bir hale gelmektedir. Arap alfabesi ile yazılan arşiv belgelerini herkes okuyamadığı için bu belgeler ile ilgili özetlerin hazırlanması hem çok önemlidir hem de büyük bir özen gerektirmektedir. Çünkü araştırmacılar bu özetlere

bakarak araştırma konuları ile ilgili bilgi ve belgelere ulaşmak istemektedirler. Nitekim günümüzde ağırlıklı olarak web taraması ile araştırma yapılmakta ve bu araştırmalarda anahtar sözcükler kullanılarak belgelere ulaşılmaktadır. Belgelerin özetlerinde ne kadar çok tanımlayıcı öge olursa araştırmacıların bilgiye erişimi o nispette kolay olacaktır. Belgelerdeki bilgiler özetlere tam olarak yansıtılmaz ise bilgiye erişim zorlaşacak ve aranılan konuya ulaşmak için fonlar tek tek seçilerek araştırma yapmak gerekecektir. Bu durum araştırmacılar açısından çok büyük zaman ve emek kaybına sebep olmasının yanı sıra aranılan bilgiye ulaşmak çoğu zaman mümkün olamayacaktır. Dolayısıyla özet bilgilerin araştırmacılar için bilgiye erişimde vazgeçilmez araçlardan biri olduğu söylenebilir.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, hem Osmanlı Devleti'nden kalan arşiv belgeleri hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin arşiv belgelerine sahip olması bakımından Türkiye'deki en önemli bilgi merkezlerinden biridir. Devlet Arşivleri Başkanlığında, arşiv belgelerinin korunması ve kolayca taşınması için dayanıklı ve arşiv belgelerinin fiziksel özelliklerine uygun kutu, sandık, gömlek/föy, dosya/klasör gibi taşıyıcı/koruyucu malzemeler kullanılmaktadır (Rukancı ve diğerleri, 2023, s. 80). Farklı türde arşiv belgeleri bu koruyucu malzeme içerisinde muhafaza edilmektedir. Arşiv belgelerinin muhafazası için kullanılan dosya ve gömleklerin özetleri hazırlanmaktadır. Devlet Arşivleri Başkanlığı için hazırlanan rehberde "...dosyada bulunan bütün gömleklerin özetleri listelenmektedir. Eğer dosya ve gömlek numarası yazılarak arama yapılacak olursa, doğrudan ilgili gömleğin özeti gelecektir..." (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2017, s. 294) ifadeleri yer almaktadır. Arşivcilik literatüründe gömlek/föy; bir fondaki serilere ait dosyalardaki arşiv belgelerini fiziki olarak birbirinden ayırıp belgeleri muhafaza etmek için kullanılan, üzerinde içindeki belgelere ait kimlik bilgilerinin bulunduğu genellikle kitap kabı biçiminde ikiye katlanmış hafif mukavva, sert karton veya kâğıt yaprağına (Rukancı ve diğerleri, 2023, s. 65) denilmektedir. Araştırmalar bu özetlerden yararlanılarak yapılmaktadır. Ancak gömleklerde birden fazla arşiv belgesi bulunabilmektedir. Araştırma yapılırken arama sonuç ekranında ulaşılan gömlekler için "belge özeti" ifadesi yer almaktadır. İçerisinde birden fazla belge bulunan gömlekler için bu ifade yanıltıcı olabilmektedir. Çünkü oradaki özet bir belgenin değil gömleğin özettir ve bir gömlekte birden fazla ve farklı konularda belge bulunabilmektedir. Makale kapsamında ele alınan gömleklerde bu durum gözlenmiş ve özet bilgilerinin gerek Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesi gerek SAA ve ICA'nın tanımlama konusundaki yaklaşımları dikkate alındığında yetersiz olduğu görülmüştür. Makalede, bilgiye erişim konusundaki bu önemli sorunun çözümüne katkı sunulması hedeflenmiştir.

Bilgi merkezlerinde bilgiye erişim konusu önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan belge özetlerinin hazırlanması bilginin organizasyonu ile ilgili olan ve bilgiye erişimi etkileyen bir konudur. Bu sebeple var olan bilgi kaynaklarından yararlanmayı mümkün kılan erişim konusunda ülkemizde yapılan belli başlı çalışmalardan bazıları hakkında kronolojik sıraya göre bilgi vermek gerekmektedir.

Bu konuda “Arşivcilikte Genel Tasnif Sistemi ve Bileşenleri” isimli makale arşivlerdeki tasnif sistemleri hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Makalede, arşivlerdeki tasnif işlemlerinin ilgili arşivin amacına uygun ve etkin bir hizmet verebilmesi için belirleyici olduğu ifade edilmekte, türü ve miktarı göz önünde bulundurularak belirlenecek genel tasnif sistemi ile bu sistemin hangi amaçlarla, hangi yöntemlerle ve nasıl bir süreçte yapılması gerektiği örnekleri ile açıklanmaktadır (Rukancı ve Koç, 2010).

Bu konudaki önemli çalışmalardan biri “Uluslararası Arşiv Tanımlama Standardının Türkiye’deki Özel Koleksiyonlar İçin Kullanılma Koşullarının Değerlendirilmesi: İSAM Kütüphanesi Ziyad Ebüzziya Evrakı Örneği” adlı çalışmadır. Uluslararası Arşiv Konseyi (International Council on Archives, ICA) tarafından ortaya konulan ISAD(G) standartlarından, yedi tane temel alan belirleyip bunların alt düzeydeki detayları ile bir özel arşive nasıl uyarlanacağını gösteren çalışma, farklı koleksiyonlara uyarlanabilecek örnek bir çalışma olması açısından dikkat çekicidir (Çiçek, 2017).

Burçak Şentürk’ün, “Provenans ve Orijinal Düzene Saygı Prensiplerinin Arşiv Malzemesinin Düzenlemesi ve Tanımlanması Açısından Gerekliliği” (2017) ile “Arşivsel Tanımlama: Arşivi Görünür Kılmanın Vazgeçilmez Unsuru” (2019) isimli çalışmalarında arşivlerde düzenleme konusu ele alınarak arşivsel düzenlemenin önemli noktalarına değinilmiştir.

Bu konudaki önemli çalışmalardan biri de “Arşivlerde Tanımlama ve Üstveri: Osmanlı Dönemi Belgeleri” adlı kitaptır. Çalışmada, Osmanlı dönemi arşiv belgelerinin düzenlenmesi ve tanımlanması konusu ele alınmış, belgelerin karakteristik özelliklerine göre üstveri elemanlarıyla tanımlama yapmanın önemine değinilmiştir (Şentürk, 2019).

Bu konuda önemli çalışmalardan biri “Arşivlerde Belge Özetleme, İndeks ve Katalog Standardı Oluşturma” adlı makaledir. Bu makalede arşiv belgelerine erişimin, nitelikle alanları kadar belgenin içeriği ile doğru orantılı olduğu ve özetlemenin araştırmacıların belgeye erişim için kullanabileceği kelimelerden oluşması gerektiği ifade edilmektedir. Araştırmacıların ihtiyaç duyduğu belgeye erişimini sağlayacak özetleme sürecinde belge içeriğinde bulunan zaman, yer, kişi, kurum ve konu bilgilerinin mutlaka yer alması gerektiği belirtilmektedir. Özetleme yapılırken konu ve anahtar kelime seçiminde kavramsal dizin (thesaurus) ve konu listelerinin kullanılmasının önemi üzerinde durulmaktadır (Anameriç, 2019).

Konu ile ilgili diğer bir dikkat çekici çalışma, “Dijital Çağda Değişen Belge Olgusunun Arşivcilikte Düzenleme ve Tanımlamaya Etkisi: Literatüre Dayalı Bir İnceleme” başlığını taşımaktadır. Makalede, gelişen teknoloji ile belge formlarında yaşanan değişimlerin tanımlama ve düzenleme işlemlerine nasıl yansıdığı ve bu konuda geleneksel yöntemlerin yeterliliği literatüre dayalı olarak değerlendirilmektedir (Akgün ve Çiçek, 2022).

İshak Keskin ve Ceyhan Güler'in birlikte hazırladığı "Arşiv Hizmetleri Değerlendirme (Akreditasyon) Kriterleri ve Devlet Arşivleri Başkanlığının (Türkiye) Arşiv Hizmetlerinin Değerlendirilmesi" adlı çalışma, Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından yürütülen arşiv hizmetlerini ele alması bakımından dikkat çekicidir (Keskin ve Güler, 2023).

Araştırmanın Amacı, Problemi ve Araştırma Soruları

Türkiye'deki en önemli bilgi merkezlerinden biri olan Devlet Arşivleri Başkanlığındaki farklı fonlara ait arşiv koleksiyonları tasnif edilip tanımlanırken dosya ve gömleklerde bulunan belgelerin özetleri hazırlanmaktadır. Özellikle Arap harfli olan arşiv belgelerinin Latin harfleri ile özet bilgilerinin çıkarılması araştırmacılar için çok büyük önem taşımaktadır. Araştırmacılar bu özetlerden faydalanarak araştırmalarını gerçekleştirmektedir.

Gömleklerde birden fazla arşiv belgesi yer alabilmektedir. Devlet Arşivleri Başkanlığının web sayfasında araştırma yapılırken arama sonuç ekranında ulaşılan gömlekler için "belge özeti" ifadesi kullanılmaktadır. İçerisinde birden fazla belge bulunan gömlekler için bu ifade yetersiz ve yanıltıcı olabilmektedir. Nitekim özet bilgisi bir belgenin değil gömleğin tamamının özetidir. Ancak birden fazla ve aynı konu ya da işin (vaka) farklı işlemlerine ait belgelerin bulunduğu gömleklerde bu özet ifadeler yetersiz olabilmektedir. Makale kapsamında incelenen gömleklerde bu durum gözlenmiş ve özet bilgilerinin hem Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesinde belirtilen hususlara hem de SAA ve ICA'nın tanımlama konusundaki yaklaşımlarına göre yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca çıkarılan bazı özetlerde belgede yer alan kimi özel şahıs ve kurum isimlerine yer verilmediği bazı özetlerde de yanlış okumalara bağlı olarak hatalı bilgilerin verildiği görülmektedir. Bilgiye erişim açısından önemli bir sorun olan özet bilgilerin yetersizliği çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Makalede, belge özetleri, Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesine uygun şekilde hazırlanmış mıdır? Belge özetleri, uluslararası kuruluşlar olan SAA ile ICA tarafından ortaya konulan tanımlama alanlarına uygun mudur? sorularının cevapları aranmıştır.

Makalenin amacı, Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan gömlek özetlerindeki bilgi eksikliklerine dikkat çekerek bilgiye erişim problemlerinin çözüme kavuşturulmasına katkı sunmaktır. Bu amaca ulaşmak için gömleklerde yer alan bütün belgelerin dikkatli bir şekilde okunması ve belgelerde geçen bütün özel şahıs ve kurum isimleri ile tanımlayıcı bilgilerin her birine özetle yer verilmesi gerekmektedir. Nitekim makalede ele alınan belgeler incelenerek özet hazırlamak için örnek olabilecek değerlendirmeler yapılmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür ve bir durum deseni çalışması yapılmıştır. Makale hazırlanırken araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Olguların ve olayların doğal ortamda izlendiği nitel araştırmalarda, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır. Nitel araştırmalar, konuları derinlemesine anlamayı amaçlayan ve “nasıl” ile “niçin” sorularına odaklanan araştırma yöntemleridir (Kıral, 2020, s. 173; Sak ve diğerleri, 2021, s. 229). Bu bağlamda, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan doküman analizi yöntemi, diğer yöntemleri destekleyici bir araç olmasının yanı sıra, tek başına da bağımsız bir araştırma yöntemi olarak kabul edilmektedir (Bowen, 2009, s. 29; Morgan, 2022, s. 66). Doküman analizi, fiziksel ya da elektronik dokümanları sistematik bir şekilde inceleyerek yeni anlamlar ve bakış açıları geliştirmeye, ayrıca deneysel bilgiler elde etmeye olanak tanır (Hoepfl, 1997, s. 49; Kıral, 2020, s. 173; Morgan, 2022, s. 64; Sak ve diğerleri, 2021, s. 241). Doküman analizi yöntemi, araştırmacılara verileri derinlemesine analiz etme ve yorumlama fırsatı sunarak bilimsel çalışmalara önemli katkılar sağlamaktadır. Bu sebeple çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Belgelerin toplanmasında belgesel tarama tekniğinden yararlanılmıştır.

Veri Toplama

Çalışma, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi Milli Eğitim Bakanlığı fonunda bulunan 1923-1928 yılları arasındaki kütüphanecilik ile ilgili Arap harfli belge özetleri ile sınırlıdır. Arap harfli belgelerden bu alfabeyi bilmeyen araştırmacıların yararlanması ancak bu belgeler için hazırlanan özetler vasıtası ile mümkün olmaktadır. Bu sebeple araştırma Arap harfli belgeler üzerine odaklanmış ve 1923-1928 yılları arası ile sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla çalışma sonucunda ortaya konulan tespitler de araştırma kapsamındaki verilerle sınırlıdır.

Makalede benimsenen araştırma sorularını cevaplayabilmek için Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivindeki Milli Eğitim Bakanlığı fonunda bulunan 1923-1928 yılları arasındaki kütüphaneler ile ilgili Arap harfli belgeler tespit edilmiştir. Konu ile ilgili belgelere ulaşmak için Devlet Arşivleri Başkanlığının web sayfasında Cumhuriyet Arşivi içinde yer alan Milli Eğitim Bakanlığı fonunda “hafız-ı kütüb, katalog, kitap, kütüphane, kütüphaneci” sözcükleri ile aramalar yapılmıştır. Aramalar sonucunda ulaşılan özet bilgiler incelenmiş ve uluslararası tanımlama alanlarındaki temel öğelere uygun olmayan veya tanımlama için kullanılan kavram ve sözcüklerin belirli bir durum, kişi, kurum ve yer bağlamında net bilgi içermeyen özetler arasından seçim yapılmıştır. Örneğin inceleme sonucunda altı tane gömlek seçilmiş ve bu gömleklerde bulunan 52 tane belge okunup değerlendirilerek belirtilen problemler çerçevesinde özetlerin yetersiz olduğuna dair tespitler yapılmıştır.

Veri Analizi

Çalışma kapsamında verilerin analiz edilme sürecinde öncelikle özetlerinde, hangi kişi veya kurum hakkında bilgi verildiği net olarak ifade edilmeyen dokümanlar Devlet Arşivleri Başkanlığının web sitesinden indirilmiştir. Özet bilgilerinde net ifadelerin olmadığı tespit edilen gömleklerdeki toplam 52 tane Arap harfli belge tek tek okunarak Latin harflerine aktarılmıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığının web sitesinde yer alan gömlek özetleri ile aynı gömlek içinde yer alan belgelerin içerikleri karşılaştırılmıştır. Gömlek özetlerinin gömlekteki bütün belgeleri kapsayıp kapsamadığı incelenmiştir. Gömlek özetlerinin gömlekte yer alan belgelerdeki temel öğeleri (SAA, ICA gibi kuruluşlara tarafından belirlenen tanımlama alanları) içerip içermediği incelenmiştir. Her gömlek için bir tablo oluşturularak gömlekte yer alan belgelerdeki bütün bilgiler genel hatlarıyla ortaya koyulmuştur. Ayrıca her bir gömlek için yukarıda belirtilen uluslararası kuruluşların ortaya koyduğu tanımlama alanlarına uygun referans özet örneği hazırlanmıştır.

Özet Çıkarma Kriterleri

Devlet Arşivleri Başkanlığının hazırladığı talimatnamede arşiv belgeleri için özet çıkarırken dikkat edilecek hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Özetle kim, nerede, neden, nasıl, ne zaman sorularına cevap verilmeli, belgeyi kapalılığa yer vermeyecek şekilde açıklayan ve konunun genel çerçevesini belirleyen sorulara cevap bulunmalıdır.
- Özetle tahmin ve iddialara yer verilmemeli, şahsî yorumlarda bulunulmamalıdır.
- Özetle lüzumsuz ifadelerden kaçınarak sadece konunun özü verilmeli, belgenin içeriğiyle doğrudan ilgisi bulunmayan yer, şahıs ve kurum adlarına yer verilmemelidir.
- Ekinde kitap, dergi, broşür, gazete vs. bulunan belgelerin özetlerinde, söz konusu yayınların orijinal isimleri ile varsa yazar ve neşredildiği yer bilgileri belirtilmelidir.
- Birden fazla konu içeren belgelerde, her farklı konu için ayrı özet hazırlanmalı ve aralarına kesme işareti konmalıdır.
- Osmanlı dönemine ait tabirler (yer, müessese, rütbe, unvan vb.) orijinal şekliyle yazılmalıdır.
- Yabancı dilde yazılmış belgelerde geçen tabirler, sadece sözlük anlamlarına göre birebir tercüme edilmemeli, orijinal ismi tespit edilerek kullanılmalıdır.

- Özetlerin düzgün, okunaklı, Türkçenin temel yapısına ve imlâ kurallarına uygun olmasına dikkat edilmeli ve günümüz Türkçesinin kullanılmasına özen gösterilmelidir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, s. 26-29).

Bu konuda, Devlet Arşivleri Başkanlığının hazırladığı talimatnamede belirtilen hususlar ile SAA'nın, belge özetlerinin, her koleksiyonun provenansını, başlığını, serisini, tarihlerini ve kapsamını içermesi gerekir (Pearce-Moses, 2005, s. 376) yönündeki yaklaşımı ve ICA'nın hazırladığı ISAD(G) dikkate alınarak özetlerin nasıl hazırlanması gerektiği konusunda kriterleri belirlemek mümkün olabilir. ISAD(G)'de yedi temel alan vardır. Bu yedi alanı şu şekilde sıralamak mümkündür: kimlik, kontekst (bağlam), içerik ve yapı, erişim ve yararlanma, yardımcı (ilişkili) materyaller, notlar, tanımlama kontrolü alanlarıdır (Çiçek, 2016, s. 294-295; ICA, 2000, s. 13-35) Bu alanlardan kimlik, kontekst (bağlam), içerik ve yapı alanları, belge özetlemede dikkate alınması gereken alanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Kimlik alanı, beş alt başlık içermektedir. Bunlar; referans kodu, başlık, tarih, tanımlama düzeyi ile tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu başlıklarından oluşmaktadır. Kontekst (bağlam) kapsamında yer alan üreticinin adı alt maddesinin özet işlemlerinde kullanılması gerekmektedir. İçerik ve yapı alanında yer alan kapsam ve içerik alt maddesi de belge özetlerinin hazırlanmasında dikkate alınması gereken hususlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Yukarıdaki bilgilerden hareketle arşiv belgelerinin özetlerini hazırlamak için gerekli parametreleri üç ana başlık altında sıralanan alt başlıklar ile birlikte toplam yedi başlık altında değerlendirmek mümkün olabilir (Çiçek, 2016, s. 294-295; ICA, 2000, s. 13-35). Bu yedi başlık, Devlet Arşivleri Başkanlığının hazırladığı talimatname ve SAA'nın belge özetleri konusundaki yaklaşımı ile düşünüldüğünde aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Çiçek, 2016, s. 294-295; Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, s. 25-26; ICA, 2000, s. 13-35; Pearce-Moses, 2005, s. 376):

- Referans kodu
- Başlık
- Tarih (ne zaman)
- Tanımlama düzeyi
- Tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl)
- Üreticinin adı (kim)
- Kapsam ve içerik (neden ve nerede)

Bulgular

Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan arşiv belgeleri tarihin birinci elden tanıkları olmaları sebebi ile araştırmacılar için çok büyük önem taşımaktadır. Araştırmacıların bu belgelere hızlı ve doğrudan ulaşabilmeleri için tanımlama öğelerinin ve özet bilgilerinin belgedeki bütün önemli ve sonuç bildiren bilgileri kapsamı ve kim, nerede, neden, nasıl, ne zaman sorularına cevap vermesi gerekmektedir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, s. 25-26).

Yukarıda, Devlet Arşivleri Başkanlığının hazırladığı talimatname, SAA'nın belge özetleri konusundaki yaklaşımı ve ICA'nın hazırladığı ISAD(G) dikkate alınarak belge özetlemede kullanılması gereken parametreler, referans kodu, başlık, tarih (ne zaman), tanımlama düzeyi, tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl), üreticinin adı (kim), kapsam ve içerik (neden ve nerede) şeklinde belirlenmiştir. Özetleme, belge içeriğine sadık kalınarak yapılan bir işlem olduğu kadar kullanılan terimlerin de doğru seçilmesi gereken bir eylemdir. Özetleme sürecinde özetin çıkarılmasında kullanılacak sözcüklerin, anlamsal, biçimsel ve söz bilimsel farklılıklarına dikkat edilmelidir. Özetlemede kullanılan yöntemler: tüm belgenin özetlenmesi, belge grubunun özetlenmesi, belge üzerinde yer alan özetin (hülasa/zübde) kullanılmasıdır (Anameriç, 2019, s. 17-19). Özetlemenin süreçleri, konunun belirlenmesi, belirlenen içeriğe göre metnin bağlamının oluşturulması, metnin dilbilgisi kurallarına uygun biçimde yazılması (Anameriç, 2019, s. 20) şeklinde ifade edilebilir.

Belge özetlerinin nasıl olması gerektiği konusundaki bilgiler ışığında Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan kütüphanecilik ile ilgili bazı arşiv belgeleri ele alınarak konunun daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır.

Tablo 1*BCA,180900/51/259/7 Gümleğindeki Arşiv Belgelerinin Analizi*

Belge No	Belge Özeti
1. Belge	Gazi Osman paşa Sultanisi Müdüriyeti tarafından 26 Nisan [1]339 tarihinde İstanbul vilayeti Maarif Müdürlüğüne gönderilen belgede Hem Maarif Müdürlüğü hem de okul yönetimi tarafından tedarik edilerek okul kütüphanesine konulan kitapların demirbaş defterine kayıtlarının yapıldığı ve demirbaş numaralarını gösteren listenin taktim edildiği ifade edilmektedir.
2. Belge	Gazi Osman Paşa Sultanisi demirbaş defterine kaydedilen kitaplar hakkında bilgi verilmektedir. 1199 – 1206 arasında sıra numarası alan 8 kitap; sıra numarası, adet, nevi ve cinsi, evsafı, geliş tarihi, suret-i tedariki olmak üzere 6 başlık altında kaydedilmiştir. Belgenin alt kısmında Gazi Osman Paşa Sultanisi mührü vardır. Kitaplar: 1- Anadolu'da Yunan zulmü ve vahşeti 2- Nutuk iftitahı 3- İzmir yollarında 4- Sıhhi sahifeler 1 5- Sıhhi sahifeler 2 6- Sıhhi sahifeler 3 7- Felsefe-i İslamiye tarihi 8- Şeyh-i ekberi niçin severim
3. Belge	Belgede yazılı bilgi yoktur. Sadece 12409, 671, 1, 1, 0 şeklinde bazı rakamlar vardır.

BCA,180900/51/259/7 Gümleğindeki Arşiv Belgelerinin Değerlendirmesi: BCA'daki Özetinde **"Kütüphaneye alınacak kitaplar hakkında"** ifadesi bulunan gümlekte söz konusu kütüphanenin neresi olduğu, belgede hangi kurumların ve şahısların isimlerinin geçtiği belirtilmemiştir. Ayrıca belgede okula ait mührün bulunduğu bilgisi de önem taşımaktadır. Özetle bu bilgi de verilmemiştir. Özetteki tarih bilgisi 26.04.1923'tür.

Devlet Arşivleri Başkanlığının hazırladığı talimatname ile SAA'nın belge özetleri konusundaki yaklaşımı ve ICA'nın hazırladığı ISAD(G)'yi dikkate alarak oluşturulan kriterler göz önüne alındığında olası özet aşağıdaki şekilde oluşturulabilir.

Özet Örneği

Referans kodu: BCA,180900/51/259/7

Başlık: Gazi Osman Paşa Sultanisi kütüphanesine Alınacak Kitaplar

Tarih (ne zaman): 26.04.1923

Tanımlama düzeyi: Föy/Gümlek

Tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl): Gömlekte 3 adet belge bulunmaktadır.

Üreticinin adı (kim): Gazi Osman Paşa Sultanisi Müdüriyeti ile İstanbul Maarif Müdürlüğü

Kapsam ve içerik (neden ve nerede): Belgelerin konusu, alınan 8 adet kitabın Gazi Osman Paşa Sultanisi kütüphanesine konulmasıdır. Belgede Gazi Osman Paşa Sultanisi mührü vardır.

Tablo 2

BCA,180900/53/266/7 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Analizi

Belge No	Belge Özeti
1.-10. Belge(ler)	Gömlekteki 10 tane belge müstakil belgeler olmayıp esasında tek bir kütüphane defterinden oluşmaktadır. Bu defterde 521 tane kitabın ismi, yazarı ve türü hakkında bilgi bulunmaktadır.
11. Belge	Mercan Sultani Mektebi antetli bir kâğıda yazılan belgede daha önceki bir yazı ile talep edilen kütüphane defterinin hazırlanarak arz edildiği beyan edilmektedir. Belgenin altında Mercan Sultanisi Müdürü namına muavin Hakkı imzası vardır.

BCA,180900/53/266/7 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Değerlendirmesi: BCA'daki özet bilgisinde "Mersin Sultanisi Kütüphanesi'ne ait kitap listesi" ifadesi bulunan gömlekte aslında Mercan Sultani Mektebine ait kütüphane defteri bulunmaktadır. Burada Mercan yerine Mersin denilerek doğrudan hatalı bilgi verilmiştir. Ayrıca belgelerde yer alan kurum ve şahıs isimleri, Mercan Sultani Mektebi anteti ile okul müdür yardımcısının ismi ve imzası özette belirtilmemiştir. Belge özetinde bu bilgilerin dikkate alınmamış olması bilgiye erişim açısından sorun oluşturmaktadır. Özetteki tarih bilgisi 16.08.1923'tür. Belgelerin özeti aşağıdaki şekilde oluşturulabilir.

Özet Örneği

Referans kodu: BCA,180900/53/266/7

Başlık: Mercan Sultani Mektebine Ait Kütüphane Defteri

Tarih (ne zaman): 16.08.1923

Tanımlama düzeyi: Föy/Gömlek

Tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl): Gömlekte 2 adet belge bulunmaktadır.

Üreticinin adı (kim): Mercan Sultani Mektebi

Kapsam ve içerik (neden ve nerede): Mercan Sultani Mektebine ait kütüphane defteri ve bu defterdeki 521 tane kitabın ismi, yazarı ve türü hakkında bilgi bulunmaktadır. Belgelerde Mercan Sultani Mektebi anteti ile imza bulunmaktadır.

Tablo 3

BCA,180900/51/261/5 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Analizi

Belge No	Belge Özeti
1. Belge	Maarif Vekaleti tarafından 9 Teşrinisani [1]341 tarihinde Hars Müdüriyetine gönderilen belgede; bu eser [Halk kütüphanelerinin suret-i tesisi ve usul-i idaresi] hakkında mukavele düzenlenmesi icap ediyor. Kesin ücret hakkında talimatnamede bir kayıt olmadığından divanda itiraz olması durumunda matbaadan malumat istenilmiş ve muamele bundan dolayı tehir etmiştir. Bir örneği taktim kılınan mukavelenamenin Ahmet Saffet Bey tarafından düzenlenmesi ile dairemize gönderilmesi rica olunur ifadesi bulunmaktadır.
2. Belge	Maarif Vekaleti Matbaa-i Amire Müdüriyeti tarafından 2 Teşrinisani [1]341 tarihinde Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme heyeti başkanlığına gönderilen belgede; Halk kütüphanelerinin suret-i tesisi ve usul-i idaresi adındaki eserin Türk tarihi kıtasında basılması halinde yaklaşık 16 forma tutacağı anlaşılmıştır. Ancak eserin basım adedi ve kıtası, sayfaları konulacak levhalar hakkında bazı izahatlar gerektiği belirtilmektedir. Hars müdüriyetinden gelen yazıda bu eserin bir an evvel basılmasının istendiği ancak kitabın basımının belirtilen sebeplere bağlı olduğu ifade edilmektedir. Belgede Matbaa-i amire müdürünün imzası bulunmaktadır. Ayrıca belgenin altında "aidiyeti cihetiyle hars müdüriyet-i alisine taktim" notu bulunmaktadır.
3. Belge	Maarif Vekaleti Hars Dairesi tarafından 22 Teşrinisani [1]341 tarihinde Telif ve Tercüme riyasetine gönderilen belgede; Macarcadan tercüme edilen ve 150 sayfadan oluşan halk kütüphanelerinin suret-i tesisi ve usul-i idaresi adındaki eserin önemine ve aciliyetine binaen matbaa-i amirede bir an evvel basılmasının temini ve eseri tercüme eden Ahmet Saffet Beye de iki yüz liranın verilmesi istenmektedir. Belgenin altında Maarif Vekilinin imzası bulunmaktadır. İmzanın alt tarafındaki notlarda Telif ve Tercüme heyeti reisi ile Hars Müdürünün imzaları ve konuya dair ifadeleri bulunmaktadır.
4. Belge	Maarif Vekaleti tarafından 24 Eylül [1]341 tarihinde Matbaa-i amire Müdüriyetine gönderilen belgede; matbaanıza gönderildiği anlaşılan Halk kütüphanelerinin suret-i tesisi ve usul-i idaresi adındaki eserin Rıza Nur beyin Türk Tarihi listesinde hesap edilmek suretiyle kaç formadan ibaret olduğunun süratle bildirilmesi istenmektedir.
5. Belge	18 Kanunusani 1341 tarihinde Eskişehir İmam Hatip Mektebi tarih ve Coğrafya muallimi Numan tarafından coğrafyaya dair başlığı ile yazılan belgede okutulmakta olan coğrafya kitaplarının güzel ve öğrenciler için yeterli olduğu ancak coğrafya öğretmenine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca tarih branşında olduğu gibi coğrafyada da Türkçe kelimelere daha çok önem verilmesi temenni edilmektedir.

6. Belge	Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme heyeti tarafından 21 Ağustos [1]341 tarihinde gönderilen belgede; [Menemenlizade] Ethem bey efendiye başlığını taşıyan belgede hukuk-ı esasiye adlı eserin kıymetli olduğunun kabul edildiği ancak okul kitaplarının basımına öncelik verildiği için bu eserin ancak gelecek sene tahsisatından bastırılabilceği ifade edilmektedir. Belgenin altında imza bulunmaktadır. Ayrıca Belgenin alt kısmında Menemenlizade Ethem beyin adres bilgisi vardır.
7.-8. Belge(ler)	Maarif Vekili Vasıf Beyefendiye [Hüseyin Vasıf Çınar] başlığını taşıyan belge, 12 Ağustos 1340 tarihinde Menemenlizade Ethem Bey tarafından yazılan bir mektuptur. Belgenin iki yüzüne yazılan mektupta Menemenlizade Ethem Beyin şahsı ve tercüme ettiği hukuk-ı esasiye adlı eser hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Eserin üç ciltten oluştuğu ve devlet matbaasında bastırılmasına karar verildiği, 1. ve 2. ciltlerin basılmasına rağmen 3. cildin aylar geçmiş olmasına rağmen basılmadığı ifade edilmektedir. Bu kitabın yanı sıra Fransız hukukçu Léon Duguit'in konferanslarını da tercüme ederek Maarif vekaletine sunduğunu ancak ona da bir cevap alamadığını belirtmekte ve eserlerinin kendisine geri verilmesini talep etmektedir. Belgenin altında Menemenlizade Ethem Beyin imzası ve adres bilgileri bulunmaktadır.

BCA,180900/51/261/5 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Değerlendirmesi: BCA'daki özet bilgisinde "Halk kütüphanelerine sevk edilecek kitaplar hakkında" ifadesi bulunan gömlekte esasında halk kütüphanelerine gönderilecek kitaplar ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Kütüphaneler ile ilgili olarak yalnızca Ahmet Saffet Bey tarafından tercüme edilen Halk kütüphanelerinin suret-i tesisi ve usul-i idaresi adlı kitabın basımı ile ilgili bilgi vardır. Dolayısıyla gömlekteki özet bilgisi hatalı olduğu için bilgiye erişim açısından önemli bir engel oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra özetle, belgelerde geçen kurum ve şahıs isimleri ve imzalar gibi bilgilere yer verilmemiş olması da bilgiye erişim açısından önemli eksiklerdir. Özetteki tarih bilgisi 09.11.1925'tir. Belgeler için olası özet şu şekilde oluşturulabilir:

Özet Örneği

Referans kodu: BCA,180900/51/261/5

Başlık: Halk kütüphanelerinin suret-i tesisi ve usul-i idaresi adlı kitap ile hukuk-ı esasiye adlı kitapların basımı

Tarih (ne zaman): 12.09.1924 ile 09.11.1925

Tanımlama düzeyi: Föy/Gömlek

Tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl): Gömlekte 8 adet belge bulunmaktadır.

Üreticinin adı (kim): Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Riyaseti, Maarif Vekaleti Hars Dairesi, Matbaa-i Amire, Ahmet Saffet Bey, Eskişehir İmam Hatip Mektebi tarih ve

coğrafya öğretmeni Numan, Menemenlizade Ethem Bey, Maarif Vekili Vasıf [Çınar]

Kapsam ve içerik (neden ve nerede): Ahmet Saffet Bey tarafından tercüme edilen Halk kütüphanelerinin suret-i tesisi ve usul-i idaresi adlı kitap ile Menemenlizade Ethem Beyin tercüme ettiği hukuk-ı esasiye adlı kitabın basımıdır. Belgelerde Mercan Sultani Mektebi anteti ile imza bulunmaktadır. Belgelerde imza vardır.

Tablo 4

BCA,180900/51/261/18 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Analizi

Belge No	Belge Özeti
1.- 2. Belge(ler)	Türk Tarih Encümeni tarafından 29 Temmuz 1341 tarihinde Maarif Vekaleti Hars Dairesi müdüriyetine gönderilen belgede; daha önce gönderilen yazıya cevap verildiği belirtilerek Türk Tarih Encümeni mecmuasından Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki lise, orta mektep ve imam hatip mektepleri kütüphaneleri ile ekli listede ismi bulunan müesseselere gönderildiği ifade edilmektedir. Gönderilmesi istenen müze ve kütüphanelerin isimlerinin bildirilmesi halinde oralara da mecmuadan birer takım gönderileceği belirtilmektedir. Türk Tarih Encümeni antetli kâğıda yazılan belgenin altında Türk Tarih Encümeni başkan vekilinin imzası ile Türk Tarih Encümeninin mührü bulunmaktadır.
3. Belge	Bu belgede, Türk Tarih Encümeni mecmuasının gönderildiği kurum ve kütüphanelerin isimleri ile kaç adet gönderildiği bilgisi vardır. Belgede yer alan kurumlar: 1. Meclis-i Milli kütüphanesi 2. Darülfünun Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi 3. İstanbul Asar-ı Atika müzesi kütüphanesi 4. İstanbul Darülmuallimin Kütüphanesi 5. İstanbul Mekteb-i Mülkiye Kütüphanesi 6. Darüşşafaka Kütüphanesi 7. Millet Kütüphanesi 8. İstanbul Ü. Hukuk Fakültesi Kütüphanesi 9. Beyazıt Devlet Kütüphanesi 10. Ankara'da Milli Kütüphane 11. İstanbul Şehremaneti Kütüphanesi 12. Aydın Sanayi idadisi Kütüphanesi 13. mersin Ticaret idadisi Kütüphanesi 14. Üsküdar kız sanayi mektebi Kütüphanesi 15. selçuk hatun sanayi mektebi Kütüphanesi 16. Erzurum sanayi mektebi Kütüphanesi 17. Bolu sanayi mektebi Kütüphanesi

BCA,180900/51/261/18 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Değerlendirmesi: BCA'daki özet bilgisinde "Bazı kütüphane ve müzelere 'Türk Tarih Encümeni Mecmuası'ndan birer takım gönderilmesi" ifadesi bulunan gömlekteki belgelerde yer alan kurum isimlerine ve imza ile mühürlere yer verilmemiş olması bilgiye erişim açısından önemli bir eksiklik. Özetteki tarih bilgisi 29.07.1925'tir. Belgeler için olası özet aşağıdaki şekilde oluşturulabilir.

Özet Örneği**Referans kodu:** BCA,180900/51/261/18**Başlık:** Türk Tarih Encümeni mecmuasının kütüphane ve müzelere gönderilmesi**Tarih (ne zaman):** 29.07.1925**Tanımlama düzeyi:** Föy/Gömlek**Tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl):** Gömlekte 3 adet belge bulunmaktadır.**Üreticinin adı (kim):** Türk Tarih Encümeni ve Maarif Vekaleti Hars Dairesidir

Kapsam ve içerik (neden ve nerede): Belgelerin konusu, Türk Tarih Encümeni mecmuasının, Meclis-i Milli kütüphanesi, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, İstanbul Asar-ı Atika müzesi kütüphanesi, İstanbul Darülmuallimin Kütüphanesi, İstanbul Mekteb-i Mülkiye Kütüphanesi, Darüşşafaka Kütüphanesi, Millet Kütüphanesi, İstanbul Ü. Hukuk Fakültesi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Milli Kütüphane, İstanbul Şehremaneti Kütüphanesi, Aydın Sanayi idadisi Kütüphanesi, Mersin Ticaret idadisi Kütüphanesi, Üsküdar kız sanayi mektebi Kütüphanesi, Selçuk Hatun Sanayi Mektebi Kütüphanesi, Erzurum Sanayi Mektebi Kütüphanesi, Bolu Sanayi Mektebi Kütüphanesine gönderildiği ve istenen müze ve kütüphanelerin isimlerinin bildirilmesi halinde oralara da mecmuadan birer takım gönderileceği belirtilmektedir. Belgelerde antet, imza ve mühür vardır.

Tablo 5*BCA,180900/53/267/1 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Analizi*

Belge No	Belge Özeti
1. Belge	Trabzon Erkek Muallim Mektebi müdürü tarafından 29 kanunuevvel [1]340 tarihinde Maarif Vekaleti ilk tedrisat müdüriyetine yazılan belgede; Tanin Matbaası'nda basılıp Matbaa-i Amire'ye teslim edilen kitaplar ile ekli listedeki kitapların okul kütüphanesine konulmak üzere gönderilmeleri için matbaa-i amire müdüriyetine emir verilmesi istenmektedir. Yazının sonunda Trabzon Erkek Muallim Mektebi müdürünün imzası vardır. Belgenin altında: telif ve tercüme heyeti riyaset-i umumisine taktim 11 kanunusani [1]340 notu ile ilk tedrisat müdür-i umumi vekilinin imzası vardır. Belge Trabzon Erkek Muallim Mektebi antetli kâğıda yazılmıştır.

-
- 2.-3. Belge(ler)** Trabzon Erkek Muallim Mektebi antetli kâğıda yazılan belge, önceki yazıda yer alan liste olup istenen kitapların isimleri vardır.
Kitaplar:
1. Ruhiyat makaleleri
2. Küçük felsefe tarihi
3. Çocuk bahçesi rehberi
4. Türk diline medhal
5. İktisadiyat tarihi
6. Fakülte Mecmuaları
- 4.-5. Belge(ler)** 28 kanunuevvel [1]340 tarihinde Maarif müdüriyetine yazılan belgede daha önce maarif müdüriyeti tarafından sorulan sorulara cevap verildiği ifade edilmektedir. Belgenin altında Çıldır Karyesi Muallim Hafız Mehmed imzası vardır.
- 6. Belge** Burdur Lise Müdürü tarafından 20.04.[1]340 tarihinde Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyeti başkanlığına yazılan belgede; Burdur'da bulunan kütüphaneler için gönderilen kitapların 3 paket içinde 15 tanesinin geldiği ve kütüphane sorumlularına teslim edilerek alınan teslim makbuzlarının taktim kılındığı ifade edilmektedir. Yazının sonunda Burdur Lise Müdürünün imzası vardır. Belgenin altında kitaplar ve gönderildiği kütüphanelerin isimleri yer almaktadır.
Kitaplar
1. Ruhü'l-kavanin
2. Tabii ilimler
3. Medeniyet-i kadimenin zevali
4. Hendese dersleri
5. Hukuk-ı esasiye
Kütüphaneler:
1. Müderris Hacı Necip Efendi Kütüphanesi
2. Esadzadeler Kütüphanesi
3. Divan Baba Kütüphanesi
- 7. Belge** Esadzade Kütüphanesi Hafızıkütübü tarafından 20 Nisan [1]340 tarihinde yazılan belge Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyetinin matbaa-i amirede bastırarak gönderdiği kitapların teslim alındığını gösteren ilmühaberdır. Yazının sonunda Esadzade Kütüphanesi Hafızıkütübü imzası vardır. Belgenin üst kısmında kitapların isimleri yer almaktadır.
Kitaplar
1. Ruhü'l-kavanin
2. Tabii ilimler
3. Medeniyet-i kadimenin zevali
4. Hendese dersleri
5. Hukuk-ı esasiye
-

-
- 8. Belge** Divan Baba Kütüphanesi Hafızıkütübü tarafından 12 Nisan [1]340 tarihinde yazılan belge, Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyetinin matbaa-i amirede bastırarak gönderdiği kitapların teslim alındığını gösteren ilmühaberdir. Yazının sonunda Divan Baba Hafızıkütübü imzası vardır. Belgenin üst kısmında kitapların isimleri yer almaktadır.
- Kitaplar
1. Ruh'ü'l-kavanin
 2. Tabii ilimler
 3. Medeniyet-i kadimenin zevali
 4. Hendese dersleri
 5. Hukuk-ı esasiye
- 9. Belge** Şeyh Mehmet Efendi Kütüphanesi Hafızıkütübü tarafından 20 Nisan [1]340 tarihinde yazılan belge Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyetinin matbaa-i amirede bastırarak gönderdiği kitapların teslim alındığını gösteren ilmühaberdir. Yazının sonunda Müderris Hacı Necip Efendi Taht-ı riyasetinde Şeyh Mehmet Efendi Kütüphanesi Hafızıkütübü imzası vardır. Belgenin üst kısmında kitapların isimleri yer almaktadır.
- Kitaplar
1. Ruh'ü'l-kavanin
 2. Tabii ilimler
 3. Medeniyet-i kadimenin zevali
 4. Hendese dersleri
 5. Hukuk-ı esasiye
- 10. Belge** Elaziz Maarif Müdürü tarafından 12 Nisan [1]340 tarihinde Telif ve Tercüme Heyeti başkanlığına yazılan belgede; pek çok zorluğa rağmen açılan Elaziz halk kütüphanesinin kitap ihtiyacı olduğu ve bu kütüphaneye ait bir fotoğrafın taktim edildiği ifade edilmektedir. Yazının sonunda Elaziz Maarif Müdürünün imzası vardır.
- 11. Belge** Mersin Ticaret İdadisi Müdürü tarafından 24 Nisan [1]340 tarihinde Telif ve Tercüme Heyeti başkanlığına yazılan belgede; gönderilen kitapların teslim alındığı ifade edilmektedir. Belgede Mersin Ticaret İdadisi Müdürünün imzası vardır.
- 12. Belge** Havza Maarif Encümeni ikinci başkanı Sanisi ve Hilal-i Ahmer başkanı tarafından 14 Haziran [1]340 tarihinde Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyeti başkanlığına yazılan belgede; Havza idman yurdu kütüphanesi için Samsun Maarif müdüriyeti vasıtasıyla gönderilen iki paket kitabın alındığı ve bundan sonra basılacak eserlerin de Havza'ya gönderilmesinin beklendiği ifade edilmektedir.
- 13.-14. Belge(ler)** Konya Maarif müdürü tarafından 04.02.[1]340 tarihinde Telif ve Tercüme Heyeti başkanlığına yazılan belgede; çocuklara okuma zevki kazandırmak için gönderilen
- Altın ışıık
 - Çocuk cenneti
 - Altın çiftlik
- İsimli kitaplardan 100'er adedinin teslim alınarak okullara gönderildiği ifade edilmektedir. Yazının altında Konya Maarif müdürünün imzası vardır. Belge Konya Maarif Müdürlüğü antetli kâğıda yazılmıştır.
-

BCA,180900/53/267/1 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Değerlendirmesi: BCA'daki özet bilgisinde "Tanin Matbaası'nda basılıp Matbaa-i Amire'ye teslim edilen kitap listesi, Telif ve Tercüme Heyeti tarafından basılıp kütüphanelere yollanan kitaplar ve Havza'dan kitap talebi" ifadesi bulunmaktadır. Ancak özette, gömlekteki belgelerde yer alan özel şahıs ve kurum isimlerine yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca belgelerde geçen kütüphane ve kitap isimleri ile imza ve mühürlerin de belirtilmemiş olması bilgiye erişim açısından önemli bir eksikliktir. Özetteki tarih bilgisi 29.12.1924'tir. Belgelerin özeti aşağıdaki şekilde oluşturulabilir.

Özet Örneği

Referans kodu: BCA,180900/53/267/1

Başlık: Burdur, Trabzon, Konya, Mersin, Elaziz ve Havza'daki muhtelif halk ve okul kütüphanelerine kitap gönderilmesi

Tarih (ne zaman): 04.04.1924 ile 29.12.1924

Tanımlama düzeyi: Föy/Gömlek

Tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl): Gömlekte 14 tane belge vardır.

Üreticinin adı (kim): Trabzon Erkek Muallim Mektebi, Çıldır Karyesi ile Maarif Müdüriyeti, Müderris Hacı Necip Efendi Kütüphanesi, Esadzadeler Kütüphanesi, Divan Baba Kütüphanesi Elaziz halk kütüphanesi, Mersin Ticaret İdadisi, Havza İdman Yurdu, Kütüphanesi, Konya Maarif Müdürlüğüdür.

Kapsam ve içerik (neden ve nerede): Trabzon Erkek Muallim Mektebi için kitap talebi, Çıldır Karyesi ile Maarif müdüriyeti arasında geçen yazışmalar, Burdur'da bulunan Müderris Hacı Necip Efendi Kütüphanesi, Esadzadeler Kütüphanesi ve Divan Baba Kütüphanesi için gönderilen kitaplar, Elaziz halk kütüphanesinin kitap ihtiyacı, Mersin Ticaret İdadisine gönderilen kitapların teslim alınması, Havza İdman Yurdu Kütüphanesi için gönderilen kitapların teslim alınması, Konya Maarif müdürü tarafından gönderilen kitapların okullara teslim edilmesidir. Belgelerde antet ve imza bulunmaktadır.

Tablo 6*BCA,180900/48/244/11 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin Analizi*

Belge No	Belge Özeti
1. Belge	Uşak Gayret İdman Birliği umumi kâtibi tarafından 27.12.1924 tarihinde yazılan belgede Uşak Gayret İdman Birliği tarafından açılmak istenen kütüphane için yardım talep edilmektedir. Belgede Uşak Gayret İdman Birliği umumi katibinin imzası ile birliğin mührü vardır.
2. Belge	Bozok maarif müdürü tarafından 2 Kanunuevvel [1]340 tarihinde Maarif Vekaletine gönderilen belgede, Bozok maarif idaresine ait resmi mührün değiştirilmesi talep edilmektedir. Belgede Bozok maarif müdürünün imzası vardır. Belge Bozok maarif müdüriyeti antetli kâğıda yazılmıştır.
3. Belge	Maarif Vekaleti İhsaiyat Müdüriyeti tarafından 1 Temmuz [1]340 tarihinde Telif ve Tercüme Encümeni Riyasetine gönderilen belgede; Bilumum medeni memleketlerin maarif teşkilatına kanunlarına, muhtelif seviyelerdeki okullarının eğitim programlarına uygun eser ve risaleleri ihtiva etmek üzere muntazam bir kütüphanenin ihsaiyat idaresince kurulması için öncelikle Maarif vekaletinin şubelerinde bulunan bu tür eserlerin İhsaiyat Müdürlüğüne teslim edilmesi istenmektedir. Belgede İhsaiyat Müdürünün imzası vardır. Belge Maarif Vekaleti İhsaiyat Müdüriyeti antetli kâğıda yazılmıştır.
4. Belge	28 Nisan [1]340 tarihinde Hamidabad [Isparta] Vilayeti Maarif Müdüriyeti tarafından Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Encümeni Riyasetine yazılan belgede; Himaye-i etfal ve Halil Hamid Paşa kütüphanelerine Matbaa-i Amire Müdüriyeti vasıtasıyla gönderilen kitapların yerlerine teslim olunarak alınan teslim makbuzlarının taktim edildiği belirtilmektedir. Belge Hamidabad [Isparta] Vilayeti antetli kâğıda yazılmıştır ve belgede Maarif Müdürünün imzası vardır.
5. Belge	19 Nisan [1]340 tarihli belgede - Hukuk-ı esasiye - Ruhul-kavanin - Medeniyet-i kadimenin zevali - Hendesenin usul-i tedrisi İsimli Himaye-i Etfal kütüphanesine ait dört kitabın Isparta Maarif Müdüriyetine teslim edildiği ifade edilmektedir. Belge Isparta Matbaa müdüriyeti antetli bir kâğıda yazılmıştır. Belgede Isparta Himaye-i Etfal Cemiyeti mührü ile cemiyet başkanının imzası vardır.
6. Belge	Isparta Halil Hamid Paşa Kütüphanesi hafızı kütübü tarafından 22 Nisan [1]340 tarihinde yazılan belgede maarif vekalet-i celilesinden gönderilen - Hukuk-ı esasiye - Ruhul-kavanin - Medeniyet-i kadimenin zevali - Yeni tabiat felsefesine methal isimli dört kitabın Hamid Halil Paşa kütüphanesine konulmak üzere teslim alındığı ifade edilmektedir. Belgede Isparta Halil Hamid Paşa Kütüphanesi hafızı kütübünün imzası vardır.

-
- 7. Belge** Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Encümeni tarafından 15 Mart [1]340 tarihinde Himaye-i Etfal merkezine hitaben yazılan belgede; Matbaa-i amireye daha önce gönderilen belgede Himaye-i Etfal merkezi bulunan mahalleri gösteren bir cetvelin gönderildiği ve basılmış ve basılacak olan kitaplardan bu merkezlere gönderilmesinin istendiği belirtilmektedir. Bu durumun bir daha tekit edileceği ve gönderilme sebeplerinin behemehal temin olunacağı ifade edilmektedir. Belge Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Encümeni antetli kâğıda yazılmıştır.
- 8. Belge** Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından 13 Mart [1]340 tarihinde Maarif Vekaletine hitaben yazılan belgede; Telif ve Tercüme heyetinin neşrettiği eserlerin cemiyet merkezlerine gönderilmesi makamınızca vaat edilmiş ve merkezlerimizin isimleri taktim edilmiş ve bu durum merkezlerimize memnuniyetle bildirilmişti Manisa, Konya, Çorum, ve tekfurdağı merkezlerimizden aldığımız yazışmalarda kitapların beklenildiği bildirildiğinden gönderimin hızlandırılması ile cemiyet kütüphanelerinin zenginleştirilmesine yardımcı olunması istenmektedir. Belge Himaye-i Etfal Cemiyeti antetli kâğıda yazılmıştır. Belgede Himaye-i Etfal Cemiyeti katibinin imzası vardır.
- 9. Belge** Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından 14 Şubat [1]340 tarihinde Maarif Vekaletine hitaben yazılan belgede; Vekalet neşriyatının [Himaye-i Etfal] merkezlerine gönderileceği hakkındaki karara teşekkür edilmekte ve mevcut merkez ve şubelerin yekununun 80 tane olduğu ve bunlardan şimdilik isimleri aşağıda yazılan merkezlere gönderilmesi rica edilmektedir. Belge Himaye-i Etfal Cemiyeti antetli kâğıda yazılmıştır. Belgede Himaye-i Etfal Cemiyeti katibinin imzası vardır.
- 10. Belge** [Merkezler]:
Kayseri, Kastamonu, Erzincan, Bolu, Artvin, Trabzon, Gümüşhane, Çorum, Isparta, Samsun, Erzurum, Eskişehir, Tokat, yenice, kırk kilise, Bursa, Kütahya, bilecik, Ardahan, Denizli, Edirne, Niğbolu, Adana, Aydın, İzmir, Balıkesir, Saruhan, İstanbul, Kırşehir, Sivas, Konya, Bozok, Antalya, Tekfurdağı.
Belge Himaye-i Etfal Cemiyeti antetli kâğıda yazılmıştır.
- 11. Belge** Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Encümeni tarafından 6 kanunusani [1]340 tarihinde Niğde Maarif Müdürlüğüne hitaben yazılan belgede; Niğde'de açılmak üzere olan umumi kütüphane için Maarif Vekaleti tarafından basılan ve ilişkitedeki listedeki kitapların gönderildiği belirtilmektedir. Belge Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyeti antetli kâğıda yazılmıştır.
- 12. Belge** [Kitap listesi]: 1. Dağda bulunmuş çocuk, 2. Çocuk ruhiyatı, 3. küçük Asya 4. Bergson 5. Yeni tabiat felsefesine medhal 6. Çocuklar evi 7. Ahlak 8. Timur ve tüzükatı 9. Ruhiyata medhal 10. Çocuk bakımı 11. Tabiat ve insan 12. Islah-ı ırk 13- Altın çiftlik 14. Ruhiyat makaleleri 15. Öksüzler babası 16. iktisat tarihi 17. Çocuk ve mektep 18. İlm-i ahlak 19. Bahtiyarname 20. kürre-i arzda nüfus-ı islam 21. Kadın-erkek ırklar ruhiyatı 22. Türk diline medhal 23. Türk tarihi 24. Türk töresi 25. Kız ve erkek mektepleri sıraları hakkında 26. Maarif hakkında layihalar 27. Muasır Avrupa'da siyasi ve ictimai fikirler ve fikri cereyanlar
- 13. Belge** Maarif Vekaleti İlk Tedrisat dairesi tarafından Telif ve Tercüme heyetine hitaben yazılan belgede; Niğde'de açılmak üzere bulunan umumi kütüphane için Telif ve Tercüme heyeti tarafından basılan kitaplardan birer adet Niğde maarif müdürlüğüne gönderilmesi istenmektedir. Belge Maarif Vekaleti İlk Tedrisat dairesi antetli kâğıda yazılmıştır. Belgede Maarif Vekaleti vekili imzası vardır.
-

BCA,180900/48/244/11 Gömleğindeki Arşiv Belgelerinin İçeriği: BCA'daki özet bilgisinde "Kütüphane kurma talepleri ve kütüphanelere gönderilen kitap listeleri" ifadesi bulunmaktadır. Ancak özetle, arşiv belgelerinde geçen özel şahıs ve kurum isimlerine yer verilmemiştir. Bunun yanı sıra belgelerde geçen kütüphane isimleri ile imza ve mühürlerin de belirtilmemiş olması bilgiye erişim açısından sorun teşkil etmektedir. Özetteki tarih bilgisi 27.12.1924'tür. Belgelerin olası özeti aşağıdaki şekilde olabilir.

Özet Örneği

Referans kodu: BCA,180900/48/244/11

Başlık: Uşak, Isparta ve Niğde'de Açılacak Olan Halk kütüphanelerine kitap gönderilmesi

Tarih (ne zaman): 06.01.1924 ile 27.12.1924

Tanımlama düzeyi: Föy/Gömlek

Tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl): Gömlekte 13 tane belge vardır.

Üreticinin adı (kim): Uşak Gayret İdman Birliği, Bozok maarif idaresi, Maarif Vekaleti İhsaiyat Müdüriyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti Kütüphanesi, Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyeti, Halil Hamid Paşa kütüphanesidir.

Kapsam ve içerik (neden ve nerede): Uşak Gayret İdman Birliği tarafından açılmak istenen kütüphane için yardım talebi, Bozok maarif idaresine ait resmi mührün değiştirilmesi, Maarif Vekaleti İhsaiyat Müdüriyeti tarafından bir kütüphane kurulması, Isparta'da bulunan Himaye-i Etfal Cemiyeti Kütüphanesi ile Halil Hamid Paşa kütüphanesi için gönderilen kitabın teslim edilmesi, Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Heyeti tarafından basılan kitapların Himaye-i Etfal Cemiyeti merkezlerine gönderilmesi, Niğde'de açılacak olan halk kütüphanesi için kitap gönderilmesidir. Belgelerde antet, mühür ve imza bulunmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinde Milli Eğitim Bakanlığı fonunda bulunan ve 1923-1928 yılları arasındaki dönemde üretilmiş olan kütüphaneler ile ilgili bazı Arap harfli belgelerin özetleri ele alınmıştır. Çalışma kapsamında tespit edilen altı gömlek içindeki 52 tane belge incelenmiştir. Yapılan incelemede öncelikle, makalede araştırma sorusu olarak belirlenen, belge özetleri, Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesine uygun şekilde hazırlanmış mıdır? sorusunun cevabı aranmıştır. Çalışmada ikinci olarak, belge özetleri,

uluslararası kuruluşlar olan SAA ile ICA tarafından ortaya konulan tanımlama alanlarına uygun mudur? araştırma sorusunun cevabı aranmıştır.

Araştırma sorularının cevaplanabilmesi için öncelikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesi olmak üzere SAA ile ICA'nın ortaya koyduğu kriterlerden hareketle özetleme için gerekli parametreler belirlenmiş ve belge özetleri bunlar üzerinden değerlendirilmiştir. Belirlenen parametreler; referans kodu, başlık, tarih (ne zaman), tanımlama düzeyi, tanımlanan ünitenin miktarı ve durumu (nasıl), üreticinin adı (kim), kapsam ve içerik (neden ve nerede) şeklindedir. Yapılan değerlendirme sonucunda özetlerin, belgelerin içeriğini tam olarak yansıtmadığı ve dolayısı ile belirtilen parametrelere uygun olmadığı görülmüştür. Nitekim bulgular bölümünde detaylı bir şekilde açıklandığı üzere incelenen özetlerin gömlek içinde yer alan bütün belgeleri kapsamadığı tespit edilmiştir. Bu durumun hem belgedeki bütün bilgilerin verilmemesi hem de gömlek içinde bulunan bazı belgelerin hiç değerlendirilmemesi şeklinde olduğu görülmüştür.

Devlet Arşivleri Başkanlığının hazırladığı talimatname olmasına rağmen hazırlanan özetlerin bu talimatname doğrultusunda oluşturulmadığı dolayısı ile özetlemede izlenen standart bir yaklaşımın olmadığı tespit edilmiştir. İncelenen özetlere bakıldığında belgelerde geçen kişi/kurum isimleri ile imza/mühür/antet bilgilerinin verilmesi gibi işlemlerin yapılmadığı görülmektedir. Bazı özet bilgilerinde yanlış okumalara bağlı hatalı bilgi verilmesi de bilgiye erişim açısından önemli bir sorundur.

Özet çıkarma kriterleri başlığı altında detaylı şekilde açıklandığı üzere ilgili talimatnamede özet çıkarırken kim, nerede, neden, nasıl, ne zaman sorularına cevap verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. İncelenen özetlerin Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnamesine uygun şekilde hazırlanmadığı dolayısı ile birinci araştırma sorusunun olumsuz cevaplandığı görülmüştür.

Genel olarak incelenen özetlerde, belgelerde geçen kişi, kurum ve kuruluşlara ait bilgilere çok az yer verilmiş veya hiç yer verilmemiştir. Belgelerde bulunan mühürler/ imzalar/antetler hakkında hiç bilgi verilmemiştir. İncelenen özetlerin, belgelerin konularını tespit etmede yetersiz kaldığı görülmüştür.

Çalışmada ele alınan özetlerin SAA ile ICA'nın ortaya koyduğu kriterler göz önüne alındığında incelenen özetlerin bu alanlara uygun olarak hazırlanmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeple ikinci araştırma sorusu da olumsuz şekilde cevaplanmıştır.

Özetlerdeki mevcut hatalara yol açan çeşitli sebepler olabilir. Bu sebeplerin başında belgelerin tasnif işlemlerinin bir an önce tamamlanması isteği gelmektedir. Ancak hızla yapılan özetlerdeki eksikliklerin farklı şekillerde bilgiye erişim sorunlarına yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu sorunların çözümü için oluşturulacak özetler konusunda

üst veri standartlarının belirlenmesi ve bunlara uyulması gerekmektedir. Bu konuda Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından çıkarılan 1992 yılındaki talimatnamenin güncel arşivcilik yaklaşımlarına göre yeniden düzenlenmesi faydalı olacaktır. Özellikle ICA'nın hazırladığı ISAD(G) dikkate alınarak özetlerin nasıl hazırlanması gerektiği konusunda kriterler belirlenerek Osmanlı arşiv belgelerinin form özelliklerine uygun şekilde özet hazırlama standartları geliştirilebilir. Bunun yanı sıra Devlet Arşivleri Başkanlığında, gömlek özetlerinin girildiği kayıt ekranına, belirlenen standartlara ait bilgi girişlerinin yapılmasını zorunlu kılacak alanlar eklenerek bilgi eksikliklerinin önüne geçilebilir. Ayrıca Devlet Arşivleri Başkanlığında, belge özetleri de dâhil belgeler konusundaki bütün üst veri standartlarını kontrol edecek ayrı bir birim oluşturulabilir. Yapılacak teknik işlemlerin yanı sıra arşivde çalışacak kişilerin üst veri standartlarını bilen bilgi ve belge yönetimi bölümü mezunları arasından seçilmesi de problemlerin çözümüne katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akgün, A. Ç. ve Çicek, N. (2022). Dijital çağda değişen belge olgusunun arşivcilikte düzenleme ve tanımlamaya etkisi: literatüre dayalı bir inceleme. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 17, 33-58. <https://doi.org/10.26650/bba.2022.17.1127615>
- Anameriç, H. (2019). Arşivlerde belge özetleme, indeks ve katalog standardı oluşturma. *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, 15-27. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/910084>
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) (Milli Eğitim Bakanlığı Evrakı) 180-9-0-0/ 48- 244-11.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) (Milli Eğitim Bakanlığı Evrakı) 180-9-0-0/ 51- 259-7.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) (Milli Eğitim Bakanlığı Evrakı) 180-9-0-0/ 51- 261-5.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) (Milli Eğitim Bakanlığı Evrakı) 180-9-0-0/ 51- 261-18.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) (Milli Eğitim Bakanlığı Evrakı) 180-9-0-0/ 53- 266-7.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) (Milli Eğitim Bakanlığı Evrakı) 180-9-0-0/ 53- 267-1.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <http://dx.doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Çicek, N. (2017). Uluslararası arşiv tanımlama standardının (ISAD-G) Türkiye'deki özel koleksiyonlar için kullanılma koşullarının değerlendirilmesi: İSAM Kütüphanesi Ziyad Ebüzziya Evrakı örneği. Yay. haz. Duygu Türker Çelik, Aslı Akdoğanbulut İnsan, *Diplomasi ve Dış Politika Araştırmalarında Arşivlerin Rolü Uluslararası Sempozyumu* içinde (ss. 285-304). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (1992). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif talimatnamesi*. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2017). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi*. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- Hoepfl, M. C. (1997). Choosing qualitative research: A primer for technology education researchers. *Journal of Technology Education*, 9(1), 47-63.
- International Council on Archives. (2000). ISAD(G): General *international standard archival description*.
- Keskin, İ. ve Güler, C. (2023). Arşiv hizmetleri değerlendirme (akreditasyon) kriterleri ve Devlet Arşivleri Başkanlığının (Türkiye) arşiv hizmetlerinin değerlendirilmesi. (Ed.: Y. E. Tansü ve F. Kara), *Tarih Alanında Seçme Yazılar-V*, (311-336). Özgür Yayınları.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Morgan, H. (2022). Conducting a qualitative document analysis. *The Qualitative Report*, 27(1), 64-77. <http://dx.doi.org/10.46743/2160-3715/2022.5044>.
- Pearce-Moses, R. (2005). *A glossary of archival and records terminology*. The Society of American Archivists.
- Rukancı, F., ve Koç, H. (2010). Arşivcilikte genel tasnif sistemi ve bileşenleri. *Bilgi Dünyası*, 11(1), 1-21.
- Rukancı, F., Anameriç, H. ve Başar, A. (2023). *Arşiv terimleri*. Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Sak, R., Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö., ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4(1), 227-256. <http://dx.doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Şentürk, B. (2017). Provenans ve orijinal düzene saygı prensiplerinin arşiv malzemesinin düzenlenmesi ve tanımlanması açısından gerekliliği. (Ed.: B. Yılmaz vd.), *Bilgi ve Belge Yönetimi Kurumsal Yaklaşımlar*, (413-426). Hiperlink Yayınları.
- Şentürk, B. (2019). Arşivsel tanımlama: arşivi görünür kılmmanın vazgeçilmez unsuru, *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 11, 60-71.
- Yılmaz Şentürk, E. (2019). *Arşivlerde tanımlama ve üstveri: Osmanlı dönemi belgeleri*. Hiperlink Yayınları.

Ek 1

BCA,180900/51/259/7 numaralı özet görüntüsü

Belge Özeti : Kütüphaneye alınacak kitaplar hakkında.

Yer Bilgisi : 51 - 259 - 7

Belge Tarihi : 26.04.1923-00.00.0000

Dosya Ek :

Kurum : 180-9-0-0 / GENEL

Dili :

Görüntü Sayısı :

Seçili Görüntülen Al

Gösterilen belge.

Daha önce satın aldınız.

Sayı	Seçim	Ön İzleme
1	☐	Q
2	☐	Q
3	☐	Q
4	☐	Q

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI	
FON ADI	MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (GENEL)
FON KODU	180-9-0-0
KUTU NO	51
DOSYA NO	259
GÖMLEK NO	7
SAYFA ADEDİ	

Q

↺ ↻

- +

Ek 2

BCA,180900/53/266/7 numaralı özet görüntüsü

Belge Özeti : Mersin Sultanisi Kütüphanesi'ne ait kitap listesi.

Yer Bilgisi : 53 - 266 - 7

Belge Tarihi : 16.08.1923-00.00.0000

Dosya Ek :

Kurum : 180-9-0-0 / GENEL

Dili :

Görüntü Sayısı :

Seçili Görüntüleri Al

■ Gösterilen belge.
■ Daha önce satın aldınız.

Sayı	Seçim	Ön İzleme
1	☒	Q
2	☐	Q
3	☐	Q
4	☐	Q
5	☐	Q
6	☐	Q
7	☐	Q
8	☐	Q
9	☐	Q
10	☐	Q
11	☐	Q
12	☐	Q

T.C.

CUMHURBAŞKANLIĞI

DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI

FON ADI	MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (GENEL)
FON KODU	180-9-0-0
KUTU NO	53
DOSYA NO	266
GÖMLEK NO	7
SAYFA ADEDİ	
TARİH	
GİZLİLİK DERECESİ	
ÖZEL NO	

Ek 3

BCA,180900/51/261/5 numaralı özet görüntüsü

Belge Özeti : Halk kütüphanelerine sevk edilecek kitaplar hakkında.
Yer Bilgisi : 51 - 261 - 5
Belge Tarihi : 09.11.1925-00.00.0000

Dosya Ek :
Kurum : 180-9-0-0 / GENEL
Dili :
Görüntü Sayısı :

Seçili Görüntülen Al

Gösterilen belge.
Daha önce satın aldınız.

Sayı	Seçim	On İzleme
1	☒	Q
2	☐	Q
3	☐	Q
4	☐	Q
5	☐	Q
6	☐	Q
7	☐	Q
8	☐	Q
9	☐	Q

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI	
FON ADI	MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (GENEL)
FON KODU	180-9-0-0
KUTU NO	51
DOSYA NO	261
GÖMLEK NO	5
SAYFA ADEDİ	
TARİH	
GİZLİLİK DERECESİ	

Ek 4

BCA,180900/51/261/18 numaralı özet görüntüsü

Belge Özeti : Bazı kütüphane ve müzelere Türk Tarih Encümeni Mecmuası'ndan birer takım gönderilmesi.

Yer Bilgisi : 51 - 261 - 18

Belge Tarihi : 29.07.1925-00.00.0000

Kurum : 180-9-0-0 / GENEL

Dili :

Görüntü Sayısı :

Seçili Görüntüleri Al

☐ Gösterilen belge.

☐ Daha önce satın aldınız.

Sayı	Seçim	On İzleme
1	☐	Q
2	☐	Q
3	☐	Q
4	☐	Q

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI

FON ADI	MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (GENEL)
FON KODU	180-9-0-0
KUTU NO	51
DOSYA NO	261
GÖMLEK NO	18
SAYFA ADEDİ	
TARİH	
GİZLİLİK DERECESİ	

Ek 5

BCA,180900/53/267/1 numaralı özet görüntüsü

Belge Özeti : TanınMatbaası'nda basılıp Matbaa-i Amire'ye teslim edilen kitap listesi, Telif ve Tercüme Heyeti tarafından basılıp kütüphanelere yollanan kitaplar ve Havza'dan kitap talebi.

Yer Bilgisi : 53 - 267 - 1

Belge Tarihi : 29.12.1924-00.00.0000

Dosya Ek :

Kurum : 180-9-0-0 / GENEL

Dili :

Görüntü Sayısı :

Seçili Görüntülen Al

Gösterilen belge.

Diğer önce satın aldınız.

Sayı	Seçim	On İzleme
1	☒	Q
2	☐	Q
3	☐	Q
4	☐	Q
5	☐	Q
6	☐	Q
7	☐	Q
8	☐	Q
9	☐	Q
10	☐	Q
11	☐	Q

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI	
FON ADI	MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (GENEL)
FON KODU	180-9-0-0
KUTU NO	53
DOSYA NO	267
GÖMLEK NO	1
SAYFA ADEDİ	
TARİH	
GİZLİLİK DERECESİ	
ÖZET NO	

Ek 6

BCA,180900/48/244/11 numaralı özet görüntüsü

Belge Özeti : Kütüphane kurma talepleri ve kütüphanelere gönderilen kitap listeleri.	Kurum : 180-9-0-0 / GENEL
Yer Bilgisi : 48 - 244 - 11	Dili :
Belge Tarihi : 27.12.1924-00.00.0000	Görüntü Sayısı :

Seçili Görüntüleri Al

☐ Gösterilen belge.

☐ Daha önce satın aldınız.

Sayı	Seçim	Ön İzleme
1	☒	Q
2	☐	Q
3	☐	Q
4	☐	Q
5	☐	Q
6	☐	Q
7	☐	Q
8	☐	Q

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI

FON ADI	MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (GENEL)
FON KODU	180-9-0-0
KUTU NO	48
DOSYA NO	244
GÖMLEK NO	11
SAYFA ADEDİ	
TARİH	
GİZLİLİK	

Yeşil Kütüphanelerin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Stratejik Rolü: Uluslararası Ödüllü Projelerden Kanıtlar

The Strategic Role of Green Libraries in Sustainable Development: Evidence from International Award-Winning Projects

Nermin KİŞİ

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Kişİ, N. (2025). Yeşil kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınmadaki stratejik rolü: Uluslararası ödüllü projelerden kanıtlar. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 319-351. doi: 10.15612/BD.2025.833

Makale türü / Paper type: Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.15612/BD.2025.833

Geliş Tarihi / Received: 04.05.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 22.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Yeşil Kütüphanelerin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Stratejik Rolü: Uluslararası Ödüllü Projelerden Kanıtlar

Nermin KİŞİ*

Öz

Bu çalışmanın amacı, yeşil kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu doğrultuda, çalışmada, 2024 yılında Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (IFLA) tarafından “En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane” ödülüne layık görülen projeler ele alınarak, bu projelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) kapsamında olası katkıları değerlendirilmiştir. Nitel araştırma deseninde gerçekleştirilen çalışmada, ödül kazanan kütüphanelerin web siteleri ve projelere dair raporlar içerik analiziyle incelenmiştir. Projeler, çevresel, toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bulgular, yeşil kütüphanelerin yalnızca bilgiye erişim merkezleri olmakla kalmayıp, aynı zamanda çevresel farkındalığı artırma, toplumsal gelişimi destekleme ve ekonomik fayda sağlama gibi alanlarda da stratejik bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın teorik katkısı, yeşil kütüphanelerin SKA ile ilişkisini sistematik bir şekilde inceleyerek, bu alandaki literatüre yeni bir bakış açısı kazandırmasıdır. Pratik katkısı ise, uluslararası ödüllü yeşil kütüphane projelerinin sürdürülebilirlik açısından çok boyutlu bir değerlendirmesini sunarak, gelecekteki projelerin daha etkili bir şekilde uygulanmasına yönelik somut öneriler geliştirmesidir.

Anahtar sözcükler: Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kütüphanecilik, yeşil kütüphaneler, çevresel farkındalık, toplumsal etki, ekonomik fayda, IFLA ödülleri.

* Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma Meslek Yüksekokulu, ncelik@beun.edu.tr

The Strategic Role of Green Libraries in Sustainable Development: Evidence from International Award-Winning Projects

Nermin Kışi*

Abstract

The aim of this study is to examine the impact of green libraries on sustainable development. In this regard, the study focuses on projects awarded the “Best Large-Scale Green Library” prize by the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) in 2024, evaluating their potential contributions to the Sustainable Development Goals (SDGs). In this qualitative research design, the websites of the award-winning libraries and reports on the projects were analyzed through content analysis. The projects were comprehensively evaluated in terms of environmental, social, and economic sustainability. The findings indicate that green libraries not only serve as centers for information access but also assume a strategic role in fostering environmental awareness, supporting social development, and generating economic benefits. The theoretical contribution of the study lies in offering a new perspective to the literature by systematically examining the relationship between green libraries and the SDGs. Its practical contribution lies in providing a multi-dimensional evaluation of internationally award-winning green library projects from a sustainability standpoint, thereby offering concrete recommendations for the more effective and comprehensive implementation of future projects.

Keywords: Sustainable development, sustainable librarianship, green libraries, environmental awareness, social impact, economic benefit, IFLA awards.

* Assoc. Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University Çaycuma Vocational School, ncelik@beun.edu.tr

Giriş

Toplumlar, tarihsel süreç boyunca çoğunlukla zorlu ve öngörülemeyen doğa koşullarıyla mücadele ederek varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte, insanın doğayı şekillendirme, kontrol etme ve dönüştürme kapasitesi giderek gelişmiştir. Sanayi Devrimi ile hız kazanan teknolojik ilerlemeler, hızlı nüfus artışı, aşırı tüketim ve toplumsal dönüşümler, doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırarak iklim değişikliği, ekosistem tahribatı ve sosyal eşitsizlikler gibi küresel ölçekli sorunların derinleşmesine yol açmıştır. Ayrıca, küresel terör olayları ve toplumsal çatışmalar sürdürülebilir bir dünya düzeni önünde önemli tehditler oluşturmaktadır. Doğal sistemlerdeki bozulmalar ve küresel istikrarsızlıklar, sürdürülebilirliği tercihten ziyade kaçınılmaz bir gereklilik haline getirmiştir. Bu bağlamda, çevresel, toplumsal ve ekonomik dengeleri gözeterek sürdürülebilir yaşam modellerinin geliştirilmesi, geleceğe yönelik çözümler üretmede kritik bir rol oynamaktadır (Gallopın ve Raskin, 2002, ss. 1-2).

Sürdürülebilirlik, mevcut kuşakların ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların yaşam kalitesini koruma sorumluluğu taşıyan uzun vadeli bir kalkınma yaklaşımıdır. Doğal kaynakların hızla tükenmesi, yalnızca ekonomik büyümeye odaklanan yaklaşımların yetersizliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için toplumsal ve çevresel sorumlulukların da yönetim süreçlerine etkin şekilde dâhil edilmesi gerekmektedir. Günümüzde sürdürülebilirlik, modern yönetim anlayışının temel ilkelerinden biridir. Özellikle bilgi merkezlerinin çevre dostu uygulamalarla yeniden yapılandırılması ve kütüphanelerin yeşil kütüphane kimliği kazanması, sürdürülebilir bir geleceğin inşasında stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir (Şeşen ve Kuzucuoglu, 2020, ss. 10-11).

Kütüphaneler, yeşil dönüşüm sürecinde çevresel sürdürülebilirliği artıran yenilikçi uygulamalarla hizmet modellerini yenilemekte ve yeşil kütüphane yaklaşımının gelişimine katkılar sağlamaktadır (Jones ve Wong, 2018, s. 155). Sürdürülebilir mimari tasarımı esas alan yeşil kütüphaneler, doğal kaynakların korunması ve kullanıcı ihtiyaçlarının çevreye duyarlı şekilde karşılanması üzerine odaklanmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda, yeni kütüphane yapıları çevresel standartlara uygun biçimde inşa edilmekte, mevcut yapılar ise sürdürülebilir yaklaşımlar doğrultusunda yeniden düzenlenmektedir. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri Yeşil Bina Konseyi tarafından geliştirilen Enerji ve Çevresel Tasarımda Liderlik (Leadership in Energy and Environmental Design-LEED) sertifikası, enerji verimliliği, su tasarrufu, çevre dostu malzeme kullanımı ve iç mekân kalitesi gibi ölçütler üzerinden yapıların çevresel performansını değerlendirmektedir (Miller, 2010, s. 9).

Yeşil kütüphane kavramı, yalnızca çevre dostu bina tasarımıyla sınırlı kalmayıp, sürdürülebilir hizmetlerin sunulması, çevre temalı bilgi kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve çevresel farkındalık yaratmaya yönelik etkinlikler düzenlenmesini de kapsamaktadır

(Leyrer, 2018, s. 29). Bu doğrultuda, yeşil kütüphaneler çevresel etkilerin azaltılmasını, geri dönüşümün yaygınlaştırılmasını ve mevcut kaynakların ortak kullanımı yoluyla çevresel sürdürülebilirliği desteklemeyi amaçlamaktadır (Sahavirta, 2018, ss. 19-20). Yeni binaların inşası ya da mevcut yapıların yenilenmesi süreçlerinde benimsenen sürdürülebilir tasarım ilkeleri, uzun vadede enerji tüketimini azaltarak, bakım ve işletme maliyetlerini düşürmekte ve böylece ekonomik sürdürülebilirliğe katkılar sunmaktadır. Kaynak yönetimi ve mali planlamaya ilişkin stratejik hedeflerle örtüşen bu yaklaşım, kurumsal sürdürülebilirlik politikalarının daha etkili ve uygulanabilir olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, kütüphanelerde uygulanan çevre dostu tasarım ve sürdürülebilirlik uygulamaları, iç mekân hava kalitesini iyileştirmek, doğal ışık kullanımını artırmak ve gürültüyü kontrol altına almak gibi unsurlarla kullanıcıların yaşam kalitesini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu gelişmeler sayesinde kullanıcılar, kütüphane ortamında daha verimli çalışabilmekte, mekânda daha uzun süre kalabilmekte ve sunulan hizmetlerden daha etkili yararlanabilmektedir (Mulford ve Himmel, 2010, ss. 24-26). Ayrıca, yeşil kütüphaneler, düzenledikleri atölye çalışmaları, seminerler ve sosyal faaliyetler aracılığıyla kullanıcıların çevresel farkındalıklarını artırmakta, çevreye duyarlı tutumlar geliştirmelerini ve sürdürülebilir davranışları benimsemelerini teşvik etmektedir (Kolawole ve Oladokun, 2024, s. 9). Aynı zamanda, yeşil kütüphaneler çevreye ilişkin güvenilir bilgiye erişimi artırarak sürdürülebilir yaşam biçimlerinin desteklenmesine katkı sunmaktadır. Okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi ve bilgiye eşit erişimin sağlanması, toplumsal eşitliği güçlendirerek bu kurumların işlevselliğini pekiştirmektedir (Sahavirta, 2018, s. 20). Çevresel bilgi yoğunluğunun ve karmaşasının arttığı günümüzde, yeşil kütüphaneler sürdürülebilirlik alanında bilgi paylaşımı, yerel düzeyde etkinlikler ve hizmet geliştirme faaliyetleriyle kritik bilgi merkezleri olarak konumlanmaktadır (Mulford ve Himmel, 2010, s. 27). Çevresel okuryazarlığın artırılmasında rol oynayan bu kurumlar, bireylerin çevre sorunlarını daha iyi kavramalarına, bilinçli kararlar almalarına ve sürdürülebilir davranışlar geliştirmelerine destek olmaktadır (Kurbanoglu ve Boustany, 2014, s. 54). Bu süreçlerin etkinliği için, bilginin edinimi, depolanması, işlenmesi ve kullanımı aşamalarında etik sorumlulukları gözeten bilgi etiği ilkelerinin benimsenmesi büyük önem taşımaktadır (Hoq, 2012, s. 37). Bu unsurlar sayesinde, yeşil kütüphane uygulamalarının çevresel, toplumsal ve ekonomik faydalar aracılığıyla Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) kapsamında çok yönlü katkılar sağladığı ifade edilebilir.

Bu katkılarının görünür kılınması ve başarılı örneklerin yaygınlaştırılması amacıyla uluslararası ödül programları geliştirilmektedir. Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (International Federation of Library Associations and Institutions-IFLA) tarafından verilen Yeşil Kütüphane Ödülü, çevresel sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyen projeleri desteklemekte ve bu ilkelerin kütüphaneler aracılığıyla yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. IFLA'nın Çevre, Sürdürülebilirlik ve Kütüphaneler Özel İlgi Grubu (Environment, Sustainability and Libraries Special Interest Group-ENSULIB) tarafından yürütülen bu ödül programı, dünya genelinde yeşil kütüphane uygulamalarının gelişimini teşvik etmektedir (Leyrer, 2018, ss. 22-23).

Bu çalışmada, IFLA tarafından 2024 yılında “En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane” ödülüne layık görülen projeler incelenerek, bu kütüphanelerin çevresel, toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından üstlendikleri roller değerlendirilmektedir. Böylece, çalışma hem yeşil kütüphanelere ilişkin başarılı örneklerin tanıtılmasına katkıda bulunmakta hem de kütüphanelerin sürdürülebilirlik odaklı dönüşüm süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Sürdürülebilirlik Ekseninde Yeşil Kütüphaneler Üzerine Literatür Değerlendirmesi

Nüfus artışı, kentleşme ve teknolojik gelişmeler, ekonomik yapıları, toplumsal dinamikleri ve çevresel koşulları dönüştürmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için bu etkilerin analiz edilmesi ve ekonomik büyüme ile çevresel sorumluluğu dengeleyen stratejilerin geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir (Kedziora, 2025). Bu bağlamda, sürdürülebilirlik, bireyler, kurumlar, doğal kaynaklar ve çevre arasındaki etkileşime dayanan, davranış ve tutumlarda köklü değişiklikleri gerektiren, çevresel, toplumsal ve ekonomik alanlarda uzun vadeli dengeyi hedefleyen çok boyutlu bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Munier, 2005, s. 13). Geleceğin nasıl şekilleneceğine ilişkin değer tartışmalarının merkezinde yer alan sürdürülebilirlik; biyosferin yenilenme kapasitesini koruyan, toplumsal sorunların çözümüne katkı sunan, kuşaklar arası refah dengesini gözeten ve kurumsal performansın sürekliliğini destekleyen uygulamaların bütünüdür (Dunphy ve diğerleri, 2000, ss. 5-6). Gell-Mann (2010, ss. 4-7), sürdürülebilirliği yalnızca nüfus artışı, ekonomik faaliyetler ve çevresel bütünlük bağlamında değil, aynı zamanda barış, küresel güvenlik, demokrasi ve insan hakları gibi sosyal unsurları da kapsayan çok boyutlu bir kavram olarak ele almakta ve sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmak için tüm bu alanlarda eşzamanlı dönüşümlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Sürdürülebilirliğin çok katmanlı yapısı, kurumların sürece aktif katılımını ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelerini zorunlu kılmaktadır.

Sürdürülebilirliğin stratejik bir öncelik haline gelmesiyle birlikte, modern örgütler çevresel etkileri en aza indirmeyi hedefleyen yeşil yönetim anlayışını benimsemeye başlamıştır. Bu dönüşüm yalnızca özel sektör işletmelerini değil; kamu kurumları, üniversiteler ve kütüphaneler gibi bilgi merkezlerini de kapsamaktadır. Bilimsel ve sosyal etkinlikler aracılığıyla SKA'ya çok yönlü katkı sağlayan kütüphanelerin, faaliyetlerine çevre dostu uygulamaları dâhil etmeleri ve sürdürülebilirlik konusunda toplumda farkındalık yaratmaya yönelik eğitim programları düzenlemeleri, bu katkıyı daha da güçlendirmektedir (Demir, 2025, s. 99). Bilgiye erişim, toplumsal etkileşim ve eğitim işlevleriyle kütüphaneler, sürdürülebilirlik çabalarında merkezi bir rol üstlenmektedir. Sınırlı kaynakları etkin kullanarak hizmetlerini optimize eden kütüphanelerin hem iç hem de dış paydaşların beklentilerini dengeli bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Ayrıca, fiziksel yapılarında ve sundukları hizmetlerde çevresel duyarlılığı yansıtan uygulamalar geliştirmeleri beklenmektedir. Bu yaklaşım, kütüphanelerin içinde bulundukları topluluklarda sürdürülebilir dönüşümün öncüsü olma potansiyelini önemli ölçüde artırmaktadır (Mathiasson ve Jochumsen, 2022, s. 1297).

Yeşil kütüphane kavramı, sürdürülebilirlik yaklaşımının kütüphanecilik alanındaki bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1990'lı yıllarda literatürde yer bulan bu kavram, 2000'li yıllardan itibaren artan çevresel farkındalık ve kurumsal sürdürülebilirlik arayışları doğrultusunda daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Bu süreçte, doğal kaynakların verimli kullanımını teşvik eden, yenilenebilir enerji kaynaklarını destekleyen ve atıkların azaltılmasını maliyet etkin yöntemlerle sağlayan modern kütüphane yapıları oluşturulmuştur (Kızılkaya ve Elmas, 2023, s. 291). Bu kapsamda şekillenen yeşil kütüphane yaklaşımı, yeni kütüphane binalarının sürdürülebilirlik ilkeleriyle tasarlanmasını, mevcut yapıların çevresel açıdan iyileştirilmesini ve çevre dostu yönetim anlayışlarının uygulanmasını içermektedir (Singh ve Dixit, 2021, s. 1).

Yeşil kütüphaneler, yalnızca fiziksel dönüşüm sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda çevresel farkındalığın artırılması ve toplumda çevreye duyarlı davranışların teşvik edilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (Miller, 2010, s. 9). Enerji verimliliği sağlayan aydınlatma ve iklimlendirme sistemlerinin kullanımıyla enerji tüketimini azaltan yeşil kütüphaneler, atık yönetimi ve geri dönüşüm uygulamalarıyla kaynakların etkin kullanımını desteklemektedir. Ayrıca, dijital kaynakların tercih edilmesiyle kâğıt tüketimini azaltarak doğal kaynakların korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu kurumlar, düzenledikleri seminerler ve atölye çalışmalarıyla çevresel farkındalığı artırarak toplumda sürdürülebilirlik bilincinin yaygınlaşmasına öncülük etmektedir (Kızılkaya ve Elmas, 2023, ss. 290-291).

Yeşil kütüphaneler doğal kaynakların korunması ve çevre dostu teknolojilerin kullanımıyla çevresel sürdürülebilirliğe; kaynakların etkin ve verimli yönetimiyle ekonomik sürdürülebilirliğe; kullanıcıların çevre bilinciyle eğitilmesi ve katılımcı bir toplum yapısının desteklenmesiyle toplumsal sürdürülebilirliğe katkı sunan kamusal alanlar olarak sürdürülebilir yaşamın vazgeçilmez aktörleri arasında yer almaktadır (Lal, 2018, s. 28). Çevresel sorumluluk bilinciyle hareket eden bu kurumlar, kullanıcı odaklı hizmet anlayışını sürdürülebilirlik ilkeleriyle bütünleştirerek, daha sürdürülebilir bir toplumun inşasında önemli bir işlev görmektedir (Özdemir ve Arslantekin, 2024, s. 486).

Literatürde, yeşil kütüphanelerle ilgili olarak farklı coğrafi bölgeler ve kütüphane türlerine odaklanan, ulusal ve evrensel düzlemde yürütülmüş birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar genel olarak iki temel kategoride sınıflandırılabilir. İlk kategori, yeşil kütüphane uygulamaları ve stratejileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Akbulut ve diğerleri (2018), Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarını analiz etmişlerdir. Çalışmada, kütüphane yöneticileri ve çalışanlarına yönelik anketler uygulanmıştır. Bulgular, kütüphanelerin yeşil kütüphane olma sürecinde bazı temel ölçütleri karşıladığını, ancak yeşil uygulamalar açısından kurumlar arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Atılım, Bilkent,

Başkent ve Yaşar Üniversitesi kütüphanelerinin sürdürülebilir çevre politikaları, su ve enerji verimliliği, sürdürülebilir kaynak kullanımı ile iç mekân hava kalitesi ve tasarım uygulamalarındaki yenilikleri bakımından öne çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca, kütüphane çalışanlarının çevresel sürdürülebilirlik ve yeşil kütüphane konularında farkındalıklarının düşük olduğu ve bu alanlarda eğitim almaya istekli oldukları tespit edilmiştir.

Demirtas Dogan ve Gurpınar (2023), Türkiye'nin Kocaeli ve İstanbul illerindeki 11 üniversite kütüphanesinde çevre dostu uygulamaları ile kullanıcıların çevresel farkındalık düzeylerini incelemişlerdir. 436 öğrenciyle yürütülen anket çalışmasının sonuçları, çevre eğitimi almış öğrencilerin çevresel farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğunu ve yeşil kütüphaneleri kullanan öğrencilerin, bu kütüphanelerin çevresel özelliklerine daha fazla değer verdiğini ortaya koymuştur. Öte yandan, yeşil kütüphane kullanıcıları ile diğer kullanıcılar arasında günlük yaşamda çevresel farkındalık açısından anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir.

Kavak (2024), Türkiye'deki yeşil kütüphane uygulamalarını inceleyerek, Rami Kütüphanesi, Uşak Banaz Halk Kütüphanesi ve Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi gibi önemli örnekleri değerlendirmiştir. Kapsamlı bir literatür taraması ve nitel içerik analizi yöntemiyle elde edilen bulgular, Türkiye'de yeşil kütüphane uygulamalarının hâlen gelişim sürecinde olduğunu ve uluslararası uygulamalarla karşılaştırıldığında başlangıç aşamasında olduğunu göstermektedir. Çalışma, Türkiye'deki kütüphanelerin sürdürülebilirlik kapasitesini artırmak için politika geliştirme ve farkındalık artırma, enerji yönetimi ve verimlilik, sürdürülebilir koleksiyon yönetimi, işbirliği ve ağ oluşturma gibi alanlarda öneriler sunmaktadır.

Tseng (2008) Tayvan'da gerçekleştirdiği çalışmada, Taipei Halk Kütüphanesi Beitou Şubesi örneği üzerinden çevre dostu tasarımın kullanıcı deneyimine etkisini araştırmıştır. 511 katılımcıdan elde edilen veriler, kullanıcıların kütüphane olanaklarından genel olarak memnun olduğunu ortaya koymuştur. Özgün mimarisi ve sürdürülebilir iç mekân düzenlemeleriyle çevre eğitimini teşvik eden bir öğrenme merkezi işlevi gören kütüphane, toplumun algısını olumlu yönde etkilemiş ve ziyaretçi sayısını artırmıştır. Yerel halk, uzmanlar ve özel sektörün iş birliğiyle hayata geçirilen bu model, kamu kütüphanelerinin çevresel sürdürülebilirlik süreçlerinde nasıl etkin bir rol üstlenebileceğine dair örnek bir uygulama niteliğindedir.

Li ve diğerleri (2018), Çin'in Hebei bölgesindeki bir üniversite kütüphanesinde enerji verimliliğini incelemişlerdir. Araştırmada, okuma alanlarının enerji tüketimi; doğal ve yapay aydınlatma düzeyleri, aydınlatma homojenliği, gün ışığı faktörü ve pencere düzenlemeleri doğrultusunda gerçekleştirilen dinamik ve statik uygulamalarla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, bu parametrelerin toplam enerji tüketimiyle ilişkilendirilerek en uygun enerji kullanım planının oluşturulmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Özellikle güney cephe okuma alanlarında pencere alanının

artırılmasının, enerji verimliliğini artıran önemli bir unsur olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle, yeşil kütüphane tasarımlarında güney yönlü pencere açıklıklarının geniş tutulması önerilmektedir.

Mwanzu ve diğerleri (2023), Kenya'daki akademik kütüphanelerde yeşil girişimlerin benimsenme düzeyini, kütüphanecilerin bu girişimlere ilişkin tutumlarını ve çevresel sürdürülebilirliğe yönelik teşvik ve engelleri ele almışlardır. Çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemi yoluyla baş kütüphanecilerle yapılan görüşmelerin yanı sıra gözlem ve belge incelemesi yöntemleri kullanılmıştır. Sonuçta, kullanıcıların yeşil uygulamalara yönelik farkındalık ve katılım düzeylerinin yetersiz olduğunu ortaya konulmuştur. Kütüphanelerin, çevresel sürdürülebilirlik amaçlarına ulaşabilmesi için kullanıcıları sürece aktif olarak dâhil etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, Kenya'daki akademik kütüphanelerin SKA doğrultusunda çevresel sorumluluklarını artırmaları gerektiği sonucuna varılmıştır.

Samara ve Garoufallou (2023), Yunanistan'daki özel kütüphanelerde çalışan personelin örgütsel değişim süreçlerine katılım biçimlerini ve bu süreci nasıl değerlendirdiklerini analiz etmişlerdir. Araştırmada, personelin değişimin içeriği ve türü, değişimin yönetimi, liderlik desteği ile bireysel özelliklere yönelik tutumları incelenmiştir. Ayrıca, özel kütüphanelerde yaşam boyu öğrenme ve personel gelişiminin örgütsel değişimin başarısındaki rolü ele alınmıştır. Anket sonuçları, çalışanların örgütsel değişimlerin kendilerine fayda sağlayacağına ikna edilmeleri gerektiğini ve değişim sürecini yöneten kişilerin bu sürece gerçek bağlılık göstermesinin önemini ortaya koymuştur.

David-West ve Wali (2023), Nijerya'daki akademik kütüphanelerde görev yapan 102 kütüphanecinin yeşil girişimler konusundaki farkındalık düzeyini, mevcut uygulamaları ve stratejileri anket yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmada, kütüphanelerde çevresel sürdürülebilirlik için uygulanan yeşil girişimlerin sürdürülebilir alanlar, iç mekân çevre politikaları, tasarım yenilikleri, su verimliliği ile güneş ve rüzgâr enerjisi kullanımı olduğu belirlenmiştir. Bulgular, kütüphanecilerin yeşil kütüphane farkındalığının düşük olduğunu; finansal kısıtlılık, girişim eksikliği ve sürdürülebilir politikaların bulunmadığını göstermiştir. Çalışma, kütüphanelerde yeşil farkındalığın artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması için stratejik planlama ve yöntemlerin geliştirilmesini önermektedir.

Adeyemi ve diğerleri (2024), Nijerya'nın Kwara Eyaleti'ndeki akademik kütüphanelerde yürütülen çevre dostu uygulamaları araştırmış ve bu kapsamda amaçlı örneklem yoluyla seçilen 18 kütüphaneciyle görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Bulgular, kütüphane koleksiyonlarını korumak amacıyla düzenli ilaçlama yapıldığını ortaya koyarken, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun kullanımı nedeniyle kütüphanelerde yüksek karbon salınımının oluştuğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan, kurumlar arası

kaynak paylaşımının ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağladığı ve kütüphanelerin topluma sosyo-kültürel hizmet sunduğu belirlenmiştir. Tüm bu bulgular ışığında, üniversite yönetimlerinin çevre dostu uygulamalar için yeterli finansal kaynak ayırması ve kütüphanelerde güneş enerjisi sistemlerinin yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmektedir.

Kolawole ve Oladokun (2024), Nijerya'daki kütüphanelerde sürdürülebilir uygulamaların önemine odaklanarak, yeşil kütüphanelerin çevre dostu okuma alanlarını oluşturmadaki katkıları, karşılaştıkları zorluklar ve fırsatları ele almışlardır. Çalışma, yeşil kütüphanelere yönelik farkındalığın artmakla birlikte, yetersiz kaynaklar ve kurumsal hazırlık eksikliği nedeniyle uygulamaların sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu bağlamda, finansal desteğin artırılması, kapasite geliştirme programlarının uygulanması, yenilenebilir enerjinin kullanımının yaygınlaştırılması ve stratejik farkındalık kampanyalarının başlatılması önerilmektedir. Bununla birlikte, çalışmada, kütüphanelerin sürdürülebilirlik, çevresel okuryazarlık ve toplumsal refahın güçlendirilmesinde kilit bir rol üstlendiği de belirtilmektedir.

Sulaiman ve Laksmi (2024), Endonezya'daki Taman Ismail Marzuki Kütüphanesi'nin yeşil kütüphane anlayışını benimsemek amacıyla uyguladığı sosyal sürdürülebilirlik stratejilerini analiz etmişlerdir. Nitel araştırma deseniyle yürütülen çalışmada, veriler görüşmeler, gözlemler ve belge analizleri yoluyla toplanmıştır. Bulgular, kütüphanenin sosyal sürdürülebilirlik stratejilerinin ekonomik dayanıklılığı artırdığını, çevresel sürdürülebilirlik alanında ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Sosyal bir etkileşim mekânı olan kütüphane, çeşitli kurumlarla kurduğu iş birlikleriyle yeşil uygulamaların sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, yaratıcı topluluk geliştirme programları yoluyla toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik çabalar, kütüphanenin kamusal algısını olumlu yönde dönüştürerek yeşil kütüphane hedeflerine ulaşmasını desteklemektedir. Çalışma, kamu kütüphanelerinin politika geliştirme süreçlerinde yeşil kütüphane ilkeleri ile toplumsal katılım stratejilerinin birlikte ele alınmasının önemine dikkat çekmektedir.

Tanzin ve Hoq (2024), Bangladeş'teki kütüphanelerin yeşil uygulamalarını inceleyerek özellikle Dhaka Üniversitesi Kütüphanesi'ne odaklanmışlardır. Çalışmada, bu kütüphanenin yeşil kütüphaneye dönüşümü için bir yol haritası sunulmuş ve diğer kütüphanelerin de benzer sürdürülebilir uygulamaları benimsemesi teşvik edilmiştir. 404 kütüphane kullanıcısı ve 15 kütüphane çalışanının katılımıyla gerçekleştirilen anket ve görüşmelerde, yeşil teknolojiye yönelik bilgi eksikliği, bütçe kısıtlamaları, düşük farkındalık ile kullanıcılar ve personelin sürdürülebilirlik çabalarına isteksizliği, yeşil dönüşümün başlıca engelleri olarak belirlenmiştir. Buna karşın, sağlıklı iç ve dış mekân ortamları sağlama, çevre dostu uygulamalarla işletme maliyetlerini azaltma ve diğer kütüphaneleri benzer yeşil girişimleri benimsemeye teşvik etme gibi önemli fırsatlar da mevcuttur.

Ren (2024), Amerika'nın Kaliforniya, Florida ve Georgia eyaletlerindeki kütüphanelerde uygulanan çevresel sürdürülebilirlik uygulamaları ve bu konudaki algıları incelemiştir. Araştırma, kütüphanelerde en yaygın çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarının atık azaltımı, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve enerji tasarrufu olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, çok az kütüphanenin çevresel politikalar geliştirdiği veya bu konuları sistematik şekilde ele aldığı belirlenmiştir. Kütüphanelerin çevresel sürdürülebilirliği teşvik ederken karşılaştığı en önemli zorluklar, maddi kaynak eksikliği, personelin zaman yetersizliği ve konuya ilişkin yeterli uzmanlık bulunmamasıdır. Bunlara ek olarak, kütüphanelerin öncelikleri arasındaki rekabet ve çevresel sürdürülebilirlik çabalarının siyasileştirilmesi endişesi de önemli engeller arasında yer almaktadır.

Literatürde yer alan ulusal ve uluslararası çalışmalar kapsamında analiz edilen ülke örnekleri doğrultusunda, Avrupa (Yunanistan) ve Asya (Tayvan, Çin) bölgelerinde yeşil kütüphane stratejilerinin öncelikli olarak enerji verimliliği, sürdürülebilir iç mekân tasarımları ve kullanıcı deneyimi üzerine odaklandığı belirlenmiştir. Afrika (Kenya, Nijerya) ve Güneydoğu Asya (Endonezya, Bangladeş) ülkelerinde ise yeşil uygulamalara yönelik farkındalık eksikliği ve finansal kısıtlılıklar başlıca engeller olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de yeşil kütüphane uygulamalarının henüz başlangıç aşamasında olduğu; sürdürülebilirlik kapasitesinin artırılmasına yönelik politika geliştirme, eğitim ve iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Kuzey Amerika bağlamında, atık azaltma, geri dönüşüm ve enerji tasarrufu uygulamalarının yaygın olduğu ancak çevresel politika geliştirme süreçlerinde ve uygulamadaki zorlukların önemli engeller olarak ortaya çıktığı saptanmıştır. Kıtalararası karşılaştırmalar, yeşil kütüphane stratejilerinin temel amaçlar açısından benzerlik taşıdığını ancak uygulama öncelikleri ve yöntemler bakımından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

İkinci kategori ise ödüllü yeşil kütüphane projelerinin incelenmesine yönelik çalışmalara odaklanmaktadır. Literatürde özellikle yeşil kütüphanelere yönelik en iyi uygulamaların belgelendiği IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü kapsamında yapılan çalışmalar dikkat çekicidir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Kavuri-Mutuku (2018), Kenya Ulusal Kütüphane Hizmetleri'nin Nakuru Şubesi'nde uygulanan yeşil kütüphane girişimlerini ele alarak, bu çabaların iklim değişikliğiyle mücadeledeki rolünü incelemişlerdir. Nakuru'daki bu girişim, 2017 IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü finalistleri arasında yer almış ve Kenya'da yeşil kütüphane kavramının gelişimine katkı sağlamıştır. Çalışmada, sürdürülebilir kütüphane binası tasarımı ve okuma ağacı gibi çevresel farkındalık odaklı uygulamalar aracılığıyla, kullanıcı dostu ve çevreye duyarlı hizmet sunumunun önemine işaret edilmektedir. Ayrıca, bu tür uygulamaların diğer kütüphaneler tarafından da benimsenmesi gerektiğine ve kütüphanelerin çevresel sürdürülebilirlikteki potansiyel rolüne dikkat çekilmektedir.

Leyrer (2018), 2016 yılında IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü'ne başvuran projeleri inceleyerek, dünya genelindeki uygulamaların hedeflerini, görünürlüklerini ve iş birliği düzeylerini analiz etmiştir. Veriler, başvuru belgeleri, kütüphane web siteleri ve çevrim içi anket yoluyla toplanmıştır. Bulgular, projelerin geniş bir konu yelpazesinde ve farklı uygulama biçimlerinde hayata geçirildiğini gösterirken, projelerin yarısından fazlasında iş birliğine dayalı uygulamaların öne çıktığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, projeler arasındaki temel farklılıklar web sitesi görünürlüğü, proje süresi, finansman ve insan kaynağı açısından belirginleşmektedir.

Devi ve diğerleri (2024), IFLA'nın, kütüphaneleri sürdürülebilir kalkınmaya ulaşma yönünde nasıl harekete geçirdiğini analiz etmişlerdir. Çalışma, IFLA'nın güçlü bir kütüphanecilik yapısı kurarak ve bilgili, katılımcı bir toplum geliştirerek Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ni desteklediğini ortaya koymaktadır. IFLA'nın Yeşil Kütüphane Ödülü, SKA hikâyeleri, araç setleri ve Dünya Kütüphane Haritası gibi projeler üzerinden yapılan analiz, kütüphanelerin toplumsal farkındalığı artırma ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlama potansiyelini vurgulamaktadır. Çalışmada, kütüphane ve bilgi hizmetleri uzmanlarının küresel sürdürülebilirlik çabalarına aktif bir şekilde katkıda bulunmaları gerektiği belirtilmektedir.

Zakaria ve Hendi (2025) ise 2016-2023 yılları arasında IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü'nü kazanan kütüphanelerin benimsediği en iyi uygulamaları araştırmışlardır. Çalışmada, 31 ülkeden 51 kütüphanenin ödül aldığı belirlenmiştir. Avrupa, 15 ülkeden toplam 23 ödül (%45,10) ile en yüksek paya sahip bölge olarak öne çıkmıştır. Kütüphane türleri açısından ise ödüllerin büyük çoğunluğu halk kütüphanelerine (%60,78) verilmiş, bunu üniversite ve ulusal kütüphaneler izlemiştir. Ödül kazanan kütüphanelerin en çok benimsediği uygulamalar arasında eğitim ve farkındalık (%31,37) ilk sırada yer alırken, enerji verimliliği (%15,69) ve yeşil alanlar (%13,73) bunu takip etmiştir. Çalışma, IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü'ne yönelik farkındalığın artmasına katkı sağlamayı ve geliştirmekte olan ülkelerdeki kütüphanelerin kendi imkânları doğrultusunda ödüllü kütüphanelerin uygulamalarını benimsemelerine yönelik rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

İkinci kategoride yer alan ödüllü yeşil kütüphane projeleri üzerine yapılan çalışmalar, sürdürülebilirlik alanında başarılı ve yenilikçi uygulama örneklerini ortaya koymaktadır. IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü kapsamında değerlendirilen projeler, farklı bölgelerde kütüphaneler arasında iş birliği, toplumda çevre bilinci oluşturma, çevresel eğitim programları ve enerji tasarrufu gibi ortak hedeflere odaklanmaktadır. Ancak projeler arasında finansman, uygulama süresi ve görünürlük açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum, bölgesel koşulların sürdürülebilirlik stratejilerinin şekillenmesinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın Problemi, Amacı ve Soruları

Sürdürülebilirlik kavramı, çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla günümüzde küresel ölçekte giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çerçevede, çeşitli sektörlerde uygulanan sürdürülebilirlik stratejileri, SKA'ya ulaşmada kritik bir rol oynamaktadır. Kütüphaneler, bilgi ve kültürün erişilebilirliğini sağlayan kurumsal yapılar olarak, sürdürülebilirlik kapsamında önemli bir konuma sahiptir. Hem kaynakların etkin kullanımıyla çevresel etkilerinin azaltılması hem de toplumsal kapsayıcılığı desteklemeleri açısından kütüphaneler, SKA'ya katkı sağlayan kilit kurumlar arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda, kütüphanelerde geliştirilen yeşil projeler ve uygulamalar, sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulanmasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Yeşil kütüphaneler, enerji verimliliği sağlama, karbon ayak izini azaltma, çevresel farkındalığı artırma ve maliyet etkinliği gibi temel sürdürülebilirlik göstergelerine önemli katkılar sunma potansiyeline sahiptir. Ancak, mevcut literatürde yeşil kütüphane projelerinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar sınırlı sayıdadır. Özellikle, IFLA tarafından ödüllendirilen yeşil kütüphane projelerinin çevresel, toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik boyutlarına yönelik etkileri yeterince analiz edilmemiştir. Bu bilgi eksikliği, yeşil kütüphanelerin sürdürülebilir kalkınmaya katkılarının kapsamlı bir biçimde anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, ödüllü yeşil kütüphane projelerinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemek ve bu projelerin SKA'ya katkılarını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, çalışmada, 2024 yılında IFLA "En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane" ödülünü kazanan projeler analiz edilmiştir. Bu projelerin sürdürülebilirliğin çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutlarına sağladığı katkılar değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- 2024 yılında IFLA ödülü kazanan büyük ölçekli yeşil kütüphane projeleri çevresel sürdürülebilirlik açısından hangi amaçlara katkı sağlamaktadır?
- 2024 yılında IFLA ödülü kazanan büyük ölçekli yeşil kütüphane projeleri toplumsal sürdürülebilirlik açısından hangi amaçlara katkı sağlamaktadır?
- 2024 yılında IFLA ödülü kazanan büyük ölçekli yeşil kütüphane projeleri ekonomik sürdürülebilirlik açısından hangi amaçlara katkı sağlamaktadır?

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulguların, yeşil kütüphane literatürüne yalnızca kuramsal düzeyde yeni açılımlar getirmekle kalmayıp, aynı zamanda kütüphanelerde SKA doğrultusunda geliştirilecek stratejik planlama süreçlerine yön vererek, sürdürülebilirlik amaçlarının gerçekleştirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma deseni benimsenerek, uluslararası düzeyde ödül almış yeşil kütüphane projelerinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri sistematik bir şekilde incelenmektedir. Araştırma, bu projelerin çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutlardaki katkılarını ortaya koyarken, kütüphanelerin SKA'ya ulaşmadaki rollerini ve potansiyellerini değerlendirmektedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmının evrenini, IFLA tarafından “En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane” ödülüne layık görülen tüm yeşil kütüphane projeleri oluşturmaktadır. Bu projeler, sürdürülebilirlik uygulamaları açısından uluslararası düzeyde örnek teşkil eden girişimlerdir. Çalışmanın örneklemine ise 2024 yılında bu ödülü kazanan yedi büyük ölçekli yeşil kütüphane projesi oluşturmaktadır. Farklı coğrafi bölgelerde konumlanan bu projeler, çevresel, toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik alanlarında çeşitli uygulamalar gerçekleştirmiştir.

Veri Toplama

Veri toplama sürecinde, çalışma kapsamında yer alan uluslararası ödüllü yeşil kütüphane projeleri doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. İncelenen belgeler kütüphanelerin web siteleri ile projelere ait raporları içermektedir. Bu kaynaklar, projelerin çevreye olan etkileri, topluma sağladığı faydalar ve ekonomik sürdürülebilirlik düzeyleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Veri kaynaklarının seçiminde, geçerliliği ve güvenilirliği yüksek, resmî ve doğrulanabilir içeriklere öncelik verilmiştir.

Veri Analizi

Çalışmada elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntem, nitel verilerin düzenli bir biçimde çözümlenmesine, anlamlı temaların ortaya çıkarılmasına ve bu temalar üzerinden yorum yapılmasına olanak tanımaktadır. Analiz sürecinde, her bir projeye ait sürdürülebilirlik uygulamaları Microsoft Excel 2013 programı aracılığıyla ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Kodlama aşamasında projeler, SKA ile uyumluluk düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Ardından, benzer SKA'lar gruplanarak çevresel, toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik temaları oluşturulmuş ve bu temalar çerçevesinde projelerin sürdürülebilirliğe olan katkıları ele alınmıştır. Analizin güvenilirliğini sağlamak amacıyla, iki bağımsız araştırmacı tarafından gerçekleştirilen analizler karşılaştırılmış ve bulguların tutarlılığı kontrol edilmiştir.

Bulgular

Uluslararası Ödüllü Yeşil Kütüphanelere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü, çevresel sürdürülebilirlik alanında fark yaratan kütüphanelere ve projelere verilen bir ödüdür. Bu ödül, kütüphanelerin çevresel sorumluluk bilincini güçlendirmeyi, çevre eğitimi konusundaki öncülük rollerini desteklemeyi ve sürdürülebilir hizmet anlayışını yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda enerji ve kaynak kullanımında verimliliği artırmayı, çevre dostu uygulamaların yaygınlaşmasını teşvik etmeyi ve yerel, bölgesel ile küresel ölçekte yeşil kütüphane girişimlerinin gelişimine katkı sunmayı amaçlamaktadır. IFLA Yeşil Kütüphane Ödülü, “En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane Projeleri” ve “En İyi Yeşil Kütüphane Projeleri” olmak üzere iki ana kategoride verilmektedir (International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA], 2024a).

Bu çalışmada, Tablo 1’de yer alan, 2024 yılında ödüle layık görülen “En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane Projeleri” ele alınmıştır (International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA], 2024b). IFLA “En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane Ödülü”ne layık görülen projeler, sürdürülebilirlik ve çevresel sorumluluk anlayışının farklı kültürler ve toplumlar tarafından dünya genelinde nasıl şekillendirildiğini göstermektedir.

Tablo 1

2024 IFLA En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane Projeleri

Kütüphane Adı	Kütüphane Türü	Proje Başlığı	Ülke	Kıta
Taichung Halk Kütüphanesi Shangfeng Şubesi	Halk kütüphanesi	Kelebekler okumaya eşlik ediyor	Çin	Asya
Karlovac “Ivan Goran Kovacic” Halk Kütüphanesi	Halk kütüphanesi	Yeşil kütüphane şubesi	Hırvatistan	Avrupa
Paderborn Halk Kütüphanesi	Halk kütüphanesi	Eden-Sürdürülebilir bir kütüphane	Almanya	Avrupa
Almada Halk Kütüphanesi	Halk kütüphanesi	GLA-MOUR-Almada Yeşil Kütüphanesi, Gerçek faydalar yaratmak	Portekiz	Avrupa
Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi	Üniversite kütüphanesi	Küçük, ancak birlikte çalışınca büyük işler başarılır!	İspanya	Avrupa
Sri Lanka Bilgi Teknolojileri Enstitüsü	Üniversite kütüphanesi	Kitapların ötesinde: SLIT’te sürdürülebilir kütüphane tasarımı yenilikler	Sri Lanka	Asya
Missoula Halk Kütüphanesi	Halk kütüphanesi	Missoula Halk Kütüphanesi	ABD	Amerika

Kaynak: IFLA, 2024b

Tablo 1’de projelerin coğrafi dağılımına bakıldığında, Avrupa %57’lik bir pay ile en fazla projeye sahip kıta olarak öne çıkmaktadır. Bu kıtada Hırvatistan, Almanya, Portekiz ve İspanya’dan projeler yer almaktadır. Asya kıtası %29’luk oranla ikinci sırada yer almakta olup, bu bölgede Çin ve Sri Lanka’dan projeler bulunmaktadır. Amerika kıtası ise %14’lük pay ile yalnızca ABD’deki Missoula Halk Kütüphanesi aracılığıyla temsil edilmektedir. Bu dağılım, sürdürülebilir kütüphane projelerinin büyük ölçüde Avrupa ve Asya kıtalarında yoğunlaştığını göstermektedir. Kütüphane türleri açısından değerlendirildiğinde, projelerin %71’i (5 proje) halk kütüphaneleri tarafından yürütülmekte, %29’u ise (2 proje) üniversite kütüphanelerine ait bulunmaktadır. Bu dağılım, projelerin ağırlıklı olarak halk kütüphaneleri tarafından hayata geçirildiğini ortaya koymaktadır. Ancak üniversite kütüphaneleri de akademik ve araştırma odaklı yenilikçi uygulamalarıyla bu alana anlamlı katkılar sunmakta ve sürdürülebilirlik çabalarının çeşitlenmesine olanak tanımaktadır.

Uluslararası Ödüllü Yeşil Kütüphanelerinin Sürdürülebilir Kalkınmaya Katkıları

Taichung Halk Kütüphanesi Shangfeng Şubesi (Çin, Taichung) “Kelebekler Okumaya Eşlik Ediyor”

Taichung Halk Kütüphanesi Shangfeng Şubesi, Çin’in Taichung Şehri’nde çevre eğitimi temasıyla inşa edilen ilk kütüphane olma özelliği taşımaktadır. 2023 yılında Amerika Müze Tasarım Ödülleri’nde Gümüş Ödül’e layık görülen yapı, aynı zamanda çok sayıda yerel ve uluslararası mimarlık ödülü kazanmıştır. Kütüphane, tüm yaş gruplarına hitap eden öğrenme ve etkileşim alanları sunan kapsayıcı ve katılımcı bir tasarıma sahiptir. Çocuk bölümü, ebeveyn-çocuk okuma alanı, dergi ve gazete bölümü, yaşlılara yönelik alan, gençlik bölümü, açık okuma alanı ve çok amaçlı etkinlik odası gibi yaşa özel planlanmış bölümler bulunmaktadır. Özellikle, “Baya Terası” adı verilen açık hava okuma alanı, halkın dinlenme ve doğayla iç içe okuma deneyimi yaşayabileceği sosyal bir etkileşim mekânı olarak tasarlanmıştır. Bu planlama, kütüphanenin toplumsal kapsayıcılığı artırarak farklı yaş grupları ve toplumsal kesimlere yönelik öğrenme fırsatları sunması ve yaşam boyu öğrenmeyi yaygınlaştırması açısından, SKA 4 (Nitelikli Eğitim) ve SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) amaçlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Kütüphanenin kırmızı tuğlalardan oluşan dış cephesi, çevresindeki buğday tarlaları ve kırmızı akçaağaçlarla uyum içinde şekillendirilmiş, böylece yapının yerel ekosistemle bütünleşmesini sağlayan bir mimari anlayış benimsenmiştir. Yapının çevresinde yer alan doğal çimen kanalları, yerli bitki örtüsü ve açık alan düzenlemeleri, doğayla bütünleşik bir çevre tasarımı sunmaktadır. Bu özellikler, biyoçeşitliliğin korunmasını ve ekosistemlerin sürdürülebilirliğinin desteklenmesi yoluyla SKA 15 (Karasal Yaşam) amacına doğrudan katkı sağlamaktadır. Ayrıca, doğal peyzaj öğeleriyle desteklenen bu tasarım, çevre eğitimi için uygun bir öğrenme ortamı da sunmaktadır. İç mekân tasarımında ise sade ve zarif bir yaklaşım benimsenmiş olup, doğal ışığın etkili

kullanımıyla kullanıcılara hem estetik hem de sürdürülebilir bir mekânsal deneyim sunulmaktadır.

Enerji verimliliği açısından öncü bir yapıya sahip olan kütüphane, enerji tasarrufu, enerji depolama ve enerji üretimi ilkelerine dayanan akıllı bir enerji yönetim sistemi uygulamaktadır. Yeşil bina tasarımı ve sürdürülebilir enerji çözümleriyle SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji)'ye katkı sunan yapı, karbon ayak izini azaltarak SKA 13 (İklim Eylemi) kapsamında çevresel sürdürülebilirliği de desteklemektedir. Ayrıca, kütüphanede kullanılan yenilikçi altyapı ve teknoloji çözümleri, sürdürülebilir sanayi ve yenilikçilik hedefleri doğrultusunda SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) ile uyum içindedir. Bununla birlikte, enerji maliyetlerinin düşürülmesi ve yerel kaynaklara dayalı sistemlerin tercih edilmesi sayesinde ekonomik verimlilik sağlanmaktadır (Taichung Public Library, 2024).

Karlovac “Ivan Goran Kovacic” Halk Kütüphanesi (Hırvatistan, Karlovac) “Yeşil Kütüphane Şubesi Yeşil Kütüphane Projesi”

Karlovac “Ivan Goran Kovacic” Halk Kütüphanesi, Karlovac Belediyesi ve Hırvatistan Kültür ve Medya Bakanlığı'nın finansal desteğiyle kurulmuştur. Doğa bilimleri, psikoloji, tıp, tarım, coğrafya, gezi yazıları, edebiyat, çocuk kitapları ve bilimsel eserler gibi alanlarda yaklaşık 2.000 kaynağı bünyesinde barındıran kütüphane, bilgiye erişimi kolaylaştırarak SKA 4 (Nitelikli Eğitim) amacı doğrultusunda bireylerin yaşam boyu öğrenme süreçlerine katkı sağlamaktadır.

Kütüphanede yürütülen “Yeşil Kütüphane Projesi”, çevresel koruma ve sürdürülebilir kalkınma bilincini artırmayı amaçlayan yenilikçi bir girişimdir. Bu proje, çevre temalı eğitim programları ve çevre dostu bilgi kaynakları aracılığıyla kullanıcıların çevresel farkındalık düzeylerini artırmayı hedeflemektedir. Çevre koruma kurumlarıyla kurulan iş birlikleri kapsamında gerçekleştirilen etkileşimli hikâye anlatımı etkinlikleri ve yaratıcı atölye çalışmaları sayesinde özellikle çocukların yeşil okuryazarlığı desteklenmekte ve çevreye duyarlı bireylerin yetişmesine katkı sunmaktadır. Dolayısıyla bu proje, ekosistemlerin korunması ve biyolojik çeşitliliğin artırılması açısından SKA 15 (Karasal Yaşam) ile doğrudan ilişkiliyken; aynı zamanda SKA 13 (İklim Eylemi) amacına da katkı sağlayarak, iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilir çevre yönetimi konularında bilinç oluşturmaktadır.

Yeşil temalı içeriklerin yaygınlaştırılması ve bu doğrultuda okuma kültürünün desteklenmesi, kütüphanenin toplumla kurduğu etkileşimi güçlendirmekte ve sürdürülebilir kalkınma bilincinin toplumsal düzeyde yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda, kütüphane, yerel ekonomik yapıyı geliştiren temel aktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Yerel halk kadar yabancı turistlerin de ilgisini çeken bu kültürel cazibe noktası, hem çevresel farkındalığın artmasına hem de

bölgedeki sosyal ve kültürel etkinliklerin canlanmasına olanak tanımaktadır (Karlovac Public Library, 2024). Bu çok yönlü katkılar doğrultusunda kütüphane, ekonomik etkileriyle SKA 8 (İnsana Yakışır İř ve Ekonomik Büyüme) amacına, toplumsal ve kültürel gelişime olan desteğıyle SKA 11 (Sürdürülebilir şehirler ve Topluluklar) amacına hizmet etmektedir.

Paderborn Halk Kütüphanesi (Almanya, Paderborn) “Eden-Sürdürülebilir Bir Kütüphane”

Paderborn Halk Kütüphanesi, 460 yıllık tarihi bir yapının restorasyonu sonucu yeniden işlevlik kazanmış ve tasarım sürecinde toplumun ihtiyaçları ile kullanıcı beklentileri öncelikli olarak ele alınmıştır. 80 farklı paydaşla gerçekleştirilen iş birliğı, projenin katılımcı ve kapsayıcı bir yaklaşımla yürütölmesini sağlamıştır (International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA], 2024c). Eden Projesi kapsamında hayata geçirilen yeni kütüphane, modern tasarımı tarihi mirasla uyumlu bir biçimde bütünleştirmekte ve sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda dikkat çekici uygulamalara ev sahipliğı yapmaktadır. Geri dönüştürülebilir malzemelerden üretilen mobilyalar ve denizden toplanan plastik atıklardan yapılan halılar, çevre dostu üretim anlayışını yansıtarak SKA 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim) amacına doğrudan katkı sunmaktadır.

Kütüphane, açık ve ilham verici mekânlarıyla bireylerin yaratıcı üretkenliğini ve sosyal etkileşimlerini teşvik eden bir kamusal alan olarak konumlanmaktadır. Kullanıcılara kahve eşliğinde sosyalleşme, film izleme, çocuklarla çalışma, yaratıcı atölyelere katılma veya sessiz bir ortamda kitap okuma gibi çok yönlü kullanım seçenekleri sunulmaktadır. Ayrıca medya materyallerinin ödünç alınması, ortak mutfak kullanımı ve oyun temelli etkinliklere katılım gibi olanaklar da kütüphanenin erişilebilirliğini artırmaktadır. Bu nitelikleriyle kütüphane hem bireysel öğrenmeyi hem de topluluk içi bilgi paylaşımını kolaylaştıran kamusal bir alandır. Sunduğı sağlıklı, erişilebilir ve huzurlu ortam ile SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) amacına katkı sağlayan kütüphane, yaşam boyu öğrenmeyi destekleyerek, SKA 4 (Nitelikli Eğitim) amacına da hizmet etmektedir (Stadtbibliothek Paderborn, 2024).

Kütüphanede bulunan tohum kütüphanesi, bireylerin kendi gıda üretimlerini kolaylaştırarak gıda erişimini artırmakta ve bu sayede gıda güvenliğini destekleyerek SKA 2 (Açlığa Son) amacına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, gıda paylaşım programı, gıda fazlasının yeniden dağıtımını sağlayarak israfı önlemekte ve SKA 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim) amacına hizmet etmektedir. Kıyafet değışim noktası ise hem döngüsel ekonomi ilkeleri doğrultusunda kaynak kullanımını optimize ederek SKA 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim) amacına hem de karbon ayak izini düşürerek SKA 13 (İklim Eylemi) amacına katkıda bulunmaktadır. Bu uygulamalar, dayanışma kültürünü pekiştirerek toplumsal sürdürülebilirliğin gelişmesine olanak tanımakta ve SKA 11 (Sürdürülebilir şehirler ve Topluluklar) amacı doğrultusunda sosyal yapının gelişimine hizmet etmektedir (IFLA, 2024c).

Eden Projesi, dijital çözümler ve otonom sistemlerle donatılmış yenilikçi altyapısı sayesinde işletme maliyetlerini düşürerek ve kaynak kullanımında etkinliği artırarak SKA 8 (İnsana Yakınsır İş ve Ekonomik Büyüme) amacına katkı sağlamaktadır. Bu teknoloji tabanlı sistemler, iş gücü verimliliğini artırmakta ve kullanıcıların bilgi ve hizmet kaynaklarına hızlı, kolay ve verimli erişimini mümkün kılmaktadır. Bu özellikleriyle proje, SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) amacıyla doğrudan örtüşmekte, sürdürülebilir ve yenilikçi altyapı uygulamalarını hayata geçirmektedir (Stadtbibliothek Paderborn, 2024). Bununla birlikte, engelsiz erişimi mümkün kılan asansör sistemi, kapsayıcı tasarım anlayışı ve sosyal eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik geliştirilen politikalar, SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) amacına destek sunmaktadır (IFLA, 2024c; Stadtbibliothek Paderborn, 2024).

Almada Halk Kütüphanesi (Portekiz, Almada), “GLA-MOUR-Almada Yeşil Kütüphanesi, Gerçek Faydalar Yaratmak”

Almada Halk Kütüphanesi tarafından yürütülen “GLA-MOUR-Almada Yeşil Kütüphanesi, Gerçek Faydalar Yaratmak” projesi, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda çevresel farkındalığı artırmayı ve toplumsal öğrenme kültürünü teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda düzenlenen Repair Cafe Almada etkinliği, katılımcıların taşınabilir ev aletleri, elektronik cihazlar, mobilyalar ve oyuncaklar gibi eşyaları onarma konusunda bilgi ve beceriler kazanmasını sağlamaktadır. Katılımcıların teknik yetkinliklerini geliştiren bu girişim, bireylerin yaşam boyu öğrenme süreçlerine aktif katılımını teşvik ederek SKA 4 (Nitelikli Eğitim) amacıyla doğrudan örtüşmektedir. Aynı zamanda ürünlerin ömrünü uzatarak atık miktarını azaltması bakımından SKA 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim) amacına da katkı sunmaktadır (Bibliotecas Almada, 2024a).

Benzer şekilde, projenin bir parçası olarak düzenlenen atıksız yemek pişirme etkinliği, mevsimsel ve yerel ürünlerin kullanımını özendirmekte ve gıda israfını azaltmaya yönelik pratik çözümler sunmaktadır. Bu yönüyle etkinlik hem SKA 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim) hem de SKA 2 (Açlığa Son) amaçlarıyla uyumlu bir biçimde tasarlanmıştır. Düzenlenen her iki etkinlik, çevresel sürdürülebilirliğin yanı sıra bireylerin bilinçli tüketim alışkanlıklarının artmasına ve toplumda çevre dostu davranışların benimsenmesine katkı sağlamaktadır (Bibliotecas Almada, 2024b).

Proje kapsamında hayata geçirilen bir diğer faaliyet olan “Portugal de Azul e Mar” başlıklı fotoğraf sergisi, Carlos Dourado’nun objektifinden Portekiz’in kıyı bölgelerine dair görsel bir keşif sunmaktadır. Bu sanat temelli yaklaşım, deniz ekosistemlerinin korunmasına yönelik görsel bir farkındalık oluşturmakta; SKA 14 (Sudaki Yaşam) ve SKA 13 (İklim Eylemi) amaçları doğrultusunda deniz kirliliğiyle mücadele ve iklim değişikliği konularında toplumsal bilinç geliştirmeye katkıda bulunmaktadır. Sanat yoluyla çevresel duyarlılık kazandırmayı amaçlayan bu etkinlik, sürdürülebilirlik konularında toplumsal farkındalık oluşturma açısından önemli bir rol üstlenmektedir (Bibliotecas Almada, 2024c).

Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi (İspanya, Salamanca), “Küçük, Ancak Birlikte Çalışınca Büyük İşler Başarılır!”

Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi, 570 metrekairelik alanı, 8.000 Euro’luk bütçesi ve beş kişilik ekibiyle, sınırlı kaynaklarla yüksek etki yaratılabileceğini göstermektedir. Doğa bilimleri ve yeni medya alanlarındaki koleksiyonlarıyla akademik ve yerel topluluklara hizmet sunan kütüphane, bilgi paylaşımını haftalık bültenler, dijital yayınlar ve sosyal medya kanallarıyla güçlendirmektedir. Örneğin, Bionoticias adlı haftalık e-dergi güncel bilimsel bilgileri geniş kitlelere ulaştırırken; Neuroman dergisi, 12-16 yaş arası çocukların yazılı anlatım becerilerini geliştirerek SKA 4 (Nitelikli Eğitim) amacına katkı sunmaktadır. Kütüphane bünyesinde yer alan ve milyonlarca kullanıcıya erişen Imaginarium platformu interaktif dijital öğrenme ortamları sağlayarak eğitimde dijital kapsayıcılığı artırmakta, böylece yenilikçi altyapı ve teknolojik gelişmeleri destekleyerek SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) amacıyla örtüşmektedir.

Kütüphane, geleneksel kitap ödünç verme hizmetlerinin ötesine geçerek dürbün, büyüteç, fotoğraf makinesi, video kamera, masa oyunları ve dizüstü bilgisayar gibi kaynaklara erişim sunmakta ve böylece kaynakların paylaşımını ve yeniden kullanımını sağlayarak SKA 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim) amacına katkı sağlamaktadır. Girişimciler ve mezun öğrencilere yönelik kariyer planlaması, iş başvurusu ve şirket kurma konularında düzenlenen etkinlikler ise istihdam olanaklarını artırarak SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) amacına hizmet etmektedir. Haftalık bültenler yoluyla duyurulan 400’den fazla iş ve burs ilanı, yaklaşık 4.000 kişiye ulaşmakta, çevresel gönüllülük projeleri aracılığıyla öğrenciler iş dünyasıyla doğrudan temas kurabilmektedir (Biblogtecarios, 2024).

Kütüphane tarafından desteklenen sağlıklı yaşam projeleri, bireysel refah ve sağlığı ön plana çıkararak SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) amacıyla ilişkilendirilebilir. Öte yandan, kırsal bölgelerdeki sosyoekonomik fırsatları artırmaya yönelik yerel iş birlikleri, SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) ile doğrudan örtüşmektedir (IFLA, 2024c). Ayrıca, Salamanca Üniversitesi’nin Çevresel Çalışmalar ve Kırsal Kalkınma Merkezi ile kurduğu iş birlikleri ve İspanyol Herpetoloji Derneği’nin bilimsel yayınlarına ev sahipliği yapması, çevre temelli akademik çalışmaları desteklemekte ve SKA 13 (İklim Eylemi) ile SKA 15 (Karasal Yaşam) amaçlarına katkı sunmaktadır. Kütüphanenin, doğa temalı belge merkezleri ve koruma kütüphaneleri ağına dâhil olması da çevresel bilginin yaygınlaştırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Biblogtecarios, 2024).

Sri Lanka Bilgi Teknolojileri Enstitüsü (Sri Lanka, Malabe), “Kitapların Ötesinde: SLIIT’te Sürdürülebilir Kütüphane Tasarımında Yenilikler”

Sri Lanka Bilgi Teknolojileri Enstitüsü, dijital dönüşümü merkezine alan yenilikçi kütüphane altyapısıyla, bilgiye erişimi kolaylaştıran otomatik sistemler ve gelişmiş dijital çözümler sunarak SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) amacı doğrultusunda güçlü bir bilgi altyapısının oluşturulmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Sri Lanka Institute of Information Technology [SLIIT], 2024a). 1.000’in üzerinde kullanıcı kapasitesine sahip olan bu tesis, dijital veri arşivleri ve ileri teknolojik donanımıyla SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) amacına paralel şekilde akademik bilgiye erişimi artırmakta ve bilgi temelli ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Öğrenme merkezli fiziksel mekân tasarımı da öğrencilerin çok yönlü gelişimini güçlendirecek biçimde yapılandırılmıştır. SLIIT, geleneksel kütüphane anlayışının ötesine geçerek, iş birliğine dayalı öğrenmeyi kolaylaştıran “Learning Commons” modelini hayata geçirmiştir. Bu model çerçevesinde oluşturulan etkileşimli öğrenme alanları, grup çalışmalarına uygun esnek mekânlar ve öğrencilerin yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri “Makerspace” birimi ile desteklenmektedir. Zihin oyunları, robotik uygulamalar ve Lego tasarımı gibi çeşitli etkinliklerle zenginleştirilen bu ortamlar, öğrencilerin yaratıcı düşünme, problem çözme ve proje üretme kapasitelerini geliştirmeye yönelik katkılar sunmaktadır.

Kütüphane çatısında konumlanan özel tasarımlı uygulama alanı ise mühendislik ve mimarlık öğrencilerine teorik bilgilerini fiziksel yapılar üzerinde gözlemlenebilir fırsatı sunmaktadır. Bu alan, yangın sistemleri, elektrik tesisatları ve iklimlendirme altyapısı gibi teknik unsurların doğrudan incelenmesini mümkün kılarak uygulamalı eğitimi teşvik etmektedir. Ayrıca, dijital kaynaklara erişim, çevrimiçi danışmanlık ve akademik araştırma desteği gibi hizmetlerle donatılan bu yapı, SKA 4 (Nitelikli Eğitim) amacına katkı sağlayarak kaliteli, kapsayıcı ve yaşam boyu öğrenmeye olanak tanıyan bir eğitim ortamı sunmaktadır (Sri Lanka Institute of Information Technology [SLIIT], 2024b).

Missoula Halk Kütüphanesi (ABD, Missoula), “Missoula Halk Kütüphanesi”

Missoula Halk Kütüphanesi, toplumsal kapsayıcılığı güçlendiren ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eden yenilikçi uygulamalarıyla dikkat çeken bir kamusal bilgi merkezidir. Özellikle aile gelişimi, STEM (fen, teknoloji, mühendislik ve matematik) eğitimi ve medya okuryazarlığına odaklanan etkinliklere ev sahipliği yaparak, SKA 4 (Nitelikli Eğitim) ile doğrudan ilişki kurmaktadır. Her yıl düzenlenen yaklaşık 1.000 programla 23.000 kişiye ulaşan kütüphane, bu faaliyetlerin %75’ini çevresel koruma, sosyal sürdürülebilirlik ve ekonomik eşitlik temaları çerçevesinde yapılandırarak sürdürülebilir kalkınma anlayışını pekiştirmektedir (IFLA, 2024c).

Fiziksel mekânların ortak kullanımı, öğrenme laboratuvarları ve eşya kütüphanesi gibi hizmetlerle toplumsal katılımı sağlayan Missoula Halk Kütüphanesi, ekonomik fırsat eşitliğini artırarak SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) amacına katkı sunmaktadır. Örneğin, Families First girişimi kapsamında ailelere yönelik yemek pişirme atölyeleri düzenlenmekte; öğrencilere film yapım ekipmanları sağlanarak hem bireysel gelişim desteklenmekte hem de yerel düzeyde yaratıcı üretkenlik teşvik edilmektedir. Kütüphane binasının tasarımı da kültürel ve çevresel değerlere duyarlıdır. Binada yer alan tarihsel anlatılarla zenginleştirilmiş paneller toplumsal hafızanın korunmasına hizmet ederken; çevre farkındalığını artırmaya yönelik etkinlikler aracılığıyla SKA 13 (İklim Eylemi) amacına destek sunulmaktadır. Modern havalandırma sistemleri sayesinde, orman yangınlarının neden olduğu hava kirliliğine karşı güvenli bir sığınak işlevi gören bina, afetlere dirençli yapılar geliştirme gerekliliğine işaret ederek SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) amacıyla uyum göstermektedir (Missoula Public Library, 2024; Szpaller, 2025).

Yeni kütüphane binası, çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda, yeşil yapı standartlarına uygun olarak tasarlanmıştır. Önceki yapıya kıyasla yıllık enerji kullanım yoğunluğunu %65 oranında azaltacak şekilde konumlandırılan yapı, maksimum düzeyde doğal ışık alacak biçimde planlanmıştır (Szpaller, 2025). Açık döngülü jeotermal sistemler, yerden ısıtma ve soğutma altyapısı, güneş enerjisi üretimi ve doğal aydınlatma gibi stratejilerle donatılan bina, sürdürülebilir enerji kullanımı açısından örnek bir yapı niteliği taşımaktadır (Missoula Public Library, 2024). Çatısına kurulan fotovoltaik paneller aracılığıyla elektrik ihtiyacının %10'unu kendi kendine karşılayabilen yapı, enerji maliyetlerini azaltarak SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji) amacına doğrudan katkıda bulunmaktadır (Szpaller, 2025). Aynı zamanda bu tür yenilikçi altyapı uygulamaları, dayanıklı ve sürdürülebilir yapılarla yenilikçiliği teşvik ederek SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) amacıyla da örtüşmektedir.

Tartışma

Bu çalışmada, 2024 yılında IFLA tarafından ödüllendirilen büyük ölçekli yeşil kütüphane projelerinin sürdürülebilir kalkınmaya olası katkıları sistematik bir yaklaşımla incelenmektedir. Çalışmada, projelerin yerel ve küresel ölçekteki etkileri değerlendirilerek, çevresel farkındalık oluşturma, toplumsal gelişimi destekleme ve ekonomik sürdürülebilirliği güçlendirme boyutları analiz edilmektedir. Bunun yanı sıra, elde edilen bulgular doğrultusunda gelecekteki uygulamalara yön verebilecek somut öneriler sunulmakta ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinden kütüphane hizmetlerinin yeniden yapılandırılmasına katkı sağlayacak stratejik açılımlar önerilmektedir. Bu kapsamda, IFLA 2024 "En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane" ödülü kazanan projelerin çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutlarda hangi SKA'larla örtüştüğüne dair genel değerlendirme Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

2024 IFLA En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane Projelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) Açısından Karşılaştırılması

Kütüphane Adı	SKA 2	SKA 3	SKA 4	SKA 7	SKA 8	SKA 9	SKA 10	SKA 11	SKA 12	SKA 13	SKA 14	SKA 15
Taichung Halk Kütüphanesi Shangfeng Şubesi			x	x		x	x			x		x
Karlovac "Ivan Goran Kovacic" Halk Kütüphanesi			x		x			x		x		x
Paderborn Halk Kütüphanesi	x	x	x		x	x	x	x	x	x		
Almada Halk Kütüphanesi	x		x						x	x	x	
Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi		x	x		x	x	x		x	x		x
Sri Lanka Bilgi Teknolojileri Enstitüsü			x		x	x	x					
Missoula Halk Kütüphanesi			x	x	x	x	x	x		x		

Yapılan analizler doğrultusunda, örnekleme yer alan yeşil kütüphane projelerinin SKA 2, SKA 3, SKA 4, SKA 7, SKA 8, SKA 9, SKA 10, SKA 11, SKA 12, SKA 13, SKA 14 ve SKA 15 ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Bu durum, yeşil kütüphanelerin sadece çevresel değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirliğe de çok boyutlu katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik bağlamında, ödüllü yeşil kütüphane projelerinin, SKA 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji), SKA 12 (Sorumlu Üretim ve Tüketim), SKA 13 (İklim Eylemi), SKA 14 (Sudaki Yaşam) ve SKA 15 (Karasal Yaşam) amaçlarıyla ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Bu amaçlar arasında özellikle SKA 13 (İklim Eylemi) öne çıkmaktadır. Örneğin, Taichung Halk Kütüphanesi Shangfeng Şubesi, yeşil bina tasarımı ve sürdürülebilir enerji çözümleriyle karbon ayak izini azaltırken; Paderborn Halk Kütüphanesi'ndeki kıyafet değişim noktası, yeniden kullanım alışkanlıklarını yaygınlaştırarak karbon salınımını düşürmektedir. Karlovac "Ivan Goran Kovacic"

Halk Kütüphanesi, çocuklara yönelik etkileşimli hikâye anlatımı ve yaratıcı atölye çalışmalarıyla çevre bilincini artırmaktadır. Almada Halk Kütüphanesi'nde düzenlenen "Portugal de Azul e Mar" adlı fotoğraf sergisi ise deniz ekosistemlerine yönelik farkındalık yaratmaktadır. Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi, doğa temalı belge merkezleri ve koruma kütüphaneleriyle oluşturduğu ağ üzerinden çevresel bilginin yaygınlaştırılmasına katkı sağlamakta; Missoula Halk Kütüphanesi kültürel mirasa dayalı mimarisi ve çevre odaklı etkinlikleriyle çevresel duyarlılığı artırmaktadır. Tüm bu uygulamalar, iklim değişikliğiyle mücadele, çevresel farkındalık ve sürdürülebilir yaşam uygulamaları bağlamında SKA 13 (İklim Eylemi) amacına katkıda bulunmaktadır.

Bu çerçevede, yeşil kütüphaneler, bilgi sağlama ve toplumsal etkileşim yoluyla çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayan aktörler olarak konumlanmaktadır. Nitekim literatürdeki bazı araştırmalar da benzer bulgulara ulaşmıştır. Chuenchom ve diğerleri (2022, s. 15), kütüphanelerin yalnızca iklim değişikliğiyle ilgili bilgi sunan değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık yaratan ve çevreye duyarlı davranışları artıran mekânlar olduğunu vurgulamaktadır. Vijesh ve diğerleri (2024) ise yeşil kütüphanelerin, düzenledikleri etkinlikler, eğitim programları ve bilgi hizmetleri yoluyla çevresel farkındalık düzeyini artırdığını ve bu yolla SKA 13 (İklim Eylemi) amacının gerçekleştirilmesine katkılar sunduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, Bangani ve Dube (2024, s. 781), kütüphanelerin iklim eylemine katkı sağlamak için uyguladığı geri dönüşüm, yeniden kullanım, ağaçlandırma faaliyetleri, çevresel okuryazarlık eğitimi ve farkındalık günlerinde düzenlenen tanıtım ve sergi etkinliklerine dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda, yeşil kütüphaneler, çevresel duyarlılığı artıran ve sürdürülebilir yaşam alışkanlıklarının benimsenmesine yardımcı olan merkezler olarak tanımlanmaktadır.

Toplumsal sürdürülebilirlik açısından, ödüllü yeşil kütüphane projelerinin, SKA 2 (Açlığa Son), SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam), SKA 4 (Nitelikli Eğitim), SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) ve SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) amaçlarıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu amaçlar arasında özellikle SKA 4 (Nitelikli Eğitim), birçok uygulamada öne çıkan bir tema olarak dikkat çekmektedir. Örneğin, Taichung Halk Kütüphanesi Shangfeng Şubesi, tüm yaş gruplarına yönelik etkileşimli öğrenme alanları sunarak toplumsal kapsayıcılığı ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etmektedir. Benzer şekilde, Missoula Halk Kütüphanesi; aile gelişimi, STEM eğitimi ve medya okuryazarlığına odaklanan programlarıyla bireylerin bilişsel gelişimine katkı sağlamaktadır. Karlovac "Ivan Goran Kovacic" Halk Kütüphanesi, doğa bilimleri, psikoloji, tıp, tarım, coğrafya, edebiyat, çocuk kitapları ve bilimsel yayınlar gibi geniş bir tematik yelpazede sunduğu kaynaklarla bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır. Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi ise doğa bilimleri ve yeni medya alanındaki koleksiyonlarıyla bilimsel bilginin yaygınlaştırılmasına katkı sunmaktadır. Almada Halk Kütüphanesi bünyesindeki "Repair Cafe" etkinlikleri, taşınabilir ev aletleri, elektronik cihazlar, mobilyalar ve oyuncakların onarımı yoluyla bireylere teknik bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlamaktadır. Paderborn Halk Kütüphanesi, kullanıcılarına

sosyalleşme, film gösterimleri, çocuklarla birlikte etkinlikler, yaratıcı atölye çalışmaları ve bireysel okuma gibi çok yönlü sosyal etkileşim alanları sunmaktadır. Sri Lanka Bilgi Teknolojileri Enstitüsü ise etkileşimli öğrenme alanları, grup çalışmasına uygun ortamlar ve yaratıcı düşünmeyi becerilerini güçlendiren etkinliklerle yenilikçi eğitim yaklaşımlarını benimsemektedir. Bu uygulamalar, kaliteli, kapsayıcı ve yaşam boyu öğrenmeyi önceliklendiren yapılarıyla SKA 4 (Nitelikli Eğitim) amacıyla uyumludur.

Literatürdeki bazı çalışmalar da kütüphanelerin eğitimdeki merkezi rolünü ve SKA 4 (Nitelikli Eğitim) amacına ulaşmadaki katkılarını bir kez daha ortaya koymaktadır. Chuenchom ve diğerleri (2022, s. 19), kütüphanelerin SKA 4 amacına ulaşmak için eğitimi kolaylaştırma ve öğrenmeyi destekleme konusunda önemli bir işlev gördüğünü belirtmektedir. Islam ve diğerleri (2024, s. 17) halk kütüphanelerinin erken okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı, yetişkin okuryazarlığı ve diğer eğitim programlarıyla SKA 4'e katkı sağladığı ifade ederken, Dabengwa (2025, s. 171) akademik kütüphanelerin eğitim kaynaklarına erişimi artırarak ve yaşam boyu öğrenmeye yönelik fırsatlar sunarak SKA 4'e katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Kanada'daki Toronto Halk Kütüphanesi, bilgiye erişimin yanı sıra dil öğrenimi ve istihdam desteği sunarak topluma eğitim imkânları sağlamakta ve böylece SKA 4'e katkıda bulunmaktadır (Aregbesola ve diğerleri, 2024, s. 371). Hong Kong Çin Üniversitesi Kütüphanesi ise okuma alışkanlıklarını geliştirmeyi ve dijital bilgi okuryazarlığını artırmayı hedefleyerek SKA 4'e destek olmaktadır (Ma ve Ko, 2022, s. 3).

Ekonomik sürdürülebilirlik bağlamında ise ödüllü yeşil kütüphane projeleri, SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) ve SKA 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) amaçlarıyla ilişkilidir. Bu amaçlar arasında özellikle SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) öne çıkmakta olup, yeşil kütüphaneler yerel istihdamı destekleyen uygulamaları, girişimcilik fırsatlarını ve ekonomik katılımı artıran programlarıyla ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda Paderborn Halk Kütüphanesi, dijitalleşme ve çevre dostu teknolojilerle maliyetleri azaltırken, verimliliği artırarak kaynaklara etkin erişimi mümkün kılmaktadır. Sri Lanka Bilgi Teknolojileri Enstitüsü, bilgiye erişimi kolaylaştıran dijital altyapısıyla bilgi temelli ekonomik büyümeye hizmet etmektedir. Salamanca Üniversitesi Biyoloji Kütüphanesi, girişimcilik ve istihdamı destekleyen etkinliklerle girişimcilere ve mezun öğrencilere kariyer fırsatları sunmaktadır. Missoula Halk Kütüphanesi sosyal programlar aracılığıyla ekonomik fırsat eşitliğini teşvik ederken, bireysel ve yerel kalkınmayı ilerletmektedir. Karlovac "Ivan Goran Kovacic" Halk Kütüphanesi, düzenlediği kültürel etkinlikler ve sunduğu turistik çekiciliklerle yerel ekonomiyi canlandırmaktadır. Bu tür uygulamalar, SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) amacına katkı sağlamaktadır.

Bu bulgular, kütüphanelerin ekonomik büyüme ile tam ve verimli istihdamın sağlanmasında ve herkes için insana yakışır iş olanakları yaratılmasında oynadığı role dikkat çeken Noh (2021, s. 3)'ün görüşleriyle örtüşmektedir. Noh (2021), kütüphanelerin

bireylerin daha iyi iş fırsatlarına erişimini mümkün kılacak bilgi ve becerilerle donatılmasında önemli bir işlev üstlendiğini belirtmektedir. Benzer şekilde, Vijesh ve diğerleri (2024), kütüphanelerin iş yaratma, girişimcilik ve ekonomik kalkınma alanlarında bilgi ve kaynak sağlama konusundaki katkılarına dikkat çekmektedir. Bangani (2024, s. 8) ise üniversite kütüphanelerinin öğrencilere yönelik istihdam olanakları sunarak, kariyer fuarları ve atölye çalışmaları düzenleyerek, toplulukların istihdam edilebilirliğini artırdığını belirtmektedir. Örneğin, Tayland'daki Chiang Mai Rajabhat Üniversitesi Kütüphanesi, Toplum Tasarruf Bankası ile iş birliği yaparak mesleki gelişim etkinlikleri düzenlemekte ve bu sayede bireylerin kariyer gelişimini güçlendirmektedir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Los Angeles Halk Kütüphanesi yerel kuruluşlar, belediyeler ve ticaret odalarıyla kurduğu iş birlikleri sayesinde, küçük işletme sahiplerine çevrim içi işe alım ve danışmanlık hizmetleri sunarak ekonomik fırsatlar yaratmaktadır (Chuenchom ve diğerleri, 2022, s. 12).

Sonuç ve Öneriler

Sürdürülebilirlik, çevresel koruma, toplumsal eşitlik ve ekonomik istikrarı ele alan kapsamlı bir kalkınma anlayışıdır. Bu anlayış, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini sağlamakla birlikte, toplumsal refahın artırılması ve gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevre bırakılması amacıyla çeşitli stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda, topluma hizmet veren kurumların yapı ve işleyişlerini yeniden şekillendirmeleri kaçınılmazdır. Bunun sonucu olarak, kütüphaneler de bilgiye erişim sağlayan geleneksel yapılar olmanın ötesine geçerek, sürdürülebilirlik ilkelerini hizmetlerine yansıtan dinamik kurumlar hâline gelmektedir. İşlevsel altyapılarının yanı sıra toplumsal etkileşim biçimleriyle de dönüşen kütüphaneler, çevresel sorumluluk üstlenen, sosyal fayda üreten ve ekonomik sürdürülebilirliği gözeten yapılar olarak yeniden konumlanmaktadır. Bu dönüşümün somut bir yansıması olan yeşil kütüphaneler, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutlarında katkılar sunan stratejik aktörler olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada, uluslararası ödüllü yeşil kütüphane projelerinin sürdürülebilir kalkınmaya katkıları çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Çalışmada analiz edilen 2024 IFLA "En İyi Büyük Ölçekli Yeşil Kütüphane" projeleri, kütüphanelerin çevresel duyarlılığı teşvik eden, toplumsal kapsayıcılığı güçlendiren ve ekonomik verimliliği esas alan kurumlar haline geldiğini göstermektedir. Bu gelişmeler, kütüphanelerin mekânsal tasarımlarını ve hizmet sunma modellerini yeniden tanımlamış ve onları SKA doğrultusunda daha etkin, katılımcı ve çok işlevli yapılar olarak konumlandırmıştır. Bu bağlamda, yeşil kütüphanelerin hem fiziksel altyapıları hem de hizmet politikaları aracılığıyla SKA'ların çevresel (SKA 7, 12, 13, 14, 15), toplumsal (SKA 2, 3, 4, 10, 11) ve ekonomik (SKA 8, 9) boyutlarında katkılar sağladığı tespit edilmiştir. Özellikle SKA 4 (Nitelikli Eğitim) kapsamında sunulan kapsayıcı öğrenme fırsatları ve SKA 13 (İklim Eylemi) doğrultusunda hayata geçirilen çevre dostu uygulamalar, yeşil kütüphanelerin

sürdürülebilir toplumların inşasında kritik bir rol üstlendiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Yeşil kütüphane projelerinin sürdürülebilirlik ekseninde değerlendirilmesi, gelecekteki uygulamalarda etkili ve bilinçli stratejilerin geliştirilmesi için yol gösterici bir temel oluşturabilir. Bu bağlamda, söz konusu projelerinin tasarım ve uygulama süreçlerinde çevresel, toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirliği içeren bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi önerilmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında, karbon ayak izini azaltmaya yönelik olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, doğal aydınlatma sistemleri ve enerji verimli teknolojilerin mimari tasarımlarda uygulanması önem arz etmektedir. SKA 13 (İklim Eylemi) ile uyumlu biçimde geri dönüşüm, atık azaltma ve sürdürülebilir tüketim uygulamalarının sistematik hâle getirilmesi bu süreci destekleyecektir. Toplumsal sürdürülebilirlik açısından ise, SKA 4 (Nitelikli Eğitim) doğrultusunda her yaş grubuna hitap eden kapsayıcı ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eden programlar geliştirilebilir. Dijital ve medya okuryazarlığını artırmaya yönelik eğitim faaliyetlerine öncelik verilmesi, toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda, özellikle dezavantajlı grupların bilgi ve hizmetlere erişimini kolaylaştıracak özel programlar da hayata geçirilebilir. Ekonomik sürdürülebilirlik boyutunda, SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) hedefi doğrultusunda, yeşil kütüphanelerin yerel istihdamı teşvik eden ve girişimcilik ekosistemini destekleyen programlar geliştirmesi önerilmektedir. Buna ek olarak, dijital altyapının güçlendirilmesi ve yenilikçi teknolojilerin benimsenmesi, kaynakların daha etkin kullanımını sağlayarak ekonomik sürdürülebilirliğe önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu projelerin başarısını ve toplumsal etkisini artırmak amacıyla, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve kullanıcı topluluklarıyla iş birliğine dayalı katılımcı yönetim modellerinin geliştirilmesi faydalı olacaktır. Bu çerçevede, kütüphane yönetimleri ile yerel idareler arasında sürdürülebilirlik odaklı iş birlikleri geliştirilebilir ve yeşil kütüphane projelerinin yaygınlaştırılması için destek mekanizmaları oluşturulabilir. Ayrıca, kütüphane personeli ve kullanıcılar için çevresel okuryazarlığı artırmaya yönelik düzenlenecek eğitim programları, sürdürülebilirlik bilincinin kurumsal ve toplumsal düzeyde yerleşmesini destekleyecektir. Projelerin etkisini ölçmek ve başarılı uygulamaları yaygınlaştırmak amacıyla sürdürülebilirlik raporlaması yapılması ve yerel ihtiyaçlara uyarlanabilir esnek modellemelerin geliştirilmesi önerilebilir. Yeşil kütüphaneler için standartların belirlenmesi ve bu standartlara uygun projelerin sertifikalandırılması, uygulamaların yaygınlaşma hızını artıracaktır. Son olarak, yeşil kütüphane projelerinin etkinliğini izleyebilmek için SKA'lar ile uyumlu göstergeler içeren kapsamlı bir izleme ve değerlendirme sisteminin kurulması, gelecekteki uygulamaların niteliğini artırmak ve sürdürülebilir kalkınmaya olan katkısı somutlaştırmak açısından kritik öneme sahiptir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, çalışma yalnızca 2024 yılında IFLA tarafından ödüllendirilen büyük ölçekli yeşil kütüphane projeleriyle sınırlı

kalmış ve analiz edilen veriler, kütüphanelerin resmî web siteleri ile proje raporları gibi yazılı belgelerle sınırlı tutulmuştur. Bu durum, projelerin daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesini kısıtlayabilir. Ayrıca, analiz süreci yalnızca dokümantasyon temelli olduğundan, projelere dair kullanıcı deneyimleri, personel görüşleri ve yerel paydaşların katkıları gibi önemli veri unsurları araştırmaya dâhil edilememiştir. Bu durum projelerin uygulama aşamasındaki etkilerinin tam olarak anlaşılmasını zorlaştırabilir. Bu sınırlılıklar doğrultusunda, gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalarda daha geniş bir proje grubunun kapsanması, farklı yıllara ve coğrafi bölgelere ait uygulamaların karşılaştırmalı olarak ele alınması önem arz etmektedir. Son olarak, kullanıcı geri bildirimleri ve paydaş görüşlerini içeren nitel araştırmaların yapılması, yeşil kütüphane projelerinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı biçimde incelemeye imkân tanıyacaktır.

Çıkar Çatışması

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Adeyemi, I. O., Oladaye, P. O., Odunayo, A. O., Omolokun, B. F., Fakorede, E. Y., Olayinka, I. O. ve Eiriemiokhale, K. A. (2024). Green library practices in selected academic libraries in Kwara State, Nigeria. *IFLA Journal*, 50(3), 511-524. <https://doi.org/10.1177/03400352241257670>
- Akbulut, M., Alaca, E., Büyükçolpan, T., Cevher, N., Kurbanoglu, S., Soylu, D. ve Yıldırım, B. F. (2018). Üniversite kütüphanelerinde yeşil (çevreci) yaklaşımlar: Türkiye genelinde bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 19(2), 203-230. <https://doi.org/10.15612/BD.2018.693>
- Aregbesola, A., Owolabi, S. E. ve Adebisi, T. (2024). Going to the cities: The strategic roles of public libraries in promoting sustainable development goals. *Public Library Quarterly*, 43(3), 367-384. <https://doi.org/10.1080/01616846.2023.2253692>
- Bangani, S. (2024). Leveraging community engagement to contribute to Sustainable Development Goals 8 and 11. *IFLA Journal*, 50(3), 451-462. <https://doi.org/10.1177/03400352241263533>
- Bangani, S. ve Dube, L. (2024). Academic libraries and the actualisation of sustainable development goals two, three and thirteen. *Journal of Librarianship and Information Science*, 56(3), 773-784. <https://doi.org/10.1177/09610006231174650>
- Bibliotecas Almada. (2024a, 18 Mayıs). *Projeto GLA-MOUR- Green library of Almada - Making our utility be real, Almada*. <https://www.flickr.com/photos/bibliotecasalmada/albums/72177720317126525/>

- Bibliotecas Almada. (2024b, 7 Aralık). *Cooking without waste – Showcooking, with Maria Granel (Eunice Maia) - GLA-MOUR Project - Green library of Almada - Making our utility be real*. <https://www.cm-almada.pt/cozinhar-sem-desperdicio-showcooking-com-maria-granel-eunice-maia-projeto-gla-mour-green-library-of-almada-making-our-utility-be-real>
- Bibliotecas Almada. (2024c, 1 Ağustos). *Projeto GLA-MOUR "Portugal de azul e mar - Exposição da Costa Portuguesa", por Carlos Dourado*. <https://www.cm-almada.pt/projeto-gla-mour-portugal-de-azul-e-mar-exposicao-da-costa-portuguesa-por-carlos-dourado>
- Biblogtecarios. (2024, 11 Aralık). *Pequeña... ¡pero trabajando juntos funciona!* <https://www.biblogtecarios.es/firmasinvitadas/pequena-pero-trabajando-juntos-funciona/>
- Chuenchom, S., Wimsontichai, N., Chaimin, C., Ammarukleart, S., Timakum, T., Putthima, S. ve Wipawin, N. (2022). Libraries for sustainable development goals (SDGs). *TLA Bulletin*, 66(2), 1-27. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tla_bulletin/article/view/257894/175757
- Dabengwa, I. (2025). Are academic libraries doing enough to support the sustainable development goals (SDGs)? A mixed-methods review. *Evidence Based Library and Information Practice*, 20(1), 148-184. <https://doi.org/10.18438/ebli30551>
- David-West, B. T. ve Wali, N. B. (2023). Green initiative and environmental sustainability in South South Nigerian Academic Libraries. *Library Progress International*, 43(2), 218-225. <https://doi.org/10.48165/bpas.2023.43.2.9>
- Demir, G. (2025). Sürdürülebilir kalkınma bağlamında kütüphanelerin rolü: Yeşil kütüphane örnekleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 46, 97-123. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15574959>
- Demirtas Dogan, H. ve Gurpinar, B. (2023). Green libraries and the user's perspective: A case study in Turkey. *Sage Open*, 13(4), 1-11. <https://doi.org/10.1177/21582440231211432>
- Devi, S., Gupta, D. K. ve Arahova, A. (2024). IFLA's role in mobilizing libraries towards achieving the sustainable development goals: A review. *IFLA Journal*, 50(3), 644-656. <https://doi.org/10.1177/03400352241252926>
- Dunphy, D., Benveniste, J., Griffiths, A. ve Sutton, P. (2000). *Sustainability: The corporate challenge of the 21st century*. Allen & Unwin.
- Gallopın, G. C. ve Raskin, P. D. (2002). *Global sustainability: Bending the curve*. Routledge.
- Gell-Mann, M. (2010). Transformations of the twenty-first century: Transitions to greater sustainability. H. J. Schellnhuber, M. Molina, N. Stern, V. Huber ve S. Kadner (Ed.), *Global sustainability: A noble cause* (ss. 1-7). Cambridge University Press.

- Hoq, K. M. G. (2012). Information ethics and its implications for library and information professionals: A contemporary analysis. *Philosophy and Progress*, 51(1-2), 37-48. <https://doi.org/10.3329/pp.v51i1-2.17677>
- International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA]. (2024a). *IFLA Green Library Award*. <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/>
- International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA]. (2024b). *ENSULIB announces the 9th IFLA Green Library Award 2024 long list in two categories*. <https://www.ifla.org/news/ensulib-announces-the-9th-ifla-green-library-award-2024-longlist-in-two-categories/>
- International Federation of Library Associations and Institutions [IFLA]. (2024c). *9th IFLA Green Library Award 2024 Results*. <https://www.ifla.org/news/9th-ifla-green-library-award-2024-results/>
- Islam, M. A., Sultana, R. ve Widen, G. (2024). Ascertaining the place of UN sustainable development goals in public libraries: How much progress have public libraries made in Bangladesh? *Global Knowledge, Memory and Communication*, 73(3), 354-374. <https://doi.org/10.1108/GKMC-03-2022-0072>
- Jones, L. ve Wong, W. (2018). More than just a green building- Developing green strategies at the Chinese University of Hong Kong Library. P. Hauke, M. Charney ve H. Sahavirta (Ed.), *Going green: Implementing sustainable strategies in libraries around the world- Buildings, management, programmes and services* içinde (Cilt 177, ss. 155-172). De Gruyter Saur.
- Karlovac Public Library. (2024). *Knjižnica u karlovačkoj Aquatici među top 7 najboljih zelenih knjižnica u svijetu*. <https://gkka.hr/knjiznica-u-karlovačkoj-aquatici-medu-top-7-najboljih-zelenih-knjiznica-u-svijetu/>
- Kavak, A. (2024). Kütüphanelerin yeşil vizyonu: Küresel hareket ve Türkiye'deki yansımaları. *Bilgi ve Belge Araştırmaları*, 22, 34-56. <https://doi.org/10.26650/bba.2024.22.1541569>
- Kavuri-Mutuku, P. (2018). Action to combat climate change and its impact: Green library initiatives at the Kenya National Library Service. P. Hauke, M. Charney ve H. Sahavirta (Ed.), *Going green: Implementing sustainable strategies in libraries around the world: Buildings, management, programmes and services* içinde (Cilt 177, ss. 86-93). De Gruyter Saur.
- Kedziora, W. (2025, 8 Nisan). *The impact of population growth and urbanization on sustainability*. <https://unigreen-alliance.eu/the-impact-of-population-growth-and-urbanization-on-sustainability/>
- Kızılkaya, M. ve Elmas, A. Z. (2023, 26-28 Ekim). Çevresel sürdürülebilirliğe katkı: Yeşil kütüphaneler. II. Uluslararası Gelenekten Geleceğe Bilgi ve Belge Yönetimi Sempozyumu: Kalkınmada Veri, Bilgi, Bilişim ve Yönetişim, Çankırı, Türkiye.

- Kolawole, D. T. O. ve Oladokun, B. D. (2024). Sustainable practices in Nigerian Libraries: Exploring the role of green libraries in promoting eco-friendly reading spaces. *International Journal of Knowledge Content Development & Technology*. https://ijkcdt.net/_common/do.php?a=ahead&b=1&bidx=2515&aidx=42075
- Kurbanoğlu, S. ve Boustany, J. (2014). From green libraries to green information literacy. S. Kurbanoğlu, S. Spiranec, E. Grassian, D. Mizrachi ve R. Catts (Ed.), *Information literacy. lifelong learning and digital citizenship in the 21st century içinde* (ss. 47-58). Springer.
- Lal, J. (2018). The green library: An initiative to sustainable library. *Pearl: A Journal of Library and Information Science*, 12(1), 28-36. <https://doi.org/10.5958/0975-6922.2018.00004.9>
- Leyrer, K. (2018). Libraries sow the seed of a sustainable society. P. Hauke, M. Charney ve H. Sahavirta (Ed.), *Going green: Implementing sustainable strategies in libraries around the world: Buildings, management, programmes and services içinde* (Cilt 177, ss. 22-31). De Gruyter Saur.
- Li, J., Guan, Q. ve Yang, H. (2018). Winter energy consumption in reading space of green library in cold regions. *International Journal of Heat and Technology*, 36(4), 1256-1261. <https://doi.org/10.18280/ijht.360413>
- Ma, L. F. ve Ko, L. Y. (2022). Supporting the sustainable development goals: The role of the Chinese University of Hong Kong Library. *The Journal of Academic Librarianship*, 48(4), 1-4. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2022.102562>
- Mathiasson, M. H. ve Jochumsen, H. (2022). Libraries, sustainability and sustainable development: A review of the research literature. *Journal of Documentation*, 78(6), 1278-1304. <https://doi.org/10.1108/JD-11-2021-0226>
- Miller, K. (2010). *Public libraries going green*. American Library Association.
- Missoula Public Library (2024). *MPL wins 2024 green library-grand scale award*. <https://www.missoulapubliclibrary.org/missoula-public-library-wins-2024-green-library-grand-scale-award/>
- Mulford, S. M. ve Himmel, N. A. (2010). *How green is my library?* ABC-CLIO.
- Munier, N. (2005). *Introduction to sustainability road to a better future*. Springer.
- Mwanzu, A., Bosire-Ogechi, E. ve Odero, D. (2023). The emergence of green libraries in Kenya: Insights from academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, 49(5), 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2022.102601>
- Noh, Y. (2021). Study on the perception of South Korean librarians of the UN sustainable development goals (SDGs) and the strategy to support libraries. *Profesional de la información*, 30(4), 1-15. <https://doi.org/10.3145/epi.2021.jul.04>

- Özdemir, E. ve Arslantekin, S. (2024). Sürdürülebilirlik ve kütüphanecilik bağlamında yeşil kütüphaneler. *Bilgi Dünyası*, 25(2), 459-497. <https://doi.org/10.15612/BD.2024.772>
- Ren, X. (2024). Libraries' environmentally sustainable practices and services in California, Florida, and Georgia. *IFLA Journal*, 51(2), 442-456. <https://doi.org/10.1177/03400352241287788>
- Sahavirta, H. (2018). A Garden on the roof doesn't make a library green. P. Hauke, M. Charney ve H. Sahavirta (Ed.), *Going green: Implementing sustainable strategies in libraries around the world: Buildings, management, programmes and services* içinde (Cilt 177, ss. 5-21). De Gruyter Saur.
- Samara, A. ve Garoufallou, E. (2023). Organizational change and librarians' attitudes in special libraries. *International Information & Library Review*, 55(3), 195-206. <https://doi.org/10.1080/10572317.2022.2100216>
- Singh, M P. ve Dixit, S. (2021). Sustainable strategies towards green libraries: A study of state university libraries of Lucknow, Uttar Pradesh. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 1-19. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/4968>
- Sri Lanka Institute of Information Technology [SLIIT]. (2024a). *SLIIT Library Facilities*. <https://www.sliit.lk/graduate-studies/facilities/>
- Sri Lanka Institute of Information Technology [SLIIT]. (2024b). *SLIIT unveils state-of-the-art Library 'Learning Commons*. <https://www.sliit.lk/print-coverage/sunday-morning-sliit-unveils-exquisite-new-state-of-the-art-learning-commons-expansive-library-space-fusing-knowledge-and-inspired-education/>
- Stadtbibliothek Paderborn. (2024). *Eden*. <https://www.bibliothek.live/eden>
- Sulaiman, M. F. ve Laksmi, L. (2024). The social sustainability improvement strategy for supporting the green library concept at Taman Ismail Marzuki library. *Library Management*, 45(3/4), 174-187. <https://doi.org/10.1108/LM-07-2023-0064>
- Szpaller, K. (2025, 1 Ocak). *Missoula Public Library wins another international award*. <https://dailymontanan.com/2025/01/01/missoula-public-library-wins-another-international-award/>
- Şeşen, Y. ve Kuzucuoglu, A. H. (2020). The importance of green libraries in terms of sustainability. *Journal of Balkan Libraries Union*, 7(1), 10-16. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1303130>
- Taichung Public Library. (2024, 21 Kasım). *Shangfeng Branch*. <https://www.library.taichung.gov.tw/public/lib/index.asp?m1=69>
- Tanzin, M. ve Hoq, K. M. G. (2024). Transforming the Dhaka University Library into a green library: Opportunities and challenges. *Electronic Green Journal*, 1(49), <https://doi.org/10.5070/G314962681>
- Tseng, S. H. (2008). Green library design and evaluation: The Taipei Public Library, Taiwan. *New Library World*, 109(7/8), 321-336. <https://doi.org/10.1108/03074800810888159>

- Vijesh, P. V., Chopade, V., Joy, V. ve MK, J. (2024). Designing a green library in alignment with the UN's sustainable development goal: A case study of Rajagiri Business School Library, Kerala, India. *Electronic Green Journal*, 1(49). <https://doi.org/10.5070/G314960177>
- Zakaria, M. S. ve Hendi, O. M. (2025). IFLA Green Library Award from 2016 to 2023: An examination of the best practices. *Public Library Quarterly*, 44(3), 318-346 <https://doi.org/10.1080/01616846.2024.2400746>

Kütüphanelerin Geleceği: Yapay Zekâ ve Büyük Verinin Kütüphanelerde Kullanımı

The Future of Libraries: Utilizing Artificial Intelligence and Big Data in Libraries

Malik YILMAZ

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Yılmaz, M. (2025). Kütüphanelerin geleceği: Yapay zekâ ve büyük verinin kütüphanelerde kullanımı. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 352-359. doi: 10.15612/BD.2025.823

Makale türü / Paper type: Kitap Tanıtımı / Book Review

DOI: 10.15612/BD.2025.823

Geliş Tarihi / Received: 15.04.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 22.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Kütüphanelerin Geleceği: Yapay Zekâ ve Büyük Verinin Kütüphanelerde Kullanımı

Burak Savaş SARIÇOBAN
İstanbul: Hiperyayın, 2025, 144 s.
ISBN: 978-625-6078-77-2

Malik YILMAZ*

Öz

Yapay zekâ ve büyük veri analitiği, 21. yüzyılın bilgi odaklı dünyasında yalnızca teknoloji alanında değil aynı zamanda eğitim, sağlık, kamu yönetimi ve bilgi hizmetleri gibi birçok farklı alanda da dönüştürücü etkiler yaratmaktadır. Burak Savaş Sarıçoban tarafından kaleme alınan 'Kütüphanelerin Geleceği: Yapay Zekâ ve Büyük Verinin Kütüphanelerde Kullanımı' başlıklı kitap, bu teknolojik dönüşümün kütüphaneler bağlamındaki yansımalarını hem kuramsal hem de uygulamalı düzeyde ele alan bir çalışmadır. Yazarın yüksek lisans tezine dayanan bu eser, yapay zekâ ve büyük veri analitiğinin kütüphaneler üzerindeki etkilerini inceleyerek, dijitalleşme sürecinde yapay zekânın en etkili teknolojilerden biri olduğu savını temel almaktadır. Kitapta, kütüphanelerin bu dönüşüm sürecinde nasıl bir yol izleyebileceği literatür taraması, saha araştırması ve uluslararası örneklerle desteklenerek ayrıntılı bir biçimde tartışılmakta ve alana özgün bir katkı sunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Yapay zekâ, büyük veri, bilgi hizmetleri, kütüphaneler, dijital dönüşüm, bilgi ve belge yönetimi.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, malik.yilmaz@atauni.edu.tr

The Future of Libraries: Utilizing Artificial Intelligence and Big Data in Libraries

Burak Savaş SARIÇOBAN
İstanbul: Hiperyayın, 2025, 144 s.
ISBN: 978-625-6078-77-2

Malik YILMAZ*

Abstract

*Artificial intelligence and big data analytics are creating transformative impacts not only in the field of technology but also across various domains such as education, healthcare, public administration, and information services in the knowledge-driven world of the 21st century. The book titled *The Future of Libraries: The Use of Artificial Intelligence and Big Data in Libraries*, authored by Burak Savaş Sarıçoban, is a comprehensive study that examines the implications of this technological transformation within the context of libraries, addressing both theoretical and practical dimensions. Based on the author's master's thesis, the work explores the effects of artificial intelligence and big data analytics on libraries and posits that artificial intelligence is among the most influential technologies in the process of digital transformation. The book discusses in detail how libraries can navigate this transformation process, drawing on literature reviews, field research, and international case studies, thereby offering an original contribution to the field.*

Keywords: Artificial intelligence, big data, information services, libraries, digital transformation, information and records management.

* Assoc. Prof., Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Information and Records Management, malik.yilmaz@atauni.edu.tr

Giriş

‘Kütüphanelerin Geleceği: Yapay Zekâ ve Büyük Verinin Kütüphanelerde Kullanımı’ başlıklı kitap Burak Savaş Sarıçoban tarafından hazırlanmıştır. Yazar, Kırklareli Üniversitesi Bilgi Yönetimi Bölümü Ön Lisans, Anadolu Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü Lisans ve ardından Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans programını tamamlamıştır. Halihazırda Hiperlink markası Hiperkitap Veritabanında, Veritabanı Yöneticisi olarak görev yapmaktadır. Kitap, Türkiye’deki üniversite kütüphanelerinin ve kütüphanecilerinin yapay zekâ ile büyük veri konularındaki bilgi düzeyini belirlemeyi, bu teknolojilerin kütüphane hizmetlerindeki kullanım alanlarını incelemeyi ve küresel dönüşüm bağlamında kütüphanelerin teknolojik uyum süreçlerini değerlendirmeyi amaçlayan sistematik bir kurguya sahiptir.

Yapay zekâ, günümüzün en dikkat çeken teknolojik uygulamalarından biri haline gelmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan yapay zekâ, günümüzde kütüphane hizmetleri de dâhil olmak üzere birçok alanda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Omame ve Alex-Nmecha (2020) yapay zekâyı kütüphanelerde bilgi hizmetlerinin dönüşümünde öne çıkan yenilikçi teknolojilerden biri olarak değerlendirmektedir. İnsan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirebilecek şekilde programlanan bu sistemler, danışma hizmetleri, raf düzenleme, sanal gerçeklik tabanlı öğrenme gibi çeşitli alanlarda kullanılmakta ve kütüphane hizmetlerinin etkinliğini artırmaktadır. Yapay zekânın kütüphane hizmetlerine entegrasyonu, kütüphanecilerin rollerini ortadan kaldırmaktan ziyade, onların hizmet kapasitesini geliştirmeye yönelik bir araç olarak görülmekte, dijitalleşen bilgi toplumunda kütüphanelerin işlevselliğini ve toplumsal değerini güçlendirmektedir. Lund ve Wang (2023), ChatGPT ve benzeri yapay zekâ modellerinin akademik araştırmalar ile kütüphane hizmetlerine etkilerini inceledikleri çalışmalarında, bu teknolojilerin sunduğu fırsatlar kadar etik risklere de dikkat çekmektedir. Yazarlar, kütüphanelerin yapay zekâyı eleştirel bir yaklaşımla benimsemesi gerektiğini ve bu süreçte eğitim ile politika geliştirme çalışmalarının önemini vurgulamaktadır. Gajbhiye (2024), yapay zekânın kütüphane ve bilgi bilimi alanına entegrasyonunun fırsatlarını, zorluklarını ve etik boyutlarını sistematik bir literatür taramasıyla inceleyerek, yapay zekanın bilgi erişimi iyileştirme, kişiselleştirilmiş öneri sistemleri, sanal asistanlar ve dijital koruma gibi alanlarda sunduğu avantajların olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte algoritmik önyargı, veri gizliliği, dijital uçurum ve iş gücü üzerindeki etkiler gibi risklere de dikkat çekmiştir.

Kitap altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü olarak yapılandırılan 1. bölümde (s. 25–27), yapay zekânın yaşamın birçok alanında hızla yaygınlaştığına, kütüphane hizmetlerinde nasıl kullanılabileceğine ve bu alandaki farkındalık eksikliklerine rağmen yapay zekânın, kütüphane ve bilgi bilimi alanının geleceği açısından son derece

önemli bir araç olduğuna değinilmiştir. Ayrıca, bu teknolojinin sunduğu potansiyelden yararlanabilmek için gerekli adımların atılmasının önemi vurgulanmıştır.

‘Yapay Zekâ ve Büyük Veri Analitiği’ başlıklı 2. bölümde (s. 27-49), yapay zekâ kavramının tanımından başlanarak sonrasında tarihçesi, ilk düşünsel adımları, 1950-1956 yıllarındaki doğuşu, yapay zekaya yönelik ilk çalışmalar, 1980-1987 arasındaki hızlı yükselişi, 1987-1993 dönemindeki duraklaması, 1993-2011 yıllarında öne çıkan temsilcileri, 2000’li yıllardaki gelişmeler ve 2012’den günümüze uzanan yapay genel zekâ ile büyük veri analitiği çağı kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Dolayısıyla bu bölümde yapay zekânın tarihsel süreçte geçirdiği evreler, kavramsal sınırları ve sınıflandırılması ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Ayrıca yapay zekânın makine öğrenmesi, doğal dil işleme, görüntü işleme gibi teknik bileşenleri açıklanmıştır.

‘Yapay Zekânın ve Büyük Veri Analitiğinin Kütüphanelerde Kullanımı’ başlıklı 3. bölümde (s. 51-71) kütüphane ve bilgi merkezlerinde teknolojinin dönüştürücü gücü irdelenmiştir. Bu bağlamda danışma hizmetlerinden kataloglamaya, sınıflandırmadan dizin oluşturmaya kadar pek çok alanda uzman sistem uygulamaları incelenmiştir. Bununla birlikte sağlama süreçlerinde yapay zekâ destekli çözümler, doğal dil işleme (NLP) ile bilgi erişimin geliştirilmesi ve kütüphane faaliyetlerinde robotik uygulamaların yer de kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

‘Kütüphane ve Bilgi Merkezlerinde Yapay Zekânın Kullanımına İlişkin Avantajlar, Dezavantajlar ve Dünyada İncelemeler ile Örnekler’ başlıklı 4. bölümde (s. 77-88), yapay zekâ ve büyük veri teknolojilerinin kütüphane hizmetlerine entegrasyonu, uygulama örnekleri, avantajları, dezavantajları ve dünya genelinden örneklerle desteklenen değerlendirmeler sunulmuştur. Özellikle kataloglama, sınıflama, danışma hizmetleri, dizinleme ve kullanıcı hizmetlerinde uzman sistem uygulamalarının incelenmesi, kitabın ortaya koyduğu özgün katkılarındandır.

‘Araştırmanın Metodolojisi’ başlıklı 5. bölüm (s. 91-95), kitabın araştırma temelli kısmını oluşturmaktadır. Türkiye’deki üniversite kütüphaneleri özelinde yürütülen bir alan araştırmasına dayanan bu bölümde, kütüphane çalışanlarının yapay zekâ ve büyük veri farkındalık düzeyleri, eğitim durumları, algıları ve teknolojiye yönelik tutumları istatistiksel analizlerle ortaya konulmuştur. Bu bölüm, kitabın yalnızca kuramsal değil, uygulama temelli bir çalışma olduğunu da göstermektedir.

‘Sonuç, Öneriler ve Tartışma’ başlıklı 6. bölüm (s. 123-133), araştırmanın sonuçlarını, önerileri ve geleceğe yönelik tartışmaları içermektedir. Bu bölümde özellikle eğitim ihtiyacı, altyapı eksiklikleri, etik sorunlar ve kullanıcı deneyimine etkiler gibi konular çerçevesinde çok yönlü değerlendirmelere ve önerilere yer verilmiştir. Araştırmanın sonuçları, kütüphanelerde yapay zekâ kullanımının önemli fırsatlar ve bazı temel zorluklar barındırdığını ortaya koymaktadır. Yapay zekânın, kütüphane işlemlerini

otomatikleştirerek verimliliği artırma ve kullanıcı deneyimini kişiselleştirme potansiyeline sahip olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ancak bu potansiyelin hayata geçirilmesinde veri gizliliği, etik sorunlar, altyapı eksiklikleri ve personelin teknik yetersizlikleri gibi çeşitli engellerle karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Çalışmada, kütüphane personelinin yapay zekâ ve büyük veri analitiği konularındaki bilgi düzeyinin düşük olduğu ve bu alanda kapsamlı eğitim programlarına ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur. Yapay zekânın özellikle öneri sistemleri, kataloglama, belge özetleme, içerik analizi ve kaynak yerleşimi gibi alanlarda önemli katkılar sunabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, kişisel verilerin korunmasının, algoritmik önyargıların ve karar alma süreçlerindeki şeffaflık eksikliklerinin, etik açıdan ele alınması gereken hususlar arasında yer aldığı dile getirilmiştir. Çalışmada, yapay zekâ ve büyük veri analitiğinin kütüphanelerde etkin bir şekilde kullanılabilmesi için çeşitli öneriler sunulmuştur. Başarılı bir yapay zekâ entegrasyonu için teknik altyapının güçlendirilmesi ve personelin sürekli eğitimi ile gelecekte yapılacak araştırmaların, uygulamadaki sorunlara çözüm üretmeye, kullanıcı memnuniyeti üzerindeki etkilerini değerlendirmeye ve uluslararası iyi uygulama örneklerinin incelenmesine odaklanılması gerektiği önerilmektedir. Bu bağlamda öncelikle, kütüphane personelinin bu teknolojilere ilişkin bilgi ve becerilerinin artırılması amacıyla kapsamlı eğitim programlarının düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, yapay zekâ uygulamalarının sağlıklı biçimde yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan donanım, yazılım ve veri altyapısının güçlendirilmesi önerilmektedir. Veri güvenliği, şeffaflık ve algoritmik önyargı gibi etik konulara yönelik açık politika ve denetim mekanizmalarının oluşturulmasının da önemli bir gereklilik olduğuna değinilmiştir. Bununla birlikte uluslararası düzeyde başarılı yapay zekâ uygulamaları incelenerek, Türkiye'deki kütüphane sistemine uyarlanması ve kurumsal stratejik planlamalarda yapay zekâ teknolojilerine yer verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Kitapta yapay zekânın kütüphane hizmetlerine sunduğu avantajlardan bahsedilse de Li ve Wang'a (2021, s. 328) göre yapay zekâ teknolojisi, kütüphanelerde akıllı hizmet düzeyini artırarak kullanıcılara daha doğru ve kişiselleştirilmiş hizmetler sunma potansiyeline sahiptir. Ancak bu teknolojinin kütüphanelerde uygulanması; teknolojik yetersizlikler, geleneksel yönetim anlayışı ve bilgi koruma eksikliği gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Gelecekte bu uygulamaların başarılı olabilmesi için, teknolojik gelişmeler ile insani değerler arasında dengeli bir etkileşimin kurulması, yönetim anlayışlarının yenilenmesi ve kütüphanelerin kültürel işlevinin doğru kavranması gerekmektedir.

Gelecekte yapay zekânın kütüphane hizmetlerine giderek artan biçimde entegre edilmesi hizmet kalitesini artırma, kullanıcı deneyimini kişiselleştirme ve bilgiye erişimi hızlandırma potansiyeli taşımaktadır. Ancak bu dönüşümün sürdürülebilirliği, etik ilkeler, dijital eşitsizlikler ve personel yeterliliği gibi konuların dikkatle ele alınmasına bağlıdır. Kitap, Türkçe literatürde kütüphane hizmetleri bağlamında yapay zekânın bütüncül biçimde ele alındığı nadir çalışmalardandır. Özellikle yapay zekânın kütüphanelerde hem teknik hizmetler hem de kullanıcı hizmetleri bağlamında nasıl konumlandığını

göstermesi bakımından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Kitapta, yapay zekânın kütüphane hizmetlerinde kullanımına ilişkin geniş bir perspektif sunulmaktadır. Ayrıca danışma hizmetlerinden kataloglamaya, dizin oluşturmada robotik uygulamalara kadar birçok konu ele alınmaktadır. Kitap, yapay zekâ teknolojilerinin kütüphane uygulamalarında sağladığı operasyonel verimlilik, kullanıcı deneyimi iyileştirmeleri ve geniş erişim avantajlarını detaylandırırken, aynı zamanda finansal belirsizlikler, eğitim ve beceri eksiklikleri ile iş akış süreçlerindeki direnç gibi karşılaşılabilecek zorlukları da tartışmaktadır. Kitap, disiplinler arası bir yaklaşımla kütüphanecilik, bilişim sistemleri, eğitim teknolojileri ve veri bilimi alanlarına hitap etmektedir.

Kitapta ayrıca yapay zekâyâ ilişkin etik, hukuki ve mesleki tartışmalara da yer verilmesi, çalışmanın entelektüel derinliğini artırmaktadır. Sarıçoban'ın çalışması konuyu, literatüre dayalı biçimde kuramsal bir çerçevede incelerken, aynı zamanda pratik uygulamalar bağlamında da ele almaktadır. Kitapta uygulamaya dayalı araştırma verileriyle desteklenen bulgular sunulmaktadır. Bu durum uygulayıcılara yönelik pratik öneriler getirmektedir. Türk kütüphaneleriyle uluslararası örnekler karşılaştırmalı olarak incelenerek, sistematik bir yapı içinde dünyadaki yapay zekâ uygulamalarına yer verilerek konunun küresel boyutunun vurgulanması alana önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin bu konudaki mevcut bilgi seviyesini değerlendiren uygulamaya dayalı araştırma da çalışmayı farklı kılan özellikler arasında yer almaktadır.

Kitap hem bilgi ve belge yönetimi ve dijital dönüşüm alanlarında çalışan akademisyenler hem de uygulayıcılar için değerli bir başvuru kaynağı olarak değerlendirilebilir. Kitap, kütüphane ve bilgi merkezlerinin dijital dönüşüm sürecinde karşılaştıkları zorlukları, sahip oldukları fırsatları ve geleceğe yönelik perspektifleri bilimsel bir zeminde ortaya koymaktadır. Yapay zekâ ve büyük veri analitiğinin kütüphanelerde nasıl bir dönüşüm yarattığını anlamak isteyen herkes için kapsamlı bir rehber niteliğindedir. Akademik literatüre önemli katkılar sunan kitap, dijitalleşme sürecine ilgi duyan herkes için okunması gereken bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Bilgi toplumunda kütüphanelerin değişen ve dönüşen işlevlerini kavramak isteyen araştırmacı, akademisyen ve uygulayıcılar için hem aydınlatıcı hem de ilham verici bir içeriğe sahiptir. Bu bağlamda, disiplinler arası yaklaşımla kütüphane hizmetlerinin evrimine ışık tutan nitelikli bir çalışma olarak ele alınabilir. Geleceğin kütüphanelerinin sadece bilgi saklama alanları değil, akıllı, etkileşimli ve öngörücü kurumlar olacağı kitapta ortaya konulmuştur. Sarıçoban, yalnızca alanın durumunu belgelemekle kalmamakta, aynı zamanda gelecekteki araştırma ve geliştirme için bir yol haritası da sunmaktadır. Bu özellik, kitabı ulusal ve uluslararası düzeyde kütüphanelerin geleceğinin yapay zekâ bağlamında tartışılmasına önemli katkı sunan bir çalışma haline getirmektedir.

Kaynakça

- Gajbhiye, C. K. (2024). Impact of artificial intelligence (AI) in library services. *International Journal for Multidisciplinary Research*, 6(3), 1-13. <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i03.22452>
- Li, J., ve Wang, H. (2021). Application of artificial intelligence in libraries. *2021 3rd International Conference on Artificial Intelligence and Advanced Manufacture (AIAM)* (ss. 324-328). IEEE. <https://doi.org/10.1109/AIAM54119.2021.00072>
- Lund, B.D. ve Wang, T. (2023), Chatting about ChatGPT: How may AI and GPT impact academia and libraries?, *Library Hi Tech News*, 40(3), ss. 26-29. <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2023-0009>
- Oname, I. M., ve Alex-Nmecha, J. C. (2020). Artificial intelligence in libraries. I. Management Association (Ed.), *Information technology applications for enterprise productivity* (ss. 120–143). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-1116-9.ch008>
- Sarıçoban, B. S. (2025). Kütüphanelerin geleceği: Yapay zekâ ve büyük verinin kütüphanelerde kullanımı. İstanbul: Hiperyayın.

Dijital Dönüşüm ve Teknostres: Tasarım Odaklı Çözümler

Digital Transformation and Technostress: Design-Oriented Solutions

Nuri TAŞKIN

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Taşkın, N. (2025). Dijital dönüşüm ve teknostres: Tasarım odaklı çözümler. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 360-367. doi: 10.15612/BD.2025.840

Makale türü / Paper type: Kitap Tanıtımı / Book Review

DOI: 10.15612/BD.2025.840

Geliş Tarihi / Received: 02.06.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 22.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Dijital Dönüşüm ve Teknostres: Tasarım Odaklı Çözümler

Kaan Çınar

İstanbul: Hiperyayın, 2025, 352 s.

ISBN 978-625-6078-66-6

Nuri TAŞKIN*

Öz

Bu çalışmada “Dijital Dönüşüm ve Teknostres: Tasarım Odaklı Çözümler” adlı kitabın tanıtılması amaçlanmıştır. Kitap, Kaan Çınar’ın 2024 yılında tamamladığı “Bilgi Hizmetlerinde Kullanıcı Uyumlu Dijital Dönüşüm Süreçleri, Teknostres ve Tasarım Odaklı Düşünme Stratejileri” başlıklı doktora tezinden türetilerek yayımlanmıştır. Dört bölümden oluşan bu çalışmada, bilgi hizmetlerinde kullanıcı uyumlu dijital dönüşüm, teknostres ve tasarım odaklı düşünme yaklaşımı gibi konuları ele alınmaktadır. Kitapta, tasarım odaklı düşünme yaklaşımlarının bilgi ve belge yönetimi alanında nasıl uygulanabileceği, kullanıcıların karşılaştığı teknostres sorunları ve bu sorunlara yönelik kapsamlı çözüm önerileri işlenmektedir. Araştırmacıların bu kitap aracılığıyla bilgi hizmetlerinde kullanıcı uyumlu dijital dönüşüm, teknostres ve tasarım odaklı düşünme gibi güncel konular hakkında bilgi edinme fırsatı bulacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Teknostres, tasarım odaklı düşünme, dijital dönüşüm, bilgi ve belge yönetimi, kütüphane.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, nuri.taskin@medeniyet.edu.tr

Digital Transformation and Technostress: Design-Oriented Solutions

Kaan Çınar

İstanbul: Hiperyayın, 2025, 352 s.

ISBN 978-625-6078-66-6

Nuri TAŞKIN*

Abstract

This study aims to examine the book titled “Digital Transformation and Technostress: Design-Oriented Solutions.” The book was published as a derivative of the doctoral dissertation titled “User-Compatible Digital Transformation Processes, Technostress, and Design-Oriented Thinking Strategies in Information Services,” completed by Kaan Çınar in 2024. This book, consisting of four chapters, addresses topics such as user-compatible digital transformation, technostress, and the design-oriented thinking approach in information services. The book explores how design-oriented thinking approaches can be implemented in the field of information and documentation management, the technostress issues faced by users, and comprehensive solution proposals for these problems. Through this book, researchers have the opportunity to gain insights into current topics such as user-compatible digital transformation, technostress, and design-oriented thinking in information services.

Keywords: *Technostress, design thinking, digital transformation, information and records management, library.*

* Asst. Prof., İstanbul Medeniyet University, Department of Information and Records Management, nuri.taskin@medeniyet.edu.tr

Giriş

Bilgi merkezlerinin günümüzde etkin ve sürdürülebilir biçimde hizmetlerini yürütebilmesinin ön koşullarından biri, dijital çağın dinamiklerine uyum sağlamalarıdır. Bu süreç bilgi merkezlerini zorunlu bir dijital dönüşüme yönlendirmektedir. Dijital dönüşüm sadece teknoloji ile ilişkilendirilmemeli, bilgi merkezinin stratejik olarak yeniden yapılandırıldığı süreç olarak da kabul edilmelidir (Çınar, 2025, s. 46). Dijital dönüşüm bilgi merkezleri ve bilgi hizmetlerinde önemli fırsatlar sunmakla birlikte, sürece eşlik eden ve dezavantaj potansiyeli bulunan psikolojik ve kurumsal etkiler de göz ardı edilemeyecek düzeydedir. Özellikle, dijital dönüşüm süreçlerinin yol açtığı teknostres olgusu, bu bağlamda bilgi profesyonelleri ve kullanıcılar üzerinde belirgin riskler yaratmaktadır. Bilgi merkezlerinin bu etkilerle başa çıkabilmek için mevcut yapılarını sistematik biçimde analiz etmeleri, sorun alanlarını doğru şekilde tespit etmeleri ve çözüm için teknik, insani ve yönetsel boyutları içeren bütüncül yaklaşımlar geliştirmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede, teknostresin etkilerini azaltmada ve kullanıcı odaklı çözümler üretmede tasarım odaklı düşünme stratejileri önemli bir potansiyele sahiptir.

Türkiye’de teknostres konusuna ilişkin akademik araştırmalar yapılmakla birlikte, özellikle kütüphanecilik alanında bu çalışmaların sınırlı sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) alan yazını çerçevesinde teknostrese odaklanan çalışmalar arasında Akınoğlu (1993); Çınar (2017); Çınar ve Furat (2024); Çınar (2024); Çınar (2025); Demir (2023) ve Kanık (2023) tarafından yapılan araştırmalar yer almaktadır. Ayrıca, “dijital dönüşüm” konusu ile ilgili olarak Akbulut (2024) tarafından hazırlanmış bir çalışma da bulunmaktadır. “Tasarım odaklı düşünme” yaklaşımının ise bilgi merkezlerinde yenilikçi yöntemleri inceleyen bazı çalışmalarda yüzeysel biçimde incelendiği tespit edilmiş; ancak konuyu doğrudan ve kapsamlı biçimde ele alan müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sayın Çınar tarafından kaleme alınan bu eserde genel olarak, bilgi hizmetlerinde kullanıcı uyumlu dijital dönüşüm süreçleri, teknostres olgusu ve teknostresle başa çıkmada tasarım odaklı düşünme stratejilerinin rolü ele alınmıştır. Eserde, teknostresin çeşitli boyutları tanımlanmış, özellikle kütüphanelerdeki dijital dönüşümün etkileri vurgulanmıştır. Dijital olgunluk düzeylerinin belirlenmesi ve tasarım odaklı düşünme yöntemlerinin bilgi ve belge yönetimi disiplini çerçevesinde aktarıldığı eserde, bu yöntemlerin uygulamaları hakkında bilgi profesyonelleri, özellikle kütüphaneciler ve üniversite öğrencileri için rehber niteliğinde bilgiler de sunulmuştur.

Eserin “Bilgi hizmetlerinde kullanıcı uyumlu dijital dönüşüm” başlıklı birinci bölümünde (s. 41-122), dijital dönüşümün bilgi hizmetleri alanındaki yansımaları ve kullanıcı uyumluluğunun önemini ele alınmıştır. Dijital dönüşüm sürecinde sadece teknolojiye değil, destekleyici ekosisteme de odaklanmanın gerekliliği diğer çalışmalarda da örneklerle açıklamıştır (Akbulut, 2024). Bu bölümde, dijitalleşmenin sadece teknik değil aynı zamanda kullanıcı deneyimini dönüştüren bir süreç olduğuna

vurgu yapılmış ve dijital dönüşüm sürecinin bilgi hizmetlerine yansımaları, kullanıcı odaklı bir bakış açısıyla incelenmiştir. Öncelikle Web teknolojilerinin gelişim aşamaları (Web 1.0'dan Web 6.0'a kadar) açıklanarak dijital dönüşümün temel altyapısı ortaya konmuştur. Dijital dönüşüm teknolojilerinin kütüphanelere yansımaları alt başlığında, kütüphanelerin geçirdiği değişim Kütüphane 1.0 ve Kütüphane 2.0 olarak açıklanmıştır. Kütüphane 2.0 alt başlığında, bloglar, wikiler, sosyal ağlar, etiketleme, RSS (Really Simple Syndication) beslemeleri, anlık mesajlaşma araçları, yeni nesil kataloglar ve podcast'ler gibi Web 2.0 tabanlı uygulamaların bilgi hizmetlerindeki yeri değerlendirilmiştir. Diğer alt başlıklarda, büyük veri, bulut bilişim, nesnelerin interneti ve yapay zekâ gibi güncel dijital teknolojilerin kütüphanelerdeki kullanım potansiyeli örneklerle tartışılmıştır. ChatGPT, Watson, Replika, Siri, Alexa, DeepMind gibi yapay zekâ uygulamaları özelinde yapay zekânın bilgi erişim süreçlerine katkılarına değinilmiştir. Bölümde, bireylerin teknolojiye yönelik yoğun ilgisi ve bağımlılığı "Teknolust / Tekno-Aşk" kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Dijital dönüşümün yapısal bileşenleri ile bu sürecin başarısı açısından stratejik önemi olan faktörler aktarılmıştır. Bu bölümde, çalışmanın önemli çıktılarından biri olan Dijital Olgunluk Ölçeğine ilişkin bilgilere de yer verilmiştir. Söz konusu ölçek, dijital olgunluk iş modeli, strateji, kültür, organizasyon, süreç, teknoloji, kullanıcılar ve paydaşlar olmak üzere yedi boyutta geliştirilmiştir. Kütüphanelerin dijital dönüşüm düzeylerini değerlendirmek ve stratejik planlama süreçlerine katkı sağlamak amacıyla, mevcut literatür ve uzman görüşleri doğrultusunda oluşturulan bu ölçek; nitel bir yaklaşımla geliştirilmiş ve kütüphanelere özgü bir model olarak tasarlanmıştır. Uygulamalardan elde edilen geri bildirimler doğrultusunda, Dijital Olgunluk Ölçeğinin güncellenmekte olduğu ve ölçeğin yenilenmiş versiyonunun ayrı bir yayınlı paylaşılacağı belirtilmiştir. Mevcut ölçekte tanımlanan her bir boyut için hangi hesaplama yönteminin kullanıldığı, "iş modeli" boyutu ve genel olgunluk düzeyi üzerinden örneklendirilerek açıklanmıştır. Dijital Olgunluk Ölçeği kapsamında her bir boyuta ilişkin olgunluk düzeyinin hesaplanması üç temel adımdan oluşmuştur. İlk adımda, ilgili boyuta ait anket sorularına verilen yanıtlar (1-5 arası) toplanmıştır. İkinci adımda, her bir sorunun kütüphane açısından taşıdığı stratejik öneme göre ağırlık katsayıları belirlenmiştir. Üçüncü adımda ise bu ağırlıklar kullanılarak her boyutun olgunluk düzeyi hesaplanmış; böylece kütüphanenin bu alandaki dijital olgunluğu sayısal olarak ifade edilebilmiştir. Tüm boyutlara yönelik hesaplamalar tamamlandıktan sonra, elde edilen veriler doğrultusunda kütüphanenin genel dijital olgunluk düzeyi de belirlenmiştir. Süreç boyunca her bir adım detaylandırılmış; hesaplamaların nasıl yapıldığı ve sonuçların nasıl yorumlandığı açıklanmıştır.

Eserin ikinci bölümünde (s. 123-150) "Teknostres" konusu ele alınmıştır. Bu kavramla ilgili çalışmaların büyük bir bölümünde; bireysel verimlilik, örgütsel bağlılık, iş tatmini konularıyla teknostresin ilişkisine odaklanılmış; daha az sayıda araştırmada ise işten ayrılma niyeti, bireysel performans, son kullanıcı memnuniyeti, iş tükenmişliği, işe adanmışlık, bilgi iletişim teknolojileri kullanımını genişletme niyeti gibi değişkenler incelenmiştir (Sezgin, 2023, s. 22-23). Eserin bu bölümünde ise dijital dönüşümün

kullanıcılar ve bilgi hizmeti sunan kurumlar üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerden biri olan teknostres konusu bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Öncelikle teknostres kavramının tanımı ve tarihçesi sunularak kavramın ortaya çıkışı, gelişimi ve bilgi toplumundaki yeri bağlamında kuramsal bir çerçeve oluşturulmuş ve teknostresin kütüphaneler özelindeki etkileri, kullanıcılar ve bilgi profesyonelleri yönleriyle değerlendirilmiştir. Teknolojinin getirdiği yeniliklerin beraberinde taşıdığı stres türlerinin, bilgi hizmetlerinin etkinliğini nasıl etkileyebileceği açıklanmış, bunlarla birlikte dijital teknolojilerin bilgi merkezlerindeki çalışma ortamını ve hizmet yapısını nasıl dönüştürdüğü de irdelenmiştir. Eserin teknostres ile ilgili bu bölümünün önemli bir kısmı, teknostrese neden olan faktörlerin sınıflandırılmasına ayrılmıştır. Kişilik özellikleri, kullanıcı odaklı hizmet anlayışından uzak sistem tasarımları, teknolojik altyapı eksiklikleri ve kurumsal yapıların yetersizlikleri gibi başlıklar altında teknostresin kaynakları sistematik biçimde analiz edilmiştir. Ayrıca teknostresin bilgi profesyonelleri ve kullanıcılar üzerindeki sonuçları –örneğin motivasyon düşüklüğü, tükenmişlik hissi, bilgiye erişimden kaçınma gibi– detaylı biçimde ele alınmış ve bilgi hizmetlerinin kalitesine olan etkilerine dikkat çekilmiştir. Bölüm sonunda teknostresle başa çıkma yöntemleri ele alınmış, bireysel ve kurumsal düzeyde uygulanabilecek çözüm stratejileri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda stresle baş etme teknikleri, dijital okuryazarlık eğitimleri, kullanıcı deneyimi tasarımı ve kurumsal destek mekanizmaları gibi çeşitli önerilere yer verilmiştir.

“Tasarım odaklı düşünme yaklaşımı” başlıklı üçüncü bölümde (s. 151-198), kullanıcı ihtiyaçlarına duyarlı çözümler üretmeyi merkezine alan tasarım odaklı düşünme yaklaşımı, kuramsal ve uygulamalı yönleriyle ele alınmıştır. İlk olarak, yaklaşımın tarihsel gelişim süreci açıklanarak tasarım odaklı düşünme biçiminin nasıl ortaya çıktığı ve günümüzde hangi alanlarda benimsendiği aktarılmıştır. Kütüphaneler bağlamında tasarım odaklı düşünmenin önemi, programlardan hizmetlere, fiziksel mekânlardan dijital sistemlere kadar geniş bir perspektiften değerlendirilmiştir. Kullanıcı deneyimini iyileştirmeye yönelik olarak, yaklaşımın bilgi hizmetlerine nasıl entegre edilebileceği üzerinde durulmuştur. Bölümde ayrıca tasarım odaklı düşünme süreci üç temel aşama çerçevesinde sunulmuştur: İlham (inspiration), Fikir Üretme (ideation) ve Uygulama (implementation). İlham aşamasında problem tanımı, kısıtların belirlenmesi ve kullanıcı araştırmasının nasıl yapılacağı gibi konular işlenmiştir. Fikir üretme ve uygulama bölümlerinde ise yaratıcı çözümlerin geliştirilmesi ve test edilmesi adımları detaylandırılmıştır. Tasarım odaklı düşünme araştırmalarında sürecini destekleyen araçlara da geniş yer verilmiştir. Personalar, netnografi, paydaş haritaları, müşteri yolculuğu haritaları, hizmet akış şemaları ve hızlı prototipleme gibi yöntemlerle, kullanıcı ihtiyaçlarının anlaşılması ve çözümlerin tasarlanması sürecinin nasıl yapılandırılabilirliği açıklanmıştır.

Konuya ilişkin araştırma verilerinin istatistiksel analizinin yapıldığı dördüncü bölümde (s. 199-313), araştırma verilerinin istatistiksel olarak nasıl değerlendirildiği

kapsamlı şekilde sunulmuştur. İlk olarak, araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği test edilmiş ve hipotezlerin geçerliliği istatistiksel yöntemlerle sorgulanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine dair ayrıntılı bilgiler sunularak, üniversite, cinsiyet, yaş ve çalışma durumu gibi değişkenlerin dağılımı tablo ve grafiklerle desteklenerek açıklanmıştır. “Tekno aşırı yük”, “tekno istilâ”, “tekno karmaşa/karmaşıklık”, “tekno güvensizlik” ve “tekno belirsizlik” gibi teknostres boyutları, her biri için ayrı ayrı belirlenen araştırma soruları ve bu soruların yanıtlarından elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, aşırı rol yüklenmesi, üretkenlik düzeyi ve pandemi sonrası hibrit dönemin etkileri gibi faktörler de analiz edilerek, teknostresin çok boyutlu yapısı derinlemesine incelenmiştir.

Dördüncü bölümün ardından “Sonuç ve Öneriler” (s. 315-332) başlığında dijital dönüşüm ve teknostres süreçlerine dair yapılan kapsamlı analizlerin sonuçları özetlenmiş ve bilgi kurumları için öneriler sunulmuştur. Dijital olgunluğun artırılması ve teknostresin azaltılması üzerine geliştirilen stratejiler hem akademik hem de uygulayıcı perspektiflerden ele alınarak, geleceğe yönelik yol haritası oluşturulmuştur. Son olarak, üniversite öğrencileri ve kütüphaneciler için hazırlanmış olan, bir günlük Tasarım Odaklı Düşünme Atölyesi tanıtılmıştır. Kullanıcı merkezli çözümler geliştirme becerisini artırmayı hedefleyen atölye, dijital dönüşümün getirdiği zorluklara yaratıcı ve etkili yanıtlar üretilmesine de katkı sağlamıştır.

Eserde dijital dönüşümün bilgi hizmetlerine yansıyan boyutları, kullanıcı perspektifiyle bütünleştirilerek teknolojik gelişmeler, kurumlara etkileri ve kullanıcıya yansıyan sonuçlar sistematik çerçevede ele alınmıştır. Ayrıca bilgi kurumlarının dijitalleşme sürecinde karşılaştığı zorluklar incelenmiş ve teknostres olgusunun anlaşılması ile yönetilmesine yönelik teorik ve pratik temeller sunulmuştur. Çalışma bu açıdan akademik araştırmalar ve saha uygulamaları için referans oluşturabilecek niteliktedir. Eserde bilgi hizmetlerinde yenilikçi ve insan merkezli çözümler geliştirilmesine yönelik olarak tasarım odaklı düşünme yaklaşımının teorik temelleri ve pratik araçları sistematik biçimde aktarılmıştır. Dijital dönüşüm süreçlerinde kullanıcıların karşılaştığı stres faktörleri somut verilerle sunulmuş ve bilgi kurumlarının hizmet tasarımı açısından dikkate alması gereken temel unsurlar bilimsel verilerle desteklenmiştir. Sonuç olarak eser, dijital dönüşüm sürecinde bilgi kurumlarının karşılaştığı yapısal, teknolojik ve yönetsel sorunları; kullanıcı uyumlu dijital dönüşüm, teknostres ve tasarım odaklı düşünme gibi güncel kavramlar çerçevesinde ele almakta hem kuramsal bir analiz sunmakta hem de uygulamaya dönük çözüm önerileri geliştirmektedir. Bu yönüyle çalışma, bilgi hizmetlerinin niteliğini artırmak isteyen yöneticiler, uygulayıcılar, araştırmacılar ve politika yapıcılar için stratejik planlama, insan odaklı hizmet tasarımı ve teknostresle başa çıkma gibi konularda yararlanılabilecek kapsamlı bir kaynak niteliğindedir.

Kaynakça

- Akbulut, M. (2024). Bilgi sistemleri özelinde bütünsel dijital dönüşüm: Teknoloji ve ekosistem ihtiyaçlarının dengelenmesi. *Bilgi Yönetimi*, 7(2), 211–224. <https://doi.org/10.33721/by.1514672>
- Akınoğlu, H. F. (1993). Teknostres. *Türk Kütüphaneciliği*, 7(3), 159–173. <http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/view/1388>
- Çınar, K. (2017). *Potansiyel stres kaynaklarının üniversite kütüphanecilerinin çalışma yaşamı kalitesi üzerindeki etkisi: İstanbul örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, K. (2024). *Bilgi hizmetlerinde kullanıcı uyumlu dijital dönüşüm süreçleri, teknostres ve tasarım odaklı düşünme stratejileri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, K. (2025). *Dijital dönüşüm ve teknostres: Tasarım odaklı çözümler*. İstanbul: Hiperyayın.
- Çınar, K. (2025). *Stres ve çalışma yaşamı kalitesi: Kütüphaneciler üzerine bir araştırma*. İstanbul: Hiperyayın.
- Çınar, K., ve Furat, F. (2024). Teknostres kavramı üzerine yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi. *Arşiv Dünyası*, 11(1), 46–64. <https://doi.org/10.53474/ad.1486547>
- Demir, G. (2023). Kütüphanecilerde teknostres: Transaksiyonel stres kuramı bağlamında bir değerlendirme. *Kütüphane Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1–27. <https://doi.org/10.29228/lamre.67978>
- Kanık, L. (2023). Kütüphanelerde teknostresin nedenleri, etkileri ve çözüm önerileri. *Külliye: Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* (Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 499–526. <https://doi.org/10.48139/aybukulliye.1351388>
- Sezgin, E. E. (2023). Teknostres: Teorik temel ve ampirik kanıtlar. A. Karaca, Z. Yalçın, E. E. Sezgin, E. Emül, A. Gülmez ve Y. Kızıltoprak (Ed.), *Dijital çağın yeni hastalığı teknostres: Meslekler arası bir karşılaştırma* içinde (ss. 11–42). Konya: Eğitim Yayınevi.

Kütüphanecilik Etiği: Üniversite Kütüphanelerindeki Personelin Etik Algı ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma

Library Science Ethics: A Study on the Ethical Perceptions and Behaviors of Staff in University Libraries

Selimhan AKSAKALLI

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Aksakallı, S. (2025). Kütüphanecilik etiği: Üniversite kütüphanelerindeki personelin etik algı ve davranışları üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 368-373. doi:10.15612/BD.2025.806

Makale türü / Paper type: Kitap Tanıtımı / Book Review

DOI: 10.15612/BD.2025.806

Geliş Tarihi / Received: 10.02.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 22.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Kütüphanecilik Etiği: Üniversite Kütüphanelerindeki Personelin Etik Algı ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma

Erkan Özdemir

Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2024., 106 s.

ISBN: 978-625-6703-26-1

Selimhan AKSAKALLI*

Öz

Bu çalışmada, "Kütüphanecilik Etiği: Üniversite Kütüphanelerindeki Personelin Etik Algı ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı kitabın tanıtımı amaçlanmıştır. Çalışmada kütüphanecilik mesleğindeki etik farkındalığı artırmayı ve mevcut etik algıları incelemeyi amaçlamaktadır. Kitap, dört bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde etik ve ahlak kavramları ile etik teoriler ele alınırken, ikinci bölümde meslek etiği ve etik kuralların meslek itibarını artırmadaki rolü tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde kütüphanecilik etiği ve meslek etiği ilkeleri incelenmiş, dördüncü bölümde ise üniversite kütüphanelerindeki personelin etik algılarına dair yapılan araştırma bulguları sunulmuştur. Kitap, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde etik meselelerin yeterince ele alınmadığını ve meslek etiği farkındalığının artırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar sözcükler: Etik, meslek etiği, kütüphanecilik etiği.

* Yüksek lisans öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, selimhan.aksakalli18@ogr.atauni.edu.tr

Library Science Ethics: A Study on the Ethical Perceptions and Behaviors of Staff in University Libraries

Erkan Özdemir

Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2024., 106 s.

ISBN: 978-625-6703-26-1

Selimhan AKSAKALLI*

Abstract

This study aims to present an introduction to the book titled “Library Ethics: A Study on the Ethical Perceptions and Behaviors of Personnel in University Libraries.” The work seeks to enhance ethical awareness in the field of library science and examine the current ethical perceptions. The book consists of four chapters: the first chapter addresses the concepts of ethics and morality as well as ethical theories, while the second chapter discusses the role of professional ethics and ethical rules in enhancing the reputation of the profession. The third chapter examines library science ethics and professional ethical principles, and the fourth chapter presents the findings of a study on the ethical perceptions of staff in university libraries. The book emphasizes that ethical issues are not sufficiently addressed in Turkish university libraries and highlights the need to increase awareness of professional ethics.

Keywords: Ethics, professional ethics, library science ethics.

* Master's student, Atatürk University, Department of Information and Records Management, selimhan.aksakalli18@ogr.atauni.edu.tr

Giriş

Erkan Özdemir tarafından kaleme alınan *Kütüphanecilik Etiği: Üniversite Kütüphanelerindeki Personelin Etik Algı ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma* başlıklı kitap, 2024 yılında yayımlanmıştır. Söz konusu eser, bilgi hizmetleri alanında meslek etiğinin kuramsal çerçevesini ortaya koymakta ve uygulamaya dönük önemli tespitlerde bulunmaktadır. Literatürde, kütüphane hizmetlerinde etik meseleleri konu edinen akademik çalışmaların sayıca sınırlı olması, bu eserin özgün değerini artırmaktadır. Özellikle üniversite kütüphanelerinde görev yapan personelin etik algı düzeylerinin ve bu algıların çeşitli demografik değişkenlerle ilişkilerinin incelenmesi, çalışmayı ampirik temelli bir başvuru kaynağı haline getirmiştir. Etik ve ahlak kavramları arasındaki ayrımı açıklığa kavuşturmasının yanı sıra, kütüphanecilik mesleğine yönelik etik kodların geliştirilmesine yönelik politika önerileriyle de alan yazına katkı sunmaktadır. Bu yönüyle eser hem teorik hem de uygulamalı açıdan kütüphanecilik etiği disiplinine yenilikçi bir perspektif kazandırmaktadır.

İlk bölüm olan "Etik Kavramına Genel Bakış" (s. 9–20), etik disiplini bağlamında etik ve ahlak kavramlarını kuramsal bir düzlemde ele almakta; bu iki kavram arasındaki benzerlikleri, farklılıkları ve etkileşimleri açıklamaktadır. Etik; bireysel, toplumsal ve mesleki davranışları yönlendiren normatif ilkelerin felsefi bir değerlendirmesini sunarken, ahlak daha çok toplumsal kabuller çerçevesinde şekillenen değerler sistemini ifade eder. Bölümde ayrıca, etik düşüncenin temel yapı taşları olan etik kod, norm, değer, ilke, kural ve standart kavramları ayrıntılı biçimde incelenmiş; bu unsurların bireysel ve kurumsal düzeydeki işlevleri açıklanmıştır. Son olarak, bölümde çağdaş etik kuramların temelini oluşturan sonuçsallık deontoloji ve erdem etiği yaklaşımlarına yer verilerek, bu kuramların etik karar alma süreçlerine katkıları değerlendirilmiştir.

"Meslek Etiği" adlı ikinci bölümde (s. 23–37), meslek etiğinin mesleğe ait etik kurallar ve ilkelerin belirlenip standart hâline getirilmesini sağlayan uygulamalı bir etik türü olduğu tanımı yapılmıştır. Meslek etiği sayesinde meslek üyelerinin kurallara uygun davranmaya yönlendirildiği, ilişkilerin kontrolünün sağlandığı ve meslektaşlar arasındaki çatışmaların önleildiği belirtilmiştir. Bu sayede mesleğin itibarının artacağı ve kurumun imajının olumlu yönde etkileneceği dile getirilmiştir. Etik kuralların, meslek gruplarını kamu yararına uygun davranışa teşvik edeceği, toplum ve kuruluşların refahına katkı sağlayacağı, bunun sonucunda ise hizmet kalitesinde gözle görülen bir artış sağlanacağı ifade edilmiştir. Meslek Etiği İlkeleri'nin, meslek grubu üyelerinin çalışma hayatını iyileştirerek meslek içindeki düzeni ve birliği sağlamada etkili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, bu ilkelerin ortak davranış kurallarını belirleyerek yetkin olmayan üyeleri ayıklama, rekabeti düzenleme ve hizmet ideallerini koruma gibi işlevlere sahip olduğu irdelenmiştir. Etik dışı davranışların, kurumun etik kurallarına aykırı hareketler olduğu, kurum imajını zedelediği, çalışanların motivasyonunu bozduğu ve iş doyumunu olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. İkinci bölümün son kısmında ise meslek

etiği çerçevesinde ortaya çıkan başlıca etik sorunlara odaklanılmış; özellikle etik ikilem (çelişkili değerler arasında karar verme zorunluluğu), etik sapma (etik kuralların ihlali) ve mesleki yozlaşma (meslek ilkelerinin sistematik olarak göz ardı edilmesi) konularına ilişkin kavramsal tanımlar yapılmış ve bu durumların mesleki işleyiş üzerindeki etkileri somut örneklerle açıklanmıştır. Bu açıklamalar, meslek içi etik sorunların tanımlanması, nedenlerinin anlaşılması ve çözüm yollarının geliştirilmesine yönelik analitik bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

“Kütüphanecilik Etiği” adlı üçüncü bölümde (s. 39-58), kütüphanecilik mesleği, bilgi kaynaklarını düzenleme ve topluma sunma gibi etkinliklerle bilginin yayılmasını ve korunmasını sağlayan bir bilim dalı olarak tanımlanmış ve kütüphaneciliğin tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Kütüphanecinin görev ve sorumlulukları ifade edilmiş ve kütüphaneciliğin, Ranganathan’a göre beş yasası olduğu belirtilmiştir. Kütüphanecilik etiği kavramı, bireylerin bilgiye erişiminde rehberlik eden ve bu süreçte yapılması gereken etik davranışları belirleyen ilkeler bütünü olarak irdelenmiş ve kütüphanecilik işlem ve hizmetlerinde etik alanların neler olduğu açıklanmıştır. Kütüphanecilik meslek etiği ilkeleri kısmında, meslek üyelerinin çalışma yaşamını geliştirmek ve düzen sağlamak amacıyla oluşturulduğu vurgulanmıştır. Kütüphanecilikte etik standartların, mesleğin gelişiminde temel bir rol oynadığı belirtilmiş, tarihçesine değinilerek dünyadaki ve Türkiye’deki durumu hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümün son kısmında ise kütüphanelerde etik karar verme konusuna değinilmiş ve bu karar verme sürecinde nelerin etkili olduğu ifade edilmiştir.

“Üniversite Kütüphanelerindeki Personelin Etik Algı ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma” başlıklı dördüncü bölümünde (s. 61-94), araştırmanın yöntemi ve kapsamı detaylandırılarak, Türkiye genelindeki üniversite kütüphanelerinde görev yapan personelin etik algı düzeylerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Nitelikli ve genç bireylerden oluşan 210 kişilik bir örneklem üzerinden yürütülen araştırma, meslek etiğine ilişkin farkındalık düzeyinin çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Elde edilen bulgulara göre, etik ve ahlak kavramlarının kütüphaneciler tarafından sıklıkla karıştırıldığı, bu durumun meslek içi karar alma süreçlerinde kafa karışıklığına yol açtığı tespit edilmiştir. Ayrıca etik kuralların yeterince içselleştirilmemesi, mesleki performans ve kurumsal bağlılık üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bununla birlikte araştırma, etik değerlerin mesleki eğitim programlarına entegre edilmesinin, meslek etiği farkındalığını artırabileceğine ve daha sağlıklı kurumsal yapıların inşasına katkı sunabileceğine işaret etmektedir. Bu yönüyle kitap, Türkiye’de kütüphanecilik etiğine yönelik saha verisine dayalı nadir çalışmalardan biri olması bakımından literatüre anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

“Sonuç ve Öneriler” adlı son bölümde (s. 95-106), Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, kütüphanecilerin büyük bir kısmının meslek etiği kavramını yeterince ayırt edemediği, etik ile ahlakı sıklıkla birbirine karıştırdığı, mesleki

sorumluluk ve etik ilkelere dair farkındalık düzeylerinin genel olarak orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca demografik değişkenler, özellikle yaş, cinsiyet, hizmet yılı ve eğitim düzeyinin etik algı üzerinde anlamlı farklılıklar yarattığı belirlenmiştir. Kurumsal yapı ve yöneticilerin etik konusundaki duyarlılığı da bireysel etik davranışları doğrudan etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu bulgular ışığında, meslek içi eğitim programlarında etik temelli içeriklere daha fazla yer verilmesi, hizmet içi eğitimlerin düzenli olarak yapılması, mesleki etik kodların kurumsal düzeyde görünür hale getirilmesi ve kütüphanecilik eğitiminde etik konuların kuramsal ve uygulamalı boyutlarıyla yeniden ele alınması önerilmiştir.

Kitap, kütüphanecilik meslek etiği konusunu derinlemesine inceleyen kapsamlı bir eserdir. Özellikle kütüphane personeline yönelik olmakla birlikte, eser tüm meslek gruplarındaki çalışanlar için de önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Kitap, meslek etiği kavramını, etik ilkeleri ve bu ilkelerin iş yaşamına nasıl uyarlanıp uygulanabileceğini açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koymaktadır.

Eser, ilgililerin ve çalışanların icra ettikleri meslekte nelere dikkat etmesi gerektiğini öğrenmesini, meslek etiğinin temel prensiplerini anlamasını ve görev ile sorumluluklarını daha bilinçli bir şekilde yerine getirmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda bu eser, kütüphane hizmetlerinin kalitesini artırmak, kullanıcı memnuniyetini en üst düzeye çıkarmak ve çalışanlar arasında etik bir iş kültürü oluşturmak için önemli bir rehber olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, meslektaşlar arasındaki iletişim ve iş birliğini geliştirecek, mesleğin itibarı ile kurumsal imajı olumlu yönde etkileyecek değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

Özdemir, E. (2024). Kütüphanecilik etiği: Üniversite kütüphanelerindeki personelin etik algı ve davranışları üzerine bir araştırma. Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.

Information and Society

Information and Society

Ünal KURT

Makale Bilgisi / Article Information

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article:

Kurt, Ü. (2025). Information and society. *Bilgi Dünyası*, 26(1), 374-382.
doi: 10.15612/BD.2025.822

Makale türü / Paper type: Kitap Tanıtımı / Book Review

DOI: 10.15612/BD.2025.822

Geliş Tarihi / Received: 13.04.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 22.06.2025

Elektronik Yayınlanma Tarihi / Online Published: 30.06.2025

İletişim / Communication

Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği / University and Research Librarians Association

Posta Adresi / Postal Address: Marmara Sok. No:38/17 06420 Yenışehir, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 430 03 61; Faks / Fax: +90 312 430 03 61; E-posta / E-mail: bilgi@bd.org.tr

Web: <https://bd.org.tr>

Information and Society

Michael Buckland
MIT Press, 2017, 218 s.
ISBN 978-0-262-53338-6

Ünal KURT*

Öz

Bu çalışmada Michael Buckland tarafından kaleme alınan "Information and Society" başlıklı kitabın incelenmesi hedeflenmiştir. Kitap dokuz bölüm, ek-a/b bölümü, meraklısına bilgi bölümü, sözlük, kaynakça ve indeksten oluşmaktadır. Kitaptaki bölümleri üç ayrı kategoride gruplandırmak mümkündür. İlk üç bölümde içeriği dair girizgah niteliğinde genel bilgilere yer verilmiş, belge kavramının tarihsel gelişimi ve gerekliliği; belgenin fiziksel, zihinsel ve sosyal boyutu mercek altına alınmıştır. Sonraki üç bölümde büyük veriyi organize etmenin önemi, bilgi patlamasının etkileri, elektronik ortamda süreçlerin işleyişi, üst verilerin gerekliliği, adlandırma yapılırken yaşanan temel problemler ve başa çıkma yolları hakkında bilgi verilmiştir. Eserin son üç bölümünde arama sürecinin sistematik boyutu, kullanılan ölçüm yöntemleri, verimlilik hesaplamaları ve alanın en büyük tartışma konusu nicelik-nitelik probleminin yapı taşı olan ilgililik kavramı üzerinde durulmuştur. Kitapta her bölüm sonuna özet eklenerek bölümler arası bağlantı oluşturulmuştur. Yazar, konuyu her kesimden insanın anlayabileceği şekilde soyut alan terminolojisini metaforlar yardımıyla somutlaştırarak okuyucusuna sunarken, kavramsal ve tanımsal açıklamalarını çeşitli yazar ve düşünörlere atf vererek sağlamlaştırmıştır. Türkiye de lisans düzeyinde verilen eğitimin kapsamlı bir özeti niteliğindeki bu kitap başta lisans öğrencileri olmak üzere, alana ilgi duyan diğör kesimler için yol gösterici olacaktır.

Anahtar sözcükler: İletişim ve toplum, belgeleme, bilgi bilimi, bilgi toplumu.

* Lisans öğrencisi, Hacette Üniversitesi, unalkurt@hacettepe.edu.tr

Information and Society

Michael Buckland
MIT Press, 2017, 218 s.
ISBN 978-0-262-53338-6

Ünal KURT*

Abstract

This study aims to analyze the book titled "Information and Society" written by Michael Buckland. The book consists of nine chapters, appendices-a/b, section for curious readers, glossary, references, and index. The chapters can be categorized into three sections. The first three chapters provide an introductory overview of the content, examining the historical development and necessity of the document concept, as well as its physical, cognitive, and social dimensions. The following three chapters discuss the importance of organizing big data, the effects of the information explosion, the functioning of processes in the electronic environment, the necessity of metadata, fundamental challenges in naming, and strategies to overcome them. The final three chapters focus on the systematic aspects of the search process, measurement methods used, efficiency calculations, and the relevance concept, which is the cornerstone of the field's major debate on the quantity-quality problem. Each chapter includes a summary at the end, ensuring coherence between sections. The author presents the subject in a way that can be understood by a broad audience, concretizing abstract terminology through metaphors, while reinforcing conceptual and definitional explanations by referencing various authors and thinkers. As a general summary of Undergraduate level education in Turkey, this book is surely a guiding resource, especially for undergraduate students and other people who are interested in the field.

Keywords: Communication and society, documentation, information science, information society.

* Undergraduate student, Hacettepe University, unalkurt@hacettepe.edu.tr

Giriş

Bilgi kavramının geçmişi insanlık tarihi kadar eski olmasına karşın, bilim insanları ancak 20. yüzyılın ilk yarısından sonra tanım üretme yarışına girmişlerdir (Weller, 2014, s. 1-12). Toplum kavramı ise insanın var oluşundan bu yana şekil değiştirmekle beraber insanlığın gelişim sürecinde bir basamak olarak meydana gelen, sosyal etkileşim ve geniş insan kümeleri arasındaki temasların bütünüdür (Ünal, 2009, s. 126). Dünya genelinde bilgi ve iletişim teknolojileri kırk beş yılı aşkın süredir yapısal değişim ve dönüşüm içindedir. Her ulus teknolojik silsileden eşit olmayan şekillerde payını almış; bu paylar toplumların teknolojiden faydalanan insanların gereksinimlerine, ilkelerine ve tercihlerine göre biçimlenmiştir (Castells, 2005, s. 3). Bilgi ve toplum arasındaki ilişki, toplumun bilgiyi ne ölçüde, hangi yollarla, ne niyetle oluşturduğu ve sarf ettiğini kapsayan bir olaydır. Toplumsal yapı ile uluslararası durum birlikte değerlendirildiğinde, ulusal tarihimizde ilk üniversitenin, ulusal kütüphanenin ve matbaanın kurulması gibi bilgi toplumlarının olmazsa olmaz yapılarının, diğer devletlerle mukayese edildiğinde, görece geç dönemlerde hayata geçirilmiş olması; bilgi toplumu olarak zaman çizelgesinde çok iyi bir noktada olmadığımızı göstermektedir (Yılmaz, 2002, s. 102-103). Halihazırda içinde yer aldığımız asırda bilgi kavramı güç ile eşdeğer pozisyonadadır. Kişilerin bilgi ihtiyacının daha fazla olması, bilgiye süratli erişim ve faydalanmanın neticesinde bilgi teknolojilerinin değerinin yükseldiği ve bu hususta rekabetin meydana geldiği öne sürülmektedir (Yılmaz ve Alaca, 2016, s. 508). Bilimsel yayıncılığın elektronik mecrada yer edinmesinin ardından bilgi merkezlerindeki koleksiyon sağlama faaliyetlerinde ilerleme yaşanmış ve bu kaynaklara artık daha büyük miktarlarda alan ayrılmaya başlanmıştır (Yılmaz ve Arslantekin, 2024, s. 264). Bilgi kaynaklarının niceliksel yükselişi ve yelpazesindeki genişlemeye beraber bibliyografik verinin elektronik mecrada işlenebilmesi, aktarılabilmesi ve bibliyografik denetimin faal olması zorunluluğu, katalog kayıtlarının makinece okunabilir biçimde olması ihtiyacını beraberinde getirmiştir (Çakmak ve Gülbay, 2024, s. 56). Peter F. Drucker biz bilgi hakkında bilgiye sahip olan kişilerin toplumdaki yerine istinaden: “Hem kendini yönetebilen hem de bilgiyi yöneten bilgi birikimi işçisinin (knowledge worker) ortaya çıkması her toplumu dönüştürüyor” ifadesini dile getirmiştir (Srinivasan, 2007, s. 12). Son yıllarda bilgi profesyoneli, geçmişteki tabiri ile bilgi işçileri (knowledge worker) olarak bizlerin hem kendimizi hem de bilgiyi yöneterek toplumumuzu dönüştürüp geliştirme bilinciyle yarınlara emin adımlarla yürümemiz gerektiği vurgulanmıştır. Ele alınan kitap dâhilinde değişim ve dönüşüm geçiren dil, kültür, toplum ve bilgi üzerine tarihsel kısa bilgiler sunulmuş, bilginin düzenlenmesinin önemi, süreçleri; bilgi erişim ve ilgililik ölçüm çeşitleri ve alanın temel problemi olan nitelik-nicelik çıkmazı başta olmak üzere birbirine bağlı konulara dair geniş perspektif çizilerek okuyucunun alana ilişkin büyük resmi görmesi hedeflenmiştir.

Birinci Bölüm: Giriş (Introduction)

Kitabın ilk bölümü (Buckland, 2017, s. 1-20) "Information of Things" kuramsal çerçevesi ile bilgi kavramına yeni bir soluk kazandıran, bilhassa bilgi sistemleri ve belge kavramları üzerine literatüre kazandırdığı farklı bakış açısı ile çalışmaları teorik ve pratik zeminde yapı taşı kabul edilen aynı zamanda bahsi geçen kitabın da yazarı olan bilgi ve belge yönetimi alanının önde gelen kuramcılarından Michael Buckland'ın bilgi (information) teriminin hayatımıza girişi, bilgi patlamasının getirisi olarak ilgili kaynaklara erişim sorunları, güvenilir kaynaklara erişim gereksinimi, toplumsal yaşam içindeki rollerimizde bilme ihtiyacının temel bir gereklilik olduğu gibi genel açıklamalardan oluşturulmuştur. Kitabın diğer bölümleri hakkında kısa bilgiler verilerek, yazarın ilerleyen bölümlerde de sıkça adını anacağı pasaport metaforu üzerinden konunun özümsemesi amaçlanmıştır.

İkinci Bölüm: Doküman ve Kanıt (Document and Evidence)

Kitabın ikinci bölümünde (Buckland, 2017, s. 21-50) belge kelimesinin kapsamının genişliği, tarihsel süreçlerde hangi gereksinimler doğrultusunda ne tür değişimlere uğrayarak geliştiği, bilgi patlamasına tüm dünyanın hazırlıksız yakalanması üzerinde durulmuş. Ardından "kütüphane bilimi" kavramı, kart kataloğunun nasıl ortaya çıktığı ve işlevsizleşme sebebinden bahsedilmiştir. Sonrasında, kataloglama standardizasyon gereksinimlerinin doğuşu, arama motoru mantığının bibliyografya ve kataloglamayla ortak yönünün çokluğu, bibliyografik denetime neden gerek duyulduğu gibi olgular üzerine eğilinerek; ontoloji, taksonomi ve sözlüklerin lüzumuna değinilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde ise belge kavramının yazma, yazdırma (printing), telekomünikasyon ve kopyalama aşamalarından geçildiğinden; belgenin kanıt niteliği göz önüne alındığında çeşitli nesne ve eylemlerin geniş anlamda belge olarak adlandırılabilceğinden söz edilmiştir.

Üçüncü Bölüm: Birey ve Toplum (Individual and Community)

Kitabın üçüncü bölümünde (Buckland, 2017, s. 51-70) toplumların başka toplumlarla etkileşime geçebilme ve kendi örtük bilgilerini paylaşma gereksinimleri neticesinde belge kavramını meydana gelmesine sebep olduğu belirtilmiş. Yazar, kültür kavramı denildiğinde akla ilk gelen şeyin zenginlerin aktiviteleri olmasının aksine akademide "kültür, günlük yaşamımızı nasıl yaşadığımızdır" şeklinde tanımını yapmıştır. Bireysel bilgi, iletişim şekli ve akıl yürütme yöntemlerinin kültürel bağlamda bireyin kendi küçük dünyasında yer almasından kaynaklı olarak en ufak kişisel dünyanın bile oldukça karmaşık bir yapıda olduğundan söz edilmiştir. Dolayısıyla bir metni incelerken yazar, metin ve yazarın kültürel alışkanlıklarının (bağlam) göz önünde bulundurulması gerektiği savunulmuştur. Sonrasında "invisible college" kavramından bahsedilmiştir.

Tüm belgeler elektronik ortamda dahi olsa fiziksel yer kapladıkları için maddesel varlıkları olduğuna dikkat çekilerek fiziksel boyutun belge için tek başına yeterli olmadığından; belgenin statüsünün bireysel, zihinsel olması sebebiyle öznel nitelik taşıdığından bahsedilmiş ve belgenin yaşam döngüsü (document life cycle) sürecinde kişilerin örtük bilgilerinin nesnel hale getirilerek sosyal boyut kazandırıldığından söz edilmiştir. Bu şekilde belgelerin fiziksel, zihinsel ve sosyal boyutları ele alınarak üçüncü bölüm son bulmuştur.

Dördüncü Bölüm: Organize Etme: Düzenleme ve Açıklama (Organizing: Arrangement and Description)

Kitabın dördüncü bölümünde (Buckland, 2017, s. 71-88) “bilgi patlaması” ile oluşan dev bilgi yığınının (big data) içinden gereksinim duyulan bilgiye nasıl erişilebileceği ve aranan belgenin kopyasının nasıl bulunabileceği hususundaki olası soru işaretlerini gidermek amaçlanmıştır. Koleksiyonların “koruma”, “dağıtım ve talep”, “Görüntüleme” ve “varlık” olmak üzere dört farklı amaca hizmet ettiği anlatılmıştır. Bölümün devamında düzenleme, listeleme ve tanımlamanın önemine değinilmiş; özniteliği ifade ederken makinece okunabilir hale getirmenin zorluğundan bahsedilmiştir. Son olarak, anlamları aynı lakin yazılışları farklı kelimelerin açıklamalarını yaparken yaşanan güçlük ve çözümü (dur listeleri (stop lists), homograflar ve boolean operatörleri gibi) her ikisi de keman anlamına gelen “fiddle” ve “violin” sözcükleri üzerinden verilmek istenen mesajın daha anlaşılır hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Beşinci Bölüm: Adlandırma (Naming)

Kitabın beşinci bölümünde (Buckland, 2017, s. 89–110), adlandırmanın bir dil faaliyeti olduğu ve bu nedenle kültürel bir özellik taşıdığı ifade edilmiştir. Dilin sürekli değişmesi ve çeşitlenmesi nedeniyle, bilgi sistemlerinde anlaşılabilir işaretlerin oluşturulmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşıldığı belirtilmiştir. Bu durumun, özellikle eserlerin konu başlıklarının belirlenmesi sürecinde kütüphaneciler tarafından kavramsal karışıklıklar olarak deneyimlendiği aktarılmıştır. Yürütülen bir araştırmada, aynı esere farklı zamanlarda farklı indeks terimlerinin atanabildiği ortaya konmuş; bu bulgunun, doğal dildeki kelime çeşitliliğinin çeşitli sorunlara yol açabildiğini gösterdiği ifade edilmiştir. Söz konusu sorunların, kontrollü kelime listelerinin kullanımıyla azaltılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, yetke dizinlerinin thesauruslarla birlikte kullanılması durumunda, tercih edilen ve edilmeyen terimlerin ayrıştırılmasına katkı sağlandığı dile getirilmiştir. İndeksleme yapan kişi, yazar tarafından Roma tanrısı Janus’a benzetilmiş; bu kişinin hem geçmişi anlayabilmesi hem de gelecekte ortaya çıkabilecek bilgi gereksinimlerini öngörebilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, zaman, teknoloji, dil ve toplumsal değişim gibi dinamikler nedeniyle indeksleme sürecinin giderek daha karmaşık bir hale geldiği ifade edilmiştir. Bölümde ayrıca, adlandırmanın kültürel

boyutu somut bir örnekle açıklanmış; “Kuzey Amerika yerlilerinin uygarlığı” ifadesinin, yerlilerin kültürlerini değil, bu kültürlerin ortadan kaldıran sömürgeci devletlerin kendi yaşam tarzlarının dayatılmasını yansıttığı belirtilmiş ve bu durum eleştirilmiştir. Sonuç olarak, bu bölümde kataloglama sürecinde adlandırmanın taşıdığı önem, doğal dilin neden olduğu zorluklar ve bu zorlukların yetke dizinleri aracılığıyla nasıl aşılabileceği ele alınmıştır.

Altıncı Bölüm: Üst Veri (Metadata)

Kitabın altıncı bölümünde (Buckland, 2017, s. 111-134) üst verilerin biçim ve değerler kümesi olarak iki bileşeni olduğundan bahsedilmektedir. Üst veriler bir eserin kimlik bilgileridir. Bunlar tek başına bir anlam ifade etmeyen fakat veri hakkında verilerdir. Kullanıcıların bilgi erişim sürecinde arama sorgularına nokta atışı ulaşabilmeleri için üst verilerin tanımlanmış olması ve bunların kümelerle ayrılarak yazar, konu, anahtar kelime, yıl gibi hızlı ve kolay tarama imkânı sunulması gerekliliğinin varlığından söz edilmiştir. Sistemlerin; kullanıcı sorgu sözcüklerinin daha öncesinde sisteme girilen üst verilerin çakışması sonucu sonuçların listelenmesinden meydana geldiği üzerine durulmuş ve üst verilerin oluşturulma amacı, dizin oluşturma, faset analizi, indeks terimleri arasındaki ilişkiler, yönler ve bağlamlar üzerine durulmuştur.

Yedinci Bölüm: Keşif ve Seçim (Discovery and Selection)

Kitabın yedinci bölümünde (Buckland, 2017, s. 135-152) arama motorları sayesinde verilerin statik yapıdan dinamik yapıya geçmesi; filtreleme sistemleri, kütüphane katalogları, web araması gibi konular üzerinde durulmuştur. Arama sürecinin sistematik boyutta nasıl çalıştığına değinilirken kütüphane ve web arama sistemleri karşılaştırılmıştır. Bu iki sistem arasındaki dikkate değer şey ise kütüphane kataloglarının standart yapı, kontrollü dizin ve denetimin olmasıyla beraber dezenformasyonun web arama sistemlerine istinaden daha düşük olmasıdır. Böylece belge yönetimi yazılımlarının kurumsal kayıtların bütünlüğü için tutarlı ortam sağlayacağı düşünülmektedir. Web arama motorları büyük miktarlardaki veriyi bu yönlerden karşılayamadığı için sağlıklı sonuçlara ulaşmanın pek mümkün olmadığına değinilmiştir. Son olarak veri madenciliği ve bilgi alma (information retrieval) hakkında kısa bilgiler verilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Sekizinci Bölüm: Seçim Yöntemlerinin Değerlendirilmesi (Evaluation of Selection Methods)

Kitabın sekizinci bölümünde (Buckland, 2017, s. 153-166) ilgililik (Relevance), duyarlık (recall) ve anma (precision) üzerinde durulmaktadır. İlgililik kavramının arama yapan kişinin bilgi düzeyine göre durumsal olduğu belirtilerek “Rastgele Geri Çağırma”,

“Mükemmel Geri Çağırma”, ve “Gerçekçi Geri Çağırma” olarak üç farklı ölçüm yöntemine değinilmiş; en uygun olanın gerçekçi geri çağırma olacağı ileri sürülmüştür. İlgililik kavramının fiziksel boyutu olduğu kadar zihinsel boyutunun mevcudiyetine değinilmektedir. Bu sebeple seçim sistemlerinin değerlendirilmesinin yapı taşı olan ilgililik ve alaka düzeyi kavramlarının niceliksel boyutta ele alınırken faydalı görünse de zihinsel boyutu (nitelik) göz ardı edileceğinden kaynaklı olarak bilim dışı yönünün de bulunduğu düşünülmektedir.

Dokuzuncu Bölüm: Özet ve Yansımalar (Summary and Reflections)

Bu bölümde, bilginin fiziksel ortama aktarılmasıyla geniş anlamda belgeyi oluşturduğu ifade edilmiştir. Yazar, çeşitli nesne ve eylemlerin belge olarak kabul edilebileceğini belirtmiş; belgenin yalnızca fiziksel bir forma sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel kodlara dair anlamlar taşıdığını vurgulamıştır. Bireylerin belgeleri kullanma sebeplerine değinilmiş ve ilgililik kavramı ile bu kavramın niteliksel doğası sebebiyle ortaya çıkan sorunlar ele alınmıştır. Ayrıca, hayatımızı şekillendiren ve giderek daha az okunabilir hâle gelen verilerle nasıl başa çıkılabileceği sorusu üzerinde durulmuştur. Yazar, bilginin toplumla ilişkili olmasından dolayı kültürel bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak biçimsel sistemlerle yapılan ölçümlerin kültürel yönleri göz ardı etmesi sebebiyle, hesaplamalar ve varsayımlar yapılırken doğru kararlar vermenin çoğu zaman mümkün olmayacağını dile getirmiştir. Bu durum, alanın temel çatışmalarından biri olan nicelik-nitelik tartışmasının da temel kaynağını oluşturmaktadır. Rasyonelliğin güven verici yapısı nedeniyle genellikle nicel ölçümler tercih edilmesinin; alanın, diğer disiplinlerle karşılaştırılabilir bir yapıya girmesine katkıda bulunduğu bahsedilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Her bölüm, akış sırasını bozmayacak biçimde alt başlıklara ayrılarak daha küçük parçalara bölünmektedir ve bölümlerin sonunda yer alan özetler sayesinde bilgilerin kalıcılığı sağlanmaktadır. Bunun yanında, alana ilişkin karşılaşılan teknik sorunlar ve bu sorunlara getirilen çözüm yolları da ele alınmaktadır. “Ne”, “neden” ve “nasıl” sorularının izinden gidilmekte; kullanılan metaforlar aracılığıyla soyut terminoloji somutlaştırılmak istenmektedir. Sunulan örnekler ve yapılan atıflar ile çeşitli akademisyenler ve düşünürler referans gösterilmekte, böylece kuramsal bir temellendirme oluşturulmaktadır. Bu atıflar, anlatımı güçlendirirken aynı zamanda eserin güvenilirliğini de artırmaktadır. Bahsi geçen kitabın farklı uluslar tarafından incelemeleri bulunmaktadır. Kitabın alana ilişkin temel bir kaynak olması ve ulusal ölçekte görünürlüğüne dikkat çekilmesi gerektiği düşünüldüğünden bu yazı kaleme alınmıştır. Kitap, bazı metaforlarıyla ana dili İngilizce olmayan okuyucular için anlaşılma gücüğü yaratabilse de, metnin iletmek

istediği anlam ile okuyucu arasındaki bağ zedelenmemiştir. Kitabın Türkçe baskısının bulunmaması, eserin Türkiye'deki bilinirliğini azaltan bir unsur olmaktadır. Ayrıca, eserde yer alan birçok alan teriminin Türkçede doğrudan karşılığı bulunmamaktadır. Bu nedenle, mesleki açıdan temel kabul edilen bu tür eserlerin Türkçeye çevrilmesi ve terminolojik sözcüklerin anlam karşılıkları üzerine çalışmalar yapılması, uluslararası düzeyde mesleğe katkı sağlama noktasında önem arz etmektedir. Bahsi geçen eser, özellikle Bilgi ve Belge Yönetimi lisans öğrencilerinin aldıkları dersler arasındaki bütünsel ilişkiyi fark etmelerine ve alanı daha geniş bir perspektiften değerlendirmelerine olanak tanımaktadır. Bu yönüyle eser, lisans eğitimi süresince edinilen bilgilerin bireysel düzeyde anlamlandırılmasına ve bağlamsal ilişkiler kurulmasına yardımcı olan bir başucu kitabı niteliğindedir. Neyi, neden ve nasıl yapacağını bilenler, değişime ayak uyduran değil geleceğe yön verenlerdir.

Kaynakça

- Alaca, E., ve Yılmaz, B. (2016). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve bilgi toplumuna dönüşüm: Türkiye'de durum. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(3), 507-523. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/48653/618601>
- Buckland, M. (2017). *Information and society*. Massachusetts: Mit Press.
- Castells, M., ve Cardoso, G. (Eds.). (2006). *The network society: From knowledge to policy* (pp. 3-23). Washington, DC: Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations. <https://www.dhi.ac.uk/san/waysofbeing/data/communication-zangana-castells-2006.pdf>
- Çakmak, T., ve Gülbay, H. (2024). Kütüphane kataloglarında basılı süreli yayınlara konusal erişim: 13 dergiye atanan konu başlıklarına yönelik bir analiz. *Bilgi Yönetimi*, 7(1), 55-69. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/by/issue/85384/1449660>
- Srinivasan, S. K. (2007). Drucker: On learning (to learn) management. *Vikalpa*, 32(4), 1-12. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0256090920070401>
- Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 2009(V). https://www.researchgate.net/publication/372290280_Bilgi_Toplumunun_Tarihcesi
- Weller, T. (2014). *Information historyan introduction: Exploring an emergent field*. Elsevier. https://books.google.com.tr/books?id=AXepAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Yılmaz, B. (2002). Bilgi-toplum ilişkisi ve Türkiye. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41192/498673>
- Yılmaz, D., ve Arslantekin, S. (2024). E-Kaynak lisanslarının analizi ve anlaşmaların müzakere edilme süreci. *Türk Kütüphaneciliği*, 38(4), 262-287. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/3262/3118>